

ROCZNIK **H**ISTORYCZNY **L**UBONIA

REPOZYTORIUM HISTORYCZNE MIASTA LUBOŃ

**100 LAT OBECNOŚCI SIÓSTR SŁUŻEBNICZEK MARYI
W LUBONIU - ŻABIKOWIE**

LUBOŃ W ARCHIWALIACH BIBLIOTEKI KONGRESU USA

**EKLEZJALNY WALOR PROCESU BEATYFIKACYJNEGO
SŁUGI BOŻEGO KS. STANISŁAWA STREICHA**

ŻOŁNIERZE WRZEŚNIA 1939 r. (CZĘŚĆ 4.)

KATYŃCZYCY Z LUBONIA (CZĘŚĆ 2.)

KONSEKROWANI Z LUBONIA (CZĘŚĆ 2.)

**Rocznik
Historyczny
Lubonia**

Tom 6

Autorzy tekstów:

Radosław Fiedler

Janusz Karwat

Roman Lewandowicz

Juliusz Malepszak

Stanisław Malepszak

ks. Wojciech Mueller

Roman Nowak

Małgorzata Okulicz-Kozaryn

s. Regina Olbrich

Piotr Paweł Ruszkowski

Hanna Siatka

Magdalena Woźniak

Robert Wrzesiński

Jerzy Zieliński

Rocznik Historyczny Lubonia

Tom 6

Pod readakcją
Piotra Pawła Ruszkowskiego

Luboń 2022

Wydawca:

Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe
„FORUM LUBOŃSKIE”
im. Augusta hr. Cieszkowskiego
ul. Wschodnia 23a/62
62-030 Luboń

Urząd Miasta Luboń
pl. Edmunda Bojanowskiego 2
62-030 Luboń

Opracowanie pod redakcją:
Piotra Pawła Ruszkowskiego

Konsultacje – prof. dr hab. Janusz Karwat

Projekt okładki – Magdalena Malepszak-Michalak, Piotr P. Ruszkowski

Recenzje – dr Marek Rezler, ks. dr Dawid Stelmach

ISBN 978-83-934407-7-1 (wersja papierowa)
ISBN 978-83-934407-8-8 (wersja pdf)
ISSN 2299-0151

Łamanie – markograf.com

Druk i oprawa:
Zakład Poligraficzny Moś & Łuczak sp.j.
Poznań, ul. Piwna 1

Zadanie zrealizowano przy pomocy finansowej Miasta Luboń

OD WYDAWCY

Po kilkuletniej przerwie w wydawaniu „Rocznika Historycznego Lubonia” („RHL”), spowodowanej głównie problemami kadrowymi, organizacyjnymi i wydawniczymi, obecnie wznawiamy jego ukazywanie się. Jest to już kolejny, 6. numer Rocznika.

Przypomnijmy, że pomysłodawcą i redaktorem społecznie prowadzącym to wydawnictwo był redaktor naczelny miesięcznika „Wieści Lubońskie” – Piotr Paweł Ruszkowski. Nadmiar jego podstawowych obowiązków zawodowych związanych z prowadzeniem i wydawaniem Niezależnego Miesięcznika Mieszkańców, jakim były „Wieści Lubońskie”, uniemożliwiał dalsze prace nad Rocznikiem.

Utworzenie w roku 2020 Repozytorium Historycznego Miasta Luboń, o którym piszemy w pierwszym rozdziale wznowionego „Rocznika Historycznego Lubonia”, umożliwiło ponowne przejęcie nad nim pieczy i wznowienie jego wydawania.

Wydawcą odnowionego periodyku są wspólnie: dotychczasowy wydawca, czyli Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Forum Lubońskie” im. Augusta hr. Cieszkowskiego posiadające bogate zasoby materiałów i odpowiednie doświadczenie w ich opracowywaniu oraz Miasto Luboń – właściciel repozytorium historycznego, które wzięło na siebie główny ciężar przygotowania edytorskiego.

Prezentowany Państwu szósty tom „RHL” jest kolejnym, cyklicznym wydawnictwem książkowym o tematyce ogólnie ujmując historycznej, nieco zmienionym w odniesieniu do wcześniejszych wydań, o czym szerzej piszemy w podrozdziale „Zmiany”. Niezmiennie celem „Roczników Historycznych Lubonia” jest zebranie i publikacja prac: naukowych, popularnonaukowych, monograficznych, analitycznych, przedruków itp. traktujących o ważnych wydarzeniach, miejscach, ludziach, instytucjach, organizacjach czy rodzinach mających znaczenie dla historii naszej lokalnej ziemi – miasta Luboń. Krótko mówiąc, chodzi o cele edukacyjne, poznawcze, popularnonaukowe, a przyczynkowo także naukowe.

W Rocznikach publikujemy prace różnych autorów, czym dodatkowo przyczyniamy się do integracji środowiska zainteresowanego przeszłością swojej „małej ojczyzny”. Tak więc wartością dodaną periodyku, oprócz oczywistych walorów edukacyjnych, jest funkcja rozwijania świadomości obywatelskiej, historycznej i kulturowej, utożsamianie mieszkańców Lubonia z miejscem, w którym żyją poprzez poznanie jego przeszłości i ludzi tworzących lokalną społeczność.

W tomie 6. publikujemy siedem rozdziałów, w których udział ma kilkunastu autorów (patrz: str. 2. i poszczególne rozdziały lub biogramy):

- Repozytorium Historyczne Miasta Luboń – Podstawowe informacje o tej nowej instytucji.

- 100 lat obecności Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu-Żabikowie – Historia domu zakonnego Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w latach 1920-2020.

- Luboń w archiwaliach Biblioteki Kongresu USA – Szkoły Żabikowa, Lubonia i Lasku w ogólnopolskiej akcji z 1926 roku zorganizowanej na 150-lecie niepodległości Stanów Zjednoczonych.

- Eklezjalny walor procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha – Poszczególne etapy i zaawansowanie procesu wyniesienia na ołtarze budowniczego i pierwszego proboszcza parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu, zamordowanego w 1938 r.

- Żołnierze września 1939 r. (część 4.) – Rozdział poświęcony kolejnym biogramom żołnierzy związanych z Luboniem, biorących udział w kampanii na początku II wojny światowej.

- „Katyńczycy” z Lubonia – Uzupełnienie do tomu 1. poprzez dodanie kolejnych trzech biogramów pomordowanych w 1940 r. przez NKWD jeńców wojennych, zakopanych w masowych dołach, nie tylko w Katyniu, oraz informacje o poświęconych im „Dębach pamięci” posadzonych w naszym mieście.

- Konsekrowani z Lubonia – Trzy nowe, po raz pierwszy publikowane, biogramy historyczne sióstr zakonnych pochodzących ze znanych lokalnie rodów. Stanowią ciąg dalszy publikacji z 2011 roku.

Zawarta w różnych rozdziałach tego tomu „RHL” kolejna porcja kilkudziesięciu życiorysów jest uzupełnieniem powstającego od lat swoistego – „Lubońskiego Słownika Biograficznego”.

Zmiany

Jak wspomnieliśmy wcześniej, kolejny cykl „Roczników Historycznych Lubonia” różnić się będzie od wcześniejszych wydań następującymi zmianami:

■ Z cyklu „Pro memoria” – ku pamięci, zapoczątkowanego w 2013 r.¹ zmuszeni jesteśmy zrezygnować. Powodem jest wprowadzenie w 2016 roku Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej (nr 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r.), potocznie zwanego RODO². Dotyczy ochrony danych osób fizycznych, a także przetwarzania danych osobowych i przepływu takich informacji. Po ich wprowadzeniu został utrudniony dostęp do podstawowych niegdyś informacji: kto i kiedy umarł oraz gdzie mieszkał. Ponadto medialnie nagłaśniane interpretacje prawników skutecznie odstraszyły wielu (także decydentów w instytucjach) od dzielenia się danymi o zmarłej osobie, tak niezbędnymi do sporządzenia biogramu. Zwykle tłumaczono taką postawę możliwością narażenia się na kary czy procesy sądowe, gdy wypłyną informacje, np. kto, gdzie, w jakich latach pracował i na jakim stanowisku

1 W tomach 3. i 4. cykl publikacji nosił tytuł „Zmarli w ...”

2 Rozporządzenie od angielskiej nazwy General Data Protection Regulation (GDPR), w Polsce pod nazwą RODO – od Rozporządzenie Ogólne o Ochronie Danych Osobowych, obowiązuje od 25.05.2018 r. w całej Unii Europejskiej.

lub informacji o najbliższej rodzinie, miejscu zamieszkania itp. Celem naszego cyklu „Pro memoria” było publikowanie not biograficznych osób publicznych lub lokalnie znanych, które odeszły w minionym roku i były związane z naszym miastem. Dzięki pomocy mieszkańców oraz ich rodzin nieprzerwanie przez lata, miała powstawać swoista „Lubońska Księga Pamięci”. Namiastka takich publikacji ukazała się w RHL w tomach: 3. – (10 osób), 4. – (9 osób) i 5. – (11 osób).

■ W związku z tym, że rytm wydawniczy „Rocznika Historycznego Lubonia” został zaburzony, sens traci również dotychczasowe „Kalendarium Lubonia” – zawierające zebrane z różnych źródeł informacje o zdarzeniach, których okrągłe – setne i dziesiąte rocznice (jubileusze) przypadły w danym roku wydania. Wg takiej zasady w bieżącym tomie wydawanym w 2022 roku powinniśmy powtórzyć kalendarium z tomu 2. wydanego w 2012 r. Tam bowiem w kalendarium ujęto wydarzenia ze wszystkich wcześniejszych lat kończących się „dwójką” (xxx2).

Lubonianie 200 lat wcześniej

Rekompensatą powyższych rezygnacji niech będzie skromna informacja historyczna o urodzeniach, ślubach i zgonach z terenu dzisiejszego miasta Luboń sprzed dokładnie 200 lat. Dane z 1822 roku pochodzą z zespołu – Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Wiry (pow. poznański), znajdujących się w Archiwum Państwowym w Poznaniu, w jednostce: „Duplikat chrztów, ślubów i pogrzebów”³. W tej jednostce archiwalnej interesowały nas osady: Żabikowo, Luboń i Lasek, scalone w jeden organizm miejski dopiero w 1954 r. Dla tych trzech wsi oraz innych sąsiednich: Dębca, Łęczycy, Puszczykowa, Świerczewa i Wir parafią był kościół pw. św. Floriana w Wirach, skąd pochodzą dane imienne zamieszczone w poniższej tabelce:

Urodzenia śluby i zgony w 1822 roku

rok	m-c	dzień	wieś	imię	nazwisko
Urodzenia (chrzty)					
1822	1	10	Luboń	Małgorzata	Zaywert
1822	1	8	Lasek	Florian	Sobierajewicz
1822	1	30	Lasek	Józef	Wagner
1822	3	2	Lasek	Katarzyna	Slabs
1822	3	30	Żabikowo	Florian	Anjoł
1822	4	11	Żabikowo	Wojciech	Miszak
1822	4	25	Lasek	Florian	Drzewianka
1822	5	15	Żabikowo	Julianna	Szaybe
1822	6	24	Żabikowo	Katarzyna	Kaczmarek
1822	8	19	Lasek	Michał	Błaszyk
1822	9	16	Żabikowo	Michał	Tomiaak
1822	10	3	Żabikowo	Franciszka	Remboska
1822	11	14	Lasek	Ignacy	Szachoski
1822	12	29	Żabikowo	Marianna	Frankenberg

3 Sygnatura: 53/3552/0/-/6 [https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/1492433 – dostęp 22.05.2022 r.] dostępne także w RHML.

Śluby						małżonek
1822	11	14	Żabikowo	Magdalena	Nowak	Jakub Nowak
1822	11	25	Lasek	Jan	Fercz	Katarzyna Walder
Zgony (pogrzeby)						wiek
1822	3	19	Lasek	Ewa	Pawlak	50 lat
1822	6	6	Żabikowo	Juliana	Szaybe	8 dni
1822	10	8	Żabikowo	Franciszka	Remboska	5 dni
1822	10	19	Lasek	Zuzanna	Drzewianka	34 lata
1822	10	27	Żabikowo	Michał	Tomiać	1 m-c
1822	11	11	Lasek	Florian	Sobierajewicz	10 m-cy

Pisownię nazwisk pozostawiliśmy bez zmian wg oryginalnego dokumentu (najprawdopodobniej zapisywanych ze słuchu – głoskowo). Z pewnością nazwisko Anjoł to poprawnie – Aniola, Fercz to Fertsch, Slabs to Schlabs, Walder to Walter, a Zaywert to Seifert lub Zeifert.

Łącznie w początkach XIX wieku – w 1822 roku w wirowskiej parafii odnotowano 104 zdarzenia z ośmiu wymienionych wyżej wsi – są to: 58 urodzin (w tym we wsiach należących do dzisiejszego miasta Luboń – 14 urodzeń – ok. 24% z ogólnej liczby), 10 ślubów (2 z Lubonia – 20%) i 36 pogrzebów (6 z Lubonia – 16,7%). Analizując szczegółowiej powyższe dane możemy stwierdzić, że we wsi Luboń w 1822 r. miało miejsce zaledwie jedno wydarzenie – urodziła się Małgorzata Zaywert (Seifert), w Lasku było – 6 urodzin, 1 ślub i 3 pogrzeby, a w Żabikowie – 7 urodzeń i także 1 ślub oraz 3 pogrzeby. We wcześniejszych lub późniejszych latach rozkład proporcjonalny urodzin, ślubów i zgonów był inny. Ponadto dane z tabelki świadczą o bardzo dużej umieralności niemowląt w ówczesnym Luboniu, choć tylko nieznacznie przewyższająca maksymalną europejską w I poł. XIX wieku. Na 14 wymienionych w tabelce noworodków, aż czworo niemowląt zmarło w tym samym roku przeżywszy od kilku dni do 10 miesięcy. Stanowi to wskaźnik 28,6% umieralności niemowląt⁴.

Dla pełnej statystyki z ówczesnych wsi lubońskich należałoby dodać jeszcze liczbę obywateli innych wyznań niż katolickie – np. wyznania ewangelickiego żyjących w Żabikowie Lasku i Luboniu, ale tych rodzin było zdecydowanie mniej⁵, a do szczegółowych, interesujących nas danych jeszcze nie dotarliśmy. Innych wyznań jak np. mojżeszowego, islamskiego – mieszkańców nie było u nas prawie wcale. Ten informacyjno-statystyczny cykl będziemy kontynuować.

W Archiwum Państwowym w Poznaniu znajduje się 277 jednostek archiwalnych⁶ z danymi o urodzeniach, ślubach i zgonach odnośnie Lubonia⁷, w tym 20 483 udostępnione skany dokumentów. Natomiast w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu

4 Umieralność niemowląt na ówczesne europejskie standardy wynosiła od 19 do 27%. Dzisiaj wskaźnik ten jest poniżej 0,5%. [wg <https://ourworldindata.org/child-mortality-in-the-past> – dostęp 22.06.2022 r.] W Polsce wskaźnik umieralności noworodków wynosił w 2018 r. 3,8 zgonów na 1000 urodzeń (0,38%) [<https://polityka-zdrowotna.com/> – dostęp 22.06.2022 r.]

5 Dużo późniejsze dane z 1910 roku wskazują, że we wszystkich wsiach należących do parafii wirowskiej było 4 319 Polaków – katolików (93,3%) i tylko 312 Niemców – ewangelików (6,7%). Dla 3 wsi lubońskich były to wskaźniki: 1 810 – 94,9% i 98 – 5,1%. [Malepszak S., „Luboń i okolice...”, str. 44].

6 Ten specjalny, dodatkowy wykaz oraz sygnatury znajdują się m.in. w RHML. Skany niektórych wybranych jednostek dostępne są także w RHML.

7 Cały czas należy mieć na uwadze wsie: Żabikowo, Luboń i Lasek, z których w 1954 r. powstało miasto Luboń.

znaleźliśmy 42 jednostki⁸ z księgami metrykalnymi: urodzonych – ochrzczonych (Liber Baptisatorum), ślubów (Liber Copulatorum) i zmarłych (Liber Mortuorum). Niestety, dostępnych skanów tych akt jeszcze nie ma.

Na zakończenie

Do rąk Państwa oddajemy więc kolejną już książkę o naszej lokalnej historii – 6. tom „Rocznika Historycznego Lubonia”. Do końca br. wersja pdf dostępna będzie także na stronie www.forumlubonskie.pl. Wierzimy, że jej lektura, podobnie jak wydania wcześniejszych opracowań historycznych (w tym pięciu tomów „RHL”), będzie wydatną pomocą w bliższym poznawaniu naszej ciekawej przeszłości i przyczyni się do integracji mieszkańców poprzez głębsze utożsamienie się z miejscem nie tylko zamieszkania, ale po prostu życia.

Zadanie zostało wsparte finansowo przez Miasto Luboń.

Apel

Na koniec ponawiamy apel skierowany do wszystkich środowisk i osób zajmujących się przeszłością - o dzielenie się swoimi opracowaniami lub zbiorami z innymi mieszkańcami naszego miasta oraz przedstawianie wyników swych badań w kolejnych wydaniach „RHL” tworzonego dla pożytku publicznego, także dla następnych pokoleń. Jak już wspominaliśmy wyżej – jesteśmy otwarci na różnych autorów.

Piotr P. Ruszkowski
Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

Juliusz Malepszak
Prezes Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie”
im. Augusta hr. Cieszkowskiego

⁸ Wykaz tych jednostek oraz ich sygnatury dostępne są m.in. w RHML. (Większość materiałów w formie mikrofilmów jest dostępna bezpośrednio w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu)

Przypominamy tytuły rozdziałów poprzednich tomów „Rocznika Historycznego Lubonia”:

Tom 1 „RHL” – 2011 r.

- Katyńscy z Lubonia
- Hallerczycy z Lubonia
- Konsekrowani z Lubonia
- Wielki Czyn Obywatelski (reprint z 1928 r.)
- Kalendarium xxx1 r.

Tom 2 „RHL” – 2012 r.

- Żołnierze września 1939 r.
- Karczma żabikowska
- Kalendarium xxx2 r. + kronika 2012 r.

Tom 3 „RHL” – 2013 r.

- Narodowa Organizacja Bojowa
- Pogrzeb ks. Streicha (fotoreportaż 1938 r.)
- Żołnierze września 1939 r. (cz. 2)
- Zmarli w 2013 r.
- Kalendarium xxx3 r. + kronika 2013 r.

Tom 4 „RHL” – 2014 r.

- Saga rodu Boczoniów
- Sprawa ks. Streicha na łamach prasy
- Żołnierze września 1939 r. (cz. 3)
- Zmarli w 2014 r.
- Kalendarium xxx4 r. + kronika 2014 r.

Tom 5 „RHL” – 2015 r.

- 25 lat władzy samorządowej w Luboniu
- Pro Memoria (Zmarli w 2014 r.)
- Kalendarium xxx5 r. + kronika 2015 r.

SPIS TREŚCI

OD WYDAWCY 5

Zmiany.....	6
Lubonianie 200 lat wcześniej.....	7
Na zakończenie.....	9
Apel	9

Piotr P. Ruszkowski, Juliusz Malepszak

REPOZYTORIUM HISTORYCZNE MIASTA LUBOŃ 17

Powołanie.....	17
Czym jest RHML.....	18
Obróbka archiwaliów	19
Z archiwum „WL” i „FL”	21
Opracowania i publikacje	22
Archiwa bliżej.....	25
Rody lubońskie	28
Biblioteczka RHML.....	29
Muzealia	41
Porady i konsultacje	44

Piotr P. Ruszkowski

Apel	45
------------	----

100 LAT OBECNOŚCI SIÓSTR SŁUŻEBNICZEK MARYI W LUBONIU-ŻABIKOWIE..... 91

Krótką historią domu zakonnego Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej

Maryi Panny (1920-2020)	91
Wojna.....	102
Po wojnie.....	104
5 września 1972 r.	114
Przegląd dalszych wydarzeń.....	123
1980	123
1981	124
1982	127
1983	127
1984	128
1985	131
1986	132
1987	133
1988	133
1989-1990.....	135
1991-1992.....	135
1993	139
1996	139
1997	140
1998	143
1999	143

2000	147
2001	148
2002	149
2003	149
2004	149
2005	149
2006	150
2007	150
2008	150
2009	151
2010	151
2011	151
2012	152
2013	153
2014	155
2015	162
2016	162
2017	165
2018	165
2019	166
2020	169
2021	170
Na zakończenie	170
<i>S. Regina Olbrich, Janusz Karwat</i>	
Posłowie	171
<i>Piotr P. Ruskowski</i>	
LUBOŃ W ARCHIWALIACH BIBLIOTEKI KONGRESU USA.....	177
Szkoły Żabikowa, Lubonia i Lasku w ogólnopolskiej akcji z 1926 roku zorganizowanej na 150-lecie niepodległości Stanów Zjednoczonych	177
Niecodziennie życzenia	177
Wspólne dziedzictwo	180
Lubońskie „adresy”	181
Powstanie USA.....	190
Irlandczycy.....	190
Holendrzy	192
Północnoamerykańska wojna wyzwolenicza (1776-1783)	192
Dzwon Wolności	192
Okolicznościowe pamiątki	193
<i>Piotr P. Ruskowski, Stanisław Malepszak</i>	
EKLEZJALNY WALOR PROCESU BEATYFIKACYJNEGO SŁUGI BOŻEGO KS. STANISŁAWA STREICHA	195
Wstęp	195
1. Opinia męczeństwa i świętości.....	196
2. Etap diecezjalny	198
3. Etap rzymski.....	204
4. Dekret ważności	206
5. Relator.....	206
6. Positio	207
7. Konsulta historyczna i teologiczna.....	208
8. Kongregacja zwyczajna kardynałów i biskupów	209
Zakończenie.....	210
<i>ks. dr Wojciech Mueller</i>	

Archiwa:	211
Archiwum Kurii Metropolitalnej w Poznaniu (AKMP).....	211
Archiwum postulacji Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha w Kobylnicy (APK)	211
Dokumenty kościoła i wypowiedzi papieskie	212
Bibliografia:.....	212

ŻOŁNIERZE WRZEŚNIA 1939 R. (CZĘŚĆ 4.) 213

Wstęp	213
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Apel	214
Biogramy żołnierzy września 1939 r. publikowane w poprzednich RHL.....	215
Biogramy	219
Anioła Jan (1908-1997).....	219
Wojna.....	225
Nowa Huta.....	229
Naukowiec	231
Rodzina.....	233
Pamięć po profesorze.....	236
	<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>
Białek Marian (1916-1982)	237
	<i>Robert Wrzesiński</i>
Butka Roman (1915-1983).....	237
Rodzina.....	240
	<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>
Cudera Jan (1908-1994).....	245
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Dwornik Jan (1914-2003).....	256
	<i>Robert Wrzesiński</i>
Goghuska Czesław (1915-1980).....	257
	<i>Robert Wrzesiński</i>
Hildebrandt Stefan (1910-1941)	258
W Dywizjonie 305.....	259
Ze wspomnień.....	263
	<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>
Hołodyński Stefan (1908-1966)	265
Pionier kawalerii.....	266
Losy syna Stanisława.....	277
	<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>
Kaczmarek Jan (1905-1991).....	281
	<i>Robert Wrzesiński</i>
Kaźmierczak Stefan (1913-1993).....	282
	<i>Robert Wrzesiński</i>
Kozłowski Antoni (1918-1992).....	282
	<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>
Krause Feliks (1912-1992).....	288
	<i>Robert Wrzesiński</i>
Król Gracjan (1910-1992)	289
	<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>
Lesiński Czesław (1911-1984)	293
	<i>Robert Wrzesiński</i>

Lewandowicz Roman (1909 -2005)	293
Wspomnienia wojenne Romana Lewandowicza	296
<i>Roman Lewandowicz, Magdalena Woźniak, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Ławniczak Józef (1916-1980).....	305
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Łukaszewicz Stefan (1913-1987).....	305
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Mańczak Edmund (1917-1987)	307
<i>Hanna Siatka, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Moller Czesław (1900-1979).....	317
<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Neumann Stanisław (1912-1969)	327
<i>Piotr P. Ruszkowski</i>	
Niewiada Zdzisław (1908-1994)	330
<i>Piotr P. Ruszkowski, Robert Wrzesiński</i>	
Nogala Teodor ks. (1909-1973).....	336
<i>Robert Wrzesiński Piotr P. Ruszkowski</i>	
Nowacki Sylwester (1908-1993).....	342
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Nowak Józef (1911-1995)	342
<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Nowak Józef (1914-1997)	343
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Nowak Tadeusz (1915-1990)	344
<i>Jerzy Zieliński, Roman Nowak</i>	
Pacholski Tomasz (1916-1988).....	351
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Poprawka Stefan (1912-2000).....	352
<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Pośrednik Franciszek (1904-1983).....	353
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Samol Ignacy (1910-1999)	354
<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Skrzypczak Feliks (1912-1999).....	354
O Feliksie.....	358
<i>Robert Wrzesiński, Piotr P. Ruszkowski, Radosław Fiedler</i>	
Tritt Alojzy (1911-1980)	361
<i>Małgorzata Okulicz-Kozaryn, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Tritt Marceli (1915-1985)	365
<i>Małgorzata Okulicz-Kozaryn, Piotr P. Ruszkowski</i>	
Walkowiak Ignacy (1912-1991)	369
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Wolski Antoni (1908-1977)	370
<i>Robert Wrzesiński</i>	
Zaremba Jan (1902-1990).....	371
<i>Robert Wrzesiński</i>	

KATYŃCZYCY Z LUBONIA (CZĘŚĆ 2.).....	373
Wstęp.....	373
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Biogramy.....	375
Malinowski Adam (1904-1940)	375
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Pujanek Wincenty (1907-1940)	383
Studia	384
Sport	384
Wojsko	385
Wojna	385
Sowiecki jeniec	387
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Siebert Adam (1902-1940)	388
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Rajd Katyński 2018	396
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
„Dęby pamięci” (cd.).....	400
Trzy drzewka	400
Druga uroczystość	400
Trzecia uroczystość	404
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
KONSEKROWANI Z LUBONIA (CZĘŚĆ 2.).....	409
Wstęp.....	409
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Biogramy.....	413
Anioła Franciszka (1900-1984) s. Seweryna.....	413
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Gabler Władysława (1906-1982) s. Witalisa.....	419
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
Melinger Weronika (1880-1944) s. Józefa	425
Rodzina.....	425
W zakonie	428
Śmierć	431
Kościół	432
Na zakończenie	433
	<i>Piotr P. Ruszkowski</i>
INDEKS NAZWISK	434
RECENZJE	451
Marek Rezler.....	451
ks. Dawid Stelmach	452

PIOTR RUSZKOWSKI

REPOZYTORIUM HISTORYCZNE MIASTA LUBOŃ

Powołanie

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń (RHML) utworzono w lutym 2020 roku w budynku Centrum Organizacji Pozarządowych w Luboniu (COP) przy ul. Sikorskiego 3 (w dawniejszej siedzibie PKO Bank Polski SA – Oddział w Luboniu). Administracyjnie COP wraz z RHML podlega Wydziałowi Oświaty, Zdrowia

Pokój nr 4 w Centrum Organizacji Pozarządowych (COP) przy ul. Sikorskiego 3 to pomieszczenie biurowe Repozytorium Historycznego Miasta Luboń
fot. Piotr Ruszkowski

Magazyn RHML w piwnicy z regałami do przechowywania materiałów dotyczących przeszłości Lubonia fot. Piotr Ruszkowski

i Kultury (WOZiK) przy Urzędzie Miasta Luboń. Repozytorium Historyczne Miasta Luboń jest jednoosobową komórką powołaną do: poszukiwania, gromadzenia, cyfryzacji oraz udostępniania materiałów historycznych, mającą do dyspozycji dwa pomieszczenia: biurowe o powierzchni 14,2 m² – mieszczące się w przyziemiu w pokoju nr 4 oraz magazynowe o powierzchni 26,3 m² – znajdujące się w podziemnej części COP (bez numeracji) (dawniej nr 18).

Zadanie prowadzenia Repozytorium Historycznego i jego organizację powierzono Piotrowi Ruszkowskiemu (redaktorowi naczelnemu „Więści Lubońskich” i pomysłodawcy oraz redaktorowi „Rocznika Historycznego Lubonia”), który do jego wykonywania został wybrany w wyniku konkursu ogłoszonego 3 grudnia 2019 r. przez Burmistrza Miasta Luboń – Małgorzatę Machalską *na stanowisko do spraw archiwum historii Lubonia*¹, a rozstrzygniętego z początkiem 2020 r.

Doskonalenie warsztatu

By sprostać wszystkim postawionym zadaniom, potrzebne jest, oprócz już posiadanego doświadczenia, umiejętności i wiedzy, także stałe dalsze doskonalenie warsztatu historycznego, szczególnie w dziedzinie archiwizacji. Dlatego korzystamy z branżowych podręczników, aktów prawnych zamieszczanych przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych oraz bierzemy udział w różnych: szkoleniach, warsztatach, webinarach organizowanych np. przez: Centrum Archiwistyki Społecznej (CAS) czy Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC). Warto tu dodać, że Centrum Archiwistyki Społecznej to równie młoda instytucja co lubońskie repozytorium historyczne. CAS rozpoczęła działalność również w lutym 2020 roku. Została powołana przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Piotra Glińskiego z inicjatywy Ośrodka „Karta”. Oba te organy współpracują w organizowaniu i prowadzeniu Centrum Archiwistyki Społecznej.

Czym jest RHML

Rozpocznijmy od definicji – Repozytorium z łaciny „repositorium” – miejsce uporządkowanego przechowywania dokumentów przeznaczonych do udostępniania. Termin ten współcześnie stosowany jest również w odniesieniu do najrozmaitszych zasobów cyfrowych – baz danych, z których można korzystać. Słownik języka polskiego za repozytorium uznaje jedynie dawne jego rozumienie jako: *szafa lub półka do przechowywania akt urzędowych*.

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń rozumieć należy dużo szerzej, a zastosowany przymiotnik „historyczne” doprecyzowuje zakres tematyczny. Tak więc RHML to z jednej strony miejsce poszukiwania, uporządkowanego gromadzenia i przechowywania nie tylko akt czy zdjęć, ale także lokalnych archiwaliów² a nawet

1 Ogłoszenie 9/2009 sygnatura WAG.2110.09.2019.

2 Archiwalia – wszelkiego rodzaju materiały archiwalne przechowywane w archiwum lub kwalifikujące się do takiego przechowywania. Określa się tak też wszelkie dokumenty powstałe w wyniku działalności urzędów i instytucji o charakterze prawnym lub politycznym, względnie dokumenty powstałe w wyniku społecznej, artystycznej lub naukowej działalności osób prywatnych, które ze względu na dużą wartość naukową lub praktyczną przeznaczone są do włączenia do zasobu archiwum i wieczystego przechowywania. [wg <https://encenc.pl>; dostęp 22.04.2022 r.]

muzealiów³ rozbudowany o lokalną cyfrową bazę danych dotyczących przeszłości Lubonia.

Reasumując, w RHML ma być przechowywana uporządkowana wiedza, dokumentacja oraz przedmioty o historycznej wartości. Wszystko to przeznaczone do różnorodnego wykorzystania przez zainteresowanych: instytucje, organizacje czy osoby fizyczne. Innymi słowy, to otwarte dla wszystkich źródło materiałów historycznych służące rozwojowi badań naukowych a także działań o charakterze: popularyzatorskim, wydawniczym, edukacyjnym, integracyjnym itd. wykorzystywane w publikacjach, prezentacjach, konwersatoriach, konferencjach, przy organizowaniu wystaw, imprez okolicznościowych itp.

Poza działalnością ogólnie określoną jako „udostępnianie”, RHML ma prowadzić także szeroką działalność samodzielnego poszukiwania oraz „przyjmowania” materiałów historycznych. Ważne mają być zarówno „dostępność” jak i „otwartość” na materiały o znaczeniu historycznym dostarczane z zewnątrz przez: instytucje, organizacje lub osoby fizyczne do wieczystego przechowywania i wykorzystania bądź wypożyczone w celu ich cyfryzacji, wykorzystywania i udostępniania. Docelowo do RHML każdy będzie mógł indywidualnie, nie wychodząc z domu za pomocą specjalnego programu, dodać swoje materiały do zasobu Repozytorium.

Obróbka archiwaliów

W Repozytorium, od samego początku, czyli od 2020 roku dokonywano prac nad materiałami udostępnianymi przez mieszkańców Lubonia i okolic w celu ich zdigitalizowania. Wszystkie mają archiwalną wartość i dotyczą szeroko pojętej historii Lubonia, przede wszystkim: ludzi i organizacji. Przedstawiamy je w poniższej tabeli:

Najobszerniejszy materiał stanowi tu spuścizna po sybiraku – Romualdzie Przybylaku (1929-2012), który zgromadził wiele dokumentów, wycinków prasowych, zdjęć, zeszytów, w których zapisywał m.in. swoje wiersze pisane także w języku rosyjskim. Łącznie materiał został podzielony na 18 katalogów (folderów) zawierających 1 165 plików.

Do RHML trafił też ważny i ciekawy, materiał historyczny, zeskanowany przez Rafała Wojtyniaka a dotyczący dokumentacji powołania i budowy kościoła św. Jana Bosko w Luboniu z lat 1926-1938. Oryginalną dokumentację, jaka znajdowała się w kościele pw. św. Barbary, przekazano zainteresowanej parafii św. Jana Bosko. W sumie wzbogaciliśmy się w RHML o 377 plików (.jpg) wstępnie pogrupowanych w foldery. Poszczególne pliki opisaliśmy datami danego dokumentu oraz informacją hasłową, czego dany dokument dotyczy i pozostawiliśmy pogrupowane w folderach: „Dokumenty parafii Bosko (1929-1938)”; „Kościół Bosko projekt-rysunki (1935)”; „Posiedzenia Rady Parafialnej Bosko (1936-1939)” i „Budowa kościoła Bosko” w trzech częściach.

Wszystkie te materiały, a szczególnie dotyczące działających u nas lub związanych z nami organizacji zostaną wykorzystane przy opracowaniach m.in. w kolejnych „Rocznikach Historycznych Lubonia”.

3 W przypadku RHML – instytucji nieposiadającej osobowości prawnej, muzealiami są rzeczy ruchome mające wartość historyczną stanowiące własność podmiotu, wpisane do inwentarza.

Tytuł (oryginalny) materiału	daty skrajne	krótki opis zbioru	nazwa katalogu lub pliku w RHML
Książka Protokularna Kółka Rolniczego na Parafię Wirońską	1884-1908	Protokoły od założenia Kółka Rolniczego w Wirach do którego należeli też rolnicy z Żabikowa, Lasku i Lubonia	Kółko Rolnicze Wiry (1894-1908) protokoły
Spis zaginionych i poległych z ran w I wojnie światowej	1914-1918	Szczątkowy spis należących do parafii Wiry (38 osób)	I wojna (1914-1918) - polegli lista Wiry
Protokoły Związku Weteranów Powstań Narodowych RP	1933-1937	Protokoły organizacji kombatanckiej do której należeli m.in. Powstańcy wielkopolscy	ZWPN Wiry prot (1933-1937)
Przyszłym pokoleniom ku wiadomości!	1899	Skan (kontrastowy) oryginalnego, zapisanego płótna z 1899 r. (23,5x74 cm) umieszczonego w kopule kościelnej wieży w Wirach. [+ transkrypcja tekstu na .doc]	Wiry Florian płótno 1899r wieża
Przybylak Romuald (1929-2012) sybirak spuścizna	1929-2012	Dokumenty, pamiętki, wiersze, wspomnienia po sybiraku, redaktorze "WL"	Przybylak Romuald (1929-2012) sybirak spuścizna
Zeszyt do zapisywania klientów Resterny	1931-1936	Wykaz klientów "Zakład Fotograficzny B. Resterny Kotowo"	Resterny Bolesław Zeszyt klientów (1931-1936)
Towarzystwo "Koło Rękodzielników" w Luboniu	1936-1939	Protokoły zebrań Koła Rękodzielników (1936-1939) + protokół sołectwa Lasek z 1949 r.	w opracowaniu
Pamiętnik ten ma swój początek z dniem założenia Grona Miłośników Sportu w Luboniu, to jest od 1 stycznia 1931 r.	1931-1931	Relacje ze zdjęciami z utworzenia i początkowych wypraw Grona Miłośników Sportu	GMS prot 1931
Protokółarz	1939-1960	Protokoły GMS - Kolejarsz (Lech)	GMS prot 1939-1960

Przykład panoramy Lubonia – widok z wieży Ochotniczej Straży Pożarnej na „gołe” tereny przyszłego Nowego Centrum Lubonia (NCL) w sierpniu 1992 r. Na pierwszym planie ul. Żabikowska, z prawej skrzyżowanie z ul. Kościuszki i Pułaskiego przed modernizacją fot. Piotr P. Ruszkowski – „Wieści Lubońskie”

Z archiwum „WL” i „FL”

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń rozpoczęło działania od systematyzowania, porządkowania, uzupełniania i grupowania materiałów gromadzonych niemalże 30 lat przez redakcję „Wieści Lubońskich” („WL”) i ich wydawcę – Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Forum Lubońskie” im. Augusta hr. Cieszkowskiego („FL”). Także zbiory będące w rozproszeniu u członków tej organizacji systematycznie trafiają do nowego miejsca – RHML, są tu porządkowane a w przyszłości będą udostępnione, stanowiąc przyczynek do dalszych badań nad historią Lubonia, rodów – ludzi tu mieszkających i działających, miejsc – ich przemian i funkcji, a także wydarzeń, jakie miały miejsca na lubońskiej ziemi.

Zbiór negatywów

Jedno z priorytetowych działań nowej instytucji, jaką jest RHML, to porządkowanie i digitalizacja analogowych filmów negatywowych wykonywanych tą tradycyjną metodą w okresie od 1989 roku do około października 2003 roku przez członków redakcji „WL” oraz stowarzyszenia „FL”. Dotyczą one wydarzeń, osób i miejsc w Luboniu. Materiały te były przedmiotem chronologicznego porządkowania, katalogowania i umieszczania w specjalnych koszulkach oraz segregatorach. Zgromadzono dotychczas ponad 570 filmów negatywowych, małoobrazkowych ułożonych w pięciu segregatorach. Oprócz tego jest jeszcze kilkadziesiąt negatywów dużoformatowych (6x6 cm). Kolejny krok to systematyczna ich digitalizacja. Operacja w zakresie negatywów małoobrazkowych (24x36 mm) przeprowadzana jest we współpracy ze

Studium i Laboratorium Fotograficznym „Foto-Błysk” prowadzonym przez lubonia-
nina – Sebastiana Linkiewicza przy ul. Czechosłowackiej na pobliskim Dębcu w Po-
znaniu. Zapisane na płytach CD lub DVD obrazy pozytywowe poddane są w RHML
kopiowaniu na specjalny dysk, następnie każdy kadr jest datowany, opisywany – cze-
go lub kogo dotyczy, numerowany (przy serii zdjęć) i sygnowany autorem fotografii.
Dotychczas procesowi takiego cyfrowego obrazowania poddano ponad 400 negaty-
wów, co dało około 11 tysięcy plików zdjęciowych.

Zdjęcia

W RHML przygotowujemy także i gromadzimy duzoformatowe zdjęcia (od-
bitki) od formatu A5 do 62x93 cm lub panoramiczne o maksymalnych wymiarach
100x21 cm, składające się z kilku kadrów. Wszystkie przeznaczone do eksponowa-
nia. Za przykład niech posłużą postery, będące powiększeniami grupowych zdjęć
historycznych: organizacji, wydarzeń czy miejsc, które wyeksponowaliśmy w sali
głównej COP, udostępniając je w ten sposób wszystkim odwiedzającym to miejsce.

Poniżej przykłady kilku panoram gotowych do udostępnienia w formie fizycznej
lub cyfrowej przygotowanych w ostatnim czasie w RHML:

- Grafika Fabryki Przetworów Ziemiarnych (początek XX w.) – autor nieznany.
- Skutki wybuchu dekstryny w WPPZ (luty 1972 r.) – składanki z dwóch lub trzech kadrów autorstwa Danuty Matuszewskiej, wykorzystane pierwszy raz podczas obchodów 50-lecia tragedii w lutym 2022 r.
- Episkopat w Żabikowie we wrześniu 1972 r. – Msza św. plenerowa na zakoń-
czenie obchodów 100. rocznicy śmierci E. Bojanowskiego z udziałem Pryma-
sa Polski – kard. Stefana Wyszyńskiego, kardynała Karola Wojtyły (głównego
celebransa) – późniejszego papieża Jana Pawła II i abpa Antoniego Baraniaka
(wrzesień 1972 r.) – jest to składanka 6 zdjęć udostępnionych przez Siostry Słu-
żebniczki Maryi – autor nieznany. Obecnie w miejscu odprawionej przed 50 laty
Eucharystii wybudowano Katolicką Szkołę Podstawową nr 6 im. ks. Franciszka
Blachnickiego.
- Szkoła Haliny (kilka widoków m.in. z grudnia 1990 r. czy 2004 r.) – składanki
3 zdjęć; fot. Piotr P. Ruszkowski.
- Widoki z wieży OSP na tereny Nowego Centrum Lubonia (NCL) z sierpnia
1992 r., gdy jest jeszcze gołe pole czy z lipca 2003 r., gdy stanęły pierwsze bloki
przy ul. Wschodniej 22 – składanka 5 lub 6 zdjęć; fot. Piotr P. Ruszkowski
- Widok z wieży OSP na skrzyżowanie: ul. Kościuszki, 11 Listopada, Żabikow-
ska, Pułaskiego przed przebudową, z placem Zenona Twardowskiego (sierpień
1992 r.) – składanka 4 foto; fot. Piotr P. Ruszkowski.
- Widok z okienka wieży kościoła pw. św. Jana Bosko na ul. Kościelną i ks. Streicha
(luty 2003 r.) – 5 zdjęć; fot. Piotr P. Ruszkowski.

Kolejne panoramy będą sukcesywnie obrabiane i udostępniane.

Opracowania i publikacje

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń przygotowało poniżej wymienione
materiały m.in. w związku z wydarzeniami, jakie miały miejsce na terenie miasta
Luboń i nie tylko, w latach 2020-2022.

- A. Na 150-lecie Szkoły Haliny. RHML uczestniczyło z ramienia Miasta we współorganizowaniu z Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie okolicznościowej Konferencji, jaka się odbyła 20 listopada 2020 roku pod patronatem Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ze względu na obostrzenia sanitarne związane z pandemią Covid-19 w formie on-line. Na Konferencję przygotowano:
- referat, prezentację i publikację pt.: *Działania Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie” im. Augusta hr. Cieszkowskiego w kierunku ochrony spuścizny po Szkole Rolniczej im. Haliny* – Piotr Ruszkowski.
 - publikację pt. *Prof. Józef Szafarkiewicz (1821-1892)* – Piotr Ruszkowski.
 - publikację pt. *„Pomnik” żabikowskiej Wyższej Szkoły Rolniczej im. Haliny. Wielki sukces wystawy o uprawie pszenicy zaprezentowanej w Warszawie w 1874 roku* – współautorstwo Piotra Ruszkowskiego z Dorotą Molińską, która dokonała prezentacji materiału podczas konferencji.

Powyższe artykuły ukazały się drukiem w książce – *Dziś nie może już ślepa rutyna prowadzić rolnika – Historia Szkoły Rolniczej im. Haliny w Żabikowie*; Szreniawa 2020 (dostępna w RHML, a ww. rozdziały także w pdf).

- RHML przygotowało też wirtualną wystawę na bazie materiałów z Konferencji pt. *150-lecie otwarcia Szkoły Rolniczej im. Haliny w Żabikowie* ukazaną na 54 slajdach ułożonych w siedem bloków tematycznych: „Wyższa Szkoła Rolnicza im. Haliny w Żabikowie”; „Dokumenty dotyczące Szkoły Rolniczej”; „Wykładowcy Szkoły im. Haliny”; „Prace absolwentów żabikowskiej szkoły”; „August Cieszkowski”; „Folwark żabikowski” i „Lokalne wydawnictwa książkowe”. (Docelowo wystawa mająca charakter ponadczasowy będzie udostępniona na stronach www.)
- B. Na 100-lecie obecności Sióstr Służebniczek Maryi w Żabikowie RHML przygotowało:
- Baner informujący o tym wydarzeniu umieszczony na ogrodzeniu Zgromadzenia.
 - Folder 4-stronicowy formatu A5 z krótkim rysem historycznym w wybranych chronologicznie wydarzeniach.
- C. Na 30. rocznicę samorządów – artykuł do „Informatora Miasta Luboń” pt. *30 lat władzy samorządowej w Luboniu* nr 3/2020 str. 3-6 (materiał nieco okrojony).
- D. Na 230. rocznicę uchwalenia konstytucji 3 maja – artykuł do „Informatora Miasta Luboń” pt. *Witaj, majowa jutrzeńko* (refleksyjny autorski materiał Piotra Ruszkowskiego (nie został opublikowany).
- E. W związku z 50-rocznicą wybuchu dekstryny w WPPZ RHML zrealizowało:
- Artykuł, jaki ukazał się w „Informatorze Miasta Luboń” nr 1/2022 str.12-14 pt. *50-lecie tragedii*.
 - Prezentację przedstawioną 22 lutego 2022 r. w Ośrodku Kultury w Luboniu pt. *Niezapomniana tragedia* ukazaną na 42 slajdach. A w niej: informacje ogólne i podstawowe dotyczące miejsca oraz okoliczności tragedii; Fotoreportaż skutków wybuchu dekstryny w lutym 1972 r. w układzie chronologicznym; Ofiary eksplozji – informacje o 17 osobach zabitych; Pożegnanie i pogrzeb ofiar; Pomnik – wieczna cześć i pamięć; Nowa dekstryna (epilog). Prezentację przedstawiono też Lubońskiemu Uniwersytetowi III wieku 17 marca 2022 r. w COP przy ul. Sikorskiego. (w przyszłości będzie ona także dostępna na stronach internetowych).

- Udostępnienie cyfrowych wersji zdjęć archiwalnych podmiotom, które zwróciły się do RHML: Ośrodkowi Kultury w Luboniu (na wystawę); Wielkopolskiej Telewizji Kablowej (WTK); oraz czasopismu „Retro”, wydawnictwa Bauer w Warszawie.
- F. Publikacje okolicznościowe w „Nowinach Komornickich” („NK”) z inspiracji i we współautorstwie Wiktora Cegiółki:
 - *Święty Mikołaj z Wir* – „NK” nr 10/2020, str. 10. O rzeźbie wykonanej około 1520 r., pochodzącej z wirowskiego kościoła, która ze względu na swą wartość historyczną jest eksponatem w Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu.
 - *Wspomnienie w 170. rocznicę urodzin – Ksiądz Karol Seichter proboszcz parafii pw. św. Floriana w Wirach* – „NK” nr 8/2021, str. 20-21. (materiał okrojony).
 - *Ksiądz Matysiak, administrator wzorowy* – wspomnienie w 40. rocznicę śmierci i 95. rocznicę urodzin proboszcza parafii pw. św. Floriana w Wirach – „NK” nr 9/2021 str. 24-25.
- G. RHML zajmuje się ponadto nie tylko redakcyjnym przygotowaniem materiałów do „Roczników Historycznych Lubonia”, ale również jest autorem niektórych pozycji. Do publikacji w bieżącym, tomie 6. „RHL” przygotowano następujące rozdziały:
 - *Repozytorium Historyczne Miasta Luboń* – podstawowe informacje o nowej, powołanej w 2020 r. komórce w Centrum Organizacji Pozarządowych przy Urzędzie Miasta Luboń.
 - *100 lat obecności Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu-Żabikowie* autorstwa siostry Reginy Olbrich i prof. Janusza Karwata.
 - *Luboń w archiwaliach Biblioteki Kongresu USA*, autorstwa Piotra P. Ruszkowskiego i Stanisława Malepszaka. O uczestnictwie szkół lubońskich w ogólnopolskiej akcji na 150-lecie niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki z 1926 roku.
 - *Eklezjalny walor procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha* autorstwa ks. Wojciecha Muellera – postulatora procesu beatyfikacyjnego.
 - *Żołnierze września 1939 r. (część 4.)* z biogramami 36 kolejnych uczestników „wojny obronnej”.
 - *Katyńczycy z Lubonia (część 2.)* – uzupełnienie do tomu 1. „RHL” z biogramami trzech kolejnych ofiar stalinowskiej zbrodni związanych z naszym miastem wraz z informacjami o przeprowadzonych akcjach sadzenia „dębów pamięci”.
 - *Konsekrowani z Lubonia (część 2.)* – nowe, nieznane dotychczas życiorysy trzech nieżyjących już sióstr zakonnych pochodzących ze znanych lubońskich rodów.Wszystkie tematy staraliśmy się bogato zilustrować, co jest tradycją dla tego wydawnictwa.
- Pracujemy też równolegle nad przygotowywaniem kolejnych rozdziałów do następnych tomów „Rocznika Historycznego Lubonia”.
- H. W przygotowaniu jest też najnowsza pozycja książkowa dra inż. Stanisława Malepszaka, autora wielu opracowań historycznych, nie tylko o Luboniu. Będzie dotyczyła wsi Luboń – od której nazwę przejęło utworzone w 1954 r. miasto. Znajdziemy w niej najstarsze dzieje tej poznańskiej wsi, opisane rodziny gospodarzy żyjące na przełomach XIX i XX wieku, działające w tej części Lubonia organizacje i wiele innych wątków przeplatanych osobistymi wspomnieniami, dociekaniem

oraz refleksjami autora. W związku z ograniczeniami autora wynikającymi z Jego sędziwego wieku, RHML włączyło się czynnie w redagowanie i przygotowanie książki. Prowadzimy m.in. kwerendy uzupełniające, dokonujemy obróbki i doboru ilustracji wraz z podpisami, tworzymy potrzebne diagramy, wykresy, tabele itp. Pozycja jest w trakcie obróbki prowadzonej równolegle w kilku obszarach redagowania. Wg wstępnych założeń obszerna publikacja powinna być wydana drukiem w 2023 roku.

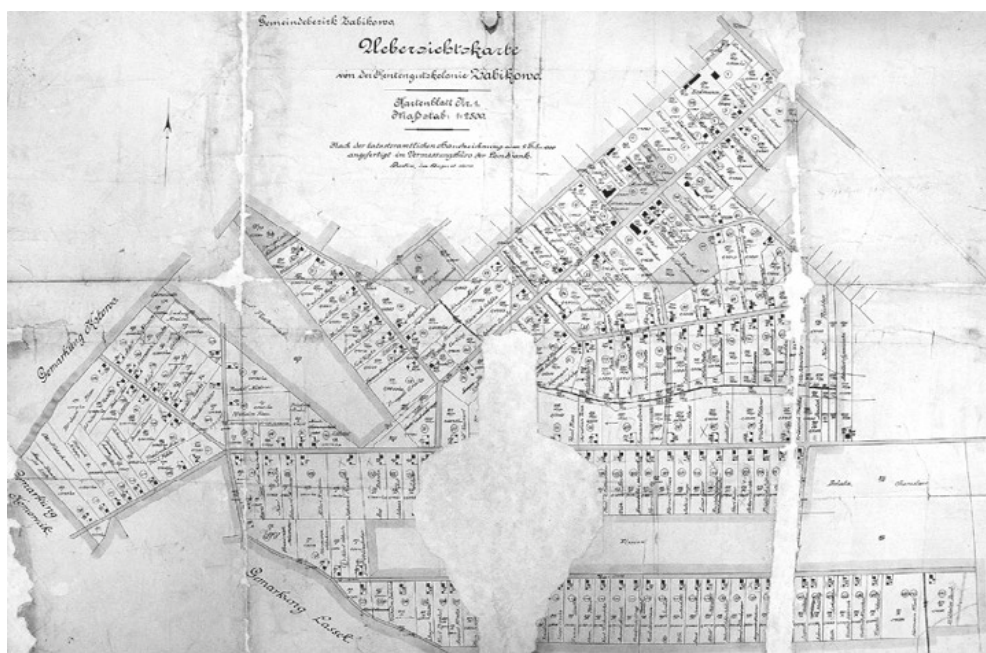
Archiwa bliżej

W RHML można zapoznawać się z niektórymi materiałami dotyczącymi naszej przeszłości, a pochodzącymi z zasobów instytucji państwowych. To nowa nasza propozycja, poczynawszy od maja 2022 r., skierowana dla interesujących się historią miasta i ludzi w różnoraki sposób z nim związanych.

Systematycznie, mniej więcej raz w miesiącu (wyłączając okres zamknięcia czytelników z powodu pandemii Covid-19), odwiedzaliśmy Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) przy ul. 23 Lutego 41/43, placówkę zajmującą się od dawna profesjonalnym gromadzeniem archiwaliów. W APP znajduje się najwięcej jednostek archiwalnych, które pośrednio lub bezpośrednio związane są z terenem dzisiejszego Lubonia, czyli historycznie osadami: Żabikowo, Luboń (wieś) i Lasek. Innym miejscem, które interesujący się historią oraz genealogią rodów powinni odwiedzać, jest Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (AAP) przy ul. ks. Ignacego Posadzego 2.

W Archiwum Państwowym w Poznaniu zlokalizowaliśmy około 320 jednostek archiwalnych dotyczących Lubonia (bez ksiąg metrykalnych). Kilkadziesiąt z nich – dokładnie 55 jednostek przejrzelśmy i w całości lub interesującej nas części sfotografowaliśmy. Wykaz wszystkich tych jednostek oraz 7 ściągniętych z APP i dostępnych cyfrowo w RHML przedstawiamy w tabeli zamieszczonej na końcu niniejszego rozdziału.

- Jako przykład i jednocześnie ciekawostkę, przedstawiamy znajdującą się w Archiwum Państwowym w Poznaniu ręcznie wykonaną kolorową mapkę z 1909 roku obszaru Kolonii Żabikowo z uwzględnioną na niej numeracją działek, ich powierzchnią (standardowe działki dla robotników niemieckich miały około 0,5 ha), wrysowanymi budynkami oraz wpisem ówczesnych właścicieli – niemieckich osadników. Niestety mapka jest w stanie destrukcyjnym z ubytkami w około 15 %. Dokonaliśmy zabiegu polegającego na tym, że na ten pierwotny obraz podziału kolonialnego z 1909 r. elektronicznie nanieśliśmy obecną mapę danego fragmentu Lubonia. W ten sposób przyporządkowaliśmy stare do nowego. Dalej, rozpisaliśmy wszystkie 205 pierwotnych działek z podaniem ich powierzchni i właścicieli, a obecnie staramy się poszczególnym działkom pierwotnym przypisać bieżące adresy budynków. Okazuje się, że prawie żadna posesja nie pozostała bez wtórnych podziałów. Teraz prawie na każdej 0,5 ha działce z 1909 r. znajduje się przynajmniej kilka, jeśli nie kilkanaście domów. Z materiału tego przygotowujemy oddzielną publikację do jednego z kolejnych wydań „Roczników Historycznych Lubonia”. Takie opracowanie może być pomocne dla wszystkich tych, którzy zajmują się kształtowaniem tak ważnego ładu przestrzennego i historią jego przekształceń – urbanistów, architektów, planistów, historyków, itd. Tych, którzy są zobowiązani do wykonywania *studium historyczno-urbanistycznego*.

Mapka ewidencyjna Kolonii Żabikowo z sierpnia 1909 r. z wrysowanym układem ulic i ponad 200 działkami przeznaczonymi dla robotników niemieckich, która znajduje się w Archiwum Państwowym w Poznaniu fot. Piotr Ruszkowski

• Innymi ciekawymi dokumentami z APP, z których wyczytać można wiele przydatnych informacji dotyczących głównie ludzi niegdyś tu mieszkających, są m.in. stare księgi meldunkowe wsi: Żabikowa, Lubonia i Lasku. Obecnie w Repozytorium Historycznym Miasta Luboń znajdują się zdigitalizowane i dostępne, przedstawione w tabeli końcowej jednostki archiwalne stanowiące zbiór ponad 3 600 plików zdjęciowych (stan na 29 kwietnia 2022 r.). Cyklicznie odwiedzamy APP i dokonujemy kolejnych digitalizacji, poszerzając lokalnie dostęp do historycznych akt. W najbliższych planach jest rozpoczęta już cyfryzacja ksiąg meldunkowych dla Lasku. Żabikowo i Luboń zostały w tym zakresie w głównej części obrabione.

Dla starego Lubonia mamy też utworzony na bazie katalogu oznaczonego oryginalną sygnaturą: 53_4423_0_5_178 i opisem: *[Luboń skorowidz dla 9 a-b]* elektroniczny spis – plik: 00 53-4423-0-5-178 skorowidz.xlsx zawierający 1 554 nazwiska ustawione alfabetycznie z danymi: w którym tomie rejestru i na jakiej stronie znajdziemy informacje szczegółowe o danej rodzinie zamieszkującej niegdyś stary Luboń (patrz: załącznik na końcu rozdziału). Gotowa jest też taka elektroniczna baza danych utworzona specjalnie dla starszej jeszcze jednostki: 53_4423_0_5_179 *[Luboń rejestr (1808-1884)]* jako plik: 00 53-4423-0-5-179 skorowidz L-ń.xlsx z 374 nazwiskami (patrz też: załącznik na końcu rozdziału). Wszystkich, którzy zajmują się np. historią swojej rodziny i zechcieliby skorzystać z dostępnych w RHML ksiąg meldunkowych – zapraszamy. Niektórzy już to uczynili.

Tworzenie elektronicznych skorowidzów jest żmudnym zajęciem, wymaga pewnej wprawy i wyrobienia umiejętności odczytywania archaicznego pisma odręcznego

(częstokroć gotyckiego, co stwarza dodatkową trudność). Jeśli ktoś chciałby się zaangażować i w ramach wolontariatu pomóc w wypełnianiu skorowidzów ze zdigitalizowanych ksiąg meldunkowych dla Żabikowa i Lasku, zapraszam do RHML. Po krótkim przeszkoleniu dalej będzie można działać w dowolnym czasie w domu.

Księgi meldunkowe oraz zawarte w nich informacje, wsparte dostępnymi już w dużej mierze za pośrednictwem Internetu księgami metrykalnymi, mogą być doskonałym materiałem do różnego rodzaju analiz: demograficznych, migracyjnych czy opisu zjawisk socjologicznych a także pomocne przy badaniu i opracowaniu historii danej rodziny.

W Warszawie

Bardzo interesujące z punktu widzenia historycznego są również materiały zgromadzone w innych, nie wymienionych wcześniej instytucjach, np. w: Wojskowym Biurze Historycznym im. gen. Kaźmierza Sosnkowskiego [dawniej Centralne Archiwum Wojskowe (CAW)] w Warszawie przy ul. Pontonierów 2A, gdzie znajdują się m.in. akta powstańców wielkopolskich, hallerczyków, żołnierzy września 1939 r. itd. Kwerendę niektórych osób mamy już przeprowadzoną, a zdobyte w CAW informacje wykorzystano w biogramach publikowanych w wydanych wcześniej książkach o: lubonianach w powstaniu wielkopolskim, hallerczykach czy żołnierzach września 1939 r. Na liście mamy jeszcze przynajmniej kilkadziesiąt osób – postaci w historii Lubonia, o których wiemy, że na ich temat są w Warszawie akta do których jeszcze nie dotarliśmy.

Natomiast w warszawskim Instytucie Pamięci Narodowej (IPN) przy pl. Krasińskich 2/4/6 są nader interesujące materiały dotyczące okresu niemieckiej okupacji w Luboniu, Żabikowie, Lasku. Są to np. akta:

- [Gendarmerie Posten Lobau, Kreis Posen] – Posterunek Żandarmerii w Luboniu, powiat Poznań z lat 1939-1944 zawierające 5 jednostek archiwalnych grubości ok. 4 cm, w których znajdują się m.in.: sprawy administracyjne (pisma okólne dowódcy żandarmerii rejencji poznańskiej, dotyczące daktyloskopii, wrogiej propagandy, czyszczenia broni przez członków straży). Także: doniesienia żandarmerii z lubońskiego posterunku odnośnie wykroczeń gospodarczych, protokoły przesłuchań czy wykazy polskich jeńców wojennych.
- [Gendarmerie Kreis Posen] Żandarmeria Powiatu Poznań z tych samych lat 1939-1944, posiada 10 jednostek archiwalnych grubości 13 cm. Są tu m.in. akta osobowe (akta personalne funkcjonariuszy żandarmerii); akta administracyjne (pisma okólne, zarządzenia, rozkazy władz policyjnych dot. spraw organizacyjnych, udzielania pochwał, ćwiczeń strzeleckich, odkomenderowań poległych funkcjonariuszy żandarmerii, werbunku do Waffen-SS, straży miejskiej i wiejskiej, konfiskaty mienia, wystawiania kart rozpoznawczych dla Polaków, zbitych jeńców wojennych; plany służbowe odnośnie zebrań szkoleniowych, wykazy członków straży wiejskiej z posterunków w Luboniu i Żabikowie czy listy osób poszukiwanych przez Gestapo w Poznaniu.

Wykonanie fotokopii tych dokumentów, które następnie będzie trzeba w RHML przeanalizować i udostępnić badaczom lubońskiej historii, należy uważać za ważne i potrzebne.

Rody lubońskie

Ubocznym zajęciem RHML jest pomoc w poszukiwaniu informacji dotyczących historii rodzinnych. Przykładem może być współpraca z Grzegorzem Gablerem, uzupełniona o internetową kwerendę, której efektem jest m.in. utworzenie drzewa genealogicznego rodu Gablerów sięgającego w niektórych gałęziach aż 8 pokoleń, od właściciela osady młyńskiej w Żabikowie – Macieja Gablera zmarłego w 1767 roku – do współczesności. Osadę młyńską ostatecznie kupił w październiku 1863 r.⁴ hr. August Cieszkowski w celu utworzenia folwarku działającego dla pierwszej Wyższej Szkoły Rolniczej im. Haliny w Żabikowie. Drzewo Gablerów utworzone na bazie programu własności Piotra Ruszkowskiego jest plikiem (pdf lub html) oraz wydrukiem strukturalnym drzewa genealogicznego zawierającym ponad 450 osób, w tym rodów lubońskich wywodzących się nie tylko „po mieczu”, ale i „po kądzieli”.

Na bazie materiałów wytworzonych w RHML oraz uzyskanych od Stowarzyszenia „Forum Lubońskie” Grzegorz Gabler zorganizował w Muzeum Bambrów w Poznaniu gablotę poświęconą młynowi Olszak z Żabikowa oraz rodzinie Gablerów pochodzącej z Bambergii.

Dodatkowe odkrycie

Przy okazji opracowywania rodziny Gablerów RHML odkryło fakt, że przedwojenny zakład fotograficzny „Resterny” też związany jest z rodem Gablerów. Znany zakład należał bowiem do Bolesława Resterny (1911-1937?), pierwszego męża Kazimierzy z d. Gabler (1911-1999), która po II mężu nosiła nazwisko Wiśniewska. Charakterystyczną pieczętkę tego zakładu „Resterny – Kotowo” znaleźć można na wielu zdjęciach grupowych, portretowych czy ślubnych z tamtego okresu (1931-1936). Udało się nam też skontaktować z potomkiem fotografa Bolesława – Zbigniewem Resternym, od którego otrzymaliśmy do zdigitalizowania: zdjęcia (także rodzinne) oraz oryginalny „Zeszyt do zapisywania klientów” z lat 1931-1936 wraz z rozliczeniami finansowymi zakładu czy recepturami wywoływaczy, utrwalaczy itp. (patrz: tabela przy podrozdziale: „Obróbka

Wydruk strukturalny Drzewa Genealogicznego rodu Gablerów z ponad 450 osobami ma 3,1 mb długości oprac. Piotr Ruszkowski

4 Osadę młyńską A. Cieszkowski kupił 14.10.1863 r. od Juliana Gintrowicza i jego żony Katarzyny z Jachowskich ówczesnych właścicieli z Poznania [S. Małepszak „Żabikowo...” s. 120].

archiwaliów”). Ten zgromadzony materiał może stanowić przyczynek do kolejnego opracowania historycznego – o przedwojennych rzemieślnikach – fotografach czy spisaniu „Sagi Rodu Gablerów”, wywodzących się z Bambergu w Bawarii.

Poboczne wątki

Z rodem Gablerów, poprzez małżeństwo Marka Gablera (1908-1972, zginął podczas wybuchu dekstryny w Zakładach Ziemniaczanych) z Ireną z domu Strenk (1921-1988), córką Andrzeja Strenka (1888-1954) będącego mężem Wiktorii z domu Melinger (1891-1963) łączymy się z innym znanym żabikowskim rodem – Melingerów. Osobne, skromniejsze drzewo genealogiczne powstało na bazie przekazanych przed kilku laty Stowarzyszeniu „Forum Lubońskie” przez potomków tej gałęzi rodu – materiałów w postaci: dokumentów, świadectw, zdjęć, korespondencji, albumów, pamiątek itp. (łącznie kilkaset sztuk). Materiały te trafiły do RHML, gdzie zostaną poddane archiwizacji, cyfryzacji i będą sukcesywnie udostępnione.

Ubocznym jeszcze owocem opisanych powyżej wątków są dwa biogramy siostr zakonnych opracowane przez RHML, a publikowane także w niniejszym tomie „RHL”: zabitej na Ukrainie Weroniki Melinger (1880-1944) oraz Władysławy Gabler (1906-1982).

Grupowanie, katalogowanie

Kolejnym zadaniem RHML było i jest systematyczne grupowanie akt oraz tworzenie katalogów cyfrowych dla: powstańców wielkopolskich, „katyńczyków”, żołnierzy kampanii wrześniowej 1939 r. w tym katalogowanie folderami dokumentacji ZBO-WiD-u oraz innych kategorii ważnych lub interesujących osób. W kwestiach zbiorów personalnych do tej pory wytworzono 1 127 katalogów (folderów) i podkatalogów zawierających ponad 17 tysięcy plików, które systematycznie są uzupełniane i tematycznie grupowane. Podobnie rzecz się ma z organizacjami. W tej grupie mamy zgromadzone ponad 4,5 tysiąca plików pogrupowanych w 136 folderach i podfolderach.

Biblioteczka RHML

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń posiada także własną biblioteczkę pozycji głównie dotyczących miasta Lubonia, ale i jego okolic. Księgozbiór ciągle jest powiększany i uzupełniany, obecnie to bez mała 200 pozycji. Biblioteczka dotychczas zasilona została przede wszystkim ze zbiorów: „Wieści Lubońskich” (65 pozycji), 23 tytuły przekazało „Forum Lubońskie”, a z biblioteki Piotra Ruszkowskiego pochodzi 80 pozycji. Reszta to pojedyncze egzemplarze od różnych darczyńców. Wszystkie pozycje uszeregowano w tabelach wg dat ich wydania. Jeśli w kolumnie „liczba egz.” jest „0” oznacza to, że pozycji tej nie ma jeszcze w zasobie RHML, została wpisana ze względu na jej ważność dla historii Lubonia lub autorstwo lubonianina.

Czasopisma

Z czasopism posiadamy m.in. opracowane prawie wszystkie roczniki „Wieści Lubońskich” (także w wersji cyfrowej – patrz: opis tabelka), niektóre opracowane roczniki „Informatora Miasta Luboń” czy „Echa Lubonia”. Wiele numerów prasy lokalnej dostępnych jest w formie cyfrowej bądź na Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej

[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra>] lub bezpośrednio w RHML. Wykaz dostępnych czasopism przedstawiamy w poniższej tabeli:

Książki i mapy

Dysponujemy również książkami, mapami, folderami, okolicznościowymi wydawnictwami dotyczącymi: Lubonia i jego okolicy, ludzi związanych z naszym miastem. Między innymi są wszystkie książki wydane przez Stowarzyszenie „Forum Lubońskie”. Zależy nam też na gromadzeniu pozycji, których autorami są nasi mieszkańcy, a które nie muszą dotyczyć wyłącznie historii. Wykaz dostępnych w RHML pozycji podajemy w poniższej tabeli. Na wykazie tym w kolumnie „wersja pdf” jest na razie niewiele pozycji, głównie starsze, udostępnione, których posiadamy jedynie wersję elektroniczną lub formy skromniejsze folderów czy zeszytów. Pierwszą zdigitalizowaną współczesną książką dostępną w internecie, wydaną w 2018 roku, będzie: „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”, której nakład został wyczerpany. Wydawca Stowarzyszenie „Forum Lubońskie” realizuje to zadanie w ramach programu dofinansowanego ze Starostwa Powiatowego. Forma pdf, z możliwością filtrowania po frazach, zostanie też przekazana Repozytorium, a do końca roku dostępna ma być także na stronach www. (patrz: tabela z książkami o powstaniu 1918 r.) Cyfrową formę będzie miał też wydawany bieżący „Rocznik Historyczny Lubonia” – tom 6 (jego wersja pdf ukazać ma się też do końca 2022 roku).

Powstanie 1918 r.

Z biblioteczki w osobnej tabeli wydzieliliśmy pozycje dotyczące Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. To zbiór często regionalnych, niskonakładowych wydawnictw, które z racji naszego zainteresowania tą tematyką są gromadzone i przekazywane do Repozytorium, by korzystać z nich mogli też inni zainteresowani.

Czasopisma dostępne w Biblioteczce RHML

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
zbiorowa	„Przegląd Luboński” (1989-1990)	Samorządowy Komitet obywatelski	Luboń	1989	RHML	1	oryginały lub kopie jednodniówek dotyczy okresu przedwybor- czego i wyborów samorządowych w maju 1990 r.
(Zaradzka Aleksandra)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1991	Forum Lubońskie	Luboń	1991	WBC	1	
(Zaradzka Aleksandra; Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1992	Forum Lubońskie	Luboń	1992	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1993	Forum Lubońskie	Luboń	1993	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1994	Forum Lubońskie	Luboń	1994	WBC	1	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1995	Forum Lubońskie	Luboń	1995	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1996	Forum Lubońskie	Luboń	1996	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1997	Forum Lubońskie	Luboń	1997	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1998	Forum Lubońskie	Luboń	1998	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 1999	Forum Lubońskie	Luboń	1999	WBC	1	
(Chodorowska izabella; Kujawa Tomasz)	Roczniki „Echo Lubonia” 1999-2000	IMI Press	Luboń	1999		1	
zbiorowa	Roczniki „Informator Miejski Lubonia” Rocznik 1999-2000	Urząd Miejski w Luboniu	Luboń	1999		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2000	Forum Lubońskie	Luboń	2000	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2001	Forum Lubońskie	Luboń	2001	WBC	1	
(Kujawa Tomasz)	Rocznik „Echo Lubonia” 2001	IMI Press	Luboń	2001		1	wypożyczony do Biblioteki Miejskiej
zbiorowa	Roczniki „Informator Miejski Lubonia” Rocznik 2001-2003	Urząd Miejski w Luboniu	Luboń	2001		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2002	Forum Lubońskie	Luboń	2002	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2003	Forum Lubońskie	Luboń	2003	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2004	Forum Lubońskie	Luboń	2004	WBC	1	
zbiorowa	Roczniki „Informator Miasta Luboń” Rocznik 2004-2005	Urząd Miejski w Luboniu	Luboń	2004		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2005	Forum Lubońskie	Luboń	2005	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2006	Forum Lubońskie	Luboń	2006	WBC	1	
zbiorowa	Rocznik „Informator Miasta Luboń” Rocznik 2006	Urząd Miasta Luboń	Luboń	2006		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2007	Forum Lubońskie	Luboń	2007	WBC	1	
zbiorowa	Rocznik „Informator Miasta Luboń” Rocznik 2007	Urząd Miasta Luboń	Luboń	2007		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2008	Forum Lubońskie	Luboń	2008	WBC	1	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2009	Forum Lubońskie	Luboń	2009	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2010	Forum Lubońskie	Luboń	2010	WBC	1	
(Kaczmarek Jan)	Negatyw nr1 październik 2010 Inne spojrzenie na rzeczywistość	Solidarni w Prawdzie i Miłosierdziu	Luboń	2010		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2011	Forum Lubońskie	Luboń	2011	WBC	1	
(Kaczmarek Jan)	Demaskop nr 9 lipiec 2011 Inne spojrzenie na rzeczywistość	Solidarni w Prawdzie i Miłosierdziu	Luboń	2011		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2012	Forum Lubońskie	Luboń	2012	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2013	Forum Lubońskie	Luboń	2013	WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2014	Forum Lubońskie	Luboń	2014	RHML WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2015	Forum Lubońskie	Luboń	2015	RHML WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2016	Forum Lubońskie	Luboń	2016	RHML WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2017	Forum Lubońskie	Luboń	2017	RHML WBC	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2018	Forum Lubońskie	Luboń	2018	RHML	1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik „Wieści Lubońskie” 2019	Forum Lubońskie	Luboń	2019	RHML	1	
(Djaczenco Józef)	„Nowiny Komornickie”	Gminny Ośrodek Kultury w Komornikach	Komorniki	2020		1	gromadzone sukcesywnie od kwietnia 2020 r.
(Kaźmierczak Natalia)	„Informator Miasta Luboń”	Urząd Miasta Luboń	Luboń	2020		1	gromadzone sukcesywnie od 2020 r.
(Nowacki Jerzy; Korytowska Paulina)	„Gazeta Lubońska”	Elspiro	Mosina	2020		1	gromadzone sukcesywnie od początku -lipca 2020 r.
(Lewicki Bogdan)	„Echo Puszczykowa”	Urząd Miejski w Puszczykowie	Puszczy- kowo	2021		1	gromadzenie niekompletne od września 2021 r.

Książki, mapy foldery itp. dostępne w Biblioteczce RHML

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
Plater Ludwik	Opisanie jeograficzno-historyczno-statystyczne Województwa Poznańskiego	Marylski Juliusz	Paryż	1841	RHML	pdf	Wykaz, opis miejscowości wg powiatów (ludność, własność)
Plater Ludwik	Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego	Bobrowicz J.N.	Lipsk	1846	www		Wykaz, opis miejscowości wg powiatów (ludność, własność)
Callier Edmund	Powiat poznański pod względem dziejowym z zastosowaniem do topografii współczesnej	Dziennik Poznański	Poznań	1887	RHML	pdf	
zbiorowa	Handbuch des Grundbesitzes im Deutsche Reiche Provinz Posen [VII]	R. Stricker	Berlin	1899	RHML	jpg	238 plików Wykazy gruntów (majątków, folwarków) wg powiatów
	Zbiór pieśni część I pieśni historyczne	Gazeta Grudziądzka	Grudziądz	1910	RHML	jpg	62 strony - 35 pieśni z nutami i tekstami ilustrowana
Jotgen	Zbrodnia Lubońska Polsko,zbudź się do czynu! [2]	Inrot	Toruń	1938	RHML	pdf	seria: „Czerwone sztandary”
Kowalski Eugeniusz	Rodowód herbu miasta Lubonia	Urząd Miejski w Luboniu	Luboń	1979		1	dotyczy starego herbu
Warkoczewska Magdalena	Dawny Poznań widoki i fotografie miasta z lat 1618-1939	Wydawnictwo Poznańskie	Poznań	1983		1	
Pawlak Bogumił	Szkic z dziejów ziemi komornickiej	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Komornickiej	Komorniki	1988		1	
Ruszkowski Piotr P.	Luboń mapa informacje telefony	Piotr P. Ruszkowski	Luboń	1991		1	plan miasta ze spisem telefonów
wg Koczorowski Paweł	Puszczykowo (Informator)	?		1992		1	
Malepszak Stanisław	50 lat Lubońskiego Klubu Sportowego	Luboński Klub Sportowy	Luboń	1993		1	
Ruszkowski Piotr P. i Malepszak Stanisław	Luboń mapa miasta Szczegółowy plan os. „Luboniana”	Forum Lubońskie	Luboń	1995		1	
Linkiewicz Tomasz Piotr P. Ruszkowski	Mapa trasy dydaktyczno-rowerowej Luboń-Puszczykówko	Forum Lubońskie	Luboń	1995		6	
Radziszewski Waldemar	Leśne Bajki część I	prywatnie	Luboń	1997		1	
Radziszewski Waldemar	Wiersze zebrane „Nie żał mi czasu...” część II	prywatnie	Luboń	1997		1	
	Luboń plan miasta	Integralis	Luboń	1997		1	przed 2000 r
Malepszak Stanisław Stanisławski Błażej	Wykopalka archeologiczne w Luboniu	Forum Lubońskie	Luboń	1998		1	
?	Parafia św. Barbary w Luboniu - Żabikowie 1928-1998	Parafia pw. św. Barbary	Luboń	1998		1	folder z informacjami
zbiorowa	Gminy w Polsce w 1996 r.	GUS	Warszawa	1998		1	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
Paradowska Maria	Bambrzy Mieszkańcy dawnych wsi miasta Poznania	Media Rodzina	Poznań	1998		1	
Malepszak Stanisław	Żabikowo - Dzieje wsi i fundacji Augusta Cieszkowskiego	Forum Lubońskie	Luboń	1999		2	
Zarzycki Andrzej	Zakłady Chemiczne „Luboń” S.A. 19414-1999 tradycja i współczesność	Zakłady Chemiczne „Luboń” S.A.	Luboń	1999		1	
Piotr i Hanna Ruskowscy	Blogosławiony Edmund Bojanowski	ELF	Poznań	1999	RHML	1	
	dla niezależnej prasy lokalnej	Fundacja IDEE	Warszawa	1999		1	nagroda dla „Wieści Lubońskich”
Gryczyński Michał	Nasze Wiry Siedem wieków parafii sto lat kościoła	KŚW	Poznań	2000		1	
?	Luboń 2000	Urząd Miasta Luboń	Luboń	2000		1	
Marcinek-Mikołajczak Magdalena	Szeptanie serca	Forum Lubońskie	Luboń	2001		1	
Biderman Cezary	plan miasta Luboń	Pietruska & partner	Poznań	2001		1	
	Luboń Informator Miejski	Promocja Polska	Bydgoszcz	2001		1	broszura promocyjno-reklamowa kadencja 1998-2002
zbiorowa	Bedeker Kulturalny Powiatu Poznańskiego	Starostwo Powiatowe Poznań	Poznań	2001		1	
zbiorowa	Każde miejsce opowiada swoją historię czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim	Fundacja Fundusz współpracy	Poznań	2001		1	
	Dolina Warty województwo wielkopolskie		Toruń	2001		1	folder
Matecki Benon	Na szagę,bez most!	TMML	Luboń	2002		1	
	Luboń 1998-2002	Instar-Geo	Luboń	2002		1	folder promocyjny kadencji 1998-2002
UM Luboń	Luboń k/ Poznania Plan Miasta	Agatom4	Bydgoszcz	2002		1	
	Informator Miejski Luboń	Promocja Polska	Bydgoszcz	2002		1	broszura promocyjno-reklamowa kadencja 1998-2002
	Luboń plan miasta	Pietruska & partner	Poznań	2002		1	
Karwat Janusz	Od idei do czynu. Myśl i organizacje niepodległościowe w Poznańskim w latach 1887-1919 [14]	Wydawnictwo Poznańskie	Poznań	2002		0	seria: „Wielkopolska - historia; społeczeństwo; kultura”
	Leśne Ścieżki spacerowe w województwie wielkopolskim	PTTK	Poznań	2002		1	
	Komorniki informator 2002		Komorniki	2002		1	
Kwiatkowski Przemysław	60 lat Lubońskiego Klubu Sportowego Ostatnia dekada	LKS	Luboń	2003		1	
zbiorowa	100 lat Szkoła Podstawowa nr 2 w Luboniu	SP2	Luboń	2003		1	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
zbiorowa	Trzeci sektor w Unii Europejskiej przewodnik dla organizacji pozarządowych 2003	Klon Jawor	Warszawa	2003		1	
zbiorowa	Pamięć Wiecznie Żywa 25 lat rajdu 1979-2004	PTTK	Luboń	2004		1	
zbiorowa	Profesor dr h.c. Józef Rivoli 1838-1926 In Memoriam	UAM	Poznań	2004		1	
zbiorowa	Szkoła Podstawowa nr 4 im. prof. Adama Wodziczki w Luboniu 2004	SP4	Luboń	2004		1	książka 124 strony
zbiorowa	Szkoła Podstawowa nr 4 im. prof. Adama Wodziczki w Luboniu 2004	SP4	Luboń	2004		1	folder A4 składany
Krzysztofi Marcin	Walki o fort stulpnagel i zęgrze styczni/ luty 1945 [2]	Pomost	Poznań	2004		1	seria Festung Posen 1945
Płonka Krzysztof	Martyrologium obozu hitlerowskiego w Żabikowie 1943-1945	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo	Żabikowo	2004		1	
Malepszak Stanisław	Luboń i okolice - dzieje osadnictwa i dziewięciu parafii	Forum Lubońskie	Luboń	2005		1	
zbiorowa	100-lecie Szkoły Podstawowej nr 3 w Luboniu im. gen. Dyw. Tadeusza Kutrzeby 1905-2005	SP3	Luboń	2005		1	
Pacanowska Regina	Samorząd powiatowy w Wielkopolsce w latach 1919-1939 [18]	Wydawnictwo Poznańskie	Poznań	2006		1	seria: „Wielkopolska - historia; społeczeństwo; kultura”
Karalusz Maciej Jerzak Jarosław	Pancerna rezerwa uderzeniowa Poznań 1945 [1]	Pomost	Poznań	2006		1	seria Festung Posen 1945
Orłowski Mirosław	Prasa konspiracyjna Stronnictwa Narodowego w latach 1939-1947	Wydawnictwo Poznańskie	Poznań	2006		1	autor-lubonianin
Malepszak Stanisław	Bukówiec Górny 800 lat dziejów	Komitet obchodów 800 lecia	Bukówiec Górny	2007		1	
Karalusz Maciej	Luboń 1945 Przełamanie obrony Festung Posen [10]	Pomost	Poznań	2007		1	seria Festung Posen 1945
zbiorowa	Camelot nasze małe historie	Centrum Inowacji Społecznej SIC!	Poznań	2007		2	
zbiorowa	Wojciech Dutka - dla ludzi i środowiska	Abrys	Poznań	2007		1	
lohse Heinrich	Grupa bojowa „Lohse”[8]	Pomost	Poznań	2007		1	seria Festung Posen 1945
Ziółkowska Anna	Zniewolony Poznań 1939-1945	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo	Żabikowo	2007		1	
zbiorowa	Wielkopolskim szlakiem Augusta hrabiego Cieszkowskiego	Forum Lubońskie	Luboń	2007	RHML	1	folder na rajd
Malepszak Stanisław Ruskowski Piotr P.	200 lat oświaty w Luboniu	Forum Lubońskie	Luboń	2008		2	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
	Miasto Luboń Historia, gospodarka i inwestycje, oświata, kultura, turystyka, sport rekreacja	Forum	Luboń	2008		1	broszura promocyjna kadencja 2006-2010
Nawrowski Ewaryst ks.	W szponach gestapo	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo	Poznań	2008		1	
Oberharheid Rudolf H.	Leutnanci z Poznania [14]	Pomost	Poznań	2008		1	seria Festung Posen 1945
Ziółkowska Anna	Żabikowo archeologia miejsca pamięci	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo	Żabikowo	2008		1	
Mieloch Przemysław	Jadwiga Rozmiarkówna - kurier z Mosiny [2]	Stowarzyszenie przyjaciół Jedyńki	Mosina	2008		1	seria: Biblioteka Ziemi Mosińskiej
Każmierczak Krzysztof M.	Ścisłe Tajne Nieznane fakty z historii Wielkopolski 1941-1989	Polskapresse	Poznań	2009		1	książka wydana z „Glosem Wielkopolskim” w niej rozdział pt. drugie Monte Cassino Józefa Wawrzyniaka s.51
Maćkowiak Przemysław	Luboń na dawnych pocztówkach [1]	TMML	Luboń	2009		1	
Karalus Maciej	Kernwerk 1945 Historia zdobycia Cytadeli Poznańskiej [15]	Pomost	Poznań	2009		1	seria Festung Posen 1945
zbiorowa	Udział mieszkańców Ziemi Mosińskiej w wojnie polsko-sowieckiej (1919- 1921) [3]	Stowarzyszenie przyjaciół Jedyńki	Mosina	2009		1	seria: Biblioteka Ziemi Mosińskiej
Malepszak Stanisław	Gmina Włoszakowice 800 lat dziejów	Urząd Gminy Włoszakowice	Włoszako- wice	2010	RHML	1	
Welniak Renata	Duchowieństwo w obozie żabikowskim (1943-1945)	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo	Żabikowo	2010		2	
zbiorowa	Szkoła Podstawowa nr 1 w Luboniu	SP1	Luboń	2010		1	
(Begier Agnieszka UM)	Luboń Miasto w centrum Wielkopolski	3X	Poznań	2010		1	broszura promocyjna kadencja 2006-2010
zbiorowa	Jarociński słownik biograficzny tom 1	Polskie Towarzystwo Historyczne	Kalisz	2010		1	
zbiorowa	90lat KS 1920 Mosina [4]	Stowarzyszenie przyjaciół Jedyńki	Mosina	2010		1	seria: Biblioteka Ziemi Mosińskiej
Orłowski Mirosław	Broszury konspiracyjne Stronictwa Narodowego z lat 1939-1946	Wydawnictwo Poznańskie	Poznań	2010		1	autor-lubonianin
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik Historyczny Lubonia tom 1	Forum Lubońskie	Luboń	2011		2	Rozdziały m.in.: Katyńscy; Hallerczycy; Konsekrowani.
zbiorowa	Jarociński słownik biograficzny tom 2	Polskie Towarzystwo Historyczne	Kalisz	2011		1	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik Historyczny Lubonia tom 2	Forum Lubońskie	Luboń	2012		2	Rozdziały m.in.: Żołnierze września 1939r.; Karczma żabikowska.
Maćkowiak Przemysław	Twierdza poligonalna	Św. Wojciech	Poznań	2012		0	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik Historyczny Lubonia tom 3	Forum Lubońskie	Luboń	2013		2	Rozdziały m.in.: Narodowa Organizacja Bojowa; Pogrzeb ks. S. Streicha; Żołnierze września 1939r. (cz.2).
Nawrociak Jacek Welniak Renata	„Sprawa mosińska” 1943 rok	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo	Żabikowo	2013		1	
(Karwat Janusz)	Wybitni Wielkopolanie bł. Edmund Bojanowski hr. August Cieszkowski w 200. rocznicę urodzin	Forum Lubońskie	Luboń	2014		2	
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik Historyczny Lubonia tom 4	Forum Lubońskie	Luboń	2014		2	Rozdziały m.in.: Saga rodu Boczoniów; Sprawa ks. S. Streicha na łamach prasy; Żołnierze września 1939r. (cz.3).
Wituski Andrzej	Przecież to mój Poznań	Rebis	Poznań	2014		1	Wywiad Doroty Ronge-Juszczak
zbiorowa	Kronika Powiatu Poznańskiego nr 5-2014	Starostwo Powiatowe Poznań	Poznań	2014		1	Bogdan Kucharski „Sanktuarium błogosławionego Edmunda Bojanowskiego w Luboniu- Żabikowie” charakterystyki gmin - Luboń
zbiorowa	Statut miasta Luboń 2014 (tekst jednolity)	UML	Luboń	2014		1	
Błachnio Henryk, Buczyńska Ewa, Buczyński Włodzimierz	Hr. August Cieszkowski	Stowarzyszenie pomocy rodzinie im. Augusta Cieszkowskiego w Wierzenicy	Swarzędz	2014		0	album 168 stron
Siatka Hanna	Ławeczka bł. Edmunda Bojanowskiego...	Komitet budowy ławeczki	Luboń	2014	RHML	1	folder A4 łamany
	Głos Lubonia numer 1	KWW Forum Obywatelskie	Luboń	2014		1	zeszyt kampanii wyborczej 2014 r.
Szeszuła Jacek	Mieszkańcy Ziemi Mosińskiej w latach 1919- 1939 [6]	Stowarzyszenie przyjaciół Jedynki	Mosina	2014		1	seria: Biblioteka Ziemi Mosińskiej
(Ruszkowski Piotr P.)	Rocznik Historyczny Lubonia tom 5	Forum Lubońskie	Luboń	2015		2	Rozdziały m.in.: 25 lat władzy samorządowej.
?	Mapa Lubonia	TopNovum	Poznań	2015		1	wydana po 2014 r.
(Humerczyk Joanna)	Informator Miasta Luboń wydanie specjalne 25lat samorządności	Urząd Miasta Luboń	Luboń	2015		1	
Kiec Olgierd	Historia protestantyzmu w Poznaniu od XVI do XXI wieku	Instytut Kultury Popularnej	Poznań	2015		1	
Guzikowska- Konopińska Elżbieta	August Denizot Francuski ogrodnik, poznański szkółkarz	autor	Poznań	2016		0	
zbiorowa	Komorniki 720 lat 1297- 2017	Gminny Ośrodek Kultury w Komornikach	Komorniki	2017		1	
Diefenbach Matthias; Maćkowiak Michał	Praca Przymusowa i autostrada między Frankfurtem nad oOdrą a Poznaniem 1940-1945	Muzeum Martyrologiczne Żabikowo i ...	Frankfurt- Poznań	2017		1	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
Mueler Wojciech	Błogosławiona krew- męczeństwo Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha	Kontekst	Poznań	2017		1	
Matecki Benon	Ee-tam, prose Pani...	Ośrodek Kultury w Luboniu	Luboń	2017		1	
?	Święcenia prezbiteriatu Poznań 25 maja 2017 roku	Kuria	Poznań	2017		1	dotyczy neoprezbitera Machalskiego Jędrzeja z par. Barbary
Szczepaniak Izabella	Dzieje Ziemi Lubońskiej Historia Lasku, Lubonia i Żabikowa od czasów najdawniejszych do utworzenia miasta	Ośrodek Kultury w Luboniu	Luboń	2018		1	
(Kozak Przemysław)	Album Hodowli Gołębi Pocztowych (top hodowle 2018	Kozak Druk	Siedlce	2018		1	Tadeusz Waliczak s.127
(zespół)	Droga do świętości Biuletyn Informacyjny nr 2/2019	Kontekst	Poznań	2019		1	Dotyczy procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha
zbiorowa	Gdy mówienie po polsku było bohaterstwem Nauczyciele Tajnej Organizacji Nauczycielskiej związani z Luboniem	Ośrodek Kultury w Luboniu	Luboń	2019		1	
?	Uroczystość poświęcenia kościoła pw. św. Jana Bosko w Luboniu 31.01.2019 r.	parafia pw. św. Jana Bosko	Luboń	2019		1	
	„ŚremskiNotatnik Historyczny”nr 24/2019	P.H. Bin-Com Krzysztof Budzyń	Śrem	2019		1	Antoni Latanowicz (Piotr P. Ruskowski i Robert Wrzesiński)
zbiorowa	Dziś nie może już ślepa rutyna prowadzić rolnika Historia szkoły rolniczej im. Haliny w Żabikowie	Muzeum Narodowe Rolnictwa i W Szreniawie	Szreniawa	2020		1	
RHML	Siostry Służebniczki Maryi od 100 lat w Żabikowie - Luboniu!	Miasto Luboń	Luboń	2020	RHML	1	folder A5 4 strony
(zespół)	Droga do świętości Biuletyn Informacyjny nr 4/2021	Kontekst	Poznań	2021		1	Dotyczy procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha
Mueler Wojciech	Sacerdos et HostiaKs. Stanisław Streich- męczennik sprawy Chrystusowej	Kontekst	Poznań	2021		1	
Molińska Dorota	„Pierwsza i zarazem największa kolonia pracownicza w Marchii Wschodniej” Podmiejskie osiedle w Żabikowie jako przykład planowania urbanistycznego w służbie polityki niemieckiej kolonizacji	Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego	Wrocław	2021	RHML	1	artykuł kwartalnika „Quart” 2021-2, s.112-129
Kuryłło Hanna	Wyciąg z „Opowiadai z dziejów Polski” napisanych podczas II wojny światowej, dla uczniów tajnego nauczania na podstawie książek i rękopisów prof. Edwarda Bogusławskiego (1848- 1917)	prywatnie	Luboń	?		1	

Książki dotyczące Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 dostępne w Biblioteczce RHML

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
Anders Paweł	Powstanie Wielkopolskie Miejsca pamięci narodowej	Centralny Ośrodek informacji Turystycznej	Poznań	1988		1	
Łukomski Grzegorz Polak Bogusław	Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 Działania bojowe-aspekty polityczne kalendarium	Wyższa szkoła Inżynierska Koszalin	Koszalin- Warszawa	1995		1	
(Karwat Janusz)	Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego	KMP	Poznań	2007		1	
Jajor Jan	Jarocińscy powstańcy wielkopolscy 1918-1919	Polskie Towarzystwo Historyczne	Kalisz	2008		1	wydanie 2
zbiorowa	Zwycięskie powstanie 1918/1919	Muzeum Narodowe Rolnictwa i W Szreniawie	Szreniawa	2008		1	
zbiorowa	Powstańcy wielkopolscy z Mosiny i okolic [1]	Stowarzyszenie przyjaciół Jedynki	Mosina	2008		1	seria: Biblioteka Ziemi Mosińskiej
Kolbuszewska Daina	Trzynastu wspaniałych Powstanie Wielkopolskie w życiu i losach powstańców i ich rodzin	Media Rodzina	Poznań	2008		1	
Rezler Marek	Powstanie Wielkopolskie	Rebis	Poznań	2008		1	
(Ruszkowski Piotr P. Karwat Janusz)	Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim	Forum Lubońskie	Luboń	2009		1	
Mieloch Przemysław	Udział mieszkańców gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim	Gminny Ośrodek Kultury w Komornikach	Komorniki	2009		2	
Olszewski Wiesław Jastrząb Łukasz	Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku	Politechnika Koszalińska	Koszalin	2009		1	wydanie 2
(Karwat Janusz)	Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919	Społeczny Komitet Rodzin PW w Środzie	Środa Wlkp.	2009		1	
Anders Paweł	Miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego	Wojewódzka Biblioteka Publiczna i CAK	Poznań	2010		1	wydanie 3
Basiński Jan	Organizacja i znaczenie służby sanitarno-medycznej w przebiegu powstania wielkopolskiego i organizacja Wojska Wielkopolskiego 1918-1919	Politechnika Koszalińska	Koszalin	2010		1	
(Barkóg Stefan)	Wielkopolski Powstaniec 1918-1919	Towarzystwo Pamięci Powstania wielkopolskiego	Poznań	2011		1	wspomnienie o Zenonie Wartelu
Gogulski Andrzej	...Zaczęło się w Jarocinie		Jarocin	2013		1	
(Głowinkowska Barbara)	„Przyjaciel Ludu”	Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne	Leszno	2014		1	

autor (redaktor)	tytuł	wydawnictwo	miejsce wydania	rok	wersja pdf	liczba egz.	uwagi
zbiorowa	1919 Powstanie Wielkopolskie [43]	Edipresse Bellona	Warszawa	2015		1	seria: Zwycięskie bitwy Polaków
(Barłóg Stefan)	Wielkopolski Powstaniec 1918-1919	Towarzystwo Pamięci Powstania wielkopolskiego	Poznań	2017		1	
Zieliński Damian	Tradycja pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 na Ziemi Średzkiej	Stowarzyszenie rodzin powstańców wielkopolskich w Środzie Wlkp.	Środa Wlkp.	2017		1	
Namysł Wojciech	Duma Powstanie Wielkopolskie Odolanów Ostrów Poznań		Odolanów	2017		1	
(Ruszkowski Piotr Karwat Janusz)	Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1948-1919	Forum Lubońskie	Luboń	2018	2022	2	
zbiorowa	Wielkopoleanie ku niepodległej - w stulecie zwycięskiego powstania 1918-1919 roku (katalog wystawy	Wielkopolskie Muzeum Niepodległości	Poznań	2018		1	
zbiorowa	akcja: powstanie	Wydawnictwo Miejskie Posnania	Poznań	2018		1	
Rezler Marek	Nasze powstanie w 100 rocznicę Powstania Wielkopolskiego 1918-1919	AWR Chronica	Szamotuły	2018		1	
Kowalewska Halina	Powstańcy wielkopolscy ziemi kleszczewskiej	Urząd Gminy Kleszczewo	Kleszczewo	2018		1	
zbiorowa	Powstańcy wielkopolscy z Mosiny i okolic [8]	Stowarzyszenie przyjaciół Jedynki	Mosina	2018		1	seria: Biblioteka Ziemi Mosińskiej
Langner Marian	Duchowieństwo katolickie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 na obszarze Rejencji Poznańskiej	Miejska Biblioteka Publiczna w Lesznie	Leszno	2019		1	
Matysek Kazimierz	Kostrzyniacy w Powstaniu Wielkopolskim	Gmina Kostrzyn	Kostrzyn	2019		1	
Dragan Zofia	By Bukwitz by znów Bukówcem	Stowarzyszenie Bukuwczan MANU	Bukówiec Górny	2019		1	
Radziszewski Edmund	Powstańcy wielkopolscy z terenu gminy Przygodzice	Biblioteka Publiczna gminy Przygodzice	Przygodzice	2019		1	
zbiorowa	Od „Jedności” do niepodległości	Muzeum Regionalne w Jarocinie	Jarocin	2019		1	
(Barłóg Stefan)	Wielkopolski Powstaniec 1918-1919	Towarzystwo Pamięci Powstania wielkopolskiego	Poznań	2020		1	
(Rezler Marek Karwat Janusz)	Encyklopedia Powstania Wielkopolskiego	Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu	Poznań	2021		0	wydanie 2.

Muzealia

Przedmioty przestrzenne będące świadkami naszej przeszłości obecnie zgromadzone w RHML to w przeważającej części przekazane z Biblioteki Publicznej eksponaty, które po zmianie dyrekcji i remoncie pomieszczeń biblioteki przechowywane były w przydworcowym baraku – garażu Straży Miejskiej. Są to różnego rodzaju przedmioty (butelki, sztuce, sprzęty kuchenne czy urządzenia: młynki do kawy, żelazka, a także obrazy, stare telefony komórkowe itp.) nie zawsze kompletne czy sprawne. Są wśród tego też przedmioty z dziedziny wojskowości: menażki, manierki czy łuski od pocisków. Wiele z nich to mało wartościowe pozostałości zbiorów Lubońskiego Stowarzyszenia Historycznego i Izby Pamięci, która mieściła się w piwnicach dawnego Ośrodka Kultury w Luboniu przy ul. Armii Poznań, zwanym „Pod Kominem”, gdzie jeszcze wcześniej znajdowało się kino „Wrzos” i świetlica Zakładów Ziemniaczanych. Rzeczy te nie mają opisów, które świadczyłyby, z jakiego domu pochodzą i jaka była ich historia. A przecież zwykła łyżka stołowa może być ciekawym historycznie przedmiotem z niebagatelną historią (przykład taki pokazujemy przy Czesławie Mollerze, żołnierzu września 1939 r. i jego niezbędnej towarzysze tułaczki żołnierskiej po obcej ziemi). Jednakże bez kontekstu z możliwością dopisania narracji, przedmioty takie tracą na historycznej wartości, bo materialnej czy użytkowej to raczej już nie posiadają.

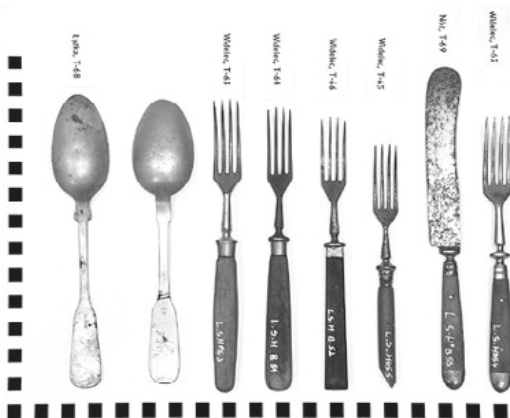
Z opisanych wyżej przedmiotów, jedna kompozycja obrazowa – oryginalna pamiątka ślubu z 1913 r. w ramie 56,5x47x7 cm dzięki znajdującym się na niej informacjom okazała się przydatna historycznie. Z analizy przeprowadzonej przez RHML doszliśmy, że przedmiot ten dotyczy rodziców Ludwika Siebert z domu Gorzanek, urodzonej w 1917 r.

Jedno z kilku żelazek na „duszę”, też z Biblioteki przekazanych do RHML
fot. Piotr Ruszkowski RHML

Stary, ręczny młynek do kawy firmy „Światowit” z sygnaturą LSH T-78 ze zbiorów Biblioteki Miejskiej fot. Piotr Ruszkowski RHML

Przykładowe muzealia gromadzone niegdyś przez Bibliotekę Miejską – sztuce z sygnaturami jeszcze Lubońskiego Stowarzyszenia Historycznego (LSH) fot. Piotr Ruszkowski RHML

Kompozycja roślinno-papierowo-materiałowo-lustrzana z treścią na białym sercu: Wacław Górzanek / Maryanna Górzanek / ur. Grabowska / Zaślubieni / 16. Września 1913 / w Sterkrade*; w narożnikach obramowania wewnętrznego zdobionego papierową koronką treść: Boże / błogosław / nasz stan / małżeński. Rzecz musiała mieć dużą wartość sentymentalną dla małżonków, skoro przywieźli ją do Lubonia aż z Zagłębia Ruhry – zachodu Niemiec. Należała do rodziny Gorzanków mieszkającej w zabytkowym domu Zakładów Ziemniaczanych przy ul. Armii Poznań 66 – rodziców Ludwika Siebert. Po ojcu – Wacławie Gorzanku, uczestniku I wojny światowej zachowało się więcej pamiątek – zostaną wykorzystane w opracowaniu – „Lubonianie w Wielkiej Wojnie” fot. Piotr Ruskowski RHML

w Oberhausen⁵ – żony Stanisława Sieberta⁶ żołnierza kampanii wrześniowej 1939 r.

Muzealia Biblioteki Miejskiej są w miarę posiadanych możliwości w trakcie stałego sukcesywnego procesu inwentaryzowania.

Zestaw aluminiowych manierek wojskowych nieznanego pochodzenia z lat 50. XX wieku, bez lubońskiego kontekstu
fot. Piotr Ruskowski RHML

Drzewce itp.

Z ciekawszych muzealiów warto powiedzieć m.in. o udostępnionych w celu cyfrowego zobrazowania historycznych drzewców z przedwojennych sztandarów:

- Koła Rękodzielników jednej z najstarszych organizacji utworzonej w 1910 roku we wsi Luboń. (Sztandar spalono po 1964 r. – śmierci prezesa Nikodema Ratajczaka). Oryginalny drzewiec z nabitymi nań dwunastoma okolicznościowymi „gwoździami” (najczęściej ze srebra, blaszane tabliczki ozdobnych kształtów z grawerowaną inskrypcją i motywami) i charakterystyczną głównią udostępnił Roman Adamski – wnuk Nikodema Ratajczaka (1904-1964) – prezesa Zarządu

5 Oberhausen – miasto w Niemczech w Zagłębiu Ruhry z przemysłem głównie metalowym (Nadrenia Północna-Westfalia), około 15 km na zachód od Essen i ok. 40 km na północ od Düsseldorfu, w którego rejencji Oberhausen się znajduje. W okresie zaborów do Zagłębia Ruhry wielu Polaków, głównie z Wielkopolski, emigrowało w poszukiwaniu pracy.

6 Biogram Stanisława Sieberta (1914-2001) – żołnierza kampanii wrześniowej 1939 r. z 57. Pułku Piechoty; m.in. przedwojennego członka Zarządu chóru „Bard”; członka lubońskiego Grona Miłośników Sportu (GMS), znajduje się w „RHL” tom 4, str. 170-189.

* Miasto w Zagłębiu Ruhry (Niemcy) przyłączone w 1929 r wraz z Osterfeld do Oberhausen.

Nikodem Ratajczak (przy skrzydle z lewej) przed samolotem Farman F68 Goliath o numerze porządkowym P 19 podczas służby w 3. Pułku Lotniczym na Ławicy. Zdjęcie z sygnaturą „KS” ze zbiorów Romana Adamskiego obrobione w RHML fot. Piotr Ruszkowski

Oryginalna miedziana odznaka emaliowana (czarno - niebiesko - biała) Koła Rękodzielników w Luboniu utworzonego w 1910 r. (fi18,5x1 mm), pamiątka po Prezesie Zarządu (1936-1939) Nikodemie Ratajczaku fot. Piotr Ruszkowski

organizacji od 1936 roku do wojny⁷. Poza drzewcem Roman Adamski udostępnił nam do sfotografowania oryginalną odznakę tej organizacji (z archaiczną nazwą Lubonia pisaną przez „a” – Lubań), pieczętkę czy unikalne zdjęcia lubonianina kaprała Nikodema Ratajczaka żołnierza 3. Pułku Lotniczego z Ławicy w latach 1925-1927 na tle ówczesnych samolotów.

- Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich – była to organizacja utworzona przez ks. Stanisława Streicha – najpierw w Żabikowie, następnie w Luboniu przy budowanym kościele pw. św. Jana Bosko. Drzewiec ten opatrzone czterema „gwoździami” przybitymi we wrześniu 1938 roku z okazji uroczystości poświęcenia sztandaru oddziałowi w Luboniu. Drzewiec udostępniła parafia pw. św. Jana Bosko w Luboniu. (Sztandar zniszczono

Głównia drzewca Towarzystwa „Koło Rękodzielników” w Luboniu z oryginalną symboliką splecionych w geście powitania, pomocy dłoni fot. Piotr Ruszkowski

⁷ Wcześniej we władzach Koła Rękodzielników był ojciec Nikodema Ratajczaka – Wincenty Ratajczak (1876-1949); skarbnikiem (1911 r.); Prezesem Zarządu (1927 r.); radnym – ławnikiem (1937-1938).

w latach 1997-2010. Logo organizacji z niego pochodzące umieszczono następnie na jednym z proporców wywieszanych podczas uroczystości w nawie głównej kościoła, nad łukami otworów do naw bocznych.

Zdigitalizowaniu i opisaniu poddaliśmy jeszcze kilka samych sztandarów znajdujących się w tej lubońskiej parafii.

- Swoje niektóre zbiory przekazali na stałe dla Repozytorium historycznego m.in.: Romuald Komischke, Zbigniew Jankowiak i Elżbieta Stefaniak. Pojedyncze zdjęcia do zdigitalizowania udostępniło jeszcze przynajmniej kilkanaście innych osób.

Porady i konsultacje

RHML służy także poradami oraz udziela konsultacji w zakresie różnych spraw lubońskich. Z porad, inspiracji oraz materiałów z RHML korzystali: autorzy, twórcy, naukowcy, doktoranci, studenci, uczniowie, osoby interesujące się genealogią swoich rodzin itp. Oto kilka przykładów:

- Z inspiracji i zasobów RHML korzystało m.in. Studio filmowo-fotograficzne „Trakcja” z ul. Słonecznej organizujące Lubońskie Zaduszki Jazzowe.
- RHML odbyło szerokie konsultacje z Krzysztofem Magowskim – znanym warszawskim filmowcem – scenarzystą i reżyserem, przygotowującym się do realizacji w TVP filmu fabularnego z elementami dokumentu o zamachu na ks. Stanisława Streicha w 1938 roku.

Twórca przybył specjalnie do Lubonia, by pogłębić wiedzę o przedwojennych lokalnych strukturach komunistycznych, ludziach związanych z księdzem Stanisławem Streichem oraz jego zabójcą – Wawrzyńcem Nowakiem. Cenną dla autora scenariusza była wizja lokalna ważnych przedwojennych miejsc związanych z komunistami i tragedią z 1938 roku, a także wielogodzinne rozmowy oraz materiały i zdjęcia otrzymane w RHML.

- Z zasobów RHML korzystała kilkakrotnie doktorantka Weronika Terlecka z Katedry Turystyki i Rekreacji Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W ramach przygotowywanej dysertacji związanej z turystyką industrialną i dziedzictwem przemysłowym Lubonia, udostępniliśmy opasłe segregatory dotyczące Zakładów Ziemniaczanych oraz Zakładów Chemicznych, przekazaliśmy wiele zdjęć (w elektronicznej formie) oraz informacji związanych m.in. z przedwojennym sportem wodnym w Luboniu, przystanią kajakową i ulicą do niej niegdyś prowadzącą.
- W ramach publikacji naukowych współpracowaliśmy i współpracujemy z dr Dorotą Molińską, która w dorobku swoim ma wiele prac, wśród których są pozycje dotyczące Lubonia. O szkole Haliny i wystawie w 1874 r w Warszawie wspomnieliśmy w podrozdziale „Opracowania i publikacje”, gdzie przytoczyliśmy współautorski tekst i prezentację ww. autorki. Godnym polecenia jest Jej artykuł z 2021 roku – *Pierwsza i zarazem największa kolonia pracownicza*

Głownia drzewca sztandaru Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich z 1938 r. fot. Piotr Ruszkowski

w *Marchii Wschodniej* z podtytułem *Podmiejskie osiedle w Żabikowie jako przykład planowania urbanistycznego w służbie polityki niemieckiej kolonizacji*, jaki ukazał się w czasopiśmie naukowym „Quart” wydawanym przez Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Artykuł ten dostępny jest w RHML a także do bezpośredniego ściągnięcia w formie pdf ze strony – <https://quart.uni.wroc.pl/pl-60/>.

Nie sposób wymienić wszystkiego, czym zajmowaliśmy się w naszych dotychczasowych poczynaniach i działaniach. Mamy nadzieję, że materiałem tym i podanymi informacjami przybliżyliśmy mieszkańcom Lubonia ideę oraz zakres działalności Repozytorium Historycznego Miasta Luboń i zachęciliśmy do korzystania i współtworzenia naszego pierwszego w historii miasta Repozytorium Historycznego.

Piotr Ruszkowski

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

Dane kontaktowe:

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

w Centrum Organizacji Pozarządowych

Piotr Ruszkowski

ul. gen. W. Sikorskiego 3, 62-030 Luboń, tel. 609 616 277

email: piotr.ruszkowski@umlubon.pl

W tym miejscu chciałbym podziękować Wszystkim, którzy dzielili się często rodzinnymi pamiątkami i dokumentami wykorzystywanymi głównie w publikacjach w „Wieściach Lubońskich” lub innych wydawnictwach książkowych Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie”. Pragnę też zapewnić, że wszystkie te materiały są bezpieczne, a duża część z nich zasili RHML, które kontynuuje i dba o zabezpieczanie historii Lubonia.

Apel

Jeśli posiadacie Państwo w swoich rodzinnych zbiorach, dokumenty, zdjęcia, dyplomy, świadectwa, przedmioty, pamiątki związane pośrednio lub bezpośrednio z Luboniem, ludźmi tu żyjącymi, stowarzyszeniami klubami, towarzystwami, i wszelkimi formalnymi i nieformalnymi organizacjami, partiami, zrzeszeniami podzielcie się tymi ciekawostkami. Udostępniający zostają oznaczeni w księdze inwentaryzacyjnej w rubryce „Darczyńca (udostępniający)”.

Wzbogaćmy nasze zasoby historyczne dla dobra wspólnego – miejsca w którym żyjemy, mieszkamy, może też pracujemy lub działamy, gdzie egzystowali, pracowali, uczyli się i bawili nasi antenaci.

Materiały w Archiwum Państwowym w Poznaniu (APP) [53] dotyczące Lubonia					
Sygnatura APP	Nazwa Jednostki archiwalnej w APP	Daty skrajne	Zespół	Uwagi dotyczące akt w APP (liczba foto w RHML)	Materiały dostępne w RHML sygnatura (katalog)
53/1000/0/-/Poznań dz.A 91	Gemarkung Lassek Gemarkungskarte in 2 Blättern, 2-es Blatt (Kocie doły?)	1861 - 1861	Plany gruntowe urzędów katastralnych z terenu Wielkopolski	(6 foto)	53_1000_0_- _Poznań dz.A 91 [Lasek Kocie doły mapka 1861r]
53/1000/0/-/Poznań dz.C 9	Uebersichtskarte und der Rentengutskolonie Żabikowo [Żabikowo] Kreis Posen West	1909 - 1909	Plany gruntowe urzędów katastralnych z terenu Wielkopolski	(7 fot) mapa destruk	53_1000_0_- _Poznań dz.C 9 [Żabikowo kolonia mapka 1909r]
53/1415/0/2.30/539	Relacje i wspomnienia Wielkopolan, którzy przeżyli niemieckie obozy koncentracyjne: 1. Piaszów, 2. Pustków koło Dębicy, 3. Ravensbrueck, 4. Sachsenhausen, 5. Treblinka, 6. Waldheim, 7. Żabikowo i "Dom Żołnierza" w Poznaniu, 8. Stuthoff, 9. Fort VII. #Mocek Antoni, relacja, 20.V.1960, dotyczy przeżyć w obozie Żabikowskim, Forcie VII, "Domu Żołnierza", s. 156-158 #Ziarczyk Agnieszka, relacja, 2.IV.1960, dotyczy przeżyć osobistych w obozie w Żabikowie, s. 153-155 #Łaguna Anna, relacja, 4.IV.1967, dotyczy przeżyć osobistych w obozie w Żabikowie i Ravensbrueck, s. 159-163 #Napierała Wiktoria, wspomnienia, 23.IV.1960, z przeżyć II wojny światowej - obóz koncentracyjny Żabikowo, s. 176-180 #Łagunowa Anna, wspomnienia, 30.IV.1960, Żabikowo - wspomnienia z przeżyć osobistych, s. 171-175 #Drygas Jerzy, wspomnienia, 2.IV.1960, dotyczy przeżyć w Domu Żołnierza i obozie Żabikowskim, s. 141-144 #Siczyńska - Łagunowa Anna, wywiad, brak, dotyczy uczestnictwa w walce konspiracyjnej w obozach koncentracyjnych Żabikowo i Ravensbrueck, s. 164-170	1948 - 1967	Zarząd Okręgowy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Poznaniu	(52 foto)	53_1415_0_2.30_539 [relacje więźniów obozu Żabikowo] - Drygas Jerzy - Buczkowski Tadeusz - Ziarczyk Agnieszka - Mocek Antoni - Siczyńska-Łagunowa Anna - Napierała Wiktoria - Fabiś Helena - Siczyński Marian

53/2130/0/-48	Ewidencja członków Polskiej Partii Robotniczej gminy Żabikowo	1945 - 1948	Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Poznaniu	(30 foto)	53_2130_0_-48 [PPR Ewidencja członków 1945-1948]
53/2910/0/-Rej.Poz.1/33	[Domena] Plan einer Sandscholle bei Żabikowo im Amte Komornik	1803 - 1803	Rejencja w Poznaniu	mapa zwirownia	53_2910_0_-Rej.Poz.1_33 [34] [zwirownia Żabikowo mapa (1803)]
53/2910/0/-Rej.Poz.1/34	[Domena] Plan einer Sandscholle bei Żabikowo im Amte Komornik	1803 - 1803	Rejencja w Poznaniu	mapa zwirownia	53_2910_0_-Rej.Poz.1_33 [34] [zwirownia Żabikowo mapa (1803)]
53/2960/2/3/5918	/rejestr stowarzyszeń i związków nr 441-880/ Tom II [GMS 814s481]	1935 - 1939	Urząd Wojewódzki Poznański	(4 foto)	53_296_0_2_3_5918 [Rejestr stow T2 (GMS)]
53/2960/5.59/3818	Plan urządzenia gospodarstwa leśnego dóbr Winy powiat poznański 1929-1939	1930 - 1938	Urząd Wojewódzki Poznański	skany z APP	53_296_0_5.59_3818 [Winy drzewa]
53/3300/0/-196	Das Vereinshaus des Vaterländischen Frauenvereins für den Kreis Posen-West in Żabikowo	1907 - 1913	Starostwo Powiatowe Poznań - Zachód	(78 foto)	53_330_0_-196 [Dom siostr dok i plany (1907-1913)]
53/3300/0/-498	Omnibusverkehr Żabikowo Luban	1915 - 1920	Starostwo Powiatowe Poznań - Zachód	(20 foto)	53_330_0_-498 [komunikacja Żabikowo Luboń (1915-1920)]
53/3300/0/-recesy 27	Grenz-Vermessungs-Register-Gemarkung Lasek	1865 - 1865	Starostwo Powiatowe Poznań - Zachód	(7 foto)	53_330_0_-recesy 27 [Lasek 1865r]
53/4046/0/-1296	Żabikowo - pomnik "Nigdy wojny" ku czci pomordowanych przez hitlerowców w b. obozie karno-siedczym (dluta artysty rzeźbiarza Józefa Gosławskiego)	1970 - 1970	Zbiór widokówek	skan APP	53_4046_0_1_1296 [pocztówka Nigdy Wojny]
53/4046/0/1/394	Żabikowo - Pomnik - glaz ku czci bojowników PPR zamordowanych 13. 08. 1944 roku	1970 - 1970	Zbiór widokówek	skan APP	53_4046_0_1_394 [pocztówka PPR obóz]
53/4351/0/3/1256	Luboń - gmina; szkoła	1924 - 1935	Starostwo Powiatowe w Poznaniu	73 foto	53_4351_0_3_1256 [Luboń sanitarne i szkoła (1924-1935)]
53/4423/0/3.3/96	Wykaz analfabetów oraz kursy dla analfabetów	1949-1950	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(22 foto)	53_4423_0_3.3_96 [analfabeci 1949-1950] [niektóre dokumenty z teczek]
53/4423/0/4.1/11	Protokoły z zebrania radnych gminy Żabikowo	1935-1938	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(49 foto)	53_4423_0_4.1_11 [Protokoły gm Żabikowo (1935-1938)]
53/4423/0/5/169	Rejestr osób opuszczających gminę Lasek	1932-1936	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	36 foto	53_4423_0_5_169 [lasek opuszczający (1932-1936)]
53/4423/0/5/170	Seelen-Liste des Gemeinde Lasek	1800	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(249 foto)	53_4423_0_5_170 [lasek skorowidz i rejestr 1808-1899]
53/4423/0/5/173	Rejestr mieszkańców grom. Lasek [księga 71]	1800-1954	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(341 foto)	53_4423_0_5_173 [lasek rejestr (71)]
53/4423/0/5/177	Skorowidz do ksiąg dusz grom. Laskowo [dotyczy Luboń?]	b.d.	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(43 foto)	53_4423_0_5_177 [Luboń pp skorowidz]
53/4423/0/5/178	Skorowidz do rejestru mieszkańców grom. Luboń	b.d.	Acta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(38 foto)	53_4423_0_5_178 [Luboń skorowidz dla 9 a-b]

53.4423_0_5_179	Seelen-Liste des Gemeinde Luboń	1800	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(111 foto)	53.4423_0_5_179 [Luboń rejestr (1808-1884)]
53.4423_0_5_183	Książka dusz gromady Luboń	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(313 foto)	53.4423_0_5_183 [Luboń skorowidz i rejestr 1800-1954]
53.4423_0_5_186	Rejestr mieszkańców grom. Luboń [księga 9i]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(300 foto)	53.4423_0_5_186 [Luboń rejestr (9)]
53.4423_0_5_187	Rejestr mieszkańców grom. Luboń [księga 9aI]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(216 foto)	53.4423_0_5_187 [Luboń rejestr (9a)]
53.4423_0_5_189	Rejestr mieszkańców grom. Luboń [księga 9bI]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(12 foto)	53.4423_0_5_189 [Luboń rejestr (9b)]
53.4423_0_5_190	Lista dusz grom. Luboń [to jest skorowidz dla Ławicy !!!]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	86 kart	53.4423_0_5_190 [ławica skorowidz (tylko kilka skanów)]
53.4423_0_5_193	Skorowidz do rejestru mieszkańców gminy Żabikowo	b.d.	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(123 fot)	53.4423_0_5_193 [Żabikowo skorowidz dla 8 a-d]
53.4423_0_5_194	Skorowidz do rejestru mieszkańców gminy Żabikowo [to jest skorowidz dla Łasku!!!]	b.d.	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(64 fot)	53.4423_0_5_194 [Łasek skorowidz dla 7 a-b]
53.4423_0_5_199	Rejestr osób opuszczających gminę Żabikowo	1932-1936	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	87 foto	53.4423_0_5_199 [Żabikowo opuszczający (1932-1936)]
53.4423_0_5_208	Rejestr mieszkańców grom. Żabikowo [księga 8cI]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(304 fot)	53.4423_0_5_208 [Żabikowo rejestr (8c)]
53.4423_0_5_209	Rejestr mieszkańców grom. Żabikowo [księga 8dI]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	77 foto	53.4423_0_5_209 [Żabikowo rejestr (8d)]
53.4423_0_5_210	Rejestr mieszkańców grom. Żabikowo [księga 8bI]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(302 fot)	53.4423_0_5_210 [Żabikowo rejestr (8b)]
53.4423_0_5_211	Rejestr mieszkańców grom. Żabikowo [księga 8I]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(306 foto)	53.4423_0_5_211 [Żabikowo rejestr (8)]
53.4423_0_5_212	Rejestr mieszkańców grom. Żabikowo [księga 8aI]	1800-1954	Akta gminy Żabikowo (pow. poznański)	(304 foto)	53.4423_0_5_212 [Żabikowo rejestr (8a)]
53.471/0_12.17/2215	Spółdzielnia Spożywców "Spójnia" Luboń, pow. Poznań	1946 - 1947	Urząd Wojewódzki Poznański	27 foto	53.471_0_12.17_2215 [Spójnia nacjonalizacja (1946-1947)]
53.471/0_12.24/3011	[Sprawozdania zbiorcze różnych zakładów produkcyjnych o obrocie oraz o ilości i wartości produkcji] #Fabryka artykułów spożywczych J. Dobry Luba #Olejarnia T. Serafinowski, Żabikowo #Walki malarskie "Dekoragum" Brzeziński Jan, Żabikowo	1950 - 1950	Urząd Wojewódzki Poznański	(15 foto)	53.471_0_12.24_3011 [Sprawozdania-Luba-Olejarnia-Walki ma! (1950r)]
53.471/0_2.1/105	Stowarzyszenia [sprawy rejestracji, statuty] (LKS przy Luba)	1948 - 1948	Urząd Wojewódzki Poznański	(5 foto)	53.471_0_2.1_105 [Rejestracja-LKS-Luba (1948)]

53/474/0/24.30/1.1330	Regeŝtr folwarkowy amni 1584. Wida i Luboń.	1583 - 1584	Akta miasta Poznania	(32 fot)	53_474_0_24.30_1.1330 [Regeŝtr folwarku Wida Luboń (1584)]
53/474/0/24.8/1.725	Akta dotyczace wsi Luboń. Ekŝtrakty z ksiąg miejskich poznanskich dotyczace pobicia chlopów z Lubonia oraz dotyczace czynŝów z tej wsi.	1721 - 1742	Akta miasta Poznania	(12 foto)	53_474_0_24.8_1.725 [Luboń pobicie (1721-1742)]
53/759/0/5.21/12689	Schätzung: Grundstück K. Olejniczak, Posen-Poggenburg /Żabikowo/	1943 - 1943	Urząd Powierniczy w Poznaniu	plan i foto budynków	53_759_0_5.21_12689 [Olejniczak Żabikowo plan i foto budynku]
53/86/0/-14	Opis dla: Janasik Władysław, urodzony 6. 6. 1903, zamieszkały w Żabikowo [obiekt 46]	1940 - 1940	Sąd Specjalny w Poznaniu	(6 foto)	53_86_0_-14 [wyrok Janasik Władysław (1940)]
53/86/0/-15	Opis dla: Krygier Zdzisław, urodzony 25. 9. 1920, zamieszkały w Żabikowo [obiekt 42]	1940 - 1940	Sąd Specjalny w Poznaniu	(6 foto)	53_86_0_-15 [wyrok Górka Lipiński Krygier (1940)]
53/86/0/-17	Opis dla: Górka Jan, urodzony 11. 12. 1886, zamieszkały w Żabikowo (obiekt 21); Krygier Zdzisław, urodzony 25. 9. 1920, zamieszkały w Żabikowo (obiekt 42); Lipiński Maksymilian, urodzony 18. 10. 1919, zamieszkały w Żabikowo (obiekt 46)	1940 - 1941	Sąd Specjalny w Poznaniu	(10 foto)	53_86_0_-17 [wyrok Górka Krygier Lipiński Samol Ludwik]
53/86/0/-18	Opis dla: Węclawek Stanisław, urodzony 12. 10. 1916, zamieszkały w Żabikowo [obiekt 45]	1941 - 1941	Sąd Specjalny w Poznaniu	(20 foto)	53_86_0_-18 [wyrok Węclawek Stanisław (1941)]
53/884/0/6/348	Winy, powiat Poznań.	1935 - 1939	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	34 skany	53_884_0_6_348 [PW Akta koła Winy (1935-1939)]
53/884/0/1/387	Współdziałanie Zarządu Głównego Związku Powstańców Wielkopolskich z kołami: 1. Toruń [1948-1949] 2. Trzemeszno [1948-1949] 3. Tuchola [1949] 4. Ujście [1946-1949] 5. Wartosław [1948] 6. Wielewo [1947] 7. Witoszko [1947] 8. Wolsztyn [1946-1949] 9. Wyrzysk [1947-1948] 10. Wysoka [1947] 11. Złotów [1947] 12. Żabikowo [1946-1949]	1946 - 1949	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	11 skan	53_884_0_1_387 [PW protokoły Żabikowo (1946-1949)]
53/884/0/1/25	Akta Komisji Weryfikacyjnej Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polski i Związku Powstańców Wielkopolskich.	1936 - 1939	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	690 skanów	53_884_0_1_25 [PW Komisja weryfikacyjna (1936-1939)]
53/884/0/1/56	Materiały organizacyjne dotyczace historii Powstania Wielkopolskiego.	1926-1926	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	208 skanów	53_884_0_1_56 [PW Materiały organizacyjne (1926)]

53/884/0/1/56	Materiały organizacyjne dotyczące historii Powstania Wielkopolskiego. #Luboń, 6.12.1921 r. List Ewy Maciejewskiej do A. Biskupskiego, przewodni do fotografii poległego syna. Rękopis.	1926-1926	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	5 skan	53_884_0_1_56 [PW Maciejewski Mucha (1926)] (wybrane)
53/884/0/2/100	Wnioski o odznaczenia krzyżem i medalem niepodległości.	1936	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	198 skanów	53_884_0_2_100 [PW wnioski odznaczenia krzyżem niepodległości (1936)]
53/884/0/6/359	Żabikowo - akta koła.	1935 - 1938	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	60 skanów	53_884_0_6_359 [PW Akta koła Żabikowo (1935-1938)]
53/884/0/6/360	Żabikowo, powiat Poznań - akta koła.	1937-1938	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	13 skanów	53_884_0_6_360 [PW Akta koła Żabikowo (1937-1938)]
53/884/0/6/401	Żabikowo - Księga Weryfikacyjna [ewidencja członków koła]	1933 - 1933	Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu	21 skanów	53_884_0_6_401 [PW Księga weryfikacyjna (1933-1946)]
53/993/0/-/M.top.10-24	Żabikowo	1952 - 1952	Mapy topograficzne i skorowidze map	mapa	53_993_0_- M.top. 10-24 [Żabikowo mapa 1952r]

00 53-4423-0-5-178 skorowidz							
Lp.	Nazwisko Imię	Jedn.	Lp.	Tom	str.	ulica	nr
1	Adam Wincenty	178	18	9a	11	Remleina	3
2	Adamczak Domicela	178	4	9	112		
3	Adamczak Franciszek	178	32	9a	92	Remleina	18
4	Adamczak Stanisław	178	9	9	295		
5	Adamczak Stanisław	178	33	9a	83	Pierackiego	5
6	Adamowicz Zygmunt	178	25	9a	117	Chudzickiego	21
7	Adamski Józef	178	21	9a	82	Dworcowa	2
8	Agaciak Henryk	178	3	9			
9	Andrzejak Władysława	178	16	9	46	Poznańska	11
10	Andrzejewska Anna	178	28	9a	199	Ogrodowa	
11	Andrzejewska Rozalia	178	14	9	119	3 Maja	5
12	Andrzejewski Antoni	178	1	9	2	Chudzickiego	
13	Andrzejewski Czesław	178	30	9a	50	3 Maja	13
14	Andrzejewski Edward	178	11	9	120	3 Maja	3
15	Andrzejewski Franciszek	178	34	9a	213	Poznańska	18
16	Andrzejewski Ignacy	178	23	9a	25	Remleina	9
17	Andrzejewski Józef	178	2	9	98		
18	Andrzejewski Józef	178	22	9a	48	3 Maja	5
19	Andrzejewski Kazimierz	178	12	9	45	L-ń-Wronki	
20	Andrzejewski Michał	178	7	9	177		
21	Andrzejewski Michał	178	17	9	251	Poznańska	22
22	Andrzejewski Władysław	178	31	9a	61	Remleina	15
23	Aneel Apolonia	178	27	9	297	Konarszewskiego	3
24	Anioła Anna	178	19	9a	28	Remleina	8
25	Anioła Maria	178	20	9a	68	Remleina	18
26	Anioła Władysław	178	8	9	250		
27	Anioła Władysław	178	26	9	167	Poznańska	5
28	Antkowiak Wojciech	178	13	9	5	Chudzickiego	12
29	Antoniewicz Józefa	178	15	9	22	Dworcowa	10
30	Antoniewski Adam	178	6	9	154		
31	Antoniewski Mateusz	178	10	9	154		
32	Antoniewski Stanisław	178	29	9	153		
33	Ast Ludwik	178	5	9	134		
34	Augustyniak Józef	178	24	9a	40	Remleina	9
35	Bajer Marcin	178	8	9	111		
36	Balwińska Leokadia	178	42	9	70		
37	Banach Jan	178	76	9a	140	Dworcowa	9
38	Banas Antonina	178	35	9	158		
39	Banasiewicz Józef	178	95	9a	23	Remleina	7
40	Banasik Andrzej	178	25	9	271		
41	Banaś Jakub	178	11	9	158		
42	Bandurska Anna	178	36	9	195		
43	Baraniak Agnieszka	178	2	9	32		
44	Baraniak Aleksander	178	68	9a	101		
45	Baraniak Antonina	178	93	9a	11	Remleina	3
46	Baraniak Brunon	178	38	9	91		
47	Barcz Joanna	178	45	9	90		
48	Bartczak Jan	178	15	9	201		

49	Bartczak Jan	178	60	9	201	Poznańska	12
50	Bartczak Konstanty	178	5	9	72		
51	Bartecki Antoni	178	99	9a	145	Chudzickiego	19
52	Bartkowiak Kazimierz	178	86	9	40	Poznańska	5
53	Bartkowiak Marian	178	59	9	102	Kościuszki	3
54	Bartkowiak Walenty	178	40	9	3	Chudzickiego	5
55	Baszczyński Ignacy	178	67	9a	47		
56	Baszhno ? Wincenty	178	102	9	122	Chudzickiego	10
57	Bayer Franciszek	178	61	9a	12	Remleina	4
58	Bączkowski Walenty	178	98	9	118	3 Maja	4
59	Bączyk Stefan	178	43	9	278	Strumykowa	6
60	Bąk Stanisław	178	72	9a	36	Remleina	9
61	Bąkowski Adam	178	21	9	220	Spadzista	4
62	Bąkowski Stanisław	178	63	9a	16	Remleina	5
63	Becela Michał	178	94	9a	4	Remleina	1
64	Behreudt Jan	178	81	9a	197	Dworcowa	20
65	Bekaszyńska Agnieszka	178	14	9	198		
66	Berdychowska Joanna	178	22	9	232		
67	Bernacki Andrzej	178	1	9	21		
68	Bestrzyńska Maria	178	44	9	267	Chudzickiego	8
69	Beyer Alice	178	12	9	162		
70	Białas Maria	178	100	9a	24		
71	Bielawny Wincenty	178	84	9a	153	Ogrodowa	1
72	Bielicki Władysław	178	56	9	46	L-ń-Wronki	
73	Biernacki Andrzej	178	73	9a	130	Chudzickiego	21
74	Biernacki Franciszek	178	58	9	12	Chudzickiego	24
75	Biernacki Jan	178	9	9	121		
76	Biernacki Wawrzyn	178	18	9	212		
77	Bierwagen Alojzy	178	101	9a	166	Nowa	2
78	Bilk Marta	178	87	9a	208	Poznańska	15a
79	Biskupska Wanda	178	83	9	153	Paderewskiego	
80	Biskupski Józef Zygmunt	178	30	9	121		
81	Blandziński Brunon	178	96	9	229	Poznańska	23
82	Bluschke Artur	178	82	9a	92	Narutowicza	5
83	Błaszcyk Monika	178	39	9	106		
84	Błaszcyk Piotr	178	55	9	148	Piłsudskiego	4
85	Błaszcyk Stanisław	178	70	9a	21	Remleina	7
86	Błażeczek Katarzyna	178	34	9	182	Poznańska	7
87	Błażejowski Michał	178	29	9	287		
88	Bodanowski Stanisław	178	54	9	20	Chudzickiego	
89	Bogdan Władysław	178	26	9	48		
90	Bohun Juliusz	178	77	9a	188	Szkolna	3
91	Borda Antoni	178	37	9	263		
92	Borda Józef	178	27	9	277		
93	Borda Marcin	178	24	9	263		
94	Borda Pelagia	178	33	9	90		
95	Borda Stanisław	178	28	9	284		
96	Borda Władysław	178	53	9	277	Strumykowa	6
97	Bordyn Jan	178	6	9	75		
98	Borkowski Antoni	178	92	9a	48	3 Maja	13

99	Borowczak Władysław	178	75	9a	139	Poznańska	5
100	Borowczyk Wawrzyn	178	79	9a	191	Cieszkowskiego	7
101	Borowczyk Władysław	178	48	9	14	Chudzickiego	12
102	Borowiak Jakub	178	97	9	155	Remleina	18
103	Borowiak Stefania	178	57	9	68	May	
104	Borowiec Jan	178	52	9	27	Dworcowa	4
105	Borowska Helena	178	89	9	146	Piśsudskiego	5
106	Bosy Józef	178	7	9	88		
107	Bosy Stefan	178	74	9a	131	Remleina	
108	Brajewski Walenty	178	20	9	218		
109	Brencz Jan	178	19	9	215		
110	Bręczewski Jan	178	16	9	203		
111	Brodziak Anna	178	10	9	157		
112	Brodziak Helena	178	41	9	157		
113	Brodzik Kazimierz	178	32	9	150		
114	Brodziński Jan	178	78	9a	190	Pierackiego	
115	Brodzińska Ludwika	178	49	9	48		
116	Brok Józef	178	91	9	201	Dworcowa	10
117	Brok Zdzisław	178	88	9a	90	Fabryczna	34
118	Bruch Sylwester	178	4	9	56		
119	Brumund Edward	178	3	9	39		
120	Brygiel Marcin	178	13	9	194		
121	Bryjak Anna	178	69	9a	30	Remleina	8
122	Buczkowski Brunon	178	46	9	161		
123	Budner Szczepan	178	80	9	27	Dworcowa	4
124	Budnik Janina	178	47	9	182		
125	Budny Jan	178	50	9	242	Poznańska	20
126	Budziński Antoni	178	64	9a	18	Remleina	5
127	Budziński Roman	178	85	9	47	Fabryczna	33
128	Budzyń Ignacy	178	31	9	294		
129	Budzyński Jan	178	71	9a	128	Konarszewskiego	1
130	Buikowski Walenty	178	90	9a	67	Ogrodowa	7
131	Bulczyńska Pelagia	178	51	9	48	Drożdże	
132	Busse Ignacy	178	62	9a	15	Remleina	5
133	Busz Antonina	178	65	9a	46		
134	Byczyk Ludwik	178	17	9	204		
135	Bylska Ewa	178	23	9	256		
136	Bzdziel Franciszek	178	66	9a	87		
137	Cegiołka Weronika Ludwik	178	23	9	247		
138	Ceglarek Jan	178	30	9a	1	Remleina	1
139	Ceglarek Piotr	178	18	9	151		
140	Chałupka Stefan	178	37	9a	141	Chudzickiego	16
141	Charaszewska Zygmunta	178	7	9	213		
142	Charaszkievicz Klotylda	178	36	9a	56	Remleina	16
143	Chęciński Michał	178	22	9	192	Poznańska	10
144	Chlebowska Maria	178	5	9	182		
145	Chmura Stefan	178	39	9a	143		
146	Chojnacka Agnieszka	178	14	9	266		
147	Chojnacki Marcin	178	11	9	266		
148	Chojnacki Marcin	178	50	9a	3	Remleina	1

149	Chołobrych Józef	178	47	9	95	Pierackiego	8
150	Chomicz Franciszek	178	12	9	35	Dworcowa	9
151	Choraszeńska Pelagia	178	42	9a	189	Dworcowa	10
152	Chrzanowski Ignacy	178	48	9	138	Remleina	8
153	Chudak Kazimierz	178	6	9	211		
154	Chudziak Jadwiga	178	28	9	185	Poznańska	7
155	Chudzicki Florian	178	10	9	255		
156	Chudzicki Franciszek	178	20	9	13	Chudzickiego	28
157	Chudzicki Jakub	178	32	9a	58	Remleina	17
158	Chudzińska Helena	178	15	9	197		
159	Chudzińska Helena i Maria	178	31	9a	18	Remleina	5
160	Cichy Antoni	178	9	9	245		
161	Ciciora Józef	178	13	9	213		
162	Cielewicz Kazimierz	178	17	9	36		
163	Cierniak Antoni	178	53	9a	60	3 Maja	7a
164	Cierzewski Stanisław	178	21	9	46	L-ń-Wronki	
165	Ciesielska Katarzyna	178	3	9	155		
166	Cieślak Jakub	178	1	9	59		
167	Cieślak Petronela	178	16	9	211		
168	Cieślak Roman	178	40	9a	182	3 Maja	
169	Cieślak Stefan	178	24	9	177	Poznańska	6
170	Cieślarczyk Adam	178	51	9	201	Poznańska	12
171	Ciszek Józef	178	45	9a	201	Remleina	8
172	Ciszyk Stanisław	178	35	9a	108		
173	Codro Mieczysław	178	46	9a	202	Pierackiego	8
174	Cybulska Maria	178	27	9	56	Drożdże	
175	Czaban Emilia	178	52	9a	101	Piśsudskiego	5
176	Czajka Antoni	178	33	9a	24	Remleina	9
177	Czajka Ignacy	178	19	9	121	Narutowicza	1
178	Czajka Weronika	178	41	9a	28	Remleina	8
179	Czamańska Zofia	178	4	9	181		
180	Czaplicki Kazimierz	178	34	9a	81	Strumykowa	2
181	Czarnecka Prakseda	178	26	9	32	Dworcowa	
182	Czarnecki Józef	178	38	9a	142	Strumykowa	7
183	Czarnecki Leon	178	29	9	4	Chudzickiego	20
184	Czarnecki Wawrzyn	178	43	9	87	Konarzewskiego	2
185	Czarnecki Zygmunt	178	25	9	32	Dworcowa	
186	Czerniejewski Stanisław	178	44	9	232	Poznańska	19
187	Czerwińska Pelagia	178	8	9	232		
188	Czerwiński Stanisław	178	49	9a	59	Fabryczna	20
189	Czeszak Szczepan	178	2	9	114		
190	Dajksler Janina	178	20	9	160		
191	Dajksler Maria	178	16	9	160		
192	Dajksler Maria	178	39	9a	110	Poznańska	2
193	Dakowski Władysław	178	53	9a	212	Pierackiego	16
194	Dalkowski Franciszek	178	37	9a	70		
195	Dauer Jan	178	28	9	100	Poznańska	
196	Dauer Tadeusz	178	2	9	100		
197	Dehmel Bolesław	178	38	9a	108	Dworcowa	10
198	Dekiart Witold	178	30	9	297	Konarzewskiego	

199	Dekiert-Zalewska Kazimiera	178	29	9	297	Konarzewskiego	
200	Denizot Edward	178	3	9	136	Ogrodowa	2
201	Derbińska Marta	178	13	9	259		
202	Derda Anna	178	41	9a	114	Fabryczna	6
203	Derebecki Józef	178	11	9	279		
204	Deska Jan	178	6	9	175		
205	Dobak Karol	178	49	9	45	Konarzewskiego	3
206	Dobrzańska Alicja	178	19	9	233	Poznańska	19
207	Dogjański Stefan	178	22	9	114	3 Maja	3
208	Dohuke Otton	178	10	9	266		
209	Domagała Antoni	178	55	9a	126	Piłsudskiego	3
210	Domek Bolesław	178	52	9	94	Remleina	9
211	Dominiak Ignacy	178	25	9	19	Chudzickiego	22
212	Donaj Jan	178	44	9	254	Remleina	5
213	Dopierała Anastazja	178	36	9a	46		
214	Dopierała Ignacy	178	14	9	229		
215	Dopierała Kasper	178	17	9	159		
216	Dorda Ewa	178	26	9	64	Piłsudskiego	4
217	Doroszewski Franciszek	178	47	9a	207	Słoneczna	1
218	Doroszewski Kazimierz	178	42	9a	128	Kraszewskiego	1
219	Dotka Andrzej	178	33	9a	45	Remleina	12
220	Dragan Michał	178	54	9a	99	Piłsudskiego	5
221	Drop Stanisław	178	56	9a	215	Narutowicza	3a
222	Drożdżewski Edmund	178	32	9a	13	Remleina	5
223	Drygas Katarzyna	178	46	9	189	Poznańska	10
224	Dubski Roman	178	48	9a	164	Fabryczna	23
225	Duda Józef	178	18	9	187	Poznańska	6
226	Dudek Tomasz	178	51	9a	189	Dworcowa	10
227	Dudziak Andrzej	178	12	9	113		
228	Dudziak Andrzej	178	24	9	188		
229	Dudzik Helena	178	4	9	138		
230	Dulin Maria	178	23	9	133	Ogrodowa	1
231	Dunaj Jadwiga	178	27	9	65	Piłsudskiego	4
232	Duszyński Józef	178	40	9a	53	Remleina	15
233	Dworczyński Tomasz	178	5	9	143		
234	Dwornik Pelagia	178	8	9	197		
235	Dychowski Jan	178	43	9a	42	Remleina	12
236	Dymkowska Ludwika	178	1	9	11		
237	Dziaski Józef	178	31	9	21	Remleina	16
238	Dziaszyk Katarzyna	178	34	9a	36		
239	Dziatkowiak Michał	178	45	9	81	Nowa	3
240	Dziedzic Helena	178	9	9	231		
241	Dzielicki Władysław	178	35	9a	34		
242	Dziembowski Krzysztof	178	50	9	291	Dworcowa	10
243	Dzierbicki Stefan	178	7	9	195		
244	Dziubala Helena	178	15	9	259		
245	Dziura Andrzej	178	21	9	137	Ogrodowa	3
246	Eder Walenty	178	3	9a	105	Fabryczna	6
247	Egert Franciszek	178	1	9	1	Chudzickiego	
248	Elmann Marta	178	4	9a	17	Remleina	5

249	Erlmański Kazimierz	178	2	9	36	Dworcowa	9
250	Fafczek Wincenty	178	9	9	279	Remleina	8
251	Fertsch Franciszek	178	10	9a	34		
252	Fertsch Katarzyna	178	14	9a	112	Fabryczna	14
253	Fertsch Marcin	178	15	9a	114	Fabryczna	14
254	Filip Józef	178	19	9a	9	Remleina	3
255	Filipiak Wiktoria	178	11	9a	30	Remleina	8
256	Fise Franciszek	178	1	9	137		
257	Florek Antoni	178	20	9a	208	Poznańska	15a
258	Florek Teodor i Antoni	178	2	9	137		
259	Foluszna Pelagia	178	21	9	48	Poznańska	4
260	Formankiewicz Józef	178	4	9	214		
261	Frankowiak Ludwik	178	17	9	253	Poznańska	22
262	Frankowska Zofia	178	16	9a	105	Fabryczna	6
263	Frankowski Franciszek	178	7	9	256		
264	Frankowski Radosław	178	18	9a	107	Fabryczna	34
265	Frańczak Leon	178	3	9	201		
266	Frańkiewicz Tomasz	178	22	9a	205	Remleina	18
267	Frąckowiak Franciszek	178	13	9a	55	Remleina	15
268	Frąckowiak Ignacy	178	12	9a	126	Chudzickiego	21
269	Frąckowiak Zofia	178	8	9	183	Poznańska	7
270	Fundament Helena	178	5	9	33		
271	Gabryelczyk Jan	178	78	9a	199	Ogrodowa	
272	Gabrysiak Władysław	178	19	9	247		
273	Gacka Maria	178	71	9a	189	Dworcowa	10
274	Gaik Antoni	178	23	9	270		
275	Gajdzińska Franciszka	178	25	9a	69	Remleina	19
276	Gajdzińska Władysława	178	56	9	94		
277	Gajdziński Kazimierz	178	82	9a	26	Remleina	8
278	Gajewski Jan	178	35	9	187		
279	Gajewski Jan	178	45	9	187	Poznańska	9
280	Gajewski Jan	178	80	9a	155	Fabryczna	29
281	Gajewski Kazimierz	178	79	9a	155	Fabryczna	29
282	Gajowy Antoni	178	96	9a	86	3 Maja	3
283	Galant Franciszek	178	16	9	230		
284	Galent Marta	178	70	9	136	Ogrodowa	2
285	Gallas Józefa	178	36	9	248	Poznańska	22
286	Gallas Stefan	178	38	9	230		
287	Gallas Stefan	178	98	9	149	Poznańska	14
288	Gallas Teodor	178	85	9a	39	Remleina	10
289	Gallas Władysław	178	24	9a	38	Remleina	10
290	Gałka Stanisław	178	6	9	81		
291	Gappa Monika	178	39	9	106		
292	Garczyński Józef	178	51	9	51	Konarszewskiego	3
293	Garstecki Florian	178	8	9	95		
294	Gawron Bolesław	178	77	9	152	Polna	1
295	Gawroniak Anna	178	67	9	136	Ogrodowa	2
296	Gawrońska Leokadia	178	97	9	45	Piłsudskiego	5
297	Gawroński Leon	178	93	9a	57	3 Maja	12
298	Gawroński Roman	178	90	9	45	Piłsudskiego	5

299	Gelek Władysław	178	81	9a	200	Chudzickiego	28
300	Gensler Apolonia i Franciszek	178	13	9	165		
301	Gerhardt Herman	178	58	9a	135		
302	Gerke Helena	178	52	9	183	Poznańska	7
303	Gielec Konstanty	178	5	9	80		
304	Gierz Bolesław	178	7	9	92		
305	Gisin Gertruda	178	15	9	197		
306	Glinkowski Józef	178	41	9	242	Poznańska	20
307	Glinkowski Józef	178	65	9	242	Poznańska	20
308	Glopiak Tomasz	178	100	9a	84	Poznańska	7
309	Glubiak Wiktoria	178	57	9	69	May	
310	Gładych Maria	178	44	9	250	Poznańska	22
311	Gładysz Jakub	178	74	9a	176	May	
312	Gładysz Stanisław i Izabela	178	29	9	149	Piłsudskiego	4
313	Głaszez Katarzyna	178	84	9	98	Dworcowa	9
314	Głazowski Zygmunt	178	72	9	74	May	
315	Głowacki Stanisław	178	104	9	222	Remleina	7
316	Głuchy Wawrzyn	178	37	9	147		
317	Goderski Stefan	178	59	9	19	Chudzickiego	22
318	Golak Czesław	178	12	9	127		
319	Golak Stanisław	178	50	9a	69	Remleina	8
320	Golnisch Jan	178	22	9	257		
321	Gonera Agnieszka	178	89	9	45	Konarzewskiego	3
322	Gorzałkowski Antoni	178	10	9	117		
323	Gorzan Józef	178	101	9a	13	Remleina	5
324	Gorzanek Wacław	178	14	9	179		
325	Gorzelańczyk Maria	178	32	9a	59		
326	Gosin Gertruda	178	63	9	197	Poznańska	12
327	Gostomski Władysław	178	73	9	14	Chudzickiego	16
328	Goździak Antonina	178	33	9a	59		
329	Goździejewicz Maria	178	2	9	21		
330	Goździewicz Paweł	178	53	9	18	Chudzickiego	23
331	Góral Jan	178	68	9a	43	Remleina	11
332	Górka Władysław	178	64	9	200	Poznańska	12
333	Górska Danuta	178	66	9	297	Konarzewskiego	3
334	Górzny Jan	178	94	9a	31	Remleina	23
335	Grabarczyk Marta	178	42	9	160	Poznańska	2
336	Graczyk Jan	178	87	9a	210	3 Maja	3
337	Graczyk Rozalia	178	4	9	68		
338	Graczyk Stanisław	178	28	9a	76	Remleina	23
339	Graczyk Teodozja	178	3	9	50		
340	Grajek Piotr	178	9	9	100		
341	Gramza Janina	178	60	9	157	Poznańska	1
342	Gremпка Stefan	178	1	9	8		
343	Gremplewski Aleksander	178	91	9	98	Fabryczna	26
344	Grobelny Jan	178	20	9	251		
345	Grobelny Jan	178	46	9	7	Chudzickiego	16
346	Grochowski Józef	178	17	9	231		
347	Gronek Franciszek	178	21	9	253		
348	Gronek Leon	178	95	9a	168	Poznańska	7

349	Gronek Stefan	178	11	9	126		
350	Grupa Jadwiga	178	69	9a	170	Poznańska	11
351	Gruszczyńska Maria	178	18	9	236		
352	Gruszkiewicz Czesław	178	40	9	90	Konarzewskiego	3
353	Grzechowiak Władysław	178	30	9	293	Strumykowa	8
354	Grzegorzczak Stanisław	178	48	9a	56	Remleina	16
355	Grzegorski Franciszek	178	27	9a	75	Remleina	22
356	Grzela Stanisław	178	88	9a	112	Kościuszki	6
357	Grzelczak Stanisław	178	55	9	142	Piłsudskiego	4
358	Grzesiński Leon i Maria	178	26	9a	71	Remleina	20
359	Grześ Ignacy	178	99	9a	177	Poznańska	14
360	Grześkowiak Brunon	178	76	9a	102	Konarzewskiego	1
361	Grześkowiak Kazimierz	178	102	9a	214	Konarzewskiego	1
362	Grzybowska Aleksandra	178	54	9	262	Strumykowa	1
363	Grzybowska Aniela	178	34	9	262		
364	Grzybowska Kazimiera	178	43	9	48		
365	Grzybowska Stefania	178	61	9	262	Strumykowa	1
366	Grzybowski Tadeusz	178	49	9	262	Strumykowa	1
367	Grzywa Stefan	178	75	9a	192	Nowa	
368	Gucia Franciszek	178	62	9a	37	Remleina	11
369	Gucia Ignacy	178	47	9a	37		
370	Gucia Ignacy	178	92	9	187	Remleina	12
371	Gulik Franciszek	178	103	9a	17	Remleina	5
372	Gumna Maria	178	83	9a	143	Poznańska	
373	Gutman Witold	178	86	9	57	Drożdże	
374	Gutowski Bernard	178	31	9	266		
375	Halbsguth Wacław	178	20	9a	129	Kościuszki	
376	Hałaszkiewicz Antoni i Janina	178	10	9	95		
377	Hanc Feliks	178	22	9a	184	Kościuszki	
378	Haraszkiewicz Kazimierz	178	7	9a	56	Remleina	16
379	Harke Franciszek	178	11	9a	104	Spadzista	
380	Harke Franciszek	178	28	9a	104	Spadzista	1
381	Harnon Gefrida	178	25	9	277	Strumykowa	6
382	Hartung Florian	178	27	9a	140	Remleina	11
383	Hause Oskar	178	21	9	267	Strumykowa	2
384	Hauza Pelagia	178	9	9a	87		
385	Heigelmann Antoni	178	3	9	102		
386	Helena Stanisław Jan	178	1	9	74		
387	Henke Stanisław	178	26	9	152	Polna	1
388	Herczyński Maksymilian	178	15	9	133	Ogrodowa	1
389	Hernes Józef	178	5	9	259		
390	Herzog Stefan i Józefa	178	23	9a	177	May	
391	Heuchert Matylda	178	12	9	197	Poznańska	11
392	Hoffman Adam	178	8	9a	60	Remleina	18
393	Hoffman Stanisław	178	6	9	67		
394	Hoffmann Andrzej	178	24	9a	93	Remleina	7
395	Hoffmann Stanisław	178	4	9	198		
396	Hoffmann Wincenty	178	19	9	9	Chudzikiego	28
397	Hojan Sylwester	178	2	9	77		
398	Holewka Maria	178	13	9	251	Poznańska	15

399	Hollendauner Joanna	178	14	9	187	Poznańska	9
400	Horn Cezary	178	17	9	2	Chudzieckiego	16?
401	Horn Cezary	178	18	9	86	Konarskiego	1
402	Hylewicz Stanisław	178	29	9a	129	Kościuszki	5
403	Hyżyk Czesław	178	16	9	25	Dworcowa	3
404	Idziński Władysław	178	2	9a	180	Poznańska	14
405	Ignaczak Erazm	178	1	9a	92		
406	Jabłoński Feliks	178	3	9	41		
407	Jabłoński Franciszek	178	28	9	38	Fabryczna	1
408	Jakubczak Stanisław	178	25	9a	103		
409	Jakubowski Jan	178	34	9a	144	Chudzieckiego	
410	Jakubowski Józef	178	39	9	283	Remleina	1
411	Janasik Jan	178	50	9a	13	Remleina	5
412	Jandy Stanisław	178	44	9a	110	Poznańska	2
413	Janicki Antoni Marian	178	51	9a	174	Szkoła	3
414	Janiec Maria	178	17	9a	11	Remleina	3
415	Janiec Maria	178	35	9a	11	Remleina	3
416	Jankiewicz Antonina	178	11	9a	36	Remleina	9
417	Jankowiak Antonina	178	13	9	104		
418	Jankowiak Jadwiga	178	12	9a	70	Remleina	19
419	Jankowiak Jadwiga	178	33	9a	43	Remleina	12
420	Jankowiak Stanisław	178	6	9	142		
421	Jankowiak Stanisław	178	24	9	256		
422	Jankowska Aniela	178	49	9	112	3 Maja	
423	Jankowska Franciszka	178	19	9	64		
424	Jankowska Wiktoria	178	30	9	67	May	
425	Jankowski Feliks	178	57	9	98	Chudzieckiego	3
426	Jankowski Nikodem	178	23	9	102		
427	Jankowski Stefan	178	55	9a	123	Chudzieckiego	9
428	Janowska Janina	178	58	9	90	Konarskiego	1
429	Jańczak Maria	178	15	9	64		
430	Jarczyński Józef	178	10	9	274		
431	Jarnaczyk Alfred Maksymilian	178	29	9	22	PKP	
432	Jarocka Kazimiera	178	41	9a	189	Dworcowa	10
433	Jarosz Hieronim	178	54	9a	193	Chudzieckiego	18
434	Jarosz Ludwik	178	40	9a	187	Konopnickiej	2
435	Jasiewicz Adam	178	43	9	51	Konarskiego	3
436	Jasiński Marian	178	1	9	13		
437	Jaskulski Józef	178	27	9	11	Chudzieckiego	19
438	Jaskulski Marcin	178	21	9a	88		
439	Jaśkowiak Stanisława	178	38	9a	163	Poznańska	14
440	Jauer Marian	178	48	9	13	Chudzieckiego	17
441	Jaworski Kazimierz	178	45	9a	110	Poznańska	2
442	Jaworski Kazimierz	178	52	9a	110	Poznańska	2
443	Jaworski Marcel i Jan	178	47	9a	110	Poznańska	2
444	Jaworski Wawrzyn	178	2	9	29		
445	Jazdończyk Zygmunt	178	8	9	216		
446	Jazdończyk Zygmunt	178		9	6	Chudzieckiego	8
447	Jądro Helena	178	37	9	183	Poznańska	7
448	Jedrzejczak Maria	178	46	9	164	Poznańska	4

449	Jessa Stanisław	178	7	9	162		
450	Jeżewski Ignacy	178	5	9	77		
451	Jeżewski Antoni	178	9	9	225		
452	Jęczkowska Leokadia	178	22	9	137		
453	Jęczkowska Leokadia	178	26	9	137	Ogrodowa	3
454	Jędraszek Edward	178	16	9	194		
455	Jędrzejak Jadwiga	178	20	9	182		
456	Jędrzejak Maciej	178	14	9	182		
457	Jędrzejczak Maria	178	4	9	60		
458	Jędrzejczak Stanisława	178	32	9	286	Remleina	9
459	Jędrzejewski Czesław	178	42	9	140	Piśsudskiego	2
460	Jóźwiak Zofia	178	36	9	197	Poznańska	11
461	Judek Jakub	178	18	9a	33	Fabryczna	14
462	Jułga Tadeusz	178	56	9	258	Poznańska	24
463	Juskis Jadwiga	178	53	9a	107	Ogrodowa	1
464	Kaczmarek Alojzy	178	132	9	137	Ogrodowa	3
465	Kaczmarek aniela	178	97	9	249	Poznańska	19
466	Kaczmarek Bernard	178	21	9	137		
467	Kaczmarek Bronisław	178	111	9	118	3 Maja	4
468	Kaczmarek Franciszek	178	27	9	176		
469	Kaczmarek Franciszek	178	59	9	96		
470	Kaczmarek Ignacy	178	45	9	286		
471	Kaczmarek Ignacy	178	85	9	240	Poznańska	20
472	Kaczmarek Jan	178	168	9	9	Chudzikiego	18
473	Kaczmarek Jan	178	193	9a	180	Piśsudskiego	9
474	Kaczmarek Jan i Stanisław	178	2	9	9	Chudzikiego	28
475	Kaczmarek Jan tadeusz	178	52	9a	56	Remleina	16
476	Kaczmarek Józef	178	154	9a	194	Piśsudskiego	5
477	Kaczmarek Józef	178	155	9a	151	Fabryczna	4
478	Kaczmarek Leon	178	98	9	241	Poznańska	19
479	Kaczmarek Maria	178	93	9	197		
480	Kaczmarek Stanisław	178	32	9	194		
481	Kaczmarek Stanisław	178	41	9	240		
482	Kaczmarek Stanisław	178	60	9	85		
483	Kaczmarek Stanisław	178	62	9	9	Chudzikiego	
484	Kaczmarek Stanisława	178	146	9	194	Poznańska	10
485	Kaczmarek Zygmunt	178	142	9a	128	Remleina	9
486	Kaczmearek Bronisław	178	152	9	21	Dworcowa	1
487	Kaczmerek Nikodem	178	4	9	23		
488	Kaczor Józef	178	164	9a	126	Chudzikiego	13
489	Kaczor Marianna	178	128	9	60	Drożdże	
490	Kaczor Walenty	178	180	9	143	Dworcowa	8
491	Kahl Meha	178	138	9	65		
492	Kaiser Apolonia	178	201	9	24	Dworcowa	9
493	Kajewski Stanisław	178	127	9	100	Kościuszki	
494	Kalemba Antonina	178	91	9	160		
495	Kalicińska Maria i Tadeusz	178	92	9	78	May	
496	Kałużny Brunon	178	173	9a	41	Kościuszki	5
497	Kałużny Jan	178	103	9a	54	Remleina	15
498	Kamplrowicz Eleonora	178	192	9	271	Strumykowa	2

499	Kaniewski Stanisław	178	75	9	183		
500	Kapeniecki Ignacy	178	72	9a	99		
501	Kapitańczyk Czesław	178	110	9a	125	Chudzickiego	13
502	Kapusta Stanisław	178	70	9a	95		
503	Karalus Maria	178	149	9	270	Strumykowa	3
504	Karalus Michał	178	161	9	269	Strumykowa	3
505	Kardacz Wawrzyniec	178	189	9a	15	Remleina	5
506	Karge Maksymilian	178	114	9	145	Piśsudskiego	20
507	Karkutt Elżbieta	178	162	9	69		
508	Karlic Jan Sylwester	178	115	9	217	Narutowicza	4
509	Karnabal Bogdan	178	166	9	92	Konarzewskiego	3
510	Karolczak Antonina	178	66	9	182		
511	Karolczak Gertruda	178	129	9a	113	Poznańska	24
512	Karolczak Józef	178	131	9	259	Poznańska	23
513	Karulczak Stanisław	178	100	9	121	Narutowicza	1
514	Kasperska Antonina	178	90	9	34	Dworcowa	10
515	Kasperski Stanisław	178	25	9	167		
516	Kasprzak Jan	178	177	9	130	Chudzickiego	12
517	Kasprzyk Ignacy	178	196	9	7	Chudzickiego	16
518	Kaszuba Helena	178	42	9	259		
519	Kaszuba Helena	178	135	9	289	Poznańska	24
520	Kaszuba Helena	178	145	9a	113	Poznańska	24
521	Katafiasz Jan	178	39	9	222		
522	Kawicki Stefan	178	178	9	205	Fabryczna	1
523	Kazinowska Antonina	178	95	9	53		
524	Kaźmierczak Edmund	178	163	9	7	Chudzickiego	16
525	Kaźmierski Zenon	178	23	9	159		
526	Kerber Karolina	178	12	9	82		
527	Kęsy Marcin	178	17	9	115		
528	Kężiora Lech			9a	11	Remleina	3
529	Kiciński Władysław	178	186	9	53	Fabryczna	26
530	Kiedrowski Paweł	178	191	9a	122	Fabryczna	23
531	Kiełbasa Ignacy	178	57	9	1	Chudzickiego	
532	Kiełbasiński Józef	178	1	9	1	Chudzickiego	
533	Kiksa Karol	178	6	9	157	Remleina	15
534	Kikta Józef	178	116	9	60	Drożdże	
535	Kirschke Stefan	178	144	9a	7	Remleina	2
536	Klak Jan	178	71	9	259		
537	Kleber Friedrich	178	8	9	57		
538	Klecz Mieczysław	178	64	9	296	Chudzickiego	9
539	Kleinitz Brygida	178	88	9	232		
540	Klemczak Antoni	178	14	9	86		
541	Klimaszyk Czesław	178	159	9	83	May	
542	Klimek Paweł	178	126	9	181	Poznańska	7
543	Klisz Klementyna	178	53	9a	61	Remleina	18
544	Klitschke Wilhelm	178	6	9	35		
545	Klonowski Bolesław	178	184	9a	85	Poznańska	18
546	Kmieciak Józef	178	79	9a	105	Fabryczna	
547	Kmiećkowiak Stefan	178	81	9	19	Chudzickiego	
548	Kobielski Stanisław	178	125	9	156	Remleina	20

549	Kocurek Maria	178	109	9	8	Chudzickiego	10
550	Koczorowska Julia	178	158	9	218	Poznańska	15
551	Koczorowski Władysław	178	157	9	218	Poznańska	15
552	Kokeli Zygmunt	178	174	9	55	Poznańska	7
553	Kokociński Stanisław	178	141	9a	149	Chudzickiego	10
554	Kokotkiewicz Adam	178	63	9	120	3 Maja	3
555	Kolecki Stanisław	178	18	9	122	Poznańska	14
556	Kołodziej Antoni	178	170	9a	206	Kościuszki	6
557	Kołodziejczak Maksymilian	178	118	9	84	Chudzickiego	9
558	Komplerowicz Helena	178	76	9	267		
559	Konetzny Zygfryd	178	198	9a	50	Fabryczna	22
560	Konieczka Jan	178	83	9	220	Poznańska	15
561	Konieczka Stanisław	178	120	9	269	Strumykowa	3
562	Konieczka Stanisław	178	137	9	269	Kościuszki	
563	Konieczna Anna	178	197	9a	50	Fabryczna	22
564	Konieczna Bronisława	178	105	9	38	Fabryczna	1
565	Konieczny Karol Edward	178	7	9	43		
566	Konieczny Karol Edward	178	7	9a	75		
567	Konieczny Władysław	178	55	9	159	Poznańska	2
568	Konikiewicz Hieronim	178	112	9	227	Poznańska	18
569	Kopycińska Kazimiera	178	167	9a	113	Fabryczna	34
570	Koralewski Michał	178	107	9	227	Poznańska	18
571	Korbos Franciszek	178	199	9	107	Spadzista	2
572	Korcz Anna	178	87	9	210	Poznańska	14
573	Korcz Franciszek	178	43	9	272		
574	Kordybalska Magdalena	178	136	9	71	May	
575	Kordylewski Franciszek	178	47	9a	5	Remleina	1
576	Kordylewski Teodor	178	176	9	103	Chudzickiego	9
577	Kordys Kazimierz Julian	178	185	9a	4	Remleina	1
578	Kordziński Leon	178	171	9	275	Strumykowa	5
579	Kornaszewski Stanisław	178	94	9a	23	Remleina	7
580	Kornaś Czesław	178	74	9	160		
581	Kornaś Czesław	178	24	9	160		
582	Kornaś Józef	178	3	9	14		
583	Kortus Antoni	178	130	9a	137	Dworcowa	10
584	Kortus Antonina	178	58	9	15	Chudzickiego	
585	Kosinski Władysław	178	26	9	171		
586	Kostera Adam	178	148	9a	182	Chudzickiego	1
587	Kościuk Julia	178	54	9a	76	Remleina	23
588	Kotecki Kazimierz	178	36	9	210		
589	Kotlarek Wacław	178	190	9	190	Remleina	10
590	Kowalak Ludwik	178	143	9a	147	Remleina	9
591	Kowalewska Maria	178	11	9	76		
592	Kowalewski Józef	178	108	9	229	Poznańska	19
593	Kowalewski Wincenty	178	38	9	214		
594	Kowalik Franciszek Jan	178	69	9a	92		
595	Kowska Teodozja	178	124	9	71	May	
596	Kowański Edward	178	19	9	125		
597	Koza Maria	178	65	9	195		
598	Kozłowska Jadwiga	178	182	9	59	Konarzewskiego	3

599	Kozłowski Marian	178	84	9	67	May	
600	Kozłowski Wiktor	178	153	9	59	Piłsudskiego	5
601	Koźlicki Karol	178	37	9	213		
602	Krajewski Antoni	178	20	9	135		
603	Krajewski Bernard	178	78	9a	101		
604	Krajewski Feliks	178	73	9a	101		
605	Krajewski Henryk	178	151	9	203	Kościuszki	
606	Kramer Kazimierz	178	139	9a	146	Fabryczna	15
607	Krause Stanisław	178	49	9a	35	Remleina	8
608	Krawczyk Agnieszka	178	28	9	182		
609	Krawczyński Aleksander	178	35	9	207		
610	Krawczyński Franciszek	178	22	9	144		
611	Królikowska Maria	178	150	9a	185	Pierackiego	9
612	Krótki Andrzej	178	68	9	231		
613	Kruczek Helena	178	113	9a	97	Fabryczna	10
614	Kruczek Władysław	178	89	9a	97	Fabryczna	10
615	Kruczkowski Jan	178	102	9	245	Poznańska	21
616	Krukowski Czesław	178	34	9	198		
617	Kryniewiecka Maria	178	61	9a	30	Remleina	8
618	Kryniewiecka Weronika	178	169	9	214	Poznańska	15
619	Kryniewiecki Stanisław	178	82	9	108	Remleina	12
620	Krysinski Florian	178	29	9	187		
621	Kryszтовиak Antoni	178	51	9a	41	Remleina	10
622	Krzycki Walerian	178	183	9a	207	Poznańska	6
623	Krzywosadzki Jan	178	188	9a	52	Dworcowa	10
624	Krzywosz Stefan	178	194	9a	45	Remleina	12
625	Krzyżagórski Franciszek	178	202	9	52	Chudzickiego	25
626	Krzyżaniak Jan	178	5	9	35		
627	Krzyżaniak Maksymilian	178	44	9	280		
628	Krzyżaniak Wincenty	178	86	9	265		
629	Krzyżański Antoni	178	181	9a	136	Dworcowa	10
630	Krzyżański Walenty	178	133	9	261	3 Maja	
631	Krzyżkowiak Zuzanna	178	172	9a	210	3 Maja	3
632	Kubacka Stanisława	178	9	9	69		
633	Kubacki Szczepan	178	13	9	85		
634	Kubiak Helena	178	156	9	36	Dworcowa	9
635	Kubiak Józef	178	46	9	212		
636	Kubiak Pelagia	178	134	9	54	Drożdże	
637	Kubiak Stanisław	178	30	9	189		
638	Kubiak Szczepan	178	16	9	108		
639	Kubicka Agnieszka	178	160	9	158	Poznańska	1
640	Kubicki Władysław	178	10	9	70		
641	Kubisiak Stanisław	178	33	9	197		
642	Kucnerowicz Zenon	178	104	9a	122	Nowa	
643	Kucnerowicz Zenon	178	119	9	268	Nowa	
644	Kuczma Józef	178	40	9	239		
645	Kuczyńska Helena	178	101	9	137	Ogrodowa	3
646	Kujawa Antoni	178	121	9	11	Chudzickiego	22
647	Kujawa Antoni	178	147	9a	179	Poznańska	9
648	Kujawa Jan	178	31	9	190		

649	Kujawa Józef	178	15	9	103		
650	Kujawski Władysław	178	99	9a	97	Fabryczna	10
651	Kulawiak Antoni	178	77	9	84	Konarzewskiego	1
652	Kumor Władysław	178	192	9a	186	3 Maja	13a
653	Kuncewicz Witold	178	106	9	54	Drożdże	
654	Kupczyk Kazimierz	178	117	9	31	L-ń Wronki	
655	Kurczewski Józef	178	80	9	268	Strumykowa	2
656	Kuropatwińska Zofia	178	56	9	54	Drożdże	
657	Kurowiak Tadeusz	178	165	9	10	Chudzickiego	10
658	Kurowski Ignacy	178	140	9a	148	Poznańska	15
659	Kurowski Leon	178	67	9	55	Fabryczna	7
660	Kurowski Stefan	178	48	9a	3	Remleina	1
661	Kuryłło Emma	178	187	9a	121	Fabryczna	33
662	Kuźmierek Franciszek	178	179	9a	150	Fabryczna	1
663	Kuźniewska Joanna	178	123	9a	30	Remleina	8
664	Kuźniewski Czesław	178	175	9a	35	Strumykowa	2
665	Kuźniewski Władysław	178	50	9a	30	Remleina	8
666	Kuźdowicz Teodor	178	200	9a	148	Remleina	12
667	Kwapiszewski Józef Michał	178	96	9	129		
668	Kwieciński Czesław	178	122	9	52	Drożdże	
669	Kycler Wojciech	178	195	9a	165	Strumykowa	2
670	Labock Anna	178	5	9	76		
671	Labrzycki Feliks	178	6	9	104		
672	Lange Idzi	178	60	9a	104	Kościuszki	3
673	Lasowski Franciszek	178	27	9	29		
674	Laurenz Kazimierz	178	16	9	259		
675	Lemańska Pelagia	178	43	9	161	Dworcowa	8
676	Lemke Ksawery i Franciszek	178	9	9	125		
677	Lenart Maria	178	22	9a	34	Remleina	8
678	Lenz Helena	178	30	9	266		
679	Lepczyk Stanisław	178	17	9	259		
680	Lesiński Jan	178	52	9a	152	Fabryczna	21
681	Lesiński Michał	178	51	9a	152	Fabryczna	21
682	Leszczyński Alfons	178	26	9	131		
683	Leśniak Franciszek	178	44	9a	150	Fabryczna	
684	Leśniak Ignacy	178	34	9a	111		
685	Leśniak Szymon	178	45	9a	151	Dworcowa	
686	Leśniak Wanda	178	46	9	153	Paderewskiego	
687	Leśniarek Czesława	178	54	9a	185	Pierackiego	8
688	Leśniczak Florian	178	31	9	140		
689	Leśniewski Stanisław	178	3	9	37		
690	Lewandowska Barbara	178	32	9	186	Poznańska	9
691	Lewandowska Franciszka	178	20	9	29		
692	Lewandowska Franciszka	178	33	9	29		
693	Lewandowska Franciszka	178	41	9	29	Dworcowa	5
694	Lewandowska Maria	178	38	9	29	Piłsudskiego	4
695	Lewandowski Wiktor	178	56	9a	211	Chudzickiego	25
696	Lewicki Franciszek	178	50	9	158	Poznańska	1
697	Liedke Stanisław	178	47	9	146	Piłsudskiego	3
698	Lifke Heins	178	19	9	84	May	

699	Linka Kazimierz	178	10	9	128		
700	Linke Kazimierz	178	2	9	22		
701	Linke Władysław	178	53	9	106	Kościuszki	3
702	Lipiak Agnieszka Maria	178	7	9	118		
703	Lis Józef	178	21	9a	2	Remleina	1
704	Lisewska Maria	178	36	9	85	Konarzewskiego	1
705	Lisiecka Maria	178	23	9a	39	Remleina	10
706	Lisiecki Antoni	178	55	9	118	3 Maja	4
707	Lisiecki Franciszek	178	29	9	269		
708	Lisiecki Stefan	178	35	9	119	3 Maja	
709	Lisiecki Władysław	178	8	9	119		
710	Luberska Helena	178	13	9	228		
711	Ludwiczak Józef	178	11	9	159		
712	Ludwik Stefan	178	24	9a	44	Remleina	12
713	Łagódka Jan	178	18	9	260		
714	Łakoma Maria	178	40	9	161	Poznańska	2
715	Łakomy Adam Józef	178	15	9	249		
716	Łakomy Michał	178	14	9	235		
717	Łakomy Stanisław	178	57	9	249	Poznańska	2
718	Łapawczyk Władysława	178	39	9a	53	Remleina	15
719	Łaszyk Kazimierz	178	12	9	189		
720	Ławniczak Kazimierz	178	42	9	104	Kościuszki	3
721	Ławniczak Kazimierz	178	48	9a	193	Nowa	3
722	Ławniczak Wacław	178	1	9	18		
723	Łazowski Ludwik	178	4	9	76	May	
724	Łączkowski Roman	178	28	9a	46		
725	Łepek Leon	178	49	9a	151	Fabryczna	4
726	Łogacz Raja	178	58	9a	6	Remleina	3
727	Łopiński Jan	178	25	9a	46	Remleina	12
728	Łuczak Jan	178	61	9a	116	Fabryczna	34
729	Łukaszewicz Józef	178	59	9	230	Strumykowa	4
730	Łukowski Zdzisław	178	37	9a	109	Dworcowa	10
731	Machowiak Maria	178	145	9	196	Fabryczna	26
732	Maciej Jacek	178	75	9	248	Poznańska	22
733	Maciejewska Ewa	178	43	9a	1	Remleina	1
734	Maciejewska Maria	178	94	9	198	Poznańska	9
735	Maciejewska Maria	178	131	9	59	Drożdże	
736	Maciejewska Stanisława	178	59	9a	2	Remleina	1
737	Maciejewska Wanda	178	61	9a	46		
738	Maciejewski Edmund	178	42	9a	1	Remleina	1
739	Maciejewski Józef	178	44	9a	6	Remleina	3
740	Maciejewski Józef	178	152	9a	125	Poznańska	14
741	Maciejewski Leon	178	3	9	19		
742	Maciejewski Stanisław	178	104	9	127	Kościuszki	
743	Maciejewski Stefan	178	156	9a	53	3 Maja	12
744	Maciejewski Tomasz	178	58	9	291	Fabryczna	8
745	Maciejewski Wincenty	178	36	9	238		
746	Maciejowska Kazimiera	178	138	9a	148	Pierackiego	6
747	Maćkowiak Bronisława	178	90	9a	115	Narutowicza	3a
748	Maćkowiak Leokadia	178	91	9a	101	Dworcowa	1

749	Maćkowiak Leon	178	1	9	6	Chudzickiego	8
750	Maćkowski Jan	178	135	9a	150	Fabryczna	30
751	Madaj Wojciech	178	31	9	219		
752	Madaj Wojciech	178	141	9b	3	Narutowicza	1a
753	Magdziak Stanisław	178	118	9a	158	3 Maja	5
754	Mai Antoni	178	47	9a	43	Remleina	11
755	Mai Cecylia	178	46	9a	42	Remleina	11
756	Majcherczak Marta	178	33	9	227		
757	Majchrzak Kleofas	178	84	9a	108	Dworcowa	10
758	Majchrzak Kleofas	178	110	9a	108	Dworcowa	10
759	Majchrzak Marianna	178	123	9a	189	Dworcowa	10
760	Majewski Edmund	178	140	9	5	Chudzickiego	12
761	Majewski Wincenty	178	147	9a	120	Szkolna	2
762	Majzych Marian Stefan	178	72	9	99	Narutowicza	4
763	Makowiecki Tomasz	178	112	9a	154	Remleina	9
764	Malczewska Władysława	178	99	9	19	Chudzickiego	28
765	Malczewski Stanisław	178	115	9a	155	Chudzickiego	23
766	Malenda Florian	178	153	9a	135	Poznańska	11
767	Malesza Eleonora	178	41	9	36		
768	Malik Bolesław Ludwika	178	89	9	213	Poznańska	14
769	Malinowski Leon	178	107	9	69	Poznańska	2
770	Malzahn Zbigniew	178	87	9a	115	Narutowicza	3a
771	Maładziński stanisław	178	109	9a	70	Remleina	19
772	Małecka Maria	178	60	9a	43		
773	Małecki Edmund	178	96	9	247	Poznańska	15
774	Małecki Edmund	178	127	9	217	Poznańska	15
775	Małecki Edward	178	20	9	159		
776	Małecki Jan	178	82	9	249	Poznańska	22
777	Manicki Alfons	178	22	9	164		
778	Maniewski Bronisław	178	7	9	44		
779	Mankiewicz Józef	178	28	9	188		
780	Mankiewicz Marcin	178	5	9	32		
781	Mankiewicz Nikodem	178	86	9	154	Polna	
782	Mansfeld Antoni	178	39	9	261		
783	Mansfeld Stanisław	178	100	9	222	Poznańska	18
784	Mańczak Józef	178	17	9	146		
785	Mańczak Józef	178	105	9	146	Piłsudskiego	3
786	Mańczak Józefa	178	151	9	146	Piłsudskiego	3
787	Mańczak Michał	178	97	9	38	Fabryczna	1
788	Mańczak Władysław	178	34	9	232		
789	Mańka Franciszek	178	19	9	149		
790	Marciniak Józef	178	132	9a	204	Pierackiego	
791	Marciniak Wincenty	178	30	9	202		
792	Marcinkiewicz Jadwiga	178	29	9	195		
793	Marcinkowski Antoni	178	25	9	182		
794	Marcinkowski Czesław	178	76	9	176	Dworcowa	7
795	Marcinowski Ludwik	178	126	9a	187	Konopnickiej	2
796	Marczak Jan	178	101	9	165	Poznańska	5
797	Marczak Weronika	178	125	9	129	Narutowicza	4
798	Maroszek Stefan	178	78	9	140	Piłsudskiego	2

799	Maroszek Zygmunt	178	79	9	140	Piśsudskiego	2
800	Masłowska Maria	178	80	9	68		
801	Maślak Stanisław	178	40	9	278		
802	Matecki Marian	178	143	9a	87	Remleina	10
803	Matuszak Maria Anna	178	88	9a	114	Fabryczna	6
804	Matuszak Wanda	178	73	9	48	Drożdże	
805	Matuszczak Bronisław	178	150	9a	5	Remleina	1
806	Matuszczak Piotr	178	45	9a	27	Remleina	8
807	Matuszczak Walenty	178	32	9	223		
808	Matuszewska Prakseda	178	4	9	23		
809	Matuszewski Franciszek	178	85	9	5	Chudzickiego	12
810	Matuszewski Stanisław	178	24	9	166		
811	Matuszewski Stanisław	178	154	9	166	Chudzickiego	16
812	Matuszewski Władysław	178	71	9a	80	Remleina	9
813	Matuszkiewicz Melania	178	83	9	181	Poznańska	17
814	Mayer Gabriela	178	128	9	236	Poznańska	19
815	Mayer Robert	178	26	9	183		
816	Mazepa Karolina	178	63	9	10		
817	Mazepa Waleria	178	2	9	12		
818	Mazurek Jan	178	70	9	113		
819	Mazurek Jan	178	124	9a	112	Fabryczna	14
820	Mazurek Maria	178	93	9	182	Poznańska	7
821	Mazurkiewicz Józef	178	136	9a	202	Pierackiego	8
822	Mączkowski Franciszek	178	116	9a	156	Ogrodowa	1
823	Mączyńska Klara	178	56	9	12	Chudzickiego	16
824	Mączyński Nikodem	178	67	9	12		
825	Mądra Katarzyna	178	108	9	69	Chudzickiego	13
826	Mądra Stanisława	178	10	9	68		
827	Michlich Marta	178	52	9a	62	Remleina	18
828	Mejza Antoni	178	149	9a	20	Remleina	6
829	Meller Jan	178	54	9a	74	Remleina	21
830	Meller Józef	178	53	9a	73	Remleina	21
831	Meller Wojciech	178	50	9a	64	Remleina	18
832	Merunowicz Zygmunt	178	114	9a	152	May	
833	Meyer Alfred	178	121	9a	161	Remleina	18
834	Meysner Maciej	178	14	9	94		
835	Michalak Barbara	178	15	9	105		
836	Michalak Czesław	178	155	9a	210	Konarzewskiego	1
837	Michalak Józef	178	11	9	84		
838	Michalak Józef	178	134	9	70	May	
839	Michalak Walerian	178	139	9b	2	Konarzewskiego	1
840	Michalczyk Antoni	178	102	9	116	3 Maja	4
841	Michalczyk Jan	178	37	9	241		
842	Michalczyk Leon	178	16	9	116		
843	Michalewicz Władysława	178	137	9	6	Chudzickiego	8
844	Michalski Antoni	178	55	9a	76	Remleina	23
845	Michalski Leon	178	144	9a	10	Remleina	3
846	Michalek Joachim	178	13	9	93		
847	Michalek Marta	178	129	9	93	Konarzewskiego	3
848	Michalek Walenty	178	74	9	95	Konarzewskiego	1

849	Michałowska Franciszka	178	48	9a	54	Remleina	15
850	Michałowska Franciszka	178	113	9a	111	Fabryczna	
851	Michałowski Wacław	178	95	9	257	Poznańska	23
852	Micka Roman	178	49	9a	61	Remleina	18
853	Mielcarek Edward	178	103	9	123	Narutowicza	1
854	Mielcarek Maria	178	23	9	164		
855	Mielcarek Pelagia	178	66	9	90		
856	Mielcarek Władysława	178	64	9	259		
857	Mieloch Józef	178	98	9a	126	Chudzikiego	28
858	Mieloch Zofia	178	27	9	186		
859	Mieloszyński Antoni	178	68	9a	98		
860	Misiewicz Stanisława	178	146	9	296	Ogrodowa	1
861	Misior Jan	178	120	9a	160	Remleina	20
862	Mistak Józef	178	38	9	242		
863	Mizeraczyk Bronisława	178	142	9a	111	Fabryczna	34
864	Mizeraczyk Kazimierz	178	77	9	16	Chudzikiego	
865	Mizeraczyk Wanda	178	157	9a	111	Dworcowa	10
866	Mochajt Fryderyk	178	117	9a	157	Piłsudskiego	2
867	Moczyński Mieczysław	178	18	9	147		
868	Moder Zuzanna	178	148	9	51	Poznańska	
869	Molski Bogdan	178	106	9	29	Dworcowa	10
870	Molski Wawrzyn	178	81	9a	109	Dworcowa	10
871	Morawski Stanisław	178	92	9a	88	Chudzikiego	19
872	Mrówka Antoni	178	51	9a	63	Remleina	18
873	Mróz Stanisław	178	130	9a	126	Chudzikiego	13
874	Mrugalski Maksymilian	178	9	9	66		
875	Mrugalski Stanisław	178	133	9	72	May	
876	Mruk Antoni	178	69	9	97		
877	Muller Marian Jan	178	122	9a	7	Remleina	2
878	Muller Mieczysław	178	111	9a	153	Piłsudskiego	2
879	Mumot Maksym	178	12	9	90		
880	Murawski Jan	178	8	9	51		
881	Musiak Jan	178	62	9a	46		
882	Musiak Stanisław	178	119	9a	159	Poznańska	22
883	Musielak Józef	178	65	9a	91		
884	Muszieta Anna	178	21	9	162		
885	Muszyński Bolesław	178	6	9	42		
886	Mxx	178	35	9			
887	Mydlak Władysław	178	57	9	195		
888	Naglewicz Salomea	178	8	9	187		
889	Najderek Stanisław	178	15	9a	31	Remleina	8
890	Najderek Zenon	178	50	9a	31	Ogrodowa	
891	Napierała Hieronim	178	59	9	177	Poznańska	2
892	Napierała Ignacy	178	1	9	5	Chudzikiego	12
893	Napierała Jdwiga	178	4	9	54		
894	Napierała Józef	178	35	9	71	Dworcowa	9
895	Napierała Walenty	178	7	9	130		
896	Narkiewicz Maria	178	43	9	71	May	
897	Narosny Stanisław	178	11	9	241		
898	Narozny Franciszek	178	45	9a	48	3 Maja	5

899	Narożna Anna Helena	178	19	9a	18	Remleina	5
900	Nawiszak Wacław	178	63	9a	144	Konarzewskiego	
901	Nawrocka Pelagia	178	34	9a	60	Remleina	18
902	Nawrocki Czesław	178	30	9a	88	Chudzickiego	19
903	Nawrocki Franciszek	178	51	9a	60	Remleina	18
904	Nawrocki Franciszek	178	51	9a	58	Remleina	18
905	Nawrocki Józef	178	47	9a	129	Kościuszki	6
906	Nawrocki Michał	178	16	9a	60	Remleina	18
907	Nawrocki Michał	178	64	9a	118	Remleina	10
908	Nawrot Andrzej	178	10	9	221		
909	Nawrot Józef	178	40	9	162	Poznańska	19
910	Neubauer Józef	178	38	9	192	Fabryczna	11
911	Nicpoń Weronika	178	2	9	11		
912	Niedzbała Józef	178	42	9a	163	Dworcowa	10
913	Niewiada Jan	178	20	9a	93		
914	Nowacka Marta	178	55	9	93	Konarzewskiego	9
915	Nowacki Jan	178	60	9	50	Drożdże	
916	Nowacki Kazimierz	178	31	9	50	Konarzewskiego	3
917	Nowacki Władysław	178	57	9	82	Konarzewskiego	1
918	Nowacki Władysław	178	9	9	196		
919	Nowaczyk Czesław	178	52	9	218	Poznańska	15
920	Nowaczyk Mikołaj	178	39	9a	133	Kościuszki	2
921	Nowak Adam	178	18	9	137		
922	Nowak Adam	178	33	9	137	Ogrodowa	
923	Nowak Andrzej	178	17	9a	67	Remleina	18
924	Nowak Andrzej	178	24	9	249		
925	Nowak Antoni Józef ...	178	14	9a	7	Remleina	2
926	Nowak Czesław	178	21	9a	79		
927	Nowak Czesław	178	22	9	39	Chudzickiego	12
928	Nowak Franciszek	178	32	9a	120	Dworcowa	4
929	Nowak Franciszek	178	65	9	33	Fabryczna	4
930	Nowak Helena	178	29	9a	110	Poznańska	2
931	Nowak Helena	178	36	9	65	Chudzickiego	12
932	Nowak Józef	178	49	9a	78	Remleina	3
933	Nowak Ludwik	178	48	9	178	Poznańska	6
934	Nowak Maria	178	37	9	65	Chudzickiego	12
935	Nowak Nikodem	178	12	9	252		
936	Nowak Rozalia	178	44	9a	134	Poznańska	
937	Nowak Stanisław	178	61	9	178	Poznańska	22
938	Nowak Wacław	178	53	9a	30	Remleina	9
939	Nowak Wincenty	178	5	9	65		
940	Nowak wojciech	178	46	9a	113	Poznańska	24
941	Nowak Zofia	178	26	9	160		
942	Nowakowski Antoni	178	56	9b	8	Drożdże	
943	Nowara Maciej	178	58	9	294	Poznańska	
944	Nowastońska Maria	178	54	9a	199	Ogrodowa	?
945	Nowicka Agnieszka	178	41	9	161	Dworcowa	9
946	Nowicka Apolonia	178	23	9a	76	Remleina	23
947	Nowicki Jakub	178	3	9	15		
948	Nowicki Jan	178	13	9	273		

949	Nowicki Kazimierz	178	6	9	101		
950	Nowicki Kazimierz	178	25	9a	14	Remleina	5
951	Nowiński Antoni	178	28	9	68	May	
952	Nycz Stefania	178	27	9a	79		
953	Nyczka Jan	178	62	9	232	Poznańska	19
954	Obst Antoni	178	20	9a	82	Poznańska	22
955	Odrobny Szczepan	178	17	9a	38	Remleina	10
956	Ofurdzińska Stanisława	178	J 31	9	154	Narutowicza	3a
957	Olejniczak Agnieszka	178	7	9	283		
958	Olejniczak Antoni	178	15	9a	138	Dworcowa	1
959	Olejniczak Antoni	178	22	9	95	Piłsudskiego	5
960	Olejniczak Elżbieta	178	18	9	103	Kolejowa	
961	Olejniczak Helena	178	16	9	164	Dworcowa	9
962	Olejniczak Szczepan	178	6	9	173		
963	Oleszak Czesław	178	21	9a	95	Fabryczna	34
964	Olędarczyk Stefania	178	9	9	45		
965	Olsztyński Władysław	178	1	9	31		
966	Onderka Witalis	178	4	9	150		
967	Organiściak Jadviga	178	10	9	67		
968	Osiecki Wojciech	178	3	9	53		
969	Osiewicz Kazimierz	178	14	9a	134	Poznańska	ty szko
970	Ostrowiecka Maria	178	12	9	193	Fabryczna	
971	Ostrowska Maria	178	11	9a	101	Dworcowa	1
972	Ostrowski Kazimierz	178	13	9	272	Strumykowa	4
973	Ostrowski Mirosław	178	8	9a	85		
974	Otocki Wiktor	178	2	9	52		
975	Owczarski Michał	178	19	9a	113	Poznańska	24
976	Owsiany Edward	178	5	9	157		
977	Pabich Maciej	178	46	9	107		
978	Pachocki Jan	178	103	9b	6	Remleina	9
979	Pachura Jan	178	92	9a	194	Piłsudskiego	5
980	Pachut Bronisława	178	84	9a	170	Poznańska	11
981	Pachuta Bronisława	178	101	9a	25	Remleina	9
982	Paciorkowska Wacława	178	74	9	199	Poznańska	12
983	Paciorkowski Władysław	178	12	9	123		
984	Pacyński Józef	178	114	9a	197	Narutowicza	1
985	Paczkowski Marian	178	56	9	50	Konarzewskiego	3
986	Paczyńska Anna	178	51	9	68		
987	Paczyński Antoni	178	17	9	166		
988	Paczyński Zygmunt	178	54	9	160	Poznańska	
989	Paetz Michał	178	20	9	236		
990	Palacz Bronisław i	178	113	9	276	Strumykowa	4
991	Palacz Ignacy	178	34	9a	72	Remleina	20
992	Palacz Józefa	178	23	9	276		
993	Palacz Piotr	178	19	9	202		
994	Palacz Zofia Henryk ...	178	13	9	128		
995	Palczewski Władysław	178	94	9	164	Poznańska	4
996	Paluszkiewicz Romuald	178	58	9a	94	Fabryczna	9
997	Pałka Andrzej	178	65	9	272	Narutowicza	
998	Papierz Stefan	178	6	9	55		

999	Parobkiewicz Marcin	178	1	9	4	Chudzickiego	20
1000	Paterek Józef Stanisława	178	24	9	282		
1001	Paul Marcelli	178	91	9a	28	Remleina	8
1002	Paul Michał	178	35	9	288	Remleina	8
1003	Pawlaczyk Jan	178	72	9	181	Poznańska	7
1004	Pawlaczyk Jan	178	76	9	181	Poznańska	
1005	Pawlaczyk Katarzyna	178	78	9a	139	Chudzickiego	10
1006	Pawlak Bronisław	178	38	9	292		
1007	Pawlak Franciszek	178	40	9a	46		
1008	Pawlak Jan	178	126	9a	143	Chudzickiego	14
1009	Pawlak Józef			9a	7	Remleina	2
1010	Pawlak Józefat	178	102	9a	8	Remleina	3
1011	Pawlak Stanisława	178	7	9	76		
1012	Pawlak Weronika	178	15	9	135		
1013	Pawlety Antoni	178	5	9	50		
1014	Pawlicka Agnieszka	178	37	9	212		
1015	Pawlicka Anna	178	31	9a	53	Remleina	15
1016	Pawlicka Maria	178	75	9	212	3 Maja	5
1017	Pawlicki Florian	178	28	9a	21	Remleina	7
1018	Pawlicki Ignacy	178	22	9	275		
1019	Pawlicki Józef	178	21	9	243		
1020	Pawlik Stanisław	178	81	9a	166	Konarzewskiego	1
1021	Pawłowska Agnieszka	178	48	9a			
1022	Pawłowska Agnieszka	178	107	9a	16	Remleina	5
1023	Pawłowska Maria	178	32	9a	56	Remleina	16
1024	Pawłowski Henryk	178	50	9	268	Strumykowa	2
1025	Pawłowski Stanisław	178	26	9a	13	Remleina	5
1026	Perzyński Florian	178	128	9	76	May	
1027	Pękała Antoni	178	73	9	161	Poznańska	2
1028	Piasecki Franciszek	178	82	9a	167	Chudzickiego	9
1029	Piasecki Kazimierz	178	41	9a	83		
1030	Piasecki Stanisław	178	89	9	217	Poznańska	
1031	Piaskowski Ludwik	178	112	9a	47	Konarzewskiego	1
1032	Piechocki Stanisław	178	11	9	110		
1033	Pielawa Wilhelm	178	115	9a	147	May	
1034	Pieprzyk Joanna	178	86	9a	105	Fabryczna	6
1035	Pieprzyk Józef	178	2	9	10		
1036	Pierunek Jan	178	124	9	111	3 Maja	3
1037	Pieta Józef	178	4	9	33		
1038	Pietruszyński Józef	178	66	9	10	Chudzickiego	13
1039	Pietruszyński Józef	178	129	9	86	Strumykowa	4
1040	Pietrzak Ignacy	178	109	9a	77	Chudzickiego	10
1041	Pietrzyk Władysław	178	9	9	89		
1042	Piętka Andrzej	178	30	9a	37	Remleina	10
1043	Pięta Walenty	178	97	9a	200	Chudzickiego	25
1044	Pilarczyk Marian Kazimierz	178	88	9a	169	Fabryczna	1
1045	Pilarski Kazimierz	178	62	9	175	Poznańska	6
1046	Pilarski Stanisław	178	93	9a	196	Dworcowa	1
1047	Pilch Włodzimierz	178	60	9	143	Piłsudskiego	2
1048	Pinczyński Marcin	178	123	9a	94	Strumykowa	7

1049	Piniewski Franciszek	178	25	9	215		
1050	Piosik Michał	178	3	9	20		
1051	Piosik Stanisław	178	85	9	20	Chudzickiego	2
1052	Piotrowska Joanna	178	77	9a	8	Remleina	3
1053	Piotrowski Franciszek	178	70	9	133	Ogrodowa	1
1054	Piotrowski Franciszek	178	83	9a	168	Chudzickiego	12
1055	Piotrowski Jan	178	105	9b	7	Remleina	8
1056	Piotrowski Kazimierz	178	95	9a	198	Dworcowa	10
1057	Piotrowski Stanisław	178	121	9	293	May	
1058	Piotrowski Tadeusz	178	57	9	44	Ogrodowa	4
1059	Piórkowska Maria	178	68	9	195	Poznańska	11
1060	Piwowarczyk Stanisław	178	71	9	267	Strumykowa	2
1061	Plejer Marian	178	64	9a	127	Ogrodowa	
1062	Plejer Marian	178	111	9a	127	Ogrodowa	
1063	Plewnia Waleria	178	116	9a	147	May	
1064	Pluciński Andrzej	178	43	9	86		
1065	Pluciński Stefan	178	59	9	9	Chudzickiego	28
1066	Pluta Wiktoria	178	104	9a	113	Fabryczna	
1067	Płatkiewicz Stanisław	178	36	9	37		
1068	Płonka Józef	178	130	9a	203	Piśsudskiego	4
1069	Płonka Marcin	178	99	9a	203	Piśsudskiego	4
1070	Płotkowiak Cecylia	178	45	9	70	3 Maja	
1071	Płotkowiak Jadwiga	178	108	9a	71	Pierackiego	4
1072	Płócienczak Walenty	178	80	9a	165	Remleina	7
1073	Płóciennik Aniela	178	42	9	70		
1074	Pniewski Andrzej	178	110	9	158	Polna	1
1075	Pniewski Jan	178	27	9a	17	Remleina	5
1076	Pniewski Marcin	178	16	9	152		
1077	Pogodziński Stefan	178	18	9	188		
1078	Polak Józef	178	87	9a	112	Fabryczna	14
1079	Polak Kazimierz	178	55	9a	112	Fabryczna	14
1080	Polak Marcin	178	106	9a	79	Fabryczna	34
1081	Polaszek Jan	178	120	9a	128	Piśsudskiego	5
1082	Polczyk Henryk	178	69	9	138	Ogrodowa	4
1083	Pomorski Józef	178	47	9a	43		
1084	Portała Joanna	178	90	9a	173	Fabryczna	
1085	Portała Józef	178	122	9a	184	Fabryczna	20
1086	Portała Stanisław	178	125	9a	184	Fabryczna	20
1087	Porządny Franciszek	178	119	9a	146	Drożdże	
1088	Pospieszna Maria	178	100	9	110	Dworcowa	9
1089	Poślednik Franciszek	178	98	9a	141	Chudzickiego	12
1090	Potocki Stanisław	178	14	9	129		
1091	Potocki Wacław	178	44	9a	86		
1092	Preidl Franciszek	178	96	9	6	Chudzickiego	8
1093	Preiss Stefan	178	61	9a	55	Remleina	15
1094	Przewoźna Joanna	178	67	9	46	Poznańska	9
1095	Przybylak Edmund	178	107	9a	16	Remleina	5
1096	Przybylak Edward	178	127	9	8	Piśsudskiego	3
1097	Przybylski Ignacy	178	10	9	99		
1098	Przybylski Władysław	178	49	9a	102	Konarzewskiego	1

1099	Przybył Jadwiga	178	39	9	78		
1100	Przybył Roman	178	8	9	78		
1101	Przybył Wawrzyniec	178	29	9a	29	Remleina	8
1102	Przymusiński Marian	178	53	9	132		
1103	Pucek Mikołaj	178	118	9a	112	Chudzickiego	24
1104	Pujanek Stefan	178	33	9a	65	Remleina	18
1105	Puk Katarzyna	178	52	9	182	Poznańska	7
1106	Pupka Jan	178	117	9a	192	3 Maja	12
1107	Pusch Klara	178	63	9	53	Drożdże	
1108	Pytlak Józef	178	79	9a	164	Fabryczna	
1109	Radkiewicz Marian	178	39	9	11	Chudzickiego	19
1110	Radziejewski Stanisław	178	25	9a	33	Remleina	8
1111	Radziński Józef	178	36	9a	129	Konarzewskiego	3
1112	Raettig Gertruda	178	58	9	40	Kościuszki	5
1113	Raszewski Czesław	178	38	9	240	Poznańska	20
1114	Rataj Stefania	178	43	9	53	Drożdże	
1115	Ratajczak Antoni	178	14	9	226		
1116	Ratajczak Antoni	178	45	9	194	Poznańska	10
1117	Ratajczak Czesław	178	16	9	267		
1118	Ratajczak Edmund	178	10	9	186		
1119	Ratajczak Franciszek	178	50	9a	158	Piłsudskiego	5
1120	Ratajczak Jakub	178	18	9	289		
1121	Ratajczak Ludwik	178	54	9a	169	Chudzickiego	13
1122	Ratajczak Nikodem	178	21	9a	10	Remleina	3
1123	Ratajczak Wincenty	178	20	9a	9	Remleina	3
1124	Ratajczak Zbigniew	178	55	9	124	May	
1125	Ratajszczak Czesław	178	48	9	271	Strumykowa	2
1126	Rauer Jolenta	178	29	9	36		
1127	Rekowski Jerzy	178	46	9	297	Konarzewskiego	3
1128	Remlein Andrzej	178	19	9a	7	Remleina	2
1129	Respondek Stanisław	178	5	9	73		
1130	Reszewski Stefan	178	30	9	98		
1131	Robek Anna	178	7	9	136	Ogrodowa	2
1132	Robińska Zofia	178	33	9	160	Poznańska	2
1133	Robiński Zdzisław	178	8	9	160		
1134	Rocławska Zofia	178	35	9a	109	Dworcowa	10
1135	Rocławski Stanisław	178	23	9a	23	Remleina	7
1136	Rogacz Ludwik	178	13	9	224		
1137	Rogal Agnieszka	178	51	9a	172	Ogrodowa	
1138	Rogal Aleksy	178	49	9a	209	3 Maja	8
1139	Rogal Franciszka Józef	178	44	9a	172	Ogrodowa	
1140	Rogal Walenty	178	52	9a	172	Ogrodowa	
1141	Rogowski Edward	178	47	9	75	May	
1142	Rok Roman	178	28	9a	77	Remleina	8
1143	Romanowski Bobxxx	178	56	9a	10	Ogrodowa	
1144	Rorok Franciszek	178	26	9a	40	Remleina	
1145	Rossa Antoni	178	3	9	48		
1146	Roszyk Andrzej	178	4	9	61		
1147	Roszyk Michał	178	12	9	205		
1148	Roth Antoni	178	40	9a	170	Poznańska	11

1149	Roth Władysław	178	41	9a	170	Poznańska	11
1150	Rozalczyk Wojciech	178	42	9a	63	Remleina	9
1151	Rozmiarek Andrzej	178	31	9	78		
1152	Rożek Kazimierz	178	9	9	170		
1153	Rój Elżbieta	178	57	9	135	Kościuszki	3
1154	Ruciński Tytus	178	37	9a	115	Narutowicza	3
1155	Rusiecki Józef	178	32	9a	108	Dworcowa	10
1156	Rybarczyk Franciszek	178	2	9	38		
1157	Rybarczyk Wawrzyn	178	6	9	123		
1158	Rychlewicz Ludwik	178	22	9a	20	Remleina	6
1159	Rychlewicz Wawrzyn Wiktor	178	27	9a	43	Remleina	11
1160	Rychlewicz Władysław	178	1	9	7	Chudzickiego	16
1161	Rychter Teodor	178	11	9	199		
1162	Ryczak Michał	178	15	9	246		
1163	Ryszewska Regina	178	24	9a	32	Remleina	8
1164	Ryszewski Edmund	178	53	9a	32	3 Maja	5
1165	Ryszewski Walerian	178	17	9	281		
1166	Rzemyszkiewicz Walenty	178	34	9	118	3 Maja	4
1167	Sammler Marcin	178	111	9	219	Polna	1
1168	Sawińska Stanisława	178	121	9	68	May	
1169	Schapira Manes	178	130	9a	174	Chudzickiego	21
1170	Schefs Anastazja	178	6	9	46		
1171	Schmidt Jan	178	165	9a	12	Remleina	4
1172	Schneider Leonadia	178	161	9a	110		
1173	Schneider Stanisław	178	92	9a	38	Remleina	
1174	Schorniak Stefan	178	51	9	268		
1175	Schulz Hieronim	178	11	9	60		
1176	Schulz Stanisław	178	10	9	58		
1177	Schutz Stanisław	178	34	9	171		
1178	Schwarz Konrad	178	175	9a	146	Fabryczna	15
1179	Schweitzer Edmund	178	90	9	197	Poznańska	
1180	Sednik Emma	178	18	9	76		
1181	Seifert Ewa	178	163	9a	119		
1182	Seifert Wincenty	178	180	9a	111	Dworcowa	10
1183	Sękowski Wacław	178	82	9	249		
1184	Sękowski Wacław	178	99	9a	113	Poznańska	24
1185	Sfranz Stanisław	178	80	9a	88	Chudzickiego	19
1186	Siebert Andrzej	178	37	9	180		
1187	Siebert Franciszka	178	147	9	180	Poznańska	6
1188	Siebert Józef	178	39	9	191		
1189	Siebert Kazimierz	178	73	9a	100		
1190	Siejkowski Stefan	178	55	9a	8	Remleina	3
1191	Siekierski Józef	178	22	9	138		
1192	Sieracka Eleonora	178	87	9	234	Poznańska	9
1193	Sierecki Kazimierz	178	154	9	234	Poznańska	19
1194	Sierecki Stanisław	178	47	9	234		
1195	Sikorski Antoni	178	81	9	77	May	
1196	Siłacz Stanisław i Stefan	178	57	9a	44	Remleina	12
1197	Skąlecka Maria	178	56	9a	44	Remleina	11
1198	Skąpski Kwiryn	178	118	9a	107	Chudzickiego	

1199	Skibiński Izidor	178	149	9a	153	Fabryczna	34
1200	Skibiński Michał	178	136	9a	86	Fabryczna	9
1201	Skołuda Tadeusz	178	46	9	214		
1202	Skorecki Władysław	178	172	9a	22	Remleina	7
1203	Skorupski Ludwik	178	106	9a	122	Strumykowa	2
1204	Skorupski Marian	178	103	9a	28	Remleina	9
1205	Skowroń Józef	178	45	9	210		
1206	Skowroński Edward	178	105	9a	208	Dworcowa	10
1207	Skóra Feliks	178	54	9	285		
1208	Skóra Władysław	178	38	9	184		
1209	Skrobańska Pelagia	178	128	9	295	Chudzickiego	25
1210	Skrzypczak Anton	178	126	9a	136	Fabryczna	15
1211	Skrzypczak Jan	178	129	9	295	Chudzickiego	25
1212	Skrzypczak Pelagia	178	169	9	101	Poznańska	22
1213	Skrzypczak Stanisław	178	65	9	285	Strumykowa	
1214	Skrzypczak Stanisław	178	77	9	285		
1215	Skrzypczak Stanisław	178	116	9	44	Wronki	
1216	Skrzypczak Stanisław	178	122	9	285	Poznańska	13
1217	Skupin Ignacy	178	159	9a	208		
1218	Skwierzyński Szczepan	178	156	9a	194	Piłsudskiego	5
1219	Słoma Stefan	178	166	9a	55	Poznańska	19
1220	Słomkowski Julian	178	85	9	284	Strumykowa	7
1221	Słomski Bronisław	178	110	9	8	Chudzickiego	10
1222	Smiechowski Jan	178	160	9	157		
1223	Smiglak Henryk	178	21	9	128		
1224	Snusz Maria	178	8	9	52	Drożdże	
1225	Sobczak Antoni	178	158	9a	205		
1226	Sobczak Jakub	178	20	9	114		
1227	Sobecka Pelagia	178	15	9	69		
1228	Sobierajewicz Józef	178	13	9	63		
1229	Sobolewski Michał	178	14	9	67		
1230	Sosińska Joanna	178	17	9	71		
1231	Sosnowski Wincenty	178	134	9a	173	Poznańska	2
1232	Sójka Stanisław	178	16	9	71		
1233	Specht Aleksandra	178	60	9	12	Chudzickiego	
1234	Stachniątek Franciszek	178	151	9a	185	Pierackiego	8
1235	Stachowiak Franciszek	178	153	9	218	Poznańska	15
1236	Stachowiak Franciszek	178	182	9a	31	Poznańska	22
1237	Stachowiak Helena	178	139	9	198	Poznańska	11
1238	Stachowiak Józefa	178	109	9	157	Poznańska	1
1239	Stachowiak Stanisław	178	117	9a	19	Remleina	6
1240	Stachowiak Stanisław	178	135	9a	175	Fabryczna	
1241	Stachowiak Wiktoria	178	114	9	44	May	
1242	Stachowska Ludwika	178	28	9	159		
1243	Stachowski Józef	178	25	9	142		
1244	Stanisławska Maria	178	29	9	160		
1245	Staniszewski Leon	178	146	9a	30	Remleina	8
1246	Stankowska Wanda	178	101	9a	115	Narutowicza	3a
1247	Starosta Stefan	178	91	9	38	Fabryczna	
1248	Stasinowski Witold	178	170	9	79	Kościuszki	11

1249	Stasiński Franciszek	178	4	9	34		
1250	Stasiwa Stanisław	178	58	9a	51		
1251	Staśkiewicz Czesław	178	140	9a	183	Konarzewskiego	3
1252	Staśkiewicz Wacław	178	148	9	243	Poznańska	21
1253	Stawicki Franciszek	178	123	9a	87	Fabryczna	9
1254	Stefaniak Jan	178	183	9	44	3 Maja	13a
1255	Stefaniak Władysław	178	49	9	259		
1256	Steinke Wiktoria	178	112	9	183	Poznańska	7
1257	Stencel	178	124	9a	76	Remleina	23
1258	Stermer Marta	178	78	9	46		
1259	Stern Franciszek	178	138	9	293	Dworcowa	9
1260	Stobrawa Leon	178	63	9	297		
1261	Stodolski Jan	178	2	9	16		
1262	Straszewski Stefan	178	9	9	54		
1263	Strauss Walenty	178	132	9a	171	Chudzickiego	24
1264	Stręk Andrzej	178	7	9	49		
1265	Stroińska Ludwika Jan	178	86	9a	53	Remleina	15
1266	Strojwąg Władysława	178	30	9	160		
1267	Stróżyk Piotr	178	33	9	165		
1268	Stróżyk Teresa	178	127	9	78	May	
1269	Strzelczak Katarzyna	178	131	9a	56	Remleina	
1270	Strzelczak Katarzyna	178	142	9a	7	Remleina	2
1271	Strzelec Pelagia	178	94	9	182	Poznańska	
1272	Strzempek Józef	178	100	9a	112	Fabryczna	14
1273	Styperek Zygmunt	178	89	9	75		
1274	Styperek Zygmunt	178	176	9a	74	Chudzickiego	24
1275	Styziński Antoni	178	74	9a	78		
1276	Suchowiak Jakub	178	52	9	269		
1277	Suchowiak Małgorzata	178	75	9a	39	Remleina	10
1278	Suchowski Bernard	178	177	9a	81	Fabryczna	34
1279	Suchowski Bogumił	178	53	9	283		
1280	Sułkowski Ignacy	178	108	9	137	Ogrodowa	3
1281	Superska Maria	178	119	9	71	May	
1282	Surma Sylwester	178	62	9	141		
1283	Suwiczak Franciszek	178	26	9	145		
1284	Swinarski Antoni	178	173	9a	195	May	
1285	Sybilla Augustyn	178	96	9a	29		
1286	Sypniewski Franciszek	178	35	9	172	Poznańska	5
1287	Sypniewski Jan	178	23	9	141		
1288	Sytek Stanisław	178	70	9	166		
1289	Sytek Stanisław	178	79	9	166		
1290	Szafinski Stanisław	178	143	9	270	Strumykowa	3
1291	Szafranek Wacław	178	152	9	24	Dworcowa	2
1292	Szafranek Wacław	178	164	9	107	Piłsudskiego	5
1293	Szajbe Kazimierz	178	59	9a	76		
1294	Szajbe Walenty	178	42	9	200		
1295	Szajek Andrzej	178	43	9	206		
1296	Szajek Ignacy	178	155	9b	4	Poznańska	
1297	Szajek Michał	178	64	9a	41		
1298	Szajkowski Andrzej	178	12	9	62		

1299	Szarek Maria	178	150	9a	176	May	
1300	Szatko Piotr	178	167	9	28	Chudzickiego	19
1301	Szczepaniak Franciszek	178	3	9	28		
1302	Szczepańska Jadwiga	178	102	9	208	Poznańska	14
1303	Szczepańska katarzyna	178	36	9	174		
1304	Szczepański Bernard	178	115	9	15	Chudzickiego	14
1305	Szczepański Franciszek	178	68	9a	94		
1306	Szczepański Wacław	178	44	9	208	Poznańska	18
1307	Szczęsny Michał	178	69	9a	95		
1308	Szczęsny Michał	178	72	9a	95		
1309	Szerement Ludwik	178	48	9	248		
1310	Szmyt Anna	178	71	9	182		
1311	Szmyt Anna	178	76	9	182	Poznańska	7
1312	Szniolis Michał	178	5	9	46		
1313	Szober Andrzej	178	157	9	146		
1314	Sztark Józef	178	31	9	163		
1315	Sztern Roman	178	1	9	3	Chudzickiego	5
1316	Sztyller Julia	178	32	9	163		
1317	Szubert Leon	178	41	9	194		
1318	Szulc Franciszek	178	141	9a	164	Fabryczna	8
1319	Szulc Katarzyna	178	120	9	192	Fabryczna	11
1320	Szulc Kazimierz	178	113	9	149	Piśsudskiego	4
1321	Szulc Szczepan	178	107	9a	28	Remleina	9
1322	Szulczyk Edmund	178	104	9a	119	Chudzickiego	19
1323	Szulczyk Wanda	178	93	9	26	Dworcowa	
1324	Szulczyk Zygmunt	178	95	9	25	Chudzickiego	19
1325	Szychowski Marian	178	24	9	141		
1326	Szymandera Maria	178	137	9a	35	Remleina	9
1327	Szymanowski Walenty	178	40	9	192		
1328	Szymańska Helena	178	83	9a	23	Remleina	7
1329	Szymański Antoni	178	162	9a	59		
1330	Szymański Czesław	178	133	9a	172	Chudzickiego	12
1331	Szymański Czesław	178	145	9	246	Poznańska	18
1332	Szymański Walenty	178	88	9	16	Chudzickiego	
1333	Szymański Władysław i ignacy	178	125	9	192	Poznańska	10
1334	Szymczak Czesława	178	178	9a	186	3 Maja	13a
1335	Szymkowiak Ignacy	178	19	9	87		
1336	Szymkowiak Rozalia	178	27	9	159		
1337	Szymkowiak Józef	178	181	9	112	3 Maja	
1338	Szypryt Agnieszka	178	84	9	46		
1339	Śliwiński Stanisław	178	179	9a	162	Remleina	9
1340	Śloska Barbara	178	97	9	250		
1341	Ślusarek Kazimierz	178	171	9a	189	Dworcowa	10
1342	Śmiechowski Jan	178	144	9a	186	Pierackiego	9
1343	Śmigielski Jan	178	174	9	134	Ogrodowa	1
1344	Śmiglak Stanisław	178	50	9	264	Pierackiego	8
1345	Śniegocka Bronisława	178	67	9a	92		
1346	Śniegocka Janina	178	66	9a	92		
1347	Śron Stanisław	178	168	9	193	Poznańska	10
1348	Świgoń Leon	178	61	9a	81		

1349	Świgoń Leon	178	98	9	17	Chudzickiego	16
1350	Tabat Marcin	178	27	9a	116	Chudzickiego	
1351	Talarkowska Julia	178	21	9	68		
1352	Taszarek Stanisław	178	28	9a	10	Remleina	3
1353	Teclaw Klara i Wiktoria	178	9	9	115		
1354	Teuschler Helena	178	4	9	45	Wronki	
1355	Teuschner Edward i Halina	178	24	9	115	3 Maja	3
1356	Teuschner Jerzy	178	19	9a	19	Remleina	5
1357	Teuschner Stanisław	178	29	9a	49	Remleina	12
1358	Tietz Regina	178	26	9a	24	Remleina	9
1359	Tokarz Józef	178	22	9	39		
1360	Tomaszewski Józef	178	3	9	40		
1361	Tomaszko Jerzy	178	32	9	189	Poznańska	10
1362	Tomczak Antoni	178	13	9	161		
1363	Tomczak Franciszka	178	34	9a	98	Poznańska	7
1364	Tomczak Longina	178	31	9	228		
1365	Tomowiak Jan	178	23	9	232	Poznańska	19
1366	Toporski Stefan	178	25	9	244	Poznańska	21
1367	Tórz Józef	178	12	9	159		
1368	Tórz Małgorzata	178	10	9	116		
1369	Trafas Stanisław	178	7	9	79		
1370	Trąbka Franciszek	178	2	9	30		
1371	Trąbka Ignacy	178	16	9	237		
1372	Trąbka Stanisław i Maria	178	11	9	144		
1373	Tritt Antoni	178	17	9a	25	Remleina	9
1374	Tritt Antoni	178	30	9a	132	Fabryczna	8
1375	Tritt Florian	178	37	9a	199	Poznańska	6
1376	Tritt Leokadia	178	36	9a	118	Poznańska	6
1377	Tritt Marcelli	178	35	9a	32	Remleina	9
1378	Tritt Michał	178	5	9	64		
1379	Tritt Wojciech	178	18	9a	24	Remleina	9
1380	Trocha Jan	178	20	9a	66	Remleina	18
1381	Trocha Leokadia	178	33	9a	19	Remleina	6
1382	Trochelepsz Jan	178	1	9	26		
1383	Troczyński Stanisław	178	6	9	68		
1384	Tuśak Józef	178	8	9	83		
1385	Tylka Franciszek	178	14	9	168		
1386	Tylka Jan	178	15	9	193		
1387	Uiński Bolesław	178	11	9a	142	Poznańska	13
1388	Ukrzycki Wincenty	178	6	9	77	May	
1389	Ulatowski Walenty	178	1	9	169		
1390	Urban Andrzej	178	3	9a	89		
1391	Urban Antoni	178	9	9a	89	Poznańska	
1392	Urbaniak Agnieszka	178	10	9a	176	May	
1393	Urbaniak Antoni	178	7	9	3	Chudzickiego	5
1394	Urbaniak Julia	178	4	9	160	Poznańska	2
1395	Urbaniak Kazimierz	178	12	9	47	Piłsudskiego	2
1396	Urbaniak Sylwester	178	5	9a	21	Remleina	7
1397	Urbaniak Władysław	178	8	9a	175	Chudzickiego	16
1398	Urbanowski Wojciech	178	2	9	256		

1399	Wachowski Leon	178	2	9	20		
1400	Wachowski Wojciech	178	3	9	20		
1401	Walczak Józef	178	65	9a	124	Kościuszki	
1402	Walczak Stefan			9a	8	Remleina	3
1403	Walenciak Anastazja	178	62	9	182	Poznańska	7
1404	Waligóra Konstanty	178	18	9	157		
1405	Walkowiak Maksymilian	178	24	9	185		
1406	Walkowiak Marcei	178	42	9a	56		
1407	Walkowiak Michał	178	8	9	91		
1408	Walkowiak Michał	178	9	9	105		
1409	Warecki Stanisław	178	80	9a	177	May	
1410	Warmiński Przemysław	178	52	9	78		
1411	Wasielewska Zofia	178	14	9	126		
1412	Waszak Stanisław	178	51	9	145	Piłsudskiego	3
1413	Waszkowiak Aniela	178	46	9	36		
1414	Waszkowiak Franciszka	178	70	9a	112	Fabryczna	14
1415	Wawer Edmund	178	64	9	8	Chudzikiego	9
1416	Wawrzyniak Antoni	178	73	9a	131	Remleina	
1417	Wawrzyniak Jadwiga	178	53	9	78		
1418	Wawrzyniak Małgorzata	178	7	9	84		
1419	Wawrzyniak Michał	178	108	9	112	3 Maja	15
1420	Wawrzyniak Stanisława	178	19	9	157		
1421	Wdowiak Stanisław	178	104	9a	51	Chudzikiego	16
1422	Weber Klara	178	92	9	260	Poznańska	
1423	Wegner Władysław	178	22	9	168		
1424	Weinert Antoni	178	17	9	151		
1425	Weinrauder Stefan	178	104	9a	49	Poznańska	15
1426	Wellmer Johaness	178	20	9	162		
1427	Wenzlik Jan	178	90	9	224	Poznańska	18
1428	Werner Czesław	178	110	9	132	3 Maja	
1429	Wiatr Antoni	178	5	9	47		
1430	Wichłacz Franciszek	178	45	9a	87		
1431	Wiciak Agnieszka	178	26	9	196		
1432	Wiciak Maria	178	10	9	108		
1433	Wiciak Stanisław	178	11	9	109		
1434	Wiciak Stanisława i Zbigniew	178	58	9	212	Poznańska	14
1435	Wieczorek Leopold	178	23	9	181		
1436	Wieczorek Marian	178	102	9	247	Piłsudskiego	
1437	Wielgosz Franciszek	178	93	9a	101	Chudzikiego	19
1438	Wielgosz Józef	178	43	9a	56		
1439	Wienckiewicz Zygmunt	178	86	9	11	Chudzikiego	19
1440	Wienckiewicz Zygmunt	178	97	9	11	Chudzikiego	
1441	Wierzińska Franciszka	178	98	9	263	Strumykowa	1
1442	Wierziński Andrzej	178	47	9a	54		
1443	Wierziński Edmund	178	95	9	88	Konarszewskiego	1
1444	Wierziński Władysław	178	48	9a	54		
1445	Wiese Helena	178	76	9	176	Chudzikiego	
1446	Wiścicki Adam	178	63	9	132		
1447	Wilczek Franciszek	178	36	9a	26	Remleina	8
1448	Wilczek Kazimierz	178	12	9	113		

1449	Wilk Eleonora	178	29	9	231		
1450	Wilk Jadwiga	178	94	9	198	Poznańska	9
1451	Winkler Aleksander	178	34	9	36		
1452	Wiśniewska Wiktoria	178	31	9	244		
1453	Wiśniewski Edward	178	30	9	244		
1454	Wiśniewski Leon	178	38	9	290	Dworcowa	6
1455	Wiśniewski Marian	178	69	9	290	Dworcowa	6
1456	Witkowska Rozalia	178	72	9	53	Dworcowa	7
1457	Witkowska Stanisława	178	21	9	163		
1458	Witkowski Jan	178	99	9a	49	Chudzickiego	5
1459	Witosławska Maria	178	50	9	232		
1460	Wittenbecher Alma	178	67	9	53	Drożdże	
1461	Wittig Jan	178	74	9	64	Fabryczna	22
1462	Wittig Stanisław	178	16	9	148		
1463	Wittke Charlotte	178	87	9a	189	Dworcowa	18
1464	Wleklak Jadwiga	178	89	9a	76	Remleina	23
1465	Włodarczyk Franciszek	178	54	9a	97		
1466	Włodarkiewicz Anna	178	39	9	290		
1467	Wnuk Stanisława	178	6	9	48		
1468	Wojciechowska Katarzyna	178	35	9a	4	Remleina	1
1469	Wojciechowski Feliks	178	81	9a	167	Chudzickiego	9
1470	Wojciechowski Jan	178	66	9	253		
1471	Wojciechowski Michał	178	15	9	133		
1472	Wojciechowski Piotr	178	82	9a	153	Ogrodowa	1
1473	Wojciechowski Stefan	178	55	9	133		
1474	Wojdałowicz Józef	178	44	9a	84		
1475	Wojnar Józef	178	40	9	90		
1476	Wojtasz Józef	178	75	9a	24	Remleina	9
1477	Wojtaszak Stanisława	178	79	9a	178	Piśsudskiego	4
1478	Wojtkowiak Antoni	178	28	9	229		
1479	Wojtkowiak Franciszek	178	60	9	229	Poznańska	19
1480	Wojtkowiak Franciszek	178	78	9	289	Dworcowa	7
1481	Wojtkowiak Magdalena	178	68	9a	128	Konarzewskiego	
1482	Wojtkowiak Marcin	178	32	9	258		
1483	Wojtkowiak Maria	178	77	9	183	Poznańska	7
1484	Wojtkowiak Piotr	178	13	9	124		
1485	Wojtkowiak Wincenty	178	56	9a	76		
1486	Wojtkowiak Władysław	178	57	9a	56	Remleina	16
1487	Wojtyniak Katarzyna	178	101	9	157	Poznańska	
1488	Wolczyński Stanisław	178	84	9a	181	Narutowicza	
1489	Woliński Franciszek	178	96	9	265	Pierackiego	4
1490	Woliński Ignacy	178	33	9	265		
1491	Woliński Kazimierz	178	88	9	9	Chudzickiego	28
1492	Woliński Michał	178	59	9a	106	Narutowicza	5
1493	Woliński Stanisław	178	37	9a	56	Remleina	16
1494	Wolkenstein Stefan	178	91	9	16	Chudzickiego	12
1495	Wolniak Antoni	178	85	9	250	Poznańska	22
1496	Wolski Antoni	178	106	9	135	Kościuszki	3
1497	Wołek Helena	178	71	9	295	Chudzickiego	25
1498	Wołoszczuk Maria	178	41	9	149		

1499	Wostal Walenty	178	4	9	25		
1500	Woźniak Józef	178	27	9	209		
1501	Woźniak Pelagia	178	103	9a	119	Chudzickiego	12
1502	Woźniak Stanisław	178	83	9a	183	Strumykowa	7
1503	Woźniak Stefan	178	1	9	17		
1504	Wójcik Jan	178	49	9	147		
1505	Wróbel Franciszek	178	109	9a	52	Chudzickiego	16
1506	Wróblewska Maria	178	61	9	12	Chudzickiego	10
1507	Wrzosek Jan	178	105	9a	137	3 Maja	13a
1508	Wycisk Teofil	178	100	9a	52	Chudzickiego	9
1509	Wyskok Maksymilian	178	25	9	194		
1510	Wysocki Florian	178	107	9a	146	Chudzickiego	19
1511	Zając Weronika	178	42	9a	169	Chudzickiego	
1512	Zakrzewski Józef	178	37	9	141	Piłsudskiego	2
1513	Zalewicz Antoni	178	38	9	11	Poznańska	
1514	Zamecka Wiktoria	178	23	9	77		
1515	Zamęski Władysław	178	30	9	142	Piłsudskiego	
1516	Zaporowski	178	12	9	129		
1517	Zaprzalski Witold	178	36	9	98	Fabryczna	11
1518	Zaran Ludwik	178	13	9a	14		
1519	Zaremba Jan	178	14	9a	22		
1520	Zasadziński Franciszek	178	29	9	15	Chudzickiego	14
1521	Zawadowski Stanisław	178	7	9	208		
1522	Zawadzki Józef	178	17	9a	1	Remleina	1
1523	Zawadzki Józef	178	32	9a	34	Remleina	8
1524	Zawędowski Stanisław	178	31	9	28	Poznańska	14
1525	Zawieja Bronisław	178	2	9	27		
1526	Zawieja Marian	178	19	9	27		
1527	Zawielak Roch	178	15	9	37		
1528	Zawoda Stanisław	178	20	9a	46		
1529	Zborąta Stanisław	178	25	9a	118	Polna	1
1530	Zech Józef	178	1	9	24		
1531	Zgoła Józef	178	4	9	153		
1532	Zgrzeba Michał	178	6	9	178		
1533	Ziedler Wacław	178	24	9	149		
1534	Zielewicz Franciszek	178	9	9	211		
1535	Zielezińska Ewa	178	34	9a	72	Remleina	20
1536	Zieliński Józef	178	26	9a	36	Remleina	9
1537	Zieliński Walenty	178	44	9	110	Strumykowa	7
1538	Zięciak Stanisław	178	40	9b	5	Szkolna	4
1539	Ziętek Pelagia	178	22	9	267	Strumykowa	12
1540	Ziętek Walentyna	178	10	9	217		
1541	Ziętek Władysław	178	11	9	254		
1542	Zimny Emilian	178	3	9	139		
1543	Zupa Józef	178	33	9a	56	Remleina	16
1544	Zwarycz Franciszek	178	43	9	101	Chudzickiego	10
1545	Zygmański Franciszek	178	41	9a	63	Drożdże	
1546	Zygmunt Anastazja	178	18	9	259		
1547	Żabulska Barbara	178	45	9	253	3 Maja	19
1548	Żadkiewicz Karol	178	39	9	252	Poznańska	22
1549	Żak Wacław	178	21	9a	103	Poznańska	22
1550	Żak Wacław	178	35	9a	178	Remleina	8
1551	Żarnowiecki Walerian	178	27	9a	71	Remleina	20
1552	Żmuda Kazimierz	178	28	9a	75	Remleina	22
1553	Żołądkiewicz Zofia	178	5	9	163		
1554	Żukowski Włodzimierz	178	16	9a	52		

Tu na szarych polach nazwiska, których nie odnajdziemy wg podanych w skorowidzu informacji. Z doświadczenia wiemy, że adresy przypisane wg skorowidza nie muszą być spójne z tymi z ksiąg meldunkowych

00 53-4423-0-5-179 skorowidz L-ń (1808-1884)

Lp.	Nazwisko Imię	rok urodzenia	Jedn.	str.	lp	+ liczba członków rodziny	adres
2	Żiersch Adolf	1858	179	15		2	2b ?
3	Adamczak Wojciech	1858	179	11		4	2B
4	Anioła	1871	179	188	3		29
5	Anioła Ignacy	1838	179	17		8	2b ?
6	Babrykowski Jan	1855	179	174	1	3	18
7	Baksalary Tomasz	1830	179	144	1	7	11A
8	Banach Andrzej	1834	179	192	1		29
9	Bandurski Maciej	1869	179	7			2A
10	Bankowiak Walenty	1851	179	182		1	29
11	Bartkowiak	1858	179	121	10		9A
12	Bartschak	1859	179	158	5	1	13B
13	Bączkowska Marianna	?	179	144	1		11A
14	Bąk	1848	179	83	2		6A
15	Besterda	1843	179	113	1	6	8B
16	Besterda Walenty	1843	179	198	1	7	32
17	Beyerlin Józef	1847	179	174	1	4	18
18	Bibirowicz Jan	1833	179	27	1	5	3
19	Biedrowska Małgorzata	1874	179	7	3		2A
20	Biniszkiwicz Franciszek	1856	179	19		0	2b ?
21	Bloch Wincenty	1862	179	5	9	0	1
22	Błażejewski	1853	179	103		5	7B
23	Bober Otylia (ż)	1859	179	137			10
24	Boerner Piotr	1836	179	133	1	2	10
25	Bomba Jakób	1861	179	83	11		6A
26	Borda Barbara	1811	179	156	1		13B
27	Borda Barbara (ż Górke)	1839	179	156	2		13B
28	Borda Jan	1844	179	160	1	8	13B
29	Burdajewicz Franciszek	1844	179	21	1	4	3
30	Byszyńska Anna	1862	179	176	2		18
31	Canzler Rudolf	1843	179	142	1	1	11A
32	Chmielewski	1854	179	121	6		9A
33	Cichocka Franciszka	1863	179	121	17		9A
34	Cichowicz Magdalena	1856	179	133	3		10
35	Cielewicz Marianna	1859	179	176	1		18
36	Ciesielska Józefa	1829	179	129	1		9B
37	Ciesielski Józef	1849	179	103	1	3	7B
38	Ciesielski Józef	1849	179	129		2	9B
39	Cybulski Marianna	1817	179	148			11B
40	Cybulski Ignacy	1848	179	89	1	5	6B
41	Czajka Jan	1845	179	39		6	3
42	Czajka Jan	1845	179	202		4	32
43	Daniecka Monika	1848	179	214	3		146
44	Dauer Andreas	1850	179	47	1	6	4A
45	Dauer Józef	1847	179	115	1	7	8B
46	Dekert Franciszek ??	1833	179	206	1	1	39

47	Dihsmann	1864	179	123			9A
48	Dizmann Marianna	1864	179	5	8	0	1
49	Dizmann Michał	1832	179	129	1	5	9B
50	Długi Ignacy	1830	179	87	1	6	6A
51	Dolatowski Walenty	1852	179	83	10		6A
52	Domański Władysław	1861	179	93	1		6B
53	Dombkiewicz Maria	1868	179	178			18
54	Druse Ernst	1854	179	206		1	39
55	Dudzińska Kazimiera	1840	179	170			18
56	Dudzińska Magdalena	1850	179	25	1		3
57	Duszczak Wiktoria	1843	179	210	3		39
58	Dypius	1853	179	210	1	1	39
59	Dyzmann	1867	179	123			9A
60	Dzidek Józef	1852	179	57	1	4	5A
61	Fels Michał	1853	179	43			4A
62	Fertch Józef	1829	179	41		2	4A
63	Fertsch Jan	1806	179	15	1	1	2b ?
64	Fertsch Piotr	1824	179	73	1	5	5B
65	Fertsch Weronika (ż)	1855	179	115	2		8B
66	Fleischer	1843	179	83	4		6A
67	Fleischer	1843	179	206			39
68	Fohlein Józef	1852	179	49		2	4A
69	Fohlein Józef	1851	179	67	1	4	5B
70	Franeek		179	81			6A
71	Franeek		179	206			39
72	Frąckowiak Marcin	1843	179	162	1	2	13B
73	Gensler	1880	179	75	8		5B
74	Gensler Jerzy	1888	179	166			17
75	Gess	1848	179	81	2	3	6A
76	Gess Wilhelmina	1818	179	81		3	6A
77	Gleinig Karol	1823	179	81	1	1	6A
78	Głowacki Józef	1845	179	170		7	18
79	Gollnisch	1860	179	69	1	5	5B
80	Gollnisch	1846	179	99	1	7	7
81	Golnisch Gustaw	1860	179	162		4	13B
82	Golnisch Robert	1848	179	37		5	3
83	Golnisch Robert	1848	179	117	1	6	9 ?
84	Górke Jan	1844	179	156	1	5	13B
85	Górke Jan	1844	179	156	1	8	13B
86	Górniak Franciszek	?	179	192			29
87	Grabiak ?	1838	179	45	6		4A
88	Grabiak ?	1864	179	83	14		6A
89	Grabiak ?	1887	179	85			6A
90	Grabiak ?	1840	179	89	1	11	6B
91	Grajek	1851	179	93	1	2	6B
92	Groska Wiktoria	1864	179	85			6A
93	Gruhr Jan	1848	179	81	1		6A
94	Grunwald Jan	1860	179	121	8		9A
95	Grzelinska Dorota	1857	179	133		4	10
96	Grzelinski	1857	179	135		1	10

97	Grzelińska	1859	179	210	2		39
98	Grzeskowiak	1857	179	123			9A
99	Grzeskowiak Barbara (ż)	1852	179	150	2		11B
100	Grzeszkiewicz	1855	179	81	1		6A
101	Grzeszkowiak Jakub	1865	179	158		1	13B
102	Grześkowiak ?	1822	179	11	1	8	2B
103	Gutknecht	1857	179	83	5		6A
104	Hauph	1852	179	196	1	2	32
105	Hedrich	1858	179	123			9A
106	Hedrich	1858	179	131	1		9B
107	Heigelman Barbara	1864	179	5	1	0	1
108	Heigelman Józef	1865	179	121	12		9A
109	Heigelmann ?	1868	179	5	6	0	1
110	Heigelmann Antoni	1820	179	55		3	4B
111	Heigelmann Antoni	1820	179	152	1	9	13A ?
112	Heigelmann Barbara	1864	179	45	5	2	4A
113	Heigelmann Jan	1866	179	5	5	0	1
114	Heigelmann Józef	1820	179	158	1	8	13B
115	Heigelmann Julia	1861	179	214			146
116	Herth	1863	179	83	20		6A
117	Hirsch Marianna (ż Tom..)	1845	179	182	2		29
118	Hochne Edward	1824	179	142	1	7	11A
119	Jackowska ?	1856	179	31	1	1	3
120	Jakubowicz Marcin ?	1846	179	9	1	6	2A
121	Jankowiak	1853	179	33	1	3	3
122	Jankowiak	1860	179	83	19		6A
123	Jęchorek Walenty	1826	179	25	1	4	3
124	Kaczmarek Franciszek	1836	179	188	1	3	29
125	Kaczmarek Kazimierz	1871	179	21	6	0	3
126	Kaczorowski Wojciech	1850	179	21		0	3
127	Karge Jan	1828	179	208	1	4	39
128	Karkowiaj Józef	1865	179	180			18
129	Kegel August	1846	179	216	1	8	146
130	Kempner		179	21		0	3
131	Kempner		179	141			11A
132	Kempner		179	170			18
133	Kempner Izydor	1848	179	7		1	2A
134	Kendziora Jakub	1862	179	194	1	3	32
135	Kernlein	1843	179	196	1	1	32
136	Kernlein Albert	1869	179	65			5B
137	Kernlein Antoni	1845	179	47	1	2	4A
138	Kernlein Antoni	1845	179	196	1	4	32
139	Kernlein Katarzyna	1843	179	45	1	2	4A
140	Kędziora	1838	179	137	1	4	10
141	Kędziora Andrzej	1837	179	65	1	5	5B
142	Kędziora Florian	1838	179	19		7	2b ?
143	Kędziora Mariana	1811	179	113	5		8B
144	Kędziora Marianna	1811	179	198	5		32
145	Klatt Piotr	1849	179	83	1		6A
146	Klemicka Katarzyna	1826	179	23	1	3	3

147	Knas Marianna	1869	179	192			29
148	Kommisarek Jan	1832	179	27	1	5	3
149	Koneczny Jan	1815	179	97	1	1	7A
150	Konefka Jakub	1828	179	144	1	2	11A
151	Konieczna Barbara (ż Zie..)	1853	179	184	2		29
152	Kosanke	1859	179	83	21		6A
153	Kosicka Anna ?	1849	179	45	3		4A
154	Kosicka Marianna (ż)	1845	179	131	2		9B
155	Kosmider Stanisława	1873	179	43			4A
156	Koślajda Walenty	1873	179	23	4	1	3
157	Kowalewski Michał	1860	179	23	5		3
158	Koziolczyk Marianna	1862	179	144	6		11A
159	Kubala	1860	179	121	4		9A
160	Kubala Józef	1860	179	131	3		9B
161	Kubiak Jan	1865	179	5	3	0	1
162	Kubiak Walenty	1862	179	172			18
163	Kuhn ?	1838	179	29	1	4	3
164	Kuhn ?	1851	179	67	1	1	5B
165	Kuhn Jerzy	1838	179	77	1	4	5B
166	Kuhn Jerzy	1838	179	125	1	4	9A
167	Kuhn Mateusz	1851	179	29		1	3
168	Kuhr Hugo	1832	179	208	1	3	39
169	Kwapińska	1812	179	148	1		11B
170	Kwapiński Ignacy	1841	179	148	1	4	11B
171	Kwiatkowski Wojciech	1855	179	178		1	18
172	Lange	1858	179	83	8		6A
173	Lewandowski Franciszek	1865	179	81	1		6A
174	Lewandowski Stanisław	1862	179	53			4B
175	Likowska wiktoria	1846	179	7	2		2A
176	Lipiak Michał	1850	179	188	1	6	29
177	Lipiak Walenty	1820	179	105	1	2	7B
178	Lish	1854	179	83	3		6A
179	Ludwiczak	1860	179	83	12		6A
180	Luwandowski	1865	179	83	17		6A
181	Lysiak Józef	1850	179	95	1	2	6B
182	Maciejewski ?	1840	179	35	1	8	3
183	Maćkowiak Józef	1835	179	131	1	1	9B
184	Mager	1857	179	83	16		6A
185	Marciniak Jan	1864	179	5	10	0	1
186	Marinkowska	1854	179	83	18		6A
187	Markowiak Józef	1835	179	150		1	11B
188	Matuczak	1855	179	105	1	4	7B
189	Matuszak Michał	1859	179	139		4	10
190	Matuszczak Jadwiga	1821	179	125		1	9A
191	Matuszczak Jakub	1822	179	160	1	5	13B
192	Matuszczak Józef	1854	179	53	1	4	4B
193	Matuszczak Józef	1854	179	127		4	9
194	Matuszczak Marcin	1850	179	198	1	5	32
195	Mehring Emilia	1826	179	87	1	4	6A
196	Mencel Marcin	1862	179	178			18

197	Michalak ?	1867	179	5	4	0	1
198	Michalak ?	1867	179	5	7	0	1
199	Michalak ?	1859	179	9		4	2
200	Michalak Antoni	1856	179	178	1	3	18
201	Michalak Ludwik	1858	179	11		5	2B
202	Michalak Ludwik	1859	179	208			39
203	Michalak Stanisław	1853	179	150	1	5	11B
204	Michalak Tomasz	?	179	154	1	2	13A ?
205	Michallak	1859	179	121	7		9A
206	Miegel Daniel	1853	179	196		1	32
207	Mielech Maria	1857	179	210	4		39
208	Mieloch Stanisław	1863	179	109	3		8A
209	Mrówka Marcin	1854	179	59			5A
210	Mrówka Marcin	1859	179	101		3	7
211	Mucha Wojciech		179	37			3
212	Muller	1860	179	168		3	17?
213	Muller Marianna	1871	179	182			29
214	Nagengast	1834	179	146	1	2	11B
215	Nietuke	1857	179	85			6A
216	Nowak	1855	179	85	1		6A
217	Nowak Agnieszka (ż Bey..)	1850	179	174			18
218	Nowak Balbina	1863	179	200			32
219	Nowak Balbina (ż Ken..)	1863	179	194			32
220	Nowak Jan	1842	179	13	1	17	2b ?
221	Nowak Kazimierz	1835	179	121	1		9A
222	Nowak Marianna	1843	179	200	1		32
223	Nowak Michał	1845	179	160	1		13B
224	Nowak Michał	1833	179	194	1	1	32
225	Nowak Michał	1840	179	196	1	1	32
226	Nowak Michał	1833	179	196	1	1	32
227	Nowicka Marianna	1819	179	109	1		8A
228	Nowitzki	1835	179	93	1	2	6B
229	Nowitzky Grzegorz	1835	179	204	1	2	38
230	Ogrodowska Maria	1859	179	5	2	0	1
231	Olejniczak Jan	1854	179	77	1	3	5B
232	Olejniczak Jan	1854	179	125		2	9A
233	Olejniak Franciszek	1846	179	35		4	3
234	Olejniak Franciszek	1846	179	71	1	4	5B
235	Owczarczak Anna	1867	179	200	2	1	32
236	Owczarczak Antoni	1836	179	31	1	3	3
237	Paetz Marianna	1869	179	5	11	0	1
238	Pawlak Jan	1841	179	37	1	5	3
239	Pawlicka Wiktoria (ż Borda)	1850	179	160	2		13B
240	Pawlicki Józef	1851	179	137	1	1	10
241	Peczyńska Józefa	1835	179	53			4B
242	Pflaum Magdalena (ż)	1849	179	119			9A
243	Piechowiak	1862	179	83	13		6A
244	Pilarcki Jakub	1842	179	158	1	1	13B
245	Pilarczyk Marianna	1862	179	176			18
246	Polka	1867	179	123			9A

247	Potocki Andrzej	1848	179	35	1	5	3
248	Potoski Andrzej	1848	179	135		5	10
249	Przewoźny	1855	179	83	15		6A
250	Przybylska Józefa	1860	179	176	3		18
251	Przybylski Jakub	?	179	212		2	39
252	Rajkowska Julia (ż)	1833	179	152	2		13A ?
253	Ratajczak Józef	1849	179	190		6	29
254	Reich	1843	179	202	1	3	32
255	Reinsch	1857	179	83	6		6A
256	Remlein Józef	1814	179	1		6	1
257	Remlein Józef	1860	179	1		5	1
258	Remlein Maria	1866	179	43			4A
259	Richelieu	1863	179	148	1		11B
260	Richter Adam	1837	179	188	1	5	29
261	Riemer Klara	1860	179	81	3		6A
262	Riener Klara	1860	179	85			6A
263	Roszak Ignacy	1842	179	37		7	3
264	Roszak Ignacy	1842	179	174		7	18
265	Sander Karol	1860	179	137	1	3	10
266	Schlaps Jakób	1849	179	91	1	3	6B
267	Schlaps Magdalena	1819	179	89	1		6B
268	Schmidt	1840	179	210	1	4	39
269	Schneider	1848	179	216		6	146
270	Schonfeld Gustaw	1846	179	214	1	3	146
271	Schuhman Wawrzyn	1858	179	91	1	1	6B
272	Schulz	1876	179	198	1	1	32
273	Seifert Weronika	1861	179	123			9A
274	Seiffert Weronika?	1864	179	61	2		5A
275	Seiffert Weronika?	1861	179	103	3		7B
276	Sempołowski Antoni	1847	179	198	1	1	32
277	Siebert	1851	179	107	1	3	8A
278	Siebert	1872	179	69	1	0	5B
279	Siebert Józef	1869	179	123			9A
280	Siebert Katarzyna	1830	179	67		2	5B
281	Siebert Katarzyna	1830	179	97	1	6	7A
282	Siebert Maria (ż Golnisch)	1861	179	162			13B
283	Skrzypczak Józef	1850	179	162	1	4	13B
284	Skudlarek	1818	179	101			7
285	Smozyński Franciszek	1800	179	91	1	2	6B
286	Sobierajewski Franciszek	1844	179	23	1	3	3
287	Sonnenberg ?	1849	179	67	3		5B
288	Sonnenberg Wilhelmina	1840	179	67	1		5B
289	Stachowiak	1861	179	85			6A
290	Stefański Walenty	1828	179	9	1	4	2A
291	Steinke Ferdynand	1853	179	43			4A
292	Suchowiak Jakób	1840	179	75	1	8	5B
293	Suchowiak Jakub	1840	179	166		5	17
294	Suchowiak Jan	1853	179	47	1	4	4A
295	Suchowiak Jan	1853	179	65		3	5B
296	Suchowiak Małgorzata	1854	179	7	2		2A

297	Suchowiak Marianna	1817	179	7	1		2A
298	Syczynka	1847	179	83	9		6A
299	Szaj Andrzej	1839	179	172	1	6	18
300	Szaj Andrzej	1839	179	172	1	6	18
301	Szaj Wiktoria	?	179	123			9A
302	Szczepaniak Katarzyna (ż)	1848	179	117			9 ?
303	Szwartz Karol	1863	179	210	1		39
304	Szkudlarek Balbina	1842	179	137		2	10
305	Szkudlarek Karol	1851	179	53	1	3	4B
306	Szkudlarek Korol	1851	179	79	1	4	5B
307	Szkudlarek Paweł	1851	179	29	1	4	3
308	Szymański	1838	179	190		6	29
309	Śron Franciszek	1854	179	186	1	3	29
310	Tauer	1850	179	77	1		5B
311	Teschner Marcin	1849	179	53	1	2	4B
312	Teschner Marcin	1849	179	93		3	6B
313	Teschner Marcin	1849	179	131	1	4	9B
314	Teuschnier	1841	179	111	1	7	8B
315	Tomiak	1830	179	186	1	5	29
316	Tomiak Michał	1835	179	182	1	6	29
317	Tórz ?	1856	179	7	3		2A
318	Tritt	1864	179	85			6A
319	Tritt		179	107	8A		8A
320	Tritt ?	1850	179	63			5B
321	Tritt Apolonia	1854	179	156	2		13B
322	Tritt Jerzy	1853	179	121	3		9A
323	Tritt Józef	1839	179	119	1	8	9A
324	Tritt Maria (ż)	1857	179	172	2		18
325	Trittt Michał	1879	179	63	5	3	5B
326	Trocha	1867	179	123			9A
327	Trocha Antonina	1865	179	119			9A
328	Trocha Maria	1867	179	97	8		7A
329	Tylka	1857	179	206			39
330	Tylka Franciszka	1827	179	39		7	3
331	Tylka Julianna	1939	179	166		3	17
332	Tylka Katarzyna	1840	179	99		3	7
333	Tylka Marcianna	1857	179	61	1		5A
334	Tylki	1859	179	97	1	7	7A
335	Tylki	1839	179	121	2		9A
336	Tylki	1827	179	152	1	9	13A ?
337	Tylki ?	1859	179	43			4A
338	Tylki Tomasz	1859	179	59	1		5A
339	Tzybak ?	1838	179	33		0	3
340	Urbaniak	1833	179	93	1	5	6B
341	Waligóra		179	85			6A
342	Wawrzyniak Katarzyna	1856	179	148	2	1	11B
343	Weinrauder Maria	1872	179	123			9A
344	Weinrauter ?	1806	179	57	1	10	5A
345	Weinrauter Jan	1845	179	63	1	3	5B
346	Weinrauter Marianna (ż)	1856	179	137	2		10

347	Wenzel Nikodem ?	1876	179	25	5	3	3
348	Wiatr Antoni	1837	179	117		3	9 ?
349	Wisniewski	1830	179	164			14
350	Wiszniewska	1861	179	133			10
351	Wiśniewska	1861	179	133			10
352	Wiśniewski August	1832	179	87	1	1	6A
353	Witte Teodor	1838	179	142	1	5	11A
354	Wittig Jan	1841	179	51	1	8	4B
355	Wittig Marianna	1853	179	109	2		8A
356	Wohlgethan	1869	179	214	1		146
357	Wohlgethan Paweł	1829	179	25	1	5	3
358	Wojciński ?	1869	179	3		0	1
359	Wojczyńska Maria	1858	179	123			9A
360	Wojszyński Andrzej	1828	179	21	1	8	3
361	Wojterek	1860	179	83	7		6A
362	Wosynski	1869	179	133			10
363	Wudzyński Franciszek	1847	179	7	1	3	2A
364	Wudzyński Michał	1878	179	7	4		2A
365	Zajac Wawrzyn	1830	179	23	1	3	3
366	Zaleśna	1859	179	206			39
367	Zaleśna Karolina (ż Dyp..)	1859	179	210	2		39
368	Zaremski Teofil	1839	179	214	1	3	146
369	Zepag	1828	179	200	1	7	32
370	Zeppei Wilhelm	1828	179	15		7	2b ?
371	Zielińska Ludwika	1870	179	178			18
372	Ziesler ?	1852	179	55	1	3	4B
373	Ziesler ?	1851	179	184	1	5	29
374	Zimny Marcin	1864	179	21	7	0	3

Dwa nazwiska na szarych polach to właściciele z Poznania, opisani w księdze meldunkowej – Eigenthümer (właściciel głównie nieruchomości). W nawiasach niekiedy podajemy imię żony poprzedzone literą „ż”. Nie wszystkie imiona udało się nam odczytać a w nazwiskach mogą występować literówki

S. REGINA OLBRICH
JANUSZ KARWAT
PIOTR RUSZKOWSKI

100 LAT OBECNOŚCI SIÓSTR SŁUŻEBNICZEK MARYI W LUBONIU-ŻABIKOWIE

Krótką historią domu zakonnego Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (1920-2020)

Tak wyglądał dom zakupiony przez siostry służebniczki Maryi w 1920 roku od ewangelickiego zgromadzenia sióstr diakonisek („krzyżanek” – lokalna nazwa pochodząca od krzyżyka z promieniami znajdującego się na głównej elewacji budynku). Zdjęcie pochodzi z serii kilkunastu propagandowych pocztówek zachęcających niemieckich robotników do osadnictwa w nowo wybudowanej Kolonii w Żabikowie. Kartka pocztowa ma nr 6 oraz rozbudowane opisy umieszczone na odwrocie, wśród których informacja dotycząca pokazanego obiektu: 6. Krankenhaus des Vaterländischen Frauenvereins für den Kreis Posen-West. / Das Krankenhaus in Żabikowo wird vom Vaterländischen Frauenverein des Kreises Posen-West unterhalten. Die Zahl der Kranken schwankt zwischen 20 und 30. Für Infektionskranke ist eine Baracke mit 10 Betten vorhanden. Co w tłumaczeniu znaczy: Szpital Ojczyźnianej Organizacji Kobiety w okręgu Poznań-Zachód / Szpital w Żabikowie prowadziła Ojczyźniana Organizacja Kobiet. Liczba chorych wahała się między 20 a 30. Infekcyjnie zakażeni mieli do dyspozycji barak z 10 posłaniami (10-łóżkowy oddział) ze zbiorów Stowarzyszenia „Forum Lubońskie”

To samo miejsce 100 lat później w 2020 roku. Z uwagi na rosnące przy ulicy zasłaniające widoczność drzewa, obiekt uchwycony „rybim okiem”, z prawej strony widoczna dobudowana w 1922 r. kaplica
fot. Piotr Ruszkowski

Już od ponad stu lat przebywają w Luboniu Siostry Służebniczki Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Przez ten cały czas służą nie tylko okolicznym mieszkańcom. Prowadzą ochronki dla dzieci, niosą posługę medyczną, rozwijają kult swego założyciela bł. Edmunda Bojanowskiego. Stąd też wyruszają w świat, ewangelizując i służąc.

Mającą metrykę średniowieczną Żabikowo było sto lat temu dużą wsią, liczącą ok. 1 600 mieszkańców. Składało się z dwóch części:

- Żabikowa właściwego (stara część) o charakterze rolniczym, pochodzącego z XIII w., zamieszkałego głównie przez rodziny polskich gospodarzy.
- Kolonii żabikowskiej wybudowanej na początku XX w. przez niemieckiego zaborcę jako wzorcowa osada robotnicza¹. Obecnie obszar o przybliżonym zarysie w rejonie: północno-zachodnich granic miasta a ulicami – Traugutta, Wojska Polskiego, Kasprowicza, Szkolną, Poniatowskiego, Kościuszki – razem około 200 działek². Przy pomocy Komisji Kolonizacyjnej wzniesiono tutaj do 1908 r. m.in. budynek urzędu gminy, szkołę, pocztę, kościół ewangelicki i 165 domów jednorodzinnych. W centrum tego osiedla (obecnie plac bł. Edmunda Bojanowskiego) zbudowano szpital Sióstr Diakonisek z 40 łózkami. W latach 1914-1919 leczono w nim żołnierzy – rekonwalescentów I wojny światowej, a okresowo przebywali tutaj także leczeni pracownicy lubońskich fabryk, które miały umowę z tym szpitalem. Obok gmachu głównego zbudowano barak, przeznaczony dla zakaźnie chorych. Po odzyskaniu przez Wielkopolskę niepodległości, wiosną 1919 r. siostry „krzyżanki” (tak miejscowi nazywali potocznie siostry diakoniski)

Logo Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Litera „M” i krzyż, od którego odchodzą promienie, symbolizują Maryję prowadzącą nas do Chrystusa. Siedem okalających gwiazd ma oświecać tę drogę za pomocą cnót: czystości, ubóstwa, posłuszeństwa, szczerości intencji, ducha modlitwy, ducha ofiary oraz głębokiej pokory

1 Dorota Molińska „Pierwsza i zarazem największa kolonia pracownicza w Marchii Wschodniej” – „Quart” 2021-02, str. 112-129.

2 Stanisław Malepszak, Piotr P. Ruszkowski, „Kolonja Żabikowo” – „Więści Lubońskie” 2018-08 str. 3.

wyjechały do Niemiec, pozostając nadal właścicielkami tego obiektu.

Zamiar nabycia dawnego ewangelickiego szpitala w Żabikowie, z przeznaczeniem na siedzibę Nowicjatu Zgromadzenia wyjawiała Matka Borgia Płaczek³ w liście do ks. abpa Edmunda Dalbora⁴ z 5 marca 1920 r. Już po upływie miesiąca powiadamiała w kolejnym liście do księdza arcybiskupa, odebranych przez niego 6 kwietnia 1920 r., o „korzystnym zakupie realności w Żabikowie pod Poznaniem”. Powodem poszukiwań nowego domu w pobliżu Poznania były, według relacji M. Borgii, niesprzyjające warunki do formacji sióstr w Pleszewie, gdzie szpital stanowił większą część domu i ściśle był z nim połączony oraz wzrastająca liczba sióstr (w tym czasie było 70 postulantek i nowicjuszek) mieszkających w złych warunkach higienicznych oraz pozbawionych możliwości fachowego przygotowania do różnych posług. Również uniemożliwienie koniecznego dla czasu formacji odosobnienia, przyspieszyły decyzję o otwarciu nowego domu nowicjatu w Żabikowie. Po zasięgnięciu opinii pana architekta Mieczysława Powidzkiego, który orzekł, że cena za dom nie jest wygórowana oraz, że obiekt jest w dobrym stanie i nadaje się do późniejszego rozbudowania, decyzja została ostatecznie podjęta. Szpital po „Krzyżankach” został nabyty za 90 300 marek, z czego 50 tys. zapłacono gotówką, a resztę przejęto jako dług hipoteczny.

Zadanie przygotowania domu na przyjęcie nowych mieszanek otrzymała Mistrzyni Nowicjatu – siostra Reinolda Peche⁵, która wówczas była także Siostrą Przełożoną wspólnoty. Postarała się ona o pracowników do wykonania koniecznej adaptacji i renowacji domu. Największe pomieszczenie na parterze, przy wejściu, przeznaczono na kaplicę.

20 października 1920 r. z Pleszewa do Żabikowa przyjechały pierwsze nowicjuszki. Poświęcenia domu oraz kaplicy dokonał ks. dziekan Karol Seichter⁶ – proboszcz z Wir. Od tego momentu okoliczni katolicy woleli przybywać na nabożeństwa odprawiane w kaplicy klasztornej, niż do oddalonego o około 4 km kościoła parafialnego w Wirach. Po raz pierwszy Mszę św. (była to pasterka) odprawił 24.12.1920 r. ks. Leon Kaja⁷, który za zgodą Kurii Metropolitalnej w Poznaniu na stałe pozostawił tu w tabernakulum Najświętszy Sakrament.

Matka Przełożona Borgia Płaczek w 1920 r. podjęła decyzję o zakupie dla nowicjatu domu w Żabikowie fot. arch. Siostr Służebniczek M.

3 Siostra Borgia Jadwiga Płaczek (1886-1962) – Przełożona Generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NPNMP w latach 1916-1921.

4 Edmund Dalbor (1869-1926) – arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański oraz prymas Polski w latach 1915-1926, kardynał od 1919 r.

5 Reinolda Peche (1868-1950) – Mistrzyni Nowicjatu Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NPNMP w latach 1918-1923.

6 Karol Seichter (1851-1927), proboszcz w Wirach, dziekan bukowski. W latach zaboru pruskiego wielokrotnie represjonowany za obronę nauki religii w języku polskim. Organizator m.in. stowarzyszeń narodowych, gospodarczych, oświatowych na terenie parafii. Doprowadził też do zbudowania kaplic (kościółków) w Żabikowie, Puszczykowie i na Dębcu.

7 Leon Kaja (1893-1939), proboszcz w Sadkach, działacz narodowy, zamordowany przez hitlerowców 29.10.1939 r.

Najstarsze widoki budynku należącego od 1920 roku do sióstr służebniczek Maryi. Wszystkie uwieczniono na pocztówkach wydawanych na początku XX wieku jako „Pozdrowienie z Żabikowa” (Gruss aus Żabikowo). Na pierwszej pochodzącej z trójdzielnej pocztówki, nie ma jeszcze ogrodzenia ani ulicznych drzewek. Na drugiej, wydanej przez Atelier Juno Posen, jest już płotek odgradzający oraz widoczne osoby, ale przy ulicy nie ma jeszcze drzew. Ta dwudzielna pocztówka wydana została przed majem 1908 r., o czym świadczy stempel pocztowy z tą właśnie datą na zapisanym odwrocie. (pochodzi ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu). Trzecia jest z kolorowanego egzemplarza dwudzielnej pocztówki będącej własnością Romualda Komischke. Przed wejściem kobiety w białych fartuchach prawdopodobnie pielęgniarki – siostry zakonne ze zgromadzenia ewangelickiego diakonisek. Przy ulicy młode lipy. Wartym wskazania na tym zdjęciu jest widoczny z prawej strony (za głównym budynkiem) fragment niskich zabudowań, prawdopodobnie oddziału zakaźnego, o którym wspomina treść pocztówki ze zdjęcia głównego. Występujące opisy tego obiektu „Vereinshaus” lub „Krankenhaus” używane były zamiennie. Raz podawano właściciela (władającego), „Vereinshaus”, czyli „Dom Stowarzyszenia” (Ojczyźnianej Organizacji Kobieccej), innym razem określano po prostu funkcję obiektu: „Krankenhaus” – „Szpital”

Widok północno-zachodniej strony placu Edmunda Bojanowskiego sprzed 100 laty. Oprócz dzisiejszego domu sióstr służebniczek Maryi widoczna jest też apteka. Te dwa obiekty zasadniczo nie zatraciły zabytkowej architektury. Z lewej strony ówczesny Dom Gminny, czyli dzisiejszy Urząd Miasta Luboń, kilkakrotnie rozbudowywany, o diametralnie zmienionej architekturze. Z pocztówki wydanej przez Erwina Mewesa (Żabikowo) ze zbiorów Romualda Komischke

Siedziba Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Pleszewie, skąd w 1920 r. przeniesiono nowicjat do nowo zakupionego domu w Żabikowie
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostry Przełożone wspólnoty domu zakonnego w Żabikowie

Kolejno	Imię i Nazwisko Siostry Przełożonej	przebieg czasowy
1	s. M. Reinolda Peche *	01.01.1923 - 19.01.1929
2	s. M. Irena Łukowiak	19.01.1929 - 27.07.1933
3	s. M. Aleksa Ziegenhagen	27.07.1933 - 22.07.1936
4	s. M. Berchmansa Michałek	22.07.1936 - 01.08.1939
5	s. M. Salomea Kaczmarek	01.08.1939 - 23.06.1941
6	s. M. Bogumiła Rygielska	17.04.1945 - 17.04.1951
7	s. M. Fabiana Chyła	17.04.1951 - 11.06.1954
8	s. M. Efrema Osiecka	11.06.1954 - 01.07.1960
9	s. M. Zenona Paisert	01.07.1960 - 01.07.1963
10	s. M. Cyryla Mazana	01.07.1963 - 01.10.1966
11	s. M. Nulla Jankowska	01.10.1966 - 20.07.1970
12	s. M. Juliana Majorek	17.08.1970 - 01.09.1973
13	s. M. Mieczysława Wierzbowska	01.10.1973 - 19.01.1976
14	s. M. Bogdana Kowalska	19.01.1976 - 07.10.1984
15	s. M. Zenobia Radzikowska	07.10.1984 - 03.05.1988
16	s. M. Bonifilia Nawrocka	03.05.1988 - 06.02.1991
17	s. M. Sławomira Bielawa	06.02.1991 - 26.08.1993
18	s. M. Bonifilia Nawrocka	26.08.1993 - 26.08.1997
19	s. M. Agnieszka Malcher	26.08.1997 - 23.11.1999
20	s. M. Bonifilia Nawrocka	23.11.1999 - 23.11.2008
21	s. M. Janina Jaskólska	23.11.2008 - 17.09.2011
22	s. M. Leonilla Budniak	17.09.2011 - 21.11.2020
23	s. M. Norberta Mądrawska	21.11.2020 -

* Mistrzynie Nowicjatu w latach 1918-1923 jest jednocześnie Siostrą Przełożoną wspólnoty

15 kwietnia 1921 roku Siostry Służebniczki Maryi zapoczątkowały opiekę nad dziećmi polskimi – tworząc ochronkę pod wezwaniem św. Alojzego dla około 100 dzieci z rodzin katolickich. Z początkiem 1921 r. kapłanem Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej został ks. Edward Karwatka⁸, przeznaczony na to stanowisko z Kurii Arcybiskupiej w Poznaniu. Obowiązkiem jego, oprócz posługi duszpasterskiej, było m.in. prowadzenie dla nowicjuszek, trzy razy w tygodniu, wykładów z religii. Z jego też inicjatywy podjęto budowę nowej kaplicy zakonnej, mogącej pomieścić większą liczbę wiernych przybywających tu na nabożeństwa. W czerwcu 1922 r., pod przewodnictwem ks. E. Karwatki, rozpoczęto prace budowlane, początkowo bez pozwolenia policyjnego i wbrew opinii M. Borgii – przełożonej generalnej w Pleszewie. Ponadto, obok – w Kotowie, 22 lipca 1922 r. siostry kupiły od p. Markiewicza 70-morgowe gospodarstwo sąsiadujące z ich ogrodem. Ks. Edward Karwatka z własnej inicjatywy zbierał datki na budowę kaplicy wśród okolicznej ludności. Siostry ze swej strony kwestowały również na ten cel oraz służyły własnym zaprzęgiem dla transportu materiałów budowlanych. Przez dłuższy czas podejmowały także robotników na posiłki w stołówce, nie potwierdzając tych usług

8 Edward Karwatka (1892-1971), wieloletni proboszcz i dziekan śremski, tajny szambelan Jego Świątobliwości, pierwszy kapłan Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w latach 1921-1926.

Siostra Przełożona – Reinolda Peche około 1934 r. w towarzystwie, od lewej: Józefa Ciesielskiego (rendanta parafii św. Barbary), ks. Stanisława Streicha (ówczesnego proboszcza parafii św. Barbary z siedzibą u sióstr), Jadwigi Sikorskiej (właścicielki sąsiadującej apteki) i ks. Czesława Grzonki (wikariusza)

bie prawo własności do wybudowanej z ich pomocą kaplicy. Siostry pożaliły się do konsystorza w Poznaniu. Rozpoczął się proces w Sądzie Arcybiskupim o prawo własności do nowo wybudowanej świątyni. W lutym 1926 r. ks. E. Karwatka został przeniesiony do Otorowa. Wygłaszając przed wyjazdem mowę pożegnalną, podburzył jeszcze mieszkańców, którzy odgrąжали się siostrą. Sytuacja była bardzo napięta.

Równolegle w tym czasie istniała jeszcze w Żabikowie ewangelicka gmina wyznaniowa pod przewodnictwem pastora Theobalda Schatza⁹, który pod koniec 1927 r. przeniósł się do Rawicza. Jednak możliwość przejścia poprotestanckiego kościoła, który niemal po sąsiedzku znajdował się przy placu, nastąpiła dopiero po II wojnie światowej.

Napięta sytuacja dotycząca nowej kaplicy dobudowanej do domu sióstr uległa zmianie

czy datków żadnymi dokumentami. Obdarzając zaufaniem swojego kapelana, nie podejrzewały, że po zakończeniu budowy, ksiądz kapelan bez uzgodnienia z siostrami przekaze nową kaplicę komitetowi mieszkańców nieistniejącej jeszcze parafii w Żabikowie. Poświęcenie nie całkowicie gotowej kaplicy (bez okien) odbyło się w wigilię 24 grudnia 1922 r. po zaledwie półrocznym okresie budowy. Kaplica była integralnie połączona z domem zakonnym oraz zbudowana na gruncie należącym do Zgromadzenia. Mieszkańcy jednak rościli so-

Frontowa elewacja dobudowanej w 1922 r. kaplicy w Roku bł. Edmunda Bojanowskiego – 2014 fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

9 Theobald Schatz (1877-1934), pastor kościoła ewangelicko-unijnego. Od 1907 r. organizator i pastor gminy żabikowskiej. Po 1927 r. w Rawiczu, gdzie zmarł.

Z prawej – nieotynkowana jeszcze kaplica wybudowana w 1922 r. przez ks. Edwarda Karwatkę, na gruncie sióstr i złączona od północnej strony z zakupionym dwa lata wcześniej nowicjatem (później Domem Generalnym). Na Elewacji frontowej domu symbol pomocy medycznej „+” zastąpiono wpisanym w istniejące koło kwadratem, w którym trójkąt wierzchołkiem ku górze z umieszczonym centralnie otwartym okiem – symbol „Oka Opatrzności” fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Kapelani Sióstr Służebniczek Maryi w Żabikowie

Imię i Nazwisko	daty posługi	czas posługi u Sióstr	
Edward Karwatka (1892-1971)	1921 - 02.1926	5 lat	
Tomasz Samulski (1900-1944)	1926 - 1928	2 lata	
Karol Zwaka (1890-1940)*	1928 -1930	2 lata	służebnie proboszcz
Jan Joachimowski (1895-1962)*	1930 - 1933	3 lata	
Stanisław Streich (1902-1938)*	1933 - 1935	2 lata	
Franciszek Kowalczyk (1904-1986)*	1935 - 1939	4 lata	
Marian Tomaszewski (1907-1957)*	1945 - 1957	12 lat	
Roman Mieliński (1906-1976)*	1957 - 1968	11 lat	
Bernard Czajka (1924-1994)*	1968 - 1975	7 lat	
Zygmunt Sowiński (1926-2012)*	1975 - 1985	10 lat	
Andrzej Najdek (1945-2007)	09.01.1985 - 31.08.1985	8 miesięcy	Dom Generalny
Robert Barbuźniński (1951)	01.09.1985 - 29.06.1988	3 lata	
Tomasz Rak (1962-2020)	30.06.1988 - 05.08.2001	13 lat	
Grzegorz Koralewski (1950-2020)	06.08.2001 - 14.07.2008	7 lat	
Andrzej Wojciechowski (1948)	15.08.2008 - 30.06.2011	3 lata	
Dariusz Galant OMI (1968)	01.07.2011 - 28.06.2018	7 lat	
Waldemar Meyka OMI (1963)	29.06.2018 -		

* proboszczowie parafii św. Barbary

Dom Generalny Sióstr Służebniczek Maryi z dobudowaną kaplicą (z prawej), widok z placu Edmunda Bojanowskiego (dawniej pl. Wolności) w 1950 roku fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

w następnym roku – 1928, kiedy to utworzono nową parafię pod wezwaniem św. Barbary, wydzieloną z wielkiej parafii św. Floriana w Wierach.

Na zasadzie kompromisu ustalono, że kaplica pw. Najświętszego Serca Jezusa, jako jedna z pierwszych powstałych po odzyskaniu niepodległości w Polsce świątyń, będzie służyła nie tylko siostrom, ale też potrzebom wiernych nowej parafii św. Barbary.

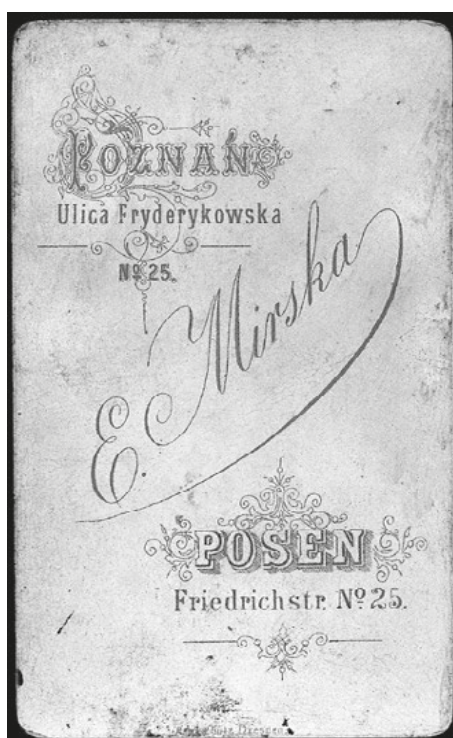
Kwestie własności kaplicy nie zablokowały jednak działań sióstr na rzecz okolicznej ludności a właściwie matek i dzieci. 3 kwietnia 1923 r. nastąpiło otwarcie Poradni dla Matek, Stacji Opieki nad Dziećmi oraz Kuchni Mlecznej. Z pomocą dr. Antoniego Wierusza¹⁰ - lekarza powiatowego Stacja Opieki stała się placówką wzorcową, chlubiono się nią przed najwyższymi osobami w państwie. W lutym 1924 r. raportowano, że z opieki Stacji przez 8 miesięcy istnienia skorzystało 540 dzieci, zasięgnięto 1 435 porad lekarskich, a pielęgniarka odbyła 1 556 wizyt domowych. Stację opieki odwiedziła w kwietniu 1924 r. pani prezydentowa Maria Wojciechowska¹¹ z osobami

10 Antoni Wierusz (1883-1945), lekarz internista, działacz niepodległościowy, powstaniec wielkopolski komendant szpitala polowego, lekarz powiatowy Poznań Zachód (1919-1939). W 1923 r. powołał pierwszą w Wielkopolsce Stację Opieki nad Matką i Dzieckiem, jako placówkę wzorcową. W czasie okupacji hitlerowskiej był oficerem konspiracyjnego Wojska Ochockiego Ziem Zachodnich.

11 Maria Wojciechowska (1869-1959), pierwsza dama Polski w latach 1922-1926, żona prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego. Kurierka PPS i współpracowniczka Józefa Piłsudskiego.

Dr Antoni Wierusz w mundurze powstańca wielkopolskiego 1918-1919. Dzięki jego pomocy siostry otwały wiosną 1923 r.: Poradnię dla Matek, Stację Opieki nad Dziećmi oraz Kuchnię Mleczną fot. www.cyryl.poznan.pl – własność Małgorzaty Wierusz-Kozłowskiej (depozyt Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu) [dostęp: 02.12.2021 r.]

W Luboniu w Zgromadzeniu Sióstr Służebniczek Maryi znajduje się jedyna fotografia założyciela – Edmunda Bojanowskiego (format 6x9 cm) wykonana przed 1871 rokiem w atelier Emilii (Emmy) Mirskiej* w Poznaniu, ul. Friedrichstrasse 25 (Fryderykowska, obecnie ul. 23 Lutego) fot. Piotr Ruszkowski

* Emilia Mirska z domu Zwierzchlejska, ur. 08.10.1818 r. w Krotoszynie, zm. 01.01.1896 r. w Poznaniu, fotografowania uczyła się w Paryżu, po powrocie otworzyła studio fotograficzne w Poznaniu przy dzisiejszej ul. 23 Lutego, w latach 1889-1995 miała też filię przy pl. Wilhelmowski 3 (obecnie pl. Wolności). Zakład fotograficzny po Emilii Mirskiej przejął Józef Cieśliński. U dołu rewersu zdjęcia, drobnymi literami dodatkowy napis H. Anschütz (?), Dresden (Drezno)

Ochronka dla dzieci prowadzona przed wojną przez wielkopolską gałąź Sióstr Służebniczek Maryi. Zdjęcie z 1936 r. przedstawia z dużym prawdopodobieństwem grupę z parafii św. Antoniego Padewskiego na Starołęce w Poznaniu, gdzie proboszczem w latach 1922-1941 był, siedzący w środku, ks. Bronisław Gładysz (1892-1943 – zginął w KL Mauthausen-Gusen). Na zdjęciu w ostatnim rzędzie dziewczynki w charakterystycznych bamberskich strojach z kwiecistymi kornetami na głowach z arch. „WL”

towarzyszącymi, a pięć lat później w 1929 r. stację żabikowską sióstr wizytował Prezydent RP – Ignacy Mościcki¹² z małżonką. Placówka ta działała prężnie przez cały okres międzywojenny. Wsparcie finansowe dla jej działalności zapewniał Amerykański Czerwony Krzyż, Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom oraz Wydział Powiatowy Zachodnio-Poznański.

W roku 1930 – dokładnie 11 sierpnia, w 59. rocznicę pogrzebu – zostały do Kaplicy w Żabikowie (krypta obok ołtarza) przeniesione szczątki doczesne założyciela Zgromadzenia – Edmunda Bojanowskiego. Przeniesiono je z Jaszkowa, koło Śremu, gdzie wcześniej (1927 r.) dokonano przełożenia kości do małej trumienki. Od tego dnia historia domu w Żabikowie jest naznaczona obecnością relikwii fundatora Zgromadzenia i stała się równocześnie częścią historii rozwijającego się kultu Edmunda Bojanowskiego.

Tym samym spełniło się życzenie Założyciela, by móc spoczywać przy Nowicjacie. Tak było jednak dość krótko, ponieważ w roku 1932 Nowicjat ponownie przeniesiono do Pleszewa, a Żabikowo stało się domem sióstr emerytek. Jednak na ile było to możliwe, siostry nadal służyły społeczności lokalnej, opiekując się najmłodszymi w ochronce (60 dzieci), pielęgnując chorych, pomagając ubogim oraz pracując przy parafii św. Barbary jako organistki oraz w biurze parafialnym a często także dając miejsce zamieszkania i stołowania księżom a także ich gościom.

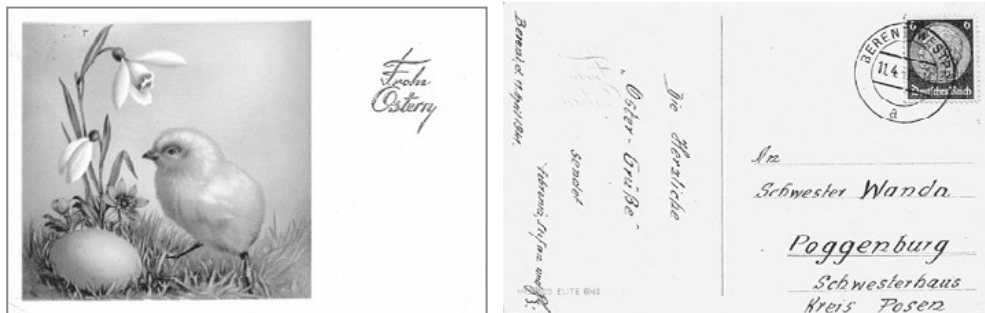
Taka sytuacja trwała do wybuchu II wojny światowej.

¹² Ignacy Mościcki (1867-1946), prof. chemii fizycznej, prezydent Polski w latach 1926-1939.

Wojna

We wrześniu 1939 r. 11 sióstr z 16 przebywających na żabikowskiej placówce, ulegając panice wojennej, powędrowało wraz z falą uciekinierów na wschód, docierając do Witkowa, gdzie Zgromadzenie posiadało swój dom. Wojsko niemieckie wkraczając 12 września 1939 r. do Żabikowa, zajęło część domu zakonnego, umieszczając 5 pozostałych tutaj sióstr w innych pomieszczeniach. Pod koniec września siostry z Witkowa powróciły do Żabikowa, ale swoich pomieszczeń nie odzyskały. 15 grudnia 1939 r. siostry otrzymały nakaz opuszczenia całego domu, jednak na pisemną interwencję Zgromadzenia cofnięto nakaz tylko do 1941 r. Jednocześnie zakazano siostrom wykonywania jakiejkolwiek działalności wychowawczej czy opiekuńczej na terenie gminy. Utrzymywały się jedynie z własnego gospodarstwa w Kotowie. Gdy przełożona, spodziewając się kolejnych szykan, rozesłała siostry do ich rodzinnych domów, władze niemieckie 24 czerwca 1941 r. aresztowały 6 sióstr, umieszczając je w obozie w Bojanowie¹³. Tutaj po czterech miesiącach zmarła jedna z nich – Wanda Kąkolewska¹⁴. Natomiast siostrę przełożoną – Salomeę Kaczmarek umieszczono najpierw w więzieniu w Lesznie, następnie w Poznaniu. Do końca wojny okupanci zajmowali cały dom sióstr, urządzając tu Niemiecki Urząd Pracy. W czasie wyzwalań Żabikowa i okolic w domu sióstr Rosjanie utworzyli szpital polowy.

Inna siostra służebniczka – Augustyna (Aniela Kujawa)¹⁵ przeszła przez obóz karno-śledczy w Żabikowie, a zginęła w nieznanych okolicznościach w obozie koncentracyjnym Ravensbrück.

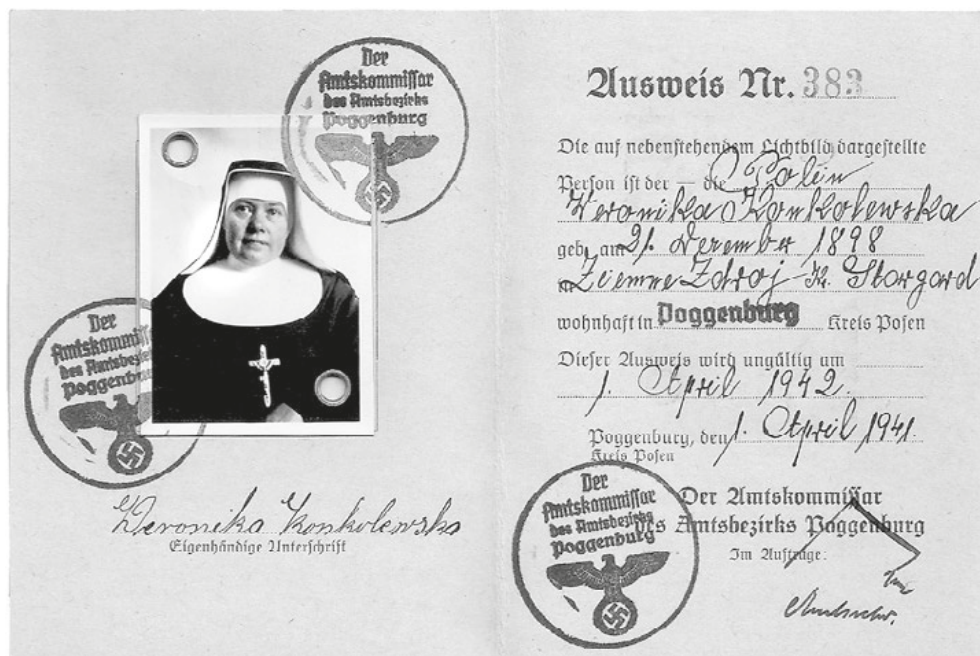

Kartka Wielkanocna, którą otrzymała siostra Weronika Wanda Kąkolewska do Żabikowa w 1941 r. kilka miesięcy przed wywózką do obozu w Bojanowie fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

13 Bojanowo – miasto w województwie wielkopolskim, powiecie rawickim, około 20 km na południe od Leszna w kierunku Rawicza.

14 Wanda Kąkolewska (1898-1941) Siostra Służebniczka NPNMP przebywała do 23.06.1941 r. w Żabikowie, zmarła 2.11.1941 r. w obozie w Bojanowie.

15 s. Augustyna – Aniela Kujawa – ur. 30.07.1890 r. w Dębcu powiat Śrem, od 03.01.1914 r. zakonnica Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, dom zakonny w Zaniemyślu, ostatnie śluby zakonne złożyła 19.12.1926 r. W czasie okupacji niemieckiej w sierpniu 1944 r. otrzymała nakaz pracy (tzw. Einsatz) przy rowach obronnych. Nie zgłosiła się, ukrywała się w Śremie. Aresztowana przez Niemców we wrześniu 1944 r. w Zaniemyślu, więziona w Środzie Wlkp. Po trzech tygodniach 25.09.1944 r. przeniesiona do obozu w Żabikowie (nr więźnia: 19150), niemieckiego obozu karno-śledczego (Polizeigefängnis der Sicherheitspolizei und Arbeitserziehungslager Posen-Lenzingen). Stąd 18.12.1944 r. przetransportowana została do obozu koncentracyjnego KL Ravensbrück, gdzie zginęła w nieznanych okolicznościach. (wg „BIAŁA KSIĘGA” Martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. 1914-1989) <http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMS/POLISHRELIGIOUSmartyr1449.htm> [dostęp 30.11.2021 r.]

Auswiess s. Weroniki – Wandy Kąkolewskiej (tu pisownia Konkolewska), która została wywieziona przez hitlerowców z Żabikowa do obozu w Bojanowie i tam zmarła. Dokument wystawiony w Żabikowie (Poggenburg) 1.04.1941 r. fot.arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostra Aniela Kujawa
(1890-1944) zginęła
w obozie koncentracyjnym
Ravensbrück fot. GTKRK
<http://www.swzygmunt.knc.pl>

Siostry przed pomnikiem Państwa Podziemnego w Poznaniu i tablicami upamiętnionych ofiar, wśród których tabliczka z napisem: S. M. AUGUSTYNA / ANIELA KUJAWA / SŁUŻEB. NPNMP / 1890-1944 / RAVENSBRÜCK fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Po wojnie

Powrót sióstr po zakończeniu działań wojennych nastąpił wiosną 1945 r., wtedy też rozpoczęły powolną odbudowę domu i działalności, jak się szybko okazało w niełatwej powojennej rzeczywistości Polski Ludowej. W 1945 r. w domu zakonnym zastały chorych leżących na słomie. Przejściowo funkcjonowało tu też Wójtostwo, wszędzie panował nieład i bieda. Siostry zmuszone były pójść do ludzi po prośbie o żywność i opał. Jesienią 1945 r. Wydział Zdrowia z Poznania urządził na parterze domu Gminny Ośrodek Zdrowia, w którym początkowo zatrudniono 3 siostry. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu opłacało co prawda czynsz za zajmowane przez Ośrodek lokale, ale Zgromadzenie było zmuszone odprowadzać wysoki podatek od tej działalności do Funduszu Gospodarki Mieszkaniowej, za co mogło jedynie korzystać z prawa do koniecznych remontów domu, finansowanych przez tenże fundusz.

Parafia pw. św. Barbary, która od jej powołania w 1928 r. do wojny funkcjonowała w kaplicy przy domu sióstr, po wojnie przejęła sąsiadujący kościół poewangelicki. W tym czasie przy parafii powstało też przedszkole i w budynku plebanii zaczęło funkcjonować biuro parafialne. Tam również znalazły zatrudnienie 3 siostry przedszkolanki, jednocześnie pełniące funkcje organistki i dyrygentki chóru.

Umieszczenie grobu Założyciela w krypcie kaplicy żabikowskiej w 1930 r., jak już wspomnieliśmy, miało decydujący wpływ na życie sióstr a także historię tego domu oraz Żabikowa. Wiele ważnych wydarzeń tu przeżywanych wiązało się z osobą i kultem błogosławionego Edmunda.

5 lipca 1947 r. miało miejsce przełożenie szczątków Założyciela Zgromadzenia – śp. Edmunda Bojanowskiego do nowej trumienki. Do tych czynności wydelegowany został przez ks. abpa Metropolitę Poznańskiego Walentego Dymka¹⁶ – ks. inf. Nikodem Edwin Mędlowski¹⁷ z Poznania. Po Mszy św. odprawionej przez ks. dziekana Stanisława Ratajczaka¹⁸ z Komornik – reprezentantki wszystkich czterech gałęzi Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP przeniosły trumienkę ze szczątkami. Były to: Matka Generalna z Pleszewa – Agata Liczbińska, Matka Generalna z Dębicy – Brygida Grzegorzczak, Matka Demetria Cebula z Poręby oraz s. Pulcheria Ponaza z Liskowa – w zastępstwie Matki Generalnej ze Starej Wsi. W zakrystii zawartość trumienki wyłożono na stół, oczyszczono, wymieniono obicie, zawinięto na nowo i opieczętowano. Te czynności stały się okazją do oddania czci doczesnym szczątkom Założyciela. Siostra mistrzyni nowicjatu z Pleszewa - Ignacja Wieczorek¹⁹ poprowadziła wspólną modlitwę o jego beatyfikację wraz z ok. 50 przybyłymi siostrami. „Wielka wspólnota ducha naszego Ojca Założyciela przebiegała w radosnym spotkaniu

16 Walenty Dymek (1888-1956), arcybiskup metropolita poznański w latach 1946-1956.

17 Nikodem Edwin Mędlowski (1892-1967), ks. infułat, tajny szambelan papieski, proboszcz w Gostyniu, prałat kapituły katedry poznańskiej. Uczestnik I wojny światowej, dowódca kompanii piechoty – ppor. podczas II wojny światowej w Polskiej Misji Katolickiej w Glasgow. Kierował odbudową katedry poznańskiej. Przewodniczący trybunału do spraw procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego. Profesor Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu.

18 Stanisław Ratajczak (1879-1954), proboszcz w Obrze, Wirach i Komornikach, dziekan stęszewski. Działacz narodowy, od 1910 r. członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

19 Ignacja Wieczorek (1893-1960) – mistrzyni nowicjatu Sióstr Służebniczek NPNMP w Pleszewie w latach 1937-1957

Przy organach w kościele św. Barbary siostra Trojana z chórkami. Zdjęcie z sierpnia 1968 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

W prowadzeniu lekcji religii pomagała siostra przełożona – Nulla Jankowska
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Trumienka z doczesnymi szczątkami Edmunda Bojanowskiego została złożona w przeszklonym sarkofagu kaplicy w Żabikowie fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

5 lipca 1947 r., po oczyszczeniu trumienki szczątki Założyciela zawinięto w biały jedwab, a nową trumienkę przepasano srebrnym sznurem i zapieczętowano. Przy stopniach ołtarza siostra mistrzyni Ignacja Wiczorek odmawia modlitwę o rychłą beatyfikację Edmunda Bojanowskiego
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostry Służebniczki Maryi z czterech gałęzi niosą szczątki założyciela zgromadzenia Edmunda Bojanowskiego do kapliczki w żabikowskim Sanktuarium i złożyły w sarkofagu. Matki przełożone generalne, w pierwszej parze od lewej: s. Epifania Wróbel (dębicka) i s. Filomena Dudzianka (starowiejska), za nimi – s. Bolesława Radomska (pleszewska) z s. Genezją Reck (śląska)
fot. arch. „Przewodnik Katolicki”

siostr na śniadaniu i obiedzie w Żabikowie” – tak podsumowały te chwile siostry w kronice domowej.

25 kwietnia 1950 r. odbyły się w Żabikowie uroczystości związane z setną rocznicą istnienia Zgromadzenia, które powstało 3 maja 1850 r. Przybyli na nie m.in.: Ks. Prymas Polski Stefan Wyszyński, ks. abp Walenty Dymek, ks. Jan Rostworowski²⁰ i inni księża oraz Matki Generalne wszystkich gałęzi z wieloma siostrami. Referat o stuleciu rozwoju Zgromadzenia wygłosiła ówczesna Matka Wiktoria (zastępczyni przełożonej generalnej) M. Loyola Sommerfeld²¹ z Pleszewa.

14 kwietnia 1950 r. przejęto na rzecz państwa nieruchomość ziemską w Poznaniu przy ul. Kotowo 60 – (czyli – ok. 12-hektarowe gospodarstwo) na mocy ustawy o przejęciu przez państwo dóbr martwej ręki z dnia 20.03.1950. Kilka siostr jednak nadal zamieszkiwało pod tym adresem, a od 15.01.1954 r. mieściła się tu

Na ogólnopolskie uroczystości obchodów 100. rocznicy istnienia Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi zorganizowanych 25.04.1950 r. przybyli do Żabikowa m.in.: Prymas Polski – kard. Stefan Wyszyński, Metropolita Poznański abp Walenty Dymek oraz ks. inf. Stanisław Bross, ks. Antoni Baraniak (kapelan prymasa Polskiego), ponadto rozpoznani ks. Stanisław Ratajczak (1. z lewej), ks. Teodor Nogala (za prymasem Wyszyńskim), dalej siostry z czterech gałęzi Zgromadzenia: Starowiejskie, Dębickie, Śląskie i Wielkopolskie. Zewnętrznie różnią się strojem zakonnym, ale łączy je jeden charyzmat służby drugiemu człowiekowi fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

20 Jan Rostworowski (1876-1963) – jezuita, pisarz katolicki. Rektor zgromadzenia w Starej Wsi i Chyrowie, redaktor pism katolickich, m.in.: „Sodalis Marianus”, „Tygodnika Powszechnego”.

21 Loyola Sommerfeld (1910-1996) - Przełożona Generalna Sióstr Służebniczek NPNMP w Pleszewie w latach 1963-1975

Pamiątkowe zdjęcie Zarządu Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Wielkopolskich, od lewej: s. Anastazja Majchrzak (radna), s. Agata Liczbińska (przełożona generalna), s. Ignacja Wieczorek (radna, mistrzyni nowicjatu), s. Zenona Peisert (radna, sekretarka), s. Bolesława Radomska (wikaria generalna), s. Tarsylia Porażyńska (przełożona, ekonomka)
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

terenach w całości przejął ośrodki zdrowia.

Pomimo skromnych warunków lokalowych cechowała siostry ogromna otwartość i gościnność. Dzienniki wspominają o częstych odwiedzinach sióstr i innych gości, którzy przyjeżdżali pomodlić się przy grobie Założyciela. Okresami nasilenia odwiedzin były rocznice związane z urodzinami, imieninami czy dniem odejścia do Pana Sługi Bożego (Sł. B.) – Edmunda Bojanowskiego. Np. 7 sierpnia 1958 r. około

niezależna placówka Zgromadzenia złożona z 3 sióstr, których domek znalazł się ostatecznie na terenie Spółdzielni Kółek Rolniczych Poznań-Fabianowo, użytkującej przejęte przez Państwo grunty sióstr. Choć siostry zamieszkałe w budynku w Kotowie stały się formalnie niezależną wspólnotą, to dom zakonny w Żabikowie zawsze pełnił rolę opiekuńczą i ochronną dla tej wspólnoty.

Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 07.10.1954 r. powołano do życia miasto Luboń, składające się z trzech wsi: Luboń, Lasek, Żabikowo – siostry mieszkały więc odtąd w Luboniu 3.

Wspólnota zakonna w Żabikowie liczyła w okresie powojennym od 14 do 18 sióstr i zajmowała I piętro domu. Parter, jak również niektóre pomieszczenia w su-

Bez mała przez 40 lat, w powojennej rzeczywistości PRL, parter siedziby Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi i nie tylko, zajmowały władze. Utworzono tu: Okręgowy Ośrodek Zdrowia w Żabikowie oraz Ubezpieczalnię Społeczną – Wydział Powiatowy – świadczą o tym szyldy nad wejściem do sióstr z 1950 roku uchwycone na zdjęciu z uroczystości
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostry czterech odgałęzień Zgromadzenia obecne na uroczystościach ze swymi Przełożonymi Generalnymi (siedzą w 1. rzędzie oznaczone na dole habitów „X”) od lewej: s. Filomena Dudzianka (starowiejskie), s. Agata Liczbińska (wielkopolskie), s. Demetria Cebula (śląskie), s. Joela Piłat (dębickie) fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

60 sióstr uczestniczyło we Mszy św. sprawowanej przez ks. abpa Antoniego Baraniaka²² przy jego grobie.

W związku z toczącym się w archidiecezji poznańskiej procesem beatyfikacyjnym Sł. B. Edmunda Bojanowskiego w Żabikowie miały miejsce następujące wydarzenia: 6 maja 1960 r. trumienkę ze szczątkami doczesnymi Założyciela umieszczono w specjalnej niszy pod posadzką, przykryto następnie kamienną płytą. 30 maja 1960 r. nastąpiło przełożenie szczątków do nowej metalowej trumienki. Zjechało się na ten dzień ok. 50 sióstr z różnych gałęzi Zgromadzenia. Stawił się również cały trybunał procesu diecezjalnego Sł. B. Edmunda. Obecnych było 6 kapłanów, 2 lekarzy – profesorów oraz przedstawiciel Państwowej Kontroli Sanitarnej. Po otwarciu grobu wydobytą trumienkę niosły 4 Matki Generalne. W głębokim milczeniu otwarto trumienkę i wyjęto czcigodne kości. Przy drzwiach zamkniętych, w obecności samego trybunału, oczyszczano, liczo i układano kości na przygotowanym stole. Po kilku godzinach pracy mogły wszystkie obecne siostry zobaczyć i uczcić szczątki doczesne swego Założyciela. Następnie ułożono kości do nowej metalowej trumienki, która po zamknięciu została umieszczona w dotychczasowej dębowej i ponownie w procesji żałobnej odniosły ją Matki Generalne w asyście kapłanów do krypty, gdzie zamurowania jej dokonał zaprzysiężony pracownik.

30 maja 1960 r. dokonano kolejnego przełożenia szczątków E. Bojanowskiego. Trumienkę niosą matki przełożone fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

22 Antoni Baraniak (1904-1977) – arcybiskup metropolita poznański w latach 1957-1977. Salezjanin, kapelan i sekretarz Prymasów Polski: Augusta Hlonda i Stefana Wyszyńskiego. Uwięziony w latach 1953-1956.

24.10.1960 r. przybył ks. abp A. Baraniak z bp. Franciszkiem Jedwabskim²³ oraz cały Trybunał, aby celebrować Mszę św. na zakończenie procesu diecezjalnego zwanego „informacyjnym” Sł. B. Edmunda, przy licznych udział siostr oraz wiernych świeckich.

Pod rządami komunistycznych władz sytuacja Kościoła w Polsce stawała się coraz trudniejsza. Ofiarami represji padały także osoby zakonne. W październiku 1961 roku zwolniono z pracy w ośrodku zdrowia siostrę pielęgniarkę, nie mając zastępstwa dla niej. By nie ucierpieć na tym chorzy podopieczni – pracowała społecznie. W marcu 1962 r. kolejna siostra została pozbawiona pracy w ośrodku. Podobnie z końcem czerwca 1962 r. państwo przejęło Przedszkole w Żabikowie, do tej pory prowadzone przez siostry. Niezapowiedziana 8-osobowa komisja dokonała inwentaryzacji, jednocześnie usuwając krzyże i obrazy religijne ze ścian, założono nowe zamki i opieczętowano przedszkole. Siostry służebniczki jako czynnik wrogi ideowo miały od tej pory zakaz pracy wychowawczej.

Liczne prośby ludności – potrzeby chorych w domach – spowodowały, że siostry 18 lipca 1962 r. utworzyły swój prywatny gabinet pielęgniarski (pokój przy klatce schodowej) dla chorych przychodzących na różne zabiegi. Rozpoczęto też

Arcybiskup Antoni Baraniak – Metropolita Poznański na uroczystościach dziękczynnych na zakończenie prac procesu informacyjnego na terenie archidiecezji w sprawie beatyfikacji Edmunda Bojanowskiego, które miały miejsce 24 października 1960 r. w kaplicy sióstr w Żabikowie fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

23 Franciszek Jedwabski (1895-1975) – biskup pomocniczy poznański w latach 1946-1975. Powstaniec wielkopolski, sierż. WP. Proboszcz parafii katedralnej w Poznaniu. Więzień obozów koncentracyjnych w Mauthausen-Gusen i Dachau (1941-1945), rektor Kolegium Polskiego w Rzymie, bliski współpracownik arcybiskupów: Walentego Dymka i Antoniego Baraniaka.

wykonywanie np. zastrzyków bezpośrednio w domach chorych. Ta działalność była wysoko ceniona przez mieszkańców Żabikowa. Siostra pielęgniarka miała bardzo dużo zleceń, często wzywana była w nagłych sprawach także w nocy.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej zwróciło się z prośbą o możliwość urządzenia w suterrenach domu (bez umowy i opłaty) kuchni dla przejętego wcześniej Przedszkola, na co Matka Generalna wyraziła zgodę, (stan taki trwał do 21 października 1983 r.). Udało się wtedy po wielu prośbach pozyskać pozwolenie Funduszu Mieszkaniowego na konieczny remont dachu.

W październiku 1962 roku rozpoczęła się pierwsza sesja Soboru Watykańskiego II i związane z tym ożywienie w Kościele, co pociągnęło za sobą wiele inicjatyw modlitewnych w intencji Soboru, w których siostry brały czynny udział.

W dniach 14-16 listopada 1964 r. uroczyste obchodzono 150. rocznicę urodzin Śl. B. Edmunda. W obchody te zaangażowane były nie tylko siostry, ale też katechizowane przez nie dzieci i ich rodzice.

Dwa lata później siostry były uczestniczkami wielkich wydarzeń milenijnych, szczególnie w farze poznańskiej, a następnie w październiku 1966 r. przyjmując wędrujący międzyzakonny obraz Matki Bożej Częstochowskiej – Królowej Polski.

Zleceń na wykonanie zastrzyków w domach chorych przybywało, dlatego w kwietniu 1967 r. zakupiono motorower marki Simson, na którym siostra pielęgniarka docierała do chorych. Odtąd widok siostry na „simsonku” wpisze się w krajobraz Lubonia.

Siostry w kwietniu 1967 r. przeżywały też wizytację kanoniczną z ramienia archidiecezji – wizytatorem był o. Leonard – karmelita.

9 listopada 1970 r. w kaplicy sióstr odprawiona została pierwsza Msza św. w nowym posoborowym rycie, odprawił ją ks. Bernard Czajka²⁴ – ówczesny proboszcz, w ornaście gotyckim uszytym przez siostry.

Czas od 7 sierpnia 1971 r. do sierpnia 1972 r. był rokiem jubileuszowym 100. rocznicy śmierci Śl. B. Edmunda. Na jego inauguracji, zebrało się przy grobie Założyciela 300 sióstr, które pod przewodnictwem bp. Franciszka Jedwabskiego brały udział we Mszy św., a następnie wystosowały telegram do Ojca Świętego – Pawła VI. Po Mszy św. udało się poczęstować śniadaniem wszystkich uczestników zgromadzonych w domu zakonnym oraz w salkach.

Siostra Dobrosława – pielęgniarka z motorowerem marki „Simson” na którym docierała do podopiecznych z zabiegami i zastrzykami fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

24 Bernard Czajka (1924-1994), ks. infułat, proboszcz parafii św. Barbary w Luboniu – Żabikowie (1868-1975) i Kolegiaty św. Marii Magdaleny w Poznaniu (1975-1994).

Po Mszy św. modlono się wspólnie o rychłą beatyfikację Sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Na wspólnym posiłku zorganizowanym na zakończenie uroczystości 100. rocznicy śmierci Edmunda Bojanowskiego. Na pierwszym planie oprócz bpa F. Jedwabskiego (z lewej), jego kapelan ks. Leonard Poloch (z prawej) i ówczesny proboszcz parafii św. Barbary ks. Bernard Czajka (1968-1975), siostry
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Zmodernizowane w 1972 r. miejsce wiecznego spoczynku założyciela Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi – bł. Edmunda Bojanowskiego w kaplicy lubońskiego Sanktuarium z rzeźbą wykonaną z tworzywa sztucznego przez artystę Adama Chyrka. Na ścianie cytat: Pracuj duszą, miłując Boga. Pracuj sercem, ćwicząc się w miłości bliźniego. Pracuj myślą, trzymając ją nieoderwaną od Krzyża Chrystusowego. Pracuj, służąc ubogim i chorym, jakbyś samej Chrystusowi służyła. Prostotę zalecam... Prostota jest klejnotem czystej wody, szczerością dziecięcą otwartą i przejrzystą, Sercem na dłoni. Cała nadzieja w nieprzebranym miłosierdziu Bożym... / bł. Edmund Bojanowski (stan z 2014 r.) fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

Po tej uroczystej celebracji wprowadzono w parafii zwyczaj cotygodniowej Mszy św. (poniedziałki wieczorem) w kaplicy domu zakonnego wraz z nabożeństwem i prośbami do Sł. B. Edmunda, a obok krypty założono specjalną skrzynkę na intencje, które wierni mogli zapisywać na kartkach i tam umieszczać.

30 maja 1972 r. poczyniono pierwsze projekty modernizacji krypty Ojca Założyciela, których autorem był artysta Adam Chyrek. Powstała wtedy

Biskup Franciszek Jedwabski na uroczystej Mszy św. 7 sierpnia 1971 r. w setną rocznicę śmierci Edmunda Bojanowskiego, odprowadzanej jeszcze przed „starym” ołtarzem, ale już w posoborowym rycie, ze stołem ofiarnym skierowanym do wiernych fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

figura Edmunda z dziećmi i sarkofag z czarnego marmuru. Prace te wykonywano jako przygotowanie do wielkiej uroczystości zakończenia roku jubileuszowego setnej rocznicy śmierci Założyciela, na którą zaproszony był cały Episkopat Polski.

5 września 1972 r.

Zjazd Episkopatu Polski do Żabikowa to bodaj największe i jedno z najważniejszych wydarzeń. Miało to miejsce 5 września 1972 r. Poprzedzono je okresem intensywnych przygotowań, które nadzorował ks. abp A. Baraniak.

Uroczysta celebra odbyła się na placu pomiędzy kaplicą a „salkami”. Zbudowano specjalną trybunę dla Prymasa Polski Stefana kardynała Wyszyńskiego²⁵, kardynała Karola Wojtyły²⁶ i pozostałych biskupów zebranych na konferencji Episkopatu. Tuż przed uroczystościami „Edmundowymi” biskupi nawiedzili dawny obóz karno-śledczy w Żabikowie. Dzwony bijące na wieży kościoła św. Barbary obwieściły przyjazd zacnych gości. Procesyjnie udano się na plac i biskupi zajęli przygotowane trybuny.

5 września 1972 r. Luboń gościł Episkopat Polski na uroczystościach związanych z 100. rocznicą śmierci Edmunda Bojanowskiego. Na ceremonię organizowaną na terenie sióstr podążają otoczeni tłumem celebriansi: abp Antoni Baraniak, kard. Karol Wojtyła, abp Bolesław Kominek*, kard. Stefan Wyszyński fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

25 Stefan Wyszyński (1901-1991), prymas Polski w latach 1948-1981. Nazwany Prymasem Tysiąclecia, internowany w latach 1953-1956.

26 Karol Wojtyła (1920-2005) papież Jan Paweł II i suweren Państwa Watykańskiego, święty Kościoła katolickiego.

* Bolesław Kominek (1903-1974) – biskup od 1951 r., uczestnik soboru watykańskiego II, arcybiskup metropolita wrocławski od 28.06.1972 r., kardynał od 1973 r.

Przedstawiciele parafian przywitani serdecznie swoich arcybiskupów, dzieci wręcały kwiaty księdzu Prymasowi i wszystkim biskupom. Eucharystię celebrował ks. kard. K. Wojtyła, a kazanie wygłosił ks. kard. S. Wyszyński. Wspominał w pierwszym rzędzie ofiarę II wojny światowej i męczeństwo Polaków. Nawiązując do Ewangelii o Zwiastowaniu Najświętszej Maryi Pannie – przypominał rolę Maryi w dziele Odkupienia. Podkreślił cnoty Matki Bożej i jej służebną postawę, które były wzorem dla Sługi Bożego – Edmunda. Prowadzony przez Maryję potrafił skutecznie działać dla dobra bliźnich w trudnym dla Polski okresie wyniszczenia narodu i Kościoła przez zaborcę. Ks. Prymas zwrócił uwagę na odpowiedzialność, która spoczywa na duchowych córkach E. Bojanowskiego, którym przekazał w testamencie swoje ideały. Służebniczki Niepokalanej mają w całkowitym oddaniu się Bogu być gotowe na każdą ofiarę, na każde poświęcenie w spieszeniu z pomocą, wszędzie gdziekolwiek znajdują potrzebujących. Po Mszy św. odśpiewano „Boże, coś Polskę” oraz apel Jasnogórski, po czym biskupi udali się do kaplicy, aby uczcić spoczywające w krypcie szczątki Edmunda Bojanowskiego i pomodlić się o jego rychłą beatyfikację. Podczas uroczystości potężnie brzmiał śpiew ludu, i połączonego chóru sióstr służebniczek (82 siostry). Kolację dla Episkopatu przygotowano w salkach parafialnych odpowiednio udekorowanych. Cały plac, brama wjazdowa i wejście do kaplicy były wspaniale ozdobione.

Uroczystości w Żabikowie na długo pozostały w pamięci nie tylko sióstr służebniczek, ale także ok. 10-tysięcznej rzeszy wiernych, którzy przybyli z przywiązania i szacunku dla Arcybiskupa jak również jako dowód wiary, czci i podziwu dla świę-

Plenerowy ołtarz na dziedzińcu klasztornym, na tle salek katechetycznych. Ołtarz opatrzony stosowną sentencją: WSZYSTKO, CO UCZYNILIŚCIE JEDNEMU Z TYCH BRACI MOICH NAJMNIEJSZYCH, MNIE UCZYNILIŚCIE fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

tobliwego kandydata na ołtarze. Obchody powyższe stanowiły zakończenie Roku

5 września 1972 r.

100. rocznica śmierci Sługi Bożej

5 września 1972 roku, Msza św. na zakończenie roku obchodów 100. rocznicy śmierci Edmunda Bojanowskiego odprawiona na dziedzińcu pomiędzy kaplicą Sióstr Służebniczek Maryi – obecnie Sanktuarium błogosławionego Edmunda Bojanowskiego (z prawej) a dawnymi salkami katechetycznymi (z lewej), koncelebrowana pod przewodnictwem ówczesnego ks. kardynała Karola Wojtyły (późniejszego Papieża św. Jana Pawła II) z udziałem Episkopatu Polski. Na ambonie, przy stole eucharystycznym, przemawia, widoczny z tyłu ks. abp Antoni Baraniak – Metropolita Poznański, obok po prawej siedzą Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński i abp Bolesław Kominek – Metropolita Wrocławski fot. arch. Sióstr Służebniczek M., panoramę oprac. Piotr Ruszkowski (RHML)

...ego Edmunda Bojanowskiego - Msza św. z udziałem Episkopatu Polski w Żabikowie

Błogosławieństwo całego episkopatu Polski. Przy ołtarzu główny celebrans kard. Karol Wojtyła – późniejszy papież Jan Paweł II oraz od lewej: abp Bolesław Kominek, kard. Stefan Wyszyński i abp Antoni Baraniak (z prawej) fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Episkopat Polski na modlitwach w kaplicy, z prawej chór sióstr fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Jubileuszowego poświęconego uczczeniu 100. rocznicy śmierci Edmunda, jednakże można je uznać za inaugurację społecznych modlitw o jego beatyfikację, organizowanych jesienią tego roku we wszystkich parafiach Polski.

Przeżyte głęboko obchody w Żabikowie stanowiły niejako preludium do ożywienia zainteresowania szerszych kręgów społeczeństwa postacią Sługi Bożego. Wskazuje na to wzmożona liczba odwiedzin jego grobu, wśród nich także gości z zagranicy: np.: kard. Paulo Bertoli²⁷ w towarzystwie abpa A. Baraniaka, wiele sióstr, szczególnie tych wyjeżdżających do pracy misyjnej za granicę oraz wiernych świeckich.

W mieszczącej się obok sióstr parafii św. Barbary lata 1973-1974 stały się czasem wielu zmian w wyglądzie kościoła. Dostosowywano wystrój do wymogów liturgii posoborowej. W związku z tym likwidowany ołtarz Matki Bożej Nieustającej Pomocy z kościoła został decyzją ks. prob. B. Czajki tymczasowo przeniesiony do kaplicy sióstr. Po roku zmniejszono go i tymczasowość przeszła w długoterminowość. W kościele dokonano 27 czerwca 1974 r. poświęcenia nowego obrazu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy oraz figury św. Józefa.

W dzienniku prowadzonym przez wspólnotę zaznaczono pod datą 20 września 1976 r., że siostron szczęśliwie zamontowano pierwszy telefon nr 120 122. Lektura dzienników skłania do refleksji i podziwu, jak wiele dobra: modlitwy, pracy, odwiedzin oraz radości, trudności i cierpień wydarzyło się w tym domu. Codziennność wypełniona ofiarą, otwarciem na innych, gościnnością, świadczeniem posługi dzieciom, chorym, wszystkim potrzebującym cechowały miejscową wspólnotę. W czasie odpustu

Modlitwy przed grobem założyciela Zgromadzenia Edmunda Bojanowskiego fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

27 Paolo Bertoli (1908-2001), włoski kardynał, prefekt Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych.

św. Barbary – 4 grudnia 1976 r., celebans sumy odpustowej ks. bp Marian Przykucki²⁸ tak to podsumował żartobliwie: „Gdyby tu sióstr nie było, nie byłoby Żabikowa”.

Zaangażowanie sióstr w życie parafii i społeczności widoczne na co dzień potęgowało się podczas przygotowań do różnych uroczystości: Boże Ciało – wszystkie ołtarze (do pewnego czasu), uroczystości komunijne dzieci – liczne grupy – wszelkie dekoracje, prowadzenie chóru, pomoc na plebanii w podjęciu gości w czasie odpustów itp. Do wydarzeń wymagających intensywnych przygotowań należała peregrynacja Matki Bożej w Jej Jasnogórskim Obrazie, która miała miejsce 18 grudnia 1977 r.

Przywitanie Matki Bożej, przybywającej z parafii św. Jana Bosko, odbyło się na skrzyżowaniu ulic Poniatowskiego, Cmentarnej i Klonowej. Stamtąd procesyjnie niosły obraz różne grupy parafian aż na plac kościelny. Tu odprawiono Eucharystię pod przewodnictwem ks. bpa Tadeusza Etera²⁹. Obraz wniesiono następnie do kościoła i umieszczono na przygotowanym tronie, rozpoczynając czuwanie całonocne. Następnego dnia po „godzinkach” o godz. 10.30 Obraz przeniesiono do udekorowanej kaplicy sióstr na dalszą modlitwę do godz. 15, kiedy to została odprawiona Msza św., a po niej Matka Boża powędrowała z powrotem do kościoła parafialnego. Pożegnanie i przekazanie Obrazu dla parafii na Świerczewie nastąpiło ok. godz. 17. Pod tą krótką relacją kryje się jednak wiele chwil modlitwy, wzruszeń, ufności w pomoc Matki Maryi w codziennych sprawach, wdzięczności za to, że przyszła do nas, że Jej obecność była tak bliska i odczuwalna.

W kwietniu 1978 r. rozpoczęto planowanie modernizacji kaplicy w Luboniu-Żabikowie celem jej odnowienia i ocieplenia. W spotkaniu wzięły udział władze Zgromadzenia z Pleszewa oraz artysta Adam Chyrek i miejscowa przełożona.

Siostry jako wierne córki Kościoła przeżyły głęboko, podaną drogą radiową wiadomość o śmierci papieża Pawła VI w święto Przemienienia Pańskiego 6 sierpnia 1978 r., następnie wybór kolejnego papieża Jana Pawła I, którego

Ołtarz boczny Matki Boskiej Nieustającej Pomocy został przeniesiony z kościoła św. Barbary. Ponad 40 lat, do 2014 roku, ustawiony z tyłu lewej nawy kaplicy sióstr służebniczek fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

28 Marian Przykucki (1924-2009), arcybiskup metropolita szczecińsko-kamieński w latach 1992-1999.

29 Tadeusz Etter (1911-1984), biskup pomocniczy poznański w latach 1959-1984. Więzień obozów koncentracyjnych w Dachau i Gusen.

Boże Ciało – 1969 r. przygotowanie i prowadzenie m.in. dziewczynek sypiących kwiatki podczas procesji z widoczną z prawej siostrą Konradyną Iglą, a także budowa ołtarza na drzwiach wejściowych do kaplicy – to zadania należące do siostr fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Ołtarz na drzwiach kaplicy w 1972 r. z okładką Biblii Tysiąclecia i hasłem „Jam jest prawda”
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

śmierć po 33 dniach pontyfikatu zaskoczyła cały świat. Niezwykła radość i entuzjazm wzbudziła wiadomość o wyborze ks. kard. Karola Wojtyły na papieża – Jana Pawła II. W dzienniku domowym siostry podkreśliły ten fakt wpisem w czerwonym kolorze.

Boże Ciało 22.05.2008 r. IV ołtarz przed głównym wejściem do Domu Generalnego Sióstr Służebniczek NMP przygotowany przez mistrzynię nowicjatu – s. Julitę Hoffmann z sentencją: EUCHARYSTIA JEST BRAMĄ NIEBA, KTÓRA OTWIERA SIĘ NA ZIEMI
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

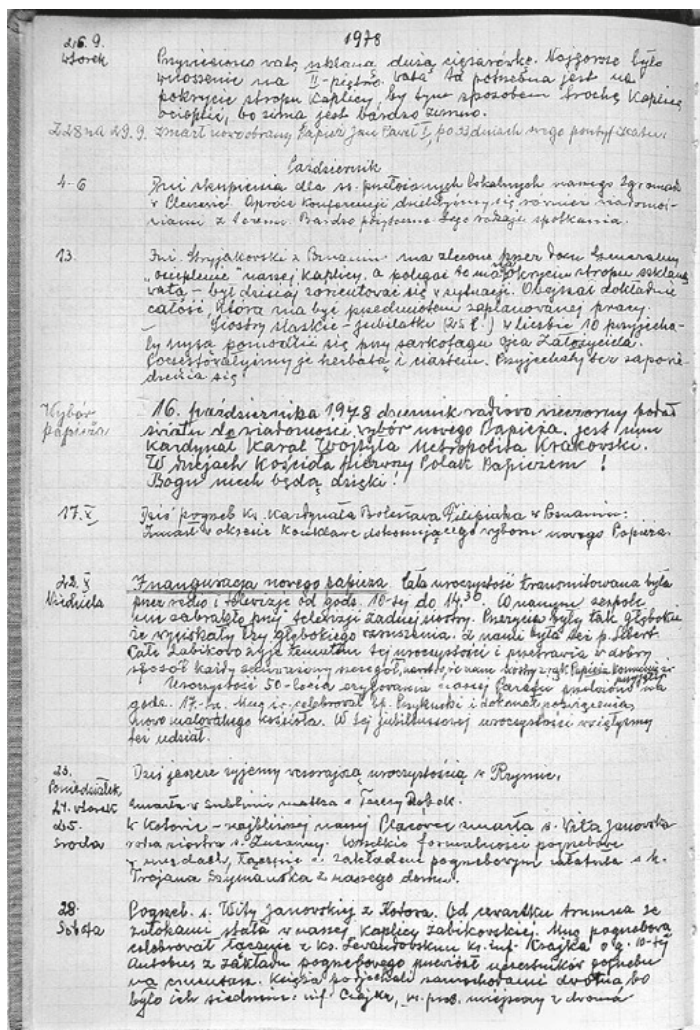
Procesyjne przejście obrazu Matki Bożej do kościoła św. Barbary fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostry w procesji z obrazem Królowej Polski fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Okladka dziennika prowadzonego przez siostry w Żabikowie z mottem: Jezu, chcemy choć przebojem wiernie trwać przy Sercu Twoim! oraz strona z 1978 r. z wpisami o: śmierci papieża Jana Pawła I; wyborze kard. Karola Wojtyły na papieża 16 października oraz Inauguracji jego pontyfikatu 22.10. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

W dzień inauguracji pontyfikatu nowego papieża – 22 października 1978 r., parafia pw. św. Barbary przeżywała swój jubileusz 50-lecia erygowania parafii (1928 r.). Mszę św. z tej racji odprawiał o godz. 17 ks. bp Marian Przykucki.

Kaplica Domu Zakonnego w Żabikowie stała się miejscem skupień i Mszy św. dla młodzieży organizowanych przez duszpasterzy z parafii i spoza niej. Coraz jednak bardziej konkretyzowały się projekty przebudowy kaplicy, co wyłączyło ją z użytku na pewien czas.

Rok 1979 upłynął siostrom bardzo szybko, zwykła posługa codzienna, rytm modlitwy i pracy został urozmaicony I pielgrzymką papieża Jana Pawła II do Polski. W spotkaniach z wielkim gościem starały się siostry uczestniczyć osobiście w Gnieźnie i Warszawie oraz za pośrednictwem radia lub TV.

Pod datą 26 sierpnia 1979 r. upamiętniły siostry – odwiedziny w nowo otwartym Muzeum byłego Obozu Karno-Słedczego w Żabikowie.

Peregrynacja obrazu jasnogórskiego Matki Bożej w 1977 r. do kaplicy sióstr fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

17 września 1979 r. zakończyła swoją długoletnią posługę chorym s. Dobrosława – pielęgniarka, która przeniosła się niedaleko, pozostawiając sobie w razie potrzeby możliwość ewentualnego zastępstwa następczyni s. Lutosławy. Posługa siostry – pielęgniarki terenowej była bardzo potrzebna i wysoko ceniona przez mieszkańców, więc zleceń przybywało, szczególnie w okresach wzmożonych infekcji dróg oddechowych.

Przegląd dalszych wydarzeń

1980

- W roku 1980 prace remontowe kaplicy zaczynają się na dobre, podobnie na strychu nad chórem. Kaplica otrzymała nową posadzkę z płytek marmurowych, nowe ławki itp. oraz poszczególne elementy wyposażenia.

- 1 kwietnia 1980 r. nastąpiła likwidacja placówki sióstr w Kotowie. Domek, który zajmowały siostry wraz małą działką (739 m²), na której stał, udało się po wielu wcześniejszych zabiegach odwoławczych wyjąć spod działania ustawy o dobrach martwej ręki. Budynek wrócił więc na własność do Zgromadzenia. Dało to m.in. możliwość jego wynajęcia.

- 3 maja 1980 r., w 130. rocznicę założenia Zgromadzenia, przy grobie swojego Założyciela spotkały się wszystkie siostrzane nowicjaty 4 gałęzi sióstr służebniczek, będące w drodze na centralne uroczystości, które odbywały się na Świętej Górze w Gostyniu.

- W czerwcu 1980 r. zamontowano nową figurę Serca Jezusowego, w lipcu nowe tabernakulum.

- Latem 1980 r. dotarły do wspólnoty wieści o strajkach robotniczych na wybrzeżu. Siostry podjęły modlitwę o zwycięstwo dla dobrej sprawy.

- 14 grudnia 1980 roku nastąpiło poświęcenie kaplicy z nowymi: ołtarzem, tabernakulum, krzyżem, figurą Serca Jezusowego. Poświęcenia dokonał ks. bp Marian Przykucki wraz z ks. prob. Zygmuntem Sowińskim³⁰. Uroczystości towarzyszył śpiew chóru parafialnego pod dyktando s. Trojana Szymańskiej³¹. Chór przez nią prowadzony prezentował wysoki poziom, wykonał wiele koncertów nie tylko w parafii, ale także poza Luboniem, np. w Pleszewie, Skórzewie, Noskowie, Warszawie i wielu innych miejscach. Po remoncie w zwykłe, codzienne życie sióstr Żabikowa wpisywały się

30 Zygmunt Sowiński (1926-2012) – ksiądz kanonik, proboszcz parafii św. Barbary w Luboni Żabikowie w latach 1975-2001.

31 Teresa Szymańska (1927-2017) – siostra Trojana, przebywała we wspólnocie Sióstr Służebniczek NPNMP w Żabikowie w latach 1968-1991, organistka i dyrygentka chóru parafii św. Barbary.

Poświęcenie nowego wystroju kaplicy przez bpa Mariana Przykuckiego w grudniu 1980 r. Wcześniejszy, tradycyjny, przestrzenny ołtarz główny w prezbiterium został zastąpiony figurą zmartwychwstałego Chrystusa, który prawą ręką wskazuje na swoje serce. Rzeźbę wykonał Eugeniusz Olechowski
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

liczne odwiedziny sióstr z innych miejsc czy osób świeckich, które coraz częściej przybywały do grobu Śl. B. Edmunda, zawsze zauważone i ugoszczone przez wspólnotę. Prace remontowe trwały nadal w pomieszczeniach na strychu, czyli nad chórem.

- 30 kwietnia 1981 r. poświęcono stację nowej drogi krzyżowej wykonanej w drewnie. Cereemonii dokonał ks. Stefan Tomasz-kiewicz³² – kustosz Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

- Zarząd Zgromadzenia podjął decyzję o budowie domu dla Nowicjatu w Luboniu. W ten sposób chciano zadośćuczynić życzeniu Założyciela, który pragnął spoczywać przy Nowicjacie.

1981

Od maja 1981 r. zaczęła się zwózka materiałów na budowę tego domu. Czasy dla budownictwa, a szczególnie zaopatrzenia w materiały były bardzo trudne. Siostry w dziennikach wielokrotnie powoływały się na cud Opatrzności Boskiej, przejawiający się w zdobyciu różnymi drogami aż 17 ton cementu lub zgromadzeniu potrzebnej ilości cegły.

Zasadniczo główne elementy wystroju nie zmieniły się do dziś. Widok kaplicy po remoncie, jaki miał miejsce w 2015 r. fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

32 Stefan Tomasziewicz (1917-1992) – kapłan archidiecezji poznańskiej. Proboszcz parafii św. Floriana w Wirach (1959-1964), dyrektor Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu w latach 1964-1991.

Ostatni większy remont m.in. dachu kaplicy miał miejsce w 2018 r. fot Piotr Ruszkowski

modlić się przy grobie Założyciela.

- Latem 1981 r. ruszyły na dobre prace ziemne przy budowie nowego budynku nowicjatu, przy okazji ta sama firma pod kierownictwem p. Marciniaka z Krotoszyna odnawiała domek w Jaskowie – kolebkę Zgromadzenia.

- Rozpoczęte prace budowlane nie przeszkadzały siostrą w normalnym życiu wspólnotowym, stanowiły jednak duże wyzwanie związane z aprowizacją. Robotnicy przez całe tygodnie mieszkali w pokojach na poddaszu i mieli zapewniane posiłki. Towar trzeba było zdobyć. Z pomocą siostrą przychodził Pleszew i inne placówki.

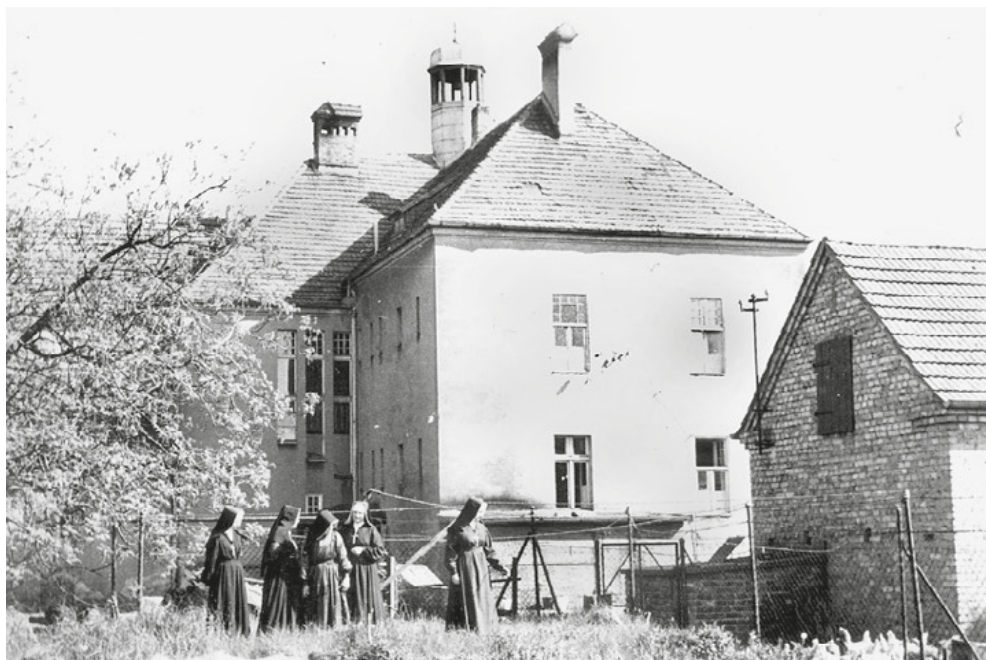
- Dziennik wspomina o udziale siostrą w poświęceniu krzyża w dawnym obozie karnym w Żabikowie, co miało miejsce 6 września 1981 r.

W przeddzień Kapituły generalnej odbytej w Pleszewie Zarząd Zgromadzenia zorganizował dzień modlitw w intencji Kapituły przy grobie Ojca.

- Wiadomość o stanie wojennym 13 grudnia 1981 r. – tak siostry opisały w swoim dzienniku

- 13 maja 1981 r. podczas odprawianego właśnie nabożeństwa majowego wpadła do kościoła s. Cecylia z wiadomością o zamachu na Ojca Świętego Jana Pawła II, co wstrząsnęło wszystkimi. Natychmiast nabożeństwo maryjne przerodziło się w błagalne w intencji papieża. Modlitwy kontynuowane były do późna już we wspólnocie zakonnej oraz przez kolejne dni. Wkrótce do modlitw dołączono też intencje za chorego ks. prymasa Stefana Wyszyńskiego, który odszedł do domu Ojca 28 maja 1981 r.

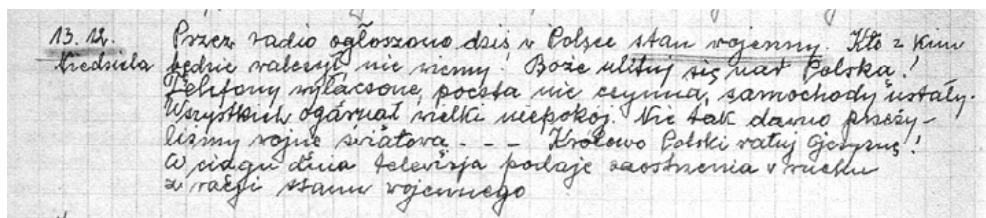
- Czas wakacji był zawsze czasem większego ruchu pielgrzymkowego do grobu Ojca Edmunda. Przyjeżdżały grupy wiernych, zazwyczaj pod opieką służebniczek różnych gałęzi, grupy siostrą udających się na rekolekcje do Gostynia, pojedyncze siostry, nowicjaty, aby po-

Miejsce, w którym w niedalekiej przyszłości stać miał dom nowicjatu i łącznik z zabytkowym, pierwotnym budynkiem widocznym na drugim planie. Na pierwszym planie z prawej widoczny szczyt domku gospodarczego fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Stan robót na budowie nowicjatu w połowie października 1981 r. i wizyta: o. Michała Machejka – postulatora procesu beatyfikacyjnego E. Bojanowskiego (5. z prawej), ks. Mariana Fąkę – wicepostulatora (4. z prawej), s. Manfredę Kornacką – matkę generalną (3. z lewej), s. Cecylię Szymańską (2. z lewej), s. Romualdę Krzemińską (6. z lewej) i sióstr „domowych” fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Wpis w dzienniku siostr pod datą: 13.12. Niedziela / Przez radio ogłoszono dziś w Polsce stan wojenny. Kto z kim będzie walczył, nie wiemy! Boże, ulituj się nad Polską! Telefony wyłączone, poczta nieczynna, samochody ustaly. Wszystkich ogarnął wielki niepokój. Nie tak dawno przeżyliśmy wojnę światową... Królów Polski, ratuj Ojczyznę! W ciągu dnia telewizja podaje zaostrenienia w ruchu z racji stanu wojennego. fot. arch. Siostr Służebniczek M.

- Trudności w funkcjonowaniu codziennym odnotowały siostry w różnych obszarach. Choćby zaopatrzenie na nadchodzące święta Bożego Narodzenia, w kolejce po karpia stały przez cały dzień.

1982

- Rok 1982-83 został w kościele polskim ogłoszony jako rok Jubileuszu 600-lecia obecności Matki Bożej w jej Jasnogórskim Obrazie. W parafii św. Barbary inauguracja roku jubileuszowego odbyła się 3 stycznia apelem jasnogórskim o godz. 21 – wtedy zabiły dzwony na wszystkich wieżach kościelnych w Polsce.

- Już w styczniu 1982 r. w Żabikowie u siostr pojawił się pierwszy transport darów – dzięki dobroczyńcom z Włoch. Siostry rozładowały i rozdzielały dary wg potrzeb. Mimo trudnych czasów prace budowlane postępowały, dostarczono już część okien, pojawili się instalatorzy. Regularnie odbywały się narady zespołu inżynierskiego z przedstawicielkami zarządu i miejscowej wspólnoty co do dalszych prac. Zdecydowano m.in. o rozebraniu starego domku gospodarczego w podwórzu.

- Codziennie urozmaicały uroczystości związane z rokiem jubileuszowym Maryjnym. W ramach inicjatywy nawiedzenia Maryi wszystkich katedr polskich siostry wzięły udział 27 maja 1982 r. w peregrynacji Matki Bożej Częstochowskiej do katedry poznańskiej.

- 24 sierpnia 1982 r. budowa Domu Nowicjatu doszła do tzw. „wieńca” – Opatrzność Boża sprawiła, że prace postępowały, a cudem stawało się zdobycie potrzebnych materiałów budowlanych. Na uczczenie tego faktu oraz dla planów na przyszłość zjechał się cały sztab z firmy budowlanej oraz siostry z zarządu – razem 17 osób. Ugoszczono ich obiadem.

1983

- Rozpoczął się czas prac wykończeniowych i wyposażania budynku nowicjatu w urządzenia i meble. Wiele osób odwiedzało i interesowało się stanem budowy. Siostry innych domów wspomagały prowiantem, z racji na wyżywienie pracowników – w porywach dla 21 osób. W trakcie budowy domu nowicjatu postarano się o pozwolenie na budowę tzw. łącznika – budynku łączącego nowicjat ze „starym domem”. Urzędowy odbiór budynku nowicjatu odbył się 12 października 1983 r., a już 14 listopada nastąpiła przeprowadzka Nowicjatu z Pleszewa do Lubonia w liczbie

Ciężarówka z Włoch z miejscowości Vicenza z darami dla lokalnej społeczności wychodzącej spod panowania ustroju komunizmu. Akcja z kwietnia 1989 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

W ręcznym rozładunku tira z Włoch brało udział wiele sióstr, szczególnie młodych nowicjuszek
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

21 sióstr z mistrzynią s. Miriam Szyszką³³. Tym samym – ostatecznie spełniło się pragnienie Sł. B. Edmunda, by spoczywać przy nowicjacie. Dwa dni po przeprowadzce – 16 listopada poświęcono nowy dom nowicjatu. Dokonali tego: (jezuita) o. Wacław Niedźwiadek SJ, gość z Brazylii ks. Leon Lisiewicz oraz ks. prob. Zygmunt Sowiński, towarzyszyły tej uroczystości siostry z zarządu Zgromadzenia oraz miejscowe. Dodatkowo w dniach przedświątecznych – 22 grudnia 1983 r. poświęcenia kaplicy nowicjatu dokonał ks. abp Jerzy Stroba, który jak gospodarz obejrzał cały dom, a podczas posiłku przyjął składane przez siostry życzenia z okazji Bożego Narodzenia.

Wspólnota sióstr w Żabikowie powiększona o grupę nowicjuszek stała się bardzo widoczna w parafii św. Barbary, ponieważ siostry nie mając własnego kapelana, uczestniczyły we Mszach św. w kościele. Szczególnej życzliwości doznał nowicjat od ks. prob. Z. Sowińskiego, którego cieszył widok białych welonów w kościele. Od momentu przeprowadzki nowicjatu życie domu żabikowskiego weszło w rytm uroczystości ślubów zakonnych, obłóczyn, ceremonii wieczystej profesji itp., które cyklicznie w ciągu lat się powtarzały.

1984

Pierwszej uroczystości ślubów zakonnych w tym domu przewodniczył ks. bp Stanisław Napierała – 11 lutego 1984 r. – składało je 6 sióstr, które z tej okazji zaprosiły swoje rodziny – razem 53 osoby.

- Prace budowlane na posesji sióstr trwały dalej, na tzw. łączniku oraz przy budynku garażowym w głębi podwórza.

- Życie wspólnoty płynęło dalej w codziennej posłudze, urozmaicane rozładunkiem darów, zakonnymi i parafialnymi uroczystościami. Coraz więcej osób odwiedzało grób

33 Barbara Miriam Szyszka (1947-2010) – Mistrzyni Nowicjatu Sióstr Służebniczek NPNMP w Pleszewie i Luboniu w latach 1980-1987, Przełożona Generalna Zgromadzenia w latach 1993-1999. Odznaczała się wolnością wewnętrzną. Rozkochana w Duchu Świętym i Maryi, wносиła osobą dużo pokoju i naturalności. Dla wielu była świadkiem żywej wiary oraz zażyłości z Jezusem i Maryją.

Poświęcenia kaplicy w budynku nowicjatu dokonał abp Jerzy Stroba 22.12.1983 r.
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

16 listopada 1983 r. poświęcono nowy dom nowicjatu. Dokonali tego: jezuita o. Wacław Niedźwiadek SJ, gość z Brazylii ks. Leon Lisiewicz oraz ks. prob. Zygmunt Sowiński (z lewej)
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Sł. B. Edmunda, między innymi włoski promotor procesu beatyfikacyjnego – Monsignore Giovanni Papa i wielu innych.

- 8 grudnia 1984 r. dokonano przeniesienia siedziby Domu Generalnego z Pleszewa do Lubonia – Żabikowa. W tej historycznej chwili uroczystą Eucharystię sprawował

ks. abp Jerzy Stroba a dokument Stolicy Apostolskiej potwierdzający nową strukturę Zgromadzenia odczytała Matka Generalna – Manfredda Kornacka. Od tego dnia Zgromadzenie posiadało 3 prowincje zakonne – z siedzibami w: Pleszewie, Konstancinie-Jeziornej oraz w Brazylii. Historia Domu Generalnego Sióstr Służebniczek NP

Dom nowicjatu w pełnej krasie wraz z łącznikiem „starego domu” stan po 1988 r.
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Ważny dla każdej siostry moment obłóczyn – zamiany świeckiego ubrania na habit zakonny. Zdjęcia z 15 lipca 1989 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

NMP – gałęzi wielkopolskiej wpisuje się od tego momentu w historię miasta Luboń.

- 12-13 grudnia 1984 r., po wielu latach, wyprowadził się Ośrodek Zdrowia, zajmujący pomieszczenia parteru głównego domu niemal w całości od 1945 r. Przystąpiono do adaptacji na potrzeby wspólnoty zakonnej oraz renowacji lokali parteru. 20 grudnia 1984 r. oddano

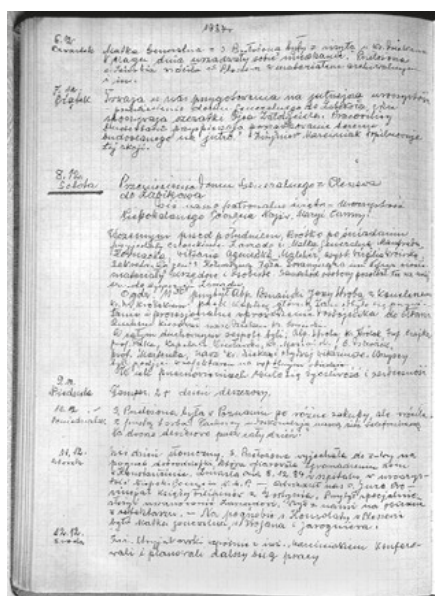

Wspólnota nowicjacka po obłóczynach na schodach przed wejściem głównym do Domu Generalnego w Luboni w czerwcu 1998 r. z mistrzyniami: postulat – s. Urszulą Kubiak (u dołu) i nowicjatu – s. Rut Szymanowską (wyżej) w ciemnych kornetach fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostry, przy obecności swoich rodzin, składają pierwsze śluby zakonne. Uroczystość z 16.07.1987 r., w której ślubowały siostry: Urszula Kubiak, Michała Górniak, Anna Kosmacz, Konsolata Mierzwa, Sylwia Pawlak, Elżbieta Schmidt, Narcyza Kozubska, Grażyna Pliszka i Fortunata Jakubowska. Siostry jeszcze w starego „kroju” kornetach, które w następnym roku zostały zmienione fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Śluby zakonne składane w 2012 r.* Tutaj widzimy siostry w dwójkiakiego rodzaju kornetach.

Wprowadzonym w 1988 r. modelu – siostry profeski 3. i 5. oraz Matka Generalna Rafała Kisiel (z prawej), a także jeszcze prostsze rozwiązanie, wprowadzone do wyboru, od 2011 r., wyjęte przez trzy pozostałe profeski (1., 2. i 4.) Rafał Wojtyniak, arch., „WL”

Strona z kroniki Zgromadzenia, w której pod sobotnią datą 8 grudnia 1984 r. wpisało historycznie ważne wydarzenie – przeniesienie Domu Generalnego z Pleszewa do Żabikowa! fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

po kilku takich odwiedzinach, zapisały: „Boże, zachowaj nas od takich wizyt”. Rozpoczęto remont spalonego dachu.

Życie codzienne wspólnoty Domu Generalnego urozmaicały uroczystości związane z modlitwami o beatyfikację Założyciela, które, choć odbywały się na Świętej Górze w Gostyniu, to i tak wiele sióstr przewijało się wtedy przez Luboń, chcąc

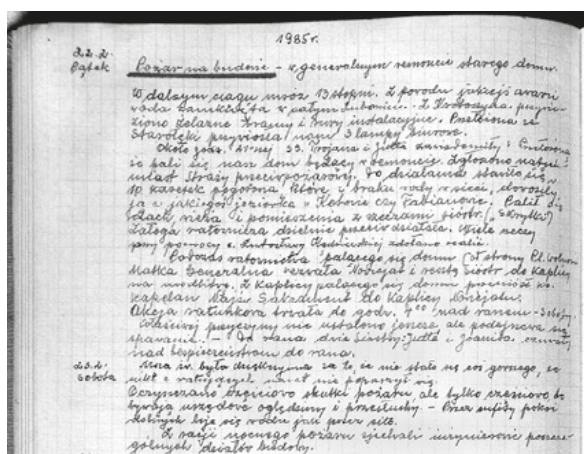
do użytku budynek łącznika domu starego z nowicjatem.

1985

- 9 stycznia 1985 r. Dom Generalny otrzymał pierwszego kapelana, był nim – ks. Andrzej Najdek, co oznaczało, że siostry mogły już uczestniczyć w codziennej Eucharystii we własnej kaplicy, a także zapraszać wiernych na nabożeństwa, szczególnie związane z kultem Sługi Bożego – Edmunda Bojanowskiego.

- 22 lutego tegoż roku, wieczorem nawiedziło siostry wielkie doświadczenie pożaru, powstałego z nieustalonych przyczyn, być może na skutek prac niebezpiecznych pożarowo prowadzonych wtedy podczas remontów. Trudności w gaszeniu pożaru spotęgowała awaria wodociągów, która właśnie tego dnia miała miejsce. Wodę do gaszenia płonącego dachu starego domu trzeba było wozić z okolicznych zbiorników. Od dnia pożaru dom był wizytowany cyklicznie przez osoby z Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Siostry w dzienniku,

* „Więści Lubońskie” 09-2012, s. 37

Wpis do kroniki o pożarze dachu zabytkowego domu z piątku 22 lutego 1985 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

stopadzie 1985 r. uświetnił chór „Poznańskie Słowiki” pod dyrygenturą prof. Stefana Stuligrosza, poświęcono też krzyż w ogrodzie, ciągle jeszcze rozdawano dary dostarczane szczególnie z Włoch.

1986

- 27 czerwca 1986 r. poświęcono pierwszy samochód Fiat 126 p. dla potrzeb pielęgniarki terenowej, zaś 22 listopada 1986 r., przy wjeździe na teren sióstr, postawiono i poświęcono figurę Matki Bożej Niepokalanej, otrzymaną od księży ze Zgromadzenia Misjonarzy Ducha Świętego z Puszczykówka (CSSp), potocznie nazywanych „Duchaczami”.

- W życiu zakonnym miały też miejsce niekiedy niecodzienne zdarzenia. W prowadzonym dzienniku, w dniach poprzedzających Boże Narodzenie 1986 r. siostry odnotowały:

Zwglona konstrukcja dachu budynku zakupionego przez siostry w 1920 roku
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

zatrzymać się na modlitwie przy jego grobie. Taki zjazd sióstr służebniczek różnych gałęzi odbył się m.in. 28 sierpnia 1985 r. (Wydarzenie zostało zapisane na taśmie filmowej przez reżysera filmu o Edmundzie Bojanowskim – Zbigniewa Szaniawskiego³⁴).

- Od 1 września 1985 r. nastąpiła zmiana kapelana – został nim ks. Robert Barbuziński, który wprowadził w życie domu spotkania formacyjne Pomocników Maryi Matki Kościoła oraz wiele innych apostołskich działań. Uroczystości Edmundowe w li-

34 Edmund Zbigniew Szaniawski (1922-2018), reżyser i scenarzysta, powstaniec warszawski. Duża część dorobku filmowego Szaniawskiego dotyczy historii Kościoła i jego wybitnych przedstawicieli.

Z uszkodzonej pożarem części dachu zdjęto dachówki i przystąpiono do wymiany więźby dachowej fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

znaleziono portmonetkę na parkingu, zawierającą 30 000 zł – w środku była fotografia z adresem. Na tej podstawie znaleziono właściciela. Gdy siostry podjechały do jego domu samochodem, cała rodzina na klęczkach modliła się o znalezienie zguby. To mogą być przykłady i zarazem dowody na działanie m.in. Ducha Świętego oraz wiarę w Bożą Opatrzność!

Nowe krokwie konstrukcji spalonego dachu widoczne na zdjęciu z procesji Bożego Ciała w 1985 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

1987

- Rok 1987 w styczniu odznaczył się poświęceniem nowej drogi krzyżowej w kaplicy nowicjatu. Została ufundowana przez ks. inf. Franciszka Mączyńskiego z Rzymu.

- Czerwiec 1987 r. zapisał się kolejną pielgrzymką papieża Jana Pawła II do Polski, siostry starały się uczestniczyć w niektórych spotkaniach, a pozostałe w domu mogły śledzić wydarzenia w telewizji i pierwszy raz zadzwonić dzwonem na wieżycze domu poruszonym napędem elektrycznym.

W listopadzie 1987 r., od 14-26 odbyła się pierwsza w żabikowskim domu Kapituła Generalna – podczas niej, na trzecią kadencję wybrano M. Manfredę Kornacką. Kapituła ta między innymi wprowadziła nowy krój welonu, który siostry po raz pierwszy założyły 27 czerwca 1988 r.

1988

- 30 czerwca 1988 r. tegoż roku nastąpiła zmiana kapelana, przyjechał ks. Tomasz Rak. W lipcu dokonano poświęcenia drogi krzyżowej w ogrodzie a także figury św. Józefa na dziedzińcu.

Obrady XX kapituły generalnej i zarazem pierwszej w Luboniu, podczas której wybrano matkę generalną s. Manfredę Kornacką na trzecią jej kadencję fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Jeden z historycznych momentów w Zgromadzeniu Sióstr Służebniczek Maryi w Żabikowie – ostatni wieczór „w kapach” 26 czerwca 1988 r. Od następnego dnia obowiązywał nowy, wygodniejszy ubiór, szczególnie nakrycie głowy fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Kapituły Generalne Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NPNMP jakie odbywały się w Luboniu

- W grudnia 1988 r. miała miejsce eks-humacja szczątków Matki Elżbiety Szkudłapskiej³⁵, wiernej współpracownicy ojca założyciela – Edmunda Bojanowskiego z cmentarza w Mielżynie, gdzie była pierwotnie pochowana – na cmentarz w Żabikowie.

Nr kapituły	czas kapituły	wybór Matki Generalnej	kolejna kadencja
I (XX)	listopad 1987 r.	M. Manfreda Kornacka	III kadencja
II	sierpień 1993 r.	M. Miriam Szyszka	I kadencja
III	sierpień 1999 r.	M. Oktawiana Olejnik	I kadencja
IV	sierpień 2005 r.	M. Oktawiana Olejnik	II kadencja
V	sierpień 2011 r.	M. Rafała Kisiel	I kadencja
VI	sierpień 2017 r.	M. Rafała Kisiel	II kadencja

kadencja Matki Generalnej trwa 6 lat

35 Elżbieta Szkudłapska (1839-1910) – pierwsza Mistrzyni nowicjatu w Jaszkuwie, następnie przełożona główna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi w latach 1869-1890.

1989-1990

- W roku 1989 – w lipcu rozpoczęła się kolejna inwestycja na terenie sióstr, tym razem była to budowa Ochronki i Domu Rekolekcyjnego, plac budowy poświęcił bp Zenon Grocholewski.

- W kaplicy, przy absydzie,

Siostra Elżbieta Szkudłapska – bezpośrednia współpracownica Edmunda Bojanowskiego pierwsza Mistrzyni nowicjatu i Matka Przełożona od 1988 r. leży na cmentarzu w Żabikowie

Poświęcenia figury św. Józefa na dziedzińcu zgromadzenia dokonał ks. kard. Józef Glemp – Prymas Polski (lipiec 1988 r.)
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

zawieszono ikonę Matki Bożej Częstochowskiej wykonaną przez ks. Mariana Lewandowskiego.

- 14 listopada miała miejsce uroczystość poświęcenia pomnika Edmunda Bojanowskiego, na froncie przed domem. Wykonawcą pomnika był Eugeniusz Olechowski³⁶, a poświęcenia dokonał abp Jerzy Stroba.

- Uroczyste celebacje były jedynie przerwami szarej codzienności, w której pełniono konkretną służbę dla: chorych, dzieci (katechizacja), ubogich

i w podeszłym wieku. Działania sióstr w dziedzinie pomocy społecznej zostały dostrzeżone. Na zebranie Komitetu Opieki Społecznej w październiku 1990 r. zaproszono także siostry.

- Po przemianach ustrojowych, jakie w Polsce nastąpiły w 1989 r. otworzyły się nowe możliwości zaangażowania się sióstr w służbę ludziom, czego w czasach komunistycznych były pozbawione. Mogły na nowo prowadzić przedszkola, prace apostołskie według swojego charyzmatu.

1991-1992

- Dążenie do większej jedności Zgromadzeń Służebniczek Maryi zaowocowało zatwierdzeniem 29 maja 1991 r. statutu Federacji Zgromadzeń pochodzących od Edmunda Bojanowskiego, a poprzez przeciwności czasu zaborów podzielonych na

36 Eugeniusz Olechowski (1947-2006) – artysta rzeźbiarz, twórca projektów monumentalnych, kameralnych a także wnętrz sakralnych. Jego dziełami są m.in.: pomnik Chrystusa znajdujący się przy parafii Najświętszego Zbawiciela w Poznaniu, przy ul. Fredry (2000), nagrobek abpa Antoniego Baraniaka w Archikatedrze Poznańskiej (1986), ołtarz główny w parafii św. Jana Bosko w Luboniu (1981), replikę tablicy poświęconej ks. Stanisławowi Streichowi wraz z medalionem (1998).

Budowa Ochronki i Domu Rekolekcyjnego idzie całą parą – stan z września 1990 r.
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

4 gałęzie. Uroczyste ogłoszenie Federacji Sióstr Służebniczek nastąpiło 3 sierpnia 1991 r. przy grobie Sługi Bożego. Dokonano tego podczas uroczystej Eucharystii pod przewodnictwem nuncjusza apostolskiego ks. abpa Józefa Kowalczyka.

- 1 września 1991 r. w sali nad garażami otwarto drugą (pierwsza była przed wojną) Ochronkę dla dzieci prowadzoną przez Zgromadzenie. Siostry Renata i Joanna kontynuowały tradycje ochronki św. Alojzego prowadzonej w tym domu przed II wojną światową. Przypomnijmy, że po wojnie siostry jedynie mogły pracować w przedszkolu należącym do parafii. Teraz zgromadzenie samodzielnie założyło, prowadziło i odpowiadało za dzieło, do którego szczególnie zostało powołane – prowadzenie ochronki! Już po roku działalności Ochronka mogła się przeprowadzić do nowego budynku³⁷, specjalnie przystosowanego dla dzieci, uroczyste poświęcenie nowej Ochronki i jednocześnie Domu Rekolekcyjnego nastąpiło 4 grudnia 1992 r. przez abpa Jerzego Strobę³⁸. W uroczystościach wzięło udział około 100 gości – zanotowały siostry w dzienniku.

Matki generalne z czterech gałęzi Sióstr Służebniczek Maryi przed niedawno postawionym i poświęconym pomnikiem Założyciela – bł. Edmunda Bojanowskiego dłuta Eugeniusza Olechowskiego w Luboniu-Żabikowie 1 maja 1990 r. Od lewej: s. Marietta Kopińska (służebniczki starowiejskie), s. Celina Czechowska (służebniczki dębickie), s. Manfreda Kornacka (służebniczki wielkopolskie) i s. Amabilis Smoll (służebniczki śląskie)
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

37 „Wieści Lubońskie” 07-1991 s. 5

38 „Wieści Lubońskie” 12-1992, s. 1

Przed utworzeniem federacji siostry służebniczki odwiedziły Ojca Świętego Jana Pawła II i uczestniczyły 14 stycznia 1990 r. we Mszy św. odprawianej w prywatnej kaplicy papieża fot. Arturo Mari

Imponujący gmach nowej Ochronki mógł zostać zrealizowany dopiero po zmianach ustrojowych w Polsce po 1989 r. Drugą funkcję, jaką pełni, to prowadzenie rekolekcji. Dom wybudowany w zaciszu na terenie sióstr, oddalony od ruchliwych jezdni pl. E. Bojanowskiego i ul. Zielonej posiada też swoją kaplicę oraz zaplecza socjalne i kuchnię fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

3 sierpnia 1991 r. w Luboniu, gdzie spoczywa założyciel bł. Edmund Bojanowski siostry służebniczki czterech gałęzi utworzyły przy udziale Nuncjusza Apostolskiego – ks. abpa Józefa Kowalczyka Federację Sióstr Służebniczek Maryi. Od lewej: s. Celina Czechowska* (Służebniczki Dębickie), s. Marietta Kopińska** (Służebniczki Starowiejskie), s. Manfreda Kornacka*** (Służebniczki Wielkopolskie) i s. Amabilis Smoll**** (Służebniczki Śląskie) fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Uroczystego poświęcenia gmachu Ochronki i Domu Rekolekcyjnego dokonał 4 grudnia 1992 r abp Jerzy Stroba w asyście ks. kapelana Tomasza Raka (w kom-ży z prawej) przy obecności sióstr, księży, dzieci i ich rodziców, samorządowych władz lokalnych itp. fot. Piotr Ruszkowski

* S. Celina Janina Czechowska (1935-2016) – Przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej (1977-1995).

** S. Marietta Alicja Kopińska (1938-2004) – Przełożona prowincjalna w Krakowie (1979-1985), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Starej Wsi (1985-1997), przełożona prowincjalna w Przemyślu (1997-2004).

*** S. Manfreda Maria Kornacka – Przełożona Generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej – Służebniczki Wielkopolskie, Luboń (1975-1993).

**** S. Amabilis Maria Smoll (ur. 1942) – Przełożona Generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej – Służebniczki Śląskie, Wrocław (1989-1995).

Pamiątkowe zdjęcie przedszkolaków z Jego Ekscelemcją abp. Jerzym Strobą, Matką generalną s. Manfredą Kornacką (w środku), i siostrami wychowawczyniami: Renatą Kluzą (z prawej) i Joanną Gulcz
fot. Piotr Ruszkowski

1993

W sierpniu 1993 r. odbyła się już druga w Luboniu Kapituła Generalna, na której wybrano M. Miriam Szyszkę na przełożoną generalną. Życie Domu Generalnego biegło rytmem wyjazdów i przyjazdów na i z wizytacji nowych placówek, odwiedzin rodzin, przyjmowania gości pragnących pomedytować przy grobie Sł. B. Edmunda. Skromną, cichą, rzetelną pracę wielu siostr utkany był każdy dzień i kolejne lata.

Pierwsze jasełka w Ochronce im. Edmunda Bojanowskiego w Luboniu 20 grudnia 1991 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

1996

Codzienność przerywały uroczystości, np. jubileuszu 75-lecia Domu celebrowane pod przewodnictwem ks. Zbigniewa Starczewskiego – superiora ze Świętej Góry, a także wydarzenia federacyjne jak sympozjum dla zarządów generalnych i prowincjalnych wszystkich Zgromadzeń Służebniczek, które odbyło się w dniach 1-3

Balik grupy młodszej prowadzonej przez s. Joannę Gulcz w żabikowskiej Ochronie w lutym 1993 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Przedszkolaki z siostrami – opiekunkami wiwatują polskimi flagami z wizerunkami orła – godła Polski i papieża Jana Pawła II po beatyfikacji patrona – Edmunda Bojanowskiego w czerwcu 1999 r. Dziś niespełna trzydziestolatkiem zaczynają czynnie uczestniczyć w kształtowaniu rzeczywistości naszego kraju
fot. Piotr Ruszkowski

czerwca 1996 r. Uroczysta eucharystia na 125-lecie śmierci Sł. B. Edmunda Bojanowskiego była transmitowana przez Radio Maryja 3 czerwca o godz. 11. Głównym celebrazem był ks. kard Józef Glemp oraz abp Juliusz Paetz i ks. inf. Marian Fąka.

- Siostry w swoich zapiskach odnotowują też wydarzenia mające miejsce w przestrzeni politycznej i społecznej – zaznaczyły stosownym wpisem dzień 24 października 1996 r. – *Dopuszczenie aborcji – haniebny wyrok w parlamencie polskim.*

1997

2 lutego 1997 r. – zapisał się jako dzień radosny. Papież Jan Paweł II ogłosił I Światowy Dzień Osób Konsekrowanych. Siostry od tego dnia, co roku razem z innymi osobami konsekrowanymi archidiecezji oraz biskupami, świętowały w katedrze w Poznaniu.

Na przełomie maja i czerwca 1997 roku gościliśmy po raz kolejny papieża Jana Pawła II w Polsce, m.in. drugi już raz także w Poznaniu. Odbychał się wówczas

Siostry Służebniczki Maryi – gałąź Wielkopolska posiadają m.in. prowincję za granicą np. w Brazylii. Podczas odwiedzin matki generalnej s. Manfredy Kornackiej i s. wikarii Miriam Szyszki w Ameryce Południowej w okresie październik – grudzień 1991 r. fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Pierwsze „misjonarki” z Lubonia na Białorusi w miejscowości Indura* s. Edmunda Kózka i Natanaela Jakubowska z matką generalną Manfredą Kornacką, księdzem Walentym Kublikiem, który zabiegał o sprowadzenie sióstr do Indury, klęczy z pieskiem s. Lila pracująca przy parafii pw. Trójcy Przenajświętszej od wielu lat. Codzienne życie nie było łatwe (1992 r.) fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

* Indura – wieś na Białorusi ok. 25 km na południe od Grodna, w I i II RP miasteczko na terenie Polski.

Dziewczęta z Białorusi na wakacjach w Luboniu i Pleszewie w lipcu 1992 r.
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Siostry służebniczki na dworcu w Starołęce z biskupem Janem Lengą przed wyjazdem na placówkę w Kazachstanie 1 sierpnia 1994 r. Do Czkałowa jechały s. Natanaela Jakubowska i s. Sława Lewandowska, a do Oziornoj: s. Klaudia Wawrzyniak, s. Tomiła Maćkowiak i s. Joanna Gulcz fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu, siostry, zwłaszcza młodsze, brały udział w tych wydarzeniach.

W listopadzie 1997 r. odbywała się wizytacja parafii św. Barbary, podczas której odwiedził nasz dom bp Marek Jędraszewski wraz z proboszczem ks. Zygmuntem Sowińskim i innymi kapłanami.

Pogarszał się stan zdrowia ks. Tomasza Raka – kapelana Domu Generalnego. Postępująca choroba przewlekła ograniczała go w sprawowaniu funkcji kapłańskich i posługi duszpasterskiej. Nie mógł już np. osobiście rozdawać komunii św. Potrzebował pomocy, aby podejść do tabernakulum, poruszał się z coraz większą trudnością. Posługę w zakrystii w tym czasie rozpoczęła i pełni ją do dziś s. Norberta Mądrawska a s. Edmunda Kózka została szafarzem i udzielała współsiostrom komunii św.

Tymczasem w Rzymie trwały prace w Kongregacji do spraw Świętych, prowadzące do ogłoszenia Edmunda Bojanowskiego – błogosławionym Kościoła. Siostry tu w Polsce wspierały te działania swoją modlitwą i ofiarą. Cyklicznie odbywały się czuwania modlitewne w tej intencji.

1998

3 lipca 1998 r. – promulgowano³⁹ w Rzymie dekret o heroiczności cnót Sł. B. Edmunda Bojanowskiego. Na tej uroczystości obecne były wszystkie przełożone generalne czterech gałęzi Sióstr Służebniczek Maryi. W związku z procedurami w postępującym procesie beatyfikacyjnym w Luboniu dokonano rekognicji⁴⁰ szczątków doczesnych Edmunda, co miało miejsce 22 października 1998 r. Czynności tej przewodniczył ks. abp Zenon Grocholewski – postulator w procesie beatyfikacyjnym. Obecna była też cała Rada Federacji, ks. inf. Marian Fąka, ks. Jan Glapiak, o. Józef Jura oraz lekarze – dr Henryk Jakubowicz i dr Szczepan Cofta. Pobrano wtedy na relikwie fragmenty mniejszych kości Edmunda Bojanowskiego i w Kurii Arcybiskupiej wydano stosowne certyfikaty stwierdzające prawdziwość tychże. Relikwie wraz z dokumentacją zostały wręczone przedstawicielkom Zgromadzeń na Świętej Górze 12 maja 1999 r. przez ks. inf. Mariana Fąkę. Wcześniej, 21 grudnia 1998 r. promulgowano w obecności papieża Jana Pawła II dekret o uznaniu cudu przypisywanego wstawiennictwu Edmunda Bojanowskiego. Matka Miriam, która pojechała do Rzymu na tę okoliczność, ze względu na nagłe pogorszenie zdrowia i konieczność hospitalizowania nie uczestniczyła w uroczystości. Po uznaniu cudu przez wstawiennictwo Sł. B. Edmunda Bojanowskiego droga do beatyfikacji była otwarta.

1999

Beatyfikacja Edmunda Bojanowskiego odbyła się w Warszawie 13 czerwca 1999 r. podczas kolejnej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski⁴¹. Prawie wszystkie siostry lubońskie brały w niej udział. Na miejscu w Żabikowie z powodu choroby zostali: Matka Miriam, ks. kapelan Tomasz Rak oraz starsze wiekiem siostry. W tym dniu na miejscu w kaplicy zamontowano duży ekran i wierni poprzez przekaz telewizyjny mogli uczestniczyć duchowo we Mszy św. beatyfikacyjnej w Warszawie. Bezpośrednio po transmisji odprawiono Eucharystię dziękczynną za beatyfikację. Tuż po beatyfikacji grób nowo błogosławionego Edmunda Bojanowskiego nawiedził monsignior Giovanni Papa – wicepostulator procesu beatyfikacyjnego w Rzymie oraz wielu pielgrzymów z całego kraju i zagranicy.

Lokalnie, władze miasta Luboń – miejsce spoczynku bł. Edmunda Bojanowskiego, uchwałą z 11 marca 1999 r. zmieniły nazwę dotychczasowego placu Wolności, przy którym znajduje się Dom Generalny sióstr Służebniczek Maryi, na plac Edmunda Bojanowskiego. Oficjalnie uchwała Rady Miasta Luboń weszła w życie dokładnie 13 czerwca 1999 r. – w dniu beatyfikacji.

39 promulgacja – ogłoszenie aktu normatywnego, konieczne do uzyskania przez ten akt mocy obowiązującej [<https://sjp.pwn.pl/slowniki/> – dostęp 17.11.2021 r.]

40 rekognicja [łac.], hist. – uznanie tożsamości jakiejś osoby lub rzeczy, stwierdzenie prawdziwości dokumentu. [<https://encyklopedia.pwn.pl/> – dostęp: 17.11.2021 r.]

41 Obszerna relacja z uroczystości beatyfikacyjnej „Więści Luboński” 07-1999, str. 2

Gmach Teatru Wielkiego w Warszawie – 13 czerwca 1999 r. posłużył jako ołtarz. Trzystopniowa bryła udekorowana została symboliką trójcy świętej: Boga Ojca (najwyższa) – oko opatrności, Ducha Świętego (środkowa) – gołębicą, i Syna Bożego – Jezusa Chrystusa na krzyżu bezpośrednio nad stołem eucharystycznym fot. Piotr Ruszkowski

18 czerwca 1999 r. Mszę św. dziękczynną za beatyfikację odprawił tu w kaplicy ówczesny metropolita poznański ks. abp Juliusz Paetz wraz z ks. prał. Antonim Ważbińskim – wikariuszem biskupim ds. życia konsekrowanego. Na grobie bł. Edmunda złożyli duży bukiet czerwonych róż, związanemu z archidiecezją poznańską i zasłużonemu dla niej przez urodzenie i rozległą organicznikowską działalność w trudnym czasie zaboru niemieckiego charakteryzującego się walką kulturową z polskością i kościołem w XIX wieku nasiloną podczas Kulturkampfu⁴².

W tym roku dokończono też budowę domu formacyjnego w Podrzeczu i tam 22 lipca 1999 r. przeniósł się postulat wraz ze swoją Mistrzynią – s. Urszulą Kubiak. Tam też wkrótce – 2 sierpnia poświęcono nowy dom postulatu – dokonał tego abp Juliusz Paetz.

Od 4 do 15 sierpnia 1999 r. odbywała się w Luboniu III kapituła, podczas której wybrano s. Oktawianę Olejnik na przełożoną generalną.

42 Kulturkampf (niem. „walka o kulturę”) – nazwa polityki i walki ideologicznej, szczególnie prowadzonej w latach 1871-1878 z inicjatywy kanclerza O. von Bismarcka oraz kręgów liberalnych, popierających jego rządy, przeciw opozycji katolickiej. Celem Kulturkampfu było zahamowanie wpływów papieskich i podporządkowanie państwu Kościoła katolickiego (majowe ustawy 1873-75). Po wydaleniu w 1871 r. jezuitów z Niemiec papież zerwał w 1873 r. stosunki dyplomatyczne z Niemcami. Jednak silny opór całego obozu katolickiego, a zwłaszcza wzrost ruchu socjaldemokratycznego w Niemczech i podjęcie z nim walki, zmusiły Bismarcka do szukania dróg porozumienia z katolikami. W konsekwencji nawiązano stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską, złagodzone ustawy majowe; utrzymano jednak m.in. świeckość szkół w Prusach i wpływ państwa na obsadę stanowisk kościelnych. Kulturkampf na ziemiach polskich pod panowaniem pruskim wyrażał się w powiązaniu polityki antykościelnej z zaostreniem polityki germanizacyjnej (głównie po 1878); w konsekwencji spowodował opór i zjednoczenie całej ludności polskiej w pokojowej walce z niemieczyzną.

Z darami ołtarza m.in. siostry służebniczki, z prawej obraz z uroczystej beatyfikacji Edmunda Bojanowskiego fot. Piotr Ruszkowski

Sektor, w którym znajdowały się m.in. siostry służebniczki wszystkich czterech gałęzi. Entuzjastycznie manifestowały ten radosny akt beatyfikacji swojego Założyciela fot. Piotr Ruszkowski

Ważnym wydarzeniem, które nappełniło siostry wielką radością, było wydanie dekretu ustanawiającego tutejszą kaplicę – Sanktuarium bł. Edmunda Bojanowskiego. Dokument 8 września 1999 r. podpisał ówczesny metropolita archidiecezji – abp Juliusz Paetz.

12 września tegoż roku miało miejsce kolejne wielkie wydarzenie dla całego miasta Luboń i archidiecezji – Dziękczynienie za beatyfikację bł. Edmunda. Uroczystościom, na które przybyło wielu biskupów, przewodniczył abp Zenon Grocholewski. Na plac Edmunda Bojanowskiego przybyli: księża, przedstawiciele władz państwowych i samorządowych z województwa, powiatu, miasta, także rektorzy uczelni oraz wiele sióstr i wiernych, by wziąć udział w uroczystej Mszy św. koncelebrewanej.

Plac Edmunda Bojanowskiego w Luboniu 12 września 1999 r. stał się otwartą świątynią, gdzie eucharystycznie podziękowano lokalnie za beatyfikację Edmunda Bojanowskiego fot. Sebastian Linkiewicz

Koncelebrowanej
Mszy św. przewodni-
czył metropolita po-
znański ks. abp Juliusz
Paetz. Na zdjęciu po-
nadto: ks. abp Zenon
Grocholewski (z lewej)
– postulator w Rzymie
oraz ks. bp Marian
Przykucki (z prawej)
fot. Piotr Ruszkowski

Chór sióstr służebniczek
uświetnił uroczystość
fot. Piotr Ruszkowski

Matka Generalna sióstr Służebniczek Maryi z Lubonia wita przybyłych gości fot. Piotr Ruszkowski

Matki generalne czterech gałęzi sióstr służebniczek Maryi. Od lewej: s. Oktawiana Olejnik (wielkopolskie), s. Mariola Karaś (starowiejskie), s. Zofia Fryc (śląskie), s. Joanna Światłowska (dębickie) fot. Piotr Ruszkowski

Liturgii towarzyszył chór federacyjny złożony z sióstr wszystkich gałęzi.⁴³

2000

W roku 2000 – jubileuszu chrześcijaństwa – sanktuarium bł. Edmunda ogłoszono

„Świątynią Jubileuszową”. To wybrane miejsca (głównie kościoły) oznaczone specjalnym logo jubileuszowym, w których każdy pielgrzym, nawiedzając takie miejsce, mógł uzyskać odpust jubileuszowy, uczestnicząc w liturgii lub modlitwie. W tym roku jubileuszowym odbywało się w sanktuarium wiele podniosłych celebracji: Jubileusz młodzieży, chorych, małżeństw, dzieci z ochronek. 7 maja 2000 r. miały też tu miejsce, przy obecności przełożonych wszystkich gałęzi sióstr służebniczek Maryi – obchody 150-lecia Zgromadzenia, któremu przewodniczył ks. bp Zdzisław Fortuniak wraz ks. inf. Marianem Fąką.

Dzień 7 sierpnia – pamiątka odejścia Edmunda Bojanowskiego na wieczny odpoczynek do Pana został ustanowiony stałą datą liturgicznego wspomnienia błogosławionego Edmunda. Pierwsze to święto po beatyfikacji miało miejsce w 2000 r., podczas liturgii dziękowano za bł. Edmunda, a po Mszy św. wszyscy uczestnicy obdarowani zostali bułeczkami – „Edmundówkami”.

Rodzina państwa Koniecznych z lubońskiego „Przymierza Rodzin” złożyła w darze ołtarza ornat fot. Sebastian Linkiewicz

43 Szczegółowe sprawozdanie z uroczystości dziękczynnych zostało zamieszczone w „Więściach Lubońskich” 10-1999 od str. 2. Także są tam słowo do wiernych abpa Juliusza Paetza i homilia abpa Zenona Grocholewskiego (str. 20-21)

Rekolekcje dla młodzieży w roku jubileuszowym 2000. Symboliczne przejście przez „Lednicką bramę” – rybę – Ichthys symbol z j. greckiego Jezusa Chrystusa fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Pod koniec roku jubileuszowego odbyły się w sanktuarium – kościele jubileuszowym jeszcze uroczystości dla ludzi samotnych, bezdomnych i biednych pod przewodnictwem bp. Grzegorza Balcerka, podobnie dla wspólnoty „Przymierza Rodzin”.

Jubileuszową Mszę św. dla małżeństw odprawił 18 marca 2000 r. ks. kan. Leonard Poloch fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

17 września 2000 r. miało miejsce kolejne jubileuszowe dziękczynienie za beatyfikację Edmunda, tym razem celebrowane przez bpa Marka Jędraszewskiego.

W ostatnią niedzielę roku liturgicznego ustanowioną jako uroczystość Jezusa Chrystusa – Króla Wszechświata, w 2000 r. przypadło na 26 listopada, w zgromadzeniu sióstr służebniczek Maryi w Żabikowie miała miejsce intronizacja Chrystusa Króla⁴⁴.

Dużą frekwencją cieszą się Msze św. dla chorych z udzielaniem sakramentu namaszczenia w lubońskim Sanktuarium. 12 lutego w roku jubileuszowym 2000 Mszę św. odprawił ks. kan. Edward Majka z Mosiny fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

2001

30 kwietnia 2001 r. zakończył swoją posługę proboszcz ks. kanonik Zygmunt Sowiński, a rozpoczął ks. prob. Bernard Cegła. Podobne zmiany nastąpiły na stanowisku kapelana Domu Generalnego. 5 sierpnia 2001 r. 13-letnią posługę zakończył ks. Tomasz Rak, a rozpoczął ks. Grzegorz Koralewski.

⁴⁴ Intronizacja Chrystusa Króla – akt uznania Jezusa Chrystusa „Królem i Panem”. Oznacza to – uznanie Jego panowania nad całym światem i poddania się Jego prawu (prawu Boskiemu).

Z okazji 130. rocznicy śmierci bł. Edmunda obchodzonej w Górcie Duchownej, tu w Luboniu odbyło się spotkanie Rady Federacji pod przewodnictwem ks. inf. M. Fąki.

Pod koniec roku 2001 odbyło się kolejne spotkanie dla osób samotnych i bezdomnych, któremu przewodniczył ks. bp Grzegorz Balcerek, zakończone wspólnym posiłkiem z dzieleniem się opłatkiem. Miało ono swoją kontynuację w następnych latach.

2002

13 maja 2002 r. wizytę w domu generalnym złożył nowy pasterz archidiecezji ks. abp Stanisław Gądecki.

W roku 2002 po wszystkich domach prowincjalnych i generalnych peregrynował Krzyż Jerozolimski z relikwiami z drogi krzyżowej. Na zakończenie peregrynacji – 29 sierpnia przybył do sanktuarium ks. abp Stanisław Gądecki.

2003

Po raz kolejny arcybiskup S. Gądecki przybył na spotkanie Rady federacji służebniczek Maryi 8-9 kwietnia 2003 r. Wkrótce po tym spotkaniu miały miejsca zjazdy nowicjatów z czuwaniem nocnym 5/6 maja oraz 6/7 sierpnia czwanie junioratów⁴⁵ wszystkich gałęzi.

2004

19 czerwca 2004 r. obchodzono 5. rocznicę beatyfikacji Edmunda Bojanowskiego pod przewodnictwem ks. bp. Marka Jędraszewskiego.

2 października w sanktuarium odbyły się uroczystości religijne związane z 50. rocznicą nadania Luboniu praw miejskich. We Mszy św. uczestniczyli proboszczowie wszystkich – trzech parafii, władze miasta: burmistrzowie i radni a także mieszkańcy.

2005

Od 5 do 15 sierpnia 2005 r. miała miejsce IV w Luboniu kapituła generalna, na której powtórnie wybrano siostrę Oktawianę Olejnik na matkę generalną.

12 listopada dokonano poświęcenia marmurowej tablicy (upamiętniającej pobyt kardynałów Wojtyły i Wyszyńskiego i całego Episkopatu w 1972 roku) zamontowanej na zewnętrznej ścianie sanktuarium przy samym wejściu, po prawej stronie. Poświęcenia z udziałem sióstr, przedstawicieli władz miasta i mieszkańców dokonał ks. abp Stanisław Gądecki⁴⁶.

Przygotowania do odsłonięcia tablicy pamiątkowej na Sanktuarium: W TYM MIEJSCU DNIA 5 WRZEŚNIA 1972 ROKU / W 100-LECIE ŚMIERCI / EDMUNDA BOJANOWSKIEGO / UPRASZAJĄC U BOGA / O RYCHŁĄ JEGO BEATYFIKACJĘ / MODLIŁ SIĘ U JEGO GROBU / KARD. KAROL WOJTYŁA / PÓŹNIEJSZY PAPIEŻ JAN PAWEŁ II / Z KARD. STEFANEM WYSZYŃSKIM / ORAZ CAŁY EPISKOPAT / WDZIĘCZNE SWE-MU ZAŁOŻYCIELOWI SIOSTRY / Z FEDERACJI SŁUŻEBNICZEK NMP / WRZESIEŃ 2005 R.

45 Określenie sióstr Zgromadzenia w okresie ślubów czasowych.

46 Więcej: „Więści Lubońskie” 12-2005, str. 2

2006

9 czerwca 2006 r., pod kierownictwem ks. bp. Zdzisława Fortuniaka odbył się zjazd osób odpowiedzialnych za dzieło powołań kapłańskich zakonnych i misyjnych w archidiecezji poznańskiej.

8 grudnia powołano do życia przy naszym Sanktuarium wspólnotę modlitewną „Magnificat”, którą tworzą wierni świeccy, a prowadzi jej od początku s. Julita Hoffmann.

2007

Grób bł. Edmunda nawiedzany był coraz częściej przez różne grupy wiernych, szczególnie zaś przez duchowe córki bł. Edmunda. Okazją do nawiedzin i modlitwy było czuwanie federacyjne na Świętej Górze w intencji jego kanonizacji, które miało miejsce 28 października 2007 r.

Jedną z inicjatyw sióstr w Żabikowie są warsztaty pisania ikon organizowane od marca 2009 r. prowadzone przez s. Julitę Hoffmann – mistrzynię nowicjatu, Dorotę Mansfel i Danutę Surdyk. Uczestnikami warsztatów były osoby ze wspólnoty modlitewnej „Magnificat” oraz siostry nowicjuszek fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Okazją do spotkania przedstawicielek wszystkich gałęzi stał się też jubileusz 25-lecia sakry biskupiej kardynała Zenona Grocholewskiego, który miał miejsce w Poznaniu 30 grudnia 2007 r.

2008

Z dniem 14 lipca 2008 r. dekret zmiany otrzymał ks. kapelan Grzegorz Koralewski, a jego następcą został ks. Andrzej Wojciechowski.

7 sierpnia 2008 r. poświęcona została ikona bł. Edmunda napisana przez Dorotę Mensfel – członkinię wspólnoty „Magnificat”, przy której zawiązała się grupa pisania ikon.

Rodzina składająca przed Najświętszym Sakramentem, w obecności ikony bł. Edmunda Bojanowskiego akt zawierzenia. Autorką ikony jest Dorota Mansfel ze wspólnoty modlitewnej „Magnificat” fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

2009

W bliskości uroczystości dziękczynnej na Świętej Górze w Gostyniu za 10. rocznicę beatyfikacji Edmunda, podczas spotkania Rady federacji – 9 maja 2009 r. w Żabikowie, każda członkini Rady otrzymała ikonę bł. Edmunda.

W czerwcu 2009 r. miała miejsce wizytacja kanoniczna parafii św. Barbary, której częścią jest także wspólnota Domu Generalnego w Luboniu-Żabikowie. Wizytację przeprowadził ks. bp Grzegorz Balcerek.

Dokładnie w 10 lat po beatyfikacji bł. Edmunda – 13 czerwca 2009 r. w Luboniu miały miejsce uroczystości dziękczynne, którym przewodniczył ks. oficjał Rafał Pajszczyk, ks. inf. M. Fąka i inni kapłani. Natomiast w dzień liturgicznego wspomnienia bł. Edmunda – 7 sierpnia uroczystej liturgii przewodził ks. bp Marek Jędraszewski.

Okazją do dziękczynienia stał się kolejny jubileusz, tym razem 160-lecia założenia Zgromadzenia, obchodzony przez całą federację służebniczek na Jasnej Górze w Częstochowie, w którym czynny udział brały też siostry Wspólnoty Wielkopolskiej z Lubonia.

2010

2 listopada 2010 r. odbyło się poświęcenie tablicy upamiętniającej zamordowanych w byłym obozie karnym w Żabikowie – wśród nich 10 kapłanów katolickich, 1 prawosławnego i 1 siostry służebniczki – Augustyny Kujawy. Aktu poświęcenia pomnika na terenie byłego obozu dokonał ks. bp Zdzisław Fortuniak. Kopia tablicy z nazwiskami zawisła też na kaplicy cmentarnej i została poświęcona 1 listopada.⁴⁷

W dniach 18-21 listopada 2010 r. Dom Generalny w Luboniu był kolejny raz miejscem spotkania Rady Federacji Służebniczek Maryi. W ramach tego spotkania nastąpiło poświęcenie pomnika bł. Edmunda przy kościele w Jaszkuwie. Poświęcenia dokonał ks. abp Stanisław Gądecki.

2011

Od 1 lipca 2011 r. kapelanem sanktuarium zostaje o. Dariusz Galant OMI, zapoczątkowując współpracę Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej ze Zgromadzeniem Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.

W tym też czasie, około połowy roku, rozpoczęto kolejną inwestycję na terenie sióstr – tym razem budowę Żłobka.

4 sierpnia 2011 r. rozpoczęła się kolejna V w Luboniu kapituła generalna – podczas, której wybrano przełożoną generalną, została nią M. Rafała Kisiel.

Ustalił się ramowy program cyklicznych nabożeństw w żabikowskim sanktuarium: Tygodniowy – w poniedziałki – Msza św. z prośbami i podziękowaniami do „Bożej Opatrzności”; wtorki – poświęcone modlitwie przez pośrednictwo bł. Edmunda z Mszą św. o godz. 11 w intencji dzieci oraz wieczornym nabożeństwem z prośbami i podziękowaniami kierowanymi do Boga przez bł. Edmunda; piątki – dodatkowa Msza św. wieczorna w intencji o świętość kapłanów oraz w innych intencjach. Miesięczny – dni modlitwy o ochronę życia – każdy 25. dzień miesiąca i w każdą pierwszą sobotę miesiąca nabożeństwo wynagradzające do Niepokalanego Serca Maryi, a po nim całonocna adoracja Najświętszego Sakramentu.

47 „Wieści Lubońskie” 11-2010 str. 5 „Poświęcenie pomnika...” Jacek Nawrociak

Liczenie głosów podczas XXIV Kapituły Generalnej (4-20 listopada 2011 r.) i V w Luboniu, kiedy na Matkę Generalną (I kadencja) wybrano s. Rafałę Kisiel. Za stołem ks. Jan Glapiak* z Kurii Arcybiskupiej w Poznaniu
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

Od Wielkanocy 2012 r. trwał gruntowny remont kościoła św. Barbary, w związku z czym wszystkie nabożeństwa parafialne odbywały się w Sanktuarium. 20 sierpnia 2012 r. zmarł ks. kan. Zygmunt Sowiński, emerytowany proboszcz parafii. Uroczystości pogrzebowe odbywały się w Sanktuarium⁴⁹.

23 września miało miejsce poświęcenie nowego budynku Ochronki, który początkowo miał stać się Żłobkiem⁵⁰, jednak w trakcie budowy podjęto

Misterium poświęcone bł. Edmundowi Bojanowskiemu 6.08.2012 r. transmitowała TV Trwam oraz Radio Maryja
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

2012

We wspólnocie przebywały siostry starsze wiekiem. 6 czerwca 2012 r. 100 lat życia skończyła s. Ubalda – Zofia Hejmowska. W ten dzień wizytę złożyli jej z życzeniami: przedstawiciele władz miasta i ZUS-u. (Zmarła 29.06.2013 r.)⁴⁸

6 sierpnia 2012 r. w przeddzień uroczystości wspomnienia bł. Edmunda Bojanowskiego, transmisję ze Mszy św. oraz misterium o bł. Edmundzie przeprowadziła telewizja Trwam i Radio Maryja, po niej prowadzono w radiu z Lubonia wieczorne „Rozmowy niedokończone”.

Ojciec Dariusz Drążek z TV Trwam prowadzi transmisję z Sanktuarium bł. Edmunda Bojanowskiego w Luboniu. To już druga wizyta tych mediów w tym miejscu
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

48 „Więści Lubońskie” 07-2012, s. 30; 07-2013, s. 28 i 11-2013, s. 36.

49 „Więści Lubońskie” 09-2012, s. 12, Hanna Siatka „Luboń pożegnał proboszcza”.

50 „Więści Lubońskie” 09-2012, s. 9, Hanna Siatka „Porządkowanie funkcji”.

* ks. Jan Glapiak od listopada 2021 r. został biskupem pomocniczym Archidiecezji Poznańskiej (uroczystość w katedrze poznańskiej 18.12.2021 r.)

Budynek Ochronki powstał na bazie dwóch istniejących budynków gospodarczych (niegdyś mieszkalnych) położonych od ul. Granicznej. Budowa trwała zaledwie rok (stan z 2012 r.) fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

decyzję, by poszerzyć działalność istniejącej Ochronki. W ten sposób powstały 4 nowe oddziały przedszkolne. Poświęcenia dokonał o. Dariusz Galant OMI w obecności rodziców z dziećmi oraz sióstr.

Z inicjatywy Domu Generalnego w Luboniu, 11 listopada 2012 r. dokonano poświęcenia tablicy na kościele w Jaskowie upamiętniającej pierwsze miejsce pochówku

bł. Edmunda. Spoczywał w tutejszych podziemiach przez 59 lat – do roku 1930, gdy jego doczesne szczątki przeniesiono do kaplicy w Żabikowie. Na tej spontanicznej uroczystości zebrało się ok. 80 duchowych córek Edmunda.

2013

We współpracy z o. Janem Górą i sztabem lednickim, 2 stycznia 2013 r. odbywały się w Luboniu pierwsze przygotowania do lednickich spotkań młodzieży w Roku Boga Ojca. Przykład bł. Edmunda miał podkreślić ojcostwo duchowe założyciela Zgromadzeń Sióstr Służebniczek Maryi.

13 stycznia 2013 r. – nominację na egzorcystę diecezjalnego otrzymał o. Dariusz Galant – kapelan Domu Generalnego Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu.

Przedszkole widziane od strony ul. Granicznej. Funkcjonalnie zaplanowany kompleks jest wyposażony w niezależne wejście, ekologiczny plac zabaw i miejsce, gdzie maluchy mogą odpocząć oraz posilić się na powietrzu. Przez duże okna na przyziemiu rodzice mogą obserwować bawiące się w salach pociechy fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

Od 18 stycznia do 7 lutego 2013 r. datowano pobyt Ołtarza Adoracji – „Gwiazda Kazachstanu”⁵¹. Tym sposobem Sanktuarium stało się miejscem modlitwy o pokój na świecie. Otwarcie Adoracji pod przewodnictwem bp. Grzegorza Balcerka nastąpiło przy bardzo licznych udziałach wiernych. Wysoka frekwencja dopisała podczas całego pobytu ołtarza w Luboniu.

Ołtarz „Gwiazda Kazachstanu” wystawiony w prezbiterium sanktuarium bł. Edmunda Bojanowskiego przed tym, zanim trafił do kościoła w Oziornoje – swojego miejsca docelowego fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

11 lutego 2013 r. zaskoczyła nas abdykacja ojca świętego – Benedykta XVI, siostry podjęły modlitwy w intencji ustępującego papieża i o dobry wybór następcy.

13 marca ogłoszono wybór papieża Franciszka i w Sanktuarium kontynuowano modlitwy, tym razem dziękczynne.

1 czerwca 2013 r. – Spotkanie młodzieży na Lednicy z licznym udziałem sióstr służebniczek, które przybliżały młodym bł. Edmunda – jako ojca – opiekuna dzieci, ubogich i chorych, oddanego bez reszty Bogu.

19 czerwca 2013 r. przyjęto do Szkaplerza Karmelitańskiego – 242 osoby. Przygotowanie i przyjęcie miało miejsce w lubońskim sanktuarium, dokonał tego o. karmelita Juliusz Wiewióra.

3 września 2013 r. obchodzono kolejne 100. urodziny we wspólnocie zakonnej w Luboniu – s. Ostiany Geppert, uczczone tradycyjnie wizytą i życzeniami ze strony władz miasta oraz przedstawiciela ZUS-u. (Zmarła 17.05.2015 r.)⁵²

14 listopada 2013 r. odbyła się inauguracja Roku Jubileuszowego – 200. rocznicy urodzin bł. Edmunda. Mszy św. przewodniczył bp Zdzisław Fortuniak.

W 2013 r. zawiązał się też Społeczny Komitet, w skład którego wchodziły także siostry, a celem jego było wystawienie pomnika – ławeczki błogosławionego Edmunda Bojanowskiego. Pomnik ostatecznie stanął na placu Edmunda Bojanowskiego, w pobliżu sanktuarium, gdzie spoczywają jego doczesne szczątki.

51 Gwiazda Kazachstanu – nazwa ołtarza adoracji Najświętszego Sakramentu wykonanego przez Mariusza Drapikowskiego, przeznaczonego do sanktuarium Królowej Pokoju w Oziornoje – Kazachstan. (więcej: „Więści Lubońskie” 02-2013, s. 2 Hanna Siatka „Pokój zdobywa się na kolanach”).

52 „Więści Lubońskie” 09-2013, s. 31 i 11-2015, s. 33.

2014

22 lutego 2014 r. przedstawiciele komitetu odwiedzili wykonawcę pomnika bł. Edmunda Bojanowskiego – artystę rzeźbiarza Piotra Garstkę⁵³.

6 sierpnia nastąpił montaż pomnika – ławeczki na pl. E. Bojanowskiego. Natomiast 9 sierpnia uroczystego odsłonięcia i poświęcenia dokonał abp Stanisław Gądecki. Tego dnia uroczystości uświetnił festyn „Po południe z Edmundem”, po którym o godz. 19 Msza św. – na placu przed Sanktuarium, a później koncert – oratorium pt. „Miłość zawsze zwycięża” – autorstwa i pod

Konsultacje w pracowni artysty odnośnie szczegółów dotyczących podobieństwa glinianego modelu rzeźby ze zdjęciem Edmunda Bojanowskiego

dyrekcją Huberta Kowalskiego.⁵⁴

W związku z 200. rocznicą urodzin założyciela Zgromadzenia i ogłoszonym Rokiem Jubileuszowym powstały także inne inicjatywy:

- „Konkurs pięknego mówienia” dla uczniów Szkół Podstawowych i Gimnazjów, którego tematem był bł. Edmund z finałem 24 maja 2014 r.
- „Verba Sacra” (3.08.2014 r.) – edycja poświęcona Edmundowi Bojanowskiemu w cyklu interdyscyplinarnego projektu o charakterze artystyczno-naukowo-religijnym, poświęconym tradycji słowa w kulturze duchowej. W Sanktuarium fragmenty „Dziennika E. Bojanowskiego” czytał aktor Dariusz Kowalski.
- „Wybitni Wielkopolanie bł. Edmund Bojanowski i hr. August Cieszkowski – w 200. Rocznicę urodzin” – wydawnictwo książkowe pod redakcją prof. dra hab. Janusza Karwata, którego wydawcą było Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Forum Lubońskie”.
- „Ratuje człowieka: modlitwa, służba i wychowanie” – trzydniowy odpust ku czci bł. Edmunda (7-9.08.2014 r.), w ramach którego:

Msza św. pod przewodnictwem bpa Zdzisława Fortuniaka oraz abpa Tomasza Pety z Kazachstanu (7.08).

Msza św. dla chorych, samotnych, potrzebujących pod przewodnictwem bpa Grzegorza Balcerka, a po niej wspólny posiłek na placu przed dawnymi salkami (8.08).

Msza św. za kapłanów i osoby konsekrowane o ducha służby, prowadził bp Damian Bryl (9.08).

53 Więcej: „Więści Lubońskie” 03-2014, s. 37, Hanna Siatka „Nabiera kształtów”.

54 Szeroko: „Więści Lubońskie” 08-2014, s. 2. „Trzy dni świadectwa”

Ufundowana przez społeczność lokalną, wykonana w brązie przez rzeźbiarza Piotra Garstkę ławeczka bł. Edmunda Bojanowskiego ustawiona na placu jego imienia w 200. rocznicę urodzin. Nie każdy odwiedzający to miejsce dostrzega wyrytą w książce sentencję: OPATRZNOŚĆ BOŻA CZUWA, STRZEŻE I PROWADZI NAS, na którą wskazuje dzieciom E. Bojanowski fot. Rafał Wojtyniak i Grzegorz Kodur, arch. „WL”

Aktu odsłonięcia ławeczki dokonali dzieci pod opieką s. Laury Liskowskiej fot. Piotr Ruszkowski, arch. „WL”

Po 41 latach pobytu w kaplicy sióstr, 14 sierpnia 2014 r. przeniesiono na powrót do kościoła parafialnego ołtarz Matki Bożej Nieustającej Pomocy.⁵⁵

15 września 2014 r. miała miejsce wizytacja kanoniczna parafii pw. św. Barbary, która została powiązana z wizytą abpa Stanisława Gądeckiego w Domu Generalnym.

14 października 2014 r. nadano imię bł. Edmunda Bojanowskiego Szkole Podstawowej nr 1 w Luboniu⁵⁶.

15 listopada 2014 r. zakończono obchody Roku Jubileuszowego – 200. rocznicy urodzin bł. Edmunda Bojanowskiego na Świętej Górze, a następnego dnia w Luboniu pod przewodnictwem abpa Wojciecha Polaka – Prymasa Polski⁵⁷.

8 grudnia 2014 r. nastąpiła inauguracja nowej, kryształowej Monstrancji, daru dla Sanktuarium wykonanego

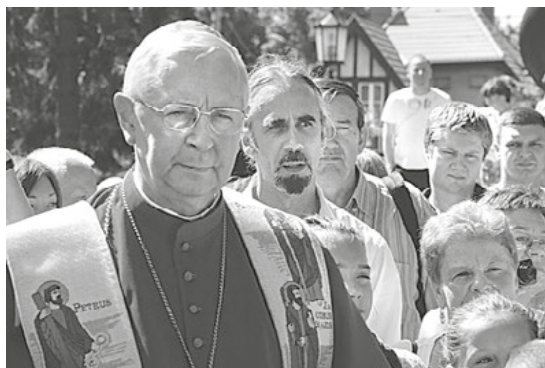
55 „Wieści Lubońskie” 05-2016, s. 7, Rafał Wojtyniak „Powrót”.

56 „Wieści Lubońskie” 12-2014, s. 48, s. Elżbieta Schmidt „Jak nakazuje tradycja”.

57 „Wieści Lubońskie” 12-2014, s. 46, Hanna Siatka „Rok Edmundowy zakończony”.

Poświęcenia w obecności dzieci, rodziców, władz lokalnych, pocztów sztandarowych itp. dokonał abp Stanisław Gądecki. Matka Generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi s. Rafała Kisiel dziękuje za oryginalny „pomnik” założyciela zgromadzenia, obok niej Małgorzata Machalska (z lewej) i Grażyna Konieczna (z prawej) członkinie Komitetu Organizacyjnego na rzecz budowy ławeczki fot. Piotr Ruszkowski, arch. „WL”

Obok metropolity poznańskiego twórcą ławeczki – rzeźbiarz Piotr Garstka fot. Piotr Ruszkowski, arch. „WL”

Ogromna scena ustawiona na parkingu przy placu Edmunda Bojanowskiego była miejscem sprawowania uroczystej Eucharystii pod przewodnictwem ks. abpa Stanisława Gądeckiego. Plac wypełnił się licznie przybyłymi lubonianami i gośćmi. Nad głowami zgromadzonych przesuwali się na specjalnych wysięgnikach kamery TV „Trwam” fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Pamiątkowe zdjęcie na ławeczce z Edmundem Bojanowskim robili sobie członkowie „komitetu ławeczkowego”. Od lewej siedzą: Elżbieta Zapłata-Szwedziak, Małgorzata Machalska, Grażyna Konieczna i Hanna Siatka, stoją: Jerzy Dzikowski, Marian Kęcel, Paweł Krzyżostaniak, Ewa Rogowicz, Paweł Andrzejczak, Rafał Marek, Krzysztof Moliński, Paweł Wolniewicz, Dorota Franek, Andrzej Okupniak, Tomasz Błaszak

Siostry Służebniczki Starowiejskie z Zambii odwiedziły w lipcu 2019 r. Sanktuarium założyciela – bł. Edmunda Bojanowskiego i nie mogły nie zrobić sobie pamiątkowego zdjęcia przy ławeczce. Od lewej: s. Honester, s. Prisca, s. Therese, za nimi stoją: s. Tomiła, s. Antonette, s. Maria, s. Angela i s. Dagmara* fot. Paweł Wolniewicz, arch. „WL”

* Patrz też: „Wieści Lubońskie” 08-2019, s. 45 Paweł Wolniewicz, „Jubileusz w Żabikowie”

W uroczystej koncelebrze ks. abp. Stanisławowi Gądeckiemu towarzyszyli ks. Andrzej Gierczak (z lewej) – proboszcz pierwszej w Polsce parafii pw. bł. Edmunda Bojanowskiego w Rumi oraz ks. kan. Jan Głapiak z Kurii Metropolitalnej. Z lewej czyta Bartosz Federowicz – diakon z parafii św. Jana Bosko. W tle chór z orkiestrą fot. Rafał Wojtyński, arch. „WL”

Po błogosławieństwo pasterza Archidiecezji Poznańskiej (w ornatce z wizerunkiem bł. Edmunda) ustawiano się w kolejce przed siedzibą sióstr fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

Całowanie relikwii bł. Edmunda – tradycyjny obrzęd w żabikowskim sanktuarium po uroczystościach związanych z założycielem Zgromadzenia fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

Uroczystościom z okazji 200. rocznicy urodzin bł. Edmunda towarzyszyły wypieki, możliwość spróbowania zupy rumfordzkiej wg receptury E. Bojanowskiego i wiele innych atrakcji fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Po Mszy św. oratorium poświęcone bł. Edmundowi. Z prawej soliści, z lewej orkiestra z dyrygentem i twórcą – Hubertem Kowalskim, w głębi – chór fot. Grzegorz Kodur, arch. „WL”

W roli Edmunda Bojanowskiego aktor – Dariusz Kowalski fot. Grzegorz Kodur, arch. „WL”

Oratorium o bł. Edmundzie nie mogło obyć się bez dzieci. Z lewej przebrane w habity sióstr służebniczek postulantki. W roli tej wystąpiły chórzystki z „Pro Vobis” fot. Grzegorz Kodur, arch. „WL”

Wieczorny spektakl zgromadził na placu Edmunda Bojanowskiego kilkaset osób. Przybywano całymi rodzinami. W pierwszym rzędzie od lewej: duchowni z ks. abp. Stanisławem Gądeckim, dalej – przedstawiciele władz Lubonia i członkowie „komitetu ławczkowego” fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

przez artystę Mariusza Drapikowskiego z Gdańska.

2015

Od 10 stycznia do 12 lutego 2015 r. przebywał w Sanktuarium kolejny ołtarz adoracji „Dar miłości i pokoju”, przeznaczony dla Wybrzeża Kości Słoniowej. Codziennie w intencji pokoju, przed nowym ołtarzem miała miejsce adoracja od godz. 7 do 21.

12 lutego 2015 r., w dowód uznania za działania na rzecz społeczności lokalnej Lubonia, nagrodę „Siewca Roku” w kategorii: życie publiczne otrzymała Matka Rafała Kisiel⁵⁸.

Kryształowa monstrancja – dzieło artysty Mariusza Drapikowskiego z Gdańska – dar dla Sanktuarium w Żabikowie, niesiona przez s. Teodatę Partykę
fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Uroczysta Msza św. w lubońskim sanktuarium na zakończenie obchodów Roku Jubileuszowego – 200. rocznicy urodzin bł. Edmunda Bojanowskiego pod przewodnictwem Prymasa Polski – abpa Wojciecha Polaka
fot. Paweł Wolniewicz, arch. „WL”

Od 25 maja do 1 sierpnia 2015 r. miały miejsce remonty w Sanktuarium, zaś 4 sierpnia poświęcono nową ikonę Matki Bożej Częstochowskiej.

14 grudnia 2015 r. nastąpiło otwarcie Roku Miłosierdzia. Sanktuarium lubońskie zostało ustanowione świątynią Miłosierdzia z możliwością uzyskania odpustu zupełnego w ciągu całego roku ogłoszonego przez papieża Franciszka.⁵⁹

2016

25 stycznia 2016 r. przeżywaliśmy peregrynację obrazu św. Józefa w parafii. Modlitwy od wieczora do 8.30 rano odbywały się w Sanktuarium, następnie obraz przeniesiono do kościoła parafialnego.

3 czerwca 2016 r. zorganizowano pierwszy w Luboniu „Marsz dla życia”, który wyruszył z Sanktuarium. Ta inicjatywa jest przykładem jednoczenia się wielu ludzi wokół dobra, będzie się powtarzać co roku.⁶⁰

18 czerwca 2016 r. miał miejsce radosny jubileusz 25-lecia powstania Federacji Sióstr Służebniczek Maryi. Uroczystość rozpoczęła się Mszą św.

58 „Więści Lubońskie” 02-2015, s. 4, Mariusz Marszałkiewicz „Siewca Roku ma już 5 lat”.

59 „Więści Lubońskie” 01-2016, s. 12, Hanna Siatka „Sanktuarium Bramą Miłosierdzia”.

60 „Więści Lubońskie” 06-2016, s. 7, Paweł Wolniewicz „Marsz dla życia”.

Peregrynacja korowanego w 2014 r. obrazu św. Józefa – Patrona rodzin, obłubieńca Najświętszej Maryi Panny z bazyliki mniejszej karmelitów bosych ze Wzgórza Świętego Wojciecha w Poznaniu – diecezjalnego Sanktuarium św. Józefa fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

Po nabożeństwie, z sanktuarium bł. Edmunda 3 czerwca 2016 r. wyrusza pierwszy w Luboniu „Marsz dla życia”, którego inicjatorem był Roman Klimas. Flaga narodowa o długości 8 m niesiona przez różne środowiska, m.in. „Strzelców” i „Bractwo Kurkowe” została wyniesiona przez Bramę Miłosierdzia z Sanktuarium bł. Edmunda Bojanowskiego fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Przemarsz barwnego korowodu z transparentami ul. Unijną w kierunku Wzgórza Papieskiego fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Przy Krzyżu Papieskim, na wzgórzu z transparentami o treści : „URODZIŁAŚ SIĘ MAMO, POZWÓL MI NA TO SAMO” i poniżej „JA + MAMA + TATA = MIEJSCE DLA BRATA” fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

Na Wzgórzu Papieskim przy pomniku „Świadectwo miłości” zakończenie marszu z plenerowymi atrakcjami fot. Paweł Wolniewicz, arch. „WL”

pod przewodnictwem bpa Grzegorza Balcerka na placu przed salkami, a potem nastąpiła celebrowanie radości ze wspólnego przebywania córek duchowych bł. Edmunda.

15-17 lipca 2016 r. w bliskości ŚDM (Światowych Dni Młodzieży) w Krakowie, odbyło się jedyne do tej pory spotkanie integracyjne najmłodszych sióstr Zgromadzenia z Polski, Kazachstanu oraz Brazylii. Uczestniczki wraz z grupą młodzieży z Kazachstanu wzięły udział w ŚDM.

Pamiętka z międzynarodowego spotkania formacyjnego młodych sióstr z Brazylii, Kazachstanu i Polski w Luboniu w dniach od 15 do 17 lipca 2016 r. w towarzystwie starszych opiekunek
fot. arch. Sióstr Służebniczek M.

2017

- 13 lutego 2017 r. nawiedził nas kolejny ołtarz adoracji, z serii 12 gwiazd w koronie Maryi Królowej Pokoju. Ten – „Światło pojednania i pokoju” przeznaczony był dla Rwandy. Na otwarcie przybył bp Zdzisław Fortuniak, natomiast podczas pobytu ołtarza, tradycyjnie trwały całodobowe adoracje (do 27 lutego).

- 1 kwietnia 2017 r. w Grabonogu odbyło się sympozjum naukowe zorganizowane przez Federację Służebniczek Maryi pt. „Myśl pedagogiczna bł. Edmunda a współczesne wychowanie”.

- 5 sierpnia 2017 r. Rozpoczęła się kolejna (VI w Luboniu) kapituła generalna, podczas której na II kadencję wybrano M. Rafałę Kisiel – dotychczasową przełożoną generalną.

- 1 września 2017 r., z inicjatywy Federacji z udziałem sióstr z Lubonia miało miejsce nocne czuwanie przed obrazem Matki Bożej Królowej Polski na Jasnej Górze w intencji rychłej kanonizacji bł. Edmunda.

2018

- 14 kwietnia 2018 r. dla społeczności Lubonia w SP 5, z udziałem miejscowych aktorów amatorów, odbyło się przedstawienie teatralne pt. „Gość oczekiwany” wg Zofii Kossak-Szczuckiej pod kierownictwem s. Olgi Plichty.

- 13 maja 2018 r. w ramach obchodów 100-lecia odzyskania Niepodległości siostry zorganizowały dla społeczności lokalnej przy Sanktuarium bł. Edmunda

festyn patriotyczny pt. „Królowa naszej wolności”.

- 28 czerwca 2018 r., po 7 latach posługi nastąpiło pożegnanie o. Dariusza Galanta OMI⁶¹, którego następcą – kapelanem domu generalnego i sanktuarium został oblat o. Waldemar Meyka OMI⁶².

- 28 grudnia tegoż roku wystawiono w kościele parafialnym św. Barbary spektakl teatralny pod dyktando s. Olgi Plichty pt. „Betlejem polskie” okazją była także 100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości.

2019

19 lutego 2019 r. miała swoje miejsce wizytacja kanoniczna parafii św. Barbary, przy tej okazji Zgromadzenie odwiedził bp Zdzisław Fortuniak.

W dniach 7-8 maja 2019 r. przeżyaliśmy Peregrynację Matki Bożej w Jej Jasnogórskim obrazie. Matka Boża w Żabikowskim Sanktuarium przebywała całą dobę i przyjmowała wszystkich. Wiele „jej dzieci” chciało się spotkać z Matką, pobyć przy niej i nabrać sił. Na powitanie obrazu Eucharystię celebrował i słowo Boże wygłosił o. Waldemar Meyka OMI. Czuwanie przed obrazem trwało całą dobę i uczestniczyło w nim wiele osób. Pożegnanie nastąpiło następnego dnia o godz. 16. Mszę św. celebrował o. Józef – Paulin, kustosz Obrazu Nawiedzenia.⁶³

16 czerwca 2019 r. 20. rocznicę beatyfikacji bł. Edmunda uczczono Mszą św. na placu pod przewodnictwem ks. kard. Zenona Grocholewskiego⁶⁴, a następnie koncertem muzycznym. Po nim, w kościele św. Barbary miała miejsce emisja filmu „Pewność” – autorstwa braci Syka związanych z Centrum Działań Społecznych im. Edmunda Bojanowskiego w Warszawie. Film opowiadał o charyzmie bł. Edmunda w życiu i działalności Zgromadzenia sióstr przez niego założonych.⁶⁵

Przed oficjalną peregrynacją po parafiach archidiecezji poznańskiej historyczny obraz wędrujący od 1956 r. po Polsce odwiedził w maju 2019 r. lubońskie sanktuarium. Przywieziona ikona Matki Boskiej Jasnogórskiej jest wnoszona przez służebniczki Maryi do Sanktuarium. Z lewej – Matka Generalna s. Rafała Kisiel, za nią s. Tamara Jeromasowa, dalej s. Zofia Kucharska. Z prawej – s. Nazaria Kamińska, s. Teodata Partyka oraz niewidoczna s. Regina Olbrich fot. Hanna Siatka, arch. „WL”

61 „Wieści Lubońskie” 07-2018, s. 43, Hanna Siatka, „Z parafii św. Barbary”.

62 „Wieści Lubońskie” 08-2018, s. 42, Hanna Siatka, „Misjonarz na te czasy”.

63 „Wieści Lubońskie” 05-2019, s. 3, Hanna Siatka, „Jedzie Maryja!”.

64 Zenon Grocholewski (1939-2020), kardynał, doktor prawa kanonicznego, prefekt Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej w latach 1998–1999, prefekt Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej w latach 1999–2015. Pochowany w archikatedrze poznańskiej.

65 „Wieści Lubońskie” 07-2019, s. 39, s. Rafała Kisiel, „Rocznica beatyfikacji”.

Uroczystą Mszę św. koncelebrowaną odprawili, od lewej: ks. kan. Bernard Cegła, ks. prałat Roman Kubicki, ks. Adam Przewoźny, o. Waldemar Meyka, ks. kan. Józef Majchrzak i o. Krzysztof Ziętkowski fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Cudowny obraz opuszcza lubońskie Sanktuarium 8 maja 2019 r., po godz. 17 w specjalnym minibusie – kaplicy, by powrócić na odwiedzin lubońskich parafii w listopadzie* fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Uroczysta Msza św. koncelebrowana odprawiona 15 czerwca 2019 r. na placu Edmunda Bojanowskiego z okazji 20. rocznicy beatyfikacji. Eucharystię sprawował i homilię wygłosił ks. kard. Zenon Grocholewski – postulator procesu beatyfikacyjnego Edmunda Bojanowskiego fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

* „Wieści Lubońskie” 12-2019, s. 3, 51, 53.

Po uroczystości można było się posilić na zakonnym podwórku, co umilały śpiewem i tańcem dzieci z tutejszej Ochronki fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

Stoisko z książkami prowadzone przez siostry służebniczki fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

2020

Rok jubileuszu pokrzyżowała pandemia koronawirusa. Pierwotnie planowano świętowanie 100-lecia pobytu Służebniczek Maryi w Żabikowie-Luboniu na 9 maja 2020 r. Jednak pierwszy raz w stuletniej historii musiało zamknąć Sanktuarium już wiosną! Wielki Post, Triduum Paschalne, Wielkanoc obchodzone były, jak nigdy, przy drzwiach zamkniętych. Czas sanitarnych obostrzeń był wyjątkowo trudnym doświadczeniem dla wielu. Ale dla ludzi głębokiej wiary, okres przymusowej izolacji może okazać się czasem także bogatym w łaski, szczególnie duchowe. O stuletniej obecności sióstr w Żabikowie informowały m.in. banery rozwieszone na ogrodzeniu oraz wydany z tej okazji 4-stronicowy folder.

Skromniej niż wcześniej od 4 do 13 lipca 2020 r. była okazja uczestnictwa w peregrynacji monstrancji z Medjugorje – „Królowa Pokoju” – Trwaliśmy na całodobowej adoracji Najświętszego Sakramentu, w intencji pokoju na świecie.

7 sierpnia 2020 r., dzień liturgicznego wspomnienia bł. Edmunda Bojanowskiego połączono z obchodami 100-lecia domu zakonnego. Uroczystej eucharystii przewodniczył o. Paweł Zając OMI. Przed mszą św., krótkie wprowadzenie

wygłosiła s. Regina Olbrich, zaznajamiając uczestników z niektórymi wydarzeniami ze stuletniej historii wspólnoty. Wyświetlono także krótki film przedstawiający, co wniosła obecność Sióstr Służebniczek Maryi do lokalnej społeczności. Tradycyjnie też, w dzień uroczystości bł. Edmunda uczestnicy obchodów wieczornych zostali zaproszeni na poczęstunek na przyległym dziedzińcu.

Początek sezonu szkolnego 2020-21 zaowocował otwarciem w sąsiedztwie siedziby sióstr i Sanktuarium nowej Katolickiej Szkoły Podstawowej prowadzonej przez Fundację „Siewca”. Nowa placówka oświatowa w Luboniu ma status szkoły publicznej i otrzymała nr 6. Niestety, ze względu na sytuację epidemiczną edukacja wkrótce przeszła na nauczanie zdalne.

Solidarnie z wszystkimi Polakami przeżywaliśmy czas pandemicznych ograniczeń, izolacji i kwarantanny, którego wynikiem były m.in. zamknięcie Przedszkola „Ochronki”, zawieszenie działalności Domu Rekolekcyjnego, prowadzenie zdalnie katechezy w szkołach oraz konieczność ograniczenia posługi duszpasterskiej i frekwencji wiernych w Sanktuarium.

W sanktuarium siostry i wiele osób świeckich do późnego wieczora trwało tego dnia na modlitwie przy grobie bł. Edmunda, dziękując Bogu za tego „serdecznie dobrego człowieka” i prosząc o potrzebne łaski za jego wstawiennictwem fot. Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

2021

Rok 2021 rozpoczęto w dużej niepewności powodowanej pandemią. Stopniowo w miarę wycofywania ograniczeń wznowiano działalność Przedszkola, a latem także Domu Rekolekcyjnego w ograniczonym zakresie.

13 czerwca 2021 r., w rocznicę beatyfikacji Edmunda Bojanowskiego, w Górze Duchownej, miejscu jego śmierci, rozpoczęto obchody Roku Jubileuszowego 150-lecia odejścia do wieczności. W gronie Federacji Służebniczek Maryi, celebrowano eucharystię pod przewodnictwem miejscowego proboszcza ks. Przemysława Wilka. To centralne wydarzenie otoczone było także modlitwą różańcową oraz godzinkami do Matki Bożej Pocieszenia, współprowadzonymi przez siostry z Lubonia, których autorem jest bł. Edmund.

7 sierpnia 2021 r. przypadała 150. rocznica śmierci bł. Edmunda. Tego dnia przy jego grobie w lubońskim sanktuarium odprawiono Mszę św. o godz. 11, celebrowaną przez ks. Jana Glapiaka (pochodzący z Górki Duchownej), wieczornej eucharystii przewodniczył ks. Wojciech Kryza (proboszcz z Jaszkowa). Słowo Boże na obydwu głosił ks. Leszek Woźnica (filipin ze Świętej Góry). Uczestnicy przedpołudniowych celebracji otrzymali drożdżówkę w opakowaniu jubileuszowym. Natomiast o godz. 16.30 w Katolickiej Szkole Podstawowej nr 6, sąsiadującej z Sanktuarium, wystawiono sztukę teatralną pt. „Płomień miłości”, na podstawie powieści Amelii Szafrąńskiej „Surdut czy rewerenda”⁶⁶ o życiu i umieraniu bł. Edmunda. Sztuka została przygotowana pod dyktando s. Olgi Plichty z aktorami amatorami z Lubonia i okolicy. Powtórnie sztukę wystawiono następnego dnia, dla parafian. Po wieczornej Mszy św. wszyscy uczestnicy zostali przyjęci poczęstunkiem na dziedzińcu klasztoru.

Na zakończenie

Przez minione sto lat w żabikowskim Domu przebywało około 300 sióstr. Formacje w nowicjacie odbyło ok. 250 sióstr. Trudno jest precyzyjnie podać ich liczbę, bowiem brakuje dokładnych danych z okresu przedwojennego.

Przedstawiona tu publikacja została sporządzona na podstawie dzienników i kronik. Jest wybiórczą historią domu zakonnego w Żabikowie - Luboniu i nie wyczerpuje wszystkich wydarzeń. Zaznacza jedynie momenty ważniejsze, uroczystości znaczące dla Zgromadzenia i wspólnoty sióstr. W ciągu tych stu lat pobytu Służebniczek Maryi na ziemi lubońskiej wydarzyło się wiele dobra, wyświadczonego z miłości, służby bezinteresownej, dla dzieci, dla rodziców, dla chorych i potrzebujących.

Dzisiaj chcemy Bogu podziękować za to dobro, które z góry przygotował, abyśmy je pełnili. W tym świadczeniu dobra siostry nie były same. Wraz z nami pracowała spora liczba kapłanów, rekolekcyjnych, spowiedników, w tym kapłanów Domu Generalnego, ludzi świeckich, pracowników, współpracowników, wolontariuszy, sympatyków. Im także dziękujemy, jednocześnie w myśl jubileuszowego zamysłu chcemy przeprosić wszystkich za wszelki brak dobra, zaniedbanie czy słabszą jakość naszej służby.

Kanwą dla przedstawionych powyżej wydarzeń była cicha i wierna posługa wielu sióstr tworzących wspólnotę przez 100 lat historii. Ich modlitwa i cierpienie, wysiłki podjęte dla dobra bliźniego służyły społeczności miasta i całej okolicy.

66 Amelia Szafrąńska, „Surdut czy rewerenda”. Opowieść o bł. Edmundzie Bojanowskim, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1976.

Za wszystko Bogu niech będą dzięki !!!

S. Regina Olbrich
Janusz Karwat

Posłowie

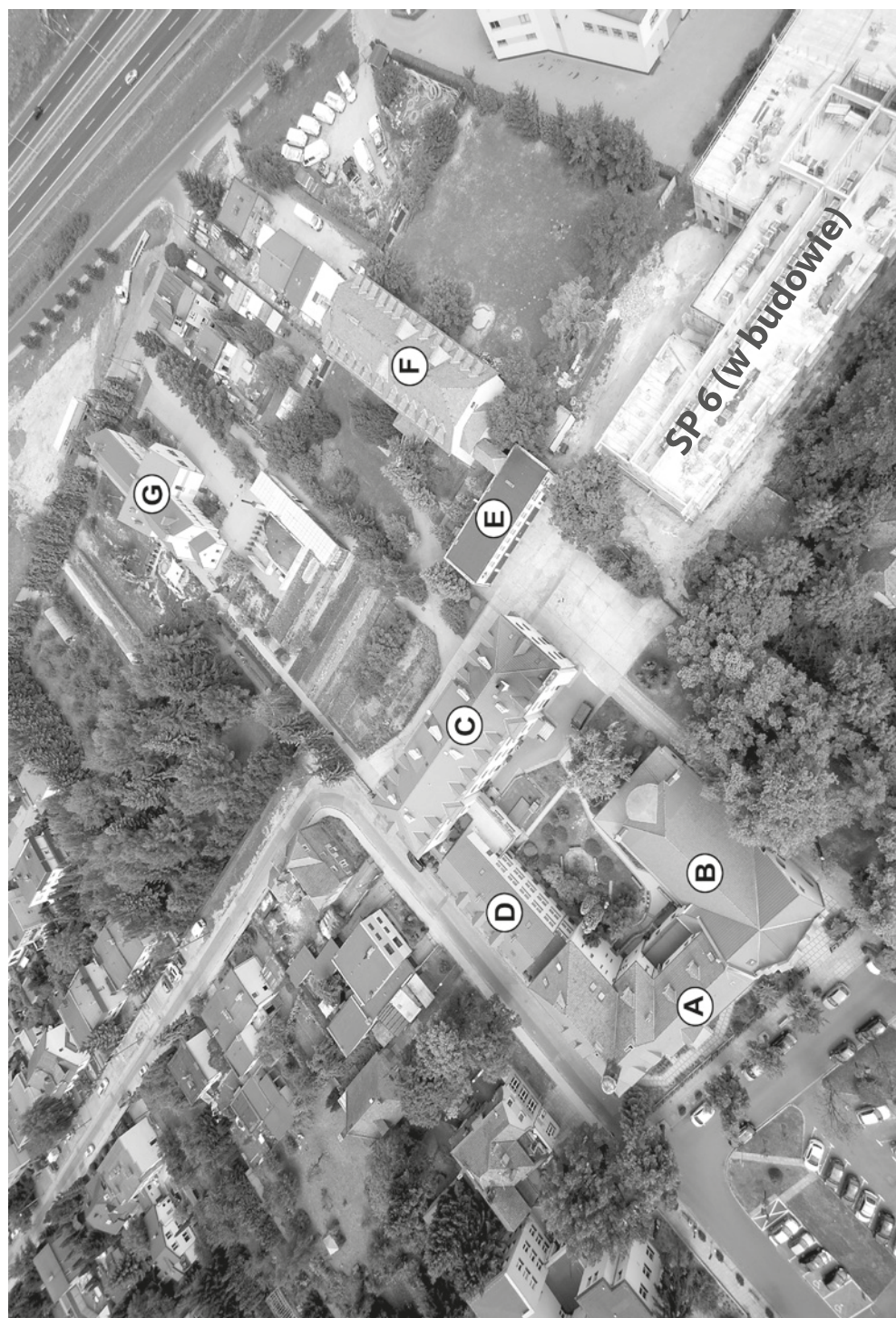
Jako redaktor, podczas lektury tekstu, dokonywania jego uzupełnień, opracowywania: tabel, przypisów, indeksu osób itp. a także w trakcie wyboru i opisu zdjęć, zważywszy na fakty wynikające z przedstawionej tu historii, charyzmatu sióstr uczestniczących ponad 100 lat w tworzeniu lokalnej rzeczywistości, pozwolę sobie na: refleksję, zwrócenie podziwu i wyrażenie przesłania, które dostrzegam, szczególnie po najnowszych wydarzeniach.

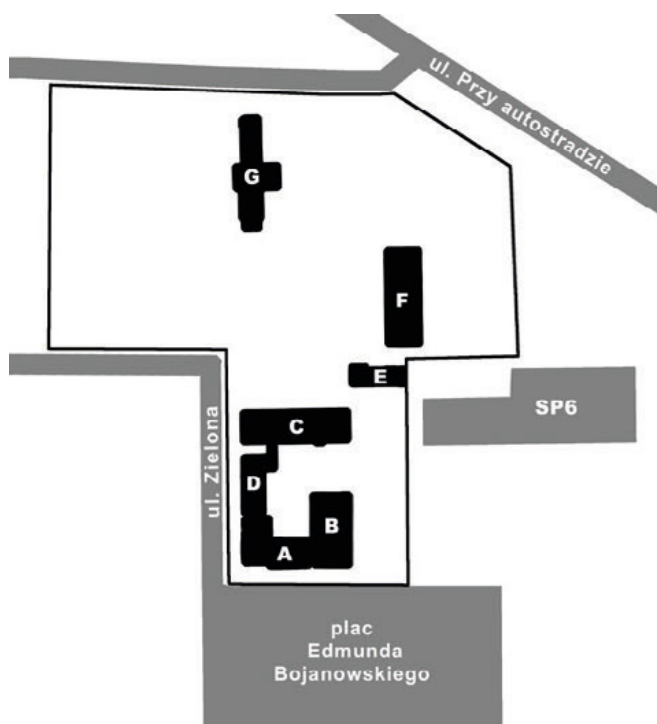
- *Wszystko co wartościowe rodzi się w trudzie, cierpieniu i przy udziale opatrności Bożej.* To refleksja, jaka przychodzi na myśl po zapoznaniu się z powyższym materiałem. Mówiąc o siostrach, należy jeszcze dodać: w skromności – ciszy – bez rozgłosu, na gorliwej modlitwie, sumiennie i rzetelnie wykonując swoje obowiązki, a nadto rozwijając cnoty Maryjne wyrażone w symbolice – znaku logo z jakim Siostry Służebniczki Maryi się utożsamiają.

- Jestem pełen podziwu dla charyzmatu ich działań, angażowania się w trudne, często niebezpieczne, pozbawione wygód, także zagraniczne programy misyjne. Bez głębokiej wiary, świadomego wyzbycia się wielu dóbr i udogodnień współczesnego świata, ich służba i misja byłaby trudna do zrealizowania. Siostry nasze niosą głównie pomoc wychowawczą i formacyjną dzieci. Wspierają rodziców w kształtowaniu dobrego, wrażliwego i odpowiedzialnego człowieka wg reguł Założyciela zgromadzenia – bł. Edmunda Bojanowskiego. Ktoś może pomyśleć, że to stare, XIX-wieczne patrzenie na świat oraz człowieka, dziś mało znaczące. Nic bardziej mylnego, świadczy o tym chociażby cała gama wydawnictw powołujących się lub opisujących życie i działalność Edmunda Bojanowskiego. Odsyłam do współczesnych naukowych opracowań takich jak: „Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego Inedita” wydanych w dwóch tomach w Lublinie 2016 r.; „Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1836-1871” również dwa tomy wydane we Wrocławiu w 2001 r.; czy ostatnie, kompletne wydanie dzienników: „Edmund Bojanowski – Dziennik” w czterech tomach, Wrocław 2009.

- Dla czytelności procesów „inwestycyjnych” tekstu zasadniczego oraz lepszego wyrażenia przesłania, o którym chcę powiedzieć, dodatkowo przygotowałem plan terenów zajmowanych obecnie (2021 r.) przez siostry służebniczki i nową szkołę w połączeniu ze zdjęciem wykonanym z lotu ptaka (2018 r.).

Przedszkola prowadzone przez siostry i podstawowa szkoła katolicka w bezpośrednim ich sąsiedztwie mogą w niedalekiej już przyszłości stanowić ciekawy **kompleks oświatowy** z synchronizowanym, wieloletnim programem edukacyjno-wychowawczym. Błogosławiony Edmund Bojanowski (osoba świecka) – założyciel Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi, patron ochronek i prekursor wychowania przedszkolnego, a także sługa Boży – ksiądz Franciszek Blachnicki – patron szkoły, twórca ruchów „Światło Życie” i wielu innych inicjatyw kształtujących człowieka są bardzo dobrym „duetem” duchowym tych działalności. Jestem przekonany, że nie mieliby nic przeciwko takiej ścisłej współpracy osób świeckich z kościołem

Plan oraz zdjęcie z lotu ptaka (2018) przedstawiające obecny teren Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu – Żabikowie:

A – Dom Generalny – zakupiony w 1920 r. budynek szpitala sióstr diakonisek.

B – Kaplica wybudowana w 1922 r.

C – Nowicjat oddany do użytku w 1983 r.

D – Łącznik pomiędzy Domem Generalnym (A) a Nowicjatem (C) oddany w 1984 r.

E – Garaże budowa ukończona w 1984 r. [jak łącznika (D)]

F – Ochronka i Dom Rekolekcyjny oddany do użytku w 1992 r.

G – Przedszkole (pierwotnie żłobek) oddany w 2012 r.

SP 6 – Katolicka Szkoła Podstawowa nr 6 – poza terenem sióstr prowadzona przez fundację „Siewca” – otwarta w 2020 r.

Mapkę oprac. Piotr Ruszkowski foto Rafał Wojtyniak, arch. „WL”

i odwrotnie, a i o wsparcie „na górze” będą zabiegać. Szczególnym znakiem dla tych dzieł jest z pewnością fakt, że nowa szkoła im. ks. Franciszka Blachnickiego powstała dokładnie w miejscu gdzie 5 września 1972 r. odprawiano uroczystą Mszę św. na zakończenie roku obchodów 100. rocznicy śmierci Edmunda Bojanowskiego, z udziałem Episkopatu Polski. Tę Eucharystię ze względu na frekwencję wiernych odprawiano na zewnątrz, a koncelebrowali ją: ks. kard. Karol Wojtyła (1920-2005), który 6 lat później 16.10.1978 r. wybrany został Papieżem, przyjmując imiona Jan Paweł II (beatyfikowany 01.05.2011 r., kanonizowany 27.04.2014 r.), Prymas Tysiąclecia ks. kard. Stefan Wyszyński (1901-1981) beatyfikowany 12.09.2021 r., metropolita poznański ks. abp Antoni Baraniak (1904-1977), kandydat do wyniesienia na ołtarze i ks. abp

Bolesław Kominek (1903-1974) metropolita wrocławski, kardynał od 1973 r. Było to jedno z najważniejszych wydarzeń w historii miasta Luboń. Patrząc na stopniowy rozwój przedszkoli u sióstr i powstałą teraz obok szkołę, można żywić nadzieję, że za kilka lat, jeśli nie zdominuje życia publicznego i politycznego w naszym kraju kolejna fala wrogiej ideologii, może doczekamy się w Luboniu także szkoły średniej o profilu katolickim? Zachęcam ludzi dobrej woli do skierowania myśli i działań w tę właśnie stronę. Potem zostanie już tylko wyższa uczelnia, a i takich przykładów z naszej lokalnej historii nie brakuje. Wspomnę tu Wyższą Szkołę Rolniczą im. Haliny w Żabikowie, której założycielem i fundatorem, w trudnych przecież czasach zaborów, był August hrabia Cieszkowski, organicznik znający się z Edmundem Bojanowskim, którego głęboka myśl filozoficzna, patriotyczna i chrześcijańska wciąż niedostatecznie jest wykorzystywana.

- W refleksji redaktora, wyrażonej w „Wieściach Lubońskich” w lipcowym wydaniu 2019 r. na str. 2, w ostatnim akapicie zachęcałem władze samorządowe do zastanowienia się nad patronem dla naszego miasta. Edmund Bojanowski, prze swą „obecność” w lubońskim sanktuarium, osobistą postawę i dokonania, a także przez ponad stuletnią przykładną posługę jego córek duchowych – Sióstr Służebniczek Maryi – jest bardzo dobrym kandydatem.

Z taką nadzieją pozostaję!

Dziękuję Siostram i wszystkim Ludziom dobrej woli za to, co robicie i że jesteście. Szczęść Boże!

*Redaktor – Piotr Ruszkowski
Repozytorium Historyczne Miasta Luboń*

PS Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Marii Panny złożyło w lutym 2022 r. wniosek do władz miasta Luboń dotyczący wszczęcia procedury ustanowienia błogosławionego Edmunda Bojanowskiego głównym patronem miasta Luboń⁶⁷. Do wniosku dołączono także listy poparcia nadesłane od instytucji, organizacji i wspólnot:

- Rodziców dzieci uczęszczających do Niepublicznego Przedszkola „Ochronka” w Luboniu.
- Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Barbary w Luboniu.
- Wspólnoty Rodzin „Przymierze” im. bł. Edmunda Bojanowskiego.
- Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie”.
- Stanisława Malepszaka.
- Męskiej Grupy Różańcowej przy parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu.
- Pracowników Niepublicznego Przedszkola „Ochronka” w Luboniu.
- Parafialnego Zespołu „Caritas” przy parafii pw. św. Barbary w Luboniu.
- Parafialnego Zespołu „Caritas” przy parafii św. Maksymiliana Marii Kolbego w Luboniu.
- Fundacji „Siewca” im. bł. Edmunda Bojanowskiego.
- Parafialnego Zespołu „Caritas” przy parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu.

⁶⁷ Treść wniosku została zamieszczona w „Informatorze Miasta Luboń” Numer 1-2022 (3) styczeń/luty, str. 10. Dostępny też na – [https://lubon.pl/uploads/files-new/01_2022/IML/IML%20Numer%201-2022%20\(3\).pdf](https://lubon.pl/uploads/files-new/01_2022/IML/IML%20Numer%201-2022%20(3).pdf)

- Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Jana Bosko w Luboniu.
- Stowarzyszenia Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Wspólna Droga” w Luboniu.
- Parafialnego Zespołu „Caritas” przy parafii pw. św. Jana Pawła II w Luboniu.
- Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Jana Pawła II.
- dra hab. Mikołaja Tomaszuka – Przewodniczącego Rady Programowej „Uniwersytetu Lubońskiego Trzeciego Wieku”.
- Polskiego Czerwonego Krzyża – Klubu Honorowych Dawców Krwi „Lubonianka” im. Błogosławionego Edmunda Bojanowskiego.
- Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego – Oddziału im. Cyryła Ratajskiego w Luboniu.
- Lubońskiej Rady Seniorów.
- Szkoły Podstawowej nr 1 im. bł. Edmunda Bojanowskiego.

Władze miasta, pomimo powyższych pisemnych głosów poparcia dla wniosku, nie zdecydowały się na podjęcie decyzji o wszczęciu procedury. Postanowiły przeprowadzić dodatkowe konsultacje społeczne. Na oficjalnej stronie internetowej miasta [lubon.pl], w specjalnej zakładce, podając imię i nazwisko oraz PESEL można było do 11 maja 2022 r. oddać głos na „Tak” lub „Nie”. 17 maja podano informację: 80% głosujących (604 osoby) opowiedziało się na „Tak”, a 20% (155) na „Nie”⁶⁸. Pomimo tego dodatkowego poparcia Rada Miasta Luboń dopiero 21 lipca wydała „Oświadczenie” w sprawie opinii do wniosku Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny o ustanowienie bł. Edmunda Bojanowskiego patronem Miasta Luboń. W oświadczeniu władz czytamy:

Na podstawie art. 18. ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późniejszymi zmianami⁶⁹), Rada Miasta Luboń oświadcza, co następuje:

§ 1. Szanując uczucia i wolę mieszkańców Lubonia wyrażoną w przeprowadzonych konsultacjach społecznych, wyraża się pozytywną opinię o wniosku o ustanowienie bł. Edmunda Bojanowskiego patronem Miasta Luboń.

§ 2. Proponuje ustanowienie dnia 14 listopada⁷⁰ Świętem Patrona Miasta Luboń.

§ 3. Upoważnia się Burmistrz Miasta Luboń i Przewodniczącą Rady Miasta Luboń do wystąpienia do władz kościelnych o wszczęcie procedury kościelnej w sprawie ustanowienia bł. Edmunda Bojanowskiego Patronem Miasta Luboń.

Głosowało 100% radnych – 21 osób. Siedemnaścioro było „za” przyjęciem „Oświadczenia”, jedna – „przeciw”, i troje „wstrzymało się od głosu”⁷¹.

Pozostaje czekać na decyzję stosownych władz duchownych, które formalnie ogłoszą błogosławionego Edmunda Bojanowskiego patronem miasta Luboń.

68 Według danych GUS z 2020 r., miasto Luboń liczyło 32 015 mieszkańców. Biorąc pod uwagę te dane oficjalne, w dodatkowych konsultacjach społecznych wzięło udział zaledwie 2,37% mieszkańców.

69 Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2022 r. poz. 583, 1005 i 1079.

70 Dzień urodzin bł. Edmunda Bojanowskiego w Grabonogu – 14 listopada 1814 r.

71 „Za” przyjęciem wniosku głosowali: Anna Bernaciak, Łukasz Budzyński, Katarzyna Ekwińska, Hieronim Gawelski, Iwona Kaczmarek, Paweł Krzyżostaniak, Beata Łakomy, Monika Nawrot, Małgorzata Nyckowiak, Andrzej Okupniak, Marek Samulczyk, Michał Szwacki, Bogdan Tarasiewicz, Artur Wiśniewski, Paweł Wolniewicz, Elżbieta Zapłata-Szwedziak, Teresa Zygmantowska; „przeciw” była Magdalena Woźniak; „wstrzymali się od głosu”: Piotr Izydorski, Magdalena Kleczewska i Karolina Wilczyńska-Kąkol.

Bibliografia:

- Fąka Marian ks. „Ziarno wrzucone w ziemię” Wrocław 1988.
- Malepszak Stanisław „Luboń i okolice – Dzieje osadnictwa i dziewięciu parafii” Luboń 2005.
- Malepszak Stanisław „Żabikowo – dzieje wsi i fundacji Augusta Cieszkowskiego”, Luboń 1999.
- Malepszak Stanisław, Piotr P. Ruszkowski „200 lat oświaty w Luboniu” Luboń 2008
- Molińska Dorota „Pierwsza i zarazem największa kolonia pracownicza w Marchii Wschodniej” w „Qart” 2 (60)/2021.
- Szczepaniak Izabella „Dzieje Ziemi Lubońskiej – Historia Lasku, Lubonia i Żabikowa od najdawniejszych czasów do utworzenia miasta”, Luboń 2018.
- Szyszka Miriam „Zapatrzona w Boga”, Warszawa 2019.
- Wyszeccka Noemi, „Bł. Edmund Bojanowski – syn ziemi wielkopolskiej”, w: „Wybitni Wielkopolanie bł. Edmund Bojanowski i hr. August Cieszkowski. W 200. rocznicę urodzin” red. Janusz Karwat, Luboń 2014, s. 43-62.
- „Błogosławiony Edmund Bojanowski” red. Piotr i Hanna Ruszkowscy, Poznań 1999.
- Kroniki i dzienniki wspólnoty Sióstr Służebniczek NPNMP w Żabikowie - Luboniu.
- „Siostry Służebniczki Maryi od 100 lat w Żabikowie – Luboniu!”, w: „Informator Miasta Luboń”, nr 5/2020, s. 10-12.
- „Wybitni Wielkopolanie bł. Edmund Bojanowski i hr. August Cieszkowski. W 200. rocznicę urodzin” pod red. Janusza Karwata, Luboń 2014.
- Roczniki „Wieści Lubońskie” – Niezależny Miesięcznik Mieszkańców lata 1990-2019.

PIOTR RUSZKOWSKI
STANISŁAW MALEPSZAK

LUBOŃ W ARCHIWALIACH BIBLIOTEKI KONGRESU USA

Szkoły Żabikowa, Lubonia i Lasku w ogólnopolskiej akcji z 1926 roku zorganizowanej na 150-lecie niepodległości Stanów Zjednoczonych

Niecodzienne życzenia

W 1926 r. Stany Zjednoczone świętowały 150-lecie niepodległości. W związku z tym w Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzono akcję przygotowania oryginalnej księgi pamiątkowej. Przez osiem miesięcy, od lutego do października, z kulminacją 4 lipca 1926 r. (amerykańskie święto niepodległości) około 5,5 miliona obywateli II Rzeczypospolitej podpisywało się pod Deklaracją Podziwu i Przyjaźni dla USA wraz z życzeniami.

Pierwsza strona życzeń: FROM THE POLISH NATION TO THE AMERICAN NATION ON THE OCCASION OF THE 150-TH ANNIVERSARY OF THE UNITED STATES (OD NARODU POLSKIEGO DLA NARODU AMERYKAŃSKIEGO Z OKAZJI 150-LECIA STANÓW ZJEDNOCZONYCH)

Okladka tomu głównego życzeń dla narodu amerykańskiego. Na czerwonym, płóciennym tle stylizowany orzeł, nad którym złotą czcionką wytłoczona data: 4 VII MCMXXVI (4.07.1926). Pod orłem: IN TOKEN TO THE UNITED STATES OF AMERICA ON THE OCCASION OF THE 150-TH ANNIVERSARY OF THEIR INDEPENDENCE (NA PAMIĄTKĘ DLA STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI Z OKAZJI 150-TEJ ROCZNICY NIEPODLEGŁOŚCI)

Treść życzeń, pod którymi w 1926 r. podpisało się ok. 5,5 mln Polaków, w tym 428 „lubonian” (pisownia oryginalna, wersja polskojęzyczna): NARÓD POLSKI DO NARODU AMERYKAŃSKIEGO W 150-TĄ ROCZNICĘ NIEPODLEGŁOŚCI STANÓW ZJEDNOCZONYCH. / NARÓD POLSKI PRZESYŁA OBYWATEŁOM WIELKIEJ UNJI AMERYKAŃSKIEJ BRATERSKIE POZDROWIENIE WRAZ Z ZAPEWNIENIEM NAJGŁĘBSZEGO PODZIWIU DLA STWORZONYCH PRZEZ WAS INSTYTUCJI, W KTÓRYCH WOLNOŚĆ, RÓWNOŚĆ I SPRAWIEDLIWOŚĆ ZNALAZŁY SWÓJ NAJWYŻSZY WYRAZ, STAJĄC SIĘ GWIAZDĄ PRZEWODNIĄ DLA WSZYSTKICH NOWOCZESNYCH DEMOKRACJI. / ŚWIĘTO WASZE, SZLACHETNI AMERYKANIE, NIE JEST TYLKO NASZYM ŚWIĘTEM. / ZNAJDUJE ONO GORĄCY ODZEW W CAŁYM ŚWIECIE A SZCZEGÓLNIE W NASZEJ OJCZYZNIE, POLSCE, KTÓRA DUMNA JEST Z TEGO, ŻE W WIELKIEJ GODZINIE WASZYCH DZIEJÓW U BOKU JERZEGO WASHINGTONA STALI POD CHORĄGWIĄ WOLNOŚCI TAKŻE BOHATEROWIE NASZYCH WALK O WOLNOŚĆ TADEUSZ KOŚCIUSZKO I KAZIMIERZ PUŁASKI. / WSPÓLNIE PRZELANA KREW POŁĄCZYŁA NAS NA ZAWSZE WĘZŁAMI JEDNYCH I TYCH SAMYCH UCZUĆ DLA JEDNEGO I TEGO SAMEGO IDEAŁU WOLNEGO CZŁOWIEKA I WOLNEGO NARODU. / WĘZŁY TE UMOCNIOŁO UCZESTNICTWO WASZE W WIELKIEJ WOJNIE 1914-18 R. UWIEŃCZONEJ WSPANIAŁYM ZWYCIĘSTWEM PRAWDY I SPRAWIEDLIWOŚCI NAD UCISKIEM I BEZPRAWIEM, DZIĘKI CZEMU POLSKA POWRÓCIŁA PO LATACH NIEWOLI DO GRONA WOLNYCH NARODÓW ŚWIATA. / W DALSZYM CIĄGU ZWIĄZAŁ NAS Z WAMI SŁAWNY UDZIAŁ LOTNIKÓW AMERYKAŃSKICH Z ESKADRY KOŚCIUSZKI W NASZEJ WOJNIE Z WROGAMI BOLSZEWICKIMI W R. 1920. / ZACHOWUJĄC W SWYM ZBIOROWYM SERCU WDZIĘCZNOŚĆ WIEKOPOMNĄ NIE TYLKO ZA WASZĄ OFIARĘ KRWI, LECZ I ZA PODAWANĄ PRZEZ WAS W IMIĘ LUDZKOŚCI POMOC WSZELAKIEMU W POLSCE PODCZAS WOJNY CIERPIENIU – A NADEWSZYSTKO ZA RATOWANIE OD GŁODU I CHORÓB DZIECI – W DNIU WASZEGO ŚWIĘTA NARODOWEGO CHCEMY DZIELIĆ Z WAMI RADOŚĆ I ŻYCZYĆ WASZEMU PAŃSTWU I WASZEMU NARODOWI JAKNAJPOMYŚLNIJSZEGO ROZWOJU NA PRZYSZŁOŚĆ KU DOBRU I SZCZĘŚCIU CAŁEGO RODZAJU LUDZKIEGO. / WIELU POLAKÓW, KTÓRZY GOŚCINNIE PRZEZ WAS NA WASZEJ PIĘKNEJ I BOGATEJ ZIEMI PRZYJĘCI, STALI SIĘ JUŻ OBYWATELAMI STANÓW ZJEDNOCZONYCH WZNOSI WSPÓLNIE Z WAMI DZISIAJ OKRZYK NA CZĘŚĆ DRUGIEJ OJCZYZNY. DO TEGO OKRZYKU Z GÓRĄ TRZYMILIONOWEJ MASY WYCHODŹCTWA POLSKIEGO DOŁĄCZA SIĘ GŁOS TRZYDZIEŚCI MILJONÓW POLAKÓW, ZAMIESZKUJĄCYCH SWÓJ WOLNY KRAJ MACIERZYSTY I WOŁA Z BIJĄCEM BRATERSKIM UCZUCIEM SERCEM: / NIECH ŻYJĄ STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI! NIECH ŻYJE WOLNOŚĆ, RÓWNOŚĆ, SPRAWIEDLIWOŚĆ!

NARÓD POLSKI DO NARODU AMERYKAŃSKIEGO W 150-TĄ ROCZNICĘ NIEPODLEGŁOŚCI STANÓW ZJEDNOCZONYCH.

150-LECIE NARÓD POLSKI PRZESYŁA OBYWATEŁOM WIELKIEJ UNJI AMERYKAŃSKIEJ BRATERSKIE POZDROWIENIE WRAZ Z ZAPEWNIENIEM NAJGŁĘBSZEGO PODZIWIU DLA STWORZONYCH PRZEZ WAS INSTYTUCJI W KTÓRYCH WOLNOŚĆ, RÓWNOŚĆ I SPRAWIEDLIWOŚĆ ZNALAZŁY SWÓJ NAJWYŻSZY WYRAZ, STAJĄC SIĘ GWIAZDĄ PRZEWODNIĄ DLA WSZYSTKICH NOWOCZESNYCH DEMOKRACJI. / ŚWIĘTO WASZE, SZLACHETNI AMERYKANIE, NIE JEST TYLKO NASZYM ŚWIĘTEM. / ZNAJDUJE ONO GORĄCY ODZEW W CAŁYM ŚWIECIE A SZCZEGÓLNIE W NASZEJ OJCZYZNIE, POLSCE, KTÓRA DUMNA JEST Z TEGO, ŻE W WIELKIEJ GODZINIE WASZYCH DZIEJÓW U BOKU JERZEGO WASHINGTONA STALI POD CHORĄGWIĄ WOLNOŚCI TAKŻE BOHATEROWIE NASZYCH WALK O WOLNOŚĆ TADEUSZ KOŚCIUSZKO I KAZIMIERZ PUŁASKI. / WSPÓLNIE PRZELANA KREW POŁĄCZYŁA NAS NA ZAWSZE WĘZŁAMI JEDNYCH I TYCH SAMYCH UCZUĆ DLA JEDNEGO I TEGO SAMEGO IDEAŁU WOLNEGO CZŁOWIEKA I WOLNEGO NARODU. / WĘZŁY TE UMOCNIOŁO UCZESTNICTWO WASZE W WIELKIEJ WOJNIE 1914-18 R. UWIEŃCZONEJ WSPANIAŁYM ZWYCIĘSTWEM PRAWDY I SPRAWIEDLIWOŚCI NAD UCISKIEM I BEZPRAWIEM, DZIĘKI CZEMU POLSKA POWRÓCIŁA PO LATACH NIEWOLI DO GRONA WOLNYCH NARODÓW ŚWIATA. / W DALSZYM CIĄGU ZWIĄZAŁ NAS Z WAMI SŁAWNY UDZIAŁ LOTNIKÓW AMERYKAŃSKICH Z ESKADRY KOŚCIUSZKI W NASZEJ WOJNIE Z WROGAMI BOLSZEWICKIMI W R. 1920. / ZACHOWUJĄC W SWYM ZBIOROWYM SERCU WDZIĘCZNOŚĆ WIEKOPOMNĄ NIE TYLKO ZA WASZĄ OFIARĘ KRWI, LECZ I ZA PODAWANĄ PRZEZ WAS W IMIĘ LUDZKOŚCI POMOC WSZELAKIEMU W POLSCE PODCZAS WOJNY CIERPIENIU – A NADEWSZYSTKO ZA RATOWANIE OD GŁODU I CHORÓB DZIECI – W DNIU WASZEGO ŚWIĘTA NARODOWEGO CHCEMY DZIELIĆ Z WAMI RADOŚĆ I ŻYCZYĆ WASZEMU PAŃSTWU I WASZEMU NARODOWI JAKNAJPOMYŚLNIJSZEGO ROZWOJU NA PRZYSZŁOŚĆ KU DOBRU I SZCZĘŚCIU CAŁEGO RODZAJU LUDZKIEGO. / WIELU POLAKÓW, KTÓRZY GOŚCINNIE PRZEZ WAS NA WASZEJ PIĘKNEJ I BOGATEJ ZIEMI PRZYJĘCI, STALI SIĘ JUŻ OBYWATELAMI STANÓW ZJEDNOCZONYCH WZNOSI WSPÓLNIE Z WAMI DZISIAJ OKRZYK NA CZĘŚĆ DRUGIEJ OJCZYZNY. DO TEGO OKRZYKU Z GÓRĄ TRZYMILIONOWEJ MASY WYCHODŹCTWA POLSKIEGO DOŁĄCZA SIĘ GŁOS TRZYDZIEŚCI MILJONÓW POLAKÓW, ZAMIESZKUJĄCYCH SWÓJ WOLNY KRAJ MACIERZYSTY I WOŁA Z BIJĄCEM BRATERSKIM UCZUCIEM SERCEM: / NIECH ŻYJĄ STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI! NIECH ŻYJE WOLNOŚĆ, RÓWNOŚĆ, SPRAWIEDLIWOŚĆ!

Oprócz podpisów najważniejszych osób w państwie: prezydenta, posłów, senatorów, znalazły się podpisy administracji wszystkich szczebli oraz podpisy nauczycieli i uczniów polskich szkół. Oprawione i zszyte „adresy” przekazano prezydentowi Calvinowi Coolidge 14 października 1926 r. podczas ceremonii w Białym Domu. Do książki dołączono złoty medal z napisem „Polska Stanom Zjednoczonym 1776-1926”. Woluminy te trafiły do działu manuskryptów Biblioteki Kongresowej USA

Ozdobne strony pierwsze z przykładowymi podpisami: Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Ignacego Mościckiego*, Prymasa Polski ks. kard. Aleksandra Kakowskiego** oraz Ministra spraw wewnętrznych Władysława Raczkiewicza*** z podsekretarzami stanu i naczelnikami wydziałów

* Ignacy Mościcki (1867- 1946) – chemik, polityk, w latach 1926-1939 prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Naukowiec, wynalazca, budowniczy polskiego przemysłu chemicznego w II RP.

** Ks. Aleksander Kakowski (1862-1938) – kardynał od 1919 r., metropolita warszawski w latach 1913-1938, prymas Polski w latach 1925-1938, Członek Rady Regencyjnej w latach 1917-1918.

*** Władysław Raczkiewicz (1885-1947) – działacz polityczny, społeczny i wojskowy, uczestnik I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej, minister spraw wewnętrznych w latach 1921, 1925-1926, 1935-1936, marszałek Senatu w latach 1930-1935, prezydent RP na uchodźstwie w latach 1939-1947.

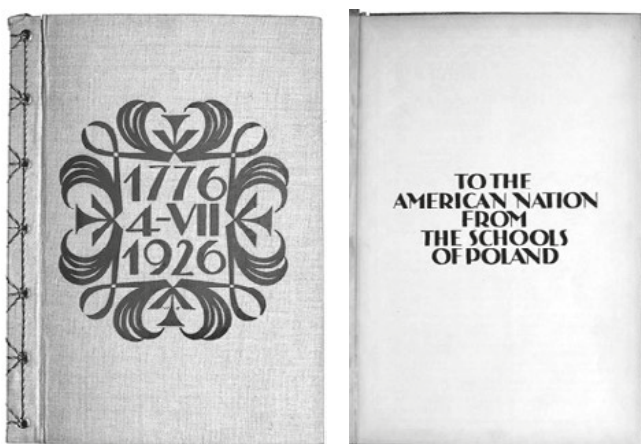
i zostały udostępnione szerokiej publiczności na specjalnej wystawie. Zachowało się 111 tomów spiętych deklaracji, każda po kilkaset stron, ułożonych alfabetycznie powiatami. Księgi Pamiątkowe zostały poddane procesowi digitalizacji i w 2017 r. udostępnione¹. Interesują się nimi historycy, badacze oświaty i lokalne społeczności. Ten materiał jest jedynym w swoim rodzaju zapisem stanu oświaty w Polsce oraz stanowi także ciekawy materiał faktograficzno-socjologiczny tamtych czasów.

Wspólne dziedzictwo

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej dla ówczesnej Polski doświadczonej 123 latami zniewolenia, po zaledwie 8 latach wolności były wzorem najlepszych rozwiązań politycznych i gospodarczych. Tym bardziej, że pierwiastki i akcenty związane z Polską były i są mocno odczuwalne chociażby poprzez postacie Tadeusza Kościuszki czy Kazimierza Pułaskiego. Nie tylko historycy widzą także dużą zbieżność naszej Konstytucji 3 Maja (1791 r.) z Deklaracją Niepodległości – pierwszego i naj-

ważniejszego dokumentu Stanów Zjednoczonych na północnym kontynencie Ameryki. Niestety w Polsce przez zabory i usunięcie nas z mapy świata Konstytucja 3-majowa nigdy nie weszła w życie. Dziś jesteśmy dumni z tego niezrealizowanego dzieła i uroczystie świętujemy tamto wydarzenie dniem wolnym od pracy.

Choć ówczesne Stany Zjednoczone w 1776 r. stanowiły zaledwie wschodnie wybrzeże składające się z 13 stanów, za którymi nadal rozpościerał się „Dziki Zachód”, to ten demokratyczny i wolnościowy system polityczny utrzymał się do dziś i ciągle jest wzorem dla wielu na świecie.

W Bibliotece Kongresowej USA wśród ok. 5,5 miliona podpisów znajduje się unikalna kolekcja 428 podpisów lubonian w wieku szkolnym i ich nauczycieli. Obejmuje ona 4 karty – oryginalne dyplomy wpięte w woluminy 64 i 65, oprawione w płótno, z grafikami zaprojektowanymi przez Wojciecha Jastrzębowskiego* i Bonawenturę Lenartą**

¹ W ramach projektu – „Class of 1926”.

* Wojciech Jastrzębowski (1884-1963) – artysta projektujący sztukę użytkową i grafikę m.in. w stylu secesji. Senator RP w latach 1935-1938 powołany przez prezydenta Polski.

** Bonawentura Lenart (1881-1973) – grafik, liternik, konserwator, profesor warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych.

Lubońskie „adresy”

Wśród zgromadzonych w kraju podpisów znalazły się także cztery placówki obecnie znajdujące się w granicach administracyjnych miasta Luboń: Lasku – teraz Szkoła Podstawowa nr 4 (SP 4)², Żabikowa (SP 2)³, Lubonia wsi (SP 3) i Żabikowa Kolonii (SP 1). Miasto Luboń utworzono dopiero w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL-u), w 1954 roku łącząc wsie: Żabikowo Luboń i Lasek w organizm miejski, a więc 28 lat po akcji przeprowadzonej w okrasie międzywojennym – w II Rzeczypospolitej (II RP) w 1926 roku. Kolejność naszych szkół przedstawiamy wg starszeństwa tych placówek. Przypomnijmy, historycznie najstarszą szkołą dla dzieci z obszaru obecnego miasta Luboń była szkoła w pobliskich Wirach, podobnie jak parafia, do której chodzili mieszkańcy z naszych wsi. Pierwszą placówką oświatową na terenie obecnego miasta była szkoła elementarna w Lasku przy ul. Krętej (dziś budynek prywatny) powstała około 1780 roku. Dzisiejsza SP 4 mieści się przy ul. 1 Maja 10, w piątym już budynku⁴. Kolejną była szkoła powszechna we wsi Żabikowo obecna SP 2 powstała około 1845 roku, przy ul. Żabikowskiej 40⁵. Następną otwartą w 1905 r. była szkoła we wsi Luboń (SP 3) przy ul. Armii Poznań 27⁶. Ostatnią omawianą w tym materiale będzie szkoła powstała w ramach budowy przez zaborcę pruskiego nowej osady dla niemieckich robotników – Żabikowa Kolonii, placówka przy ul. Poniatowskiego 10 – SP 1 wybudowana w 1909 roku⁷. Dodajmy, że obecnie w mieście Luboń szkół publicznych mamy o dwie więcej: Szkoła Podstawowa nr 5 (wcześniej Gimnazjum nr 2), przy ul. Kołłątaja 1, oddana w 2000 roku oraz Katolicka Szkoła Podstawowa nr 6, przy pl. Edmunda Bojanowskiego 7a, otwarta we wrześniu 2020 roku.

Poniżej zamieszczamy zdjęcia „adresów”, które znajdują się w omawianej księdze i są zdeponowane w archiwum Biblioteki Kongresu USA. Odczytaliśmy wszystkie podpisy i wymieniamy je, zachowując oryginalną pisownię. Wśród podpisanych uczniów można znaleźć swoich przodków, krewnych, powinowatych, znajomych itp. Są to roczniki dzieci z okresu odzyskiwania przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Z naszej analizy wynika, że są to autografy osób urodzonych pomiędzy 1911 a 1919 rokiem. Pierwszoklasiści to dzieci urodzone ok. 1919 r., a czwartoklasiści – rocznik ok. 1915 r. Prawdopodobnie nikt już nie żyje. Ciekawostką i sentymentalną podróżą w czasie dla wielu z nas może być kaligraficzny podpis naszych rodziców, dziadków, babć czy prapokoleń, jaki zostawili, będąc uczniami szkół powszechnych, który ostatecznie trafił za ocen jako niezwykły, jedyny w swoim rodzaju wyraz entuzjazmu i sympatii.

2 „Wieści Lubońskie” 11-2017, s. 17, Piotr Ruszkowski, „W archiwach Biblioteki Kongresu USA”

3 „Wieści Lubońskie” 07-2018, s. 18, Stanisław Malepszak, Piotr Ruszkowski, „W archiwach USA (cz. 2)”

4 Szerzej o historii placówki: Stanisław Malepszak, Piotr P. Ruszkowski, „200 lat oświaty w Luboniu”, Luboń 2008, str. 71 i 82

5 Tamże: str. 133.

6 Tamże: str. 201.

7 Tamże: str. 254.

SP 4

Bolesław Romanowski
– kierownik szkoły w La-
sku w latach 1921-1933
i 1935-1939

Na stronach 197 i 198
w tomie 64 znajduje się
106 podpisów dzieci z na-
uczycielem i kierownikiem
szkoły w Lasku. Oto treść:
SZKOLNICTWO POLSKIE
W HOŁDZIE NARODO-
WI AMERYKANSKIEMU
NA PAMIĄTKĘ 150-LECIA
NIEPODLEGŁOŚCI STA-
NÓW ZJEDNOCZONYCH
/ SZKOŁA: Powszechna /
MIEJSCOWOŚĆ: Lasek /
POWIAT: poznański / OPIE-
KUN: Bolesław Romanow-
ski / KIEROWNIK: Bolesław
Romanowski / INSPEKTOR:
Degórski. Poniżej pod-
pisy: klasa IV-ta: 1. Ma-

tysiakówna Joanna, 2. Piotrowska Józefa, 3. Piotrowska Maria, 4. Pukówna Stanisława, 5. Pukówna Kazimiera, 6. Wiciakówna Władysława, 7. Siejakowska Józefa, 8. Trittówna Irena, 9. Szmytówna Cecylia, 10. Nowacka Czesława, 11. Kaczmarskówna Maria, 12. Michalakówna Maria, 13. Mellerówna Franciszka, 14. Rybarczykówna Józefa, 15. Zettlerówna Małgorzata, 16. Sobierajewiczówna Joanna, 17. Milcarkówna Maria, 18. Nowicka Joanna, 19. Wawrzyniakówna Antonina, 20. Sobierajewicz Stanisław, 21. Brzóska Nikodem, 22. Brzóska Bronisław, 23. Kazimierz Przybylski, 24. Kubiak Leon, 25. Zieliński Kazimierz, 26. Zybert Bronisław, 27. Kasperek Stefan, 28. Szymański Józef
klasa III-cia: 1. Krajewska Maria, 2. Ptakówna Józefa, 3. Jęskówna Marta, 4. Ratajczakówna Anna, 5. Owczarska Teodora, 6. Szulcówna Bronisława, 7. Kozłowska Helena, 8. Kujawówna Stanisława, 9. Kandulówna Zofia, 10. Szczepaniakówna Maria, 11. Gotowiecówna Katarzyna, 12. Bogusławska Franciszka, 13. Piotrowska Teresa, 14. Bączkowska Józefa, 15. Kaczmarskówna Pelagia, (2. strona) 16. Dutkówna Maria, 17. Chudzicki Jan, 18. Poprawka Stefan, 19. Kaźmierczak Stefan, 20. Wójcik Wacław, 21. Zettler Eryk, 22. Leonarczyk Józef, 23. Wasecki Franciszek, 24. Nowicki Stanisław, 25. Stefaniak Jan, 26. Lipiak Władysław, 27. Roszyk

SZKOLNICTWO POLSKIE W HOŁDZIE NARODOWI AMERYKANSKIEMU NA PAMIĄTKĘ 150-LECIA NIEPODLEGŁOŚCI STANÓW ZJEDNOCZONYCH			
SCHOOL SZKOŁA	<i>Powszechna</i>	TRUSTEE OPIEKUN	<i>Bolesław Romanowski</i>
LOCALITY MIEJSCOWOŚĆ	<i>Lasek</i>	PRINCIPAL KIEROWNIK	<i>Bolesław Romanowski</i>
DISTRICT POWIAT	<i>poznański</i>	INSPECTOR INSPEKTOR	<i>Degórski</i>

Klasa IV-ta:

1. Matysiakówna Joanna.	24. Kubiak Leon.
2. Piotrowska Józefa.	25. Zieliński Kazimierz.
3. Piotrowska Maria.	26. Zybert Bronisław.
4. Pukówna Stanisława.	27. Kasperek Stefan.
5. Pukówna Kazimiera.	28. Szymański Józef
6. Wiciakówna Władysława.	

Klasa III-cia:

1. Krajewska Maria.	2. Ptakówna Józefa.
3. Jęskówna Marta.	4. Ratajczakówna Anna.
5. Owczarska Teodora.	6. Szulcówna Bronisława.
7. Kozłowska Helena.	8. Kujawówna Stanisława.
9. Kandulówna Zofia.	10. Szczepaniakówna Maria.
11. Gotowiecówna Katarzyna.	12. Bogusławska Franciszka.
13. Piotrowska Teresa.	14. Bączkowska Józefa.
15. Kaczmarskówna Pelagia.	

16. Dudzińska Maria.	17. Ratajczak Marian.
18. Gładnicki Jan.	20. Hipolit Romanowski
19. Poprawka Stefan	21. Szóstak Stefan.
20. Wójcik Władysław	22. Waszak Władysław
21. Kottler Eryk	23. Sobierajewicz Bolesław
22. Leonowicz Józef	24. Hojnacki Ignacy
23. Wasceki Franciszek	25. Ratajczak Adam
24. Nowicki Stanisław	26. Muszyński Stefan
25. Szymanski Jan	27. Nowacki Jan
26. Lipiak Władysław	28. Waligóra Stefan
27. Roszyk Wincenty	29. Wasecki Leon
28. Ratajczak Edmund	30. Wiciak Stanisław.
29. Tritt Alojzy	31. Mielczarek Józef
30. Kozłowski Jan	32. Mniszak Władysław
31. Kandyła Henryk	33. Poprawka Władysław.
32. Michalak Edmund	34. Poprawka Franciszek.
	35. Wilde Henryk.
	36. Wójcik Franciszek
	37. Wronowicz Józef.
	38. Roszyk Franciszek
<u>Klasa I-ga.</u>	
1. Czajkówna Agnieszka.	
2. Nowicka Maria.	
3. Adamska Władysława	
4. Starkiewiczówna Wanda.	
5. Sobierajewiczówna Katarzyna	
6. Krenzówna Zofja	
7. Przybylska Joanna	
8. Andrzejewska Maria	
9. Nowacka Joanna	
10. Szmętówna Ewa.	
11. Kaźmierczakówna Antonina	
12. Bączkowska Helena	
13. Stępniaćkówna Stefania	
14. Kozłowski Józef	
15. Piotrowski Edward	
16. Kaczmarek Wincenty	
17. Zawadzki Antoni	
18. Wilde Franciszek	
	<u>Klasa I-sza.</u>
	1. Nakowski Tadeusz
	2. Jeszewski Władysław
	3. Sobierajewicz Antoni
	4. Waszak Józef
	5. Przybylski Jan
	6. Kaczmarkówna M.
	7. Trohówna Zofja
	8. Wasecka Irena

Kazimierz, 28. Ratajczak Edmund, 29. Tritt Alojzy, 30. Kozłowski Jan, 31. Kandyła Henryk, 32. Michalak Edmund

klasa II-ga: 1. Czajkówna Agnieszka, 2. Nowicka Maria, 3. Adamska Władysława, 4. Starkiewiczówna Wanda, 5. Sobierajewiczówna Katarzyna, 6. Krenzówna Zofja, 7. Przybylska Joanna, 8. Andrzejewska Maria, 9. Nowacka Joanna, 10. Szmętówna Ewa, 11. Kaźmierczakówna Antonina, 12. Bączkowska Helena, 13. Stępniaćkówna Stefania, 14. Kozłowski Józef, 15. Piotrowski Edward, 16. Kaczmarek Wincenty, 17. Zawadzki Antoni 18. Wilde Franciszek, 19. Ratajczak Marian, 20. Hipolit Romanowski, 21. Szóstak Stefan, 22. Waszak Władysław, 23. Sobierajewicz Bolesław, 24. Hojnacki Ignacy, 25. Ratajczak Adam, 26. Muszyński Stefan, 27. Nowacki Jan, 28. Waligóra Stefan, 29. Wasecki Leon, 30. Wiciak Stanisław, 31. Mielczarek Józef 32. Mniszak Władysław, 33. Poprawka Władysław, 34. Poprawka Franciszek, 35. Wilde Henryk, 36. Wójcik Franciszek, 37. Wronowicz Józef, 38. Roszyk Franciszek
klasa I-sza: 1. Nakowski Tadeusz, 2. Jeszewski Władysław, 3. Sobierajewicz Antoni, 4. Waszak Józef, 5. Przybylski Jan, 6. Kaczmarkówna M., 7. Trohówna Zofja, 8. Wasecka Irena

SP 2

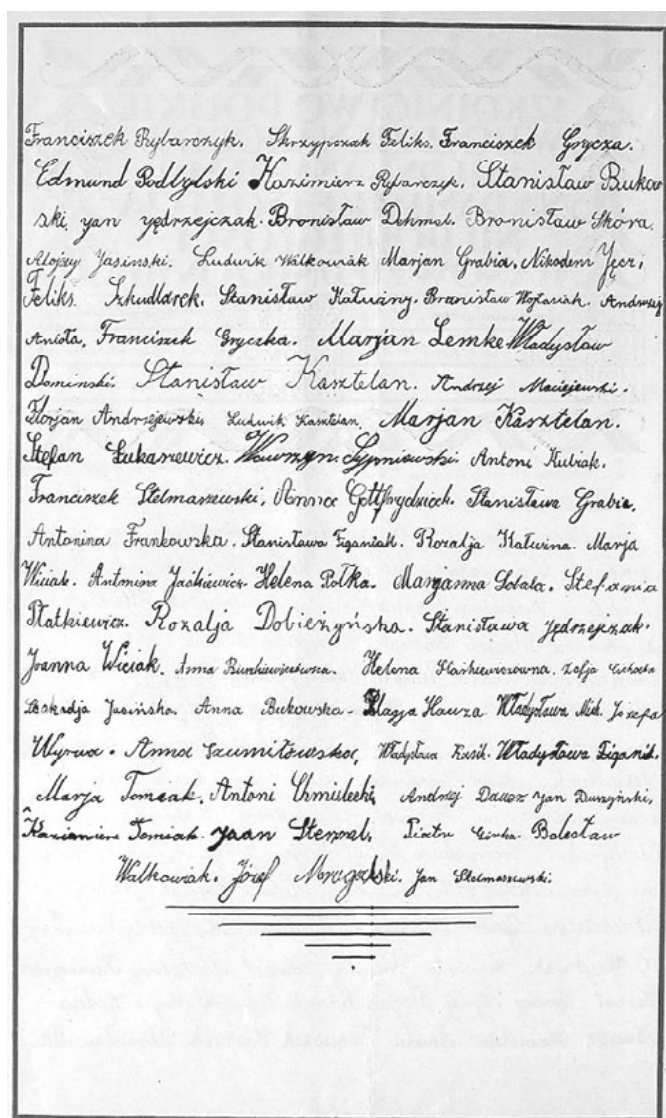
Leon Łukaszewski – kierownik szkoły w Żabikowie w latach 1913-1930, którego podpis rozpoczyna ciąg nazwisk na okolicznościowym „dyplomie”

Strony 47 i 48 z woluminu 65, w którym wśród 144 ozdobnych kart jest „dyplom” ze wsi Żabikowo podpisany przez 116 dzieci. Oto treść bez nagłówka: SZKOŁA: Powszechna szkoła katolicka / MIEJSCOWOŚĆ: Żabikowo wieś / POWIAT: Poznań / OPIEKUN: Miejskowa Rada Szkoła Grono Nauczycielskie / KIEROWNIK: Leon

Łukaszewski / INSPEKTOR: Pan Degórski. Podpisy wg kolejności wpisu i oryginalnej pisowni: Leon Łukaszewski, kierownik szkoły. Zofja Młotowska, nauczycielka. Dzieci szkolne: Zawielak Marta, Stanisława Anioła, Stanisława Mrugałska, Pelagia Dobieżyńska, Władysława Szuman, Prakseda Lemke, Maria Jasińska, Maria Rauschkówna, Maria Wichłacz, Stanisława Woźniak, Cecilja Kaźmierska, Stanisława Wasielewska, Pelagia Woźniak, Władysława Sternal, Jadwiga Andrzejewska, Adam Wiciak, Stefan Kubiak, Władysław Szłabs, Antoni Tomiak, Stanisław Plotkowiak, Adam Matecki, Wacław Molski, Jan Brodziński, Stefan Chudziński, Kazimiera Krauze, Marianna Szkudlarek, Maria Frankowska, Julia Gryczka, Stanisława Andrzejewska, Anna Wojtyniak, Władysława Brodzińska, Teresa Olsztyńska, Bronisława Rataj, Maria Górka, Agnieszka Dobieżyńska, Maria Weinrauder, Helena Tomiak, Stefania Chudzińska, Jan Szuman, Antoni Czarnecki, Mieczysław Gottfrydziak, Wincenty Szuman, Edward Michalski, Kazimierz Tarent, Ignacy Sajnaj, Florjan Bukowski, Wągrowski Marjan, Wacław Dauer, Stanisław Anioła, Franciszek Woźniak, Stanisław Mich, (2. strona) Franciszek Rybarczyk, Skrzypczak Feliks, Franciszek Grycza,

SZKOŁNICTWO POLSKIE W HOŁDZIE NARODOWI AMERYKANSKIEMU NA DZIATKĘ 150-LECIA NIEPODLEGŁOŚCI STANÓW ZJEDNOCZONYCH	
SCHOOL SZKOŁA <i>Powszechna szkoła katolicka</i>	TRUSTEE OPIEKUN <i>Zofja Młotowska, nauczycielka</i>
LOCALITY MIEJSCOWOŚĆ <i>Żabikowo wieś</i>	PRINCIPAL KIEROWNIK <i>Leon Łukaszewski</i>
DISTRICT POWIAT <i>Poznań</i>	INSPECTOR INSPEKTOR <i>Pan Degórski</i>

Leon Łukaszewski, kierownik szkoły - Zofja Młotowska, nauczycielka.
Dzieci szkolne: Zawielak Marta, Stanisława Anioła, Stanisława Mrugałska, Pelagia Dobieżyńska, Władysława Szuman, Prakseda Lemke, Maria Jasińska, Maria Rauschkówna, Maria Wichłacz, Stanisława Woźniak, Cecilja Kaźmierska, Stanisława Wasielewska, Pelagia Woźniak, Władysława Sternal, Jadwiga Andrzejewska, Adam Wiciak, Stefan Kubiak, Władysław Szłabs, Antoni Tomiak, Stanisław Plotkowiak, Adam Matecki, Wacław Molski, Jan Brodziński, Stefan Chudziński, Kazimiera Krauze, Marianna Szkudlarek, Maria Frankowska, Julia Gryczka, Stanisława Andrzejewska, Anna Wojtyniak, Władysława Brodzińska, Teresa Olsztyńska, Bronisława Rataj, Maria Górka, Agnieszka Dobieżyńska, Maria Weinrauder, Helena Tomiak, Stefania Chudzińska, Jan Szuman, Antoni Czarnecki, Mieczysław Gottfrydziak, Wincenty Szuman, Edward Michalski, Kazimierz Tarent, Ignacy Sajnaj, Florjan Bukowski, Wągrowski Marjan, Wacław Dauer, Stanisław Anioła, Franciszek Woźniak, Stanisław Mich.

Edmund Podbylski, Kazimierz Rybarczyk, Stanisław Bukowski, Jan Jędrzejczak, Bronisław Dehmel, Bronisław Skóra, Alojzy Jasinski, Ludwik Walkowiak, Marjan Grabia, Nikodem Jęcz, Feliks Szkudlarek, Stanisław Kałużny, Bronisław Wojtasiak, Andrzej Anioła, Franciszek Gryczka, Marjan Lemke, Władysław Dominski, Stanisław Kasztelan, Andrzej Maciejewski, Florian Andrzejewski, Ludwik Kasztelan, Marjan Kasztelan, Stefan Łukaszewicz, Wawrzyn Sypniewski, Antoni Kubiak, Franciszek Stelmaszewski, Anna Gottfrydziak, Stanisława Grabia, Antonina Frankowska, Stanisława Figaniak, Rozalia Kałużna, Maria Wiciak, Antonina Jaśkiewicz, Helena Połka, Marianna Sobala, Stefania Płatkiewicz, Rozalia Dobieżyńska, Stanisława Jędrzejczak, Joanna Wiciak, Anna Buszkiewiczówna, Helena Staśkiewiczówna, Zofia Cichocka, Leokadia Jasińska, Anna Bukowska, Pelagia Hauza, Władysława Mich, Józefa Wyrwa, Anna Szumiłowska, Władysława Kusik, Władysława Figaniak, Maria Tomiak, Antoni Chmielecki, Andrzej Dauer, Jan Duszyński, Kazimiera Tomiak, Jan Sternal, Piotr Górka, Bolesław Walkowiak, Józef Mrugałski, Jan Stelmaszewski

SP 3

Stanisław Luberski – kierownik szkoły w Lubo-
niu w latach 1920-1928
i 1932-1935

SZKOLNICTWO POLSKIE W HOŁDZIE NARODOWI AMERYKAŃSKIEMU NA PAMIĄTKĘ 150-LECIA NIEPODLEGŁOŚCI STANÓW ZJEDNOCZONYCH	
SCHOOL SZKOŁA <i>katolicka</i>	TRUSTEE ODIEKUN <i>Grono Nauczycielskie</i>
LOCALITY MIEJSCOWOŚĆ <i>Luboń</i>	PRINCIPAL KIEROWNIK <i>Stanisław Luberski</i>
DISTRICT POWIAT <i>Poznań</i>	INSPECTOR INSPEKTOR <i>Degórski</i>

1 Stanisław Luberski	21 Kazimiera Pawlicka
2 Irena Wiśniewska	22 Józefa Gałkówna
3 Cecylja Piętówna	23 Helena Suchowiakówna
4 Wanda Ratajczakówna	24 Kazimiera Trafasówna
5 Leokadia Suchowiakówna	25 Jadwiga Bordenówna
6 Józefa Labrzycka	26 Bolesława Mockiewiczówna
7 Joanna Kujawówna	27 Kazimiera Jazdończykówna
8 Joanna Przybylska	28 Marja Grembowiczówna
9 Helena Wilczekówna	29 Helena Korczówna
10 Felicja Piętówna	30 Joanna Andrzejewska
11 Helena Chudzińska	31 Gertruda Kliczkówna
12 Marja Ulatowska	32 Franciszka Korczówna
13 Helena Wysokówna	33 Stanisława Szajkówna
14 Stanisława Pniewska	34 Zofia Szajkowska
15 Helena Nowakówna	35 Jadwiga Kaczmarskówna
16 Helena Bordenówna	36 Łucja Matuszczakówna
17 Anna Labrzycka	37 Joanna Szajbówna
18 Cecylja Mrugańska	38 Leokadia Turzówna
19 Marja Aniołówna	39 Marta Trittówna
20 Irena Deskówna	40 Władysława Gajdzinska

Strony 59 i 60 ze Szkoły w Luboń podpisane przez 95 uczniów. Oto treść: SZKOŁA: katolicka / MIEJSCOWOŚĆ: Luboń / POWIAT: Poznań / OPIEKUN: Rada Szkołna Grono Nauczycielskie / KIEROWNIK: Stanisław Luberski / INSPEKTOR: Degórski. Podpisy wg oryginalnej pisowni: 1 Stanisław Luberski, 2 Irena Wiśniewska, 3 Cecylja Piętówna, 4 Wanda Ratajczakówna, 5 Leokadia Suchowiakówna, 6 Józefa Labrzycka, 7 Joanna Kujawówna, 8 Joanna Przybylska, 9 Helena Wilczekówna, 10 Felicja Piętówna, 11 Helena Chudzińska, 12 Marja Ulatowska, 13 Helena Wysokówna, 14 Stanisława Pniewska, 15 Helena Nowakówna, 16 Helena Bordenówna, 17 Anna Labrzycka, 18 Cecylja Mrugańska, 19 Marja Aniołówna, 20 Irena Deskówna, 21 Kazimiera Pawlicka, 22 Józefa Gałkówna, 23 Helena Suchowiakówna, 24 Kazimiera Trafasówna, 25 Jadwiga Bordenówna, 26 Bolesława Mockiewiczówna, 27 Kazimiera Jazdończykówna, 28 Marja Grembowiczówna, 29 Helena Korczówna, 30 Joanna Andrzejewska, 31 Gertruda Kliczkówna, 32 Franciszka Korczówna, 33 Stanisława Szajkówna, 34 Zofia Szajkowska, 35 Jadwiga Kaczmarskówna, 36 Łucja Matuszczakówna, 37 Joanna Szajbówna, 38 Leokadia Turzówna, 39 Marta Trittówna, 40 Władysława Gajdzinska, 41 Anna Paciorkowska, 42 Jadwiga Pacierkowska,

41 Anna Raczkowska.	82 Stanisław Błażejowski
42 Jadwiga Raczkowska.	83 Tadeusz Dauer
43 Franciszka Rorokówna	84 Stanisław Stręś
44 Anna Muchówna	85 Zbigniew Tułak
45 Jadwiga Jankowiakówna	86 Aleks Krawczyński.
46 Magdalena Labrzycka	87 Józef Mańczak
47 Zofia Jankokówna	88 Kazimierz Szajbe
48 Helena Teuschnerówna.	89 Maksymilian Kupczyk
49 Joanna Trittówna.	90 Edmund Michalczyk
50 Marja Majówna.	91 Ludwik Byczyk
51 Edward Andrzejewski.	92 Paweł Tyłka
52 Edmund Koralewski	93 Leon Gałka
53 Stanisław Szajek	94 Czesław Ziętek
54 Ignacy Nawrocki.	95 Edmund Mańczak
55 Feliks Błażejowski	96 Ludwika Gorzanek
56 Adam Roszyk	97 Helena Meller
57 Łucjan Ziętek	98
58 Ignacy Anioła	99
59 Jan Borda	100
60 Czesław Teuschner.	101
61 Antoni Gollnisch	102
62 Zygfryd Kupczyk.	103
63 Edward Szymański.	104
64 Antoni Rybaczek.	105
65 Stanisław Zgoła	106
66 Bolesław Meller.	107
67 Stanisław Przybyłski	108
68 Alojzy Nawrocki	109
69 Franciszek Mrugański	110
70 Kazimierz Borda	111
71 Kazimierz Sieracki.	112
72 Stefan Przybylak	113
73 Roman Gałka	114
74 Wilhelm Kliczko	115
75 Stanisław Borda	116
76 Franciszek Pacierkowski	117
77 Marceli Tritt	118
78 Edward Ratajczak	119
79 Kazimierz Cieślak	120
80 Stanisław Siebert	121
81 Stanisław Walkowiak	122

43 Franciszka Rorokówna, 44 Anna Muchówna, 45 Jadwiga Jankowiakówna, 46 Magdalena Labrzycka, 47 Zofia Jankokówna, 48 Helena Teuschnerówna, 49 Joanna Trittówna, 50 Marja Majówna, 51 Edward Andrzejewski, 52 Edmund Koralewski, 53 Stanisław Szajek, 54 Ignacy Nawrocki, 55 Feliks Błażejowski, 56 Adam Roszyk, 57 Łucjan Ziętek, 58 Ignacy Anioła, 59 Jan Borda, 60 Czesław Teuschner, 61 Antoni Gollnisch, 62 Zygfryd Kupczyk, 63 Edward Szymański, 64 Antoni Rybaczek, 65 Stanisław Zgoła, 66 Bolesław Meller, 67 Stanisław Przybyłski, 68 Alojzy Nawrocki, 69 Franciszek Mrugański, 70 Kazimierz Borda, 71 Kazimierz Sieracki, 72 Stefan Przybylak, 73 Roman Gałka, 74 Wilhelm Kliczko, 75 Stanisław Borda, 76 Franciszek Pacierkowski, 77 Marceli Tritt, 78 Edward Ratajczak, 79 Kazimierz Cieślak, 80 Stanisław Siebert, 81 Stanisław Walkowiak, 82 Stanisław Błażejowski, 83 Tadeusz Dauer, 84 Stanisław Stręś, 85 Zbigniew Tułak, 86 Aleks Krawczyński, 87 Józef Mańczak, 88 Kazimierz Szajbe, 89 Maksymilian Kupczyk, 90 Edmund Michalczyk, 91 Ludwik Byczyk, 92 Paweł Tyłka, 93 Leon Gałka, 94 Czesław Ziętek, 95 Edmund Mańczak, 96 Ludwika Gorzanek, 97 Helena Meller

SP 1

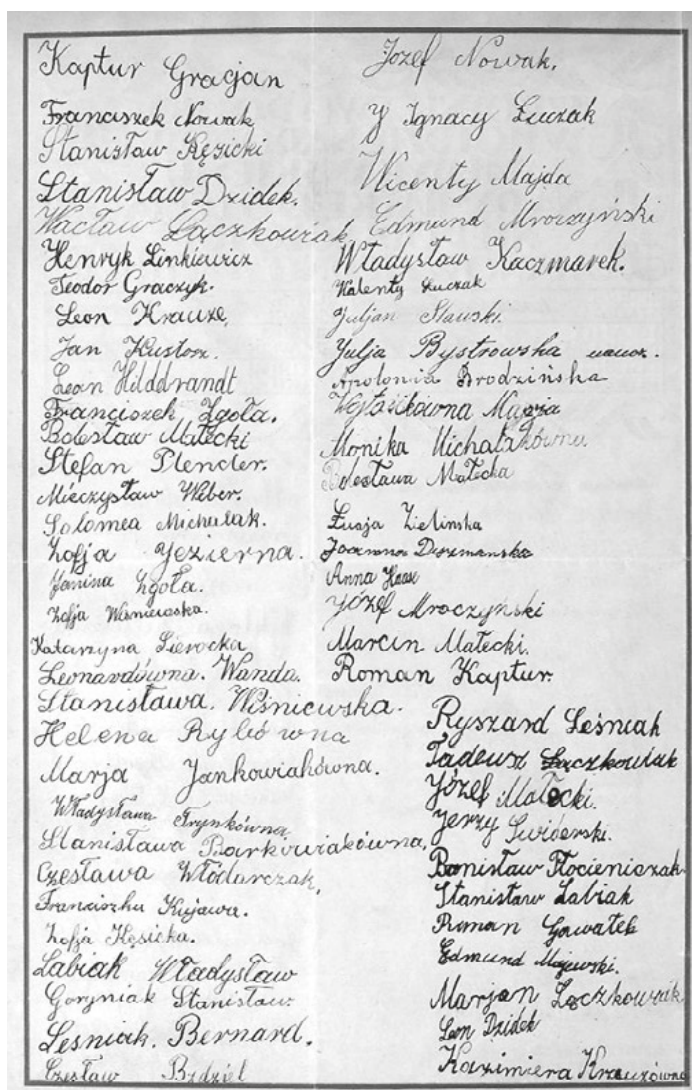

Ludwik Boczoń – kierownik szkoły w Żabikowie Kolonii w 1926 r.

SZKOŁNICTWO POLSKIE W HOŁDZIE NARODOWI AMERYKAŃSKIEMU NA PAMIĄTKĘ 150-LECIA NIEPODLEGŁOŚCI PAŃSTW ZJEDNOCZONYCH			
SCHOOL SZKOŁA	<i> powszechna </i>	TRUSTEE OPIEKUN	<i> Karolina Boczoniova </i>
LOCALITY MIEJSCOWOŚĆ	<i> Żabikowo Kol. </i>	PRINCIPAL KIEROWNIK	<i> Ludwik Boczoń </i>
DISTRICT POWIAT	<i> Poznań </i>	INSPECTOR INSPEKTOR	<i> F. Degórski </i>

<i> Karolina Boczoniova naucz. </i> <i> Tadeusz Boczoń. </i> <i> Irena Tomaszewska. </i> <i> Urszula Osińska. S. Skierecki </i> <i> Kazimiera Nowak. A. Łuczak. </i> <i> Helena Węgrzyn. S. Wierkiewicz. </i> <i> Marta Kiełbasińska. K. Winkler. </i> <i> Joanna Kaszarek. </i> <i> Kasiatelan Rozalia Bogusławska. </i> <i> Barbara Różańska. </i> <i> Joanna Sikorska. </i> <i> Walentyna Fabisz. </i> <i> Gertuda Majda. </i> <i> Jadwiga Zaremba. </i> <i> Joanna Bogusławska. </i> <i> Aniela Stachowiak. </i> <i> Gertruda Łączkowiak. </i> <i> Pelagia Łakoma. </i> <i> Jan Przybylski. </i> <i> Tadeusz Nowak. </i> <i> Feliks Mrocznyński. </i>	<i> Antoni Elmanowicz. </i> <i> Kazimiera Janasik. </i> <i> Franciszka Krauz. </i> <i> Wiktoria Zielińska. </i> <i> Helena Wichlacz. </i> <i> Stani Łakoma. </i> <i> Marja Łuczak. </i> <i> Stanisław Bogusłowski. </i> <i> Jadwiga Kujawa. </i> <i> Stefania Teclawówna. </i> <i> Bolesława Bogusławska. </i> <i> Leokadia Ciesielczyk. </i> <i> Joanna Cybulska. </i> <i> Marja Różańska. </i> <i> Marja Przybylska. </i> <i> Helena Stachowiak. </i> <i> Leon Stankowiak. </i>
---	---

Strony 281 i 282 tomu 64 Szkoły w Żabikowie Kolonii podpisane przez 107 dzieci. Oto treść wpisu: SZKOŁA: powszechna / MIEJSCOWOŚĆ: Żabikowo Kol. / POWIAT: Poznań / OPIEKUN: Karolina Boczoniova / KIEROWNIK: Ludwik Boczoń / INSPEKTOR: F. Degórski. Poniżej podpisy: Karolina Boczoniova – nauczyciel, Tadeusz Boczoń, Irena Tomaszewska, Urszula Osińska, Kazimiera Nowak, Helena Węgrzyn, Marta Kiełbasińska, Joanna Kaszarek, Kasiatelan Rozalia, Barbara Różańska, Joanna Sikorska, Walentyna Fabisz, Gertuda Majda, Jadwiga Zaremba, Joanna Bogusławska, Aniela Stachowiak, Gertruda Łączkowiak, Pelagia Łakoma, Jan Przybylski, Tadeusz Nowak, Feliks Mrocznyński, S. Skierecki A. Łuczak, S. Wierkiewicz, K. Winkler, Bogusłowski, Swiergiel, Kaszub, Goryniak, Gremplewska, Ludwik Boczoń nauczyciel, Marta Elmanowicz, Kazimiera Janasik, Franciszka Krauz, Wiktoria Zielińska, Helena Wichlacz, Stani Łakoma, Maria Łuczak, Stanisława Bogusławska, Jadwiga Kujawa, Stefanja Teclawówna, Bolesława Bogusławska, Leokadia Ciesielczyk, Joanna Cybulska, Marja Różańska, Maria Przybylska, Helena Stachowiak, Leon Stankowiak, Kaptur Gracjan, Franciszek Nowak, Stanisław Kęsicki, Stanisław

Dzidek, Wacław Łączkowiak, Henryk Linkiewicz, Teodor Graczyk, Leon Krauze, Jan Kustos, Leon Hildebrandt, Franciszek Zgola, Bolesław Małecki, Stefan Plencler, Mieczysław Weber, Salomea Michalak, Zofia Jezierna, Janina Zgola, Zofia Wiśniowska, Katarzyna Sierocka, Leonardówna Wanda, Stanisława Wiśniowska, Helena Rybówna, Maria Jankowiakówna, Władysław Trynkówna, Stanisława Barkowiakówna, Czesława Włodarczak, Franciszka Kujawa, Zofia Kęsicka, Labiak Władysław, Goryniak Stanisław, Leśniak Bernard, Czesław Bzdziel, Józef Nowak, Ignacy Łuczak, Wincenty Majda, Edmund Mroczyński, Władysław Kaczmarek, Walenty Łuczak, Julian Stawski, Julia Bystrowska- naucz. Apolonia Brudzińska, Wojtasikówna Marja, Monika Michalakówna, Bolesława Małecka, Lucja Zielińska, Joanna Dyzmowska, Anna Haase Józef Mroczyński, Marcin Małecki, Roman Kaptur, Ryszard Leśniak, Tadeusz Łączkowiak, Józef Małecki, Jerzy Świdorski, Bronisław Płocieniczak, Stanisław Labiak, Roman Gawalek, Edmund Majewski, Marian Łączkowiak, Leon Dzidek, Kazimiera Krauzówna

Powstanie USA

Przybliżmy jeszcze pokrótce jak w XVIII w. zaistniały Stany Zjednoczone.

Odkrycie Ameryki z perspektywy Europy, określa się od faktu dotarcia Krzysztofa Kolumba w październiku 1492 r. (pierwsza wyprawa) do wysp Santo Domingo i Kuby. Poszukując nowej drogi do Indii, popłynęli trzema statkami z „Santa Marią” na czele na zachód przez Ocean Atlantycki. Rozwój w konstrukcji statków, wynalezienie busoli magnetycznej, usprawnienia astrolabium (ustalania szerokości geograficznej) dokonane w XV w. pozwoliły na zwiększenie możliwości zasięgu żeglugi oraz potencjału transportowego. Kolumb dokonał jeszcze trzech kolejnych ekspedycji, po których nastąpiła era oceanicznych podróży. Wg badań, jeszcze wcześniejszymi osobnikami z łądu Euroazji, którzy dotarli do nowego kontynentu – amerykańskiego, były ludy łowieckie z Azji, co miało miejsce jeszcze w czasie zlodowacenia, czyli kilkadziesiąt tysięcy lat temu. Późniejsze ślady wskazują też na bytność wikingów.

Przypomnijmy, że nie mały wkład w tworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej miało dwóch Polaków: Tadeusz Kościuszko i Kazimierz Pułaski. Są oni patronami dwóch ulic w Luboniu, podobnie jak w wielu innych miastach. Ten zaoceaniczny kontynent był bardzo bogaty w wydarzenia osiedleńcze. Europejskie osadnictwo na obszarze Stanów Zjednoczonych przebiegało z różnym natężeniem przez kilkadziesiąt lat i dotyczyło wielu narodowości. Skupimy się na dwóch wybranych przykładach.

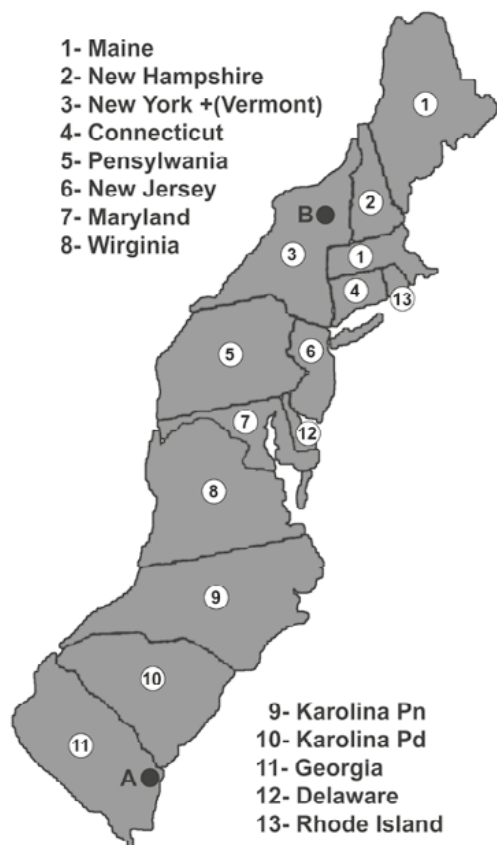
Irlandczycy

Na pierwszym miejscu, co do liczby i znaczenia, należy wymienić katolickich Irlandczyków. Już w 1169 r. napad anglo-normańskich rycerzy pod wodzą króla angielskiego Henryka II otworzył wielką, ciernistą drogę dla podbijanej Irlandii. Później, pod wodzą Cromwella i ostatniego króla Stuarta cała Irlandia została podbita. W XV-XVII w. liczne powstania kończyły się krwawymi represjami i wywłaszczeniami Irlandczyków z ich oj-

Dzisiejsze USA, z prawej strony szarym odcieniem oznaczono teren pierwszych 13 stanów zjednoczonych w 1776 r.
oprac. Stanisław Malepszak i Piotr P. Ruszkowski

czystej ziemi. Do najkrwawszych należał król angielski Jakub II, który bez sądów wieszał setki schwytanych powstańców na wysokich drzewach. Irlandzką nędzę wywołaną przez Anglików przedstawiają następujące liczby – w 1845 r. Irlandię zamieszkiwało jeszcze ponad 8 mln osób, a na początku

Pierwszych 13 stanów wschodniego wybrzeża Ameryki zjednoczonych 4 lipca 1776 roku. Dodatkowo punktami A i B oznaczyliśmy miejsca: śmierci Kazimierza Pułaskiego pod Savannah („A”) oraz West Point – dzieło fortyfikacyjne Tadeusza Kościuszki („B”) oprac. Stanisław Malepszak i Piotr P. Ruszkowski

XX wieku tylko 4,3 mln! Taki był skutek wielkiego głodu, którego szczyt nastąpił w 1850 r. Można przyjąć, że do Ameryki w ciągu kilku ostatnich wieków wyjechało około 15 mln Irlandczyków. Proces wychodźstwa został znacznie ograniczony po 1916 r., kiedy ostatnie powstanie zakończyło się zwycięstwem i powołaniem republiki Irlandzkiej o liczbie ludności ok. 2,9 mln (dane z 1958 r.).

Tadeusz Kościuszko (1746-1817) generał brygady Armii Kontynentalnej w czasie wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych

Kazimierz Pułaski (1745-1779) generał nazywany „ojcem amerykańskiej kawalerii”

Holendrzy

Druga społeczność, której znaczna część przeniosła się niegdyś na kontynent amerykański, składa się z Holendrów wyznania kalwińskiego, mieszkających w Amsterdamie i najbliższej okolicy tego miasta. Na terenie Holandii toczyły się wówczas kolejne wojny między Francją a Hiszpanią o przejęcie władzy nad tą prowincją. Ponieważ okrucieństwa i grabieże stosowane przez walczące wojska nie miały końca, kalwini postanowili osiedlić się w Ameryce. Po przybyciu na ten kontynent założyli w 1612 r. własną osadę, która w latach 1626-1664 występowała pod nazwą Nowy Amsterdam, jako stolica Nowej Holandii. Dopiero w 1664 r. zmieniono jej nazwę na Nowy York, którą nosi do dziś.

Północnoamerykańska wojna wyzwolenicza (1776-1783)

W połowie XVIII w. angielskie kolonie w północnej Ameryce liczące ok. 3 mln mieszkańców były, dzięki starannej uprawie rolnej, rozwiniętemu handlowi oraz doskonalszemu rzemiosłu, coraz bogatsze i zasobniejsze. Natomiast Anglia daremnie starała się o pokrycie swego wielkiego państwowego zadłużenia narosłego podczas wojny morskiej z Francją. Jedyny ratunek widzieli przez wprowadzenie nowego podatku w postaci papieru stemplowanego oraz podatku nałożonego w 1773 r. na importowaną do Bostonu herbatę, co wywołało zamieszki i zerwanie stosunków handlowych z Anglią. Ponieważ rząd angielski zaczął stosować zbrojną przemoc, 13 kolonii zerwało z Anglią, manifestując swoje prawo do wolności oraz niezależności i 4 lipca 1776 r. ogłosiło niepodległość. Natychmiast utworzono siły zbrojne, na czele których stanął naczelny wódz, Jerzy Waszyngton. W tej wojnie wybitną rolę spełni: Tadeusz Kościuszko i Kazimierz Pułaski, bohaterowie narodu polskiego i amerykańskiego. Kościuszko ufortyfikował Saratogę i West Point tak skutecznie, że Anglicy ponieśli tam klęskę, po których musieli się wycofać w stronę Kanady. Pułaski walczący na południu Stanów, w konnym ataku na pozycje angielskie, pędząc na czele swego Legionu Pułaskiego, został śmiertelnie ranny pod Savannah w 1779 r.

Dzwon Wolności

„Liberty Bell” stał się charakterystycznym symbolem amerykańskiej niepodległości. Niegdyś umieszczony na wieży Pensylwanii, przez lata oznajmiał tam ważne wydarzenia publiczne. Obecnie jest eksponatem muzealnym w Filadelfii, w szklanym budynku będącym częścią Independence National Historical Park. Dzwon został wykonany w Londynie w 1751 r. na zlecenie „Zgromadzenia Prowincji Pensylwanii”. Posiada odlany napis: „Proclaim LIBERTY throughout all the Land unto all the inhabitants thereof” („Ogłoś wolność w całym kraju wszystkim jego mieszkańcom”⁸). Dzwon jednak pękł po przeniesieniu go do Filadelfii. Z metalu pochodzącego z oryginalnego dzwonu miejscowi rzemieślnicy John Pass i John Stow w 1753 r. wykonali nowy, co uwiecznili na odlewie. Nowy dzwon też pękł. Historycy spierają się, czy dał sygnał zwołujący II Kongres Kontynentalny, który powierzył Jerzemu Waszyngtonowi dowództwo nad armią amerykańską oraz, czy bił w dniu odczytywania Deklaracji Niepodległości 4.07.1776 r.

8 Na podstawie: Starego Testamentu – Księgi Kapłańskiej 25:10

Jeden z najbardziej cenionych relikwów narodu amerykańskiego – Dzwon Wolności waży ponad 900 kg; odlany ze stopu: miedzi (70%), cyny (25%) oraz ołowiu, cynku, złota i srebra, obwód obręczy 3,66 m, obwód korony 2,29 m, wysokość 91 cm, grubość obręczy 7,6 cm, grubość korony 3,2 cm, długość serca 96,5 cm, waga serca 20,18 kg. Posadowiony jest na obciążeniu z drewna wiązowego, uważanej za oryginalną

Pęknięty dzwon popadł w zapomnienie, dopiero w latach trzydziestych XIX w. zyskał popularność, gdy poprzez wypisaną na nim inskrypcję stał się symbolem ruchu abolicjonistycznego⁹. To wówczas nadano mu nazwę „Dzwon Wolności”. Swoje charakterystyczne duże pęknięcie uzyskał na początku XIX wieku. Jedną z legend głosi, że nastąpiło to, gdy ogłaszał śmierć prezesa sądu Johna Marshalla w 1835 r. Pod koniec XIX wieku dzwon podróżował po Stanach, był pokazywany na wystawach oraz imprezach publicznych, pomagając łagodzić podziały zaogniane podczas wojny secesyjnej (1861-1865). Przypominał o historii powstania Stanów Zjednoczonych, gdy wspólnie walczyło o uzyskanie niepodległości. W 1915 r. dzwon na stałe powrócił do Filadelfii. Jeszcze w latach 50. uważany był jako symbol wolności podczas „zimnej wojny”, a w latach 60. XX wieku stał popularnym miejscem protestów. Jako symbol wolności widnieje m.in. na okolicznościowych monetach, a jego wizerunki i nazwa bywają wciąż szeroko wykorzystywane w różnych, często komercyjnych celach.

Okolicznościowe pamiątki

Z okazji wydarzenia epokowego, 150. i innych rocznic podpisania Deklaracji Niepodległości wydanych zostało kilka monet i medali.

1 dolar kontynentalny (bez określonego nominału na monecie) wg projektu Benjamina Franklina wybity w 1776 r. Awers przedstawia słońce świecące na zegar słoneczny. Łacińskie „FUGIO” (uciekam) oraz „MIND YOUR BUSINESS” (uważaj na interes) stanowią rebus „Czas leci, więc uważaj na swój interes”; otokowo napis: CONTINENTAL CURRENCY (waluta kontynentalna) 1776. Na rewersie: centralnie „WE ARE ONE” (jesteśmy jedno) otoczone napisem AMERICAN CONGRESS (kongres amerykański), od którego odchodzą promienie do otokowo złączonych 13 ogniw łańcucha z nazwami pierwszych stanów. Moneta wykonana z cyny, mosiądzu lub srebra, średnica 38 mm, grubość 6 mm, waga 15-19 g, nakład 6 000 szt.

⁹ Abolicjonizm – ruch społeczno-polityczny i ideowy w XVIII i XIX w. w Europie i obu Amerykach, stawiający sobie za zadanie zniesienie niewolnictwa i związanego z nim handlu ludźmi

Unikalna nietypowa, okolicznościowa, srebrna półdolarówka wybita w filadelfijskiej mennicy z okazji 150. rocznicy niepodległości Stanów Zjednoczonych w 1926 r. Jest jedną z pierwszych monet pamiątkowych USA, zachowała się bardzo mała liczba egzemplarzy. Na awersie prawe profile prezydentów – Jerzego Waszyngtona (1732-1799) i Calvina Coolidge'a (1872-1933), przy których napis *IN GOD WE TRUST* (w Bogu nadzieja) i otokowo *LIBERTY UNITED STATES OF AMERICA* (wolność Stany Zjednoczone Ameryki). Na rewersie Dzwon Wolności z datami 1776 1926 nad którym „*E PLURIBUS UNUM*” (łac. jeden z wielu) to tradycyjne, symboliczne, trzynastoliterowe motto znajdujące się na Wielkiej Pieczęci Stanów Zjednoczonych; otokowo napis: „*HALF DOLAR SESQUICENTENNIAL OF AMERICAN INDEPENDENCE*” (PÓŁ DOLARA STOIĘDZIEŚCIAT LAT NIEPODLEGŁOŚCI AMERYKI), średnica 30,6 mm, waga 12,5 g. Ciekawostką jest to, że żaden z widniejących prezydentów nie powinien się tu znaleźć. Waszyngton gdyż nie był sygnatariuszem Deklaracji Niepodległości w 1776 r. (prezydent w latach 1789-1797), zaś Coolidge znalazł się tu bezprawnie, jako urzędujący i żyjący prezydent

Wybity w brązie w 1926 r. przez Mennicę Państwową w Warszawie w nakładzie 470 szt. „Medal Polska w hołdzie Stanom Zjednoczonym”, projektu Józefa Aumillera. Na awersie: lewe profile popiersi Tadeusza Kościuszki i Kazimierza Pułaskiego, pod nimi sygnatura autora, w otoku napis – *POLSKA - STANOM ZJEDNOCZONYM AMERYKI*. Na rewersie: lewe popiersie Jerzego Waszyngtona z otokowym napisem – *POLAND TO THE UNITED STATES OF AMERICA - 1776 - JULY 4 - 1926*. Średnica: 55,2 mm, waga 70,25 g

Jednodolarówka wydana w 1976 r. z okazji 200. Rocznicy, o czym świadczą daty na awersie 1776-1976; poza tym lewy profil prezydenta w latach 1953-1961 Dwight Eisenhowera (1890-1969) oraz napisy podobne do innych monet. Na rewersie Dzwon Wolności na tle księżyca. Miedzionikiel średnica 38,1 mm, waga 22,68 g

Piotr P. Ruszkowski, Stanisław Malepszak

KS. WOJCIECH MUELLER

EKLEZJALNY WALOR PROCESU BEATYFIKACYJNEGO SŁUGI BOŻEGO KS. STANISŁAWA STREICHA

Wstęp

Poprzez beatyfikację Kościół ciągle proponuje wiernym nowe wzory świętości, które pomagają interpretować przesłanie Ewangelii Jezusa Chrystusa w różnorodnych okolicznościach życia. Osoby, które za życia osiągnęły wysoki stopień przyjaźni i zjednoczenia z Bogiem oraz odeszły do wieczności, nie potrzebują beatyfikacji dla siebie samych. One cieszą się już w pełni oglądaniem Boga twarzą w twarz i wyniesienie ich w Kościele do chwały ołtarzy nie pomnaża ich szczęścia. Ich ewentualna beatyfikacja nie służy im, ale nam, jeszcze pielgrzymującym; służy wspólnocie wierzących i światu pielgrzymującemu jeszcze po drogach życia doczesnego. Beatyfikacja pełni bardzo ważną funkcję społeczną i eklezjalną. Dlatego też przy wyborze kandydatów do chwały ołtarzy nie należy zapominać o tym jej podstawowym, zasadniczym celu. Z jednej strony beatyfikacja zakłada zawsze wysoki stopień świętości, ale z drugiej strony ani męczeństwo, ani heroiczność cnót nie domagają się, nie zakładają beatyfikacji czy później kanonizacji. Trzeba więc zwracać uwagę na to, że oprócz sławy świętości życia lub sławy męczeństwa, warunkiem rozpoczęcia postępowania beatyfikacyjnego jest aktualność sprawy, czyli pożytek duchowy, jaki wyniesienie konkretnego Sługi Bożego do chwały ołtarzy przyniesie wspólnocie kościelnej (eklezjalnej). Chodzi bowiem o oddziaływanie apostolskie beatyfikacji oraz o wpływ przykładu życia kandydata do chwały ołtarzy na życie wierzących¹. Wyczekiwana beatyfikacja dla kościoła partykularnego może być także przyczynkiem w zdobyciu ogólnego doświadczenia w prowadzeniu procesów kanonizacyjnych innych Sług Bożych drogą męczeństwa.

Jednym z kandydatów do beatyfikacji z wielkopolskiej ziemi jest męczennik za wiarę – ks. Stanisław Streich, proboszcz parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu. Był kapłanem w pełni żyjącym oddaniem i służbie Kościołowi w trudnych czasach. Jako ofiar-ny duszpasterz na swej placówce budował nie tylko przybytek Boży, ale jednoczył parafię i szukał przede wszystkim dusz od Boga oddalonych. Ból rozdzierał mu serce, gdy

1 Zob. W. Bar, *Walor eklezjalny beatyfikacji*, [w:] *Przygotowanie sprawy beatyfikacyjnej. Aktualny stan prawny* (red. W. Bar, L. Fiejdasz), Lublin 2010, s. 57-97.

widział zagubienie niektórych. Nie mógł patrzeć na to obojętnie. Zapewne wiedziony przeczuciem liczył się z możliwością napadu, gdyż na kilka dni przed śmiercią sporządził testament. W świetle historycznych faktów można zrozumieć jego życie, zobaczyć całe duchowe bogactwo jego egzystencji oraz to wszystko, co miało na nią wpływ.

Życiowe doświadczenie ks. Stanisława Streicha zostało osadzone w realiach epoki, w której żył. Mimo iż od jego męczeńskiej śmierci upłynęło ponad osiemdziesiąt lat, to przesłanie, które po sobie pozostawił, jest nadal aktualne. Kościół luboński pw. św. Jana Bosko to dzieło jego niestrudzonej pracy i wysiłku. Świątynia miała być uroczyszcie konsekrowana 15 maja 1938 r. przez kardynała Prymasa Polski Augusta Hlonda. Niespełna trzyletnia działalność duszpasterska tragicznie zmarłego kapłana pozostawiła po sobie niezliczone owoce jego pracy. Zorganizował od podstaw życie parafialne, dokonując wewnętrznego zjednoczenia wiernych, nadając dalszy kierunek rozwoju parafii. Stworzył duchową wspólnotę wiernych na wszystkich poziomach i przekrojach działania duszpasterskiego. Zorganizował i powołał do życia szereg organizacji katolickich, takich jak: Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Stowarzyszenie Ministrantów, liczące ponad 60 chłopców oraz organizacje dziecięce: Krucjatę Eucharystyczną i Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary. Wiele inicjatyw, jego służebna postawa, rozwijane w parafii życie eucharystyczne, wprowadzone nabożeństwa nadały parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu szczególny duchowy charakter. Był dobrym pasterzem powierzonej mu przez Chrystusa owczarni, którego treścią życia stało się miłowanie Boga nade wszystko. Ożywiona działalność na polu pracy katolicko-społecznej miała szczególne znaczenie w Luboniu, terenie zamieszkałym głównie przez robotników, wśród których wroga działalność w stosunku do Kościoła i Państwa zaczęła się rozwijać na dobre. Osoba tak gorliwego społecznika, jakim okazał się ks. proboszcz S. Streich, była bardzo źle odbierana przez komunistów, którzy drogą zmian rewolucyjnych pragnęli wprowadzić nowy ustrój. To właśnie nienawiść i wrogość do Sługi Bożego była bezpośrednią przyczyną zamachu 27 lutego 1938 r., kiedy to ks. S. Streich został zamordowany podczas Mszy św. z rąk komunistycznego zamachowca Wawrzyńca Nowaka.

1. Opinia męczeństwa i świętości

Starania o rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego lubońskiego męczennika na etapie diecezjalnym, rozpoczęły się zaraz po jego śmierci. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej powstał wiersz o zamordowanym kapłanie pt. „Nad mogiłą ks. Streicha” a także pieśń o zbrodni lubońskiej autorstwa Marii Nowickiej z Kotowa. Dowodem sławy męczeństwa, były również wystawione fotografie ze Sługą Bożym w domach parafian².

Równolegle obok tych wszystkich działań, podjęto próby związane z procesem beatyfikacyjnym. Zainicjował je „ks. prof. Henryk Weryński z Krakowa, który tak napisał w swojej odezwie: (...) Póki krew męczeńska świeża zabierzmy się do działania. Wiem konkretnie na podstawie relacji generalnego sekretarza Apostolstwa Chorych w Polsce, ks. Kanonika Rękasa, że chorzy już – samorzutnie – modlą się za przyczyną śp. ks. Streicha i otrzymują łaski”³. Niestety, już na samym początku, poja-

² APK, Świadeństwo Marioli Kaźmierczak z Poznania.

³ *O beatyfikację ks. Streicha zamordowanego w Luboniu, 1938 r.*

wiły się obiektywne trudności związane z faktami historycznymi, które rozegrały się na terenach Polski. Najpierw wybuch II wojny światowej, a następnie usytuowanie powojennej Polski w ścisłej kontroli od Związku Radzieckiego⁴.

W tych niełatwych dla Polaków i lubonian czasach, zdarzały się sytuacje przypisywane wyjątkowemu wstawiennictwu ks. S. Streicha. O jednej z nich wspomniała Anna Nowakowska: „Łaska taka wydarzyła się w 1945 r., kiedy płonął kościół pw. św. Jana Bosko. Rosjanie wyzwalali Luboń, a uciekający Niemcy podpalili kościół, który pełnił funkcję magazynu opatrunków. Był wielki słup ognia – wiem to z opowiadań mojej ciotki, siostry mamy. Moja rodzina i państwo Krawczyńscy, na czas pożaru kościoła, schowali się w piwnicy państwa Hoppe. Ich dom znajdował się w bliskim sąsiedztwie kościoła. Stąd powstała obawa, że ich dom również zostanie zajęty przez ogień. I wtedy, pośród tych lęków i obaw, zrodziła się myśl, aby modlić się za wstawiennictwem ks. Stanisława Streicha. Również odmawiano modlitwę <<Pod Twoją obronę>>. Ogień doszczętnie spalił kościół, nie przerzucając się na sąsiednie domy. Był to widok straszny. Z kościoła pozostały tylko ściany, a zarazem był to pierwszy cud za wstawiennictwem ks. Streicha”⁵.

Powojenna, napięta sytuacja społeczna w kraju, nie stwarzała żadnych warunków do rozpoczęcia procesu beatyfikacyjnego oraz do zgromadzenia pełnej dokumentacji i bezstronnego jej rozpatrzenia. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że osoba tak gorliwego społecznika, jakim okazał się ks. proboszcz Streich, była bardzo źle odbierana przez komunistów, którzy po II wojnie światowej na obszarze całej Polski wprowadzili dyktaturę opartą na ideologii marksistowskiej. Męczeńska śmierć ks. Stanisława zaledwie o dwa lata wyprzedziła zbrodnię katyńską, dokonaną przez ten sam komunistyczny ustrój. Na mocy postanowień w Jałcie i Poczdamie Polska znalazła się w radzieckiej strefie wpływów, a Kościół Katolicki w Ojczyźnie musiał stawić czoła poważnym problemom. Jednym z pierwszych aktów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej było zerwanie konkordatu z Watykanem we wrześniu 1945 r. Z każdym rokiem narastała komunizacja kraju na wszystkich szczeblach życia społecznego, politycznego i duchowego. „Po śp. ks. St. Streichu pozostała jedyna pamiątka – przestrzelony kulą zamachowca ewangeliarz. W 1950 r. ks. St. Streicha zabito po raz drugi, zamieniając ulicę jego imienia na ul. Ludwika Waryńskiego”⁶.

W tej perspektywie Kościół był jedyną niezależną strukturą społeczną, przeciw której władze komunistyczne od samego początku toczyły walkę i widziały w niej zagrożenie dla systemu, poprzez jej ogromny wpływ na Polaków. I ten stan trwał do upadku komunizmu w 1989 r., co potwierdzili świadkowie zeznający w procesie beatyfikacyjnym⁷. Zdarzały się także nadzwyczajne sytuacje przypisywane wstawiennictwu Sługi Bożego, a zewnętrznym wyrazem pamięci o nim była nieustanna dbałość o jego grób. Potwierdzeniem tego jest zachowane pismo ks. proboszcza Stefana Patryasa w sprawie nowego projektu nagrobka⁸. W 1983 r. wzniesiono nagrobek

4 APK, *Wspomnienie Romualda Pawłętego*.

5 APK, *Wspomnienie Anny Nowakowskiej*.

6 „Kronika Miasta Poznania”, nr 1/2 (1993).

7 Por. W. Mueller, *Sacerdos et Hostia. Ks. Stanisław Streich – męczennik sprawy Chrystusowej*, Poznań 2021, s. 306. Zob. APK, *Wspomnienie Krzysztofa Molińskiego*.

8 AAP, *Opis projektu nagrobka dla śp. ks. St. Streicha byłego proboszcza parafii w Luboniu*, Poznań 30 kwietnia 1982 r.

ks. Stanisława Streicha wg projektu Henryka Marcinkowskiego, wykonanego bezpłatnie przez lubońskiego kamieniarza⁹.

Podjęto także na nowo odpowiednie prace organizacyjne procesu beatyfikacyjnego. Żywa opinia męczeństwa i świętości ks. Stanisława Streicha oraz prośby wiernych przyczyniły się do mianowania 4 listopada 2011 r. postulatora procesu beatyfikacyjnego, najpierw w osobie ks. dra hab. Bartosza Nowakowskiego, a następnie 31 marca 2016 r. ks. dra Wojciecha Muellera. W latach 2011-2012 w nadzwyczajnym trybie przesłuchano 5 żyjących naocznych świadków śmierci kandydata na ołtarze: Stanisławę Zytę Błażej, Marianę Drajerzaka, Stanisława Malepszaka, Andrzeja Marcinkowskiego, Józefa Pawlickiego. Ponadto zgromadzono fotokopie teczek personalnej Sługi Bożego z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, jego fotografie wykonane podczas różnych uroczystości kościelnych, kopie i oryginały publikacji książkowych oraz prasowych na jego temat a także pisemne oświadczenia i wspomnienia świadków. W parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu na przestrzeni lat powstały liczne inicjatywy duchowe w postaci modlitw i postów w intencji rychłej beatyfikacji. Podczas uroczystości kościelnych przypominało i promowało się osobę męczennika. Został również nakręcony film o nim – jako niezwykłym świadku wiary. Na terenie lubońskiej parafii ukończono i wyposażono „Izbę pamięci” związaną z życiem, działalnością i męczeńską śmiercią ks. Stanisława Streicha.

18 kwietnia 2016 r. Archidiecezja Poznańska, jako powód sprawy oraz postulator procesu beatyfikacyjnego, w myśl wytycznych prawa kanonizacyjnego, zwrócili się do Arcybiskupa Poznańskiego ks. Stanisława Gądeckiego z formalną prośbą o rozpoczęcie dochodzenia diecezjalnego w sprawie męczeństwa kandydata na ołtarze ks. Stanisława Streicha.

2. Etap diecezjalny

28 października 2017 r. w kościele pw. św. Jana Bosko w Luboniu odbyła się pierwsza sesja procesu beatyfikacyjnego na etapie diecezjalnym połączona z ustanowieniem Trybunału w osobach: ks. dra Jana Słowińskiego – delegata biskupa, ks. dra

Izbę Pamięci ks. Stanisława Streicha zorganizowaną na piętrze Domu Parafialnego zwiedzają hierarchowie poznańskiego Kościoła ks. abp Stanisław Gądecki i ks. bp Zdzisław Fortuniak. Tu gromadzone są pamiątki po zastrzelonym księdzu proboszczu Stanisławie Streichu – budowniczym parafii św. Jana Bosko w Luboniu. Między innymi widoczna w głębi w specjalnej gablocie przestrzelona sutanna kapłana oraz liczne fotografie
fot. Piotr Paweł Ruszkowski

9 Zob. R. Jaruszkiewicz, S. Malepszak, *Parafia św. Jana Bosko na tle historii Lubonia*, Luboń 1993, s. 89.

Uroczysta Msza św. 28 października 2017 r. w parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu związana z pierwszą sesją procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha. Przy ołtarzu ks. arcybiskupowi Stanisławowi Gądeckiemu asystowało dwunastu kapłanów, w tym biskupi pomocniczy: ks. bp Zdzisław Fortuniak i ks. bp Damian Bryl fot. Piotr Paweł Ruszkowski

Moment podpisania przez arcybiskupa Stanisława Gądeckiego aktu ustanawiającego Trybunał. Z lewej portret ks. S. Streicha autorstwa luboniani Małgorzaty Błaszkievicz fot. Piotr Paweł Ruszkowski

Przy stole eucharystycznym, publicznie przysięgę składa powołany Trybunał w osobach, od lewej: ks. dr Marcin Czujek – promotor sprawiedliwości, ks. dr Jan Słowiński – delegat biskupi i ks. Jarosław Żurawski – notariusz fot. Piotr Paweł Ruszkowski

Marcina Czujka – promotora sprawiedliwości oraz ks. lic. Jarosława Żurawskiego – notariusza. Od tego dnia kandydatowi na ołtarze przysługuje tytuł: Sługa Boży¹⁰.

Ustanowiony trybunał w ciągu kilkunastu miesięcy od 23 listopada 2017 r. do 30 października 2018 r. kontynuował dalsze sesje mające na celu przesłuchiwanie świadków, dzięki którym poznawał opinię świętości, cnoty, a nade wszystko męczeństwo ks. S. Streicha. Powołano świadków naocznych, prywatnych, zgodnych, merytorycznych, zaprzysiężonych, bezpośrednich i pośrednich, a także takich, którzy wiedzę na temat zbrodni lubońskiej czerpali ze słyszenia. Na szczególną uwagę zasługuje 10 naocznych świadków zbrodni lubońskiej. Ich wartość jest nieoceniona, gdyż wśród nich są ministranci, którzy 27 lutego 1938 r. służyli księdzu do Mszy św. czy po prostu zwykli parafianie, którzy przyszli na niedzielne nabożeństwo, i z dokładnością odtworzyli minuta po minucie zdarzenia z Mszy św., w czasie której zginął ich proboszcz. Wśród świadków znaleźli się i tacy, którzy stali przy zamachowcu w czasie zbrodni, widzieli i słyszeli strzały oddawane do ks. Stanisława, widzieli, jak kapłan padał na posadzkę kościoła, a później uciekali w popłochu do drzwi, bojąc się o własne życie. Wśród świadków byli zarówno duchowni jak i świeccy, w tym jeden z rodziny zamordowanego księdza – nieżyjąca już bratanica Elżbieta Kasprzak. Powołano także trzech świadków komisji historycznej: ks. prof. Bernarda Kołodzieja TChr – przewodniczącego oraz o. dra hab. Pawła Zajęca OMI i o. prof. Piotra Neumanna OCD.

Przesłuchani świadkowie dali wyraźny wgląd w służebną postawę ks. Streicha – kapłana prowadzącego głębokie życie duchowe, przepełnione modlitwą i troską o zbawienie swoich parafian; odznaczającego się cnotą wiary, za którą był gotowy

¹⁰ Relacja - „Wieści Lubońskie” 11-2017, s. 15 *Trybunał ustanowiony*.

Wśród obecnych na uroczystości 28 października 2017 r. w parafii pw. św. Jana Bosko w Luboniu związanej z pierwszą sesją procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha: kapłani, świadkowie wydarzenia z 1938 r., rodzina ks. Streicha, Grupa Modlitewna ks. Stanisława Streicha, wierni nie tylko z Lubonia fot. Piotr Paweł Ruszkowski

umrzeć. Wiele zeznań ukazało fakt, iż Sługa Boży wyróżnił się w miłości do Boga i bliźniego, by kochać Kościół. W niełatwych czasach budowy nowego kościoła, w środowisku o mocnych inklinacjach komunistycznych, miłość, ich zdaniem, była główną siłą napędową jego niezmordowanej działalności duszpasterskiej. Świadkowie zgodnie podkreślili jego religijność oraz jej różne przejawy. Szczególnie objawiało się to podczas celebracji Mszy św., głoszeniu kazań i umiłowaniu modlitwy. Wszyscy świadkowie byli przekonani o jego świętości i męczeńskiej śmierci. Odwoływali się do konkretnych jej przejawów w modlitwie za wstawiennictwem Sługi Bożego. Zdecydowana większość osób zeznających w procesie nawiedza miejsce spoczynku męczennika, modli się za jego wstawiennictwem, dba o jego grób, zapala znicze i stawia świeże kwiaty.

13 kwietnia 2019 r., w kościele pw. św. Jana Bosko w Luboniu odbyła się ostatnia publiczna sesja kończąca proces diecezjalny. Wzięli w niej udział abp Stanisław Gądecki, Metropolita Poznański, ustanowiony trybunał: delegat biskupi, promotor sprawiedliwości oraz notariusz a także postulator¹¹. Arcybiskup swoim dekretem zadeklarował, że dochodzenie diecezjalne zostało ostatecznie zamknięte¹². Każdy od-

11 Relacja - „Wieści Lubońskie” 05-2019, s. 12 *Proces zakończony*.

12 AKMP, *Archetypum. Sessio XXXVIII ac Postrema. Decretum conclusionis causae*, p. 396.

Ważnym dla naszej diecezji momentem było zakończenie procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha, 13 kwietnia 2019 r. Na tę uroczystą sesję do Lubonia – parafii budowanej przez Sługę Bożego ks. Stanisława Streicha przybyli hierarchowie Kościoła poznańskiego. Ks. abp Stanisław Gądecki odbiera od postulatora – ks. Wojciecha Muellera, archetyp akt procesowych; za nimi siedzą biskupi, od lewej ks. bp Damian Bryl, ks. bp Grzegorz Balcerek i ks. bp Zdzisław Fortuniak fot. Piotr Paweł Ruszkowski

Metropolita Poznański ks. abp Stanisław Gądecki podpisuje akt zakończenia etapu diecezjalnego procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha fot. Piotr Paweł Ruszkowski

Okolicznościowe kazanie wygłosił ks. abp Stanisław Gądecki fot. Piotr P. Ruszkowski

Podczas celebrowanej w południe, 13 kwietnia 2019 r., Mszy św. kończącej diecezjalny etap procesu beatyfikacyjnego ks. Stanisława Streicha, na stole przed ołtarzem zgromadzono, w specjalnych – opisanych kartonach, akta procesowe i ich kopie. To podstawowy materiał dowodowy niezbędny w dalszej procedurze, na procesie podczas etapu rzymskiego
fot. Piotr Paweł Ruszkowski

dzielnie złożył przysięgę, że wiernie wypełnił swoje zadania i że zachowa urzędową tajemnicę¹³. Formularze sesji końcowej zostały przygotowane w pięciu egzemplarzach. Jeden pozostał z oryginałem akt w archiwum Kurii Metropolitalnej w Poznaniu, a pozostałe cztery przygotowano do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych w Rzymie. Dwa z nich dołączono do transumptu (wiernej kopii zebranej dokumentacji) i kopii

13 AKMP, *Archetypum. Sessio XXXVIII ac Postrema*, p. 391.

Podczas ostatniej sesji Trybunału. Przed prezbiterium, po obu stronach – poczty sztandarowe. Z prawej – Grupa Modlitewna ks. Stanisława Streicha oraz nieliczni żyjący jeszcze świadkowie tragicznego wydarzenia z 1938 r. fot. Piotr Paweł Ruszkowski

publicznej w języku oryginalnym i dwa do transumpty i kopii w języku, na który akta zostały przetłumaczone. *Dokumentacja*, licząca prawie 3,5 tysiąca stron, została umieszczona w specjalnych, opisanych pudłach i przygotowana do przekazania jej do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych¹⁴. Na zewnętrznej stronie pudeł w języku łacińskim opisano, że sprawa dotyczy męczeństwa ks. Stanisława Streicha, kapłana Archidiecezji Poznańskiej.

3. Etap rzymski

W trakcie ostatniej sesji zamykającej dochodzenie diecezjalne, abp Stanisław Gądecki, specjalnym dekretem, mianował portatora, czyli urzędnika zobowiązanego do przekazania do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych dokumentów dochodzenia diecezjalnego¹⁵. W praktyce portatorem zazwyczaj jest postulador sprawy, który dokumentację procesową najlepiej dostarcza do Kongregacji osobiście¹⁶. „Od razu otrzymujemy potwierdzenie i mamy pewność absolutną, że akta tam dotarły”¹⁷.

Do zamkniętych i opieczetowanych akt zostały dołączone listy urzędników dochodzenia, które wraz z aktami sprawy Metropolita Poznański przekazał portatorowi. W osobno przygotowanej kopercie, adresowanej do Prefekta Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, arcybiskup w swoim piśmie wypowiedział się o wiarygodności świadków i legalności akt dochodzenia¹⁸. W tej samej kopercie umieszczono list promotora sprawiedliwości, w którym sformułował swoje spostrzeżenia i potwierdził legalność przekazywanych akt¹⁹. W kopercie został umieszczony także dokument zamknięcia dochodzenia diecezjalnego, tj. deklaracja, w której abp Stanisław Gądecki potwierdził zawartość plików i zadeklarował ich zamknięcie²⁰. Najistotniej-

14 Por. W. Mueller, *Sacerdos et Hostia...*, dz. cyt., s. 329.

15 AKMP, *Archetypum. Sessio XXXVIII ac Postrema. Nominatio Portatoris*, p. 397.

16 Por. *Sanctorum Mater*, art. 139.

17 A. Scałber, *Prowadzenie postępowania kanonizacyjnego w diecezji*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2009, s. 61.

18 Por. *Sanctorum Mater*, art. 147.

19 Por. *Sanctorum Mater*, art. 148.

20 Por. *Sanctorum Mater*, art. 150.

sze jest to, aby te pisma zostały przekazane, gdyż bez nich akta nie zostaną przyjęte w Kongregacji.

26 kwietnia 2019 r. portator złożył w Kongregacji akta fazy diecezjalnej, które zostały oficjalnie zarejestrowane, a kancelaria Kongregacji fakt otrzymania dokumentacji potwierdziła wydaniem zaświadczenia²¹. Rozpoczął się zatem kolejny etap procesu beatyfikacyjnego, który nosi nazwę fazy rzymskiej, polegający na merytorycznym opracowaniu dokumentów.

22 maja 2019 r. Arcybiskup Poznański do fazy rzymskiej mianował nowego postulatora²². Oryginał mandatu, wraz z krótkim życiorysem, został przesłany do kardynała Prefekta, który 14 czerwca 2019 r. zaaprobował nowego postulatora. Jak trafnie zauważa ks. Sławomir Oder: „Wraz z przesłaniem akt dochodzenia diecezjalnego do Kongregacji następuje równocześnie zasadnicza zmiana w charakterze pracy postulatora. W dochodzeniu diecezjalnym jest on osobą (...) stymulującą przebieg procesu poprzez ścisłą współpracę z prowadzącym przesłuchania świadków i dbającą o to, aby ne pereant probationes [nie utracić dowodów – przyp. własny]. W Kongregacji postulator staje się badaczem i pisarzem”²³, a będąc osobą prawną, reprezentuje powoda przed nią i zwyczajny kontakt odbywa się za jego pośrednictwem²⁴. „Na etapie rzymskim jedyną osobą odpowiedzialną za kontakty z Kongregacją pozostaje sam postulator i nie wolno mu się w tych kontaktach wyręczać wicepostulatorem”²⁵. Jest to wymóg całkowicie zrozumiały, który daje gwarancję odpowiedniego informowania powoda, w tym wypadku Archidiecezji Poznańskiej, o postępie prac i sprawnej współpracy z wszystkimi urzędnikami Kongregacji zaangażowanymi w procesie, opartej na jednolitej linii postępowania.

Kolejnym krokiem etapu rzymskiego była prośba postulatora o wydanie dekretu otwarcia akt dochodzenia diecezjalnego. W piśmie przedstawiono sprawę, o jaką chodzi, typ dochodzenia diecezjalnego, który dotyczy męczeństwa oraz diecezję, w której dochodzenie zostało przeprowadzone²⁶. Takie pismo złożono 21 października 2019 r., a kilka dni później, 25 października, Kongregacja wydała dekret pozwalający na formalne i oficjalne otwarcie akt²⁷. Z przesłanych przez ks. abpa Stanisława Gądeckiego akt dochodzenia jedna kopia została złożona w Archiwum Kongregacji, natomiast drugą po opracowaniu w osobne woluminy, przekazano postulatorowi²⁸.

21 APK, *Congregatio de Causis Sanctorum*, 26 aprilis 2019.

22 APK, *Dekret ustanawiający postulatora fazy rzymskiej procesu kanonizacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Poznań 20 maja 2019 r.

23 S. Oder, *Złożenie akt dochodzenia diecezjalnego w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, weryfikacja jego ważności i opracowanie „Positio”*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2009, s. 89.

24 *Sanctorum Mater*, art. 15 § 2.

25 S. Oder, *Złożenie akt dochodzenia...*, art. cyt., s. 90.

26 B. Turek, *Postępowanie procesowe w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2008, s. 181.

27 APK, *Odpowiedź Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych dotycząca otwarcia akt dochodzenia diecezjalnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Prot. N. 3303-4/19, Romae 25 Octobris 2019 r.

28 Por. Tamże. Oprócz tego jest dokument-matka czyli Archetypum. Autentyczność transumptu z archetypem potwierdza notariusz. U dołu każdej strony zarówno archetypu, jak i transumptów, należy postawić pieczęć i inicjały imienia i nazwiska notariusza dokonującego tej czynności. Por. *Sanctorum Mater*, art. 135 § 2. *Archetypum* zostało złożone w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Poznaniu.

4. Dekret ważności

Zanim rozpoczęło się studiowanie akt procesowych dokumentów dotyczących męczeństwa ks. Streicha, niezbędne było dokonanie pewnych formalności. Pierwsza z nich dotyczyła wydania dekretu ważności dochodzenia diecezjalnego, o który poprosił Prefekta Kongregacji 10 stycznia 2020 r. postulator sprawy. „Dekret ważności (...) stwierdza, że dochodzenie diecezjalne zostało przeprowadzone zgodnie z aktualnymi normami prawnymi odnoszącymi się do spraw kanonizacyjnych”²⁹. Podsekretarz po dokonanych czynnościach sprawdzenia ważności procesu sporządził na piśmie swoją opinię, w której poinformował Kongres zwyczajny o wyniku swych badań, podając szczegółowo wszystkie argumenty przemawiające za formalną ważnością sprawdzonych akt lub wykazując dokładnie wszelkie braki i nieścisłości prawne. Proces ks. Streicha zakwalifikowano jako sprawę „dawną”, w której dowodzenie opiera się na dokumentacji pisanej, gdyż od jego męczeńskiej śmierci upłynęło ponad 80 lat, a faktycznie udowodnienie męczeństwa było możliwe na podstawie zeznań złożonych przed trybunałem przez dziesięciu naocznych świadków. Pozostali świadkowie: osiemnaścioro świadków ze słyszenia i trzech świadków z urzędu poznali sprawę „zbrodni lubońskiej” ze słyszenia.

12 czerwca 2020 r. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych wydała dekret ważności etapu diecezjalnego³⁰. W październiku 2020 r. z tejże Kongregacji zostało odebranych 6 tomów oprawionych dokumentów³¹, dzięki czemu postulator mógł podjąć kroki zmierzające do opracowania dokumentacji.

5. Relator

Wydanie dekretu stwierdzającego ważność dochodzenia diecezjalnego pozwoliło postulatorowi sprawy 21 października 2020 r. zwrócić się do Kardynała Prefekta z formalną prośbą o wyznaczenie relatora sprawy. Do tej prośby został załączony krótki profil przedstawiający Sługę Bożego oraz opis ważności procesu ukazujący eklezjalny walor sprawy³². To, co daje faza rzymska danej sprawy, dotyczy także możliwości uzupełnienia materiału dowodowego. Proces kanonizacyjny, który ma charakter publiczny, „może stymulować badania i studia archiwistyczne, studia specjalistyczne w dziedzinach związanych z życiem lub działalnością Sługi Bożego albo zmobilizować osoby posiadające jakieś dowody w sprawie, które z różnych przyczyn nie zostały jeszcze udostępnione, do przesłania tychże dokumentów i wyników pracy oraz opracowań do postulatora lub bezpośrednio do Kongregacji. Jeżeli zostanie pozytywnie oceniona wartość dowodowa tychże materiałów, postulator może prosić o włączenie ich do akt procesu. Ewentualne ich przyjęcie przez Kongregację uwarunkowane jest uznaniem ich ważności, zgodnie z przepisami ogólnymi regulującymi ocenę ważności akt dochodzenia diecezjalnego”³³.

29 B. Turek, *Postępowanie procesowe...*, art. cyt., s. 182-183. Zob. S. Oder, *Złożenie akt dochodzenia...*, art. cyt., s. 92.

30 APK, *Dekret ważności procesu kanonizacyjnego na etapie diecezjalnym Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Prot. N. 3303-5/20, Romae 12 lunii 2020.

31 APK, *Copia Publica*, vol. I-VI.

32 APK, *Profil biograficzny i walor eklezjalny procesu kanonizacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Rzym, 21 października 2020 r.

33 S. Oder, *Złożenie akt dochodzenia...*, art. cyt., s. 93.

Z tego powodu tak ważny staje się moment mianowania relatora danej sprawy, który powinien mieć znajomość języka oraz kręgu kulturowego, z którego pochodzi kandydat do chwały ołtarzy, jak i liczba oraz stan innych prowadzonych przez niego procesów. Aby mógł on zostać zatwierdzony, najpierw relator generalny przy Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, proponuje określoną osobę do tej funkcji. Czyni to na forum Kongresu zwyczajnego Kongregacji, proponując konkretną osobę na relatora, a także przedstawia w krótkiej formie sylwetkę Sługi Bożego oraz historię przebiegu sprawy w Kongregacji. Kongres zwyczajny decyduje o powierzeniu danej sprawy wskazanemu relatorowi, który winien być obecny na tym posiedzeniu³⁴.

30 października 2020 r. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych nominowała relatora do sprawy ks. Stanisława Streicha, o. dra hab. Szczepana Praśkiewicza OCD – karmelitę bosego, wieloletniego współpracownika tejże Kongregacji³⁵.

6. Positio

Positio jest podstawowym dokumentem pracy przy studiowaniu i pogłębieniu merytorycznym kompetentnych organów Kongregacji, którego celem jest dostarczenie tymże organom elementów dowodowych wystarczających dla zdobycia pewności moralnej przy udzieleniu odpowiedzi na zasadnicze pytanie początkowe: „czy udowodniono męczeństwo, jego przyczynę oraz opinię męczeństwa w takim zakresie, o jaki chodzi w sprawie?”³⁶.

Chociaż materialnym autorem *Positio* jest postulator, to relator bierze na siebie odpowiedzialność za jego formę i treść, które muszą odpowiadać standardom przyjętym w praktyce Kongregacji i spełniać kryteria odpowiadające celowi, dla którego powstaje: udowodnienie męczeństwa ks. Stanisława Streicha. *Positio* musi spełniać pewne wymogi niejako schematyczne dla wszystkich tego typu dokumentów i z tego powodu cały jej materiał został ułożony w porządku chronologicznym, tj. według faz życia Sługi Bożego. Każde *Positio* jest inne i posiada swoje uwarunkowania zarówno dowodowe, jak też historyczno-lokalne i personalne³⁷. Jak trafnie przestrzega ks. Sławomir Oder: „Jasne wyznaczenie przedmiotu opracowania jest bardzo istotne, gdyż jednym z podstawowych możliwych błędów, których należy się wystrzegać, jest ulegnięcie pokusie zawarcia w *Positio* całego materiału procesowego. *Positio* nie jest jedynie usystematyzowaniem materiału zebranego w ramach dochodzenia diecezjalnego, ale jego rzeczywistym i merytorycznym opracowaniem pod względem celowości”³⁸.

Z tego powodu w *Positio* o męczeństwie ks. Streicha wyróżniono: *Presentatio* – zredagowane przez relatora, o. dra hab. Szczepana Praśkiewicza OCD, który zdał relację dotyczącą istotnych problemów należących do sprawy. Zaraz po tym umieszczono ogólny wstęp wprowadzający w zakres tematyczny. W drugiej części zwanej *Informatio*, wyjaśniono, jak został przeprowadzony proces, jacy świadkowie zostali wprowadzeni i przesłuchani oraz jakie jest źródło ich wiadomości o faktach dotyczących życia ks. Stanisława Streicha i „zbrodni lubońskiej”. Przedstawiono także

34 B. Turek, *Postępowanie procesowe...*, art. cyt., s. 184.

35 APK, *Nomina del Relatore*, Prot. N. 3303-7/20. Del Vaticano, 5 novembre 2020.

36 CCS, *Regolamento della Congregazione per le Cause dei Santi*, art. 62, § 2,2, Roma 1983.

37 H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne według ustawodawstwa Jana Pawła II*, Lublin - Sandomierz, s. 317-327

38 Por. S. Oder, *Złożenie akt dochodzenia...*, art. cyt., s. 94-95.

wykaz przebadanych archiwów i dokumentów w nich znalezionych wraz z oceną ich autentyczności. Ważnym elementem stała się biografia Sługi Bożego, szeroko naświetlająca jego postać oraz działalność, zredagowana na bazie zeznań świadków i dokumentów. Kolejna część *Informatio* szczegółowo ukazała zbrodnię dokonaną na kapłanie w oparciu o materiał dowodowy, wsparte „sławą” jego świętości i męczeństwa. W analizie męczeństwa uwzględniono trzy aspekty: męczeństwo „materiałne”, czyli droga prześladowania i jej przyczynowe powiązanie ze śmiercią fizyczną; męczeństwo „formalne” ze strony zabójcy – Wawrzyńca Nowaka, który kierował się nienawiścią do wiary chrześcijańskiej; męczeństwo „formalne” ze strony ks. Streicha, który zaakceptował swoją śmierć z miłości do tego, co wyrażała jego wiara. W takim studium, oczywiście, nie mogło zabraknąć przesłania męczennika i jego aktualności dla Kościoła, a więc eklezjalnego waloru sprawy. W kolejnej części zredagowano *Summarium testium* poprzedzone dekretem ważności akt, zawierające wszelki materiał dowodowy z zeznań świadków oraz *Summarium documentorum* ukazujące bazę dokumentów zebranych podczas dochodzenia diecezjalnego. Ostatnie dokumenty dotyczyły wotum diecezjalnej Komisji Historycznej oraz opinii cenzorów teologów o pismach drukowanych kandydata na ołtarze i deklaracji o braku kultu publicznego. Do ostatnich rozdziałów *Positio* zaliczono indeks osób i miejsc, indeks ogólny oraz ikonografię przedstawiającą w zarysie biogram Sługi Bożego.

A zatem cała *Positio* ks. Stanisława Streicha została tak opracowana, by mogła wystarczyć do wyrobienia obiektywnego sądu biegłym historykom i teologom, a następnie członkom Kongregacji, na temat jego męczeństwa. W marcu 2021 r. zostały zakończone zasadnicze prace nad *Positio*. Dokument został przetłumaczony na język włoski, a do końcowych czynności należał skład redakcyjny i ostatnie korekty przed przygotowaniem do druku. 5 lipca 2021 r. tenże dokument liczący 466 stron został złożony w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych.

7. Konsulta historyczna i teologiczna

Po przestudiowaniu akt dochodzenia diecezjalnego i opracowaniu *Positio* następuje etap oceny merytorycznej. W fazie studiowania i opracowania sprawy, osoby i organy w to zaangażowane należą do ścisłych pracowników Kongregacji. Jeśli zaś chodzi o ocenę merytoryczną, powierzona jest ona organom kolegialnym funkcjonującym przy Kongregacji: posiedzeniu konsulty technicznej lub lekarskiej, posiedzeniu konsultorów historyków, Kongresowi szczególnemu konsultorów teologów, Kongregacji zwyczajnej kardynałów i biskupów będących członkami Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych³⁹.

Sprawa „dawna”, do której zalicza się proces kanonizacyjny ks. Stanisława Streicha, zawsze podlega najpierw osądowi konsultorów historyków, a dopiero później konsultorów teologów. Konsulta historyczna odbyła się 22 lutego 2022 r. W posiedzeniu konsultorów historyków uczestniczyło sześć osób wyznaczonych przez sekretarza Kongregacji oraz relator sprawy – o. Szczepan Praśkiewicz OCD, pod przewodnictwem relatora generalnego – o. Vincenzo Criscuolo OFM Cap. Dobór konsultorów uwzględniał język, w którym sporządzono *Positio*, ich przygotowanie i znajomość danej epoki historycznej oraz kręgu kulturowego, z którego pochodzi kandydat na

39 Por. B. Turek, *Postępowanie procesowe...*, art. cyt., s. 191-192.

ołtarze. Pytania, na które odpowiadali konsultorzy, dotyczyły autentyczności, wiarygodności i wystarczalności zgromadzonych dokumentów, aby opracować naukową biografię Sługi Bożego i osiągnąć moralną pewność, że został on pozbawiony życia przez zadającego mu śmierć z nienawiści do wiary. Wynik obrad komisji historyków był pozytywny – *affirmative*.

Następnie *Positio* zostanie przedłożona dyskusji promotora wiary i ośmiu konsultorów teologów, którzy w tym celu zbierają się na tzw. Kongresie szczególnym. Konsultorzy teolodzy otrzymają *Positio* ks. Stanisława Streicha oraz ewentualne inne materiały i przez określony czas dokładnie będą studiować sprawę, redagując swoje *vota*. Celem tego etapu będzie odpowiedź na zasadniczą kwestię, a mianowicie, czy na podstawie *Positio* Sługi Bożego i zebranej w niej dokumentacji wynika męczeństwo za wiarę. Podczas Kongresu szczególnego konsultorzy teolodzy, podobnie jak historycy, przedstawią swoje orzeczenie: *affirmative*, *negative* lub *suspensive* z odpowiednią motywacją, a relację z tychże prac sporządzi promotor wiary. Dwie trzecie odpowiedzi pozytywnych upoważniać będzie do przedłożenia sprawy na kanwę Kongregacji zwyczajnej kardynałów i biskupów. Promotor wiary przewodniczyć będzie dyskusji na Kongresie szczególnym teologów i przygotuje relację na temat przebiegu obrad i na temat wniosków, jakie wynikną z tej dyskusji. Relacja, łącznie z opiniami konsultorów teologów, *votum* promotora wiary i ewentualnymi wyjaśnieniami postulacji zostanie wydrukowana i posłuży jako podstawa dyskusji dla kardynałów i biskupów⁴⁰.

8. Kongregacja zwyczajna kardynałów i biskupów

Po pozytywnym zakończeniu szczególnego Kongresu konsultorów teologów, sprawa zostanie przedłożona do oceny Kongregacji zwyczajnej, w której będą uczestniczyć kardynałowie i biskupi, członkowie Kongregacji łącznie z arcybiskupem sekretarzem oraz podsekretarzem i promotorem wiary. Każda sprawa jest przedstawiona na Kongregacji zwyczajnej poprzez ponensa sprawy, który wcześniej, na prośbę postulatora, został mianowany przez Kongres zwyczajny. Po zebraniu kardynałów i biskupów członków Kongregacji, kardynał prefekt na audiencjach prywatnych informuje Ojca Świętego o wnioskach i ewentualnych uwagach członków tego zebrania. W tym celu jest opracowana specjalna relacja dla papieża przygotowana przez arcybiskupa sekretarza Kongregacji⁴¹.

W przypadku pozytywnego wyniku danej sprawy Ojciec Święty nakazuje promulgację odpowiedniego dekretu, w tym wypadku o męczeństwie. Jego przygotowanie należy do obowiązków arcybiskupa sekretarza Kongregacji. Dekret ten jest oficjalnym dokumentem kończącym poszczególne etapy postępowania kanonizacyjnego, a jego treść jest publikowana w *Acta Apostolicae Sedis*⁴². Papież ma wyłączne prawo aprobaty męczeństwa, a dispensę od cudu otrzymują jedynie męczennicy, do których beatyfikacji wystarcza udowodnienie heroicznego męczeństwa, zadanego przez prześladowcę z nienawiści do wiary. Cud pozostaje jednak niezbędnym warunkiem

40 Por. B. Turek, *Postępowanie procesowe...*, art. cyt., s. 193-194.

41 Por. Sz. Prażkiewicz, *Ocena merytoryczna sprawy w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2009, s. 105.

42 Tamże, s. 107.

Ufundowana przez trzech parafian tablica wykonana przez Eugeniusza Olechowskiego ku czci ks. proboszcza Stanisława Streicha zamontowana w kościele św. Jana Bosko w Luboniu z okazji 60. rocznicy śmierci – 27.02.1998 r. Jest repliką zniszczonej podczas wojny pamiątki z treścią ks. kard. Augusta Hlonda: KSIĄDZ STANISŁAW STREICH PIERWSZY PASTERZ PARAFII LUBOŃSKIEJ DOSTĄPIŁ W TYM KOŚCIELE PALMY MĘCZEŃSKIEJ DNIA 27 LUTEGO 1938 r.

łej spuścizny, którą po sobie pozostawił. Po dziś dzień inspiruje on wielu do odkrywania bogactwa życia duchowego, do szukania i odnajdywania Boga w otaczającym świecie i do coraz bliższej więzi z nim. Grób księdza znajduje się przy kościele parafialnym, którego był proboszczem. Zawsze są na nim świeże kwiaty i zapalone znicze. W parafii powstały różnego rodzaju modlitewne inicjatywy w intencji jego procesu beatyfikacyjnego. Warto wspomnieć, że w każdy poniedziałek, o godz. 15 „Caritas” przy parafii pw. św. Jana Bosko, w czasie koronki do Miłosierdzia Bożego, modli się o jego beatyfikację (od 6 lat jest patronem Parafialnego Koła „Caritas”). W każdą sobotę, przed Mszą św. o godz. 18, podczas modlitwy różańcowej, jest zawsze intencja o szybką beatyfikację ks. Stanisława Streicha. 27. dnia każdego miesiąca Grupa Modlitewna ks. Stanisława Streicha (istnieje od lutego 2008 r.), pół godziny przed Mszą św. modli się na różańcu o rychłą jego beatyfikację, a podczas

do kanonizacji wszystkich osób już beatyfikowanych, także i dla męczenników⁴³.

Zakończenie

Cała Archidiecezja Poznańska i Kościół w Polsce żywi głęboką nadzieję, że ks. Stanisław Streich zostanie rychło zaliczony w poczet błogosławionych Kościoła Katolickiego. Eklezjalny walor sprawy oraz sprawność prowadzonego procesu kanonizacyjnego, który przechodzi przez poszczególne fazy etapu rzymskiego, podtrzymuje te oczekiwania. Ewentualna beatyfikacja jest także nieustannym przypomnieniem, iż życie lubońskiego męczennika, potwierdzone świadectwem, aż do przelania krwi, może przyczynić się do utwierdzenia ludzi w wierze, pobudzić ich do apostołstwa i ożywić ducha wspólnoty wierzących, co więcej, może dawać impuls do życia zgodnego z wiarą i do oddawania chwały Bogu. Możemy i mamy prawo tego oczekiwać, ponieważ ks. Stanisław Streich był dobrym pasterzem powierzonej mu przez Chrystusa owczarni, którego treścią życia było miłowanie Boga nade wszystko. Był wiernym sługą Kościoła, polskim patriotą, który uzyskał palmę męczeństwa⁴⁴.

Aktualność przesłania męczeńskiej śmierci lubońskiego proboszcza, uwidacznia się w życiu wielu wiernych – „duchowych dzieci”, nie tylko jego parafian, którzy odwołując się do jego męczeńskiej śmierci, korzystają z ca-

43 Por. Jan Paweł II, Konstytucja Apostolska *Divinus perfectionis* Magister, 25 stycznia 1983 r. „L'Osservatore Romano”, (wyd. polskie), 4 (1983), nr 3.

44 Por. W. Mueller, *Błogosławiona krew – męczeństwo Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Poznań 2017, s. 118.

sprawowanej Eucharystii o godz. 18 intencja jest ponawiana. Niektórzy członkowie grupy podejmują umartwienia i posty (zazwyczaj w 27 dniu miesiąca). Osoby chore lub które nie mogą uczestniczyć w spotkaniach, solidaryzują się poprzez modlitwę i ewentualne umartwienia w intencji beatyfikacji męczennika. Z Grupy Modlitewnej ks. Stanisława Streicha wyrosła w 2020 r. kilkudziesięcioosobowa Męska Grupa Różańcowa przy parafialnym Żywym Różańcu. Powstałe inicjatywy potwierdzają tylko opinię męczeństwa i świętości, widocznej po jego śmierci, mimo iż od wydarzenia tego upłynęło ponad 80 lat.

Warto na koniec przytoczyć słowa wielkiego, poznańskiego biblisty – ks. prof. Jana Kantego Pytla, który tak przed laty powiedział: „Jako teolog jestem mocno i jednoznacznie przekonany, że cały heroizm związanym z cnotami ks. Streicha zapłonął, w przyjęciu męczeństwa. Uważam bezspornie, że przy pełnej świadomej zgodzie na to męczeństwo, męczennik przerasta wszystkie charyzmaty. I w tym przypadku kapłan spod Poznania jest własnością i chlubą Kościoła Powszechnego. Nie ma takich jak on. Nie ma takich okoliczności, w których on się znalazł i złożył w kościele i dla Kościoła ofiarę ze swojego życia”⁴⁵.

Ks. dr Wojciech Mueller
Postulator procesu beatyfikacyjnego
Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha

Archiwa:

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Poznaniu (AKMP)

- *Archetypum. Sessio XXXVIII ac Postrema. Decretum conclusionis causae.*
- *Archetypum. Sessio XXXVIII ac Postrema.*
- *Archetypum. Sessio XXXVIII ac Postrema. Nominatio Portatoris.*
- *Opis projektu nagrobka dla śp. ks. S. Streicha byłego proboszcza parafii w Luboniu, Poznań 30 kwietnia 1982 r.*

Archiwum postulacji Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha w Kobylnicy (APK)

- *Copia Publica, Vol. I-VI.*
- *Dekret ustanawiający postulatora fazy rzymskiej procesu kanonizacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha, Poznań 20 maja 2019 r.*
- *Dekret ważności procesu kanonizacyjnego na etapie diecezjalnym Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha, Prot. N. 3303-5/20, Romae, 12 lutego 2020 r.*
- *Fidem facio a Rev.do d. Alberto Mueller exhibitum et in Actis Congregationis de Causis Sanctorum relatum esse Exemplar, seu Transumptum publicum et authenticum Processus S. D. Stanislai Streich in Curia Posnanien constructi super martyrio. Congregatio de Causis Sanctorum, 26 aprilis 2019.*
- *Nomina del Relatore, Prot. N. 3303-7/20. Del Vaticano, 5 novembre 2020.*

⁴⁵ APK, Wspomnienie ks. prof. Jana Kantego Pytla.

- *Odpowiedź Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych dotycząca otwarcia akt dochodzenia diecezjalnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Prot. N. 3303-4/19. Romae, 25 Octobris 2019.
- *Profil biograficzny i walor eklezjalny procesu kanonizacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, Rzym, 21 października 2020 r.
- Świadek Marioli Kaźmierczak z Poznania.
- Wspomnienie Anny Nowakowskiej.
- Wspomnienie Krzysztofa Molińskiego.
- Wspomnienie ks. prof. Jana Kantego Pytla.
- Wspomnienie Romualda Pawłętego.

Dokumenty kościoła i wypowiedzi papieskie

- CCS – *Normae servandae in Inquisitionibus ab Episcopis faciendis in Causis Sanctorum*, 7 februarii 1983.
- Jan Paweł II, *Divinus perfectionis Magister*, 25 stycznia 1983 r. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie), 4 (1983), nr 3.
- *Sanctorum Mater – instrukcja Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych o prowadzeniu dochodzenia diecezjalnego lub eparchialnego w sprawach kanonizacyjnych* (wyd. II uzupełnione), Lublin 2011.

Bibliografia:

- Bar W., *Walor eklezjalny beatyfikacji*, [w:] *Przygotowanie sprawy beatyfikacyjnej. Aktualny stan prawny* (red. W. Bar, L. Fiejdasz), Lublin 2010.
- „Kronika Miasta Poznania”, nr 1/2 (1993).
- Jaruskiewicz R., Malepszak S., *Parafia św. Jana Bosko na tle historii Lubonia*, Luboń 1993.
- Misztal H., *Prawo kanonizacyjne według ustawodawstwa Jana Pawła II*, Lublin – Sandomierz.
- Mueller W., *Sacerdos et Hostia. Ks. Stanisław Streich – Męczennik sprawy Chrystusowej*, Poznań 2021.
- *O beatyfikację ks. Streicha zamordowanego w Luboniu, 1938 r.*
- Oder S., *Złożenie akt dochodzenia diecezjalnego w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, weryfikacja jego ważności i opracowanie „Positio”*. „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2009.
- Praskiewicz Sz., *Ocena merytoryczna sprawy w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2009.
- Scałber A., *Prowadzenie postępowania kanonizacyjnego w diecezji*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2009.
- Turek B., *Postępowanie procesowe w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych*, „Świętość Kanonizowana”, Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2008.

ROBERT WRZESIŃSKI
PIOTR RUSZKOWSKI
RADOSŁAW FIEDLE
ROMAN LEWANDOWICZ
ROMAN NOWAK
MAŁGORZATA OKULICZ-KOZARYN
HANNA SIATKA
MAGDALENA WOŹNIAK
JERZY ZIELIŃSKI

ŻOŁNIERZE WRZEŚNIA 1939 R.

(CZĘŚĆ 4.)

Wstęp

Rozdział poświęcony żołnierzom biorącym udział w kampanii wrześniowej na początku II wojny światowej i związanych z Luboniem prezentujemy sukcesywnie w kolejnych Rocznikach. To już czwarta część biogramów, wcześniejsze znalazły się w tomach: 2. 3. i 4.

Początkowo planowaliśmy temat kampanii 1939 r. zamknąć już w czwartym tomie Rocznika Historycznego Lubonia – przy okazji 75. rocznicy napaści Niemiec na Polskę. Jednak ogrom materiałów oraz m.in. kłopoty organizacyjno-personalno-finansowe sprawiają, że do tematu tego powracamy po kilkuletniej przerwie i wciąż pozostawiamy go otwartym. Dziękujemy rodzinom, które odpowiadały na nasze apele zamieszczane m.in. w „Wieściach Lubońskich” w kwestiach uzupełnienia biogramów swoich przodków.

W bieżącej części tego swoistego „Lubońskiego słownika biograficznego żołnierzy 1939 r.” publikujemy w układzie alfabetycznym kolejne 36 życiorysów tradycyjnie bogato ilustrowanych głównie archiwalnymi zdjęciami.

Dla lepszej orientacji w dotychczasowych publikacjach biogramów, na następnych stronach zamieszczamy wykaz 236 życiorysów prezentowanych już w poprzednich tomach „Roczników Historycznych Lubonia”.

Piotr Ruszkowski

Apel

Ponawiamy prośbę o przesyłanie danych o osobach biorących udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Zależy nam także na informacjach o tych, którzy zginęli w obronie ojczyzny nie tylko na początku II wojny światowej. Z pewnością nie wiemy o wszystkich zdarzeniach i udziale lubonian w II wojnie światowej, stratach osobowych i materialnych, traumach przeżytych przez rodziny. Zachęcamy do przekazywania tych sygnałów do utworzonego przez miasto Repozytorium Historycznego.

Także rodziny wymienionych we wszystkich publikacjach żołnierzy, które mogą uzupełnić zebrane dotychczas informacje lub wzbogacić je o zdjęcia, dokumenty czy inne pamiątki (także rodzinne), prosimy o kontakt:

Repozytorium Historycznym Miasta Luboń (RHML)

ul. Sikorskiego 3

w Centrum Organizacji Pozarządowych (COP) – dawnej siedzibie PKO BP

tel. 609 616 277.

Materiały zostaną zdigitalizowane, zarchiwizowane i wykorzystane w kolejnych publikacjach.

Jest też możliwość korzystania z dotychczas zgromadzonych w RHML materiałów (w różnym, wskazanym przez udostępniających stopniu) przez wszystkich

Biogramy żołnierzy września 1939 r. publikowane w poprzednich RHL

- Adamczak Ludwik (1909-1985) - RHL t.2 i 3
Andrzejak Jan (1913-1988) - RHL t.3
Balcerek Władysław (1913-1987) - RHL t.2
Baranowski Józef (1914-1986) - RHL t.2
Baranowski Konstanty (1913-1992) - RHL t.3
Barłóg Józef (1912-1985) - RHL t.3
Bartkowiak Franciszek (1906-1986) - RHL t.3
Bartkowiak Marian (1913-1988) - RHL t.2
Bąk Antoni (1909-?) - RHL t.3
Bąkowski Józef (1898-1992) - RHL t.3
Bernacik Franciszek (1905-1977) - RHL t.2
Betkowski Józef (1909-1976) - RHL t.3
Bielawny Jan (1912-1993) - RHL t.2
Bielerzewski Ludwik ks. (1905-1999) - RHL t.2
Bobkowski Stefan (1912-1981) - RHL t.2
Boczoń Władysław (1910-1984) - RHL t.2
Brodziński Józef (1914-1992) - RHL t.2
Broniasz Kazimierz (1912-1998) - RHL t.2
Bukowski Florian (1914-1989) - RHL t.3
Burzyński Antoni (1900-1974) - RHL t.2
Burzyński Edmund (1907-1990) - RHL t.2
Cholewa Franciszek (1913-1987) - RHL t.4
Christopk Franciszek (1911-?) - RHL t.3
Chwaliszewski Franciszek (1902-1990) - RHL t.4
Cielejewski Hieronim (1905-1996) - RHL t.2
Ciesielczyk Jan (1907-1992) - RHL t.2
Cieszyński Franciszek (1915-2003) - RHL t.3
Cieślík Marian (1914-1986) - RHL t.3
Cudera Stefan (1910-1989) - RHL t.3
Czajka Stanisław (1910-1985) - RHL t.2
Dehmel Hieronim (1916-1989) - RHL t.2
Dembiński Antoni (1908-1978) - RHL t.2
Dengler Julian (1915-2005) - RHL t.2
Dobski Roman (1909-1997) - RHL t.3
Dobysz Jan (1915-1995) - RHL t.3
Domek Bolesław (1910-1988) - RHL t.2
Doroszewski Wincenty (1897-1981) - RHL t.3
Drajerczak Czesław (1915-?) - RHL t.3
Duszyński Adam (1910-1967) - RHL t.2
Dziurla Jan (1911-1992) - RHL t.3
Fahrenheit Franciszek (1914-1987) - RHL t.2
Fiebich Ignacy (1910-1988) - RHL t.2 i 3
Filipiak Kazimierz (1913-?) - RHL t.3
Flis Józef (1910-1987) - RHL t.2
Florczak Marcin (1913-1988) - RHL t.2
Florysiak Franciszek 1910-1991 - RHL t.2
Frąckowiak Marian (1916-1987) - RHL t.2
Gajewski Kazimierz (1913-1993) - RHL t.3
Galikowski Alojzy (1913-1977) - RHL t.3
Geselle Franciszek (1908-1994) - RHL t.3
Gierczyk Władysław (1913-1999) - RHL t.3
Gierszewski Jan (1912-1983) - RHL t.2
Gierszewski Józef (1915-2000) - RHL t.3
Golak Stanisław (1909-?) - RHL t.3
Golnisz Antoni (1913-1991) - RHL t.4
Gorynia Władysław (1909-1993) - RHL t.2
Grycza Franciszek (1915-1995) - RHL t.3
Gryczka Ignacy (1912-1996) - RHL t.3
Grzesiuk Józef (1916-1988) - RHL t.4
Grześkowiak Stanisław (1915-1983) - RHL t.3
Gucia Ignacy (1910-1987) - RHL t.3
Gumny Henryk (1916-1991) - RHL t.2

- Gusł Stefan (1910-1986) - RHL t.4
Gutowski Marian (1914) - RHL t.3
Hajdasz Ignacy (1909-1994) - RHL t.3
Hernes Kazimierz (1910-1996) - RHL t.3
Jakubowski Jan (1907-1977) - RHL t.2
Janecki Bronisław (1915-1985) - RHL t.2
Jankowski Stanisław (1913-1997) - RHL t.3
Janowski Marian (1913-1995) - RHL t.3
Jasik Jan (1907-1983) - RHL t.2
Jasiński Alojzy (1916-1995) - RHL t.3
Jedrzejczak Jan (1913-1980) - RHL t.2
Jerzak Antoni (1913-2002) - RHL t.3
Jezierski Jan (1919-???) - RHL t.4
Kaczmarek Antoni (1911-1999) - RHL t.3
Kaczmarek Antoni (1913-1990) - RHL t.2
Kaczmarek Jan (1901-1990) - RHL t.2
Kaczmarek Leon (1915-2004) - RHL t.4
Kaczmarek Władysław (1915-1982) - RHL t.4
Kapelański Kazimierz (1913-1977) - RHL t.2
Karasiński Ksawery (1906-1980) - RHL t.2
Kasprzak Kazimierz (1904-1990) - RHL t.4
Kasztelan Edmund (1912-???) - RHL t.4
Kierojczyk Józef (1910-2002) - RHL t.2
Kmieciak Józef (1915-1988) - RHL t.2
Kmieć Wawrzyn (1903-1988) - RHL t.2
Kociemski Zygmunt (1921-1994) - RHL t.3
Kokotkiewicz Adam (1903-1985) - RHL t.4
Konieczny Edmund (1914-1996) - RHL t.3
Konieczny Marian (1915-1992) - RHL t.2
Konieczny Stanisław (1906-1989) - RHL t.2 i 3
Kostrzewa Kazimierz (1913-1995) - RHL t.3
Kotula Stanisław (1911-1985) - RHL t.2
Kowalczyk Marcin (1910-1985) - RHL t.2
Kozłowski (???) - RHL t.4
Kozłowski Antoni (1918-1992) - RHL t.2
Kozłowski Idzi (1912-1989) - RHL t.2
Krause Bogusław (1916-1993) - RHL t.4
Krause Franciszek (1905-1993) - RHL t.2
Krause Leon (1912-1989) - RHL t.2
Krupka Franciszek (1902-1987) - RHL t.2
Kryg Czesław (1913-1986) - RHL t.2
Krzyszewicz Józef (1917-2002) - RHL t.3
Krzywosz Władysław (1908-1983) - RHL t.4
Krzyżański Antoni (1907-1987) - RHL t.2
Kubiak Maciej (1907-1976) - RHL t.2
Kulczycki Józef (1914-2004) - RHL t.3
Kulowski Józef (1911-???) - RHL t.4
Kurkowiak Ignacy (1916-1988) - RHL t.2
Kustosz Jan (1913-1991) - RHL t.2
Kuśmia Edward (1917-1987) - RHL t.4
Leszyk Franciszek (1910-2002) - RHL t.3
Lipiak Marian (1914-1990) - RHL t.2
Lisiecki Edmund (1916-1992) - RHL t.2
Litka Alfons (1916-1985) - RHL t.2
Lubik Bernard (1910-1987) - RHL t.3
Lulka Józef (1907-2000) - RHL t.3
Łakomy Antoni (1910-1993) - RHL t.2
Ławniczak Stanisław (1912-1983) - RHL t.2
Łączkowiak Wacław (1913-1991) - RHL t.2
Łuczak Jan (1911-1997) - RHL t.3
Łuczak Stanisław (1910-1993) - RHL t.3
Łyczyński Walenty (1911-1989) - RHL t.3
Machowiak Stanisław (1909-1974) - RHL t.2
Maciejewski Władysław (1911-1986) - RHL t.2
Małecki Antoni (1910-1998) - RHL t.3
Małyszka Józef (1916-1994) - RHL t.4

Mankus Franciszek (1907-1992) - RHL t.2	Patulski Szczepan (1910-1999) - RHL t.3
Mańczak Stanisław (1913-1974) - RHL t.2	Pawlak Bronisław (1912-1993) - RHL t.2
Marcich Jan (1908-1984) - RHL t.2	Pawlewski Wincenty (1914-1992) - RHL t.2
Marciniak Antoni (1916-1997) - RHL t.3	Pawłowski Władysław (1911-1984) - RHL t.2
Marcinkowski Leon (1920-1990) - RHL t.3	Pazgrat Stanisław (1906-1986) - RHL t.2
Matalewski Feliks (1909-1992) - RHL t.3	Piechowiak Franciszek (1916-1984) - RHL t.3
Matecki Marian (1912-1976) - RHL t.4	Pietrzyński Antoni (1908-1991) - RHL t.3
Matuszak Henryk (1915-2002) - RHL t.3	Podbylski Antoni (1909-2005) - RHL t.2
Mayer Stefan (1916-2000) - RHL t.3	Proteszczak Jan (1909-1988) - RHL t.2
Michalak Czesław (1908-1985) - RHL t.3	Przybyła Czesław (1911-1981) - RHL t.2
Michałowicz Ludwik (1913-1999) - RHL t.3	Przynoga Stanisław (1907-1995) - RHL t.3
Mielcarek Edward (1909-1993) - RHL t.3	Przywecki Jan (1907-2000) - RHL t.3
Misiorny Hipolit (1910-1986) - RHL t.2	Purol Feliks (1916-1999) - RHL t.3
Modrzejewski Andrzej (1911-1987) - RHL t.2	Ranke Leon Władysław (1915-1986) - RHL t.2
Moryson Stefan (1909-1991) - RHL t.3	Rogacki Czesław (1912-1993) - RHL t.2
Mroczyński Feliks (1915-1995) - RHL t.3	Rossa Franciszek (1916-1988) - RHL t.2
Mroskowiak Antoni Stanisław (1916-2005)	Roszyk Stefan (1900-1979) - RHL t.3
- RHL t.2	Rozmiarek Sylwester (1906-1981) - RHL t.3
Mścisz Tomasz (1913-1989) - RHL t.2	Ryżek Florian (1906-1970) - RHL t.2
Nawrocki Edmund (1914-1990) - RHL t.2	Rzepka Józef (1909-1987) - RHL t.2
Nitecki Walenty (1914-2001) - RHL t.3	Sarbak Bruno Stanisław (1908-1988) - RHL t.2
Nowaczyk Grzegorz (1914-1991) - RHL t.2	Schmidt Florian (1922-1992) - RHL t.3
Nowak Roman (1914-1986) - RHL t.2	Schoneich Ludwik (1914-1979) - RHL t.2
Nowak Witold (1908-1992) - RHL t.2	Siebert Jan (1912-1989) - RHL t.2
Nowak Władysław (1908-1975) - RHL t.2	Siebert Stanisław (1914-2001) - RHL t.4
Ochniak Stanisław (1913-1996) - RHL t.3	Skrzypczak Feliks (1912-1999) - RHL t.3
Olśzyński Jan (1907-1986) - RHL t.2	Spychalski Edmund (1919-2002) - RHL t.3
Opas Tadeusz (1913-1988) - RHL t.2	Spychała Franciszek (1914-???) - RHL t.2
Osiecki Józef (1913-1993) - RHL t.2	Stachowiak Stefan (1911-1993) - RHL t.2
Paciorkowski Józef (1905-1994) - RHL t.3	Stankowiak Leon (1914-1988) - RHL t.2
Pakuła Bolesław (1909-1989) - RHL t.3	Sternal Ignacy (1906-1982) - RHL t.2
Paluszkiewicz Konrad (1915-1983) - RHL t.3	Strączkowski Antoni (1915-1990) - RHL t.3
Pasikowski Roman (1898-1944) - RHL t.2	Suchowiak Stefan (1916-1999) - RHL t.3

- Sytniejewski Franciszek (1910-1971) - RHL t.2
Szajek Florian (1909-1985) - RHL t.3
Szkudlarek Franciszek (1913-2003) - RHL t.3
Szenk Józef (1912-1988) - RHL t.2
Sznitka Franciszek (1910-1987) - RHL t.2
Szopny Jan (1905-1982) - RHL t.2
Szymański Julian (1908-1969) - RHL t.3
Szymański Marcin (1914-2003) - RHL t.3
Szymański Walenty (1905-1987) - RHL t.3
Szymczak Stefan (1906-1991) - RHL t.2
Tamborski Jan (1901-1980) - RHL t.2
Tomaszewski Antoni (1916-1984) - RHL t.3
Tomaszewski Stanisław (1905-1986) - RHL t.4
Tomaszewski Stanisław (1909-1984) - RHL t.2
Tritt Edward (1907-1980) - RHL t.4
Tritt Jan (1909-1984) - RHL t.3
Troszczyński Feliks (1909-1988) - RHL t.2
Urbaniak Józef (1904-1987) - RHL t.2
Urbaniak Wincenty (1911-1985) - RHL t.2
Walerowicz Stanisław (1908-1986) - RHL t.2
Waliszak Antoni (1912-1984) - RHL t.2
Waltrowski Franciszek (1914-2000) - RHL t.3
Warguła Stanisław (1914-1986) - RHL t.2
Wasilewski Antoni (1906-1989) - RHL t.2
Wawrzyniak Władysław (1911-1989) - RHL t.2
Weinrauder Stefan (1909-1993) - RHL t.2
Wieczorek Leon (1916-1992) - RHL t.2
Wierciuch Mikołaj (1913-1996) - RHL t.2
Wierkiewicz Stefan (1915-1987) - RHL t.2 i 4
Wilczak Andrzej (1904-1984) - RHL t.2
Wiśniewski Leonard (1910-1997) - RHL t.3
Wiśniewski Stanisław (1913-1970) - RHL t.3
Wojciechowski Kazimierz (1909-1983) - RHL t.2
Wojciechowski Piotr (1906-1987) - RHL t.2
Wrzesiński Antoni (1912-1984) - RHL t.2
Zawadzki Józef (1907-1992) - RHL t.2
Zgoła Franciszek (1914-1985) - RHL t.2
Zgoła Stanisław (1913-1995) - RHL t.3
Ziesler Ignacy (1902-1964) - RHL t.3
Ziółkowski Władysław (1916-1988) - RHL t.2
Zmaczyński Józef (1905-1984) - RHL t.2
Zwierzchowski Wiktor (1913-1997) - RHL t.3
Żakacz Antoni (1900-1978) - RHL t.2

Biogramy

Anioła Jan (1908-1997)

Jan Anioła za młodu

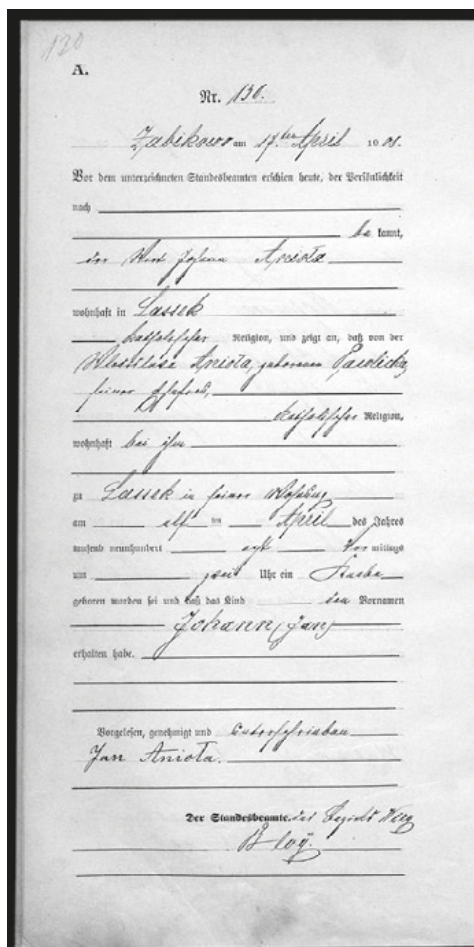
Kpt. WP, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., oficer polskich wojsk na Zachodzie, budowniczy i pierwszy dyrektor Huty im. Lenina w Nowej Hucie, profesor i rektor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

Urodził się 11 kwietnia 1908 r.¹ w Lasku jako syn Jana Anioły seniora (ur. 1857 r. w Lasku, zm. 1933 r.) ożenionego w 1886 r. z Władysławą z domu Pawlicką² (ur. 1862 r. w Wirach, zm. 1946 r.). Jan był najmłodszym 13. dzieckiem. Jego rodzeństwo to: Marianna (ur. 1887³, po mężu Popowicz, zm. 1951 r. w Śremie), Agnieszka (ur. 1888⁴, zm. 1890 r.⁵), Stanisław (ur. 1890 r.⁶, zm. 1890 r. jako 3 tygodniowe niemowlę⁷), Piotr (ur. 1891 r.⁸, Powstaniec Wielkopolski⁹), Józefa (ur. 1893 r.¹⁰, po mężu Mizerka), Stanisława po mężu Kurkowiak (ur. 1895 r.¹¹, zm. 1948 r.), Szczepan (Stephan) ur. 1896 r.¹², zm. 1961 r. w Luboniu był Powstańcem Wielkopolskim¹³), Pelagia po

Jan Anioła podczas służby wojskowej

- 1 Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) sygnatura 1979/1/203, skan 133
- 2 APP, sygn.: 1979/3/38, skan 62
- 3 APP, sygn.: 1979/1/40, skan 97
- 4 APP, sygn.: 1979/1/43, skan 263
- 5 APP, sygn.: 1979/4/51, skan 48
- 6 APP, sygn.: 1979/1/49, skan 95
- 7 APP, sygn.: 1979/4/51, skan 81
- 8 APP, sygn.: 1979/1/52, skan 136
- 9 Robert Wrzesiński *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919* pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, Luboń 2018, str. 110
- 10 APP, sygn.: 1979/1/58, skan 178
- 11 APP, sygn.: 1979/1/64, skan 34
- 12 APP, sygn.: 1979/1/67, skan 171 W aktach USC Wiry jest zapisany Stephan – w użyciu Szczepan
- 13 Robert Wrzesiński *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919* pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, Luboń 2018, str. 110

Akt urodzenia Jana Anioły z 1908 roku – zapis Urzędu Stanu Cywilnego w Żabikowie fot. Archiwum Państwowe w Poznaniu

mężu Górską (ur. 1897 r.¹⁴, zm. 1963 r.)
Jan (ur. 1898 r.¹⁵, żył jedynie 30 minut¹⁶),

14 APP, sygn.: 1979/1/70, skan 233

15 APP, sygn.: 1979/1/73, skan 264

16 APP, sygn.: 1979/4/75, skan 110

17 APP, sygn.: 1979/1/128, skan 32

18 Biogram Franciszki Anioły – s. Seweryny znajduje się w tym tomie „RHL” w rozdziale „Konsekwrowani z Lubonia (część 2)”, str. 413

19 APP, sygn.: 1979/1/170, skan 129

20 APP, sygn.: 1979/1/182, skan 218

21 APP, sygn.: 1979/3/214, skan 114

22 APP, sygn.: 1979/4/48, skan 61

23 APP, sygn.: 1979/4/36, skan 69

Franciszka (ur. 1900 r.¹⁷, zm. 1984 r.) wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Świętej Elżbiety – Elżbietanek i przyjęła imię siostra Seweryna¹⁸, Władysława po mężu Wojciechowska (ur. 1902 r.¹⁹, zm. 1972 r.) i Anna po mężu Gromadzińska (ur. 1904 r.²⁰). Jego najstarsza siostra 22-letnia Marianna wychodziła za mąż w 1909 r. za Władysława Popowicza²¹, gdy jej najmłodszy brat – Jan miał zaledwie półtora roku.

Dziadkami naszego bohatera Jana juniora od strony ojca byli: Piotr Anioła (ur. 1825 r. w Żabikowie, a jego rodzice to Jan i Maria Anioła, zm. 1889 r.²² w Wirach jako wdowiec mając 64 lata,) i Rozalia Krüger (ur. 1828 r. ojciec Krzysztof Krüger matka Dorota, zm. 1885 r.²³). Zaś dziadkami od strony matki Władysławy

Jan Anioła (siedzi 1. z lewej) ojciec Profesora na zdjęciu z 1904 r. członek dozoru kościelnego nowo wybudowanego kościoła w Wirach

Zdjęcie rodziny Aniołów z Lasku około 1918 roku, na którym: kilkuletni Jan Anioła (stoi 1. z prawej – oznaczony nr. 20). Ponadto: rodzice – Jan i Władysława z d. Pawlicka (8 i 7) oraz rodzeństwo wg starszeństwa – Marianna z mężem Władysławem Popowicz (2 i 5) oraz ich potomstwo – Pelagia (1), Władysława (3), Stanisław (4) i Kazimiera (6), dalej Piotr (18), Józefa z mężem Jakubem Mizerką (10 i 11) i ich dzieci – Bolesław (12) i ? (9), Stanisława (17), Szczepan (19), Pelagia (16), Franciszka (15), Władysława (14), Anna (13)

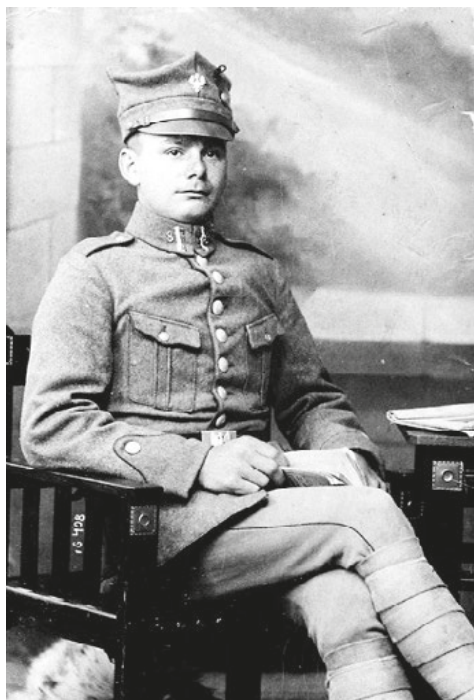
Pawlickiej byli: Stefan Pawlicki i Maria z d. Ratajczak.

Ród Aniołów wywodził się z okolic Wir i Komornik. Informacje o nim pochodzą już z 1650 r. W 1845 r. w Lasku osiedlił się dziadek Jana – Piotr Anioła, co zapisano w księgach meldunkowych tej miejscowości. Meldunek uzyskał przez zakup 80-hektarowego gospodarstwa ze starymi zabudowaniami. Była to pierwsza siedziba Aniołów w Lasku. Wraz z żoną Rozalią z domu Krüger mieli pięcioro dzieci: Józefa (1855-1892), Jana (1857-1933) – ojca naszego bohatera, Justynę (1860-?) po mężu Schneider, Wiktorię (1861-?) po mężu Potrowiak i Floriana (1864-?). Piotr był postępowym rolnikiem, prowadził nowoczesne

gospodarstwo. Pomagał też innym polskim gospodarzom dobrze uprawiać ziemię, by mogli skutecznie przeciwstawiać się władzom pruskim i walczyć o polskość tych ziem. W 1877 r. w Żabikowie powstało Kółko Rolnicze. Piotr Anioła był jego członkiem. Wybrano go na ławnika²⁴ pełniącego funkcję rozjemcy sporów sąsiedzkich, co świadczyło o dużym szacunku, jakim darzyło go środowisko.

Syn Piotra – Jan Anioła (senior) – urodził się w 1857 r. (zmarł 7 maja 1933 r.). W przejętym po ojcu gospodarstwie wprowadził wiele zmian – nowoczesnych metod hodowli bydła. Jako jeden z pierwszych hodował specjalną rasę oldenburską, co wyróżniało

24 Anna Kosmowska-Kowalska *Kółka rolnicze i włościanek w Wielkopolsce*, Poznań 1992, str. 65

O 12 lat starszy brat Jana – Szczepan (Stefan) Anioła w mundurze powstańca wielkopolskiego z 8. Pułku Strzelców Wielkopolskich

go wśród innych gospodarzy. Stosował nowoczesne metody hodowli – zainstalował specjalne kamienne pojnice i zastosował czyszczenie obór. Zajmował się również uprawą ziemi. W gospodarstwie zapoznawał ze swoimi metodami innych rolników, uczył ich m.in. jak należy zapobiegać chorobom bydła. Był też sadownikiem, posiadał 2 hektary sadu. Współpracował z Augustem Denizotem, któremu odsprzedał część ziemi. Zachęcał też innych do zakładania sadów owocowych. Swoje płody rolne sprzedawał do Poznania. Ziemiaki i zboże dostarczał do pobliskiego Lubonia – zakładów wybudowanych

na początku XX wieku (Fabryka przetworów ziemniaczanych [Koehlmann'a] i słodowni działającej przy Drożdżowni [Sinner'a]). Uczestniczył w zebraniach Kółka Rolniczego w Wirach (założonego w 1894 r.), na które przyjeżdżali m.in. byli wykładowcy Szkoły Rolniczej im. Haliny i uczyli nowoczesnych metod uprawy ziemi. W organizacji tej od początku, do 1914 roku Jan sr. piastował funkcję skarbnika²⁵. Na początku XX wieku (co najmniej w latach 1900-1914) Był też sołtysiem Lasku

Na cmentarzu w Wirach przy starym grobie rodziców Profesora – Jana Anioły seniora (ur. 12.12.1857 r. zm. 7.05.1933 r.), Władysławy Anioły z d. Pawlickiej (ur. 2.04.1862 r. zm. 16.05.1946 r.) i brata Szczepana (Stefana) powstańca (29.08.1896 r., zm. 17.06.1961 r.) – stoją córka Szczepana – Janina zamężna Rogacka i Krzysztof Jędrzejek syn Lilianny

25 Tamże, str. 110

Dyrektor Nowej Huty Jan Anioła (z prawej) oprowadza delegację z Ministerstwa Hutnictwa po terenie budowy portu na Wiśle (18.06.1951 r.) ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie
<https://ank.gov.pl/> [dostęp 30.11.2020 r.]

zaangażowanym m.in. w komitecie budowy pierwszej szkoły w tej wsi²⁶.

Przed I wojną światową Jan Anioła kupił ziemię przy ul. Akacyjowej. Postawił tam dom i zabudowania z kamiennymi poidłami. Niestety, po pięciu latach władze pruskie wysiedliły go stamtąd, argumentując, że będzie tu przebiegać linia frontu. Budynki wg wspomnień rodzinnych wysadzono. Później okazało się, że front przetoczył się gdzie indziej...

Jan Anioła, ojciec naszego bohatera, chciał wyjechać z tych stron. Przekonano go jednak, żeby pozostał i zbudował dom na krańcu swojego gospodarstwa przy obecnej ul. Jana III Sobieskiego 50. To trzecie miejsce zamieszkania rodu Aniołów w Lasku stoi do dziś i jest siedzibą Rodzinnego Centrum Medycznego „Lubmed”.

Lilianna Anioła-Jędrzejek córka Jana Anioły juniora twierdzi, że ojciec najpierw uczęszczał do Szkoły im. Marii Magdaleny

w Poznaniu. Z jego wspomnień spisanych w listopadzie 1993 r. w Krakowie przez żonę – Franciszkę (*Moja Kampania wrześniowa 1939 r.*) – dowiadujemy się, że 24 maja 1929 r. Jan Anioła zdał egzamin maturalny z wyróżnieniem w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym w Bydgoszczy. Córka wyjaśnia, że ojciec wybrał tę właśnie szkołę, gdyż w Bydgoszczy były wtedy świetne osady wioślarskie. Jako jedyny z rodziny nie został rolnikiem. Pozostałe starsze rodzeństwo otrzymało w posagu ziemię i część spadku było zobowiązane przekazać Janowi na jego edukację.

Jan od dziecka lubił powozić końmi wykorzystywanymi do pracy, a starszy brat Szczepan (Stefan) prowadził hodowlę koni remontowych²⁷. Jego służba wojskowa miała zatem związek z tymi zwierzętami. Powołano go 13 sierpnia 1929 r. do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu

26 Stanisław Malepszak i Piotr P. Ruskowski, „200 lat oświaty w Luboniu” m.in. str. 86, 87, 89 i inne

27 Konie remontowe – hodowane z przeznaczeniem dla wojska. O Szczepanie czytaj też m.in. „Wieści Lubońskie” 02-1996, str. 11 „Dzieje rodziny Aniołów”.

Wołyńskim. Jak wspominał, konie ciągnęły lawety z armatami. Do obsługi każdej z nich było ośmiu żołnierzy i jeden oficer. Jan Anioła szedł za lawetą.

– *Po rocznym przeszkoleniu i ćwiczeniach wojskowych 4.08.1930 r. opuściłem szkołę ze stopniem ogniomistrza podchorążego z przydziałem do 11. Dywizjonu Artylerii Konnej (11 DAK) w Bydgoszczy. Od września 1930 r. podjąłem studia na Politechnice Gdańskiej. W czasie studiów odbywałem ćwiczenia wojskowe. 1.01.1933 r. zostałem mianowany podporucznikiem rezerwy artylerii konnej w 11. DAK-u. – pisał młody artylerzysta z Łasku.*

We Włodzimierzu Wołyńskim poznał swoją przyszłą żonę – pochodzącą ze Lwowa Franciszkę Seredyńską (ur. 19 sierpnia 1909 r.). Jak wspomina córka, by spotykać się z narzeczoną, ojciec przez dwie noce i jeden dzień jechał pociągami z Gdańska i tyle samo czasu przeznaczał na powrót.

Studia na Wydziale Budowy Maszyn Elektroniki Techniki Okrętowej i Lotniczej Politechniki Gdańskiej były dla Jana Anioły wyczerpujące. Wykłady odbywały się w języku niemieckim, musiał wykonywać wiele projektów, uczył się po nocach. Był bardzo ambitnym studentem i jako jeden z nielicznych ukończył edukację w ciągu 5 lat. Starał się pokazać teściom, że jest odpowiedzialnym człowiekiem, mogącym zapewnić żonie utrzymanie. Był wyczerpany na tyle, że groziła mu choroba.

Ślub z Franciszką Seredyńską wziął 14 listopada 1935 r. we Lwowie.

W tym samym roku został magistrem inżynierem.

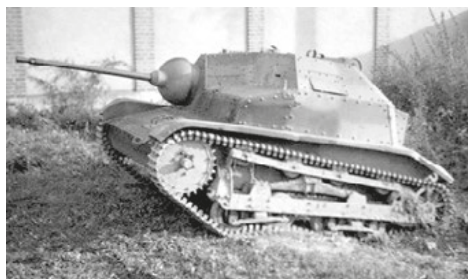
Od ukończenia studiów do 1938 r. pracował w przemyśle hutniczym jako inżynier mechanik – kolejno w Fabryce Maszyn Lilpop, Rau i Loewenstein w Warszawie²⁸, w której brał udział w pracach konstrukcyjnych pierwszej polskiej tankietki oraz w Pszczyńskich Zakładach Przemysłowych w Katowicach. Od 1938 r. był rządowym inspektorem hut w Trzyńcu na Śląsku cieszyńskim. Mieszkał z żoną w Bohuminie, gdzie 27 lutego 1939 r. przyszła na świat ich pierwsza córka – Aleksandra.

1 stycznia 1938 r., po odbyciu obowiązkowych ćwiczeń wojskowych, Jan Anioła otrzymał nominację na porucznika rezerwy. 24 sierpnia 1939 r. zmobilizowano go do 5. Dywizjonu Artylerii Konnej w Oświęcimiu należącego do Krakowskiej Brygady Kawalerii Armii Kraków. Jego przełożonymi byli: dowódca brygady – gen. Zygmunt Piasecki, szef sztabu – ppłk Tadeusz Nalepa, dowódca 5. DAK-u – ppłk Jan Kanty-Witowski. 25 sierpnia 1939 r. 5. DAK wymaszerował nocą w rejon Maczki, a dalej do Rokitna Szlacheckiego koło Zawiercia. 29 sierpnia dywizjon przemieścił się do rejonu koncentracji Brygady – Koziegłówek-Myszków. 30 sierpnia 1939 r. przeprowadzono rozpoznanie punktów obserwacyjnych 2. i 3. baterii na wzgórzu Kapliczki płn. Woźniki. 31 sierpnia ogłoszono powszechną mobilizację.

28 Towarzystwo Akcyjne Przemysłowe Zakładów Mechanicznych „Lilpop, Rau i Loewenstein” SA, zakłady budowy maszyn i środków transportu w Warszawie. Firma założona w 1822 r. przez angielskich przemysłowców Evansów; w 1866 r. przeszła w ręce S. Lilpopa i W. Raua, w 1873 r. przekształcona w spółkę akcyjną z udziałem L. Loewensteina. Jeden z największych zakładów Królestwa Polskiego i II Rzeczypospolitej, produkujący m.in. wagony, sprzęt kolejowy, mosty, konstrukcje żelazne, maszyny, silniki, także sprzęt wojskowy i pociski artyleryjskie, od 1936 samochody, Przedsiębiorstwo całkowicie zniszczone w 1944 r. <https://encyklopedia.pwn.pl/> [dostęp: 18.01.2021]

Wojna

1 września 1939 r. o godz. 6 od dowódcy Dywizjonu przyszedł rozkaz alarmowy o natychmiastowym zajęciu stanowisk bojowych. Prof. Jan Anioła opowiadał rodzinie po latach: *Wojna rozpoczęła się. Niemcy zaczęli bombardować nasze miejscowości przygraniczne, stacje kolejowe i przekroczyli nasze granice. Już są ranni i zabici. Przeciwno naszej brygadzie działała 2. Dywizja Lekka Niemiecka. (...) nasze pozycje znalazły się pod ogniem artylerii nieprzyjaciela; pokazały się czołgi, ostrzeliwując całą noc silnym ogniem nasze pozycje, w szczególności nasz punkt obserwacyjny w Woźnikach. Natarcie Niemców zostało odparte bardzo celnym ogniem 1. i 2. baterii. Niemcy ponieśli wielkie straty. Zacięte walki trwają. 3.09.1939 r. do rejonu Pradła przybyła o świcie 1. i 3. bateria, zajęły stanowiska ogniowe na obrzeżach lasu. 4 września koło godz. 6 bateria 2. walczyła w lesie koło Pradła z czołgami niemieckimi. Z dowódcą dywizjonu na punkcie obserwacyjnym byłem ja oraz ppor. Budnicki i pchor. Renglewski. O godz. 12 zostaliśmy ostrzelani przez lotnictwo niemieckie. Około godz. 14 dowódca brygady otrzymuje wiadomość, że dywizja niemiecka kontynuuje marsz na wschód w dwu kolumnach: po trasie Nakło – Szczekociny, oraz po osi Zawiercie – Pradło. Baterie 1. i 3. skierowano w stronę Szczekocin, gdzie w walkach poniosły duże straty i już do końca kampanii wrześniowej dywizjon nie zebrał się w całości. Ponieważ zapadł zmrok, dowódca brygady rozkazał przesunąć 2. baterię do Rokitna, gdzie miała zebrać się brygada. W czasie marszu do Rokitna, nagle z boku z odległości 300 m zabłysły reflektory i smugi czerwonego ognia (dobrze znane spod Woźnik) uderzyły*

Tankietka* – mały polski czołg, przy którego pracach konstrukcyjnych, krótko po studiach w 1938 r. brał udział także Jan Anioła

w naszą kolumnę. Walka była nierówna. Czołgi natarły z ogromną siłą. Nasza bateria rozpoczęła ogień, strzelając do zbliżających się niemieckich czołgów. Ja, jako oficer obserwacyjny, jestem przy dowódcy dywizjonu. Ogień jednej baterii nie był wystarczający do odparcia tak licznych czołgów. Czołgi niemieckie toczyły się, miażdżąc leżących żołnierzy i konie. W walce tej zostałem ranny i straciłem przytomność. Tylko cudem ocalałem, gdy czołg przejechał tuż obok mnie. Po walce sanitariusze odnaleźli mnie nieprzytomnego z upływu krwi. Dywizjon poniósł wielkie straty w ludziach i sprzęcie. Cała brygada była już okrążona. Trzeba było szukać kierunku wyjścia. Nocą przewieziono mnie wraz z innymi rannymi do szpitala w Miechowie. Niemcy posuwali się w głąb kraju w szybkim tempie. Zaszła konieczność ewakuowania rannych coraz dalej na wschód, z Miechowa do szpitala w Tarnowie. Tu znów wielki nalot. Z Tarnowa następuje ewakuacja rannych nocą transportem wojskowym do Rzeszowa, następnie do Przemyśla i Sambora. W szpitalu mój stan zdrowia poprawia się na tyle, że pozwala mi myśleć o dalszej drodze życia. Nawiązuję kontakty umożliwiające przejście granicy, aby dołączyć do tworzących się

* Tankietka – lekki bezwieżowy czołg rozpoznawczy, nieliczne wozy przezbrojone były w działko automatyczne 20 mm polskiej konstrukcji, klasyfikowane w 1939 r. jako najcięższy karabin maszynowy. Jego wymiary: długość 2,58 m, szerokość 1,78 m, wysokość 1,32 m. Były jednymi z najbardziej wartościowych polskich pojazdów pancernych kampanii wrześniowej. Dzięki ruchliwości i małym rozmiarom stał się pierwowzorem niszczycieli czołgów. fot. <http://derela.pl/> [dostęp: 01.12.2020 r.]

we Francji oddziałów Wojska Polskiego. W okresie pobytu w Samborze umacnia się przekonanie, że jedyną drogą żołnierza polskiego jest przejście granicy, aby nie dostać się w ręce wroga, a móc walczyć aż do zwycięstwa o wolną Polskę. W grupie żołnierzy przedostają się do Turki. Tu działała dobrze zorganizowana konspiracja, która organizowała przeprowadzanie żołnierzy do bezpieczniejszego przejścia. Granica węgierska była bardzo mocno strzeżona przez oddziały sowieckie. Nocą w deszczu i błocie sforsowaliśmy przygraniczną rzekę i przedostaliśmy się na ziemię węgierską.

Lilianna Anioła-Jędrzejek uzupełnia wspomnienia ojca informacjami o tym, że został postrzelony pod kolanem, przeżył atak osłonięty przez padniętego konia, a w pamiątkach rodzinnych przechowywał wyjętą z ciała kulę. Mówi też o tym, że ojciec zdołał wyskoczyć z transportu i uciec. Droga do Rumunii była zamknięta, stąd kierował się na Węgry.

Kiedy wybuchła wojna, żona Jana Anioły – Franciszka wraz z córeczką Aleksandrą – przeniosły się do ojca i brata mieszkających we Lwowie. Po zajęciu Lwowa przez Sowieców jej brat – Stanisław Seredyński, studiujący przed wojną prawo na tamtejszym uniwersytecie, rozpoczął działalność w konspiracji. Konspiratorzy zostali aresztowani. Stanisław bronił ich i jednocześnie siebie podczas rozprawy sądowej. Mieli dostać wyrok – zsyłkę na Syberię. Niestety, po ataku Niemiec na ZSRR, Sowieci wymordowali więźniów. Pani Franciszka z ojcem bezskutecznie szukali brata i syna.

Swój pobyt na Węgrzech tak w pamiętniku relacjonuje Jan Anioła – 11 listopada 1939 r. na Węgrzech skierowano nas do obozu dla uchodźców, skąd udaliśmy się do Budapesztu. Tu działała misja polsko-węgierska. Trudność w zakwaterowaniu polegała na tym, że nie mieliśmy przy sobie

żadnych dokumentów pozwalających na pobyt w Budapeszcie. Nawiązałem więc kontakt z polskim sztabem wojskowym, gdzie chętnie zarejestrowali mnie, młodego porucznika – inżyniera na przerzut do Francji do formującego się tam Wojska Polskiego.

Wojenny los sprawił, że Francja była pierwszym państwem, na terenie którego szef Rządu Polskiego – gen. Władysław Sikorski – organizował Polskie Siły Zbrojne mające walczyć u boku Francji i Wielkiej Brytanii przeciwko Trzeciej Rzeszy.

– 11.12.1939 r. gen. Sikorski mianował pułkownika dyplomowanego Bronisława Prugara-Ketlinga generałem brygady i polecił mu zorganizować pod swoim dowództwem 2. Dywizję Strzelców Pieszych (2. DSP). Jej organizacja była oparta na wzorach francuskich. Wiązało się to z utworzeniem misji łącznikowej między dowództwem polskim i francuskim. Tworzeniem oddziałów polskich zajmowała się komisja poborowa. Z różnych stron napływali żołnierze i oficerowie. Po zaleczeniu rany w Budapeszcie w lutym 1940 r. dostałem przydział do 2. Warszawskiego Pułku Artylerii Lekkiej (2. WPAL) jako porucznik – adiutant pułku i jego oficer obserwacyjny. Pułk ten wszedł w skład jednej z pierwszych jednostek Wojska Polskiego na Zachodzie – 2. Dywizji Strzelców Pieszych.

Porucznik Jan Anioła brał udział w działaniach i walkach 2. WPAL w rejonie Belfort, Montbeliard, Pont de Roide, Maiche, Damprichard, Frevillers.

Ze wspomnień Jana Anioły wynika, że 15 czerwca 1940 r. Wojsko Polskie we Francji liczyło ponad 82 tys. żołnierzy, w tym ok. 50 tys. stanowili zamieszkujący we Francji Polacy. Zarówno kadra zawodowa, jak i przybyli z kraju żołnierze i oficerowie 2. DSP prezentowali wysoki poziom wykształcenia ogólnego i umiejętności wojskowych. Żołnierze

dostrzegali i cenili znaczenie dyscypliny wojskowej i odwagę na polu walki. Gen. Sikorski mocno podkreślał konieczność szkolenia bojowego, które wiązało się z pracą wychowawczą. Odwiedzał różne placówki szkoleniowe, w tym także 2. DSP w Coëtquidan i Theneray.

10 maja 1940 r. wojska Trzeciej Rzeszy rozpoczęły w Europie Zachodniej ofensywę, podbijając Holandię i Belgię. 2. DSP otrzymała 19 maja 1940 r. rozkaz pogotowia marszowego, gdyż wojska niemieckie wkroczyły do Francji. 1 czerwca 1940 r. dywizja znajdowała się już w strefie przyfrontowej w rejonie stolicy Lotaryngii Nancy i weszła w skład 3. Armii Francuskiej. 10 czerwca otrzymała rozkaz z dowództwa armii o rozlokowaniu oddziałów w rejonie Belfort. Następnego dnia przybyła z Lotaryngii i została przekazana do dyspozycji dowódcy 8. Armii Laure’a, której sztab mieścił się w Masevaux, 17 kilometrów na północ od Belfort. Wyznaczono ją do obrony twierdzy Belfort i razem z francuskimi 63. i 67. Dywizjami Piechoty, garnizonem fortecznym Belfort i 2. Brygadą Spahisów stanowiły 45. Korpus Armijny generała Daille’a, który miał swój sztab 15 km na północ od Belfort. Walki w Kotlinie Belfort były dla 2. DSP ciężkie i wyczerpujące. Na rozkaz dowództwa korpusu dywizja miała 17 czerwca 1940 r. szybkim marszem przejść w rejon Bellecherbe-Maiche w celu przeciwdziałania posuwającym się niemieckim jednostkom pancernym. Główna kolumna miała przejść w rejon Maiche – St Hippolyte, by zorganizować wysunięty punkt oporu.

– *Sukcesem 2. DSP w czasie dwudniowych walk obronnych na 18-kilometrowym odcinku ziemi francuskiej było uniemożliwienie Niemcom zajęcia miejscowości Damprichard. Skuteczna obrona była możliwa dzięki właściwej*

organizacji współdziałania wszystkich oddziałów, szczególnie piechoty z artylerią. – opowiadał Jan Anioła.

Artyleria spisała się doskonale, skutecznie niszcząc najróżniejsze cele. Natężenie ognia było wielkie. Niemcy doszli na odległość szturmową, ale pod silnym ogniem artylerii wycofali się. Siły dowodzone przez gen. Prugara-Ketlinga walczyły dzielnie z dwoma niemieckimi dywizjonami zmotoryzowanymi. Trudność walk 2. DSP na ziemi francuskiej polegała na braku współdziałania z armią francuską. Żołnierze francuscy nie wykazywali chęci do walki o swoje granice, co było niezrozumiałe dla żołnierzy polskich, pełnych ofiarności i poświęcenia. W walkach wyróżniali się świetnym wyszkoleniem i wolą walki. Mimo wielkiego wysiłku 2. DSP sama nie była w stanie utrzymać napierających i szybko przemieszczających się sił niemieckich. Niekorzystny dla Francji bieg wydarzeń frontowych był przesłanką do kapitulacji Francji, co szokowało żołnierzy polskich. Nastroje kapitulacji w tym kraju skłoniły Naczelnego Wodza PSZ we Francji, gen. Sikorskiego, do wydania 3.06.1940 r. rozkazu zobowiązującego żołnierzy polskich do nieustępliwej walki. Należyte wypełnianie przez żołnierzy polskich zadań bojowych dostrzegali Niemcy i prasa szwajcarska. Apel Naczelnego Wodza został natomiast podważony francuską prośbą Petaina o zawieszenie broni 17.06.1940 r. Żołnierze polscy pozostali jednak na swych posterunkach i walczyli dalej. 19 czerwca, na skutek zupełnego rozkładu armii francuskiej, gen. Prugar-Ketling otrzymał od gen. Wł. Sikorskiego rozkaz nakazujący przekroczenie granicy szwajcarskiej. 19-20.06.1940 r., mimo wielkiego wysiłku i zmęczenia, w zwartych sztykach wojskowych żołnierze polscy przekroczyli granicę szwajcarską (Leg. Nr 3354). Satysfakcjonująca dla żołnierzy polskich była

opinia francuskiego gen. Daille'a. Ten bezpośredni przełożony wyróżnił dywizję jako jednostkę wyborową, która podczas marszów i walk stawiała czoło dwóm dywizjom niemieckim i zadała ciężkie straty pod Maiche, Damprichard i Trevillers. Zmuszona brakiem amunicji przerwać walkę, zachowała do końca piękną postawę żołnierską w ogniu. Naczelny Wódz, gen. Wł. Sikorski, nadał żołnierzom Krzyże Virtuti Militari i Krzyże Walecznych. 2. Warszawski Pułk Artylerii Lekkiej został odznaczony 19 czerwca 1940 r. najwyższym francuskim odznaczeniem wojskowym *Croix de Guerre* z Gwiazdą (rozkaz dowódcy 45. Korpusu francuskiego L.29 z 19 czerwca 1940 r. – Leg. Nr 3354). Cała 2. DSP w szyku zwartym przeszła do Szwajcarii, gdzie została internowana²⁹.

18 lipca 1940 r. szef Sztabu Pułku – ppłk Symilski złożył wniosek i opinię dotyczącą por. Jana Anioły: *Nadaje się na dowódcę baterii i zasługuje na awans kapitana (m. Melchnau)*. Dwukrotny awans na kapitana nie doszedł do skutku ze względu na ciągle przesuwały się front działań wojennych. Porucznik Jan Anioła otrzymał w 1940 r. *Krzyż Walecznych* (nr leg. 378 rozkaz Naczelnego Wodza ogłoszony w rozkazie DSP L 100 111/41). Odznaczono go również w 1940 r. *Krzyżem Czynu Bojowego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*

(Leg. nr 39-90-2 PSZ). Po wojnie otrzymał: Medal *Za Zasługi dla Obronności Kraju* (1969 r.) i Medal *Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.* (1983 r.).

– *Podczas internowania pełniłem dalej funkcję adiutanta 2. WPAL w Aadorf. Z rozkazu dowódcy 2. DSP pełniłem również obowiązki oficera odpowiedzialnego obozu 2. WPAL oraz brałem udział w pracach nad zorganizowaniem szkolenia zawodowego dla żołnierzy internowanych w obozie Matzingen. Sam podjąłem studia na Politechnice w Zurychu. Za sumienne wykonywanie obowiązków służbowych w czasie internowania otrzymałem dwukrotnie Pochwałę (1942 i 1943) od dowódcy 2. DSP, gen. brygady Prugara-Ketlinga.*

W latach 1942-1943 Jan Anioła studiował przez 4 semestry metalurgię żelaza w Zurychu. Jego córka podkreśla, że zajmując się szkoleniem zawodowym żołnierzy, dbał, by ich morale było na wysokim poziomie. Jednocześnie uczestniczył w przygotowaniach do ucieczki ze Szwajcarii. Kontakt z żoną utrzymywał przez zaprzyjaźnioną szwajcarską rodzinę za pośrednictwem Czerwonego Krzyża.

Przedostał się przez Francję do Wielkiej Brytanii. W Szkocji otrzymał przydział do 4. Pułku Artylerii Przeciwpancernej Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. 2. DSP przedarła się

„Krzyż Czynu Bojowego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie”

„Krzyż Walecznych”

Medal „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.”

Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju”

29 Józef Smoliński „Polacy internowani w Szwajcarii (1940-1945)” dokumenty prawno-organizacyjne, wykaz internowanych, 2003, str. 72. Innym lubonianinem internowanym w Szwajcarii był st. sierż. Stanisław Wiśniewski (patrz biogram: „RHL” t. 3, str. 207)

26 lutego 1945 r. do Francji, a następnie do Wielkiej Brytanii. – 19.04.1945 r. ze Szkocji zostałem skierowany na południe Anglii na czteromiesięczne przeszkolenie w zakładach wojskowych. Po zakończeniu kursu wróciłem do swojej jednostki wojskowej. – wyjaśnia Jan Anioła we wspomnieniach. Na przełomie lat 1945-1946 odbył roczną praktykę w Warsztatach Mechanicznych w Stirling.

Zgłosił się do demobilizacji i na własną prośbę został zwolniony z PSZ na Zachodzie. Pierwszym transportem morskim, statkiem *Sobieski*, 16 lipca 1946 r. wrócił do Polski. Lilianna Anioła-Jędrzejek zaznacza, że ojciec zrobił to, by pomagać odbudować Polskę po zniszczeniach wojennych, do czego usilnie namawiała go żona. Ze wzruszeniem

wspomina, jak jej mama i starsza siostra Aleksandra bardzo długo czekały na wracającego statkiem pana Jana. Zawołała do niego „Janku”, a on do swojej córki wołał „Oleńko”. Wszyscy powracający żołnierze zostali na 5 dni umieszczeni w obozie przejściowym odgrodzonym drutami kolczastymi. Matka pana Jana Władysława z domu Pawlicka, choć doczekała momentu, gdy wiadomo było, że syn wraca do Polski, niestety zmarła (16 maja 1946 r.), nim zdążyła go zobaczyć.

Nowa Huta

W latach 1946-1948 Jan Anioła był zatrudniony w Biurze Projektowania Urządzeń Przemysłu Hutniczego (*Bi-prohut*) w Gliwicach jako konstruktor,

Rozpoczęcie prac przy wykopach pod fundament wielkiego pieca nr 1 (16.05.1952 r.). W jasnym płaszczu dyrektor naczelny huty – inż. Jan Anioła podczas rozmowy z junakami Służba Polsce (SP)*. ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie <https://ank.gov.pl/> [dostęp 30.11.2020 r.]

* „Służba Polsce” – państwowa paramilitarna organizacja dla młodzieży, utworzona 1948 r., politycznie kontrolowana przez ZWM, później ZMP, organizacyjnie związana z WP; prowadziła obowiązkowe przysposobienie zawodowe, wojskowe i wychowanie fizyczne oraz polityczno-ideologiczną indoktrynację młodzieży w wieku od 16 do 21 lat. W 1949 r. obejmowała ok. 1,2 mln osób, było to ponad 50% młodzieży podlegającej rekrutacji. <https://encyklopedia.pwn.pl/> [dostęp: 01.12.2020 r.]

Pierwszy transport radzieckich maszyn hutniczych dla Nowej Huty na stacji w Bieńczykach (28.04.1951 r.) oraz dyrektor Jan Anioła (z lewej) przy magazynie na rampie „Mostostalu” w rozmowie z przedstawicielami prasy (3.05.1951 r.) ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie <https://ank.gov.pl/> [dostęp 30.11.2020 r.]

Dyrektor Jan Anioła (w jasnym płaszczu) w rozmowie z junakami SP aut. fot.: Biprostal

a następnie kolejno jako główny inżynier budowy, dyrektor techniczny oraz dyrektor Biura Projektowania Nowej Huty. Był to bardzo trudny okres polityczny. Lilianna Anioła-Jędrzejek opowiada, że w *Biprohucie* postawiono ojcu warunek – albo wstąpi do partii, albo będzie mógł pracować jedynie jako kreślarz, do czego wystarczyło być tylko technikiem, czyli mieć kwalifikacje dużo niższe od posiadanych przez pana Jana. Zgodził się, został więc członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). Zdaniem córki był zbyt uczciwym, prostolinijnym człowiekiem, by awansować w partii, stąd został jedynie jej szeregowym członkiem. Jego koledzy spotykali się z podobnymi dylematami, byli inwigilowani i prześladowani.

W okresie 1949-1954 Jan Anioła został pierwszym dyrektorem naczelnym Nowej Huty, która w 1954 r. otrzymała imię Lenina.

Naukowiec

Przez rok (lata 1954-1955) pan Jan był dyrektorem Departamentu Budowy Nowych Hut w Ministerstwie Hutnictwa w Warszawie. Po powrocie do Krakowa, w okresie 1955-1959, pracował w Biurze Studiów i Projektów Hutnictwa (*Biprostal*) powołany na stanowisko dyrektora i równocześnie zatrudniony jako pracownik naukowy w Akademii Górniczo-Hutniczej (AGH). W 1955 r. powołano go na stanowisko kierownika Zakładu Projektowania Hut w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Hutnictwa na Wydziale Metalurgii Akademii Górniczo-Hutniczej. W latach 1957-1978 był kierownikiem katedry Maszyn Hutniczych wraz z Zakładem Projektowania Hut w AGH, a następnie dyrektorem Instytutu Maszyn Hutniczych i Automatyki (1969-1978), którym kierował do przejścia na emeryturę. W okresie 1960-1962 pełnił funkcję dziekana na Wydziale Maszyn Górniczych i Hutniczych. Otrzymał w 1962 r. tytuł naukowy i stanowisko profesora nadzwyczajnego.

Jan Anioła na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie otrzymuje odznaczenie fot. Wojciech Pawłowski

Portret profesora zwyczajnego mgr inż. Jana Anioły – rektora w latach 1969–1972 w pocztówce Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie

Senat AGH wybrał go na stanowisko prorektora ds. nauczania, które pełnił w latach 1963-1969. Mieszkał w Krakowie przy ul. Smoleńsk.

Z relacji Lilianny Anioły-Jędrzejek wynika, że w trakcie wydarzeń marcowych w 1968 r. profesor potrafił rozmawiać ze studentami – rozumieć ich racje i przedstawiać swoje. Nie pozwolił, by na teren uczelni wkroczyła Milicja Obywatelska i stłumiła siłą strajk studencki.

W 1969 r. Jan Anioła został rektorem AGH, którym był do 1972 r. W 1970 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego nauk technicznych. Na emeryturę przeszedł w październiku 1978 r. Senat AGH nadał mu w 1979 r. tytuł *Honoris Causa*.

Za swoją wszechstronną działalność prof. Jan Anioła został odznaczony najwyższymi odznaczeniami resortowymi i państwowymi, którymi były m.in.: *Zasłużony Nauczyciel PRL* (1968 r.), *Zasłużony Hutnik* (1969 r.), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1973 r.), Złota Odznaka *Zasłużony dla Kombinatu Huty im. Lenina* (1978 r.), Order Budowniczych Polski Ludowej (1979 r.), Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski (1988 r.). Ponadto był sześciokrotnym laureatem indywidualnej nagrody I stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w pracy dydaktyczno-wychowawczej i rozwoju kadr naukowych.

Lilianna Anioła-Jędrzejek podkreśla, że jej ojciec był dobrym dydaktykiem. Wprowadził system seminaryjny. Starał się zaangażować studentów do samodzielnego poszukiwania wiedzy. Pod

Kraków 11.04.1988 r. w towarzystwie współpracowników z instytutu m.in. prof. A. Wróblowa, prof. Drzymała, prof. Bień

kierunkiem prof. Jana Anioły powstało 10 doktoratów, 7 habilitacji, 4 naukowców uzyskało tytuł profesora nadzwyczajnego i 2 profesora zwyczajnego.

Rodzina

Najmłodsza córka prof. Jana Anioły, Lilianna podkreśla, że potomkowie ojca naśladowają go, kontynuując kształcenie po ukończeniu studiów. Pani Lilianna jest doktorem nauk fizycznych i posiada znajomość kilku języków obcych. Pracuje jako nauczyciel akademicki w Studium Języków Obcych na Politechnice Poznańskiej. Ojciec pilnował, by córki dobrze się uczyły, osobiście sprawdzając postępy w poszczególnych przedmiotach. W przypadku Aleksandry zwracał uwagę na poziom nauczania łaciny w jej szkole. Dobrą znajomość

tego języka wyniósł z gimnazjum. Liliannę natomiast przepłytywał z matematyki i słówek niemieckich, najczęściej w czasie spacerów, które bardzo lubił. Nigdy nie mogło zabraknąć w rodzinie pieniędzy na zakup podręczników, encyklopedii, książek. Ojciec zaszczerpił jej miłość do gór, w szczególności zaś Tatr. Przemierzając po raz setny szlaki w Tatrach, Beskidzie Sądeckim, Gorcach i Pieninach z mężem i synem,

wspomina wspólne wędrowki z ojcem. Mąż pani Lilianny – Czesław Jędrzejek (ur. 27 czerwca 1946 r.) – do 1994 roku był wykładowcą na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie uzyskał tytuł prof. nauk fizycznych. W Poznaniu pracował we Francusko-Polskiej Wyższej Szkole

Jan Anioła 3. od lewej – rektor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie fot. Krystyna Pomykała

Jan Anioła na wakacjach z żoną

Nowych Technik Informatycznych i Komunikacyjnych (EFP). Zmienił zawód na informatykę. Później na Politechnice Poznańskiej był kierownikiem Zakładu Systemów i Technologii Informatycznych. Wspomina m.in. że prof. Jan

Franciszka Anioła z d. Seredyńska, żona profesora, w dniu swoich 80. urodzin

Anioła był bardzo pracowitym człowiekiem, dzień rozpoczynał już o godz. 4. Czas wczesno-porannego parzenia i picia herbaty (ten nawyk wyniósł z czasów studenckich, gdy mieszkał w domu akademickim w Gdańsku, nazywanym wówczas *Bratniakiem*, gdzie herbata, grzana na prymusie, często zastępowała bardziej konkretne posiłki) wykorzystywał na wypracowanie planów dnia, tygodnia i roku – swoich i rodziny.

Syn pani Lilianny – Krzysztof (ur. 22 września 1983 r.) ukończył matematykę na Uniwersytecie

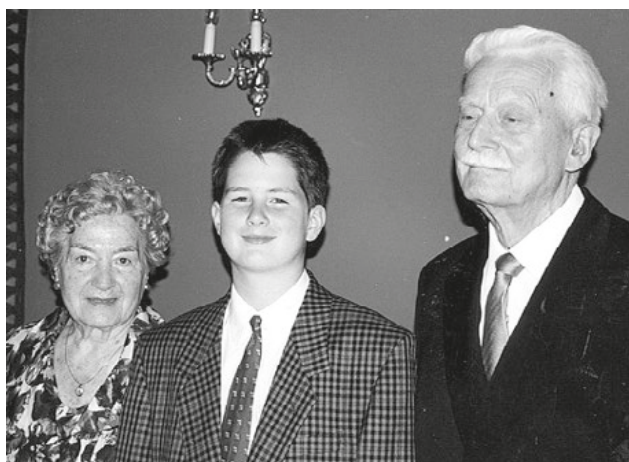
Adama Mickiewicza oraz informatykę na Politechnice Poznańskiej. Odbił też studia MBA na Uniwersytecie Harvard w USA. Był członkiem zespołu, który wygrał światowy konkurs informatyczny *The Fifth Annual Computer Society International Design Competition – CSIDC 2004* w Waszyngtonie. Jego wielką pasją, podobnie jak w przypadku dziadka, są góry. W 2011 r. jako alpinista – amator wszedł na najwyższy szczyt Andów i Ameryki Południowej – Aconcagua (6 961 m npm). Ożenił się ze Szwajcarką Stephanie Bartschi.

Mama pani Lilianny – Franciszka z d. Seredyńska była bardzo ciekawą postacią. Córka uczyła się od niej miłości do przyrody. Pani Franciszka była z zawodu nauczycielką – uczyła polskiego, historii i śpiewu. Podobnie jak bohaterka *Siłaczki* Stefana Żeromskiego przed wojną została z wyboru nauczycielką

Lilianna Anioła-Jędrzejek wspomina swego ojca Jana podczas rozmowy dla „Wieści Lubońskich” w 2012 r. fot. Robert Wrzesiński

wiejskich dzieci. Nauczała w Złotnikach i małych miejscowościach w okolicy Lwowa. Po wojnie pracowała w szkołach podstawowych w Zabrze i Gliwicach. Całe życie wspierała swojego męża w pracy, była jego towarzyszką i powiernikiem, a jednocześnie osobą zaradną, towarzyską i wesołą, nigdy nie narzekając ani nie skarżąc się, choć

Państwo Jan i Franciszka Aniołowie z wnukiem (1996 r.)

Współczesny grób rodzinny Aniołów na cmentarzu w Wirach, w którym spoczywają m.in. rodzice Jana i brat Szczepan

lata wojny bardzo ją doświadczyły – jednym słowem prawdziwą damą. Doczekała bardzo sędziwego wieku – 104 lat. Zmarła w 2013 roku. Do ukończenia 100 lat odwiedzała córkę Liliannę w Poznaniu, zawsze czynna, życzliwa, chętnie rozmawiała o czasach młodości we Lwowie, pomagała przy przygotowaniu posiłków, a nawet przy odchwaszczaniu ogródka. Mieszkała w Krakowie ze starszą córką Aleksandrą, po mężu Kusiak. Poszła w ślady ojca – była pracownikiem naukowo-dydaktycznym na Wydziale Metalurgii i Inżynierii Materiałowej AGH w Krakowie, zajmując się zagadnieniami z zakresu teorii procesów metalurgicznych oraz metalurgii ekstrakcyjnej i pozapiecowej. Jej mąż Andrzej Kusiak (1939-2002) był inżynierem mechanikiem. Całe swoje życie zawodowe związany był z ochroną środowiska, pracując kolejno w Hucie Lenina, w Ośrodku Badań i Kontroli Środowiska, na Wydziale Ochrony Środowiska Urzędu Miasta Krakowa i Banku Ochrony Środowiska. Mają dwoje dzieci: Pawła (ur. 2.07.1966 r.) i Małgorzatę (10.07.1968 r.), po mężu Sędziewska.

Paweł jako dyrektor handlowy odnosi sukcesy zawodowe w firmie międzynarodowej. Jego żona Agnieszka z domu Bromowicz, jest ambitną lekarką rodzinną, specjalistką chorób wewnętrznych i pasjonatką homeopatii. Wspólnie wiele wysiłku wkładają w wychowanie i kształcenie trójki swoich dzieci: Joanny (1998), Andrzeja (2000) i Franciszka (2002), rozwijając ich umiejętności: artystyczne, językowe i sportowe (taniec, gimnastyka sportowa, modelarstwo, piłka nożna).

Małgorzata mieszka ze swoją rodziną w Chrzanowie. Pracuje jako lekarz rodzinny w Przychodni Rejonowej, gdzie jest ceniona i lubiana przez pacjentów. Jej mąż Jerzy Sędziewski, inż. elektryk, jest zatrudniony w Południowym Koncernie Węglowym SA Jaworzno na odpowiedzialnym stanowisku nadsztygara. Mają dwójkę dzieci: Piotra (1998) i Justynę (2002). Ich wspólną pasją jest zwiedzanie ciekawych zakątków Polski. Piotr Sędziewski oprócz osiągnięć naukowych (sukcesy w olimpiadach humanistycznych i historycznych), odnosi sukcesy jako siatkarz Klubu Sportowego *Janina*. Justyna Sędziewska posiada zdolności wokalne-muzyczne (nauka gry na gitarze).

Pamięć po profesorze

Prof. Jan Anioła zmarł 5 października 1997 r. w Krakowie. Jest autorem 2 monografii, skryptów i około 30 artykułów. Napisał m.in. *Wybrane zagadnienia z projektowania urządzeń ochrony atmosfery*: praca zbiorowa. Cz. 2 *Zasady projektowania i eksploatacji*, pod red. Jana Anioły i Zygmunta Drzymały, Kraków 1973 ; *Huta im. Lenina*, Warszawa 1973; *Nowa Huta – podstawowa inwestycja planu 6-letniego*, Warszawa 1951; *Odpylanie w zakładach*

przygotowania surowców hutniczych, Katowice 1963.

Miał opinię człowieka szlachetnego, uczciwego i wielkiego serca dla wszystkich, których spotkał w swoim życiu. Co roku, 1 listopada, na płycie jego grobowca pojawiają się kwiaty od tych, którzy wciąż o nim pamiętają. A jego córki i następne pokolenia prowadzi motto, które często powtarzał za Owidiuszem: *Quidquid agis, prudenter agas et respice finem* (Cokolwiek czynisz, czyń roztropnie i patrz końca). Jan Anioła jest też patronem jednej z ulic w Krakowie (boczna od Mirosława Krzyżńskiego, przedłużenie ul. Myślenickiej, w dzielnicy Swoszowice)

Na podstawie m.in.: informacji i wspomnień: Lilianny Anioły-Jędrzejek (młodszej córki Jana, ur. 08.01.1948 r. w Zabrze), Janiny Rogackiej (córki Szczepana) i Stefanii Jankowskiej (córki Władysławy) oraz Artura Wiśniewskiego; „Wieści Lubońskie” 02-1996, str. 11 „Dzieje rodziny Aniołów”; „Wieści Lubońskie” 07-2012, str. 32, Robert Wrzesiński *Profesor z Łasku*; Józef Smoliński, *Polacy internowani w Szwajcarii (1940-1945)*, Warszawa 2003; *Biographische Materialien aus der Presse Ostmitteleuropas nach 1945*, Marburg 1998; *Kto jest kim w Polsce 1984*, pod red. Lidii Beceli Warszawa 1984; *Informator nauki polskiej* pod red. Pawła Gierycza Toruń 1996; J. Sadecki, *Dyrektor, rektor „Rzeczpospolita”* 1997 nr 243. Kwerendy w Archiwum Państwowym w Poznaniu.

Robert Wrzesiński Piotr Ruszkowski

Białek Marian (1916-1982)

Ślusarz, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 7. Pułku Strzelców Konnych Wielkopolskich w Biedrusku, jeńiec wojenny, starszy strzelec konny (starszy szeregowiec) WP.

Urodził się 06.01.1916 r. w miejscowości Nosalewo, ojciec Mikołaj, matka Józefa z domu Puck. Miał wykształcenie podstawowe, z zawodu był ślusarzem.

Czynną służbę wojskową rozpoczął w listopadzie 1937 r. w 7. Pułku Strzelców Konnych Wielkopolskich w Poznaniu. Pułk ten z końcem maja 1938 roku został przeniesiony do koszar w Biedrusku.

W aktach ZBoWiD-u odnotowano w kartotece Mariana Białka: *Z wybuchem wojny bierze czynny udział w walkach z Niemcami na szlaku: Kutno-Łowicz-Bzura-Puszcza Kampinoska. W dniu 18.9.39 r. dostaje się do niewoli niemieckiej - Stalag VIII B (Lamsdorf [pol. Łambinowice] na Śląsku), skąd został wywieziony do Nadrenii, gdzie przebywał do zakończenia wojny i oswobodzenia przez Armię Amerykańską. Wraca do kraju w 1945 r.*

Był zatrudniony w Zakładach H. Cegielski na W 9 w Poznaniu, doczekał emerytury.

Zmarł 17.10.1982 r., pochowany wraz z żoną na żabikowskiej nekropolii.

Ożenił się z Weroniką (1921-2001). Według akt ZBoWiD wystawionych 22.10.1976 r. miał na utrzymaniu syna Benedykta (1958 r.).

Mieszkali w Luboniu przy ul. Jagiełły 7.

Odnaczenia: Srebrny Krzyż Zasługi (25.02.1969 r. nr 17-69-77); Medal Zwycięstwa i Wolności (29.03.1973 r. nr 1311-71-64).

Grobowiec Mariana i Weroniki Białek na cmentarzu w Żabikowie fot. www.pro-gis

Należał od 31.10.1969 r. do Koła ZBoWiD przy H. Cegielski w Poznaniu, nr 228223, leg. 12513.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło H. Cegielski w Poznaniu – W 9.

Robert Wrzesiński

Butka Roman (1915-1983)

Piekarz, uczestnik kampanii wrześniowej w szeregach 4. Pułku Lotniczego w Toruniu, więzień obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen, plutonowy WP

Na wielu dokumentach widnieje też zapis nazwiska przez „d” – Budka. Urodził się 30 marca 1915 roku w miejscowości Łosiniec, powiat Wągrowiec. Jego ojcem był Andrzej, matką Józefa z domu Krawczak, mieli 11 dzieci. W 1922 roku Roman zaczął uczęszczać do Szkoły Podstawowej w miejscowości Łosiniec, którą ukończył w 1929 roku (5 klas). Następnie w 1936 roku, po trzech latach nauki zawodu, otrzymał świadectwo czeladnika w zawodzie piekarskim, po czym podjął pracę w wyuczonej profesji.

Należał do organizacji Przysposobienie Wojskowe II stopnia (nr 057514 z 31 sierpnia 1935 r.) i nosił jej odznakę (nr 95). Organizację tę powołano w Polsce w 1927 r. Była pod patronatem

Roman Butka

Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Szkolenia odbywały się na kursach i obozach. Obejmowały mężczyzn ochotników w wieku od 15 do 30 lat. Wynika z tego, że Roman Butka już w młodości wykazywał patriotyczną postawę i przygotowywał się do obrony Polski jeszcze przed pójściem do wojska.

8 października 1937 r. został powołany do odbycia czynnej służby wojskowej. Został kursantem 1. kompanii rekrutów w Szkole Podoficerskiej 4. Pułku Lotniczego w Toruniu. 19 marca 1939 r. awansował na starszego szeregowego, a następnie (1 kwietnia 1939 r.) przydzielony do 49. eskadry towarzyszącej jako pomocnik mechanika. Z zachowanej książeczki wojskowej dowiadujemy się, że miał specjalność wojskową – mechanik silników lotnictwa z funkcją – silnikowego. 1 lipca awansował

na kaprała. Wprawdzie czynną służbę wojskową ukończył w 1939 roku, ale jako podoficer rezerwy został w wojsku ze względu na zbliżający się wybuch II wojny światowej.

W sierpniu 1939 została przeprowadzona mobilizacja alarmowa. W jej wyniku istniejące eskadry lotnicze uzupełniono do etatów wojennych, 4. Pułk Lotniczy w Toruniu wchodzący w skład Armii „Pomorze” zorganizował pododdziały służb i bazę lotniczą. Wybuch wojny – 1 września 1939 r. – zastał Romana Butkę w Toruniu. Wspomniał w życiorysie, że po zajęciu miasta nastąpiło przegrupowanie w kierunku Warszawy. Wymienia swojego dowódcę porucznika Kamińskiego, z którym wziął udział w obronie stolicy. Był dobrym żołnierzem, gdyż w trakcie działań wojennych 15 września awansował na plutonowego. Do niewoli hitlerowskiej dostał się 27 września 1939 r. – po upadku Warszawy. Podczas transportu w kierunku Bydgoszczy, w listopadzie 1939 r. w Gnieźnie uciekł z niewoli i udał się do gospodarstwa rodziców do Łosińca. W 1940 r. zaczął pracę jako piekarz w Poznaniu u Niemców w firmie Hir-maim na ulicy Wrocławskiej. Być może wykonując swój zawód, pan Roman

Roman i Władysława Butkowie z synem Stanisławem

Świadectwo złożenia egzaminu czeladniczego przez Romana Butkę (Budkę) w grudniu 1936 r.

spokojnie doczekałby końca wojny, gdyby nie nadmierne zainteresowanie informacjami, jakie docierały za pośrednictwem radia, którego nie wolno było słuchać. Nie bał się narażać i chłonał wiadomości z zakazanych stacji u pana Łajdyka przy Starym Rynku w Poznaniu. W 1943 r. został za to aresztowany i znalazł się najpierw w dawnym Domu Żołnierza – siedzibie gestapo w Poznaniu, następnie w niemieckim obozie karno-śledczym w Żabikowie.

1936 rok – Roman Butka (w 1. rzędzie 3. z lewej) jako czeladnik w poznańskiej piekarni

Tu rozpoczęła się jego obozowa gehenna. Z pewnością wówczas nie przypuszczał, że po wojnie, w pobliżu tego miejsca zamieszka i będzie tu jego rodzinna piekarnia. Z Żabikowa był skierowany w transporcie do Frankfurtu nad Odrą. Stamtąd przewieziony został do Oranienburga, potem do Mauthausen i na końcu do filii tego obozu Gusen I. Jego numer obozowy – 130434. Obóz koncentracyjny pracy w Mauthausen był pierwszym obozem na terytorium Austrii, powstałym niedługo po wcieleńiu jej do III Rzeszy w 1938 r. Położony około 25 km na wschód od Linzu został zbudowany przez więźniów z Dachau. Wprawdzie był określany jako obóz pracy, ale warunki były tu ciężkie, jedne z najgorszych w całym systemie obozów koncentracyjnych. Zginęło tam co najmniej 150 000 więźniów, w tym 30 000 obywateli polskich, osadzonych w głównym obozie, gdzie większość pracowała w miejscowych kamieniołomach lub w jednym z ponad 50 podobozów. Tutaj

Roman Butka (siedzi w środku) z pracownikami w piekarni przy ul. Wrocławskiej w Poznaniu

więźniów zmuszano do pracy ponad siły, tyranizowano, głodzono i mordowano.

Roman Butka miał szczęście i przeżył to „piekło”. Z obozu w Gusen wyzwolili go Amerykanie i zwolnili 11 lipca 1945 r. Do kraju powrócił 28 lipca 1945 r. i osiedlił się w Poznaniu-Kotowie.

Od października 1945 roku zaczął pracować w jednej z poznańskich piekarni szybko zdał egzaminy i 24.10.1945 r. otrzymał Dyplom Mistrzowski. Czasy powojenne były trudne, brakowało wszystkiego. Chleb był dobrem pierwszej potrzeby i dlatego nowe władze wydawały zezwolenia na uruchamianie prywatnej firmy rzemieślniczej. W kwietniu 1946 r. otworzył własną małą piekarnię w Poznaniu przy ul. Głogowskiej 405 w lokalu dzierżawionym od rodziny Gablerów. Roman Butka ożenił się, i już jako rodzina zatrudnili czeladnika. Nie tylko piekli, ale

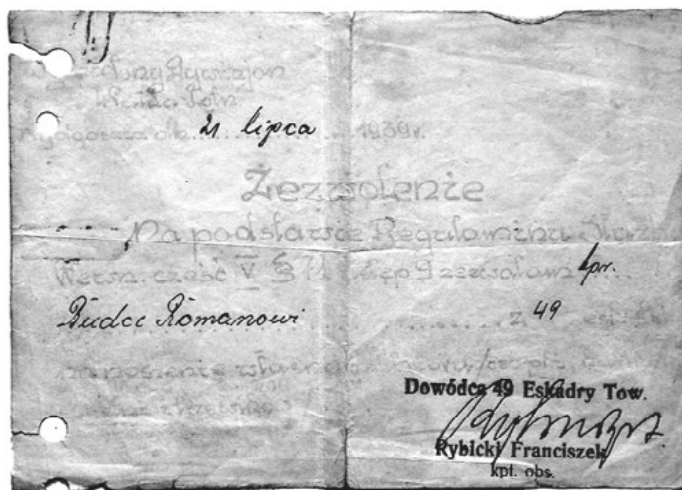
i sprzedawali swoje wyroby w sklepie przy piekarni oraz w sprzedaży obwoźnej także w Luboniu. W Poznaniu-Kotowie funkcjonowali do 1975 r. Następnie państwo Butkowie kupili od rodziny Ratajczaków dom i piekarnię w Luboniu przy ul. Kościuszki. Sami mieszkali już przy ul. Granicznej 1 A. Natomiast w piekarni przy ulicy Kościuszki 40 działalność rozpoczął i tu też zamieszkał syn Stanisław. Początkowo sam, a od 1976 roku wspólnie z żoną. Tak tradycje rodzinne zostały zachowane. Znaną powszechnie nie tylko w Luboniu rodzinną firmą piekarsko-ciastkarsko-handlową o nazwie „Anika” wciąż kieruje syn Stanisław z żoną Eugenią.

Rodzina

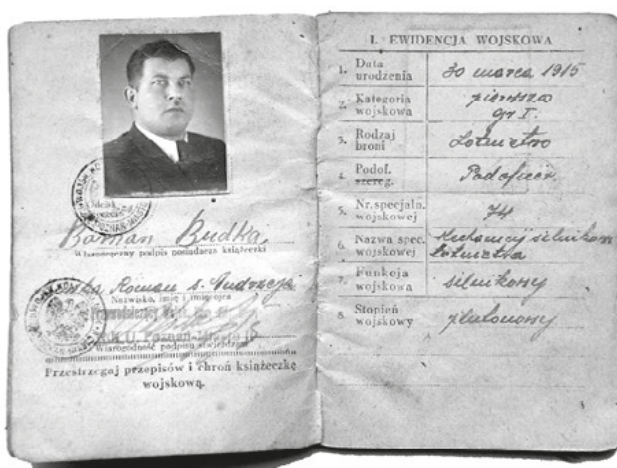
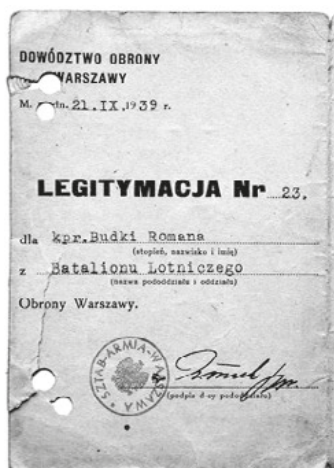
Roman Butka ożenił się w grudniu 1950 r. z lubonianką Władysławą z domu Pracz (ur. 1927 r., zm. 2013 r.).

Legitymacja uprawniająca Romana Butkę (Budkę) do noszenia odznaki ukończenia II stopnia PW (Przysposobienia Wojskowego), wydana w Bydgoszczy 31.08.1935 r. w komendzie obwodu PW 61. Pułku Piechoty podpisana przez dowódcę pułku płk. Korkozowicza. W części z wyciągu regulaminu odznaki PW czytamy m.in. § 1 *Odnaka ma charakter widomego wyróżnienia młodych obywateli, którzy z pobudek ideowych w wieku przedpoborowym dobrowolnie pracowali nad przygotowaniem się do zaszczytnej roli obrońców Ojczyzny i osiągnęli na polu przysposobienia wojskowego określony zakres wiadomości i wyszkolenia wojskowego. Posiadacze odznaki powinni dążyć do wzmocnienia i utrwalenia spójni ideowej między sobą a wojskiem i krzewienia własnym przykładem ducha ofiarności dla Ojczyzny.*

Mocno wyblakłe i zniszczone Zaświadczenie wydane 21.07.1939 r., które na podstawie odpowiednich paragrafów regulaminu zezwala kapralowi Romanowi Butce z 49 eskadry na noszenie własnego umundurowania (wyliczone: czapka, kurtka, ??, trzewiki), podpisane przez dowódcę 49. Eskadry towarzyszącej 4. Pułku lotniczego kpt. Franciszka Rybickiego. Zjawisko noszenia własnego umundurowania było w czasie mobilizacyjnym stosowane. Bogatsze rodziny ubierały w dopasowany mundur a nawet kupowały broń dla młodzieńców szykujących się na wojnę

Legitymacja nr 23 dla kpr. Romana Butki (Budki) z Batalionu Lotniczego, wydana 21.09.1939 r. przez Dowództwo Obrony Warszawy

Fragment Książeczki wojskowej Romana Butki (Budki)

(1) REGISTRATION NO. **G66058831**

A.E.F. D.P. REGISTRATION RECORD

Original ☐ Duplicate ☐

BUDKA ROMAN

(2) Family Name: **ROMAN** Other Given Names: **Polak**

(3) Birthdate: **30.3.15.** Birthplace: **Łódź** Province: **Łódź** County: **Łódź**

(4) Number of Dependents: **1** (10) Full Name of Father: **Budka Roman**

(12) Desired Destination: **Poland** (11) Full Maiden Name of Mother: **Polak**

(13) Last Permanent Residence on Residence January 1, 1939: **Poland** City or Village: **Poland** Province: **Poland** Country: **Poland**

(14) Usual Trade, Occupation or Profession: **Truck driver** (15) Performed in War: **Yes**

(16) Languages Spoken in Order of Fluency: **Polish** (17) Signature of Registrant: **Budka Roman** (18) Signature of Registrar: **[Signature]**

(19) Destination or Reception Center: **Truck driver** (20) Name or Number: **Truck driver**

(21) City or Village: **Poland** Province: **Poland** Country: **Poland**

(22) Code: **1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28**

(23) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(24) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(25) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(26) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(27) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(28) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(29) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(30) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(31) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(32) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(33) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(34) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(35) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(36) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(37) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(38) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(39) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(40) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(41) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(42) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(43) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(44) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(45) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(46) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(47) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(48) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(49) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(50) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(51) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(52) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(53) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(54) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(55) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(56) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(57) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(58) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(59) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(60) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(61) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(62) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(63) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(64) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(65) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(66) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(67) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(68) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(69) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(70) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(71) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(72) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(73) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(74) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(75) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(76) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(77) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(78) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(79) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(80) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(81) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(82) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(83) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(84) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(85) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(86) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(87) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(88) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(89) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(90) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(91) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(92) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(93) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(94) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(95) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(96) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(97) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(98) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(99) Date: **11.7.41** Center No. **3**

(100) Date: **11.7.41** Center No. **3**

MEDICAL CLEARANCE CERTIFICATE

(1) Name of Registrant: **BUDKA ROMAN**

(2) Physical Condition on Arrival: **Good**

(3) Date of Examination: **11.7.41**

(4) Signature of Registrar: **[Signature]**

(5) Signature of Registrant: **[Signature]**

(6) Date: **11.7.41**

(7) Center No. **3**

(8) Date: **11.7.41**

(9) Center No. **3**

(10) Date: **11.7.41**

(11) Center No. **3**

(12) Date: **11.7.41**

(13) Center No. **3**

(14) Date: **11.7.41**

(15) Center No. **3**

(16) Date: **11.7.41**

(17) Center No. **3**

(18) Date: **11.7.41**

(19) Center No. **3**

(20) Date: **11.7.41**

(21) Center No. **3**

(22) Date: **11.7.41**

(23) Center No. **3**

(24) Date: **11.7.41**

(25) Center No. **3**

(26) Date: **11.7.41**

(27) Center No. **3**

(28) Date: **11.7.41**

(29) Center No. **3**

(30) Date: **11.7.41**

(31) Center No. **3**

(32) Date: **11.7.41**

(33) Center No. **3**

(34) Date: **11.7.41**

(35) Center No. **3**

(36) Date: **11.7.41**

(37) Center No. **3**

(38) Date: **11.7.41**

(39) Center No. **3**

(40) Date: **11.7.41**

(41) Center No. **3**

(42) Date: **11.7.41**

(43) Center No. **3**

(44) Date: **11.7.41**

(45) Center No. **3**

(46) Date: **11.7.41**

(47) Center No. **3**

(48) Date: **11.7.41**

(49) Center No. **3**

(50) Date: **11.7.41**

(51) Center No. **3**

(52) Date: **11.7.41**

(53) Center No. **3**

(54) Date: **11.7.41**

(55) Center No. **3**

(56) Date: **11.7.41**

(57) Center No. **3**

(58) Date: **11.7.41**

(59) Center No. **3**

(60) Date: **11.7.41**

(61) Center No. **3**

(62) Date: **11.7.41**

(63) Center No. **3**

(64) Date: **11.7.41**

(65) Center No. **3**

(66) Date: **11.7.41**

(67) Center No. **3**

(68) Date: **11.7.41**

(69) Center No. **3**

(70) Date: **11.7.41**

(71) Center No. **3**

(72) Date: **11.7.41**

(73) Center No. **3**

(74) Date: **11.7.41**

(75) Center No. **3**

(76) Date: **11.7.41**

(77) Center No. **3**

(78) Date: **11.7.41**

(79) Center No. **3**

(80) Date: **11.7.41**

(81) Center No. **3**

(82) Date: **11.7.41**

(83) Center No. **3**

(84) Date: **11.7.41**

(85) Center No. **3**

(86) Date: **11.7.41**

(87) Center No. **3**

(88) Date: **11.7.41**

(89) Center No. **3**

(90) Date: **11.7.41**

(91) Center No. **3**

(92) Date: **11.7.41**

(93) Center No. **3**

(94) Date: **11.7.41**

(95) Center No. **3**

(96) Date: **11.7.41**

(97) Center No. **3**

(98) Date: **11.7.41**

(99) Center No. **3**

(100) Date: **11.7.41**

(101) Center No. **3**

(102) Date: **11.7.41**

(103) Center No. **3**

(104) Date: **11.7.41**

(105) Center No. **3**

(106) Date: **11.7.41**

(107) Center No. **3**

(108) Date: **11.7.41**

(109) Center No. **3**

(110) Date: **11.7.41**

(111) Center No. **3**

(112) Date: **11.7.41**

(113) Center No. **3**

(114) Date: **11.7.41**

(115) Center No. **3**

(116) Date: **11.7.41**

(117) Center No. **3**

(118) Date: **11.7.41**

(119) Center No. **3**

(120) Date: **11.7.41**

(121) Center No. **3**

(122) Date: **11.7.41**

(123) Center No. **3**

(124) Date: **11.7.41**

(125) Center No. **3**

(126) Date: **11.7.41**

(127) Center No. **3**

(128) Date: **11.7.41**

(129) Center No. **3**

(130) Date: **11.7.41**

(131) Center No. **3**

(132) Date: **11.7.41**

(133) Center No. **3**

(134) Date: **11.7.41**

(135) Center No. **3**

(136) Date: **11.7.41**

(137) Center No. **3**

(138) Date: **11.7.41**

(139) Center No. **3**

(140) Date: **11.7.41**

(141) Center No. **3**

(142) Date: **11.7.41**

(143) Center No. **3**

(144) Date: **11.7.41**

(145) Center No. **3**

(146) Date: **11.7.41**

(147) Center No. **3**

(148) Date: **11.7.41**

(149) Center No. **3**

(150) Date: **11.7.41**

(151) Center No. **3**

(152) Date: **11.7.41**

(153) Center No. **3**

(154) Date: **11.7.41**

(155) Center No. **3**

(156) Date: **11.7.41**

(157) Center No. **3**

(158) Date: **11.7.41**

(159) Center No. **3**

(160) Date: **11.7.41**

(161) Center No. **3**

(162) Date: **11.7.41**

(163) Center No. **3**

(164) Date: **11.7.41**

(165) Center No. **3**

(166) Date: **11.7.41**

(167) Center No. **3**

(168) Date: **11.7.41**

(169) Center No. **3**

(170) Date: **11.7.41**

(171) Center No. **3**

(172) Date: **11.7.41**

(173) Center No. **3**

(174) Date: **11.7.41**

(175) Center No. **3**

(176) Date: **11.7.41**

(177) Center No. **3**

(178) Date: **11.7.41**

(179) Center No. **3**

(180) Date: **11.7.41**

(181) Center No. **3**

(182) Date: **11.7.41**

(183) Center No. **3**

(184) Date: **11.7.41**

(185) Center No. **3**

(186) Date: **11.7.41**

(187) Center No. **3**

(188) Date: **11.7.41**

(189) Center No. **3**

(190) Date: **11.7.41**

(191) Center No. **3**

(192) Date: **11.7.41**

(193) Center No. **3**

(194) Date: **11.7.41**

(195) Center No. **3**

(196) Date: **11.7.41**

(197) Center No. **3**

(198) Date: **11.7.41**

(199) Center No. **3**

(200) Date: **11.7.41**

(201) Center No. **3**

(202) Date: **11.7.41**

(203) Center No. **3**

(204) Date: **11.7.41**

(205) Center No. **3**

(206) Date: **11.7.41**

(207) Center No. **3**

(208) Date: **11.7.41**

(209) Center No. **3**

(210) Date: **11.7.41**

(211) Center No. **3**

(212) Date: **11.7.41**

(213) Center No. **3**

(214) Date: **11.7.41**

(215) Center No. **3**

(216) Date: **11.7.41**

(217) Center No. **3**

(218) Date: **11.7.41**

(219) Center No. **3**

(220) Date: **11.7.41**

(221) Center No. **3**

(222) Date: **11.7.41**

(223) Center No. **3**

(224) Date: **11.7.41**

(225) Center No. **3**

(226) Date: **11.7.41**

(227) Center No. **3**

(228) Date: **11.7.41**

(229) Center No. **3**

(230) Date: **11.7.41**

(231) Center No. **3**

(232) Date: **11.7.41**

(233) Center No. **3**

(234) Date: **11.7.41**

(235) Center No. **3**

(236) Date: **11.7.41**

(237) Center No. **3**

(238) Date: **11.7.41**

(239) Center No. **3**

(240) Date: **11.7.41**

(241) Center No. **3**

(242) Date: **11.7.41**

(243) Center No. **3**

(244) Date: **11.7.41**

(245) Center No. **3**

(246) Date: **11.7.41**

(247) Center No. **3**

(248) Date: **11.7.41**

(249) Center No. **3**

(250) Date: **11.7.41**

(251) Center No. **3**

(252) Date: **11.7.41**

(253) Center No. **3**

(254) Date: **11.7.41**

(255) Center No. **3**

(256) Date: **11.7.41**

(257) Center No. **3**

(258) Date: **11.7.41**

(259) Center No. **3**

(260) Date: **11.7.41**

(261) Center No. **3**

(262) Date: **11.7.41**

(263) Center No. **3**

(264) Date: **11.7.41**

(265) Center No. **3**

(266) Date: **11.7.41**

(267) Center No. **3**

(268) Date: **11.7.41**

(269) Center No. **3**

(270) Date: **11.7.41**

(271) Center No. **3**

(272) Date: **11.7.41**

(273) Center No. **3**

(274) Date: **11.7.41**

(275) Center No. **3**

(276) Date: **11.7.41**

(277) Center No. **3**

(278) Date: **11.7.41**

(279) Center No. **3**

(280) Date: **11.7.41**

(281) Center No. **3**

(282) Date: **11.7.41**

(283) Center No. **3**

(284) Date: **11.7.41**

(285) Center No. **3**

(286) Date: **11.7.41**

(287) Center No. **3**

(288) Date: **11.7.41**

(289) Center No. **3**

(290) Date: **11.7.41**

(291) Center No. **3**

(292) Date: **11.7.41**

(293) Center No. **3**

(294) Date: **11.7.41**

(295) Center No. **3**

(296) Date: **11.7.41**

(297) Center No. **3**

(298) Date: **11.7.41**

(299) Center No. **3**

(300) Date: **11.7.41**

(301) Center No. **3**

(302) Date: **11.7.41**

(303) Center No. **3**

(304) Date: **11.7.41**

(305) Center No. **3**

(306) Date: **11.7.41**

(307) Center No. **3**

(308) Date: **11.7.41**

(309) Center No. **3**

(310) Date: **11.7.41**

(311) Center No. **3**

(312) Date: **11.7.41**

(313) Center No. **3**

(314) Date: **11.7.41**

(315) Center No. **3**

(316) Date: **11.7.41**

(317) Center No. **3**

(318) Date: **11.7.41**

(319) Center No. **3**

(320) Date: **11.7.41**

(321) Center No. **3**

(322) Date: **11.7.41**

(323) Center No. **3**

(324) Date: **11.7.41**

(325) Center No. **3**

(326) Date: **11.7.41**

(327) Center No. **3**

(328) Date: **11.7.41**

(329) Center No. **3**

(330) Date: **11.7.41**

(331) Center No. **3**

(332) Date: **11.7.41**

(333) Center No. **3**

(334) Date: **11.7.41**

(335) Center No. **3**

(336) Date: **11.7.41**

(337) Center No. **3**

(338) Date: **11.7.41**

(339) Center No. **3**

(340) Date: **11.7.41**

(341) Center No. **3**

(342) Date: **11.7.41**

(343) Center No. **3**

(344) Date: **11.7.41**

(345) Center No. **3**

(346) Date: **11.7.41**

(347) Center No. **3**

(348) Date: **11.7.41**

(349) Center No. **3**

(350) Date: **11.7.41**

(351) Center No. **3**

(352) Date: **11.7.41**

(353) Center No. **3**

(354) Date: **11.7.41**

(355) Center No. **3**

(356) Date: **11.7.41**

(357) Center No. **3**

(358) Date: **11.7.41**

(359) Center No. **3**

(360) Date: **11.7.41**

(361) Center No. **3**

(362) Date: **11.7.41**

(363) Center No. **3**

(364) Date: **11.7.41**

(365) Center No. **3**

(366) Date: **11.7.41**

(367) Center No. **3**

(368) Date: **11.7.41**

(369) Center No. **3**

(370) Date: **11.7.41**

(371) Center No. **3**

(372) Date: **11.7.41**

(373) Center No. **3**

(374) Date: **11.7.41**

(375) Center No. **3**

(376) Date: **11.7.41**

(377) Center No. **3**

(378) Date: **11.7.41**

(379) Center No. **3**

(380) Date: **11.7.41**

(381) Center No. **3**

(382) Date: **11.7.41**

(383) Center No. **3**

(384) Date: **11.7.41**

(385) Center No. **3**

(386) Date: **11.7.41**

(387) Center No. **3**

(388) Date: **11.7.41**

(389) Center No. **3**

(390) Date: **11.7.41**

(391) Center No. **3**

(392) Date: **11.7.41**

(393) Center No. **3**

(394) Date: **11.7.41**

(395) Center No. **3**

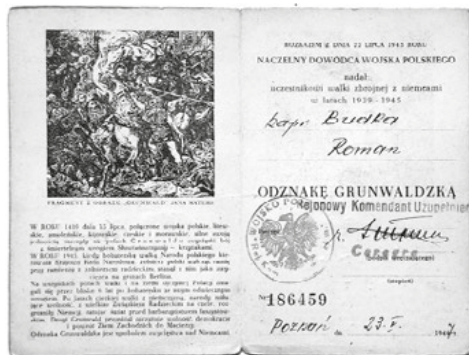
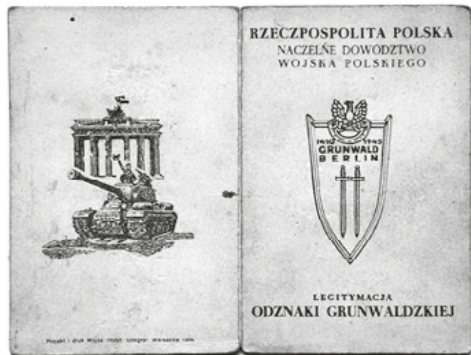
(396) Date: **11**

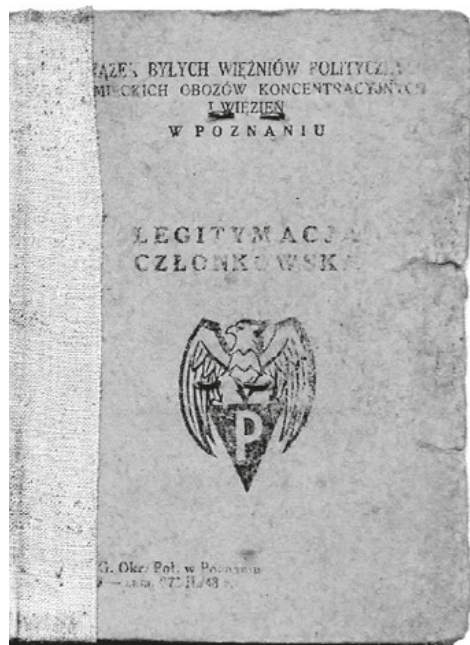
Wychudzony Roman Butka po wyzwoleniu z obozu koncentracyjnego Austria – Gusen na zdjęciu z zaświadczenia repatriacyjnego pozwalającego na powrót do kraju, wydanego 28 lipca 1945 r., ważnego do 11 sierpnia 1945 r., uprawniającego do jednorazowego, bezpłatnego przejazdu wszelkimi środkami lokomocji do Poznania

Legitymacja „Medalu za Warszawę 1939-1945” dla Romana Butki wydana w 23 maja 1947 r.

Legitymacja Odznaki Grunwaldzkiej przyznana Romanowi Butce (Budce) w maju 1947 r.

W pamiątkach rodzinnych jest też mocno wysłużona legitymacja członkowska Romana Butki w Związku byłych więźniów politycznych niemieckich obozów koncentracyjnych i więzień, wydana w maju 1948 r.

Mieli troje dzieci. Najstarszy, wspomniany już Stanisław urodził się w 1952 r. jeszcze w Kotowie. Córki: Danuta (ur. w 1960 r.) i Romana (ur. 1963 r.) rodziły się już w Luboniu, gdzie od 10 stycznia 1958 r. przenieśli się z Poznania ul. Głogowskiej. Przeżycia wojenne podkopały zdrowie Romana Butki. Z akt dowiadujemy się, że miał ogólne inwalidztwo III grupy przyznane 19 marca 1973 r. Po zakończeniu pracy zawodowej pobierał rentę inwalidy wojennego. Dzieci państwa Butków od najmwcześniejszych

Zdjęcie ślubne Romana Butki z Władysławą z domu Praczy

Grób Romana i Władysławy Butków na cmentarzu w Żabikowie fot. <https://www.pro-gis.pl/> [dostęp: 09.12.2020 r.]

lat pomagały rodzicom. Roman Butka zmarł 15 września 1983 roku.

Należał m.in. do Związku Byłych Więźniów Politycznych Niemieckich Obozów Koncentracyjnych i Więzień w Poznaniu (nr ewidencji 1946/11078). Od 23 września 1971 r. należał do Koła ZBoWiD w Żabikowie (nr legitymacji – 20709, nr ewidencji – 236439), zaświadczenia z wojska nr - 227549. Od lutego 1977 r. należał do Polskiego Związku Emerytów Rencistów i Inwalidów w Poznaniu oraz do Związku Inwalidów Wojennych PRL.

Posiadał odznaczenia: Medal za Warszawę (23.05.1947 r. nr 057514), Odznakę Grunwaldzką (23.05.1947 r. nr 186459), Medal Zwycięstwa i Wolności (31.12.1976 r. nr 2932-76-26), Medal za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r. (21.04.1982 r., nr 111-82-15 MW).

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło Żabikowo; informacji i dokumentów udostępnionych przez syna Stanisława; „Wieści Lubońskie” 09-1996 str. 6 Izabella Szczepaniak „Półwieku przy chlebowym piecu”; „Wieści Lubońskie” 09-2015 str. 36 R. Wrzesiński i P. Ruszkowski „Roman Butka (1915-1983)”

Robert Wrzesiński i Piotr P. Ruszkowski

Cudera Jan (1908³⁰-1994)

Jan Cudera – zdjęcie z legitymacji

Stolarz, żołnierz września 1939 r.

Pochodził z żabikowskiego rodu dlatego nieco szerzej o tej rodzinie. Ojciec jego też Jan Cudera senior urodzony 16 czerwca 1870 roku w Żabikowie z ojca Mateusza i matki Doroty z domu Mika wdowy po mężu Nowaczyk³¹. W wieku 24 lat w 1894 roku ożenił się z 31-letnią Petronelą Piotrowską (1863-1895³²), (córką Tomasza i Katarzyny Firlej)³³ z którą miał bliźniaków – Adama³⁴ i Andrzeja³⁵ urodzonych w 1895 roku. Matka zmarła przy porodzie. Chłopcy przeżyli zaledwie dwa miesiące, pierwszy zmarł Andrzej, po nim Adam. Dwa lata później w 1897 roku, wdowiec Jan

30 Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/203, skan 414.

31 Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (AAP), sygnatura: PM 320/16 s.8 nr 40 /1870/.

32 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/4/66, skan 90

33 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/3/62, skan 76.

34 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/64, skan 198; 1979/4/66, skan 111.

35 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/64, skan 199; 1979/4/66, skan 105.

Jan Cudera z zawodu był stolarzem

zeni się powtórnie tym razem z 19-letnią Stanisławą z domu Dajerling urodzoną w 1878 r.³⁶, pochodzącą z Pałędzia (córką Jana Dajerlinga i matki Marii z domu Anioła)³⁷. Mają dwanaścioro dzieci³⁸, nie wszystkie jednak dożywają

pełnoletności. Najstarszy Wincenty urodzony w 1897³⁹ roku zginął pod Verdun w 1916 roku, mając zaledwie 19 lat. Dalej byli: Maria (1898⁴⁰-?), Kazimiera Dorota (1901⁴¹-?), która wyszła za mąż za Stanisława Roszyka, Leokadia (1902⁴²-?), Stanisława (1904⁴³-?) po mężu Pietruszka⁴⁴, Michał (1905⁴⁵-?), Józef (1907⁴⁶-1994), który ożenił się z Florentyną z domu Mańczak⁴⁷, dalej jest Jan junior o którym niniejszy biogram, następnie Stefan (1910⁴⁸-1989)⁴⁹, Weronika (1911⁵⁰-1986) po mężu Kubala, i najmłodszy Czesław (1917-1984) oraz Helena po mężu Milanowska (1920-2015).

Jan Cudera urodził się 14 grudnia 1908 roku w Żabikowie. Rodziców i rodzeństwo przedstawiliśmy powyżej. Ukończył w 1922 roku 5 klas żabikowskiej szkoły powszechnej (SP 2). Następnie przez trzy lata od stycznia 1924 do 1927 roku do uczył się zawodu stolarskiego w firmie architekta i budowniczego Teodora Busse w Poznaniu przy ul. Za Groblą 6. Egzamin praktyczny i teoretyczny na czeladnika w zawodzie stolarza otrzymał 5 lutego 1927 r. w Izbie Rzemieślniczej w Poznaniu. Nadal jako stolarz pracował bardzo możliwe, że w tym samym miejscu gdzie pobierał nauki czyli w firmie Teodara Bussego.

36 APP – USC Konarzewo rok 1878, sygnatura: 13 nr 35.

37 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/3/71, skan 20.

38 Wg przekazów rodzinnych, dzieci w tym związku urodziło się 13

39 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/70, skan 241.

40 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/73, skan 261.

41 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/131, skan 33.

42 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/170, skan 288.

43 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/182, skan 42.

44 Mąż oraz syn zginęli podczas wojny w 1939 r. na Lubelszczyźnie, gdzie mieszkali, wdowa Stanisława z córkami Janiną i Stefanią wrócili do Lubonia i zamieszkały w Lasku przy ul. Sobieskiego.

45 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/185, skan 283.

46 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/199, skan 80.

47 Florentyna Mańczak – siostra Edmunda Mańczaka, znanego karykaturzysty także żołnierza września 1939 r. jego biogram znajduje się w tym tomie „RHL”.

48 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/219, skan 223.

49 Biogram Stefana Cudery patrz: „RHL” t. 3, str. 115.

50 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/225, skan 407.

Ojciec Jana także Jan senior pochodził z Żabikowa podczas zaborów wcielony do armii pruskiej

Do wojska powołany 13 marca 1930 roku do 57. Pułku Piechoty Wielkopolskiej⁵¹, służył w 2. kompanii strzeleckiej, później w kompanii gospodarczej. Zwolniony do rezerwy 19 września 1931 roku. We wrześniu 1934 roku odbył

czterotygodniowe ćwiczenia wojskowe w macierzystej jednostce.

Przedwojenna rodzina Cuderów udzielała się w Stronnictwie Narodowym w Luboniu. Wydarzeniem wspomnianym w rodzinie był pogrzeb Romana Dmowskiego⁵², który odbył się 7 stycznia 1939 r. w Warszawie, na który to pojechała niemal cała rodzina. Dla niektórych, w tym Jana, była to pierwsza wizyta w stolicy. Pogrzeb ten, który zgromadził około 200 tys. osób, jak donosiły ówczesne media, przerodził się w największą manifestację postaw patriotycznych w okresie międzywojennym – w II RP.

Jan Cudera został zmobilizowany 24 sierpnia 1939 roku do 69. Pułku Piechoty stacjonującego w Gnieźnie. Pułk ten wchodził w skład 17. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty, i w kampanii wrześniowej walczył w ramach „Armii Poznań”. W największej operacji zaczepnej Wojska Polskiego – Bitwie nad Bzurą, która miała miejsce od 9 do 16 września 1939 r. Jan Cudera został trafiony w nogę. Kula przeszła na wylot, a ranny żołnierz szeregowy Wojska Polskiego trafił do niemieckiej niewoli, w której przebywał do czerwca 1941 roku. Niestety brak bliższych informacji, gdzie był leczony i w jakim stalagu przebywał. Następnie przymusowo pracował na gospodarstwie rolnym jak to wówczas określano – „u bauera”⁵³ w okolicach Hann Münden koło Göttingen (Getyn-ga), który posiadał też własną stolarnię.

Tutaj też, na obczyźnie, Jan poznał swoją późniejszą żonę Halinę

51 Od połowy 1937 r. Prezydent RP Ignacy Mościcki przemianował 57. Pułk Piechoty Wielkopolskiej na 57. Pułk Piechoty Karola II Króla Rumunii.

52 Roman Dmowski – polityk II RP, współzałożyciel Narodowej Demokracji, główny ideolog polskiego nacjonalizmu; autor „Myśli nowoczesnego Polaka”; współorganizator „Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego”; współtwórca „Komitetu Narodowego Polskiego” w Paryżu; delegat na konferencję pokojową w Paryżu (1919 r.); poseł na sejm (1919-1922); założyciel „Obozu Wielkiej Polski”; inicjator utworzenia „Stronnictwa Narodowego”; przeciwnik Józefa Piłsudskiego.

53 Bauer z niemieckiego – rolnik; gospodarz wiejski; wieśniak.

Najstarszy brat Jana – Wincenty, podobnie jak ojciec został wcielony do pruskiej armii – zginął podczas I wojny w bitwie pod Verdun. Na zdjęciu w okopach stoi z tyłu oznaczony strzałką. Na lewej pierśsi wstążka (baretka) świadczy o tym, że prawdopodobnie był ranny i odznaczony krzyżem żelaznym II klasy

Młodszy o dwa lata od Jana – brat Stefan też brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Odznaka na patce munduru świadczy, że był słuchaczem szkoły podoficerskiej. Jego biogram (bez zdjęć) z opisem szlaku bojowego w 1939 r. został zaprezentowany w 3. tomie „Rocznika Historycznego Lubonia”

W kuchni domu rodzinnego Jan Cudera siedzi w środku, po lewej stronie Janina Nowak, od prawej Józia (NN), stoją od lewej: siostrzenica Krystyna Roszyk (córka siostry Kazimiery), siostra Helena, Idzi Kozłowski, Irena Roszyk (córka siostry Kazimiery)

Część rodziniki w ogrodzie. W tle, po prawej, dom rodzinny Cuderów przy ul. Żabikowskiej 49 (Szafran). Z przodu od lewej: Franciszek i Weronika Kubala z córeczką Mirką (rodzina siostry Jana), Krystyna Roszyk (siostrzenica od Kazimierzy), Florentyna i Józef Cuderowie (rodzina starszego brata), z tyłu: Helena (siostra), Jan – senior (ojciec) i Czesław (brat)

Szczecińską, z którą tuż po wojnie, jeszcze w Niemczech zawarł związek małżeński. Halina urodzona w 1923 r. we Francji, do pracy przymusowej w Niemczech została wywieziona ze wsi Zimotki w gminie Przykona w powiecie turckim. W 1945 roku zostali wyzwoleni przez wojska amerykańskie. Ze wspomnień rodzinnych dowiadujemy się, że Jan był cenionym stolarzem, pracowitym, do tego stopnia, że Niemcy, u których pracował, oferowali mu pozostanie, a nawet objęcie stolarni.

Z książeczki wojskowej, wystawionej w 1959 r. oraz informacji synów, wynika

jeszcze, że Jan Cudera bezpośrednio po wojnie przebywał na terenie Niemiec w: „Polskich Siłach Zbrojnych He...” (nieczytelne). Z kolei w innym miejscu książeczki, w rubryce „5. Udział w wojnach” wpisano: *Armie obce od lipca 1945 do 8 kwietnia 1946 r.* Jakże to były oddziały i jakie zadania spełniały niestety nie wiemy.

Po wojnie pracował jako stolarz najpierw w Banku Rolnym, następnie, aż do emerytury, w Spółdzielni Pracy podlegającej „Cepelii”⁵⁴ o nazwie: „Rzeźba i Stolarstwo Artystyczne” w Poznaniu przy ul. Dąbrowskiego 78 a (naprzeciw

54 „Cepelia” (Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego) – centralny związek spółdzielni rękodzieła, prowadzący placówki handlowe zajmujące się zbytem towarów produkowanych w zrzeszonych spółdzielniach, wykonywanych bądź inspirowanych twórczością polskich artystów ludowych. Istniał w PRL w latach 1949–1990. W 1990 roku – w III RP, w okresie transformacji gospodarczej zlikwidowana.

Na podwórku przed dawnym domem na ul. Żabikowskiej 49, podczas „strugania pyrków”, od lewej ojciec rodziny Jan – senior, najmłodsza córka Helena, po mężu Milanowska, córka Weronika, po mężu Kubala z córeczką Mirką

ówczesnej „Wiepofamy”⁵⁵). Wytwarzali m.in. ołtarze, konfesjonały na zamówienie dla kościołów, wystroje wnętrz hotelowych, asortyment dla sklepów sieciowych „Cepelia”, a także wyposażenie statku transoceanicznego „Stefan Batory”⁵⁶. W zakładzie tym wraz z ojcem pracował przez jakiś czas najstarszy syn Jerzy.

Jan mieszkał z rodziną i trzema synami: Jerzym (1942-2011), Leszkiem (1947-2012)⁵⁷ i Aleksandrem (ur. 1949) w Luboniu, rodzinnym domu przy ul. Żabikowskiej 49, później w Poznaniu przy ul. Nowotomyskiej, w mieszkaniu pracowniczym należącym do Banku Rolnego, gdzie jakiś czas pracował jako stolarz.

55 „Wiepofama” – jedna z najstarszych w Europie fabryk obrabiarek specjalnych. Jej historia sięga 1919 r., kiedy to kilku poznańców, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości po 123 latach zaborów, zarobione na terenie Niemiec pieniądze i zdobytą wiedzę postanowiło zainwestować w rodzimę Wielkopolskę i założyć początkowo niewielką fabrykę. Z biegiem czasu firma się rozrastała i rozwijała. W II RP – w 1939 r. zatrudniała już 425 osób. Po II wojnie, w dobie PRL, prawie jak każdy większy zakład prywatny został znacjonalizowany. Jako państwowe przedsiębiorstwo podlegało jednak dalszemu rozwojowi. Po 1989 r. już w III RP, wobec zmian ustrojowych w Polsce, fabryka zaczęła stopniowo podupadać. Ostatecznie z producenta obrabiarek specjalistycznych oraz urządzeń, w tym linii technologicznych, stała się niewielkim zakładem produkującym m.in. elementy okien plastikowych. Większość terenów zajęły firmy deweloperskie, trwają wyburzenia hal produkcyjnych na miejsce których powstaną bloki mieszkalne.

56 TSS Stefan Batory – polski statek pasażerski, o napędzie parowoturbinowym, ostatni polski liniowiec na regularnej linii transatlantyckiej. Był w latach 1968-1988 statkiem flagowym Polskich Linii Oceanicznych. Następca „MS Batory” (1936-1969), jednostka bliźniacza „MS Piłsudski”.

57 Eugeniusz Kowalski – biogram pośmiertny Leszka Cudery – „Więści Lubońskie” 2012-05, str. 29

Cuderowie w pochodzie Stronnictwa Narodowego przed wojną. W pierwszej kolumnie Jan senior – ojciec rodziny (4. z prawej) za nim syn Czesław (3. z prawej) i Andrzej Strenk (2. z prawej). W klapach marynarek, charakterystyczne odznaki – Mieczyk Chrobrego

Jan Cudera w środku delegacji z wieńcem Stronnictwa Narodowego – okazja nieznana

„Miecz Chrobrego” – symbol, używany przez polskich narodowców to Szczerbiec – miecz koronacyjny królów polskich, owinięty wstęgą w polskich barwach narodowych. Posługiwało się nim przed wojną kilka organizacji, różnił się ilością zwojów wstęgi i umieszczanymi na nim inicjałami. Ten symbol po raz pierwszy użyto w okresie międzywojennym jako znak „Obozu Wielkiej Polski” – ponadpartyjnej organizacji politycznej Obozu Narodowego założonej w 1926 roku przez Romana Dmowskiego. Później posługiwało się nim m.in. Stronnictwo Narodowe. W czasie okupacji był używany przez „Narodowe Siły Zbrojne”. Wcześniej, podczas Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 Szczerbiec był podstawą charakterystycznej odznaki Wojsk Wielkopolskich*

Władze sanacyjne zdelegalizowały w 1933 roku „Obóz Wielkiej Polski”, a za noszenie w klapach marynarek „Mieczków Chrobrego” karano administracyjnie członków obozu narodowego, dlatego członkowie Stronnictwa Narodowego nosili w zastępstwie – orła w locie trzymającego w szponach wieniec z inicjałami „SN”

Pluton w pełnym rynsztunku na dziedzińcu 57. Pułku Piechoty w Poznaniu przed charakterystycznym pomnikiem. Jan Cudera stoi 2. z prawej

* Szerzej o Wojskach Wielkopolskich, odznace oraz patencie do niej czytaj: „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, 2018, str. 30

Jan Cudera (z prawej oznaczony „X”) w izbie żołnierskiej koszar przy ul. Szylinga w Poznaniu

Przed budynkiem koszar podczas ćwiczeń z ręcznym karabinem maszynowym i innym sprzętem piechoty. Jan Cudera siedzi na ławce (1. z lewej)

Podczas okupacyjnej pracy przymusowej „u bauera” na terenie Niemiec.
Jan Cudera 2. z lewej

Pamiątkowe zdjęcie grupy robotników przymusowych w Niemczech podczas okupacji z charakterystyczną żółto-fioletową naszywką i literą „P” (Pole - polaczek). Jan Cudera klęczy z lewej (w jasnym garniturze)

Cuderowie udzielali się czynnie w różnych przedstawieniach nie tylko teatralnych. Jan z prawej i jego siostra Helena (z lewej) w przebraniach

Stanisława Cudera z domu Dajerling (siedzi z lewej) na pielgrzymce grupy z Lubonia. Oprócz seniorki rodu rozpoznano panie: Stanisławę Mizerka (siedzi 2. z lewej), Szymkową (siedzi 3. z lewej), Szafran (stoi 2. z lewej), późniejsza właścicielka domu po rodzinie Cuderów przy ul. Żabikowskiej

Pamiątka przedwojennych dożynek w Żabikowie u Chmielewskiego, karczma naprzeciw domu rodzinnego Cuderów. Wśród przebranych osób znajdują się m.in. Helena Cudera (w ostatnim rzędzie 6. z lewej), fryzjer Cieciejewski, Mrugański, Ania Jankowska, Kociakówna. Nieucharakteryzowani rozpoznani to: Stanisław Wasielewski (siedzi 3. z prawej) i Andrzej Melinger (1. z prawej)

Zmarł 8 maja 1994 roku, spoczywa razem z żoną (zmarłą 10 marca 2009 r.) na cmentarzu w Żabikowie.

Należał do ZBoWiD-u (legitymacja nr 0172764 z 1984 r.) przyjęty 16.01.1975 r. nr ewidencyjny 246748

Na podstawie informacji oraz materiałów dostarczonych przez synów Leszka i Aleksandra; „Spis alfabetyczny dla ksiąg urodzeń, ślubów i zgonów od roku 1874 do 1891 Żabikowo” USC Wiry – APP sygnatura: 53-1979-0-6-79; „Spis alfabetyczny dla ksiąg urodzeń, małżeństw i zgonów za lata 1892-1907”, USC Wiry – APP sygnatura: 53-1979-0-6-202 – skany w Repozytorium Historycznym Miasta Luboń.

Piotr Ruszkowski

Dwornik Jan (1914-2003)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 3. Pułku Lotniczego w Poznaniu.

Ur. 02.07.1914 r. w miejscowości Tar-goszyce, ojciec Franciszek, matka Maria z d. Skórzewska.

Miał wykształcenie zawodowe. Odnotowano, iż w okresie od 01.09.1939 do 17.09.1939 r. wziął udział w walkach z najeźdźcą.

Był ślusarzen samochodowym. Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach Armii „Poznań”. Dostał się do sowieckiej niewoli i przebywał w Starobielsku. Następnie po wymianie jeńców pomiędzy ZSRR i Niemcami znalazł się w obozie w Austrii.

Ożenił się 21.07.1946 r. w Darmstadt z Wiktorią Bryłowską i wrócił z nią do Polski. Ur. 06.12.1906 r. w Górze Kalwarii jako najmłodsza córka Hipolita i Marii Bryłowskich. Miała dwie siostry i dwóch braci. Po I wojnie światowej zdobyła zawód krawcowej i zaczęła pracować. Wzięła udział w Powstaniu

Jan i Wiktoria Dwornikowie (1996 r.) – zdjęcie z uroczystości 50-lecia zawarcia związku małżeńskiego

Warszawskim. Została schwytana przez Niemców w ulicznej łapance i wywieziona na roboty przymusowe do III Rzeszy. Pracowała w Zakładach Chemicznych w Kemitz. Była to fabryka zbrojeniowa przystosowana do produkcji na rzecz armii niemieckiej. Po wyzwoleniu trafiła w 1945 r. do Darmstadt, gdzie znajdował się Polski Obóz Cywiliny, w którym mieli schronienie Polacy wywiezieni do

III Rzeszy. Na emeryturę przeszła w 1963 r., po 10 latach pracy w PKP. Zm. 29.03.2008 r. Państwo Dwornikowie mieli dwoje dzieci. Córka urodzona w 1948 r., zmarła krótko po porodzie, syn Jacek urodził się w 1949 r.

Zdjęcie legitymacyjne pani Wiktorii żony Jana Dwornika, wykonane przed II wojną światową – późniejsza uczestniczka Powstania Warszawskiego w 1944 r.

Mieszkała w Luboniu przy ul. Ratajczaka

Karta członka ZBoWiD-u – Jana Dwornika

Grobowiec Czesława i Zofii Gogłuska na cmentarzu w Żabikowie fot. www.pro-gis

(obecna ul. 1 Maja), następnie przy ul. Poznańskiej 5.

Odznaczenia: Medal za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r. (02.04.1986 r., nr 97-86-11-14 MW).

Jan Dwornik należał od 24.03.1977 r. do Koła ZBoWiD (następnie ZKRPi-BWP) w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych (nr 255662, leg. 39932/31, potem 175520).

Na podstawie: akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych; wspomnień żony Wiktorii Dwornik; „Więści Lubońskie” 09-2005, str. 26, Magdalena Woźniak „Najstarsi w Luboniu – Wiktoria Dwornik, lat 99”; „WL” 04-2008 str. 46 „Zgony”.

Robert Wrzesiński

Gogłuska Czesław (1915-1980)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 9. Dywizji Piechoty z Siedlec wchodzącej w skład Armii „Pomorze”, jeńiec wojenny, starszy strzelec WP, żołnierz AK.

Urodził się 11.10.1915 r. w miejscowości Dębowa Kłoda, ojciec Marcin, matka Marta z domu Sutryk. Miał podstawowe wykształcenie.

W 1939 r. otrzymał awans na starszego strzelca. W aktach ZBoWiD zapisano,

że podczas kampanii wrześniowej walczył z Niemcami w Borach Tucholskich. Był w 9. Kompanii Łączności (Telefonicznej) z Brześcia nad Bugiem przydzielonej do 9. Dywizji Piechoty z Siedlec wchodzącej w skład Armii „Pomorze”. Dostał się do niemieckiej niewoli. Ze względu na chorobę płuc został zwolniony w 1941 r.

W 1942 r. przyłączył się do Armii Krajowej, oddziału przebywającego w Lasach Parczewskich. W aktach ZBoWiD-u podał, że służył w szeregach AK do 22 lipca 1944 r.

Miał żonę Zofię (1917-1977), zmarł 10.03.1980 r. i wraz z nią jest pochowany na żabikowskim cmentarzu.

Mieszkali w Luboniu przy ul. Okrzei 43 a.

Odznaczenie: Medal Zwycięstwa i Wolności (13.03.1974 r. nr 705-73-55).

Należał od 19.12.1976 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 232615, leg. 16905.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzesiński

Hildebrandt Stefan (1910-1941)

Stefan Hildebrandt w mundurze RAF

Sierżant pilot WP, kawaler Orderu Wojennego „Virtuti Militari”, walczył w 305. Dywizjonie Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii, zginął w walce powietrznej

Stefan Hildebrandt urodził się w 5 września 1910 r. w Żabikowie⁵⁸ jako pierwotny syn Józefa Hildebrandta i Wiktorii z domu Boinskiej. Wychowywał się z braćmi Leonem (1913-1985)⁵⁹ i Władysławem. Matka zmarła przy porodzie czwartego dziecka. Ojciec – Józef Hildebrandt ożenił się drugi raz z Zofią Kauh, z którą miał córkę Urszulę.

Mieszkali przy ulicy Lipowej w Żabikowie. Tutaj uczęszczał do szkoły powszechnej. Następnie ukończył Gimnazjum im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu. W 1932 r. powołano go do służby wojskowej w 3. Pułku Lotniczym w Poznaniu-Ławicy. Stał się żołnierzem zawodowym w stopniu plutonowego. Następnie przeszedł we Lwowie kurs dla pilotów wojskowych. W latach międzywojennych brał udział w pokazach lotniczych w Grudziądzu. W macierzystej jednostce pozostał do wybuchu wojny. 25 sierpnia 1939 r. miała miejsce ewakuacja 3. Bazy Lotniczej z Ławicy, a dwa dni później odszedł transport kolejowy do Rzeszowa. 31. eskadrę rozpoznawczą skierowano do „Armii Karpaty”, a 10 samolotów „Karaś” odleciało do Lwowa. 30 sierpnia do Poznania dotarli pierwsi uchodźcy z zachodnich rejonów nadgranicznych. Na Ławicy pozostawało jeszcze pięć eskadr lotniczych (około 50 samolotów). 32. Eskadra Rozpoznawcza licząca 10 samolotów „Karaś” w której był Stefan Hildebrandt odleciała na lotnisko rozdzielcze Lublinek, koło Łodzi, a po południu na lotnisko polowe Sokolniki. Tu w majątku Aleksandra Rostockiego zakwaterowano już personel pomocniczy, który dotarł transportem kołowym. Eskadra 32. podporządkowana została „Armii Łódź”.

Z relacji Tadeusza Nowaka⁶⁰ strzelca pokładowego, który ze Stefanem Hildebrandtem na początku września odbył trzy loty bojowe wiemy, że 6 września mieli lot rozpoznawczy kolumn pancernych nieprzyjaciela w kierunku Łodzi. Ich samolot PZL-23 „Karaś” zaatakowały dwa Messerschmitty Bf 109, które ostrzelały ogon maszyny zmuszając

58 Archiwum Państwowe w Poznaniu – USC Wiry – akt urodzenia, sygnatura 1979/1/219, skan 252

59 APP – USC Wiry – akt urodzenia, sygnatura 1979/1/237, skan 114

60 Biogram Tadeusza Nowaka luboniana zamieszczony został w tym tomie RHL.

A. 243

Mr. 249.

Żabikowo 18te August 1940

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschien heute, der Persönlichkeit nach _____, bekannt, in Person *Johann Hildebrandt* wohnhaft in *Żabikowo* katholischer Religion, und zeigte an, daß von der *Polnische Hildebrandts geboren Stefan* *Stefan Hildebrandt* katholischer Religion, wohnhaft bei *fr* zu *Żabikowo - hiesiger Republik* am *18te August* des Jahres tausend neunhundert *vier* für mittags um *12te Uhr* ist ein *Knabe* geboren worden ist und daß das Kind *Stefan* *Hildebrandt* erhalten habe.

Beglaubigt, genehmigt und *ideell* *Hildebrandt*

Der Standesbeamte *18. Aug. 1940*

Akt urodzenia Stefana Hildebrandta – USC Żabikowo

do powrotu na lotnisko polowe. Drugi wspólny lot bojowy miał miejsce w okolicach Kutna. Trzeci wykonano już z lotniska pod Lublinem.

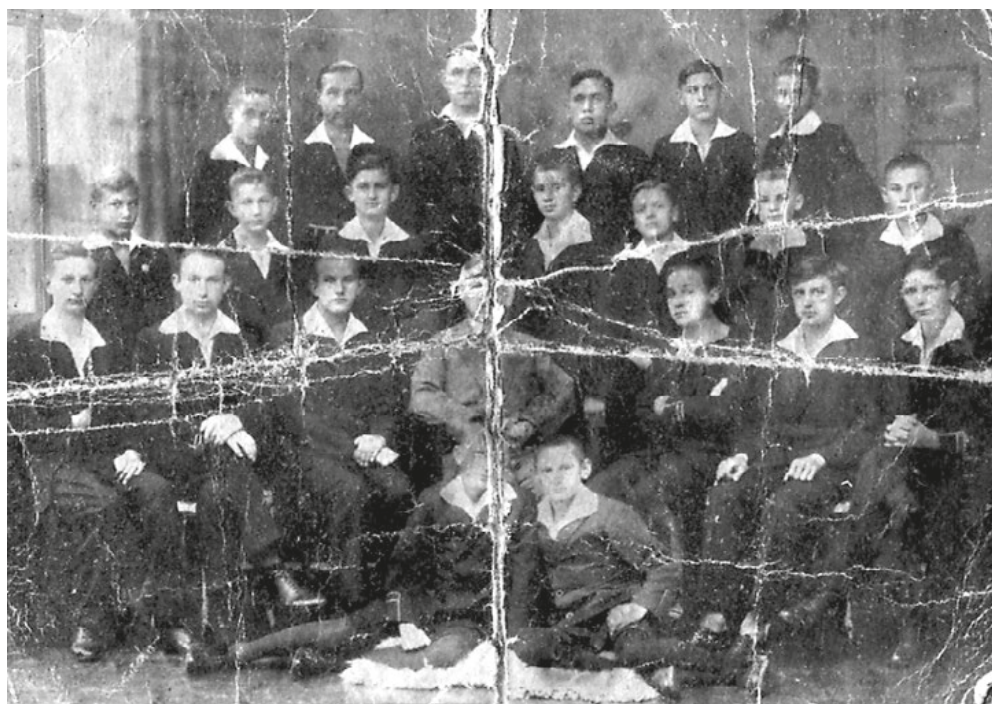
W czasie tych działań wojennych w okolicach Łodzi Niemcy zestrzelili kilka polskich samolotów, inne uszkodzone i nienadające się do walk w powietrzu, podpalono w okolicach Żychlina.

Po kampanii wrześniowej około 1 320 polskich lotników dotarło do Francji, a następnie na wyspy brytyjskie. Stefan Hildebrandt, jak większość lotników polskich, nie chcąc trafić do niewoli,

w cywilnym ubraniu, z podrobionymi dokumentami, przekroczył granicę Rumunii gdzie go internowano. Z relacji świadków dowiadujemy się, że w Żabikowie pozostawił dziewczynę z którą wiązał poważne plany życiowe. Z Rumunii jak inni przedostał się do Francji, a po jej klęsce w 1940 r. przedarł się do Wielkiej Brytanii. Tam ponownie wstąpił do lotnictwa, składając przysięgę żołnierską na wierność Królewskim Siłom Zbrojnym.

W Dywizjonie 305

Formowanie tego dywizjonu noszącego ostatecznie nazwę „Ziemi Wielkopolskiej i Lidzkiej” im. Marszałka Józefa Piłsudskiego zaczęło się w sierpniu 1940 r., po podpisaniu umowy o utworzeniu Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii. Oficjalną datą powstania został 1 września (rocznica wybuchu II wojny światowej). W tamtym dniu na Stacji RAF Bramcote wydano pierwszy rozkaz dzienny dywizjonu 305. Dywizjon ten był kolejnym, czwartym dy-onem bombowym Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii. Nazwę „Ziemi Wielkopolskiej i Lidzkiej” ustalono już na początku roku 1940. Imię Marszałka Józefa Piłsudskiego ostatecznie zostało zatwierdzone w 1943 r. Była to inicjatywa personelu. W dywizjonie tym służyli lotnicy wywodzący się z 3. i 5. Pułku Lotniczego. Przybyli do Anglii po upadku Francji. Pierwszym dowódcą był ppłk nawigator Jan Jankowski z 3. Pułku Lotniczego z Poznania. Jego zastępcą został mjr pil. Kazimierz Kielich. Dowódcą eskadry „A” (Lida) został mjr pil. Bohdan Kleczyński, a eskadry „B” (Poznań) – kpt. pil. Szczepan Ścibior. Właśnie w eskadrze „B” – Poznań – znalazł się sierżant Stefan Hildebrandt. Szkolenie w 305. Dywizjonie rozpoczęło na Stacji RAF Bramcote i przebiegało

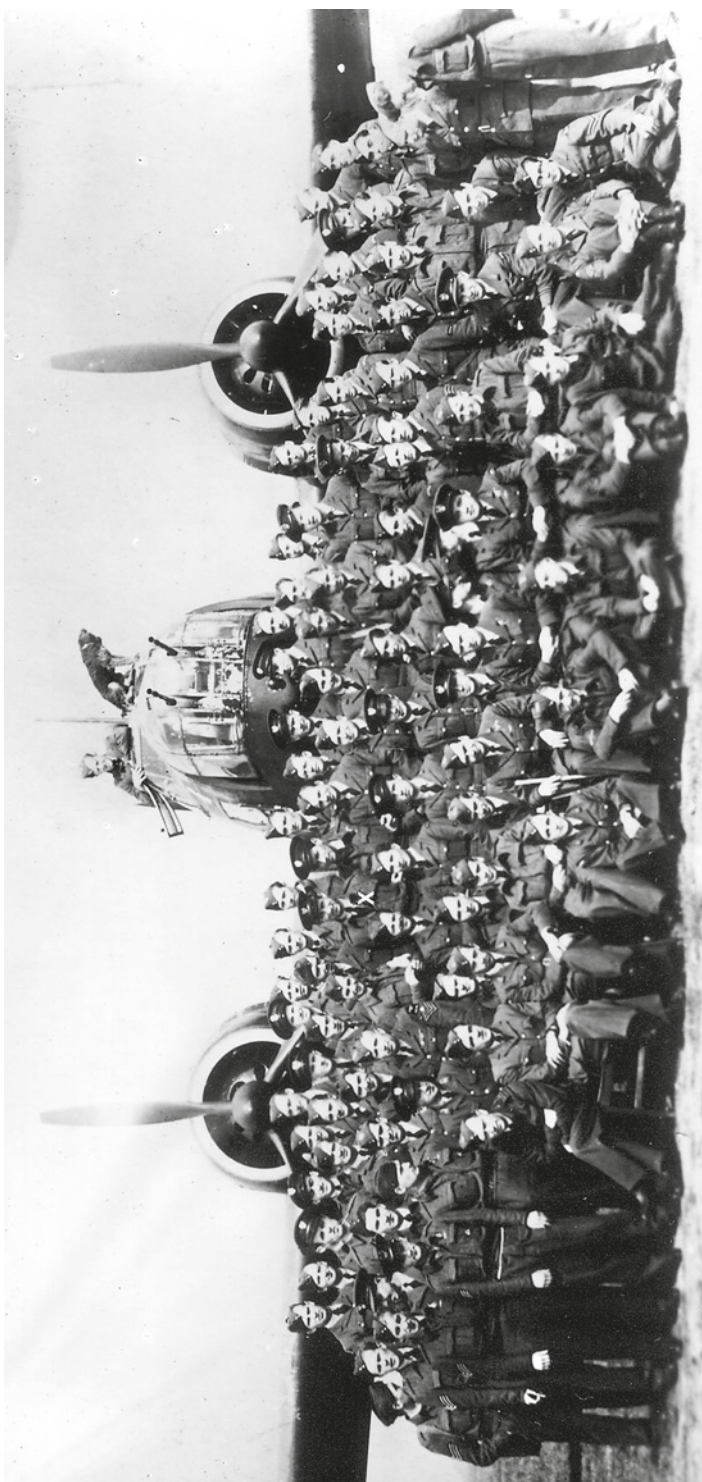

Stefan Hildebrandt w przedwojennym gimnazjum – siedzi 2. z lewej

w niekorzystnych warunkach. Przeszkodą były m.in. nieznanomość języka angielskiego oraz brak odpowiedniej ilości sprzętu. Przeszkolenie pilotów przeciągało się, najpierw odbywało się na samolocie „Fairey Battle”, a od listopada 1940 r. na dwusilnikowym „Vickers-Armstrong Wellington I”. Sytuacja uległa nieznacznej poprawie w grudniu, kiedy do dyspozycji dywizjonu było już osiem wellingtonów operacyjnych, dwa szkolne, jeden „Magister” i „Anson”. Dwóch polskich pilotów zdobyło uprawnienia instruktora: ppor. pil. Mieczysław Jonikas i sierż. pil. Jan Trembaczowski. Szkolenie lotnicze skoncentrowano w eskadrze „B”, czyli tej, w której służył sierżant pil. Stefan Hildebrandt. Natomiast 20 załóg kontynuowało je na Stacji RAF Benson. W grudniu 1940 r. Dywizjon 305 został przeniesiony na Stację

RAF Syerston. Jak podaje literatura, rok 1941 zaczął się dla niego w podobnych trudnych warunkach. Pod koniec marca miał jedynie sześć kompletnych i osiem niekompletnych załóg. Brakowało radiotelegrafistów i radiostrelców. Koncentrowano się więc na prowadzeniu ćwiczeń, bombardowań i strzelań na poligonie. Pięciu pilotów zaczęło wykonywać nocne loty. 1 kwietnia 1941 r. zmieniono dowódcę dywizjonu. Został nim mjr pil. Bohdan Kleczyński, a mjr pil. Kazimierz Kielich przejął dowództwo eskadry „A”. W kwietniu cztery załogi 305. dywizjonu bombowego osiągnęły gotowość i miały swój chrzest bojowy.

Nie wiemy, kiedy swoje loty bojowe rozpoczął sierżant pil. Stefan Hildebrandt. Że był bardzo dzielnym lotnikiem, świadczy Krzyż Orderu Wojennego „Virtuti Militari”, który został mu

Pamiętkowe zdjęcie załogi Dywizjonu 305 na tle samolotu „Wellington” Stefan Hildebrandt oznaczony „X”. Na kabinie pilotów pies, widać oswojony z latającą maszyną – prawdopodobnie ten, o którym wspominała rodzina, że nie chciał polecieć 16 października 1941 r.

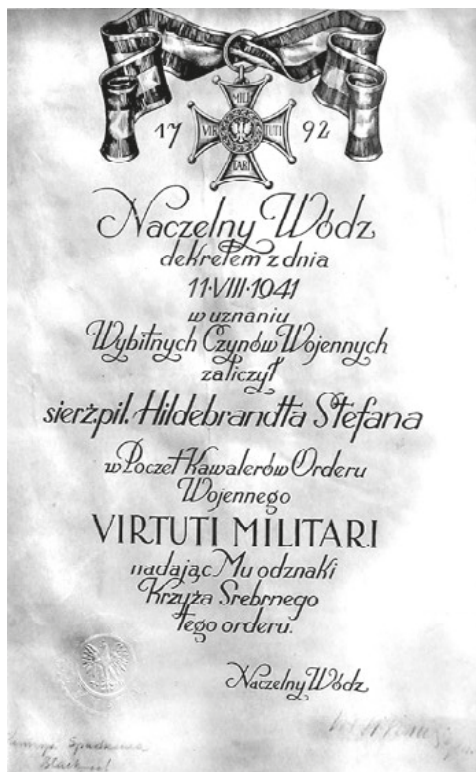

Dom rodzinny Hildebrandtów przy ul. Lipowej 31, na narożniku z ul. Kołtąją, gdzie mieszkał Stefan Hildebrandt. Pierwotnie działka sięgała aż do strumienia Żabinka
fot. Hanna Siatka

nadany 11 sierpnia 1941 r. oraz czterokrotnie Krzyż Walecznych. Tragicznym lotem okazał się dla niego i pozostałej piątki załogi ten z 16 na 17 października. Samolotem „Wellington II” nr W5579/SM-L startującego z Lindholme⁶¹ oprócz pilota sierż. Stefana Hildebrandta lecieli: por. pil. Marian Kosowski (pilot), por. nawig. Antoni Bryk (obserwator), ppor. strz. Jan Łucki (strzelec), sierż. rtg. Tadeusz Lang (radiotelegrafista) i sierż. strz. Jan Hejnowski (strzelec). Według najbardziej wiarygodnych źródeł załoga ta bombardowała Dunkierkę⁶² – francuskie miasto położone nad Morzem Północnym, niedaleko granicy z Belgią.

Wg innych wykonywała nalot na Ostendę w południowo-zachodniej Belgii lub została zestrzelona nad kanałem La Manche w drodze do Belgii.

Samolot został zestrzelony w rejonie celu przez ogień obrony przeciwlotniczej i spadł do morza. Zginęła cała załoga, a morze oddało zwłoki jedynie Tadeusza Langa i Antoniego Bryka. Ciało pozostałych czterech lotników, którymi byli: lubonianin – pilot Stefan Hildebrandt,

Jedna z niewielu pamiątek po dzielnym lubonianinie – pamiątkowy dokument stwierdzający nadanie Virtuti Militari. Na górze widok krzyża na wstędze i data ustanowienia orderu 1792, poniżej następująca treść: *Naczelnny Wódz / dekretem z dnia / 11 VIII 1941 / w uznaniu / Wybitnych Czynów Wojennych / zaliczył / sierż. pil. Hildebrandta Stefana / w Poczcie Kawalerów Orderu / Wojennego / VIRTUTI MILITARI / nadając Mu odznaki / Krzyża Srebrnego / tego orderu. / Naczelnny Wódz* (podpis nieczytelny). U dołu z lewej tłoczona pieczęć z orłem i napisem w otoku NACZELNY WÓDZ. W lewym dolnym narożniku dopisek: *Komisja Spadzowa (?) / Blackpool*. Oprawiony w ramie znajduje się u rodziny Frąckowiaków przy ul. 11 Listopada

pilot Marian Kosowski oraz Jan Hejnowski i Jan Łucki nie odnaleziono.

61 Lindholme to baza RAF położona ok. 10 km na wschód od Doncaster (hrabstwo South Yorkshire), używana podczas II wojny przez dywizyjony Polskich Sił Powietrznych 304 i 305.

62 <https://www.polishairforce.pl/dyw305straty.html> [dostęp: 25.01.2021] i <https://losses.internationalbcc.co.uk/loss/110696/> [dostęp: 25.01.2021]

Samolot Wellington II, na jakim latał w Anglii i zginął Stefan Hildebrandt
fot. <https://forum.warthunder.com> [dostęp: 25.01.2021]

Zwłoki oddanych przez morze spoczęły na cmentarzu w Blankenberge. Nagrobek ma jedynie T. Lang. A. Bryka prawdopodobnie pochowano razem, co potwierdzają niektóre dokumenty (grób o tym samym numerze 3092, rząd A, grób 21). Wg R. Jaruszkiewicza ciało lubonianina Stefana Hildebrandta po roku wyłowili Niemcy, a pochowali rodziny w miasteczku Blanko Berge⁶³.

Ze wspomnień

Andrzej Kokociński wspomina z przekazów rodzinnych:

- Babcia Michalina Wilczyńska z domu Wicorek⁶⁴, która była przyrodną siostrą ojca Stefana Hildebrandta – Józefa Hildebrandta przekazała, że dom, w którym urodził się pilot, stoi przy ulicy Lipowej 31 na narożniku z ul. Kołłątaja w Żabikowie.

- Mama pana Andrzeja – Cecylia Kokocińska z domu Wilczyńska – opowiadała, że Stefan Hildebrandt przed wojną

w czasie służby wojskowej przelatywał samolotem nad Żabikowem.

- Brat Andrzej Kokociński – Bronisław przekazał z kolei informację na temat dnia, w którym Stefan Hildebrandt wyruszył w ostatni, tragiczny lot 16 października 1941 r. Uzyskał ją od swojej żony

Janiny Kokocińskiej, której wujek – Józef Skrzypczak – był mechanikiem Stefana Hildebrandta w Anglii. Pilot ten zabierał na pokład samolotu, w bojowe loty, psa, zapewne stanowiącego swego rodzaju żywą maskotkę w jednostce. W feralnym dniu pies nie chciał wejść

Znak eskadry rozpoznawczej malowany na zielono na samolotach „Karaś” na jakich latał Stefan Hildebrandt w 1939 roku wraz z innym lubonianinem Tadeuszem Nowakiem w 3. Pułku Lotniczym

63 Źródło „Echo Lubonia” – Ryszard Jaruszkiewicz, „Bohaterski żołnierz z Żabikowa – Stefan Hildebrandt”

64 Żona powstańca wielkopolskiego Piotra Wilczyńskiego urodzona w 1895 r.

Pomnik Poległych Polskich Lotników w pobliżu lotniska w Northolt. Na jednej z tablic za pomnikiem, jako drugi od dołu, widnieje lubonianin S. Hildebrand (brakuje ostatniej litery „t”)

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Poznaniu przy ul. Szamarzewskiego 3 i w nim tablica pamiątkowa poświęcona bohaterskim lotnikom m.in. 305. Dywizjonu Bombowego „Ziemi Wielkopolskiej i Lidzkiej”, w której był Stefan Hildebrandt, ufundowana 2009 r. fot. Piotr P. Ruszkowski

na pokład samolotu, jakby przeczuwał nieszczęście.

- Innym mechanikiem w Wielkiej Brytanii, który znał Stefana Hildebrandta, był nieżyjący już Michał Kaczmarek z ulicy Kowalewskiej w Poznaniu-Fabianowie.

Na podstawie: Wspomnień rodzinnych przekazanych przez

Ślub brata Stefana – Władysława Hildebrandta (oznaczony 9) z Władysławą Kokocińską (8) – Antoni- nek ok. 1946 r. U dołu na ziemi od lewej: Tadeusz Kokociński – syn Stanisława (1), Zofia Wasiak córka Floriana (2), Nikodem Torkowski – podczaszy z butelką – mąż Anieli, siostry panny młodej (3), mu- zykant NN (4). Siedzą powyżej Bolesław Kokociński (5), Marianna Kokocińska z d. Stawska – matka panny młodej (7) z Andrzejem Kokocińskim na kolanach (6), Józef Hildebrandt – ojciec Stefana (10), Zofia z d. Kahl – druga żona Józefa (11), Stanisław Wasiak (12), NN (13). W ostatnim rzędzie stoją: Ro- man Wasiak (14), Edmund Wasiak (15), Franciszek Urbańczyk (16), Stanisława Urbańczyk z d. Kokociń- ska – siostra panny młodej (17), Aniela Torkowska – siostra panny młodej (18), Cecylia Kokocińska z d. Wilczyńska (19), Mieczysława Hildebrandt (20) i jej mąż Leon Hildebrandt – brat Stefana (21), Helena Wasiak z d. Kokocińska – siostra panny młodej (22), Florian Wasiak (23), Stanisław Kokociński – brat panny młodej (24), Urszula Hildebrandt – przyrodnia siostra Stefana (25)

Andrzeja Kokocińskiego; „Wieści Lu- bońskie” 2017-06 str. 33 Robert Wrze- siński i Piotr P. Ruszkowski „Stefan Hil- debrandt (1910-1941)”; „Echo Lubonia” Ryszard Jaruszkiewicz „Bohaterski żoł- nierz z Żabikowa – Stefan Hildebrandt”;
Robert Wrzesiński i Piotr P. Ruszkowski

Hołodyński Stefan (1908-1966)

Pochodzi z rodziny o patriotycznych i wojskowych tradycjach związanych z walką o niepodległość. Ojciec Franci- szek – zasłużony żołnierz 55. i 57. Pułku Piechoty, bracia Edmund i Mieczysław byli powstańcami wielkopolskimi. Stefan z powodu wieku został pionierem (sape- rem) kawalerii i uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939, plutonowy WP.

W zachowanym świadectwie uro- dzenia (nr rejestru 1892 /08 - w Pozna- niu) wystawionym do wojska odnoto- wano, że Stefan Hołodyński urodził się

27 sierpnia 1908 roku w Poznaniu. Z tekstu znajdującego się w rodzinnym archiwum napisanym przez Mikołaja – prawnuka „Historia mojej rodziny w latach 1918-1989 ze strony mamy Małgorzaty” wynika, iż było to na Wildzie. Jego ojciec to Franciszek, ur. 4 października 1871 roku w Szamotułach. Służył w 23. pułku armii pruskiej, później był uhonorowanym żołnierzem 55 i 57. Pułku Piechoty WP, zmarł 27 maja 1941 roku w województwie kieleckim. Matka – Zofia Hołodyńska z domu Kościuszko – spokrewniona z wodzem Tadeuszem – naczelnikiem insurekcji 1794 roku – urodziła się 24 kwietnia 1876 roku w miejscowości Oporowo, powiat Szamotuły, zmarła 14 sierpnia 1943(?) roku w miejscowości Neusiedeln. W 1897 roku⁶⁵ 26 letni Franciszek Hołodyński⁶⁶ ożenił się w Ostrorogu z 21-letnią Zofią Kościuszką⁶⁷, mieli 12 dzieci. Rodzeństwo Stefana to: bracia – Edmund Stanisław (ur. 1898 r.⁶⁸ – pilot w armii pruskiej, powstaniec wielkopolski) i Mieczysław⁶⁹ (ur. 1899 r.⁷⁰) oraz siostry – Pelagia, Czesława po mężu Wiśniewska, Janina, Bronisława, Ludwika, Barbara (zginęła z dziećmi w Auschwitz-Birkenau), Irena oraz dwoje rodzeństwa, które zmarło w dzieciństwie.

Szkołę ukończył w Poznaniu, wyuczył się zawodu siodlarza-tapicera, jednak początkowo podejmował się różnych zajęć. W końcu otrzymał pracę w zakładach umundurowania przy ulicy Kraszewskiego (późniejsze zakłady odzieżowe „Modena”). Zajmował się wyrobem siodel i uprzęży dla wojska.

Młodzieniec Stefan Hołodyński prawdopodobnie w czapce brata Edmunda – pilota

Pionier kawalerii

W rodzinnych zbiorach zachowało się zdjęcie Stefana Hołodyńskiego z 24 listopada 1929 roku, wykonane podczas odbywania służby wojskowej w Poznaniu. Należy domyślać się, iż był wtedy w 3. Szwadronie Pionierów przy ówczesnej Brygadzie Kawalerii „Poznań”. Następnie został przeniesiony do 10. Szwadronu Pionierów w Bydgoszczy przy Brygadzie Kawalerii „Bydgoszcz”, skąd w zbiorach rodzinnych są zdjęcia. Ukończył szkołę podoficerską, awansował do stopnia kaprała.

Warto podkreślić, że pojęcie wojskowe pionier to żołnierz wojsk inżyneryjnych, wyspecjalizowany w budowie

65 APP – USC Ostroróg sygnatura akt: 1919/3/71, skan 82 i 83

66 Franciszek Hołodyński (1871-1941) – jego rodzice: Feliks Hołodyński i Pelagia z d. Ciesielska

67 Zofia Kościuszko (1876-1943?) – jej rodzice: Marcel Kościuszko i Józefa z d. Staniszevska

68 APP – USC Ostroróg sygnatura: 1919/1/73, skan 156

69 Biogram Mieczysława Hołodyńskiego: „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” pod red. P.P. Ruszkowskiego i J. Karwata, Luboń 2018, str. 235

70 APP – USC Ostroróg sygnatura: 1919/1/76, skan 174

Zofia Hołodyńska z dziećmi, na kolanach trzyma Barbarę. Od lewej: Stefan, Czesława, za mamą Pelagia, dalej Ludwika, Janina i Bronisława. Na świecie nie było jeszcze Ireny

Młodsza siostra Stefana – Barbara, która zginęła wraz z dziećmi w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau

Bracia Hołodyńscy późniejsi żołnierze Wojska Polskiego. Od lewej: najmłodszy – Stefan, Edmund (siedzi) i Mieczysław

Przedwojenny
portret Stefana
Hołodyńskiego

mostów, sypaniu
szańców oraz
wszelkiego ro-
dzaju robotach
ziemnych (dziś
chętniej używa-
my synonimu
– saper). Szwa-
dron dyspono-
wał środkami
wybuchowymi
i przeprawowy-
mi. Żołnierze
służący w szwa-
dronie pionie-
rów na czapkach
nosili szkarłatne
otoki. Dowód-
ca 10. Szwadro-
nu Pionierów
w Bydgoszczy
4 maja 1932 r.
wystawił pi-
smo o nastę-
pującej treści

(oryginalna pisownia): *Niniejszym upo-
ważniam kaprala Hołodyńskiego Stefa-
na do noszenia Odznaki Pamiątkowej
Szwadronu Pionierów za nr. 101 nadanej
mu w myśl Statutów par. 5 pkt. 3 rozk.
dz. nr. 72/32. Przyznanie Stefanowi Ho-
łodyńskiemu tej odznaki, świadczy, iż
przez określony czas odbył nienagan-
ną służbę w szwadronie. Wzór i regu-
lamin Odznaki Pamiątkowej szwadro-
nów pionierów zatwierdził 13 sierpnia
1931 roku Minister Spraw Wojskowych.*

Starsi bracia Stefana też walczyli o nie-
podległość Polski już w Powstaniu Wiel-
kopolskim. Edmund – pilot – na zdjęciu
w mundurze powstańczym i Mieczysław
na zdjęciu jeszcze w armii pruskiej (jego
biogram znajduje się w książce „Lubonia-
nie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-
1919” str. 235)

Starszy pionier Stefan Hołodyński z 10. Szwadronu Pionierów w Bydgoszczy w marcu 1931 r.

Odznakę stanowi srebrny krzyż maltański o ramionach zakończonych kulkami. Ramiona - na wzór poruczyków - podzielone wzdłuż i emaliowane na przemian czarno i czerwono. W centrum umieszczono czerwono emaliowany medalion z atrybutami saperskimi: łopatę skrzyżowaną z toporkiem, na których znajduje się wybuchający granat, a spod niego zwisa kotwica. Córka Eugenia Jeczek przypomina sobie, że w książeczce wojskowej ojca było też odnotowane, że przez jakiś czas służył na Ławicy.

Stefan Hołodyński ożenił się w 1934 roku ze Stanisławą, która urodziła się

w 1909 roku na Sołaczu – miała brata oraz trzy siostry. Ukończyła edukację w Poznaniu i podjęła pracę w zakładach cukierniczych Wuka(?). Państwu Hołodyńskim przed wojną urodził się syn Stanisław Włodzimierz (1934) oraz córka Alina (1936), która zmarła 28.01.1937 r. Około 1937 roku przeprowadzili się z Poznania do Przeźmierowa (dawniej Przeźmirów).

Zmobilizowany w 1939 r. do wojska Stefan zostawił żonę z synem. Pani Stanisława musiała zatem o wszystko sama zadbać. Mieszkała, jak potocznie określano to miejsce, „na placu” przy głównej trasie prowadzącej do Berlina. (funkcjonująca w rodzinie nazwa „na placu” pochodzi stąd, że brat Stefana – Edmund miał w Przeźmierowie plac budowlany i przyjął do siebie rodzinę

Stefan Hołodyński w Wojsku Polskim – zdjęcie wykonane 24 listopada 1929 r. w Poznaniu

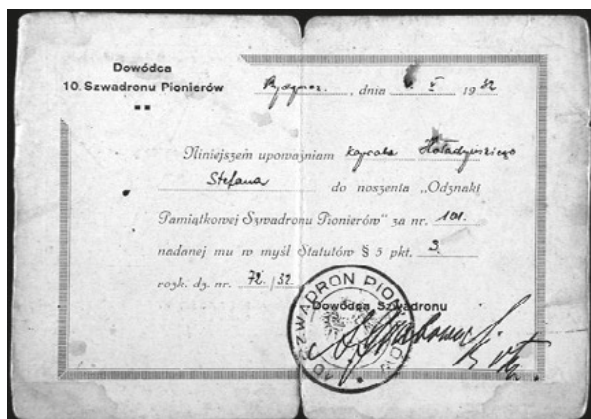
młodszeo brata). Przemieszczały się tamtędy wojska niemieckie, które często zatrzymywały się na jakiś czas, a pani Stanisława musiała im gotować.

Stefan Hołodyński na wojnę wyruszył w stopniu kaprała. Na początku znalazł się w Słonimie – na terenie (Dowództwa Okręgu Korpusu) DOK IX Brześć Litewski nad Bugiem. Z zachowanych materiałów nie wiadomo, w jakiej służył jednostce. Można domyślać się, że zapewne zmobilizowano go do 20. Ośrodka Sapersko-Pionierskiego znajdującego się w tej miejscowości. Ośrodek stanowił wówczas jednostkę, według planu mobilizacyjnego „W” miał sformować w okresie zagrożenia cztery pododdziały: Szefostwo Fortyfikacji „Baranowicze”; Dowództwo Grupy Fortyfikacyjnej nr 93; 20. batalion saperów oraz drużynę przeprawową pionierów piechoty nr 20. Mobilizacja tych pododdziałów odbyła się 23-24 marca 1939 roku. Wymienione w notatkach Stefana Hołodyńskiego z 1939 r. nazwy miejscowości wskazują, że prawdopodobnie znalazł się w szeregach Dowództwa Grupy Fortyfikacyjnej nr 93, która została

przetransportowana koleją do rejonu operacyjnego Armii „Łódź”. W materiałach udostępnionych przez córkę Eugenię Jeckel znajduje się szlak bojowy zapisany przez Stefana Hołodyńskiego. Wynika z niego, że dotarł do Częstochowy. W miejscowości Radzionków była jego pierwsza pozycja bojowa – przeżył tam bombardowanie. Następnie na jego wojennym szlaku została wymieniona miejscowość Kacprów (Kasprów), potem Wola Krzysztoporska, w której po raz kolejny doszło do bombardowania. W Łodzi Stefan Hołodyński zajmował drugą pozycję. Następnie przebywał w Warszawie. Odnotował, że w miejscowości Węgrów dostał się do niewoli. Tam też było następne bombardowanie. W zapiskach

Odznaka Stefana Hołodyńskiego – 10. Szwadronu Pionierów o wymiarach 40 x 40 mm, w ramionach krzyża czarno-czerwona emalia
fot. Piotr P. Ruszkowski

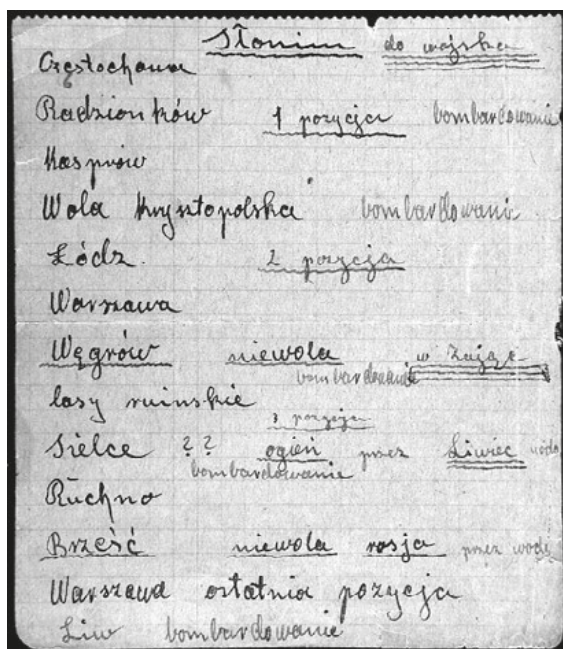
Legitymacja wydana w Bydgoszczy w maju 1932 r. uprawniającą kaprała Stefana Hołodyńskiego do noszenia Odznaki Pamiątkowej Szwadronu Pionierów

Rodzice Stefana – ojciec Franciszek zasłużony żołnierz 55. i 57. Pułku Piechoty Wojska Polskiego i matka Zofia z domu Kościuszko spokrewniona z wodzem – Tadeuszem Kościuszką – naczelnikiem insurekcji 1794 r.

pojawia się pojęcie „w zajęć”, trzykrotnie podkreślone, czyli informacja, że udało mu się uciec z niewoli. Córka Eugenia opowiada, jak ojciec wspominał, że w ucieczce pomógł mu znajomy sprzed wojny Niemiec (na Wildzie mieszkało dużo Niemców). Kiedy ten niemiecki żołnierz miał wartę, kazał upozorować Stefanowi Hołodyńskiemu, że pod płotem załatwia niby potrzebę fizjologiczną, tymczasem jeniec w pozycji kucanej dokonał podkopu pod ogrodzeniem i opuścił obóz. Potem odnotował, że przebywał w lasach ruśkich (???). Trzecia pozycja zaznaczona w zapiskach to Siedlce, gdzie był ogień oraz bombardowanie. Przedostał się w Siedlcach przez rzeczkę Liwiec do

Zapiski Stefana Hołodyńskiego z 1939 roku – początku II wojny światowej

Urodzone w Oporowie w 1876 roku siostry bliźniaczki Zofia i Helena Kościuszko z rodziców Marcelego i Marianny z domu Staniszewskiej w wieku 21 lat brały ślub w tym samym dniu, w równych sukniach, w 1897 roku. Zofia Kościuszko z Franciszkiem Stanisławem Hołodyńskim (rodzice Stefana – para z prawej) i Helena Kościuszko ze Stefanem Napierałą* (para z lewej). Pośrodku drużny kuzynki pań młodych

miejsowości Ruchno. Stamtąd dotarł do Brześcia Litewskiego nad Bugiem. W notatkach znajduje się podkreślony zapis „*Brześć niewola Rosja przez wodę*”. To może znaczyć, że Stefan Hołodyński drugi raz znalazł się w niewoli, tym razem radzieckiej, skąd uciekł przez wodę. Dalszy końcowy zapis na kartce z 1939 r. – *Warszawa ostatnia pozycja Liw bombardowanie*. To znaczy, że Stefan Hołodyński ponownie dotarł do Warszawy, gdzie zastała go kapitulacja obrońców stolicy. Jak wspominał rodzinie, ukrywał się na cmentarzu, pośród

ruin i zgliszczy. Jednak udało mu się wydostać z tego wojennego piekła. Z zapisów wynika, że na swoim szlaku bojowym przeżył też kolejne bombardowanie w miejscowości Liw.

Warto przypomnieć, że Brześć nad Bugiem zdobył Wehrmacht, który zgodnie z zawartym porozumieniem pomiędzy stronami niemiecką i sowiecką przejęła Armia Czerwona. Rozkaz przejęcia od Wehrmachtu Brześcia nad Bugiem, sowiecka 29. Brygada Pancerna dostała 22 września 1939 roku. W tym celu uzyskała wzmocnienie o 151. Pułk

* APP – USC Ostroróg sygnatura akt: 1919/3/71, skan 84 i 85

Stefan Hołodyński (w środku) – chorąży sztabu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej przy parafii Zmartwychwstania Pańskiego na poznańskiej Wildzie

Pamiątkowe zdjęcie ślubne Stefana i Stanisławy Hołodyńskich – 1934 rok

Stefan Hołodyński na motorze

Strzelecki, który wysłano transportem kolejowym. Do miasta brygada ruszyła batalionami. Pierwszy z nich znalazł się w Brześciu w godzinach przedpołudniowych. Natomiast pozostała część przyjechała do godziny 13 i ześrodkowała się we wschodniej części miasta. Przed wejściem do gmachu Urzędu Wojewódzkiego została zainstalowana prowizoryczna trybuna, z której dowódca niemieckiego XIX Korpusu Pancernego – generał Heinz Guderian oraz dowódca 29. Brygady Pancerniej – kombrig

Do ślubu w 1934 r. Stefan Hołodyński (centralnie) jechał karocą. Z lewej brat Mieczysław, z tyłu szwagier (świadek), z prawej ojciec Franciszek Hołodyński

Siemion Kriwoszejn odebrali wspólną defiladę pododdziałów niemieckich oraz radzieckich. W ten sposób sowiecka 4. armia osiągnęła jeden ze swoich najważniejszych celów. Sowietci przejęli znaczne ilości mienia wojskowego i jeńców polskich, których okupant niemiecki nie zdążył ewakuować.

W trakcie pobytu w niewoli Stefan Hołodyński dostał od jednego

niemieckiego jeńca na pamiątkę szczyrych przedstawiający strażaka ratującego dziecko. Na szczyryku jest wypisana inskrypcja w języku niemieckim, z przybliżonym tłumaczeniem: „Bogu oddać cześć, a bliźniego w obronę. Bóg strzeże prawdy”. Córka Eugenia wspomniała, że ojciec ten szczyryk nosił przy sobie codziennie.

Po wielu trudach, przeważnie na piechotę, dostał się do Poznania. Najpierw do rodziny żony Stanisławy. Kiedy zapukał do drzwi, myślano, że to żebrak i podano mu kromkę chleba. Rozpoznano go dopiero podczas rozmowy, że szczęścia wszyscy się popłakali. Jak tylko dowiedział się, że jego żona i syn żyją i nigdzie nie wyjechali, to po krótkim odpoczynku wyruszył do Przeźmierowa do swoich najbliższych.

Stefan Hołodyński (siedzi pierwszy z lewej) w Wojsku Polskim w Poznaniu 1929 rok

Pod koniec wojny koło domu państwa Hołodyńskich szły wojska sowieckie. Znowu, jak na początku wojny, pani Stanisława musiała im gotować...

Po zakończeniu wojny w maju 1945 roku Stefan Hołodyński był w ludowym Wojsku Polskim w Częstochowie. Żołnierze brali wtedy udział w procesji Bożego Ciała. Plutonowemu Stefanowi Hołodyńskiemu jako uczestnikowi walki zbrojnej z Niemcami w latach 1939-1945 rozkazem z dnia 22 lipca 1945 roku Naczelny Dowódca Wojska Polskiego nadał Odznakę Grunwaldzką nr 202346 (Poznań, 26 czerwca 1947 roku, nr 158158). Tę samą datę, 26 czerwca 1947 r. nosi dyplom potwierdzający, iż minister obrony narodowej – marszałek Polski Michał Żymierski nadał Stefanowi Hołodyńskiemu „Medal Zwycięstwa i Wolności”. Uchwałą Rady Państwa z dnia 16 stycznia 1985 roku (nr legitymacji 120-85-26 MW) został odznaczony Medalem „Za udział w Wojnie Obronnej 1939”.

Po kilku latach po wojnie Stefan i Stanisława przeprowadzili się na inną ulicę w Przeźmierowie. Urodziła się im wówczas córka Eugenia, która z czasem podjęła naukę w szkole podstawowej w Przeźmierowie. Wspomina – *W domu nie było jeszcze elektryczności, więc lekcje musiałam*

Scyzoryk ze strażackimi atrybutami, z którym Stefan się nie rozstawał – pamiątka i dar z czasów niewoli niemieckiej

Pamiętkowe zdjęcie z wojska – Stefan Hołodyński stoi w środku

Ludowe Wojsko Polskie w 1945 roku w Częstochowie z honorami uświetniało święto kościelne Boże Ciało. Stefan (2. w 1. rzędzie). Kilka lat później, po okrzepnięciu nowej władzy socjalistycznej w Polsce, sytuacja odwróciła się i rozpoczęły się represje wobec kościoła i jego hierarchów

Plutonowy Stefan Hołodyński (z lewej) z karabinem, w bezpośredniej asyście przy baldachimie, na pierwszej po wojnie procesji Bożego Ciała na Jasnej Górze w Częstochowie w 1945 roku

W pamiątkach rodzinnych pieczołowicie przechowywane jest wycięte z prasy (niestety, nie wiadomo jakie) zdjęcie z niewoli niemieckiej, na którym Stefan Hołodyński na dalszym planie (oznaczony strzałką)

odrabiać przy lampie naftowej. Mama Stanisława prowadziła gospodarstwo domowe, a tato był komendantem Straży Pożarnej w Poznaniu.

Stefan Hołodyński pełnił funkcję powiatowego komendanta Straży Pożarnej. Prowadził inspekcje, brał udział w poświęcaniu sztandarów oraz wozów strażackich. Ponadto był sędzią w zawodach Ochotniczych Straży Pożarnych. Za pracę w pożarnictwie Zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych 21 lutego 1972 roku (nr legitymacji 1631/II/72) został wyróżniony Odznaką „20 lat w Służbie Narodu”.

Córka opowiada, że w okresie PRL nie mógł chodzić w mundurze do kościoła

Łoś syna Stanisława

Latem 1953 roku syn państwa Hołodyńskich dostał wezwanie do Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”. Otrzymał nakaz wyjazdu do Oświęcimia, by pomagać w odgruzowywaniu obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. Następnie został wezwany do odbycia służby wojskowej. W wojsku był na pograniczu polsko-niemieckim w miejscowości Dołuje koło Szczecina. Kiedy wrócił do Lubonia, założył własną

Pamiątkowe zdjęcie przed sztucznym pejzażem – tłem do zdjęć z Częstochowy z 10 maja 1945 roku. Stefan Hołodyński siedzi 2. z prawej, oprócz niego na odwrocie podpisali się koledzy ze zdjęcia: L. Dąbrowski, W. Duszczyk, J(?). Chałupka, Ig. Gosiniak(?), K. Burek(?), St. Celka, J. Korcz

rodzinę i wyprowadził się do „Lubonianki”. Stanisław Hołodyński, na którego przeważnie mówiono Włodzimierz, zmarł w 2008 r.

Jesienią 1953 roku państwo Hołodyńscy zamieszkali przy ulicy Kościuszki w Zabikowie – naprzeciw dawniejszego

Medal „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939” przyznany Stefanowi Hołodyńskiemu 16 stycznia 1985 r.

Rodzina Stefana i Stanisławy Hołodyńskich. Z tyłu syn Włodzimierz, z przodu córka Eugenia. Stefan w mundurze strażackim z odznaczeniami

Rodzina Hołodyńskich po wojnie. Stanisława siedzi z córką Eugenią na rękach. Ojciec rodziny – Stefan w teatralnym przebraniu brał udział prawdopodobnie w przedstawieniach któregoś z lokalnych stowarzyszeń. Syn Włodzimierz w mundurku harcerskim

Strażacki wóz bojowy dla Ochotniczej Straży Pożarnej miasta Luboń. GM 8 – gaśniczy Star A20, wyposażony w silnik benzynowy, rzędowy, 6-cylindrowy S42; moc: 85 KM; długość: 5,86 m, szerokość i wysokość: 2,2 m; masa: 3 360 kg. Pojazd nie miał fabrycznie wbudowanego zbiornika wodnego, posiadał motopompę o wydajności 800 l/min.

Powiatowy Komendant Straży Pożarnej Stefan Hołodyński w świątecznej defiladzie prowadzi oddział

Stefan Hołodyński (z prawej) z bratem Edmundem (z lewej) przy strażackiej motopompie

Stefan Hołodyński jako zasłużony strażak, pełnił funkcję powiatowego komendanta Straży Pożarnej. Zdjęcie pamiątkowe z lat 50. XX w. – uroczyste przekazanie wozu strażackiego dla żabikowskiej OSP. Stefan Hołodyński z małżonką siedzą centralnie (oznaczeni 12 i 13) poniżej córka Eugenia (11). Rozpoznani także na zdjęciu: siostry Świerczyńskie (4 i 5) – córki komendanta Milicji Obywatelskiej (MO) w Luboniu Kazimierza Świerczyńskiego i jego żony (15 i 16), Józef Kubiak* (17), Marcin Szymański** (18), Zenon Twardowski (19) i jego żona (24), Edmund Hołodyński - brat Stefana (22) komendant straży w Przeźmierowie, Szajek – kierowca (32), Kazimierz Hojan (33). Na zdjęciu jest też komendant straży pożarnej ze Stęszewa z żoną i córką (21, 14, 3) oprac. Piotr P. Ruszkowski

Wystawa sprzętu pożarniczego Komendy Zawodowej Straży Pożarnej przy Poznańskich Zakładach Nawozów Fosforowych Przedsiębiorstwo Państwowe Luboń k/Poznań – na co wskazuje pieczęć na odwrocie zdjęcia

* Biogram Józefa Kubiaka – „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” pod red. P.P. Ruszkowskiego i J. Karwata, Luboń 2018, str. 314

** Biogram Marcina Szymańskiego – „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” pod red. P.P. Ruszkowskiego i J. Karwata, Luboń 2018, str. 538

Medal Zwycięstwa i Wolności 1945 – państwowe odznaczenie wojskowe ustanowione dekretem Rady Ministrów 26.10.1945 r. otrzymał m.in. Stefan Hołodyński

Odznaka Stefana Hołodyńskiego
W Służbie Narodu
XX – za 20 lat strażackiej służby

„Metra”, potem i dziś sklepu „Społem”. Pani Eugenia wspomina o wydarzeniach Powstania Poznańskiego Czerwca 1956 roku, że ojciec był wtedy ubrany w strażacki mundur i musiał taksówką uciekać, by nie zostać zaatakowany.

Córka Eugenia Jeckel podkreśla, iż ojciec do końca życia był sprawny umysłowo. Zmarł w 1996 roku.

Spisano na podstawie: informacji córki - Eugenii Jeckel, która udostępniła też archiwalne materiały rodzinne, publikacji – Mieczysław Hołodyński w „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”, str. 235.

Robert Wrześniński, Piotr P. Ruszkowski

Kaczmarek Jan (1905-1991)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w Batalionie Obrony Narodowej „Żabikowo”

Urodzony 30.10.1905 r. w miejscowości Dopiewiec, ojciec Franciszek (handlarz), matka Jadwiga z domu Jaśkiewicz⁷¹. Miał podstawowe wykształcenie.

W aktach ZBoWiD został zapisany jedynie przebieg jego służby w ON.

Był do tej formacji zmobilizowany w maju 1939 r., otrzymał stosowne umundurowanie i przeszedł ćwiczenia wojskowe. Ponownie zmobilizowany 24.08.1939 r. do Obrony Narodowej „Żabikowo” i przydzielony do dowództwa 57. Pułku Piechoty im. Karola II króla Rumunii w Poznaniu. Odnotowano, że z Armią „Poznań” walczył na froncie w miejscowościach: Łęczyca - Piątek - Kutno - Sochaczew. Do niewoli dostał się 18.09.1939 r. w Sochaczewie. Został z niej zwolniony do domu 09.10.1939 r.

W tym grobie na żabikowskim cmentarzu spoczywają m.in. Jan i Jadwiga Kaczmarmowie
fot. www.pro-gjs

71 Archiwum Państwowe w Poznaniu – Konarzewo (USC), sygnatura: 1873/1/174, skan 398.

Miał żonę Jadwigę (1899-1986), zmarł 22.12.1991 r. i spoczywa wraz nią na żabikowskim cmentarzu.

Mieszkali przy ul. Okrzei pod numerem 36.

Należał od 23.07.1984 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 271831, leg. 176531.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzeński

Kaźmierczak Stefan (1913-1993)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w 55. Poznańskim Pułku Piechoty w Lesznie, uciekinier z niewoli, starszy strzelec WP.

Urodził się 20.08.1913 r. w miejscowości Wiórek województwo Poznań, ojciec Antoni, matka Antonina z domu Ratajczak. Miał ukończoną szkołę podstawową i zawodową.

W 1937 r. awansował do stopnia starszego strzelca.

W aktach ZBoWiD jest informacja, że z 55. Poznańskim Pułkiem Piechoty w Lesznie w sierpniu 1939 r. został przewieziony do Kutna i od 01.09.1939 r. walczył z nieprzyjacielem. Poprzez Warszawę wycofał się na Lublin, Zamość. W drodze powrotnej w okolicach Łodzi dostał się do niemieckiej niewoli, z której uciekł po dwóch dniach i skierował się do Lubonia. Odnotowano, że był

inwalidą kat. II z zaleceniem – niewszkoleny do pracy.

Był żonaty, zmarł we wrześniu 1993 r.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Jana Mazurka 11.

Odznaczenie: Medal za udział w wojnie obronnej 1939 r. (8-84-68 MW).

Należał od 12.08.1976 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 253168, leg. 37438/31, potem 175568.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzeński

Kozłowski Antoni (1918-1992)

Ochotnik, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. z 17. Pułkiem Ułanów Wielkopolskich im. króla Bolesława Chrobrego w Lesznie

Urodził się 15 grudnia 1918 r. w miejscowości Bieżyń gmina Krzywiń powiat Kościan. Jego ojcem był Paweł (1869-1951), a matką Franciszka z d. Małyszek (1876-1929), oboje pochodzili z Bieżyń, pobrali się w 1893⁷² roku. Antoni był ich najmłodszym – piętnastym dzieckiem. Jego rodzeństwo: Franciszka (1895⁷³-1982) mieszkała w Dolnym Lasku. Wojciech (1900⁷⁴-1940) był policjantem, został zamordowany przez NKWD⁷⁵. Gdy szedł na wojnę, jego córeczka miała 9 lat, a synek – 7. Józef (1902⁷⁶-50.) przed wojną służył zawodowo w wojsku, strzegł granicy z Rosją

72 Archiwum Państwowe w Lesznie (APL) – USC Lubiń sygnatura: 429/2.1/59, skan 36

73 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/70, skan 186

74 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/85, skan 71

75 Aspirant Wojciech Kozłowski (1900-1940), powstaniec wielkopolski, od 1924 r. w Policji Państwowej. Od 1936 r. do września 1939 r. zastępca komendanta Posterunku w Łopusznie. Odznaczony Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę i Brązowym Krzyżem Zasługi. Zamordowany w Twerze, pochowany w Miednoje. W miejscowości Łopuszno znajduje się dąb pamięci policjantów posadzony w ramach akcji „Katyń... ocalić od zapomnienia”.

76 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/91, skan 50

Antoni Kozłowski w mundurze ułańskim
i z szablą

na kresach wschodnich, zapewne więc był w KOP (Korpus Ochrony Pogranicza)⁷⁷. Po wojnie mieszkał w Lęborku. Jan (1905⁷⁸-1905⁷⁹), żył 4 miesiące, Czesław (1906⁸⁰-80.) mieszkał we Francji, Ignacy (1907⁸¹-70.) mieszkał w miejscowości Zbęcz. Stanisław (1909⁸²-1909⁸³), żył 3 tygodnie, Marianna po mężu Mania (1910⁸⁴-?). Jej córka Irena wyszła za mąż za Andrzeja Szmyta – to rodzice burmistrza Lubonia w latach 2006-2014 – Dariusza Szmyta. Jadwiga (1911⁸⁵-?),

zmarła w wieku dziecięcym, Paweł (1913⁸⁶-1913⁸⁷), żył 1 miesiąc, Jan (1917-1992), prowadził gospodarstwo rolne w Bieżyniu. Byli jeszcze Józia i Stefcio którzy też zmarli w dzieciństwie.

Nasz bohater Antoni Kozłowski po ukończeniu 4 klas Szkoły Podstawowej

Antoni Kozłowski za młodu

w Bieżyniu w 1932 r. pomagał ojcu w gospodarstwie rolnym. Do wojska zgłosił się na ochotnika, co zostało odnotowane

77 Starszy sierżant; jeniec wojenny Stalag XXI B. <https://www.straty.pl/pl/szukaj> [dostęp: 26.01.2021]

78 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/94, skan 289

79 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/3.1/96, skan 163

80 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/97, skan 118

81 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/97, skan 373

82 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/103, skan 55

83 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/3.1/105, skan 26

84 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/106, skan 71

85 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/106, skan 450

86 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/1.1/112, skan 55

87 APL – USC Lubiń, sygnatura: 429/3.1/114, skan 32

w aktach ZBoWiD i co potwierdza również żona Antonina. Służbę rozpoczął 2 listopada 1936 r. w 17. Pułku Ułanów Wielkopolskich w Lesznie, czyli, jak to określa żona, przy „żółtych ułanach” (od koloru otoków na czapkach). Wcielono go do szwadronu Ciężkich Karabinów Maszynowych. Ze wspomnień żony Antoniny przytoczymy fakty: o pobycie męża w Grudziądzu. Można się domyślać, że był w Centrum Wyszkołenia Kawalerii. 15 września 1938 r. ze specjalnością: celowniczy CKM i KM został przeniesiony do rezerwy, awansowany w tym dniu do stopnia starszego ułana (kategoria wojskowa pierwsza, rodzaj broni – kawaleria, nazwa specjalności wojskowej – obsługa CKM i KM plutonu kawalerii). Żona

Antoni Kozłowski po wojnie (zdjęcie z legitymacji ZBoWiD-u)

Rodzice Antoniego – Paweł Kozłowski i Franciszka z d. Małyszek

wspominała też, że po zakończeniu czynnej służby wojskowej, Antoni planował podjąć pracę w Policji Państwowej jak starszy brat Wojciech.

W albumie rodzinnym zachowało się zdjęcie, na którym najstarszy brat Antoniego – Wojciech Kozłowski w mundurze powstańca wielkopolskiego, późniejszy policjant zamordowany w Twerze i zakopany w Miednoje w 1940 roku

Z lewej Antoni Kozłowski, obok niego, rok starszy brat Jan, zdjęcie wykonane w 1929 r.

Pozostawał bez pracy do 16 sierpnia 1939 r. W ramach mobilizacji, dzień później został powołany do macierzystej jednostki – 17. Pułku Ułanów Wielkopolskich do Leszna, o poszerzonej już nazwie, im. króla Bolesława Chrobrego. – *W kampanii wrześniowej jednostka moja weszła w skład Armii „Poznań”, gdzie brałem udział w walkach z najeźdźcą pod Kutnem, nad Bzurą, w Puszczy Kampinoskiej, pod Sobótką, na Górze Kalwarii, w Warszawie. W bitwie pod Sobótką w dniu 9 września 1939 r. zostałem ranny w rękę i głowę. Po poddaniu Warszawy w dniu 27.09.1939 r. zostałem wzięty do niewoli i zwolniony z niej 7.10.1939 r. – napisał w życiorysie zachowanym w aktach związku kombatanów.*

Antonina Kozłowska wspomina, że mąż opowiadał jej, jak z pozostałymi żołnierzami ukrywał się w Warszawie w piwnicach. Jednak potem musieli wyjść i poddać się. Niemcy wraz z innymi jeńcami wypuścili go, rannego w rękę i czoło, trafiony odłamkiem.

W 1940 r. rozpoczął pracę w dawnych Zakładach H. Cegielski w Poznaniu, podczas okupacji nazywały się DWM. Na początku 1941 r. wywieziono go do Niemiec do prac przymusowych w Fabryce Broni i Amunicji w Karlsruhe. Kiedy w końcu 1942 r. zachorował ojciec, otrzymał urlop i przyjechał do Polski. Niemcy zmusili go tu do pracy w rodzinnej wsi w niemieckim gospodarstwie.

Antoni Kozłowski podczas przymusowych robót w Niemczech. Lubonianin i kobieta po lewej posiadają charakterystyczne naszywyki z literą „P”

Pluton, w którym służył Antoni Kozłowski (3. z lewej w ostatnim rzędzie z zadartą głową)

Pamiątkowe zdjęcie z kolegami ułanami i psem zaprzyjaźnionym z końmi

Zdjęcie ślubne Antoniego Kozłowskiego z Antoniną Małyszczak

Po wyzwoleniu od 1945 r. pracował jako ślusarz w Zakładach H. Cegielski w Poznaniu. 28.10.1949 r. na podstawie rozkazu MON nr 184 z 07.12.1948 r. został przeniesiony do rezerwy. Zatrudniono go od 20 października 1953 r. w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Poznaniu (ZNTK) na stanowisku odlewnika, gdzie pracował do przejścia na emeryturę 31 grudnia 1978 r.

Należał od 3 kwietnia 1981 r. do Koła ZBoWiD przy ZNTK w Poznaniu nr 263273 (leg. 47543/31, od 31.08.1984 r. leg. 173233). 30 października 1990 r. przeniósł się do Koła Żabikowo.

Odznaczenia: 23 maja 1984 r. otrzymał Medal za udział w wojnie obronnej 1939 r. (nr 273-84-58).

Związek małżeński zawarł 16 września 1945 r. w kościele w Lubiniu z Antoniną Małyszczak (ur. 20.11.1923 r. w miejscowości Mościszki, za Bieżyńcem, gm. Krzywiń powiat Kościan). Jej rodzicami byli Władysław (1900-1963)

i Antonina (1898-1976). Pani Antonina podczas okupacji hitlerowskiej od 17 roku życia musiała pracować w majątku w Mościskach. Po wojnie przez 7 lat była zatrudniona w lubońskich Zakładach Fosforowych. Następnie

Jedno z ostatnich zdjęć Antoniego Kozłowskiego z wnukiem

pracowała 15 lat przy surowcach wtórnych na Żegrzu w Poznaniu jako brakarz wagowy.

Antoni Kozłowski po ślubie podjął pracę w Zakładach H. Cegielski w Poznaniu. Zamieszkał w 1945 roku u swojej siostry Franciszki w Dolnym Lasku. Po pół roku żona przeprowadziła się do niego z synkiem Bernardem. Tu mieszkali przez rok, następnie przenieśli się do Górnego Lasku, gdzie przez 13 lat mieszkali u państwa Roszaków. Na kupionej działce przy nowej ulicy Buczka jako pierwsi, pod numerem 11 postawili dom. Naprzeciw były pola.

Mieli jednego syna – Bernarda (1946–2011). Z zawodu był elektrykiem, przez szereg lat pracował w „Elektromontażu”. Nadzorował też prace przy Autostradzie. Żona Bernarda – Wanda z domu Gancarczyk (1955–1982) – zmarła w wieku 27 lat, gdy ich córeczki były małe: Bernadeta – 6 lat, Alicja – 7 lat. Bernadeta po mężu Dondajewska mieszka w Luboniu. Ich dzieci: Marcin i Martyna. Natomiast Alicja po mężu Wolska osiedliła się w Gdańsku. Jej dzieci: Wiktor, Iga i Antoni.

Antoni Kozłowski przeszedł na emeryturę w wieku 60 lat. Po kilku latach, na skutek rany odniesionej w głowę podczas wojny w 1939 r. miał zaniki pamięci.

Zmarł 8 czerwca 1992 r. Spoczywa na cmentarzu w Żabikowie.

Na podstawie: akt ZBoWiD, Koło przy ZNTK i Koło Żabikowo; wspomnień oraz udostępnionych dokumentów przez żonę Antoninę Kozłowską, korespondencji wnuczki – Bernadety Dondajewskiej; publikacji „Rocznik Historyczny Lubonia” tom 2 str. 102; „Więści Lubońskie” 2014-02, str. 30 Robert Wrzeński „Żółty ułan ochotnik”.

Robert Wrzeński, Piotr P. Ruszkowski

Grób Antoniego Kozłowskiego na cmentarzu w Żabikowie fot. www.pro-gis

Krause Feliks (1912–1992)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 7. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej w Poznaniu, jeniec wojenny, bombardier WP

Urodzony 09.11.1912 r. w Środzie Wlkp., ojciec Augustyn, matka Władysława z domu Gaz. Miał podstawowe wykształcenie.

Przed wojną odbył zasadniczą służbę wojskową w 17. Pułku Artylerii Lekkiej w Gnieźnie.

Został zmobilizowany na wojnę do 7. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej w Poznaniu i wymaszerował na front przez Pyzdry, Kutno. Wziął udział w obronie Warszawy do 27.09.1939 r. Do niewoli niemieckiej został wzięty 28.09.1939 r. Z obozu jenieckiego był zwolniony 12.10.1939 r.

Zmarł 21.01.1992 r. i spoczywa na żabikowskim cmentarzu.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Okrzei 22.

Należał od 1977 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach

Grób Feliksa Krausego na żabikowskim cmentarzu fot. www.pro-gis

Chemicznych nr 251078, leg. 35348/31, potem 176821.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzesiński

Król Gracjan (1910-1992)

Nauczyciel muzyki, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. jako adiutant dowódcy Batalionu ON „Poznań II”⁸⁸, ppor. WP

Trojga imion – Gracjan Henryk Walenty Król urodził się 4 października 1910 r. w Kórniku. Imię ojca Wincenty. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Lesznie. Jako nauczyciel muzyki i śpiewu pracował od 1936 r. w lubońskich szkołach. Współzałożyciel i dyrygent

Ppor. Gracjan Król (ok. 1939 r.) w mundurze 55. Pułku Piechoty. Na kieszeni odznaka Szkoły (kursu) Podchorążych Rezerwy Piechoty, na koalicynce naramiennej do pasa głównego: Państwowa Odznaka Sportowa (góra) i Odznaka Strzelecka

chóru „Bard”. Na pogrzebie śp. ks. Stanisława Streicha zamordowanego podczas sprawowania mszy św. dla dzieci 27 lutego 1938 roku, Gracjan Król dyrygował połączonymi chórami: kościelnym z Lubonia, „Koło Polskie” z Żabikowa Starego, „Bard” z Lubonia, „Koło Śpiewu im. Paderewskiego” z Żabikowa Kolonii oraz „Harmonia” z Lasku.

Zmobilizowany w 1939 r. – został adiutantem dowódcy Batalionu Obrony Narodowej (ON) „Poznań II”. Walczył w szeregach tej formacji aż do kapitulacji.

88 Gracjan Król jako adiutant jest wymieniany m.in. przy biogramach: Bolesława Domka (1910-1988) w „RHL” t. 2, str. 60; Jana Jasika (1907-1983) w „RHL” t. 2, str. 80; Antoniego Podbylskiego (1909-2005) w „RHL” t. 2, str. 173; Piotra Wojciechowskiego (1906-1987) w „RHL” t. 2, str. 241; Józefa Betkowskiego (1909-1976) w „RHL” t. 3, str. 112;. Jako muzyk występuje w: „Nad mogiłą kapłana-męczennika” w „RHL” t. 3, str. 68; „Siebert Stanisław (1914-2001)” w „RHL” t. 4, str. 170;

Gracjan Król (siedzi 3 z lewej) był w pierwszym Zarządzie Koła Śpiewu „Bard” (5.01.1936 r.) Ponadto siedzą od lewej: Płatkiewicz, Parobkiewiczówna, za G. Królem – Stanisław Skrzypczak (sołtys Lubonia), Ulatowska, Onderka, stoją: Banach, Stanisław Siebert*, Michałek, Robiński, Borden i Ostrowski
fot. ze spuścizny Stanisława Sieberta

Dostał się do niewoli niemieckiej z której uciekł w Żyrardowie. Ukrywał się w Łodzi, następnie udał się do Zakopanego, gdzie organizował przerzuty osób na Węgry. Jest też wielce prawdopodobne, że tu współdziałał z Ludwikiem Boczoniem, przedwojennym kierownikiem szkoły w Żabikowie Kolonii (SP 1), którego z racji wykonywanego zawodu nauczyciela zapewne dobrze znał. Ludwik Boczoń w Zakopanem, gdzie mieszkał z rodziną po przejściu na emeryturę, aktywnie działał w konspiracji

m.in. w organizacji „Komenda Obrońców Polski”, a następnie Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) i Armii Krajowej (AK) pod pseudonimami „Kaktus” i „Baca”⁸⁹. Przez jakiś czas Gracjan Król przebywał w Krakowie. Tu m.in. spotkał się z bratem Januszem⁹⁰, który przyjechał z Lubonia by ostrzec go, że jest poszukiwany przez Niemców. Informacja od rodziny jest też taka, że jako na oficerze Obrony Narodowej hitlerowcy wydali na niego trzykrotny wyrok śmierci. Niektórzy jego koledzy zostali straceni w więzieniu

89 O rodzinie Boczoniów oraz jej lubońskich związkach i konspiracyjnej działalności patrz rozdział: „Saga rodu Boczoniów” w „RHL” tom 4, str. 11-68.

90 Janusz Król (1915-2000) znany z publicznej i społecznej działalności w Luboniu. Patrz „Wieści Lubońskie” 2000-09, str. 27 Robert Wrzesiński „Nieprzeciętny człowiek”; kierownik budowy nowego gmachu Szkoły Podstawowej nr 3 w Luboniu, Radny Miejskiej Rady Narodowej w latach 1984-1988.

* Biogram Stanisława Sieberta (1914-2001) patrz: RHL t. 4, str. 170.

Pamiętkowe zdjęcie chóru „Bard” w święto 3 maja 1936 r. na tle szkoły w Luboniu. Z opisu umieszczonego w kronice wynika, że około 1/3 członków brakuje na zdjęciu. Siedzą w 1. rzędzie od lewej: Robiński, Banach, inż. Dzierzbicki, Onderka, Gracjan Król – dyrygent, Stanisław Skrzypczak – soltyś, Ulatowska, inż. Sztark, Otocki, Zimny, Ostrowski, Kurowska, A. Kujawa. W 2. rzędzie stoją: Skrzypczakówna, Gajdzińska, Trittówna, Sytkówna, Aniołówna, Mankiewiczówna, Parobkiewiczówna, Matuszczakówna, M. Andrzejewska, Piniewska, Rychterówna, Płocieniczak, Bordówna, Parobkiewiczówna, Michałek. W 3. rzędzie: Sieradzki, Mańczak, Ryszewski, Tórz, Klitschkówna, W. Ratajczakówna, F. Andrzejewska, Ratajczakówna, Dauer, Michalczyk, Ratajczak. W 4. rzędzie (górze): Nawrocki, Stanisław Siebert, Borden, Janusz Król, E. Sieracki, Siłacz, Br. Kaczmarek, Ziętek, J. Anioła

na ul. Młyńskiej w Poznaniu. Bracia Gracjan i Janusz Królowie planowali wspólnie uciec do polskiego wojska na Zachód. Jednak w 1940 r. w czasie, gdy mieszkali w pensjonacie „Helenka” w Zakopanem, aresztowało ich gestapo. Spędzili 7 miesięcy w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. Gracjan siedział pod fałszywym nazwiskiem, stąd Niemcy nie zorientowali się, że ma już trzy wyroki śmierci. Po śledztwie wraz z bratem znalazł się w obozie Sachsenhausen-Oranienburg⁹¹. Gracjan po zakończeniu kary obozu miał dodatkowo jeszcze spędzić 15 lat w więzieniu.

Jednak wojna się skończyła i po wyzwoleniu obozu przez Anglików Gracjan Król znalazł się wśród wyzwolonych Polaków w Lubece w Niemczech. Zajął się w pracy przy wojsku amerykańskim, zajmował się m.in. organizacją wyjazdów do USA, sam jednak pozostał w Niemczech.

Będąc z zawodu nauczycielem, opiekował się na obczyźnie polskimi dziećmi, zorganizował dla nich szkołę. Utworzył też polski młodzieżowy chór „Orzeł Biały” liczący 100 osób, którego był dyrygentem. Przyjeżdżał z koncertami do Polski. Występował z chórem

⁹¹ W książce „200 lat oświaty w Luboniu” na str. 105, podano, że Gracjan Król był więźniem obozu koncentracyjnego w Dachau.

Gracjan Król (siedzi z prawej) jako nauczyciel w szkole w Lasku (SP 4) – klasa VII 1938 rok. W środku – kierownik Bolesław Romanowski, druga od lewej – Ludwika Dymkowska, trzecia – Karolina Mazepa

m.in. w parku Wilsona w Poznaniu, czy w Ciechocinku. Gracjan Król stworzył także młodzieżowy zespół śpiewu skupiający osoby z miejscowości: Braunschweig, Hildesheim, Hannover.

Ożeniony był z Niemką – Renate, zmarł na obczyźnie, w Niemczech 2 sierpnia 1991 r. mając niespełna 81 lat. Spoczywa na rodzimej ziemi

Pieczętka Bardu: W środku symboliczna harfa, na otoku napisy: KOŁO ŚPIEWU „BARD” – u dołu: Oddział w Luboniu

Grobowiec Gracjana Króla na żabikowskim cmentarzu fot. www.pro-gis

– cmentarzu w Żabikowie. Tu bowiem – w Luboniu od 1926 r. mieszkał wraz z rodzicami w narożnikowym domu przy ul. Ks. Piotra Skargi i ul. Cieszkowskiego.

Na podstawie publikacji: Stanisław Malepszak „Moje najdłuższe wakacje (cz. 2)” – „Więści Lubońskie” 10-1996, str. 8; Stanisław Malepszak „Gracjan

Król (1910-1992)” – „WL” 10-1996 str. 9; Robert Wrzesiński „Nieprzeciętny człowiek” – „WL” 09-2000 str. 27); Robert Wrzesiński „Życie Marty Król⁹²” – „WL” 01-2007, str. 20.

Robert Wrzesiński, Piotr Ruszkowski

Lesiński Czesław (1911-1984)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach Obrony Narodowej podporządkowanej 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty, szeregowiec WP

Urodzony 12.07.1911 r. w Poznaniu, ojciec Piotr, matka Katarzyna z domu Przepióra. Miał podstawowe wykształcenie, z zawodu był bednarzem.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. walczył w Obronie Narodowej podporządkowanej 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty. Przeszedł szlak bojowy: Kutno, Sochaczew, Puszcza Kampinoska.

Po zakończeniu pracy zawodowej przebywał na emeryturze.

Zmarł 16.06.1984 r.

Był żonaty.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Strumykowej 5.

Należał od 1976 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 239287, leg. 23557.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzesiński

Lewandowicz Roman (1909 -2005)

Zdjęcie legitymacyjne Romana Lewandowicza wykonane w 1945 r.

Nauczyciel, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., dowódca III. plutonu 3. Kompanii „Stęszew” Batalionu Obrony Narodowej „Poznań II”, podporucznik rezerwy WP

Przyszedł na świat 12 stycznia 1909 roku w Koźminie⁹³ (woj. wielkopolskie) z ojca Romana (1871⁹⁴-1934) i matki Marianny Sawade z d. Murawska (1870-1936)⁹⁵. – *Miałem 4 siostry* [Leokadia (1902-1985)⁹⁶, Marianna (1904⁹⁷-?), Marta (1914-?)] *i 4 braci* [Alojzy

92 Marta Król – żona Janusza Króla, szwagierka Gracjana.

93 Archiwum Państwowe w Kaliszu (APK) – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/218, skan 24.

94 Archiwum Państwowe w Poznaniu, Kobierno parafia - akt urodzenia/chrztu, rodzice: Thomas Lewandowicz, Josepha Kotecka, sygnatura: 3343/1.1/81, skan 3.

95 APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/2/98, skan 95.

96 Leokadia Marianna Wictoria, APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/100, skan 263.

97 Marianna Salomea, APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/109, skan 262.

Roman Lewandowicz (stoi w drugim rzędzie czwarty z lewej) podczas praktyk wojskowych w 59 pp w Inowrocławiu w latach 1930-31

(1906⁹⁸-?), Feliks (1907⁹⁹-?), Nikodem (1910¹⁰⁰-?), Florian (1912¹⁰¹-?). *Kobiety musiały rodzić wtedy dużo dzieci, gdyż potrzebowano ludzi do walki o niepodległość* – wspomina. Tradycje patriotyczne wpajano panu Romanowi od najmłodszych lat. Nic więc dziwnego, że rozpoczął naukę najpierw w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Krakowie, a następnie, w latach 1930-31 odbył Praktykę w 59. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Inowrocławiu. Wszystko po to, aby w momencie ponownego zagrożenia granic Polski mógł bronić ich skutecznie. W chwilach wolnych od

kształcenia własnych umiejętności, nauczał innych. Przed II wojną światową został nauczycielem przedmiotów ścisłych w Skubarczewie, Poznaniu, Chmęcicach, Wirach, a także w szkole w lubońskim Lasku (SP 4).

Ożenił się w 1933 roku z Ireną Lipską. Ślub cywilny zawarli 3 listopada w Urzędzie Stanu Cywilnego w Lubońcu, natomiast ślub kościelny odbył się w Wirach. Pani Irena, podobnie jak jej matka – Melania Lipska, była nauczycielką. Obydwie uczyły w wirowskiej szkole (pani Melania dodatkowo pracowała także w szkole w Konarzewie).

98 APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/115, skan 246.

99 APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/118, skan 224.

100 APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/221, skan 363.

101 APK – Koźmin Wkp. (USC), sygnatura: 705/1/227, skan 86.

Wiry – klasa V b, w środku Ewald Staszewski, z prawej Roman Lewandowicz (1933 r.)

Dalszy rozwój kariery zawodowej pana Romana i jego małżonki powstrzymał wybuch II wojny światowej. Wiadomość o jej rozpoczęciu zastała pana Romana, gdy przebywał w Chomęćcach. 1 września 1939 r., zamiast uroczystie powitać ze swoimi uczniami nowy rok szkolny, udał się na front.

W dniu wybuchu wojny pan Roman miał już 30 lat i posiadał wojskowy stopień podporucznika rezerwy piechoty. Został dowódcą III Plutonu w 3. Kompanii „Stęszew” Batalionu Obrony Narodowej „Poznań II”.

Spisane wspomnienie z kampanii wrześniowej oraz pobyt w niemieckiej niewoli publikujemy poniżej.

Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Wielkopolski, został dyrektorem Szkoły Podstawowej w Wirach. Tam zamieszkał i wraz z małżonką wychowywali dwie córki: Marię i Grażynę. Maria Lewandowicz (1946-2019)¹⁰², podtrzymała tradycje rodzinne i, podobnie jak rodzice oraz babcia Melania, została nauczycielką (przez 27 lat uczyła w Szkole Podstawowej nr 2 w Luboniu). Za kadencji pana Romana w Wirach, w 1953 r. powstał nowy budynek szkoły – większy i lepiej przystosowany do nauki dzieci. Roman Lewandowicz wraz z rodziną przeprowadził się do Lubonia w 1971 r. i zamieszkał na osiedlu przy ul. Żabikowskiej. Mimo swojego wieku, pan Roman zaczął udzielać się

¹⁰² Nekrologi „Wieści Lubońskie” 04-2019 str. 61. Wspomnienie o Marii Lewandowicz – „Wieści Lubońskie” 05-2019 str. 32.

Wspomnienia wojenne Romana Lewandowicza

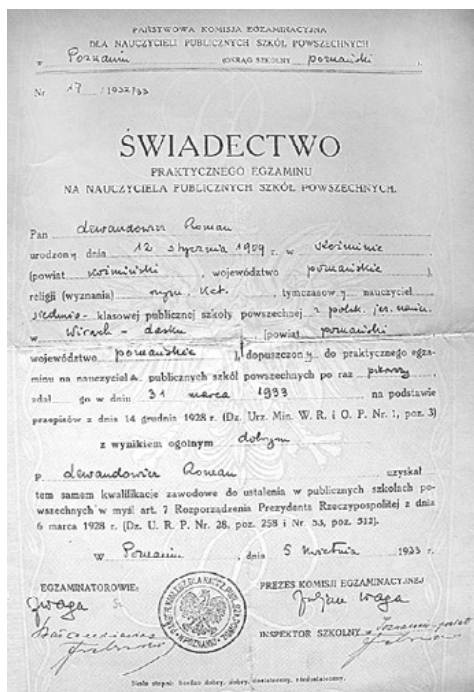
- 5 września 1939 roku – lasy Marzenin – okolice Wrześni.
- 17 września doszło do bitwy z Niemcami pod Suserzem (Gostynin – Gąbin). III pluton otrzymał rozkaz opanowania pierwszych zabudowań sąsiedniej wioski. Rozkaz wykonano. Po paru godzinach natarcie zostało wstrzymane. Po silnym ogniu nieprzyjaciela otrzymałem rozkaz wycofania się, w czasie którego zostałem ciężko ranny – przestrzały obu nóg. Uratowali mnie z pola walki ppor. Stanisław Domański – dowódca II plutonu i drużynowy I drużyny Jan Konieczny – kapral. Pod silnym ogniem nieprzyjaciela nie zawahali się ocalić swego przyjaciela i towarzysza broni. Cześć im i chwała! Oprócz mnie – dowódcy III plutonu, rannymi zostali: Jan Konieczny (z Chomęcic) – dowódca I drużyny, Doruch (z Dopiewa), Krupa (z Trzebawia); poległ – Wystraszewski (z Dopiewca). 17.09.39 r., po zniesieniu nas z pola walki i przewiezieniu do punktu opatrunkowego, podzieleni zostaliśmy na ciężko i lżej rannych. Ciężko ranni ulokowani byliśmy na noszach i zabrani z wycofującymi wojskami w kierunku na Warszawę.
- 18 września dostałem się do niewoli w Aleksandrowie, gdzie zostaliśmy ulokowani w świetlicy. Dowódca jednostki niemieckiej (Bawarczyk) udzielił nam wszechstronnej pomocy. Każdy otrzymał zastrzyk przeciwężcowy, tabletki (Bayera) przeciwwskażeniowe, suchy prowiant, świeże opatrunki (to był człowiek).
- 20 września przewiezieni zostaliśmy do szpitala polowego w Żychlinie (fabryka silników tramwajowych).
- 12 października przetransportowano nas do Synagogi.
- 20 października groziła mi amputacja lewej nogi (flegmona*) i przewieziony zostałem do punktu chirurgicznego w Dobrzelinie. Ponieważ nie wyraziłem zgody na amputację, znany poznański chirurg Dega (kapitan lekarz) zastosował maść ichtiolową (całą puszkę), czym spowodował wysunięcie się z rany strzępka munduru. Po wypłynięciu ropy rana zaczęła się goić.
- 10 listopada 1939 r. przewieziono mnie do szpitala dla rekonwalescentów w Kutnie – koszary 37 pp.
- 4 grudnia, po umożliwieniu ucieczki kapitanowi (nazwiska nie pamiętam) przewieźli nas Niemcy do Stalagu XX a w Toruniu.
- 7 grudnia przekazali nas do Stalagu II D, namiot karny nr 15 w Stargardzie – 45 km na południe od Szczecina. Były to najtragiczniejsze dni mojego życia. Spaliśmy na mokrym barłogu bez żadnego nakrycia. Chroniliśmy się pod własnymi kocami zabranymi z Kutna. Pożywienie to 1 chleb żołnierski na 16 osób i w południe 1 chochła zupy z kapusty lub brukwi, trochę okraszonej skwarkami. Jeden plus, że tak zwane posiłki przynoszono w termosach i przez to były gorące.
- 24 grudnia, w Wigilię Bożego Narodzenia przybył do namiotu młody lekarz podchorąży. Po wejściu do namiotu stanął jak wryty, zasalutował i wypowiedział

* Inaczej zwana ropowicą – ropne zapalenie obejmujące różne warstwy danego narządu wywołane drobnoustrojami (np. paciorkowcem)

dwa słowa: „tak to straszne i nieludzkie”. I o dziwo po krótkim czasie przesłał dla każdego z nas po jednym wełnianym kocu, po 1 paczce tytoniu i kilka jabłek (to był drugi napotkany Niemiec życzliwy dla innych). Niestety, po świętach wszystko nam odebrano. Pamiętać trzeba, że to wszystko działo się w temperaturze -18°C do -25°C . namiot był przez całą dobę rzęsiście oświetlony.

- 28 grudnia zjawił się (rano) wartownik (zastrzegając sobie tajemnicę), że dzisiaj czeka nas miła niespodzianka. I rzeczywiście po jakimś czasie zjawili się generałowie niemieccy i zarządzili przeniesienie do baraków. Był to okres dochodzenia do ludzkiego wyglądu.
- 5 stycznia 1940 r. przewiezieni zostaliśmy do Oflagu VIII A w Kluczborku.
- 13 czerwca przewieziono nas do Oflagu VII A Murnau (Bawaria). W obozie Murnau przebywali już koledzy – dowódcy pozostałych plutonów, a mianowicie Edmund Torzecki, Stanisław Domański, Zygmunt Fibiger.
- W Murnau przebywałem do chwili wyzwolenia obozu przez Armię Amerykańską w końcu kwietnia 1945 r. Do kraju powróciłem (repatriacja) 1 września 1945 r.

Roman Lewandowicz – podporucznik rezerwy

Świadectwo Romana Lewandowicza o zdaniu egzaminu na nauczyciela publicznych szkół powszechnych (5 kwietnia 1933 r.)

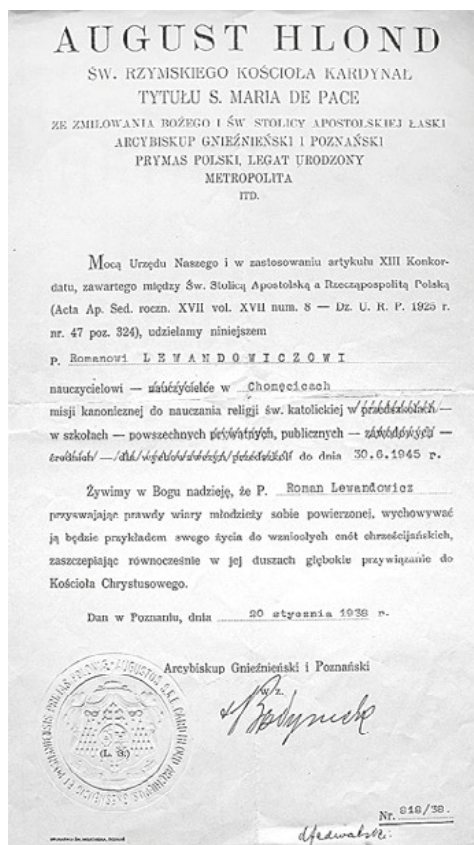
Szkoła w Łasku (SP4) – święto sadzenia drzewek. Z lewej zastępca kierownika Bolesław Romanowski, z prawej Roman Lewandowicz (26 marca 1934 r.)

Szkoła w Lasku (SP4) – klasa VII (1936 r.) na tle budynku przy ul. Sobieskiego 59 A. Od lewej siedzą: Józef Neubauer, NN, Ludwika Dymkowska, NN, Roman Lewandowicz, NN, NN, Halina Całkówna-Śliwińska, NN

W niewoli niemieckiej w Dobrzelinie. Roman Lewandowicz siedzi pierwszy z lewej. Po postrzale w obie nogi, poruszał się o lasce

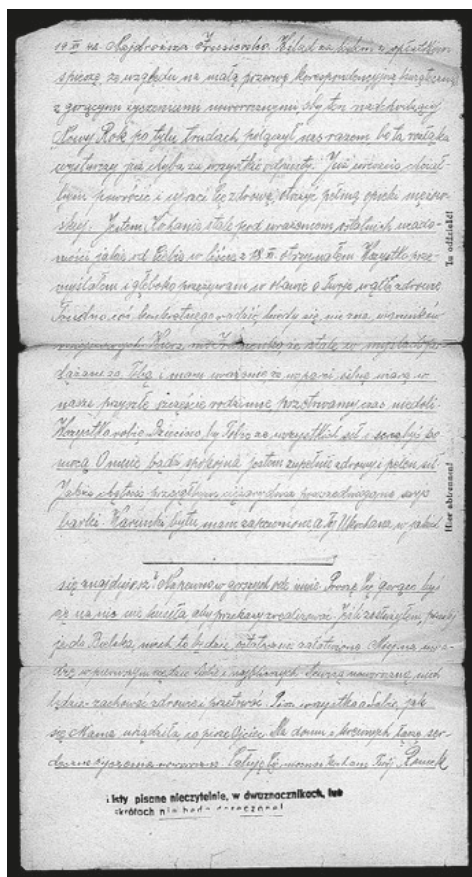
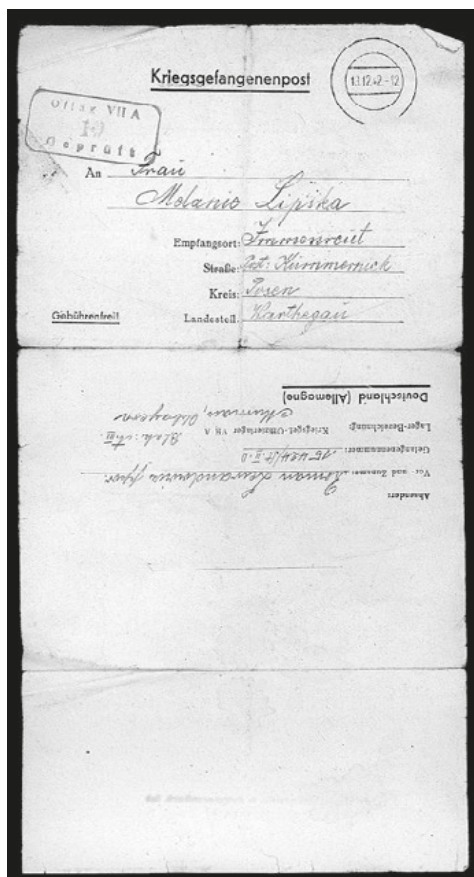

4.11.1933 r. Wiry – zdjęcie ślubne Romana Lewandowicza z żoną Ireną z d. Lipska. Razem przeżyli 67 lat

Dokument wydany przez abpa Augusta Hlonda z 20 stycznia 1938 r., podpisany przez bpa Walentego Dymka (sygnowany u dołu przez bpa Franciszka Jedwabskiego) udzielający Romanowi Lewandowiczowi – nauczycielowi w Chomędicach misji kanonicznej do nauczania religii w szkołach powszechnych publicznych, ważny do 30 czerwca 1945 r. W dokumencie czytamy m.in. *Żywimy w Bogu nadzieję, że P. Roman Lewandowicz przyswajając prawdy wiary młodzieży sobie powierzonej, wychowywać ją będzie przykładem swego życia do wzniosłych cnót chrześcijańskich, zaszczepiając równocześnie w jej duszach głębokie przywiązanie do Kościoła Chrystusowego.*

Dyrektor Roman Lewandowicz przed nowym budynkiem szkolnym w Wirach przy ul. Szreniawskiej (1952 r.)

List Romana Lewandowicza do żony Ireny (na adres teściowej) pisany w 1942 r. z oflagu. Adresat: Frau (Pani) Melanie Lipska; Immenreut (Wiry – w latach 1939-43, w pozostałych latach okupacji niemieckiej 1943-45 – Wirrenbach) Post Kummernick (Pocztą Komorniki nazwa w latach 1939-43; 1943-45 Kömmernick) Kreis Posen (powiat Poznań) Warthegau (Kraj Warty). / Nadawca: Roman Lewandowicz ppor. / 15424/St. II. D / Offizierlager VII A Blok: A. III / Murnau, Obbayern / 14 XII 42 Najdroższa Iruśienko. Wślad za listem z opłatkiem / spieszę ze względu na małą przerwę korespondencyjną (święteczną) / z gorącymi życzeniami noworocznymi, oby ten nadchodzący / Nowy rok po tylu trudach połączył nas razem, bo ta rozłąka / wystarczy już chyba za wszystkie odpusty. Już wreszcie chciał- / bym powrócić i ujrzeć Cię zdrową, otoczyć pełnią opieki mężow- / skiej. Jestem Kochanie stale pod wrażeniem ostatnich wiado- / mości jakie od Ciebie w liście z 18 XI otrzymałem. Wszystko prze- / myślałem i głęboko przeżywałem w obawie o Twoje wątpli zdrowie. / Trudno coś konkretnego radzić kiedy się nie zna warunków / miejscowych. Wierz mi Irenko, że stale w myślach po- / dążam za Tobą i mam wrażenie, że wspieram silną wiarą w / nasze przyszłe szczęście rodzinne przetrwamy czas niedoli. / Wszystko robię dziecino by Tobie ze wszystkich sił i serca być po- / mocą. O mnie bądź spokojna, jestem zupełnie zdrowy i pełen sił. / Jakże chętnie przejąłbym ciężary życia powszedniego na swoje / barki. Warunki bytu mam zapewnione, a Ty Ukochana w jakich / się znajdujesz? Napewno w gorszych ode mnie. Proszę cię gorąco byś / się na nic nie kusiła aby przekazy realizować. Jeśli zaślubiłem, prześlę ci do Bielska, niech to będzie ostatecznie załatwione. Mniej na uwa- / dze w pierwszym rządzie Siebie i najbliższych. Dewizą noworoczną niech / będzie – zachować zdrowie i przetrwać. Pisz wszystko o Sobie, jak / się Mama urządziła, co pisze ojciec. Dla domu i krewnych łączę ser- / deczne życzenia noworoczne. Całuje Cię mocno i kocham Twój Romek. U dołu stempel z treścią: Listy pisane nieczytelnie, w dwuznacznikach, lub / skrótach nie będą doręczane!

Przed starą szkołą w Wirach (1947 r.) zakończenie roku prawdopodobnie klasa V – grono nauczycielskie siedzi od lewej: Ewald Staszewski, Melania Lipska, Irena Lewandowicz z d. Lipska, kierownik Roman Lewandowicz, Ludwika Hałasza, Czesław Pieprzyk

w Spółdzielni Lubonianka. W 1972 r. przeszedł na emeryturę i zakończył pracę na stanowisku dyrektora Szkoły Podstawowej w Wirach.

W 1985 r. za wybitne zasługi w służbie państwu i społeczeństwu, mające na celu umacnianie suwerenności i obronności kraju, został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

W 2005 roku „Wieści Lubońskie” dotarły do pana Roman, wówczas najstarszego mieszkańca Lubonia. Na swoje zdrowie prawie do końca życia nie narzekał. Każdy dzień 1 września przypominał mu o 3 ważnych w jego życiu wydarzeniach: pierwszym dzwonku w szkole, wybuchu II wojny światowej i dniu, w którym powrócił z niej do ukochanej Ojczyzny i żony. Przez całe życie panu Romanowi przyświecała myśl Juliusza Słowackiego: *„Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei, i przed narodem niosą oświaty kaganiec. A kiedy*

Maria i Roman Lewandowiczowie z córkami: Marią (z lewej) i Grażyną (po mężu Kolasińska), rok 1952

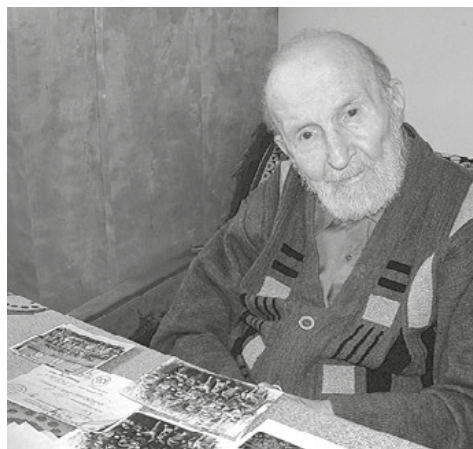
Roman Lewandowicz ze „swoją” klasą – lata 50. XX w.

Wiry – przed wejściem do nowej szkoły (ok. 1952 r.), od lewej: kierownik szkoły Roman Lewandowicz, Melania Lipska, Irena Lewandowicz z d. Lipska, Michał Ratajski – woźny, Waleria Ściepura, ks. proboszcz Lech Paluch, Kazimiera Wawrzyniak, Irena Józefowska, Władysława Krwawicz, NN

W ogrodzie Spółdzielni Produkcyjnej 22 lipca 1950 r. (dawniej majątek Wiry) I rząd u dołu od lewej: Marysia – córka Lewandowiczów, nauczycielka Genowefa Majchrzak, Urszula Grabowska z dwuletnim synem Bolesławem, żona nauczyciela Żmudy. II rząd: dwaj zaproszeni goście z Poznania, pochylona nauczycielka Franciszka Prętka, przedstawicielka Ligii Kobiet, nauczycielka Irena Lewandowicz (żona Romana, córka Melanii Lipskiej), nauczycielka Pade (?), kierownik Roman Lewandowicz. III rząd: nauczyciel Kazimierz Rogoziński (?), harcerz Józef Kasprzycki, nauczyciel Tadeusz Sikorski, nauczyciel Marian Żmuda, kierownik gorzelnii w Wirach Marian Grabowski i kowal na majątku – Antoni Bartkowiak (powstaniec wielkopolski)*

96-letni Roman Lewandowicz z córką Marią, wspominają szkoły w Wirach i Luboniu oraz okres wojny, podczas rozmowy dla „Więści Lubońskich” w 2005 roku fot. Piotr P. Ruszkowski

* Biogram Antoniego Bartkowiaka – Paweł Wolniewicz *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919* pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, Luboń 2018, str. 115

trzeba, na śmierć idą po kolei, jak kamienie przez Boga rzucane na szaniec...”

Roman Lewandowicz zmarł 16 grudnia 2005 r. i został pochowany na junińskim cmentarzu w Poznaniu¹⁰³.

Na podstawie publikacji: Magdalena Woźniak „Najstarsi w Luboniu. Roman Lewandowicz 96 lat” („WL” 09-2005 s. 27); Lewandowicz Roman „Wspomnienia wojenne” („WL” 09-2005 s. 26); Stanisław Malepszak, i Piotr P. Ruszkowski „200 lat oświaty w Luboniu”, m.in. str. 67-70.

*Magdalena Woźniak,
Piotr P. Ruszkowski*

Ławniczak Józef (1916-1980)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w 7. Dywizjonie Artylerii Przeciwczołowej w Poznaniu, jeniec wojenny, kanonier (szeregowiec) WP

Urodził się 27.01.1916 r. w Poznaniu na Kotowie, ojciec Franciszek, matka Katarzyna Marcinkowska. Miał podstawowe wykształcenie, był pracownikiem fizycznym.

W trakcie kampanii wrześniowej od 1.09.1939 r. do 28.09.1939 r. wziął udział w walkach pod: Gnieznem, Kołem, Kutnem, Łowiczem, nad Bzurą, w obronie Warszawy. Przez rok, w okresie 28.09.1939 r. - 30.09.1940 r. przebywał w niewoli niemieckiej - w stalagu VI A Hemer.

Po wojnie był zatrudniony w żegludze bydgoskiej w Poznaniu jako pracownik fizyczny.

Miał żonę Helenę (1918-1989), zmarł 29.08.1980 r. i spoczywa wraz z nią na żabikowskim cmentarzu.

Grób Józefa i Heleny Ławniczaków oraz Wojciecha i Marii Tuliszków fot.www.pro-gis

Mieszkali w Luboniu przy ul. Okrzei 22.

Należał od 01.02.1979 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 261177, leg. 45447/31.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzesiński

Łukaszewicz Stefan (1913-1987)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 58. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Poznaniu, jeniec wojenny, plutonowy WP.

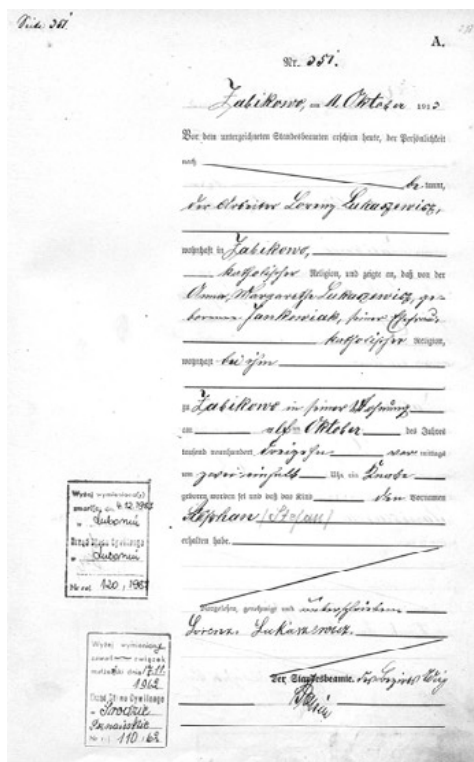
Urodził się 11.10.1913 r. w Żabikowie, w rodzinie robotniczej¹⁰⁴. Rodzice, mieszkańcy Żabikowa pobrali się w styczniu tego samego roku, ojciec Wawrzyn, 24 lata, z Józefa i Michaliny Poprawki, matka Anna Małgorzata Jankowiak, urodzona w Żabikowie w 1891 r. z Stefana Jankowiaka i Juliany Puchan¹⁰⁵.

Stefan Łukaszewicz miał wykształcenie podstawowe i zawodowe.

¹⁰³ Nekrolog „Więści Lubońskie” 01-2006, str. 33.

¹⁰⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/237, skan 354.

¹⁰⁵ APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/3/238, skan 16.

Akt urodzenia Stefana Łukasiewicza z 1913 r.

Awansował do stopnia plutonowego w sierpniu 1938 r.

Zmobilizowany 21.08.1939 r. do samodzielnnej kompanii 58. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Poznaniu wchodzącego w skład 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty.

W aktach ZBoWiD odnotowano jego wspomnienia: W akcji wojennej brałem udział: Wrzesnia - Piątek - Sobótki - Koło Sochaczew - Kutno Bzura - Puszcza Kampinoska - Warszawa. 26.09.39 zostałem ranny - odłamek w prawy bok żeber i nogę.

Był przetransportowany 10.10.1939 r. do Poznania i zwolniony do domu.

Wspomnił dalej: Po półrocznym pobycie w domu rozpocząłem pracować w niemieckiej firmie Poznań - Malta do końca wojny.

Po wyzwoleniu był zatrudniony w warsztatach Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego w Poznaniu aż do przejścia na emeryturę.

Zmarł 4 grudnia 1987 r. w Luboniu i jest pochowany na żabikowskim cmentarzu.

Ożenił się z Heleną z domu Gluma (ur. 01.05.1916 r., zm. 30.06.1962 r.), mieli syna Alberta. Powtórnie ożenił się w 1962 r. z Wandą.

Grobowiec na żabikowskim cmentarzu w którym spoczywają Stefan i Helena Łukasiewiczowie fot. www.pro-gis

Mieszkali w Luboniu przy ul. Pułaskiego 13.

Odznaczenie: Medal za udział w wojnie obronnej 1939 r. (nr 97-86-41 MW).

Należał od 1983 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 267227, leg. 51497, potem 176835.

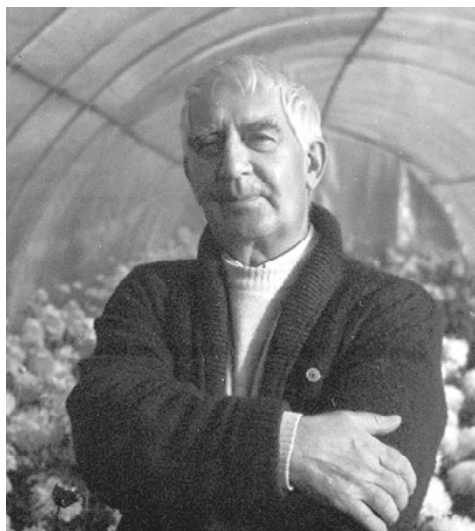
Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych; Zaświadczenie z wojska nr 755467; Akt Urzędu Stanu Cywilnego Wiry udostępnionych przez Archiwum Państwowe w Poznaniu.

Robert Wrzesiński

Mańczak Edmund (1917-1987)

Sławny artysta, autor m.in. satyrycznych portretów wychowywał się w Luboniu a w 1939 r. zmobilizowany do wojska, ppor. rez. WP

Urodził się 15 czerwca 1917 r. w miejscowości Hochenmerich koło Duisburga (Nadrenia). Matka – Władysława Malińska – pochodziła z Boruku Wlkp., a ojciec – Maciej Mańczak – z Turku. Poznali się w Niemczech, dokąd oboje wyemigrowali za pracę. Ich ślub odbył się w Bochum. W Niemczech przyszły na świat ich dzieci: Flo-

Edmund Mańczak w szklarni rodzinnego domu na ul. Kopernika w Luboniu

rentyna, Edmund, Regina i Stanisława (zmarła w młodym wieku). Po I wojnie światowej rodzina znalazła się w Poznaniu i zamieszkała w jednej z kamienic na Łazarzu. Maciej Mańczak był kolejarzem. W 1929 r. kupił dom w osadzie *Bocianówko* w Żabikowie, wybudowanej pod koniec lat 20. dla pracowników Polskich Kolei Państwowych przez spółkę Ludwika Boczonja przy dzisiejszej ul. Kopernika (pierwotnie ulica nosiła

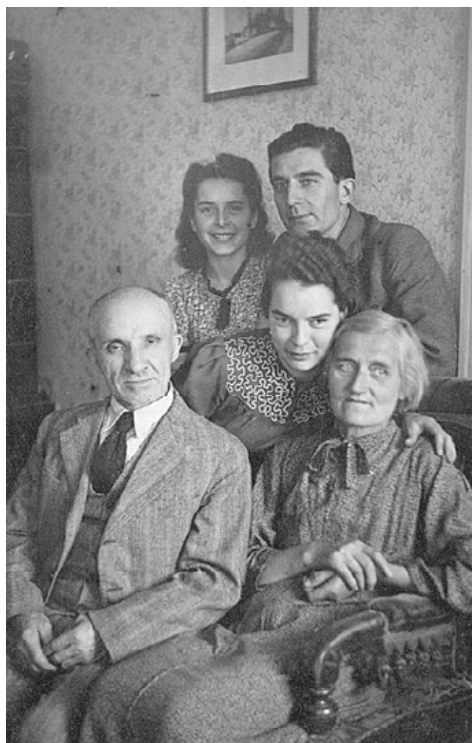
Edmund Mańczak w czasie służby wojskowej

nazwę założyciela osiedla). W domu z ogrodem wielkości 2,5 tys. m², pod numerem 7, chętnie odwiedzanym przez mieszkającego później w Warszawie Edmunda, mieszkali do śmierci rodzice oraz siostra Florentyna po mężu Cudera z rodziną. Była hafciarką, wykonała m.in. sztandar dla kościoła pw. św. Jana Bosko. Regina, druga siostra Edmunda Mańczaka, wraz z własną rodziną przeprowadziła się do Warszawy.

Po sprowadzeniu się rodziny Mańczaków do Żabikowa 12-letni Edmund uczęszczał prawdopodobnie do szkoły powszechnej przy dzisiejszej ul. Żabikowskiej (SP 2). Potem kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum im. Paderewskiego w Poznaniu. To tam, rysując kolegów, a nawet grono pedagogiczne, stworzył swoje pierwsze karykatury. Robił to najpierw w tajemnicy – pod ławką – a potem oficjalnie, w szkolnej gazetce. Nie prześladowano go jednak za tę twórczość, bowiem jego

rysunki nie były złośliwe, a widoczni na nich nauczyciele podobni do siebie.

Towarzyszami z młodości Edmunda Mańczaka i jego rodzeństwa byli mieszkający w okolicy rówieśnicy z rodzin Kaczmarków z ul. Ogrodowej, Nowackich (dzieci Władysława Nowackiego¹⁰⁶ – przedwojennego kierownika Drożdżowni i Kuryłłów z ul. Fabrycznej¹⁰⁷. Wiele czasu młodzież spędzała wówczas na piaszczystej Saharze nad Wartą – za Zakładami Chemicznymi. Z młodzieńczych przyjaźni wyrosły potem małżeństwa. Bliska koleżanka Reginy Mańczak – Halina Nowacka – została żoną Jana Kuryłły, Maria Kuryłło wyszła za Karola Kaczmarka, a Edmund ożenił się z Ewą Kuryłło (?-2013). Ich ślub odbył się podczas II wojny światowej. Zamieszkali w rodzinnym domu Mańczaków przy ul. Kopernika. Potem przenieśli się

Zdjęcie z domu rodzinnego. Rodzice – Maciej i Władysława Mańczakowie i dzieci: w środku – Stanisława, stoją – Regina i Edmund

Autoportret w karykaturze Edmunda Mańczaka z 1986 roku

na ul. ks. Streicha 16 (dawniej ul. Waryńskiego), gdzie wcześniej mieszkał proboszcz parafii pw. św. Jana Bosko – ks. prałat Ludwik Bielerzewski, i gdzie osiadła wyrzucona z ul. Fabrycznej rodzina Kuryłłów. W Luboniu przyszły na świat córki państwa Ewy i Edmunda Mańczaków – Bożena (jest architektem) oraz podobnie jak ojciec, utalentowana artystycznie Hanna po mężu Wincenty (malarka). Edmund Mańczak

¹⁰⁶ Biogram Władysława Nowackiego – hallerczyka – Rocznik Historyczny Lubonia t. 1, str. 166

¹⁰⁷ Rodzina wielokrotnie opisywana w „Wieściach Lubońskich” z uwagi na osobę zasłużonej nauczycielki – Hanny Kuryłło i jej ojca słynnego skrzypka Adama Kuryłły (np. „WL” 2003-09, str. 20 Hanna Kuryłło „Gdy nauka była zabroniona...”; 2009-09, str. 28 Małgorzata Okulicz-Kozaryn „Jubileusz w ZNP”; 2009-12, str. 22 Hanna Siatka „Krucze i odważne”; 2010-12, str. 5 „Dzielną kobietą”; 2011-07, str. 29 Hanna Kuryłło „O tamtym czerwcu”; 2013-11, str. 38 „Hanna Kuryłło (1920-2013)”; „RHL t. 3, str. 246; „WL” 2003-10, str. 20 Hanna Siatka „Wirtuoz ten mieszkał w Luboniu”.

Zdjęcie rodzinne wykonane w domu przy dzisiejszej ul. Kopernika 7 (osada *Bo-cianówko*). Od lewej siedzą: Stanisława Mańczak, rodzice: Władysława i Maciej Mańczak, Malińska z rodziny Władysława Mańczak, Florentyna i Józef Cudero-wie. Z tyłu: Edmund Mańczak, Stanisława Malińska i Regina Mańczak

rozwiódł się z swoją żoną i ożenił się po-tem po raz drugi.

W 1939 r. 22-letniego Edmunda wcielono do „Armii Poznań”. Podczas walk został ranny. Tyle tylko wiemy o jego udziale w kampanii 1939 r. Z zachowanych zdjęć możemy dowiedzieć się, że miał stopień podporucznika o czym świadczy gwiazdka na pagonie munduru. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował jako kreślarz budowlany w Poznaniu, a potem również w Puszczykowie. W tym czasie otrzymał pierwsze płatne zamówienie na sportretowanie w karykaturach pracowników poznańskiej firmy, w której był zatrudniony. Rysował też inne wojenne karykatury, m.in. te, które publikowaliśmy przy okazji przedstawiania

losów rodziny Kuryłto. Po wojnie wydelegowano Edmunda Mańczaka do służby wojskowej w Polanicy Zdroju (ziemie odzyskane). Po powrocie przez krótki okres pracował w Fabryce Romana Maya.

W latach 1945-1950 studiował na Wydziale Malarstwa w Państwowej Szkole Sztuk

Plastycznych w Poznaniu u profesorów Stanisława Teisseyre’a i Eustachego Wasilkowskiego. Jednocześnie na Uniwersytecie Poznańskim zgłębiał również historię sztuki. Studia artystyczne kontynuował w warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych u prof. Eugeniusza Eibischa (1950-1951). W 1956 r. do stolicy przeniosła się z Lubonia również żona

Jedno z młodzieńczych spotkań – od lewej: Regina Mańczak, Hanna Kuryłto, Edmund Mańczak, jego przyszła żona – Ewa Kuryłto, Jan Kuryłto i Stanisława Mańczak

Jedno z wielu wojennych spotkań w mieszkaniu Kuryłtów na ul. Fabrycznej. W przebraniach: Mańczakowie, Kaczmarkowie, Kuryłtowie. W kapeluszu centralnie Hanna Kuryłto. Uczestnikami tych towarzyskich zebrań bywali lubonianie: Marian Szczerbacki, Edmund Mańczak (malarz artysta z ul. Kopernika w Luboniu, zwerbowany do wojska w 1939 r., późniejszy mąż Ewy Kuryłto), jego siostry: Flora, Stachna i Renia Mańczakówny, Karol Kaczmarek (na górze z prawej, w chustce – późniejszy mąż Marii Kuryłto), Florcia i Józef Cuderowie z córeczką Wiesią, Wanda Sulikowska (Pokrywka) z Plejerów

z córkami. ASP ukończył Edmund Mańczak, uzyskując dyplom w pracowni malarstwa. W latach 1958-1967 był adiunktem na Wydziale Malarstwa i Grafiki. Jak pisał inny znany satyryk – Eryk Lipiński – jego obrazy cieszyły się powodzeniem.

Choć sam artysta uważał karykaturę za drugoplanową w swojej twórczości, to właśnie w dziedzinie karykatury osiągnął największy sukces. Jego debiut w tej dziedzinie sztuki odbył się w prasie. W 1945 r. zamieścił swe pierwsze rysunki w „Głosie Wielkopolskim”. Były to karykatury portretowe zbrodniarzy wojennych Göringa i Keitla. Wkrótce wybił się na czoło artystów uprawiających

tę dziedzinę sztuki, przede wszystkim jako karykatu-rzysta portretowy. Jego karykatury polityków, pisarzy, muzyków, malarzy i aktorów – podpisane literą „M” – zaczęły zwracać uwagę. Współpracował z „Ekspressem Poznańskim” i „Kurierem Wielkopolskim”, a później z prasą warszawską i ogólnopolską, m.in.: „Życiem Warszawy”, „Muchą”, „Tygodnikiem Kulturalnym”, „Polityką”, „Stolicą”, „Teatrem”, „RTV” i „Prasą Polską”, a przede wszystkim z założonym w 1935 r. przez Zbigniewa Mitznera oraz Eryka Lipińskiego i zawieszonym w 1994 r. ilustrowanym tygodnikiem satyrycznym „Szpilki”, programowo związanym ze środowiskiem lewicy. W piśmie publikowali m.in.: Julian Tuwim, Konstanty Ildefons Gałczyński, Stanisław Jerzy Lec, Antoni Słonimski, Krzysztof Teodor Toeplitz, Stanisław Tym

i Jerzy Urban. Swoje rysunki zamieszczali w „Szpilkach” m.in.: Andrzej Czeczot, Andrzej Dudziński, Jerzy Flisak,

Zdjęcie ślubne Edmunda Mańczaka z Ewą Kuryłto

Rodzina Edmunda i Ewy Mańczaków z pierwotną córeczką

Zdjęcie z czasów okupacji Edmund Mańczak z prawej z Ewą Kuryłło (żoną) i szwagierką Hanną Kuryłło

Dom rodziny Mańczaków przy ul. Kopernika 7 z 1929 r. fot. Hanna Siatka

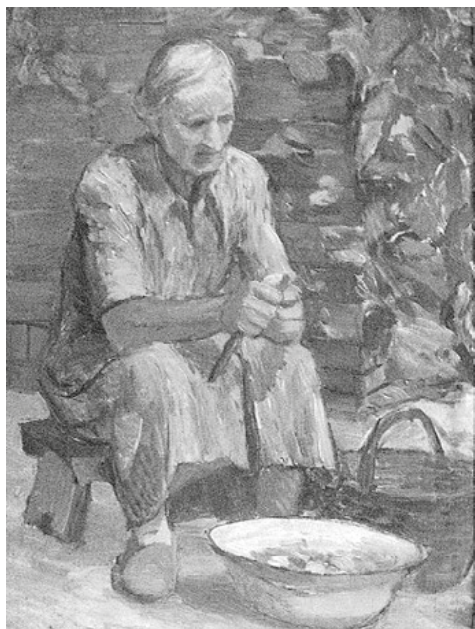
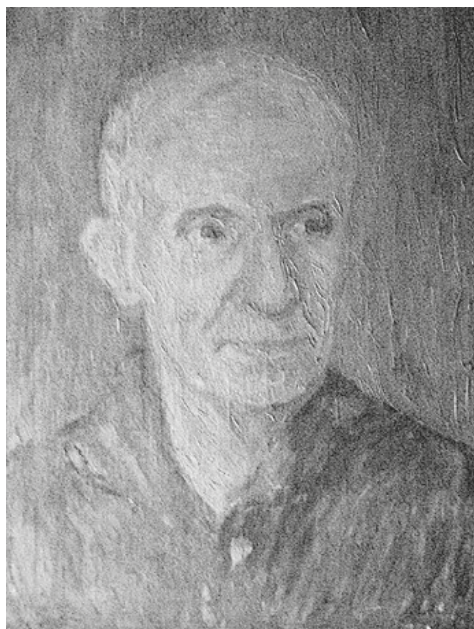

Odwiedziny Edmunda podczas służby wojskowej

Z siostrą Florentyną i jej mężem – Józefem – w Luboniu 1 listopada 1984 r. w ogrodzie domu rodzinnego przy ul. Kopernika 7, gdzie państwo Cuderowie hodowali w latach 80. kwiaty

Zbigniew Lengren, Edward Lutczyn, Andrzej Mleczek i Henryk Sawka. Za granicą Edmund Mańczak zamieszczał karykatury w „Eulenspiegel” (NRD), „Atlas” (USA) i „Literaturnoj Gazietie” (ZSSR).

Portrety rodziców namalowane przez Edmunda Mańczaka wiszą w rodzinnym domu przy ul. Kopernika fot. Hanna Siatka

Przyglądając się bohaterom swoich satyrycznych rysunków, Edmund Mańczak często bywał na widowni i za kulisami Teatru *Syrena* oraz Kabaretu *Dudek*. Stworzył karykatury wielu znanych aktorów i kreowanych przez nich postaci scenicznych, często ilustrując nimi programy wystawianych przez stołeczną estradę spektakli. Szczególnie frapowała go postać Ludwika Sempolińskiego. Wykonał wiele wariantów karykatury tego świetnego aktora. Do dziś podziwiać możemy też narysowane tuszem przez Edmunda Mańczaka satyryczne portrety takich znanych artystów sceny, jak: Gustaw Holoubek, Tadeusz Fijewski, Kalina Jędrusik, Magdalena Zawadzka, Wiesław Gołas, Jan Kobuszewski, Hanka Bielicka, Violetta Villas, Krystyna Sienkiewicz, Czesław Niemen, Ewa Demarczyk, Marek Grechuta, Maryla

Rodowicz i wielu innych. Chcąc poznać swoje postacie, zaznajamiał się ze środowiskami, do których należały: artystycznym, politycznym, prasowym, z czasem wnikając do grona ich bliskich towarzyszy.

Jego karykatury nie wymagały podpisów. Znakomicie ujmował podobieństwo. Bohaterów jego rysunków rozpoznać można na pierwszy rzut oka. Dzięki temu, że artysta zarejestrował tak wiele portretów osób, które działały, pracowały i występowały w latach 1935-1988, dorobek Edmunda Mańczaka jest szczególnym dokumentem epoki.

Rysunki Edmunda Mańczaka wystawiano w warszawskim Muzeum Karykatury. Za swoją twórczość artystyczną otrzymał w 1978 r. Nagrodę Specjalną *Satyrykonu* (ogólnopolska konkursowa wystawa rysunku satyrycznego w Legnicy) oraz w 1979 r. *Srebrną Szpilkę*.

Kilka lubońskich grafik w porządku chronologicznym – karykatura E. Mańczak z 1940 r. Pod nią czytamy: „Zgraja” / Towarzystwo niezarejestrowane / Sp. z ogranicz. odpow. (w dniu wypłaty) – przyjaciele od brydża z czasów okupacji. Z podpisów odczytaliśmy niektóre osoby – od lewej: (Führer) Pietrzak na taczce; (Prezes honorowy) ?; Die Arbeiter (zwykli robotnicy) – Michalak, Edmund Mańczak, Jerzy Tułak Stanisław Siebert (rozpoznany 2. z prawej); Treuhänder (mistrz) – bez podpisu

Karykatura z 1942 roku – Antoni Swinarski – późniejszy dyrektor Zakładów Chemicznych a także profesor i rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu jako pracownik *Chemische Werke – Lobau G.m.b.h.* jak głosi napis pod jego nogą

Z tego samego okresu Hanka Kuryłło w drodze na lekcje tajnego nauczania – grafika zatytułowana *Lata ptaszek po ulicy...*

Zimowe wspomnienia – karykatura z 1943 r. – socjologiczny obraz okupacji Edmunda Mańczaka w powrocie do domu rodziny Kuryłłów po pracy ze zdobyczami, nadziejami i wyznaniem. Od lewej: mama Emma z pieskiem, pod nią napis: *Moje dzieci kochane... / Reksinka chodź! / Wicie co? / Jutro będę pyry u Berenta!..*, Ewa – późniejsza żona artysty i napis: *Cholerna wojna!*, dalej Hanka z podpisem: *Ale powiedzcie - / czy to nie pięknie? / dzisiaj przywożłam / chleb i marchew...*, Marsysia z dopiskiem: *Grunt to brykiety!*, Jaś z wyznaniem: *Ale się dziś nawpychałem!..*

Przykładowe karykatury znanych postaci, które wykonał lubonianin – Edmund Mańczak, niektóre publikowane m.in. w popularnym tygodniku satyrycznym „Szpilki”

Jan Kobuszewski

Ludwik Sempoliński

Violetta Villas

Daniel Olbrychski

Krystyna Sienkiewicz

Czesław Niemen

Jan Englert

Piotr Jaroszewicz

Andrzej Wajda

Tadeusz Fijewski

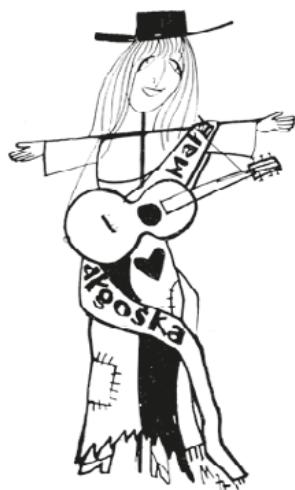
Gustaw Holoubek

Magdalena Zawadzka

Sława Przybylska

Maryla Rodowicz

Roman Bratny

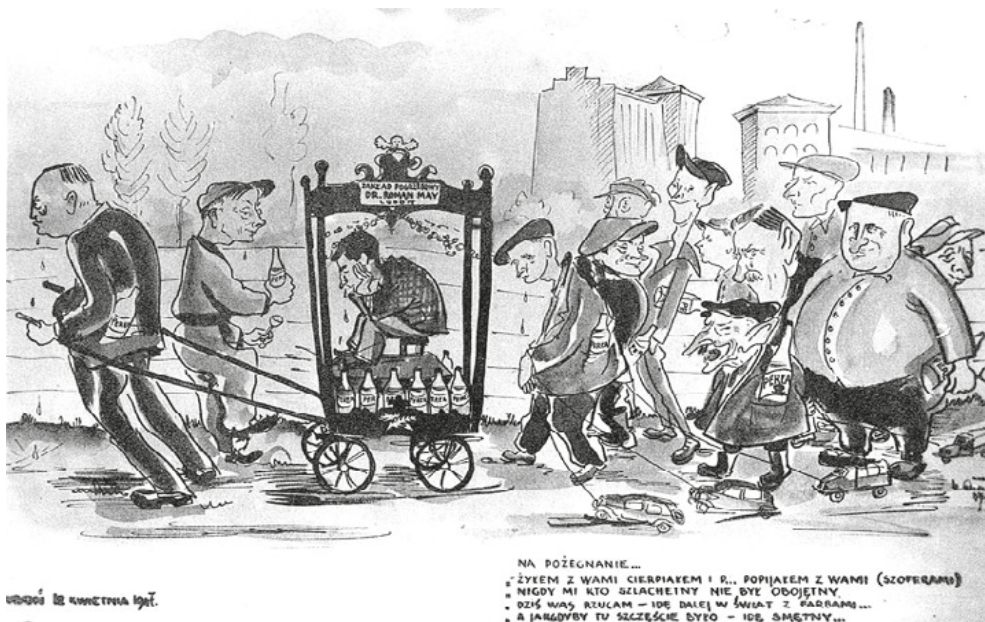
Jan Pietrzak

Powojenna grafika podkolorowana Edmunda Mańczaka z 1946 roku – Antoni Swinarski na szczycie – odbudowują Zakłady Chemiczne w Luboniu. U dołu wierszyk: *Zostałeś wszystko zrujnowane / A chcesz - by było murowane / Od trudu pobłądły Twoje lice / Bo całe serce oddałeś fabryce / Załoga – pomyślności i zdrowia Ci życzy / Niech żyje nasz Wielki Budowniczy!*

Jedna z grafik Edmunda Mańczaka – Warszawa Wąski Dunaj (30 x 15 cm) z 1974 r.

Jeden z ostatnich lubońskich akcentów graficznych z 12 kwietnia 1947 roku, autorstwa Edmunda Mańczaka. W karawanie opisanym **ZAKŁAD POGRZEBOWY DR. ROMAN MAY LUBOŃ** autor Edmund Mańczak za nim miejscowi koledzy. U dołu czytamy: *NA POŻEGNANIE... ŻYŁEM Z WAMI CIERPIAŁEM I R... POPIJAŁEM Z WAMI (SZOFERAMI) NIGDY MI KTO SZLACHEŃSTWY NIE BYŁ OBOJETNY D... POPIJAŁEM Z WAMI (SZOFERAMI) / - NIGDY MI KTO SZLACHEŃSTWY NIE BYŁ OBOJETNY / - DZIŚ WAS RZUCAM – IDĘ DALEJ W ŚWIAT Z FARBAMI... / - A JAKGDYBY TU SZCZĘŚCIE BYŁO – IDĘ SMĘTNY...*

Brał udział w wielu imprezach i wystawach satyrycznych w Polsce i za granicą. Ponieważ jednak nie traktował karykatury jako jedyne go środka wyrazu, od 1951. prezentował też swoje malarstwo sztalugowe, akwarele i grafiki, m.in. indywidualnie w Gorzowie Wlkp. (1962 r.), Warszawie (1966, 1981), Wiedniu (1967), Kłodzku (1977, 1981), Szczecinie (1973), Polanicy Zdroju (1977); w wystawach zbiorowych: w 1953 r. (Ogólnopolska Wystawa Karykatury – Warszawa), 1961 r. (Wystawa satyry w 15-lecie PRL i Wystawa 15-lecia PRL – malarstwo), 1961 i 1962 (Wystawy Polskiej Satyry w ZSSR, Chinach, Wietnamie, Koreańskiej Republice Ludowej i Berlinie) 1962, 1970 i 1974 (Festiwałe Malarstwa Współczesnego – Szczecin), 1970 i 1974 (Międzynarodowe Salony Humoru w Bordigera – Włochy), 1978, 1979 i 1980 (*Satyrykon* – Legnica), 1968 (malarstwo polskie – Budapeszt). Publikował też swoje prace w wydawnictwach książkowych, m.in. „Pardon Erotikon” i „Pardon Autosalon” („Bärmeier und Nikel” – Frankfurt 1969, 1970), „Świat Jerzego Połomskiego” („Poray Book Publishing” – Nowy Jork 1978), „Kto jest kim w Polsce” i „Ludwik Sempoliński” („Czytelnik” 1985).

Zmarł 23 grudnia 1987 r. w Warszawie w wieku 70 lat. Pochowano go na Powązkach.

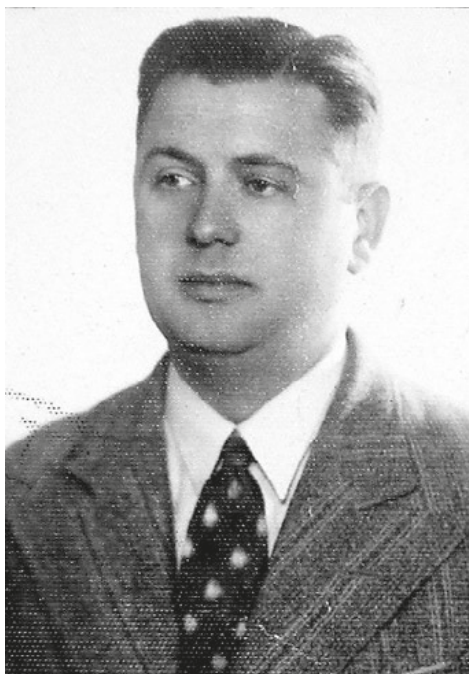
Na podstawie m.in.: informacji i materiałów Hanny Kuryłło (szwagierki) oraz Wiesławy Cudery (córkę Florentyny¹⁰⁸ – siostry Edmunda Mańczaka); publikacji „Wieści Lubońskie” 2012-05, Str. 30 Hanna Siatka „Karykatury Edmunda Mańczaka”.

Hanna Siatka, Piotr Ruszkowski

Moller Czesław (1900-1979)

Drukarz, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r.

Urodził się 8 lipca 1900 r. w Poznaniu, ojciec Antoni, matka Marianna z domu Woźniak Mieli 10 dzieci z czego wieku dorosłego nie wszyscy dożyli. Starsze rodzeństwo to: Czesława (ur. 1895 r.), Henryka (ur. 1896 r.) oraz Stefania po mężu Nowicka, Pelagia po mężu

Czesław Moller

Piątek i Helena po mężu Wojnowska.

Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Na jednym z zachowanych zdjęć jest w pruskim mundurze, stąd dochodzimy, że był wcielony podczas zaborów do armii niemieckiej. Czy wziął też udział w I wojnie światowej, nie wiadomo.

Z zawodu był litografem drukarzem-kalkulatorem. Przed II wojną światową

108 Patrz też biogram: Cudera Jan (1908-1994)

Czesław Moller w późniejszym wieku

pracował w drukarni oraz na Targach Poznańskich jak i podczas urządzania Powszechnej Wystawy Krajowej (1929 r.).

Za zaoszczędzone pieniądze kupił działkę przy ul. Piłsudskiego 14 w Żabikowie, (dziś Luboń, ul. Okrzei) i w 1938 r. zamieszkał z rodziną w nowo wybudowanym domu.

Zmobilizowano go do miejscowości Równe na Wołyniu, gdzie znajdował się wielki Garnizon Wojska Polskiego w II RP¹⁰⁹. W jakiej jednostce służył i gdzie mógł walczyć Czesław Moller, nie ustalono¹¹⁰. Wiadomo, że we wrześniu 1939 r. dostał się do sowieckiej niewoli,

prawdopodobnie więc był w jednostce zapasowej chroniącej ten garnizon. Wielu polskich jeńców wojennych Sowieci przetrzymywali w Równem. Stąd też 22 kwietnia 1940 r. wysłał do żony, ostatnią jaką trafiła do adresata przed długą przerwą, korespondencję (kartkę pocztową). Nie wiemy, jak długo Czesław Moller pozostał tutaj. Prawdopodobnie był jeńcem jednego z około 20 punktów obozowych zorganizowanych przez NKWD, pracującym przy budowanej drogi strategicznej Nowogród Wołyński-Lwów przez miejscowości: Równe, Dubno, Brody. Wiadomo, że do jej wykonania NKWD skierowało około 24 tys. szeregowych oraz podoficerów Wojska Polskiego. W ciągu trwania

Czesław Moller – młodziemiec, zdjęcie studyjne

109 Równe – kresowy garnizon, gdzie stacjonowali m.in.: piechota Armii Polskiej we Francji, sztab i dowództwo 13. Kresowej Dywizji Piechoty, 44. i 45. Pułk Piechoty, 13. Pułk Artylerii Lekkiej a także były tu: Ośrodek Sapersko-Pionierski, 13. samodzielna bateria artylerii przeciwlotniczej oraz kompania łączności.

110 W osobowej bazie danych Wojskowego Biura Historycznego (wyszukiwarka zasobu Centralnego Archiwum Wojskowego) nie występuje: <https://wbh.wp.mil.pl/> [dostęp 30.12.2020 r.]

Czesław Moller w armii pruskiej. Zdjęcie wykonane w Poznaniu przy ul. Berlinerstrasse 10 w zakładzie Artur Mikulla, prawdopodobnie podczas przepustki lub urlopu

„Budowy nr 1 NKWD” (tak nazwano to przedsięwzięcie) z miejsca pracy zbiegło około 1,5 tys. jeńców¹¹¹.

Z rodzinnych relacji wynika, że Czesław Moller trafił też do obozu jenieckiego w Ostaszkowie – dawnego klasztoru prawosławnego nad jeziorem Seliger (ok. 300 km na północny-zachód od Moskwy). Tutaj bardzo ciężko zachorował. Jego stan zdrowia był tak zły, że uznano go za nieżywego i wywieziono do kostnicy poza obozem. Zaopiekowali się nim jacyś ludzie. Nie wiedział, co się stało z żołnierzami, którzy przebywali w Ostaszkowie wcześniej.

Następnie dostał się do Armii Polskiej tworzonej w ZSRR i dowodzonej przez gen. Władysława Andersa, później był żołnierzem Armii Polskiej na Wschodzie i znalazł się w Persji (obecnie Iran), gdzie długo leczył się w szpitalu polowym. Następnie przebywał na terenie Palestyny (ówczesnym protektoracie brytyjskim) w drugim rzucie Armii Polskiej na Zachodzie.

Kontakt rodzinny z nim zerwał się. Żona poszukiwała go przez Niemiecki Czerwony Krzyż, uważając, że mógł znaleźć się w niemieckiej niewoli. W karcie pocztowej z 17.03.1944 r. z Prezydium Niemieckiego Czerwonego Krzyża w Berlinie otrzymała odpowiedź, że karta informacyjna o Czesławie Mollerze była wypełniona dokładnie, jego poszukiwania musiano zamknąć.

Zachowało się zaświadczenie z firmy E. Lewin-Epstein Ltd. w Tel Awiwie, gdzie Czesław Moller od 10.07.1944 do 27.10.1944 r. był zatrudniony na zasadzie przeniesienia służbowego.

Z datą 25.12.1944 r. wysłał do żony Stefanii za pośrednictwem Brytyjskiego Czerwonego Krzyża list z Jerozolimy w Palestynie, informując, że żyje. Oto jego krótka treść: *Moja kochana. Donoszę, że jestem zdrow i cały, czego i od Ciebie się spodziewam. Pisałem wielokrotnie i dotychczas żadnej odpowiedzi nie otrzymałem. Z datą stempla pocztowego 19.11.1945 r. był list do żony Stefanii. Na kartce tej są dwie daty: XII 1945 oraz 25.01.1946 r. pani Stefania napisała: Kochany mężu. Pierwszą wiadomość odebraliśmy wczoraj. Są my wszyscy zdrowi, czego Tobie życzymy. Twoja córka duża dziewczynka. Cieszymy się na Twój przyjazd.*

111 https://pl.wikipedia.org/wiki/Obóz_NKWD_w_Równem [dostęp: 30.12.2020 r.] Komendantem tego obozu był Iwan Fediukow

W przedwojennym Poznaniu na spacerze z kolegami Czesław Moller 2. z prawej

Z pisma z 21 listopada 1945 r. od Amerykańskiego Konsulatu Generalnego w Jerozolimie na terenie Palestyny wynika, iż Czesław Moller ubiegał się o wyjazd – imigrację do USA.

Żona i córka Alicja otrzymały od niego kolejny list z datą 24.03.1946 r.

Na tarasie altanki na działce w Dębcu, od lewej Aniela Bielerzewska (teściowa), córka Alicja, Czesław Moller, Stefania (żona) i Walenty Bielerzewski

Czesław Moller w drukarni około 1937 r.

Na tym zdjęciu z Palestyny Czesław Moller stoi 1. z lewej

Żołnierze gen. Władysława Andersa – Palestyna wiosna 1944 r. Czesław Moller w górnym rzędzie, pierwszy z prawej

Write in Block Capitals In green Druckschaltel ausserhalb

WAR ORGANISATION OF THE BRITISH RED CROSS
AND ORDER OF ST. JOHN
Postal Message Scheme

To: Comité International de la Croix Rouge
Genève

PO BOX 508
David Building
JERUSALEM
PALESTINE

58359

ENQUIRER
Fragender

Name: Moller
Circled name: Czesław
Version: P.O.B. 1391
Address: J.A.

Message — Mitteilung
(Message not to exceed 25 words, family news of strictly personal character).
(Nicht über 25 Worte, nur persönliche Familiennachrichten).

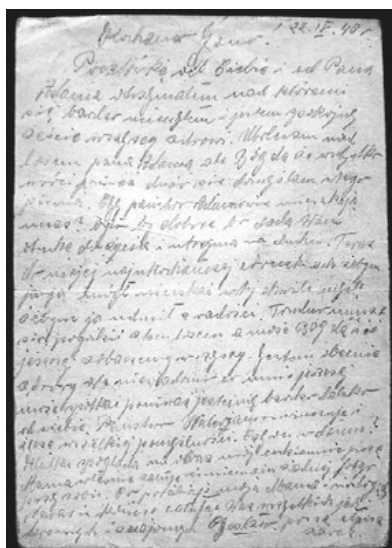
Moja kochana Dorota ze jestem zdrow i cały
Szczę i od siebie nie snujęm. Pisalem
kilkakrotnie i dotychczas żadnej odpowiedzi
nie otrzymałem

Date: 25/12/1944

ADDRESSEE
Empfänger

Name: Moller
Circled name: Stefania
Version: P.O.B. 1391
Address: ul. Piłsudskiego 14
Powiat Lubon
Polska Główny

Poszukiwany przez rodzinę za pośrednictwem Czerwonego Krzyża, odnalazł się w 1944 roku

Kartka pocztowa wysłana z miejscowości Równe* pisana ołówkiem kopiowym 22 IV 1940 r. do żony Stefanii Moller, Luboń, ul. Boelckestrasse 14 (Okrzei) przez Czesława Mollera, syna Antoniego: A-XIII miasto Równe – strzynka poczt. 37, grupa 5. Kochana żono! / Pocztówkę od Ciebie i od Pana / Adama otrzymałem na których / się bardzo ucieszyłem i jestem spokojny / żeście wszyscy zdrowi. Ubolewam nad / losem pana Adama ale Bóg da że wszystko / wróci ponieważ dużo się domyslałem z tego / pisma. Czy państwo Adamowie mieszkają / u nas? byłoby dobrze bo dadzą Wam / otuchę do życia i utrzyma na duchu. Teraz / do mojej najukochańszej córki ach żeby / ja ją mógł uściskać w tej chwili myślę / żeby ją uduślił z radości. Trudno muszę / się pogodzić z tym losem a może Bóg da że się / jeszcze zobaczymy wszyscy. Jestem obecnie / zdrowy ale nie wiadomo co mnie jeszcze / może spotkać ponieważ jesteśmy bardzo daleko / od siebie. Państwu Walerianom (?) winuszuję i / życzę wszelkiej pomyślności. Co tam w domu? / Alutka spogląda na obraz mój codziennie piszę. / Mama w końcu żałuje że nie ma żadnej fotogr. / przy sobie. Co porabiają moja Mama i siostry i d. (dzieci) / Na razie kończę całuję Was wszystkich jak i / krewnych i znajomych. (?) proszę odpisz / zaraz.

z Palestyny, gdzie służył w szeregach Wojska Polskiego. W lipcu 1945 r. był w Jaffie w hotelu Elzir, a potem w Tel Awiwie. Wrócił do domu w 1946 r., po siedmiu latach wojennej tułaczki. Granicę polską przekroczył 24.09.1946 r. na punkcie etapowym w Dziedzicach.

W paszporcie był jego rysopis, z którego wynikało, że ma twarz owalną, jest szatynem średniego wzrostu o ciemnych oczach. Jako zawód podano – litograf, wyznanie – rzymskokatolickie.

Z firmy „Papierodruk” Zakłady Graficzne pod Zarządem Państwowym

Drukarnia „Litografia” „Offset” Fabryka Ksiąg Kontowych Fabryka Stempli w Poznaniu otrzymał datowaną na 23.10.1946 r. propozycję pracy w charakterze pierwszego przedrukarza. W związku z reorganizacją dyrekcja przeniosła go z dniem 01.01.1951 r. do pracy w Drukarni Biletowej w Poznaniu w charakterze kalkulatora.

W kolejnym piśmie z 11.01.1951 r. dowiadujemy się, że był zatrudniony w Poznańskich Zakładach Graficznych Przedsiębiorstwie Państwowym przy ulicy Polnej w Poznaniu.

* Równe – dziś miasto na Ukrainie liczące ok. 250 tys. mieszkańców. W I i II Rzeczypospolitej należało do Polski, w 1939 r. liczyło 41,5 tys. mieszkańców i było największym miastem ówczesnego województwa wołyńskiego ze stolicą w Łucku. Od września 1939 r. Równe było pod okupacją sowiecką, a od połowy 1941 r. pod okupacją niemiecką.

Strony główne pasportu wystawionego w połowie 1944 roku dla zamieszkałego w Jerozolimie Czesława Mollera. Dokument był przedłużany co roku do czerwca 1947 r.

Żona Czesława Mollera – Stefania z domu Bielerzewska

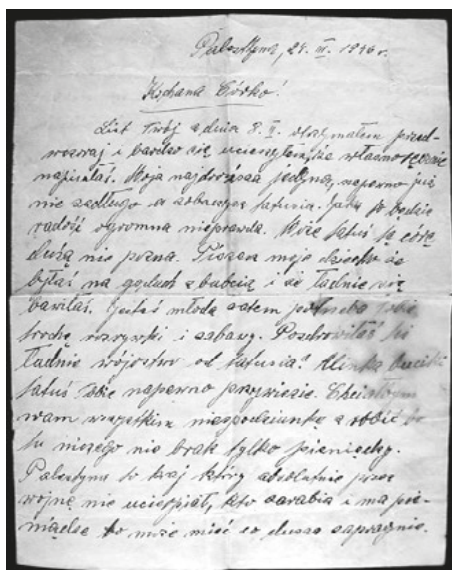
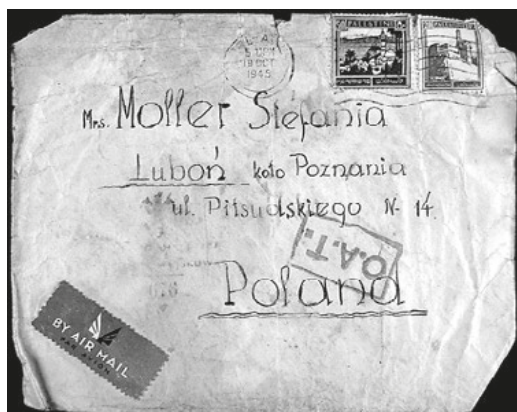
Na skutek przeżyć wojennych – pobytu w niewoli sowieckiej Czesław Moller był inwalidą wojennym. Przed Komisją Lekarską stawał już 24.07.1945 r. w Tel Awiwie. Uprawnienia inwalidy wojennego otrzymał w Polsce. Początkowo miał 48% utraty zdolności zarobkowej pozostającej w związku ze służbą wojskową. Cierpiał na nerwicę ogólną

średniego stopnia oraz na znaczny niedowład w związku z przewlekłym zapaleniem uszu z uszkodzeniem perfekcji słuchowej. Jego stan zdrowia pogarszał się i w książeczce z datą 15.06.1955 r. zapisano, że utrata zdolności zarobkowej

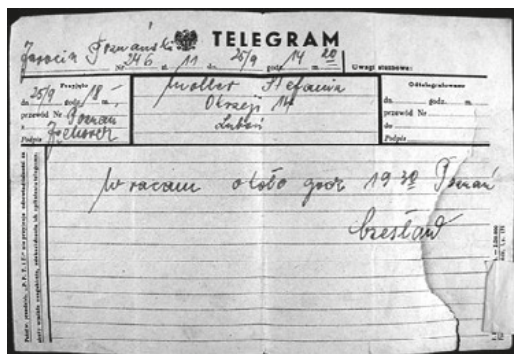
Tel Awiw, marzec 1946 r. tuż przed powrotem do kraju

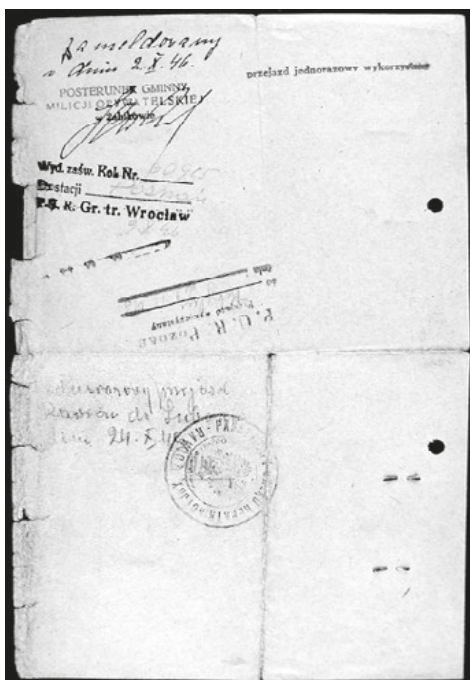

Koperta i pierwsza strona listu wysłanego z Palestyny do Lubonia w marcu 1946 r. A oto jego treść (pisownia oryginalna): Palestyna, 24.III. 1946 r. / Kochana Córko! / List twój z dnia 8.II. otrzymałem przedwczoraj i bardzo się ucieszyłem, że własnoręcznie napisałaś.

Moja najdroższa jedyna napewno już nie zadługo a zobaczysz tatusia. Jaka to będzie radość ogromna nieprawda. Może tatuś tę córę dużę nie pozna. Piszesz moje dziecko że byłaś na godach z babcią i że ładnie się bawiłaś. Jesteś młoda zatem potrzeba tobie trochę rozrywki i zabawy. Pozdrowiłaś już ładnie wujostwo od tatusia? Alinko bućki tatuś Tobie napewno przywiezie. Chciałbym wam wszystkim niespodziankę zrobić bo tu niczego nie brak tylko pieniędzy. Palestyna to kraj który absolutnie przez wojnę nie ucierpiał, kto zarabia i ma pieniądze to może mieć co dusza zapragnie. Ale ja wolałbym już być w Polsce przy Tobie moje drogie dziecko i wszystkimi razem mi drogami i najbliższymi i podzielić się wszystkimi troskami z Wami. / Kochana Żono zauważyłem z listu że się trochę niepokoisz o mnie, nie miej obawy jestem chwała Bogu zdrowy i cały możesz być zupełnie spokojna. Jak Ty żyjesz? Wiem że po takiej wojnie to dużo brakuje i trudno zaraz coś kupić. Stefcu gdy masz jeszcze coś z moich rzeczy może ubranie to przerabiaj sobie kostium wogóle na co się da i nie zważaj na nic. Tylko trzymaj się pilnuj zdrowia Twego mówię to od siebie bo dziękuję Bogu za to że jestem zdrowy po wszystkich moich przejściach. A jak tam nasza babcia niech tylko mama nie choruje bo przecież nie za długo a moje srebrne gody będą. A mnie tak się ułoży że razem nasza córe przypadnie wesele i mama będzie musiała zatańczyć z nami więc nie wolno chorować. Píše mama o drzewach jak chętnie chciałbym zobaczyć je i wogóle cały ogród. Po tylu latach jak się tam wszystko zmieniło musiało. Dzięki że macie choć swój owoc jarzynę it.d. to przecież dużo inaczej. Podalem Wam inny adres bo być może że się przeprowadzę to tam listy odbiorę. Na razie kończę pozdrawiam i ściskam Was wszystkich i aby się wszystkie Wasze pragnienia spełniły. Do widzenia Czech. / Proszę uściskać i pozdrowić moją mamę, siostry, ich mężów i dzieci – krewnych i znajomych. / Adres: Moller Czesław Palestine Tel-Aviv Allenby street 95 / Polish House

Przechowywany w pamiątkach rodzinnych jakże ważny i radosny powojenny telegram do żony – Stefanii Moller w Luboniu, ul. Okrzei 14 wysłany z Jarocina 25 września 1946 r. o godz. 18 z informacją: Wracam około godz. 19.30 Poznań / Czesław

Zaświadczenie dla Czesława Mollera przybywającego z Palestyny, wystawione 24 września 1946 r w Dziedzicach uprawniające do jednorazowego bezpłatnego przejazdu wszelkimi środkami lokomocji do domu w Lubonii

Dom państwa Mollerów przy ul. Okrzei 14 (2007 r.). fot. Piotr P. Ruszkowski

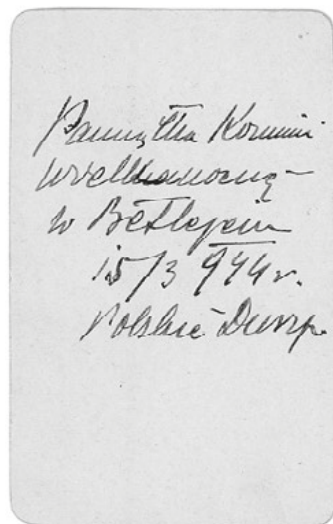
Córka Alicja Grześkowiak śpiewa w chórze „Bard”, ufundowała w 2007 r. dla kościoła pw. św. Jana Bosko w Lubonii olejny obraz przedstawiający św. Cecylię – patronkę chórów

Niezbędnik – łyżka z alpaki (nowe srebro – mosiądz wysokoniklowy) o stosunkowo krótkim uchwycie noszona zawsze przy sobie przez Czesława Mollera podczas okupacji

wynosi 68% i jest inwalidą III grupy. Zmarł 22.09.1979 r., został pochowany na cmentarzu w Żabikowie.

Był żonaty ze Stefanią z domu Bielerzewską (spokrewnioną z ks. Ludwikiem Bielerzewskim, proboszczem parafii św. Jana Bosko w Luboniu, po zamordowaniu ks. Stanisława Stricha, więźniem obozu w Dachau). Przed wojną żona prowadziła sklep z kapelusami a teściowa Aniela Bielerzewska kolonialny przy ul. Wierzbicice 30

Wśród pamiątek po Czesławie Mollerze, są obrazki z Betlejem miejsca urodzenia Jezusa Chrystusa. Na jednym dziecię Jezus na królewskim tronie wywyższony na poduszkach, inny z zaszusznymi roślinami ze świętego miejsca, ostatnie stanowi pamiątkę komunii św. wielkanocnej przyjętej w Betlejem w 1944 r.

w Poznaniu. Mieli córkę Alicję po mężu Grześkowiak (ur. 14.01.1933 r.). Wśród pamiątek po ojcu Czesławie Mollerze, pieczołowicie przechowywanych przez córkę Alicję, są m.in. obrazki z Betlejem

miejsca urodzenia Jezusa Chrystusa oraz łyżka, główne narzędzie do jedzenia którą posługiwał się przez cały okres żołnierskiej tułaczki.

Na podstawie: informacji i materiałów córki Alicji Grześkowiak; publikacji „Wieści Lubońskie” 05-2007 str. 23 „Moje wspomnienia” Alicji Grześkowiak, oprac. Stanisław Malepszak.

Robert Wrześniński, Piotr Ruszkowski

Neumann Stanisław (1912-1969)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 roku z 7. Pułkiem Strzelców Konnych, kapral WP

Stanisław Neumann urodził się 21 października 1912 r. w Sasinowie, gmina Mosina, powiat Śrem. Jego ojcem był Tomasz Neumann, matką – Maria z domu Zawalska. Stanisław z zawodu był tokarzem. W 1933 r. został skierowany do 6. Pułku Strzelców Konnych i przydzielony do szwadronu CKM (Ciężkiego Karabinu Maszynowego) z funkcją celowniczego. W 1934 r. przeniesiono go do 15. szwadronu Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP) w Hancewiczach¹¹². Do 17 września 1939 r., napadci Związku Radzieckiego na Polskę, był to garnizon macierzysty szwadronu kawalerii KOP „Hancewicze”. W 1935 r. Stanisław Neumann awansował na starszego ułana i został przeniesiony do rezerwy. Niebawem też przeniósł się do rodziny matki i zamieszkał w Żabikowie, na dawnej ulicy Laskowskiej (dziś to część ul. Żabikowskiej i Sobieskiego od skrzyżowania z ul. 11 Listopada do ul. Fabrycznej – granicy z Laskiem).

W tym czasie, w Żabikowie poznał swoją przyszłą żonę, Helenę Olejnik, z którą 19 listopada 1938 r. wziął ślub.

Stanisław Neumann z ułańską szablą – żołnierz Wojska Polskiego

Żona Helena urodziła się 16 lutego 1913 r., zmarła w 2006 r. Zamieszkali na ulicy Kopernika 6. Mieli syna Jerzego, który urodził się 9 września 1939 r., zmarł 12 grudnia 2002 r.

3 sierpnia 1939 r. Stanisława powołano do 7. Pułku Strzelców Konnych (psk) w Poznaniu, a 18 sierpnia awansował na pierwszy stopień podoficerski – kaprała. W ramach przygotowań do wojny 7. psk podporządkowany został dowódcy 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty. Pułk ten, stacjonujący w Biedrusku, w ramach przygotowań pozycji osłownej wykonywał prace fortyfikacyjne w rejonie Murowanej Gośliny i północno-zachodnich granicach Puszczy

¹¹² Hancewicze – dziś miasto na Białorusi, stolica rejonu w obwodzie brzeskim. W II Rzeczypospolitej, okresie międzywojennym Hancewicze znajdowały się w powiecie łuninieckim województwo poleskie.

Ojciec Stanisława – Tomasz Neumann – zginął podczas I wojny światowej – osierocił kilkuletnich chłopców Stasia i Ludwika

Sanatorium w Szklarskiej Porębie, do której chory na gruźlicę Stanisław jeździł na kurację (stoi w środku z żoną Heleną), z prawej syn Jerzy, z lewej bratanica Lucyna

Zielonki. W pierwszych dniach wojny jeden z plutonów bronił Czarnkowa, inne pododdziały obsadzały skraj Puszczy Zielonki, rejon Bolechowa, a ciężki tabor skierował się do Owińsk. Rankiem 5 września pułk podążając na wschód za Armią „Poznań” przeszedł przez Swarzędz. W rejonie Gorazdowa zatrzymano się na odpoczynek dzienny, następnie nocą maszerowano przez Łądek i Golinę do Konina. Po kilkugodzinnym postoju w lasach za Koninem szybkim marszem dziennym wyruszone w kierunku Tuliszkowa, następnie na Koło gdzie w godzinach nocnych przekroczone przygotowany do wysadzenia most na Warcie. Kontynuowano marsz przez Grabów Łęczycki Daszynę gdzie miał miejsce kolejny odpoczynek. 9 września rozpoczęła się pierwsza faza bitwy Armii „Poznań” i „Pomorze” z niemiecką 8 Armią. Zdarzenie to przeszło do historii jako „Bitwa nad Bzurą”. Tutaj pod Łowiczem Stanisław Neumann został ranny. 21 września pod Warszawą dostał się do niemieckiej niewoli. Zwolniono go 11 października i jeszcze w tym samym roku został wywieziony na przymusowe

Stanisław Neumann (z prawej) z bratem Ludwikiem, który z kolei zginął podczas II wojny światowej

Zdjęcie ślubne Stanisława z Heleną z d. Olejnik

roboty do Niemiec, do miejscowości Elmshorn¹¹³.

Do Lubonia powrócił dopiero po zakończeniu wojny i kapitulacji Niemiec w 1945 r. Podjął pracę w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego (ZNTK) w Poznaniu.

Zaopiekował się córką swojego brata – Ludwiką, Lucynką, której tato zginął w czasie wojny, a mamę – Salomeę Kołodziejczak stracono w więzieniu na Młyńskiej. Stanisław wraz z żoną Heleną stworzyli bratanicy ciepły i kochający dom.

„Pamiętką” Stanisława z wojny, jak niesie rodzinna wieść, była gruźlica, dlatego po wojnie często przebywał w szpitalach czy sanatoriach. W 1960 roku zmuszony był przejść na rentę. Pomimo dokuczliwej choroby był bardzo pogodnym i wesołym człowiekiem, skorym do żartów.

Zmarł 5 października 1969 roku i został pochowany na żabikowskim Cmentarzu.

Odświeżne zdjęcie grupy polskich pracowników przymusowych w Niemczech podczas okupacji. Stanisław Neumann stoi z lewej z fajką. Na marynarkach widoczne wymagane (pod rygorem kary), charakterystyczne naszywki identyfikujące narodowość – z literą „P” (Polak)

113 Elmshorn – miasto w północnych Niemczech w kraju związkowym Szlezwik-Holsztyn, w powiecie Pinneberg, około 32 km na północ od Hamburga.

Grób na żabikowskim cmentarzu, w którym spoczywają m.in. małżonkowie Stanisław i Helena Neumannowie oraz syn Jerzy

Zdzisław Niewiada

Na podstawie informacji i zdjęć przekazanych przez córkę Lucynę Toporską i wnuka Marka Toporskiego.

Piotr Ruszkowski

Niewiada Zdzisław (1908-1994)¹¹⁴

Ogrodnik, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w plutonie łączności 15. Pułku Ułanów Poznańskich, kapral WP.

Urodził się 11 września 1908 r. w Sułęcinku powiat Środa. Ojciec Jan, Matka Władysława z domu Nowak. Rodzice pobrali się w 1903 roku Jan z ojca Stanisława i matki Marii z d. Surma miał 40 lat, żona Władysława Nowak z ojca Stanisława i matki Katarzyny Główna miała 26 lat i mieszkała w Mikuszynie¹¹⁵. Zdzisław miał starszą siostrę Kazimierę (1907-1982)¹¹⁶, czy inne rodzeństwo także nie wiemy.

Odnosnie spraw wojskowych, w swoim życiorysie tak napisał: *Zasadniczą służbę wojskową odbyłem od października 1929 do października 1931 w 7. Batalionie Telegraficznym na Cyta- deli w Poznaniu. Z tego okresu zachowało się też kilka zdjęć grupowych.*

Na wojnę zmobilizowany został w sierpniu 1939 r. do plutonu łączności 15. Pułku Ułanów Poznańskich z którym miał już styczność podczas ćwiczeń jakie odbywał od lutego 1939 r. Był podoficerem w stopniu kaprala¹¹⁷.

Brał udział w bitwie nad Bzurą, z zapamiętanych nazw miejscowości utkwily te niezwyčajne – Piątek¹¹⁸ i Sobota¹¹⁹ pomiędzy Łęczycą a Łowiczem. Jako

¹¹⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Bronisław, sygnatura: 1832/1/205, skan 77.

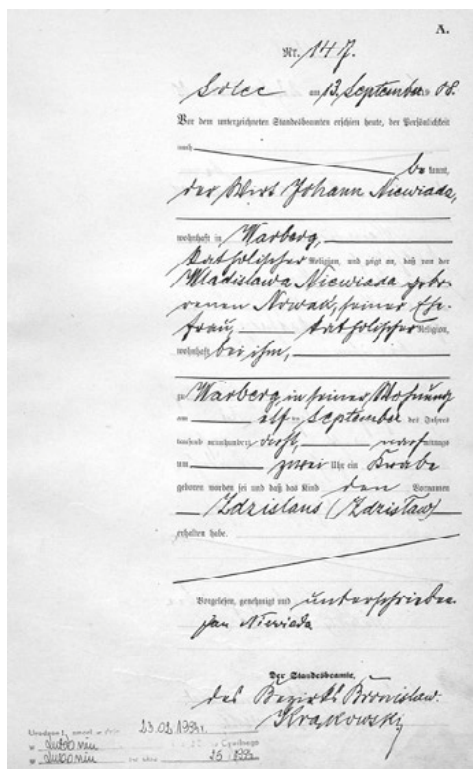
¹¹⁵ APP – USC Kostrzyn, sygnatura: 1875/3/175, skan 52.

¹¹⁶ APP – USC Bronisław, sygnatura: 1832/1/191, skan 125.

¹¹⁷ W kartotece ZBoWiD-u w formularzu kombatanta, rubryce 17: *Ostatni stopień wojskowy* wpisano: st. szeregowy.

¹¹⁸ Piątek – miasto w województwie łódzkim, powiecie łęczyckim.

¹¹⁹ Sobota – wieś w województwie łódzkim, powiecie łowickim, gmina Bielawy.

Akt urodzenia Zdzisława Niewiady rodzice zamieszkali w miejscowości Warberg* (Sulęcinek). U dołu stempel z informacją o śmierci

kolejne miejsca swojego szlaku bojowego wymieniał: Puszcę Kampińską oraz las w Palmirach. Dalej napisał: *Po kapitulacji Warszawy dostałem się do niewoli w Pruszkowie. Z Pruszkowa uciekłem, zostałem schwytany w Rawiczu. Swoją ucieczkę motywował wielką tęsknotą za żoną i dziećmi. Chcąc jak najszybciej wrócić do domu – Lubonia, nie czekał na stosowną przepustkę, wyruszył w drogę powrotną bez dokumentów. Szedł wzdłuż torów kolejowych co nie skończyło się dobrze dla niego. Na pewien czas trafił do Oflagu II C*

Woldenberg (Dobiegniew), gdzie spotkał Floriana Ryżka z Lubonia¹²⁰. Warunki w tym obozie były ciężkie, jeńcy leżeli na cemencie, w namiotach wiało. Tam Zdzisław Niewiada nabawił się gruźlicy. Był przetrzymywany także w Biedrusku – Obozie Warta (Warthelager). Pełnił funkcję pisarza i wystawiał m.in. formalne zwolnienia z obozu. Miał przyobiecane, że po wypisaniu 100 takich dokumentów, kolejny – 101 będzie dla niego zwolnieniem do domu. Tak się jednak nie stało. Umieszczono go w stalagu II A Neubrandenburg, około 120 km na zachód od Szczecina. Jego stan zdrowia nie był dobry. Ulitował się nad nim pewien Niemiec, który postarał się, że przydzielono go do pracy w majątku ziemskim Zettemin Stavenhagen Meklemburg około 40 km na zachód od stalagu II A.

Będąc z zawodu ogrodnikiem znającym się na swojej pracy, wszedł w spór z pewną hrabiną co do terminu wysadzenia pomidorów do gruntu. Ta zagroziła, że jeżeli pomidorom coś się stanie, to mu tego nie daruje. Informacja o fachowości i umiejętnościach Zdzisława Niewiady rozniosła się po sąsiadach i Niemcy wypożyczali go sobie do różnych zabiegów ogrodniczych które niekiedy były raczej kaprysami. Na przykład pewien artysta malarz, który na wojnie stracił nogę, zażyczył sobie w całym ogrodzie pachnący groszek.

Z zapisów odczytanych z zachowanej książeczki pracy Zdzisława Niewiady („Arbeitsbuch”) winka, że w majątku Zettemin Stavenhagen był od sierpnia 1940 do stycznia 1942 roku. Później, od marca 1942 do stycznia 1943 w Ostdeutsche Landbewirtschaft

¹²⁰ Biogram Floriana Ryżka został zamieszczony w „RHL” tom 2, str. 182.

* Sulęcinek – nosił nazwę Warberg w latach 1900-1919 oraz podczas okupacji niemieckiej 1939-1945, w pozostałym okresie zaborów – Sulencin Hauland.

Zdjęcie pamiątkowe z 7. Batalionu telegraficznego. Zdzisław Niewiada na samej górze zaznaczony strzałką

Kursanci telegrafści w mundurach wyjściowych na poznańskiej Cytadeli. Zdzisław Niewiada w 2. rzędzie na środku oznaczony „X”. Na odwrocie zdjęcia przesłanego do rodziny czytamy: *Pozdrowienie z obozu zasyła telegrafista Zdzichu 1930 r.*

Inne zdjęcie grupowe z okresu szkolenia telegraficznego żołnierzy wykonane na szelągu*, o czym stanowi opis na odwrocie. Zdzisław Niewiada z lewej, oznaczony „X”

(Wschodnioniemieckim rolnictwie) podpisanym przez właściciela tej dzielnicy (Bezirkslandwirt) H. Beicha. Natomiast zimą (styczeń, luty) 1943 roku pracował w ogrodnictwie – dawniej firmie Piliński w Poznaniu przy ul. Konrad-Henlein-Alle (ul. Czechosłowacka), przy której znajdował się też w latach 1940-1943 obozów pracy dla Żydów. Ten wpis potwierdził podpisem Helmut Jahuz. Wreszcie po wiele staraniach żony o uwolnienie męża, szczęśliwy, na Wielkanoc 1943 r trafił do domu w Luboniu, gdzie żona sama prowadziła niełatwe ogrodnictwo szklarniowe. Okupanci potrzebując do wyżywienia

Karta meldunkowa Zdzisława Niewiady z okresu okupacji

warzyw dali pani Mariannie do pomocy pracowników, a nawet nianię dla dzieci. Ale radość z bycia u siebie w domu nie trwała długo. Już w pierwszy dzień świąt wg rodzinnych relacji, Niemcy wysiedlili

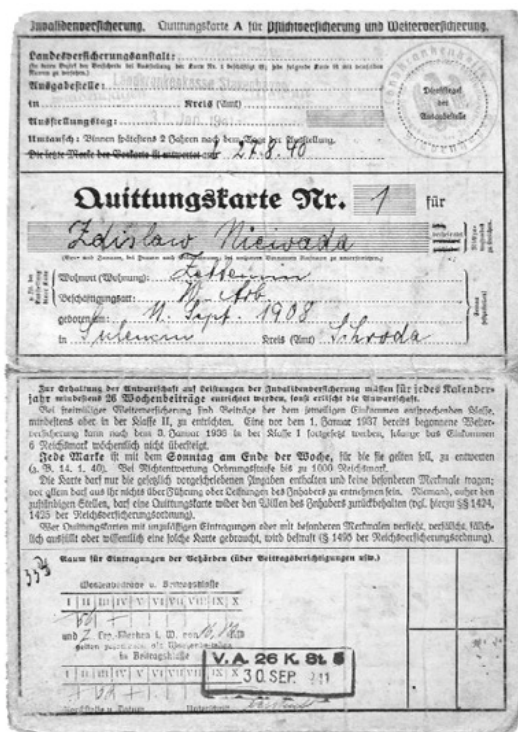
* Prawdopodobnie chodzi o Park Szelągowski – zabytkowy park w Poznaniu, na skarpie doliny Warty sąsiadujący z Cytadelą na północ od centrum miasta. Nazwa pochodzi od kupieckiej rodziny Szylingów – Mikołaj Szyling – burmistrz Poznania w XVI w. założył tu fabrykę prochu. W XIX w. zdziczałe tereny dawnej prochowni stały się popularnym miejscem spacerów i wycieczek dla mieszkańców miasta.

Dokument z okresu pracy Zdzisława Niewiady w rejonie Rokietnicy w 1943 roku

tym razem całą rodzinę Niewiadów, najpierw do dużego majątku koło Komornik. Dalej na co wskazują stemple w książeczce Zdzisława zatrudniono go w ogrodnictwie Heinricha Dersch'a koło Rokietnicy (Rokstedt) a od lipca 1943 (ostatni wpis) u Herberta Lengnita w Mrowinie (w okresie okupacji miejscowość nosiła nazwę Rautendorf). Tu zamieszkali w oborze.

W swoich wspomnieniach okupacyjnych jakże przetrwały w rodzinie, mówiono o tym jak wynędzniałymi zwierzętami gospodarskimi (końmi, krowami) musiał zajmować się Zdzisław. Za padnięte zwierzę groziła mu „wizyta” w Domu Żołnierza (siedzibie gestapo), skąd trudno było wyjść. Toteż robił wszystko, by zwierzęta przeżyły. Pracownikom wolno było przyrządzić jedzenie tylko z serwatki albo maślanki. Żona Zdzisława Niewiady – Marianna, której obowiązkiem było przygotowanie posiłków, starała się jak mogła. Czasem dodawała podebrane mleko lub śmietanę, by strawa była bardziej treściwa, a jak udało się zabić kaczkę czy gęś to była dopiero uczta. Pomimo tych starań niektórzy niewdzięczni pracownicy folwarku skarżyli się na nią, że źle ich karmi. Nadzorca – Niemiec wytrząsał się nad biedną Marianną. Inne traumatyczne zdarzenie zapamiętane w rodzinie dotyczy tego jak Zdzisław Niewiada mając zezwolenie Niemca, poszedł zimą do lasu po chrust. Kiedy z innymi Polakami nieśli wiązki z lasu, pilnujący Niemiec, chyba dla

Quittungskarte – karta, dowód wpłat na ubezpieczenie dla Zdzisława Niewiady – ur. 11.08.1908, na drugiej stronie znaczki dokumentujące wpłaty za lata 1940-1941, gdy pracował w Zettemin Stavenhagen

Arbeitsbuch – książeczka pracy Zdzisława Niewiady z dokumentacją – stemplami i podpisami miejsc i czasu pracy podczas okupacji niemieckiej w latach 1940-1943

rozrywki, poszczał ich psem. Ze strachu przed pogryzieniem uciekali, gubiąc po drodze to co zebrali.

Gdy skończyła się wojna i zostali zwolnieni, po powrocie do domu w Luboniu zastali obraz nędzy i rozpacz. Powyrywane okna z murów, wszystko co było można to albo uciekający Niemcy albo rozkradli Rosjanie lub Polacy. Trzeba więc było dorabiać się od nowa.

Zdzisław Niewiada zmarł 23 lutego 1994 r. spoczywa wraz z żoną i teściową Marianną Mai (1891-1953) na żabikowskim cmentarzu.

Na żabikowskim cmentarzu grobowiec małżonków Zdzisława i Marianny Niewiadów oraz Magdaleny Mai (1891-1953) – teściowej Zdzisława fot. www.pro-gis

Czy taki Chevrolet był w posiadaniu Zdzisława Niewiady i krążył po ulicach przedwojennego Lubonia? Nie wiemy gdyż niewiele pamiątek sprzed 1939 roku zachowało się do dziś

Żoną Zdzisława Niewiady była Marianna z domu Mai (1915-2004). Mieli syna Wojciecha (ur. 1944 r. w Mrowinie, zm. 2014 r. – pochowany w Żabikowie). Mieszkali w Luboniu w pierwszym domu wybudowanym przy ul. Fabrycznej pod numerem 14. Z ciekawostek lokalnych

warto wspomnieć, że Zdzisław Niewiada przed wojną był jednym z trzech posiadaczy samochodu na terenie Lubonia (marka chevrolet).

Odznaczenia: Medal za Berlin (3997-86-57-MW)

Na podstawie: Akt ZBoWiD Koło Luboń 1 (nr ewid: 264285; legitymacja nr: 176846); publikacji: Robert Wrześniński „Okupacyjna katorgia” („Więści Lubońskie” 10-2007 str. 30) napisanej w oparciu o życiorys Zdzisława Niewiady i informacje od synowej – Urszuli Niewiady.

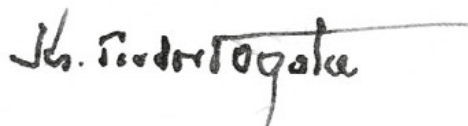
Piotr Ruszkowski, Robert Wrześniński

Nogala Teodor ks. (1909-1973)

Ksiądz, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. jako kapelan w stopniu kapitana 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie

Urodził się 15 października 1909 r. w Radłowie powiat Ostrów Wlkp., ojciec Jan (po powrocie do Wielkopolski objął stanowisko starszego asesora kolejowego w Ostrowie Wlkp.), matka Magdalena z domu Kuroszczyk. Był drugim synem, miał pięciu braci i siostrę. Mieszkał przez pewien czas w Westfalii, gdzie w Osnabrück uczęszczał do szkoły elementarnej. Uczył się w męskim gimnazjum w Ostrowie, a po zdaniu matury w 1927 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Gnieźnie i Poznaniu, gdzie kształcił się w latach 1927-1932. Z rąk ks. kardynała Augusta Hlonda otrzymał święcenia kapłańskie 12 czerwca 1932 r.

Przez dwa miesiące był kapelanem u sióstr zakonnych

Podpis ks. Teodora Nogali

Ks. proboszcz Teodor Nogala (1909-1973)

w Poznaniu-Pokrzywnie. Został wikariuszem 1 września 1932 r. w Krotoszynie. Następnie w okresie od 1 września 1934 r. do 31 marca 1938 r. był wikariuszem w Rawiczu. Potem przeniesiono go do Poznania – parafii pw. św. Marcina, gdzie był wikariuszem od 1 kwietnia 1938 r. do sierpnia 1939 r., kiedy to powołano go jako kapelana w stopniu kapitana do Wojska Polskiego.

Obowiązki duszpasterskie pełnił w 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie. Wziął udział w kampanii wrześniowej. Był ranny w bitwie nad Bzurą, następnie przebywał w szpitalu wojskowym w Warszawie. Po wyleczeniu powrócił do Poznania, jednak na przełomie 1939-1940 r. został wywieziony wraz z grupą cywilnej ludności pod Kraków do Generalnego Gubernatorstwa. Wspólnie z innymi wysiedlonymi otrzymał schronienie w majątku

Ks. Teodor Nogała z gronem ministrantów ze sztandarem, w towarzystwie nieznanego ks. kapłana – kapelana wojskowego. Zdjęcie wykonano przed domem parafialnym około 1948 roku. Siedzący przy ks. T. Nogali ministrant to Józef Pawlicki (1922-2020) fot. za zbiorów Stanisława Nowickiego

hrabiego Romera¹²¹. Tam żyjąc w skromnych warunkach i ciągłych niedostatkach, był kapelanem.

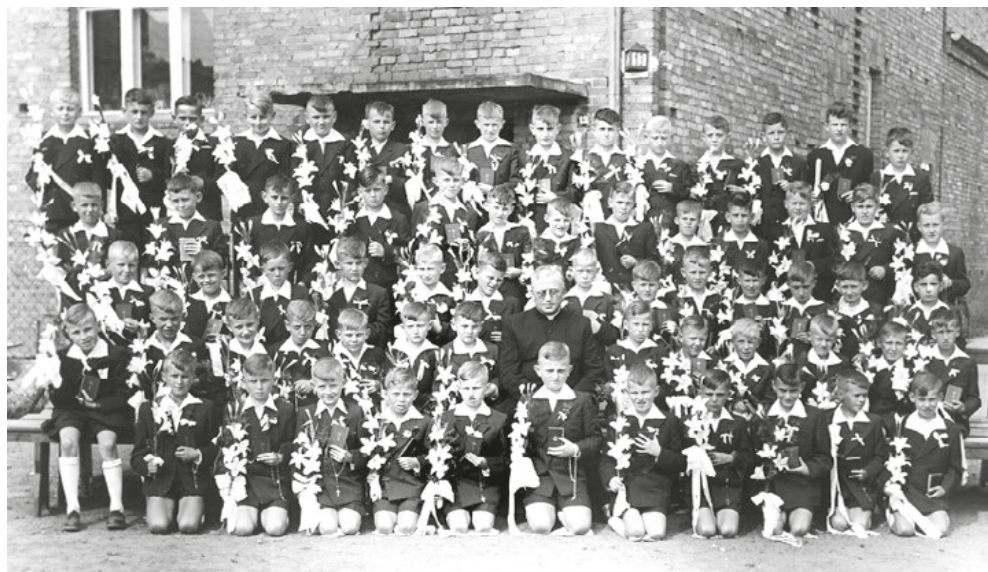
Po uzyskaniu wiadomości o wyzwoleniu Poznania natychmiast powrócił. Ks. biskup Walenty Dymek 29 marca 1945 roku mianował go najpierw administratorem a ostatecznie proboszczem parafii pw. św. Jan Bosko w Luboniu. Dotarł tu na początku kwietnia. Sytuacja była niezwykle trudna, zastał bowiem spalony kościół, który choć wybudowany zaledwie przed kilkoma laty (oddany do użytku w 1938 roku) wymagał kapitalnego remontu a przede wszystkim dachu. Podczas okupacji Niemcy urządzili ze świątyni i domu parafialnego magazyny. Na początku 1945 roku nie

chcąc oddać w ręce nacierającej sowieckiej armii zgromadzonych materiałów wszystko podpalili.

Nowy duszpasterz, przybywszy do Lubonia nie miał gdzie mieszkać. Został życzliwie przyjęty w domu rodziny Mollerów mieszkających opodal przy ul. Piłsudskiego 14 (obecnie ul. Okrzei), spokrewnionej z przedwojennym proboszczem ks. Ludwikiem Bielerzewskim, następcą zamordowanego w lutym 1938 r. ks. Stanisława Streicha. Tu otrzymał do dyspozycji dwa pokoje. W jednym z nich urządził biuro parafialne.

Słabe zdrowie nie przeszkodziło mu dokonać wielkiego dzieła. Pomogły mu w tym wytrwałość, ogromna życzliwość oraz takt w obcowaniu z ludźmi. Do

¹²¹ Prawdopodobnie były to Krzyszkowice – majątek w 1925 r. od Dobrzańskich kupił hrabia Konstanty Romer (1898-1942 lub 1944). Po śmierci Konstantego majątek obejmuje córka Teresa. W 1945 r. dobra znacjonalizowano i rozparcelowano, a w dworcu siedzibę miały kolejno: szkoła, Kółko Rolnicze, Gromadzka Rada Narodowa. Obecnie budynek wrócił do prawowitych właścicieli i został odrestaurowany.

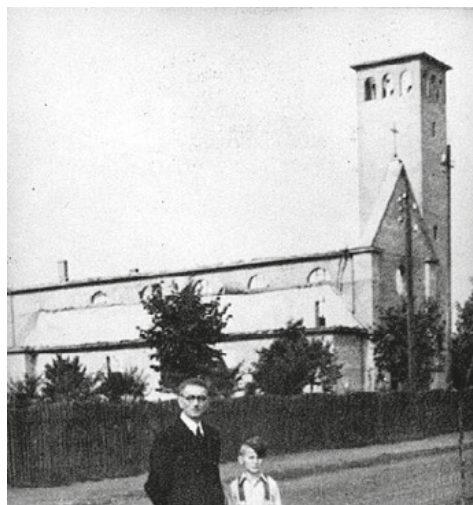
Ksiądz Nogała z licznym rocznikiem chłopców pierwszokomunijnych fot. ze zbiorów rodziny Tritt

Ks. Teodor Nogała podczas procesji przy kościele fot. ze zbiorów Mariana Drajerzaka

końca listopada 1945 r. cały kościół wraz z wieżą został pokryty dachem. Skuto tynki wewnątrz spalonej świątyni i na nowo wszystko otynkowano i wymalowano. Pierwszą Mszę świętą w odbudowanym kościele ks. proboszcz T. Nogała odprawił 27 października 1946 r. Odbudowa kościoła została dokonana bez żadnej pomocy zewnętrznej np. dotacji władz. Jedynie siłami parafian przy dobrej organizacji prac pod przewodnictwem proboszcza odzyskano swoją świątynię. Ksiądz proboszcz Teodor

Nogała zdobył sobie wielkie zaufanie i miłość parafian. Był wykształconym człowiekiem o dużej erudycji, znał cztery języki obce, był także znakomitym kaznodzieją, autorem licznych kazań

Spalony przez Niemców kościół bez dachu zastał wiosną 1945 roku nowy proboszcz ks. Teodor Nogała. Na pierwszym planie tego unikalnego zdjęcia Franciszek Reszelski (budowniczy świątyni) z synem

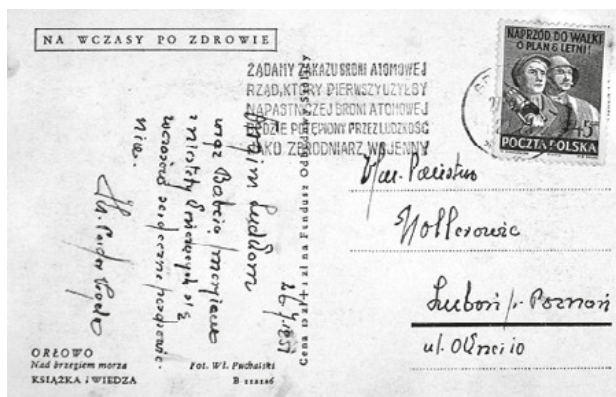

Ks. Teodor Nogała podczas ceremonii pogrzebowej zasłużonego kolejarza Nikodema Kaczmarka* na żabikowskim cmentarzu w 1968 roku. Obok w asyście organista Józef Gajdziel

Pocztówka z pozdrowieniami od ks. T. Nogala dla państwa Mollerów z wypoczynku w Orłowie z lipca 1957 roku. Ciekawostką z tamtych lat jest znaczek pocztowy z hasłem „NAPRZÓD DO WALKI O PLAN 6-LETNI” oraz centralnie przybijany stemplem w czasie zimnej wojny: ŻĄDAMY ZAKAZU BRONI ATOMOWEJ / RZĄD, KTÓRY PIERWSZY UŻYŁBY / NAPASTNICZEJ BRONI ATOMOWEJ / BĘDZIE POTEPIONY PRZEZ LUDZKOŚĆ / JAKO ZBRODNIARZ WOJENNY ze zbiorów Alicji Grześkowiak

* O Nikodemie Kaczmarku można poczytać przy okazji np. przedstawiania jego syna Władysława Kaczmarka („Wieści Lubońskie 10-2015, str. 40 „Wspomnienie o społeczniku”); „WL 07-2016, str. 37 Maria Kaczmarek „Czerwiec 1956”; „RHL” tom 4, str. 145 „Kaczmarek Władysław” [1915-1982]”

Uroczystości 25-lecia kapłaństwa ks. Teodora Nogali miały miejsce 26 czerwca 1957 r. ze zbiorów Stanisława Malepszaka

Pamiętką kolędy w latach 60. XX w. było zdjęcie wnętrza kościoła pw. św. Jana Bosko w Luboniu z obrazem olejnym Wlastimila Hofmana (1881-1970) w ołtarzu głównym, przedstawiającym na tle krajobrazu sudeckiego kapliczkę Matki Boskiej, przy której stoi św. Jan Bosko przemawiający do dwojga dzieci. Widoczny też podwójny łuk oddzielający prezbiterium, ambona z prawej strony, i na ścianach nie ma jeszcze fresków.

Grób ks. Teodora Nogali przy alei głównej żabikowskiego cmentarza

publikowanych przed i po wojnie. Z pogodą i z godnością znosił liczne szykany władz komunistycznych. Był inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa. Swoją postawą nawoływał do miłości i przebaczenia. Zachowywał się nienagannie i nie narzucał innym osobom swojego zdania. Przez taką postawę miał uznanie nawet u swoich przeciwników ideologicznych. Na początku 1973 r. jego zawsze słabe zdrowie, pogorszyło się znacznie. Przeszedł zawał serca i słabł jego wzrok. Z wielkim wysiłkiem odprawił wokół kościoła procesję Bożego Ciała.

19 grudnia 2004 roku ks. bp Marek Jędraszewski poświęcił tablicę upamiętniającą ks. Teodora Nogalę ufundowaną przez Stowarzyszenie Społecznego Funduszu Ludzi Dobrej Woli i wdzięcznych parafian. Zamontowano ją na filarze południowej nawy, ma wymiary 55x110 cm, wykonana z czarnego granitu. Pod krzyżem w tablicy wmontowano też medal „Zasłużony dla Miasta Luboń” przyznany pośmiertnie duszpasterzowi fot. Piotr Ruszkowski

Pamiątkowe pośmiertne wspomnienie ks. proboszcza Teodora Nogali wielkości pocztówki

Zmarł 22 listopada 1973 r., spoczywa na żabikowskim cmentarzu w głównej alei wraz ze swoimi rodzicami. W dowód pamięci i uznania dla jego osoby oraz zasług dla lokalnej społeczności we wrześniu 2004 r. Rada Miasta Luboń uhonorowała go pośmiertnie medalem „Zasłużony dla Miasta Luboń”, a w świątyni zawisła tablica upamiętniająca umiłowanego pasterza ufundowana przez Stowarzyszenie Społecznego Funduszu Ludzi Dobrej

Woli oraz wdzięcznych parafian.¹²² Specjalną mszę świętą w intencji ks. Teodora Nogali z odsłonięciem i poświęceniem tablicy odprawił ks. bp Marek Jędraszewski 19 grudnia 2004 roku.

Na podstawie publikacji: Stanisława Malepszaka „Ks. Teodor Nogala – wspomnienie” („Wieści Lubońskie” 11-1992, str. 10); Alicja Grzeszkowiak opracował Stanisław Malepszak, „Moje wspomnienia” („Wieści Lubońskie” 03-2007 str. 23); Stanisław Malepszak, „Luboń i okolice – dzieje osadnictwa i dziejów parafii”, Luboń 2005.

Robert Wrzeński Piotr Ruszkowski

Nowacki Sylwester (1908-1993)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w 3. Pułku Lotniczym w Poznaniu, sowiecki i niemiecki jeńiec wojenny.

Urodził się 23.12.1908 r. w Kobylepolu, ojciec Franciszek, matka Apolonia z domu Jendrzejczak. Miał ukończone 4 klasy szkoły podstawowej oraz 3 klasy szkoły zawodowej.

Zmobilizowany 24.08.1939 r. do 3. Pułku Lotniczego w Poznaniu. Służył przy obsłudze samolotów i w czasie działań wojennych był na linii frontu w miejscowościach: Września - Nowy Dwór Mazowiecki - Siedlce - Kowno - Tarnopol.

W aktach ZBoWiD-u zanotowano, że 20.09.1939 r. był internowany do ZSRR, czyli faktycznie został jeńcem wojennym. Wymieniony w listopadzie 1939 r. do Niemiec, znalazł się w stalagu VII C.

Z niewoli był zwolniony w 1941 r. do robót przymusowych jako cywil.

Powrócił do Polski w 1947 r. Po zakończeniu pracy zawodowej był na emeryturze.

Zmarł 04.02.1993 r.

Ożenił się z Jadwigą (1910- ?)

Mieszkał w Luboniu przy ul. Kwiatowej 6.

Odznaczenie: Medal za udział w wojnie obronnej 1939 r. (nr 97-86-58 MW).

Należał od 1983 r. do Koła ZBoWiD (następnie ZKRPiBWP) w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 268774, leg. 53644/31, potem 176849. Zaświadczenie z wojska nr 75573.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzeński

Nowak Józef (1911-1995)

Murarz, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w 57. Pułku Piechoty Karola II króla Rumunii w Poznaniu, jeńiec wojenny, plutonowy WP.

Urodził się 25.02.1911 r. w Luboniu. Ojciec Ignacy Nowak (1881-1913) – cięśła zginął tragicznie spadając z dachu fabryki drożdży w Luboniu osierocił 4 dzieci. Matka Barbara z domu Schlabs (1886-1975) po śmierci męża powtórnie wyszła za mąż za wdowca Andrzeja Remleina (1863-1936) znanego i zasłużonego dla Lubonia sołtysa. Józef miał podstawowe wykształcenie, wg księgi meldunkowej z zawodu był murarzem¹²³.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. walczył w 57. Pułku Piechoty Karola II króla Rumunii w Poznaniu. Przeszedł szlak bojowy: Kutno - Warszawa - Kowel. Dostał się do niemieckiej niewoli i przebywał w stalagu II A *Neubrandenburg* w Niemczech. Ze względu na chorobę, orzeczeniem z 03.03.1971 r. na stałe przyznano mu inwalidztwo.

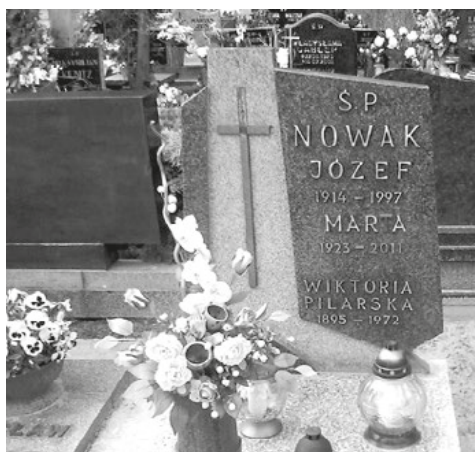
Zmarł 23.01.1995 r. pochowany na cmentarzu w Żabikowie.

¹²² „Wieści Lubońskie” 01-2005, str. 4 „Umiłowanemu duszpasterzowi” oraz str. 22, Janina Bauman „Umiłowany duszpasterz”

¹²³ APP Księga meldunkowa sygnatura: 53/4423/0/5/187, str. 7

Grobowiec Józefa i Marii Nowaków na żabikowskim cmentarzu fot. www.pro-gis

Grób na żabikowskim cmentarzu w którym spoczywa m.in. Józef Nowak, rocznik 1914-1997 fot. www.pro-gis

Dwukrotnie żonaty, najpierw z Agnieszką Dobieżyńską (1915-1954) z którą miał dwóch synów: Ryszarda (ur. 1948 r.) i Henryka (ur. 1949 r.), następnie z Marią Rybarczyk (1914-1994).

Mieszkali w Luboniu przy ul. Dzierżyńskiego 1 (obecnie ul. Armii Poznań).

Należał od 27.06.1974 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 245088, leg. 29388, potem 176845. Był członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrześniński, Piotr P. Ruszkowski

Nowak Józef (1914-1997)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 4. Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej w Inowrocławiu, jeńiec wojenny, bombardier (starszy szeregowiec) WP.

Urodził się 28.02.1914 r. w miejscowości Jabłkowo powiat Wągrowiec, ojciec Franciszek, matka Pelagia z domu Nowakowska. Posiadał średnie wykształcenie.

W kampanii wrześniowej 1939 r. wziął udział w 4. Kujawskim Pułku Artylerii Lekkiej wchodzącym w skład Armii „Pomorze”. Jego dowódcą był porucznik Załtaszwili.

Szlak Józefa Nowaka wiódł przez Iławę - Jabłonowo - Kowalewo Pomorskie - Toruń - Włocławek - Kutno - Łowicz - Sochaczew. 18 września 1939 r. trafił do niewoli niemieckiej. Miesiąc więziony był w Ostrowie Wlkp.

Po zakończeniu pracy zawodowej był na emeryturze.

Zmarł 29.12.1997 r. jest pochowany na cmentarzu w Żabikowie.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Żabikowskiej 58.

Odznaczenie: Medal za udział w wojnie obronnej 1939 r. (wniosek złożony w 1984 r.).

Należał od 14.12.1983 r. do Koła ZBoWiD (następnie ZKRPiBWP) w Żabikowie nr 268303, leg. 52573/31, od 17.11.1984 r. - 0177059. Nr zaświadczenia z wojska - 757766.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło Żabikowo.

Robert Wrześniński

Nowak Tadeusz (1915-1990)

Kapral Tadeusz Nowak z odznakami specjalności dla personelu latającego sił powietrznych

Radiotelegrafista, strzelec pokładowy 3. Pułku Lotniczego na Ławicy, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., kapral WP.

Urodził się 21 marca 1915 roku w Oberhausen w kraju związkowym Nadrenia Północna-Westfalia w Niemczech. Był najstarszym z trojga dzieci (brat Mieczysław i siostra Łucja po mężu Ryżek) Bergmana Franciszka Nowaka i Franciszki z domu Kostańskiej. Bliscy ojca pochodzili ze wsi Tomiczki, a matki ze wsi Trzebaw (położonych w Wielkopolsce, gmina Stęszew).

Do Polski rodzina wróciła z Oberhausen po 1918 r. i zamieszkała w Żabikowie w wynajętym mieszkaniu przy dzisiejszej ul. Wojska Polskiego. Podczas okupacji wysiedlono ich i wraz z innymi rodzinami mieszkali wspólnie w domu przy ul. Fabrycznej, w pobliżu ul. Sobieskiego.

Tadeusz Nowak uczęszczał do 6-klasowej Publicznej Szkoły Wydziałowej im. Prezydenta Jarogniewa Drwęskiego w Poznaniu¹²⁴. Po jej ukończeniu od 2.09.1930 r. był słuchaczem czteroletniego kursu nauki zawodu elektromonter-skiego w Państwowej Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej w Poznaniu¹²⁵, zakończonego otrzymaniem 15.06.1934 r. świadectwa.

Po ukończeniu nauki zawodu pracował kolejno w firmie H. Cegielski Sp. Akcyjna w Poznaniu, a od 20.06.1939 r. na PKP Parowozownia Główna w Poznaniu jako elektryk.

Był członkiem Polskiego Koła Śpiewaczego w Żabikowie, a od 1.01.1936 r. należał do Grona Miłośników Sportu¹²⁶.

Ze służbą wojskową zapoznał się jeszcze w latach szkolnych, ćwicząc

Rodzice Tadeusza Nowaka – Franciszek i Franciszka

¹²⁴ Dziś Zespół Szkół nr 5 w Poznaniu przy ul. Różanej

¹²⁵ „Izba Rzemieślnicza” w Poznaniu przy skrzyżowaniu al. Niepodległości i ul. Ratajczaka

¹²⁶ Oddolna organizacja założona 1.01.1931 r. przez Stefana Roszyka i brata Adama oraz Wojciecha i Jana Trittów, Maksymiljana Krawczyńskiego i Stanisława Szajka Z „Pamiętnika GMS” – Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

Tadeusz Nowak (w środku) z bratem Mieczysławem i siostrą Łucją na koniach (zdjęcie wykonane w Trzebawiu, najprawdopodobniej w 1935 r.)

przez dwa lata w Szkole Starszych Przysposobienia Wojskowego przy pułku radiotelegraficznym w Ryni, którą ukończył, otrzymując 17.07.1934 r. świadectwo radiotelegrafisty.

Tadeusz Nowak został powołany 2 listopada 1936 roku do odbycia czynnej służby wojskowej z przydziałem do 3. Pułku Lotniczego stacjonującego na lotnisku Ławica w Poznaniu. W grudniu 1936 r. skierowano go do szkoły podoficerskiej.

W ramach szkolenia ukończył kursy obsługi technicznej samolotów i strzelców pokładowych. Do rezerwy został przeniesiony w listopadzie 1938 r. w stopniu kaprała.

Mobilizację do wojska otrzymał 28 sierpnia (tuż przed mobilizacją

powszechną wyznaczoną na 31.08.1939 r.¹²⁷) z przydziałem strzelca pokładowego do 32. Eskadry Liniowej 3. Pułku Lotniczego na Ławicy. Jako rezerwistę przydzielono go do Dywizjonu Szkolnego, który wchodził w skład Bazy Lotniczej nr 3.

Po wybuchu wojny ta Baza opuściła lotnisko Ławica i 4 wrze-

Samolot bombowo-rozpoznawczy PZL-23 „Karaś”, na jakim Tadeusz Nowak we wrześniu 1939 r. latał z innym lubonianinem (pilotem) Stefanem Hildebrandtem i w którym pełnił funkcję strzelca pokładowego (miejsce na zdjęciu wskazane strzałką) fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

śnia 1939 r. dotarła pod Kutno. Jej komendantem był major pilot Witold Rutkowski, którego po zachorowaniu około 9-10 września zastąpiono przez majora obserwatora Henryka Siessa, dotychczasowego dowódcę Dywizjonu Szkolnego Bazy Lotniczej nr 3¹²⁸.

127 więcej: [https://pl.wikisource.org/wiki/Obwieszczenie_mobilizacji_\(1939\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Obwieszczenie_mobilizacji_(1939))

128 obsada kadrowa Baz Lotniczych na 31.08.1939 r.: <https://www.dws.org.pl/viewtopic.php?f=59&p=1637851>

Zdjęcie pamiątkowe wykonane zimą 1940/1941 przed bramą stalagu IV B. Tadeusz Nowak stoi 3. z prawej

Przed barakiem nr 1 Tadeusz Nowak 2. z prawej (w berecie)

W baraku stalagu IV B – Tadeusz Nowak z lewej u dołu oznaczony „X”

32. Eskadrę Liniową przydzielono do „Armii Łódź”. We wrześniu 1939 r. Tadeusz Nowak wykonał 3 loty bojowe na samolocie bombowo-rozpoznawczym PZL-23 „Karaś”. Pierwszeństwo mieli bowiem żołnierze służby czynnej. Swoją pierwszy lot odbył 6.09.1939 r. w kierunku Łodzi na rozpoznanie kolumn pancernych. Skład załogi był następujący: pilot – sierżant (zawodowy) Stefan Hildebrandt; pochodził z Żabikowa¹²⁹, był instruktorem w Dywizjonie Szkolnym; obserwator – kapitan Krzyżanowski (oficer zawodowy); strzelec – kapral (rezerwista) Tadeusz Nowak. Załogę kompletował kapitan Krzyżanowski.

Już w pierwszym locie zwiadowczym nad ranem samolot zaatakowały dwa Me-109. W wyniku trafienia w ogon nastąpiło przymusowe lądowanie na macierzystym lotnisku polowym. Podczas

zmiany dyslokacji samolot ten i dwa inne uszkodzone „Karasia” porzucono.

Drugi lot również odbył się spod Kutna. Ostatni, trzeci Tadeusz Nowak wykonał z lotniska pod Lublinem. Wszystkie trzy loty przeprowadzono w tym samym składzie osobowym.

7 września 1939 r. Bazę Lotniczą nr 3 (około 600 żołnierzy personelu latającego i technicznego) załadowano na transport kolejowy i dotarła do Lublina, gdzie zakwaterowano ją w jednym z miejscowych klasztorów. Na jego dziedzińcu stał samochód sanitarny, do którego przydzielono kobietę ubraną w strój pilota (m.in. czapka pilotka) i wraz z nią jakiegoś podporucznika zawodowego – pilota. Mówiono, że oboje są konwojentami ważnych dokumentów. Wewnątrz sanitarki znajdowała się duża skrzynia. Kobieta w mundurze była najprawdopodobniej

129 Biogram Stefana Hildebrandta znajduje się w tym tomie RHL.

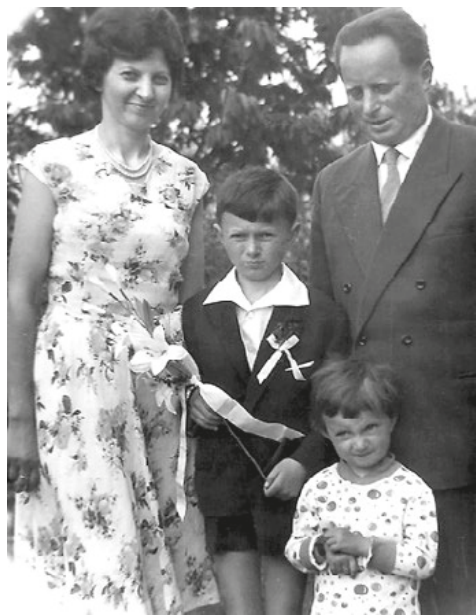
Tadeusz Nowak (u góry) z rodzeństwem: Mirosławem i Łucją. Zdjęcie wykonane najprawdopodobniej w 1943 r. podczas pobytu Tadeusza w domu na przepustce z robót przymusowych w Niemczech

Janina Lewandowska z domu Dowbor-Muśnicka, która znalazła się wśród personelu Bazy Lotniczej nr 3 internowanego w ZSRR¹³⁰. Janina Lewandowska dołączyła do rzutu kołowego Bazy Lotniczej nr 3, którym dowodził oficer ewidencyjny 3. Pułku Lotniczego kapitan pilot Józef Sidor 3.09.1939 r. w drodze z Nekli do Wrześni¹³¹. Personel Bazy Lotniczej nr 3 wycofywał się w trzech grupach dowodzonych przez majora obserwatora Henryka Siessa (rzut kołowy)¹³², kapitana pilota Henryka

Skrzypińskiego (rzut ciężki) i porucznika obserwatora Romana Szczepaniaka (rzut powietrzny). Z Lublina kolumna dotarła do Kowla, skąd dalej podążała w kierunku granicy rumuńskiej.

Rzut kołowy pod dowództwem majora Henryka Siessa został zaskoczony przez radziecką broń pancerną przy wyjeździe ze wsi Zwiniacze koło Tarnopola. Tylko sześciu samochodom i jednemu motocyklowi udało się uciec. Pozostali zagarnęli Sowieci.

Przez cały czas marszu miały miejsce potyczki z Ukraińcami podejmującymi nieudane ataki w celu zdobycia broni. Do kolumny dołączyły, znajdując ochronę, trzy tabory pochodzące z rzutu kołowego 51. Eskadry Rozpoznawczej 5. Pułku Lotniczego w Lidzie,

Rodzina – Tadeusz Nowak z żoną Jadwigą (z domu Piotrowska) z dziećmi Romanem i Alicją

130 więcej: <https://www.tvn24.pl/magazyn-tvn24/miala-wszystko-samoloty-milosc-przyszlosc-zamordowali-jaw-jej-urodziny,206,3594>

131 źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Janina_Lewandowska

132 Tak podaje historyk lotnictwa Jerzy Pawlak w korespondencji 28.05.1989 r. z autorem niniejszej noty biograficznej Jerzym Zielińskim

które utraciły łączność ze swoją jednostką macierzystą.

W ten sposób Baza 3. Pułku Lotniczego wraz z przyłączonymi taborami dotarła na przedmieścia miasteczka Złotniki, gdzie napotkała pododdziały Armii Czerwonej, z którymi toczyła starcia zbrojne. Drugiego dnia pod wieczór dowódca Bazy Lotniczej nr 3 kapitan pilot Józef Sidor wraz z asystującym sierżantem podchorążym udali się do dowództwa radzieckiego. Po powrocie kapitan pilot Józef Sidor sam rozdał mundury szeregowego dla niektórych żołnierzy i siebie, a następnie wojsko zdało broń na rynku w miasteczku Złotniki, po czym zostało internowane 19.09.1939 r. Z miasteczka Złotniki internowanych żołnierzy skierowano do miejscowości Husiatyn, gdzie przenocowali w koszarach Korpusu Ochrony Pogranicza. Pod wieczór pierwszego dnia marszu kolumnę zatrzymano i na zbiorce odebrano żołnierzom znaczki z numerem ewidencyjnym (nieśmiertelniki), zegarki, obrączki, brzytwy itp. Po dwudniowym marszu i trwającym czternaście dni transporcie kolejowym przez Moskwę wojsko dotarło do miejsca przeznaczenia. Był to obóz najprawdopodobniej w miejscowości Talica Podgorna z parterowymi barakami z bali drewnianych krytymi słomą. Obóz nie był ogrodzony. Na zewnątrz pilnowali go strażnicy. Na miejscu brakowało radzieckiego komendanta. Czasami przychodziło dwóch komisarzy, którzy przynosili radzieckie gazety.

Ewidencję wszystkich żołnierzy przebywających w obozie sowieckim przeprowadzono dopiero po pewnym czasie. Prowadziły ją kilkusobowe

grupy młodych, około dwudziestoletnich dziewcząt przebywających tam na zesłaniu. Spis sporządzano na arkuszach szarego papieru w oparciu o ustne oświadczenia żołnierzy, gdyż ci nie posiadali żadnych dokumentów. Warunki pobytu były ciężkie. Baraków nie ogrzewano. W obozie znajdowała się jedna zaśmiecona puszkami studnia. Do jedzenia podawano liście kapusty, mokry, gliniasty chleb, czasem trochę margaryny. Wodę dostarczano rurą z pobliskiego jeziora, nad którym znajdował się tartak, gdzie zatrudniono część żołnierzy.

Pewnego dnia w obozie rozwieszono skierowane do oficerów, żandarmów i policjantów plakaty zachęcające do zgłaszania się na lepsze warunki pobytu. Chętnych oddzielono od pozostałych żołnierzy w barakach otoczonych drutem kolczastym. Po około dwóch tygodniach przyjechały po nich samochody. Najprawdopodobniej trafili do obozów NKWD w: Ostaszkowie, Kozielsku, Starobielsku, ? i zginęli strzałem w tył głowy, jak większość oficerów zakopanych „w dołach Katynia”¹³³.

Jakiś czas potem nastąpiła likwidacja naszego obozu. Do pierwszego i, jak się okazało, prawdopodobnie jedyne go transportu, Rosjanie sami skompletowali jego skład osobowy. Większość stanowili żołnierze pochodzący Pomorza, Wielkopolski i Śląska, chociaż byli też Białorusini i Ukraińcy. Zwolnienie z obozu rosyjskiego nastąpiło w listopadzie 1939 r.¹³⁴ w ramach wymiany jeńców z Niemcami. Po trwającej dwanaście dni podróży, transport przez Pińsk dotarł do Brześcia nad Bugiem. Po trzech dniach żołnierzy przeprowadzono na dworzec

133 Katyń, Charków, Miednoje, Piatichatki itp. – miejsca spoczynku

134 Wg Książeczki Wojskowej Tadeusza Nowaka

Dom wybudowany w latach 50. XX wieku przez Tadeusza Nowaka przy ul. Fabrycznej 33, z oryginalnego materiału budowlanego znajduje się w niezmienionej formie do dziś i nadal należy do rodziny fot. Piotr P. Ruskowski

kolejowy w Białej Podlaskiej, skąd odjechali do Stalagu IV B¹³⁵.

W maju 1940 r. Niemcy, nie ogłaszając tego powszechnie, zaczęli przygotowywać transport Białorusinów i Ukraińców do wyjazdu do ZSRR. Kwalifikacji na wyjazd dokonywała wspólna komisja niemiecko-radziecka. Tadeusz Nowak pełniąc funkcję łącznika w komendanturze obozu, przyprowadzał przed komisję po piętnastu żołnierzy na egzamin. Polegał on na odpowiadaniu na pytania i m.in. wykazaniu się umiejętnością odmawiania pacierza prawosławnego. Okazało się jednak, że żaden tych żołnierzy do ZSRR nie wyjechał. Pobyt Tadeusza Nowaka w Stalagu IV B trwał do lipca 1940 r.¹³⁶, skierowano go do pracy przymusowej. Pracował niedaleko obozu w gospodarstwie rolnym i w zakładach Kübler & Niethammer Zellstoff – Fabrik Gröditz bei Riesa.

Po zakończeniu wojny przebywał jeszcze do 1948 r. w miejscowości Niska¹³⁷. Był członkiem Związku Polaków

w Niemczech. Do Polski powrócił, zgłaszając się w Punkcie Przyjęcia w Psim Polu 24 września 1948 roku. Od 4 maja 1951 r. do 2 maja 1957 r. prowadził w Słubicach przedsiębiorstwo transportowe. Tam też w 1951 r. wstąpił w związek małżeński z Jadwigą Piotrowską (ur. 1929 r.), z którą dochował się dwójki dzieci: syna Romana urodzonego w 1953 r. w Słubicach i córki Alicji po mężu Zielińska urodzonej w 1960 r. w Poznaniu. Rodzina przeprowadziła się w 1957 r. do Lubonia. Zamieszkali w wybudowanym przez Tadeusza Nowaka domu przy ul. Fabrycznej 33. Do przejścia na emeryturę (30.11.1977 r.) pracował w Poznańskich Zakładach Nawozów Fosforowych na Wydziale Kwasu Siarkowego, z siedzibą w Luboniu.

Po wojnie należał: od 15.03.1951 r. do Wielkopolskiego Związku Zrzeszeń Kupieckich w Poznaniu, od 1.01.1960 r. do Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Chemicznego, od 2.03.1960 r. do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), od 12.10.1972 r. do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD).

Odnaczone: Srebrnym Krzyżem Zasługi (13.11.1964 r. nr 81766), Brązową Odznaką „Zasłużonego Pracownika Zakładu” przyznaną przez Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych 30.05.1973 r., Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.” (25.01.1984 r., nr 3-84-117MW).

Tadeusz Nowak zmarł 28 maja 1990 r., pochowany został na cmentarzu parafialnym św. Barbary w Luboniu.

Jerzy Zieliński¹³⁸ i Roman Nowak¹³⁹

135 Jeden z największych niemieckich obozów jenieckich II wojny światowej. Główny obóz znajdował się ok. 8 km na północny wschód od miasta Mühlberg/Elbe w Saksonii. Podległy obóz, usytuowany był ok. 10 km na południe w Zeithain.

136 Wg Książeczki Wojskowej Tadeusza Nowaka

137 Niska – dziś 10-tysięczne miasto w Niemczech, na Łużycach Górnych, we wschodniej części Saksonii, w okręgu administracyjnym Drezno, w powiecie Görlitz.

138 Zięć Tadeusza Nowaka

139 Syn Tadeusza Nowaka

Pacholski Tomasz (1916-1988)

Tomasz Pacholski

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie, jeńiec wojenny.

Urodził się 09.12.1916 r. w miejscowości Kuklinowo, ojciec Tomasz, matka Maria z d. Juszcak. Miał podstawowe wykształcenie.

Został przydzielony ze szpitala wojaskowego w Poznaniu do 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. wymaszerował na front w kierunku Kutna. W walce pod Łęczycą był ranny i 20.09.1939 r. przewieziony do szpitala w Kutnie. Znalazł się w niemieckiej niewoli w stalagu III B Fürstenberg nad Odrą. Był zwolniony z tego obozu 24.12.1942 r. jako

Grób na żabikowskim cmentarzu w którym spoczywają Tomasz, żona Genowefa i córka Maria
fot. www.pro-gis

niezdolny do pracy. Przebywając w stalagu został operowany w Guben (pol. Gubinie).

W aktach ZBoWiD jest odnotowane źródło utrzymania – renta.

Zmarł 21.12.1988 r. pochowany na cmentarzu w Żabikowie.

Ożenił się z Genowefą z d. Sławińską (ur. 1923 r., zm. 1962 r.), mieli trzy córki: Marię (1949-1982), Bernadetę (ur. 1950 r.) i Helenę (ur. 1951 r.) po mężu Kordus. Z akt wynika¹⁴⁰, że miał też na utrzymaniu Jadwigę Pacholską (ur. 1925 r.) i pracującego Jerzego Karalusa, (ur. 1957 r.).

Mieszkał w Luboniu, w domu komunalnym przy ul. Okrzei 67 (dawniej nr 51).

Odznaczenie: Medal Zwycięstwa i Wolności (13.03.1974 r. nr 705-73-212).

Należał od 1976 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych (nr 227130, leg. 11420, potem 175521).

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1, informacji córki Heleny Kordus.

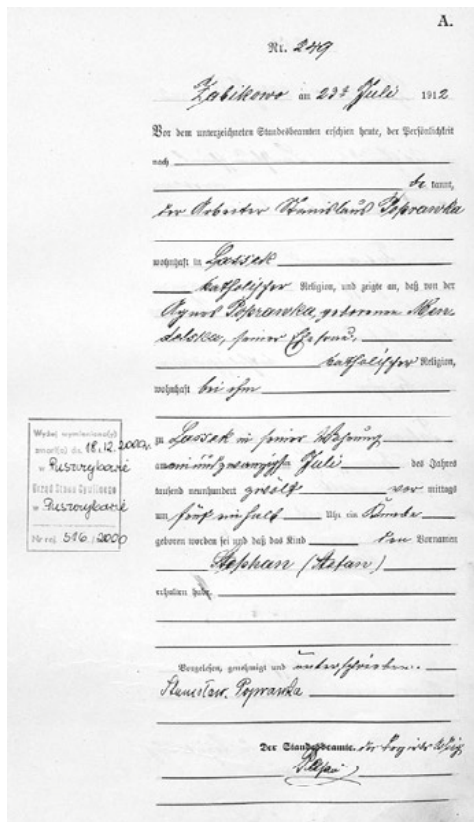
Robert Wrzesiński

¹⁴⁰ Kartotekę ZBoWiD wypełniono 13.11.1976 r.

Poprawka Stefan (1912-2000)

Uczestnik kampanii wrześniowej
1939 r. w szeregach 7. Pułku Artylerii
Lekkiej w Częstochowie, jeńiec wojenny.

Urodził się 21 lipca 1912 r. w Łasku powiat Poznań¹⁴¹, Ojciec – Stanisław Poprawka, robotnik z Wir, z rodziców Józefa i Marianny Brajewskiej, mając 27 lat

Akt urodzenia Stefana Poprawki z 1912 roku
 fot. APP

Grób Stefana i Heleny Poprawków oraz mamy Agnieszki z domu Mandelskiej fot. www.pro-qis

ożenił się w 1908 roku z 24-letnią robotnicą – Agnieszką Mendelską mieszkanką Łasku z rodziców Jana i Anny Pietrowskiej¹⁴². Dzieci z tego związku, do akt których dotarliśmy to: bliźniaki Franciszek (1909¹⁴³?) i Stanisław (1909¹⁴⁴?), Józef (1910¹⁴⁵?), Ewa (1911¹⁴⁶?), Stefan, Franciszek (1913¹⁴⁷?). Ojciec Stanisław po śmierci żony Agnieszki zmarłej w czerwcu 1941 r., ożenił się ponownie w 1943 roku w Zdrojewie¹⁴⁸ (Unterberg).

Stefan Poprawka miał zawodowe wykształcenie.

Został zmobilizowany 26.08.1939 r.
do 11 baterii 7. Pułku Artylerii Lekkiej

141 Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/231, skan 252.

142 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/3/204, skan 92.

143 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/213, skan 293.

144 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/213, skan 294

145 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/219, skan 380.

146 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/225, skan 298.

147 APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/237, skan 353.

148 Zdrojewo (niem. Unterberg) – wieś kociewska w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie świeckim, gminie Nowe.

w Częstochowie. Wziął udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Do niewoli niemieckiej trafił 19.09.1939 r. do stalagu XI A Altengrabow. Miał numer jeńiecki 11154.

Po zakończeniu pracy zawodowej przeszedł na emeryturę.

Miał żonę Helenę (1922-2005), zmarł 18 grudnia 2000 r. został pochowany wraz z żoną i mamą na wirowskim cmentarzu.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Polnej.

Odznaczenie: Złoty Krzyż Zasługi (30.10.1976 r. nr 2468-76-14).

Należał od 1983 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 266977, leg. 50247/31, potem 176897.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych; Zaświadczenie z wojska nr 712840; Akt metrykalnych USC Wiry udostępnionych przez Archiwum Państwowe w Poznaniu.

Robert Wrzesiński, Piotr Ruszkowski

Pośrednik Franciszek (1904-1983)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 2. Pułku Artylerii Ciężkiej Ziemi Chełmskiej im. Hetmana Jana Zamoyskiego w Chełmie Lubelskim, sowiecki jeńiec wojenny, żołnierz 5. Kresowej Dywizji Piechoty II Korpusu Polskiego, kapral WP.

Urodził się 08.10.1904 r. w Oberhausen w Niemczech, ojciec Kazimierz, matka Maria z domu Walkiewicz. Miał podstawowe wykształcenie.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. w 2. Pułku Artylerii Ciężkiej Ziemi Chełmskiej im. Hetmana Jana Zamoyskiego wziął udział w walkach na szlaku: Chełm Lubelski - Hrubieszów - Włodzimierz. W aktach ZBoWiD odnotowano, że był internowany do ZSRR.

Zatem w rzeczywistości został jeńcem wojennym, gdzie przebywał tego nie wiemy. Potem służył w 5. Kresowej Dywizji Piechoty. Należy domyslać się, że wstąpił do Armii Polskiej na Wschodzie, z której wyodrębniono II Korpus generała dywizji Władysława Andersa.

Franciszek Pośrednik wymaszerował do Włoch i brał udział w walkach, jak to określono w aktach ZBoWiD, na wszystkich frontach włoskich, aż do ich zakończenia. Awansował w 1944 r. do stopnia kaprała.

Po zakończeniu wojny powrócił do Polski.

Tu pracował zawodowo i doczekał się emerytury.

Zmarł 12 grudnia 1983 r.

Odnotowano w aktach wystawionych w 1976 r., że był samotny.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Dzierżyńskiego 81 (teraz ul. Armii Poznań).

Odznaczenie: Medal Zwycięstwa i Wolności (13.03.1974 r. nr 705-73-231).

Należał od 1976 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 228349, leg. 228349, potem 12639.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

W Kolekcji Wojskowej Komisji Archiwalnej w detalach kartoteki personalno-odznaczeniowej przy Wojskowym Biurze Historycznym w Warszawie (dawniej Centralne Archiwum Wojskowe) znajdują się akta dotyczące Franciszka Pośrednika (sygnatura: VIII.801.732.12994), które po ograniczeniach dostępu związanych z pandemią Covid-19, będzie należało jeszcze przebadać.

Robert Wrzesiński

Samol Ignacy (1910-1999)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach Obrony Narodowej, jeniec wojenny

Urodzony 26 lipca 1910 r. w miejscowości Niemarzyn powiat Rawicz, ojciec Wawrzyniec, matka Julianna z domu Wróblewska. Z rodzeństwa udało nam się wyszukać trzech starszych braci: Mikołaj (1891¹⁴⁹-1894¹⁵⁰) zmarł mając 2 lata, Michał (1895-1975¹⁵¹), Marcin (1897-1967¹⁵²). Ignacy miał podstawowe wykształcenie.

Należy domyślać się, że służył w 1. Kompanii „Żabikowo” Batalionu Obrony Narodowej „Poznań II”. W aktach ZBoWiD opisał m.in. swój udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Od 27.08.1939 r. był zmobilizowany w Obronie Narodowej w Podłożinach koło Strykowa, a następnie przemundurowany jako żołnierz i wycofany do Poznania. Brał udział w kampanii wrześniowej w okolicach Konina - Koła. Z okolic miejscowości Piątek wzięty do niewoli niemieckiej, następnie wraz z innymi załadowany na transport i wywieziony do Niemiec do stalagu X B w pobliżu miasteczka Sandbostel w północno-zachodnich Niemczech, 43 km na północny wschód od Bremy. Obóz ten położony na bagnistym wilgotnym terenie o zimnym klimacie, należał do jednego z najgorszych obozów. W roku 1941 r. został zwolniony, jako cywil, pracował przymusowo w roli u gospodarza. W 1945 r. uwolniony przez wojska alianckie. Do kraju wrócił 6 grudnia 1945 r. W 1946 r. rozpoczął pracę w Zakładach Ziemiaczanych, aż do chwili pójścia na emeryturę.

Grób Ignacego i Anny Samol na cmentarzu w Żabikowie fot. www.pro-gis [dostęp: 25.01.2021]

Zmarł 3 października 1999 r. jest pochowany wraz z żoną na żabikowskim cmentarzu.

Ożenił się z Anną (1911-1983). Mieszkali w Luboniu przy ul. Waryńskiego 10 (dziś ul. ks. Streicha).

Należał od 1983 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych (nr 268773, leg. 53043/31, potem 176873).

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1.

Robert Wrzeński, Piotr P. Ruszkowski

Skrzypczak Feliks (1912-1999)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 roku w plutonie pionierów 55. Poznańskiego Pułku Piechoty w Lesznie, starszy saper WP.

Urodził się 11 listopada 1912 r. w Żabikowie. Jego ojcem był Walenty (z zawodu robotnik), a matką Anna z d. Gawalek. Miał pięcioro rodzeństwa:

149 Archiwum Państwowe w Lesznie (APL) – USC Miejska Górka, sygnatura: 430/1.1/67, skan 308.

150 APL – USC Miejska Górka, sygnatura: 430/3.1/103, skan 50.

151 APL – USC Miejska Górka, sygnatura: 430/1.1/105, skan 259.

152 APL – USC Miejska Górka, sygnatura: 430/1.1/112, skan 310.

Feliks Skrzypczak

Annę Rogasik (bezdzienna wdowa doczekała ponad 80 lat, mieszkała przy ul. Niezłomnych), Franciszka (zginął w Auschwitz-Birkenau – niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym i zagłady w Oświęcimiu), Jana (zginął w czasie wojny), Antoniego (zginął podczas wojny) oraz Jadwigę (jako panna zmarła w młodym wieku przed wojną). Ukończył w 1926 r. Szkołę Podstawową w Żabikowie (SP 1). W tym samym roku podjął pracę w cegielni, gdzie był zatrudniony do 1929 r. Kontynuował edukację w latach 1930-1933, ucząc się zawodu murarza. Następnie w okresie 1934-1935 pracował w Przedsiębiorstwie W. Świdorskiego w Poznaniu. 15 marca 1935 r. został powołany do odbycia służby wojskowej w 55. Poznańskim Pułku Piechoty w Lesznie. Najpierw był

wcielony do 8. kompanii strzeleckiej jako strzelec. Otrzymał w październiku 1935 r. przydział do plutonu pionierów. Odbił w lipcu 1936 r. sześciotygodniowy kurs przeciwgazowy w 58. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Poznaniu. Do rezerwy został przeniesiony 3 września 1936 r. Z akt ZBoWiD-u (Związek Bojowników o Wolność i Demokrację), Koło Żabikowo wynika, iż posiadał pierwszą kategorię wojskową (rodzaj broni – wojska inżynieryjne, nazwa specjalności wojskowej – saperzy i minery, funkcja wojskowa – saper). Pod odbyciem służby powrócił do swojego dotychczasowego miejsca zatrudnienia.

Ożenił się w 1938 r. z Heleną, z d. Zgoła (ojciec Wojciech, matka Petronela). Miała podstawowe wykształcenie, wykonywała zawód przedszkolanki. Jesienią 1938 r. pan Feliks wziął udział w zajęciu Zaolzia. Do powołania na ćwiczenia w 1939 r. pracował. W sierpniu 1939 r. awansował do stopnia starszego sapera.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 roku, na czas działań osłonowych w Wielkopolsce 55. Poznański Pułk Piechoty był oddany do dyspozycji dowódcy Wielkopolskiej Brygady Kawalerii – gen. bryg. Romana Abrahama. O świcie 1 września pluton pionierów, w którym służył Feliks Skrzypczak, był w odwodzie Oddziału Wydzielonego „Leszno”

Zdjęcie ślubne z 1938 r. Heleny z d. Zgoła i Feliksa Skrzypczaka

W ogrodzie państwa Skrzypczaków przy ul. Niezłomnych 9, od lewej: Helena Skrzypczak (żona Feliksa), córka Krystyna (późniejsza żona Marka Fiedlera), Feliks Skrzypczak, Arkady Fiedler, Beata (synowa Arkadego), Maria (żona Arkadego Fiedlera)

w Lesznie. Niemcy przekroczyli granicę na odcinku OW około godz. 5. Trzeciego września cały pułk znalazł się w Zaniemyślu, gdzie powrócił pod rozkazy dowódcy macierzystej 14. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty. 55. PPP wziął udział w bitwie nad Bzurą po przekroczeniu tej rzeki. W nocy z 17 na 18 września zniszczono wszystkie pułkowe dokumenty, oraz zakopano sztandar. Podjęto decyzję o próbie sforsowania Bzury i przedarcia się do Puszczy Kampinoskiej. Mimo zmasowanego ognia artyleryjskiego ze strony nieprzyjaciela, pułk przekroczył rzekę. Niestety,

przed Przecławicami doszło do silnego przeciwuderzenia niemieckich czołgów, które zatrzymało jego natarcie. W nocy z 18 na 19 września 55. PPP uległ całkowitemu rozbiciu i rozproszeniu. Niewielkim grupom żołnierzy udało się przebić do Puszczy Kampinoskiej. Część z nich dostała się później do niewoli, wśród nich Feliks Skrzypczak. Jedynie nieliczni żołnierze dotarli do Warszawy i weszli w skład innych oddziałów broniących stolicy.

Feliks Skrzypczak tak wspominał kampanię wrześniową w swoim życiorysie: *15 sierpnia 1939 r. powołano mnie na ćwiczenia rezerwy do 55. PP na czas nieograniczony do plutonu pionierów, dowódcą którego był kpt. Urbański. Od dnia wybuchu wojny w czasie kampanii wrześniowej brałem udział w bitwach pod dowództwem pułkownika Wicierzyńskiego pod*

60-lecie ślubu Heleny i Feliksa Skrzypczaków w domu Fiedlerów. (10 października 1998 r.) Za plecami rodziny – wydawnictwa książek Arkadego Fiedlera

Feliks Skrzypczak z żoną (z lewej) w gronie rodzinnym w Luboniu, w latach 60.

Łęczycą, Piątkiem, w Puszczy Kampińskiej oraz w bitwie nad Bzurą. Natomiast z tekstu „O Feliksie” napisanego przez wnuka, Radosława Fiedlera – syna Krystyny i Marka Fiedlerów – wynika, że Feliks Skrzypczak w trakcie działań wojennych wykonywał rozkaz wysadzenia mostu. Syn pana Feliksa – Bogdan – informuje, że ojciec wysadzał mosty pod Wschową.

Dom przy ul. Niezłomnych 9, w którym mieszkał Feliks Skrzypczak z rodziną
 fot. Piotr P. Ruszkowski

Dalej w życiorysie pi-
 sze: 21 września w Sta-
 rych Budach pod Warsza-
 wą dostałem się do niewoli
 niemieckiej, przebywając
 następnie w obozach je-
 nieckich w Sochaczewie
 i Skierniewicach, gdzie dn.
 28.10.1939 r. wskutek cięż-
 kiej choroby zostałem zwol-
 niony wspólnie z obrońca-
 mi Warszawy. Radosław
 Fiedler napisał, że Feliks
 Skrzypczak był aż tak
 chory, że Niemcy woleli,
 by zmarł w domu... Żona
 Helena karmiła go łyżecz-
 ką. Powoli odzyskiwał siły.
 Udało mu się przeżyć.

W latach 1940-1945
 Feliks Skrzypczak był
 zatrudniony jako mu-
 rarz w firmie budowlanej
 Urbaniaka w Poznaniu. Po wyzwoleniu
 od stycznia do 13 marca 1945 r. praco-
 wał jako funkcjonariusz Milicji Obywa-
 telskiej w Fabianowie. 15 marca 1945 r.
 rozpoczął pracę na PKP w Parowo-
 zowni Głównej w Poznaniu. 15 grud-
 nia 1949 r. na podstawie rozkazu MON
 Nr 184 z 7 grudnia 1948 r. przeniesiono
 go do rezerwy. W latach 1949-1964 był
 zatrudniony w Oddziale Robót Zme-
 chanizowanych PKP jako brygadzysta
 robót mostowych. Potem od 1964 r. do
 stycznia 1972 r. (przejście na emeryturę)
 ponownie pracował w Lokomotywni
 Głównej w Poznaniu.

Od 25 sierpnia 1974 r. należał do
 Koła ZBoWiD (następnie Związek
 Kombatantów RP i Byłych Więźniów
 Politycznych) w Żabikowie (nr 245547,
 leg. 29817, później 0174566), zaświad-
 czenie z wojska nr 233258.

Odznaczenia: Medal Zwycięstwa
 i Wolności (26.09.1976 r. nr 1143-76-51)

Rodzinny grobowiec Skrzypczaków, w którym spoczywają m.in. Feliks i Helena
 fot. <https://www.pro-gis.pl/>
 [dostęp: 09.12.2020 r.]

oraz Medal za udział w wojnie obronnej 1939 r. (21.04.1982 r. nr 111-82-153 MW).

Państwo Helena i Feliks Skrzypczakowie wychowali czworo dzieci: Marię Spychaj (matka czwórki dzieci), Bogdana (ojciec trójki dzieci, był kierownikiem

Wydziału w Zakładach Rowerowych „Romet” w Luboniu), Walerię Miankowską (dwójka dzieci) i Krystyny Fiedler (żona syna Arkadego – Marka, dwójka dzieci). Feliks Skrzypczak i słynny podróżnik Arkady Fiedler, czyli teść córki Krystyny, bardzo się lubili.

Feliks Skrzypczak zmarł 6 czerwca 1999 r. Od 18 stycznia 2000 r. jego żona została podopieczną Koła ZKRPIBWP w Żabikowie, zmarła w 2011 r. Pochowani są w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Żabikowie.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło Żabikowo; „Rocznik Historyczny Lubonia” t. 3, str. 192; informacji i dokumentów udostępnionych przez syna Bogdana Skrzypczaka; „Więści Lubońskie” 09-2016, str. 36; wspomnień spisanych przez Radosława Fiedlera („WL” 09-2016, str. 37).

Robert Wrzeński i Piotr P. Ruszkowski

O Feliksie...

Wspomnienie spisane przez wnuka – Radosława Fiedlera w 2009 roku o dziadku Feliksie Skrzypczaku – uczestniku kampanii wrześniowej 1939 r. związanym ze znaną rodziną Fiedlerów z Puszczykowa

Koniec sierpnia 1939 r.: mobilizacja. Znalazłeś się w Lesznie. Armia Poznań. Byłeś niespełna rok po ślubie. Liczyłeś na to, że kryzys zostanie jakoś zażegnany. Że niebawem wrócisz do domu, do ukochanej żony. Tak jak było wcześniej z Zolziem. Jednak rozkazy obrazują grozę – wysadzić most. Wybuchła wojna. Na razie dziwny spokój, Armia Poznań cofa się w stronę Warszawy. Natomiast Twoja żona Helena, w ósmym miesiącu ciąży, ze swoją matką ucieka bryczką w stronę Warszawy. W pewnym momencie dostrzegła Ciebie maszerującego w kolumnie żołnierzy. Została jej w pamięci Twoja poszarzała twarz. Bała się, że widzi Ciebie ostatni raz. Machała, ile sił. Nie dostrzegłeś jej. Byłeś potwornie zmęczony. Mieliście odpocząć w Warszawie, to was jakoś krzepiło na duchu. Oczekiwalistecie odsieczy z Zachodu. Tymczasem lecący nisko bombowiec praży ogniem po bezbronnych uciekinierach. Dostarczyłeś do opuszczonego ckm-u. Przed oczami zamajaczyła kabina pilotów. Wyprzedzająca seria. Samolot przechylił się gwałtownie na bok. Pewnie trafiłeś jednego z lotników. Wyrównał. Maszyna znika za czubkami drzew. Radość, ale i lęk, czy nie wróci. Po chwili zastanawiasz się, czy zabiłeś człowieka? Ciężar. Nie

raz dopytywaliśmy się, czy ten samolot spadł. Jakże czuliśmy się rozczarowani, gdy odpowiadałeś, że wyrównał i zniknął za lasem... Uwielbiałem tę historię. Kryła w sobie tajemnicę... Pod Łęczycą widziałeś wziętych do niewoli żołnierzy Wehrmachtu. Znowu błysnęła nadzieja. Potem było już tylko gorzej. Z nieba spadał grad bomb. W Bzurze na chwilę zanurzyłeś głowę, nie chcąc słyszeć wybuchów, świstu odłamków. Wokół leżeli ludzie i konie. Wreszcie przebiliście się do rogatek Warszawy. Ledwie trzymałeś się na nogach. Tliła się jeszcze nadzieja, że w stolicy wreszcie wypoczniecie. Warszawa od dawna otoczona. Rozpacz... Wychodzisz i... wściekły zdejmujesz spodnie, i wypinasz się w stronę wroga! Serie tną coraz bliżej. Uskakujesz. Trzeba żyć i wrócić do Heleny. Wraz z niewolą rozwiąły się wszelkie złudzenia. Wasz świat legł w gruzach. Pamiętam Twoje wspomnienie z obozu dla jeńców wojennych. Wartownik kopnął w Twój garnek. Gotowałeś w nim z trudem zdobyte ziemniaki. Żołdak jednak przystanął i zaczął z Tobą rozmawiać, jakby z wyrzutów sumienia... Trawiony chorobą i potwornie wychudzony zostałeś zwolniony z obozu, bo miałeś umrzeć w domu. Helena karmiła Ciebie łyżeczką. Powoli odzyskiwałeś siły... Wykwaterowali was z Waszego domu, na przeciwko którego wyrósł obóz w Żabikowie. Widzieliście gehennę ludzi za drutami kolczastymi. Któregoś dnia więźniom przerzuciłeś przez druty bochenek chleba. Zauważył to strażnik. Pod lufą karabinu zaprowadził Cię do komendanta. Ten oświadczył, że popełniłeś przestępstwo karane śmiercią. Pociemniało Ci w oczach. Powiedziałeś, że gdy byłeś w obozie jenieckim, niemiecki żołnierz również rzucił Tobie przez druty kromkę chleba. Cisza, która nastąpiła, trwała, zdało Ci się, całą wieczność. Nieoczekiwanie komendant po dłuższej chwili zastanowienia kazał Cię wypuścić.

Po wojnie przez lata pracowałeś na kolei. Nadzorowałeś i budowałeś wiadukty kolejowe. Kiedy odchodziłeś na emeryturę, Twoi pracownicy płakali... Budowałeś Kościoły i domy.

Nie szczędząc trudu, wyremontowałeś zniszczoną przedwojenną willę w Puszczykowie, w której z kuchni przez sufit widać było łazienkę na górze. Dom mojego dzieciństwa i młodości. Uporałeś się z tym, tak jak z wieloma innymi pracami... Dziadek Arkady był pod wrażeniem, czego dokonałeś. Serdecznie się polubiliście.

Radosław Fiedler – wnuk Feliksa Skrzypczaka, syn Krystyny Fiedler z d. Skrzypczak i Marka Fiedlera jest profesorem dr. hab., prodziekanem ds. współpracy międzynarodowej, pracuje w Zakładzie Studiów Strategicznych na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Autor artykułów i książek związanych z problematyką badawczą na temat wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań „bliskowschodniego obszaru niestabilności” oraz proliferacji broni jądrowej (pojęcie dotyczy rozprzestrzeniania broni masowego rażenia), terroryzmu oraz fundamentalizmu islamskiego, warsztatu korespondenta wojennego. Zainteresowania badawcze obejmują także problematykę negocjacji oraz obraz konfliktów i terroryzmu w przekazie medialnym. Prezes Fundacji Fiedlerów

W gronie rodzinnym zapadła decyzja. Kufry z egzotycznymi pamiątkami z podróży trafiły ze strychu do odnowionych pomieszczeń. W tym roku nasze Muzeum obchodzi 35-lecie.

- Radosław, podaj *was-serwagę*¹⁵³! – Uwielbiałem z Tobą pracować. Najpierw żmudna budowa rusztowania, a potem odnowienie elewacji naszego rodzinnego domu. „Puszczykowskie klimaty”: rozmowy w kuchni, serdeczność, powodowały, że lubiłeś być wśród

Feliks Skrzypczak (z lewej) z Arkadym Fiedlerem fot. arch. rodziny Fiedlerów

nas. I my byliśmy szczęśliwi, że jesteś z nami. Ręczne mieszanie zaprawy. Poranna pobudka. Niezwykła witalność. Wczesną wiosną szybko łapałeś brązową opaleniznę. Twoje spracowane dłonie były wielkie i silne... Pamiętam, jak zalewaliśmy strop. Miałeś prawie osiemdziesiąt lat. Pracowałeś na kolanach przez kilkanaście godzin niemal bez przerwy. Bo wiązała zaprawa. Byłeś wzorem systematyczności i wytrwałości, ale także dowodem, że nie miała się Ciebie starość. Na wysokim rusztowaniu, stojąc na chwiejnych skrzyniach, szybko sięgałeś po kolejną porcję zaprawy. Krok po kroku zmierzaliśmy do celu. Tak było z budową kolejnego domu na naszej posesji, w którym obecnie organizujemy wystawy fotografii z podróży, a w jego piwnicach znajduje się Tajemniczy Świat Indian. Kilkanaście lat temu rozmawialiśmy o remoncie schodów do Muzeum Pracowni. Najpierw trzonek od grabi w rękę. Wyrównanie terenu. Potem przygotowywanie szalunku. Niespiesznie, dokładnie. Po dwóch miesiącach udało nam się odtworzyć kształt przedwojennych schodów.

Pozostajesz w naszej serdecznej pamięci. Wbrew przeciwnościom i często srogiemu losowi, szedłeś naprzód. Nie lękałeś się. Systematyczna praca, ofiarność i bezinteresowność. Babcia Helena każdego dnia Ciebie wspomina. Pamiętam jak obchodziliście „diamentowe gody”. Tęskni za Tobą. Niedawno skończyła dziewięćdziesiąt trzy lata. Od Twojej śmierci mija dziesięć lat... Prawnukowie znają już Ciebie z naszych wspomnień... Tak, jak ja kiedyś, Franek dopytywał ostatnio, czy ten samolot spadł. Odpowiedziałem, że zniknął za drzewami...

Radosław Fiedler

153 Poziomica – przyrząd służący do określenia poziomego położenia płaszczyzn

Tritt Alojzy (1911-1980)

Alojzy Tritt z najstarszą córką Reginą, Luboń 1936 r.

Elektromechanik, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. na froncie wschodnim.

Urodził się 16.10.1911 r. w Luboniu. Był czwartym z kolei synem Wojciecha (1883-1941) i Katarzyny z domu Heinze (1888-1972). Bratem m.in. Edwarda¹⁵⁴ (1907-1980) i Marcelego¹⁵⁵ (1915-1985)

– także uczestników kampanii wrześniowej 1939 r. W tej „wojnie obronnej” walczył również kuzyn Jan Tritt¹⁵⁶ (1909-1984), syn starszego od ojca stryja Wawrzyńca Tritta (1881-?) i Stanisławy z domu Łakomej (1886-?).

Alojzy oraz jego rodzeństwo wychowywało się w patriotycznej atmosferze, ich mama Katarzyna Tritt z domu Heinze była m.in. inicjatorką powołania w 1932 roku oraz prezeską żeńskiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Luboniu, a córka Joanna naczelniczką¹⁵⁷.

Alojzy Tritt całe życie mieszkał w Luboniu, na parterze domu rodzinnego przy ul. 3 Maja 19 w tylnej części dobudowanej przez ojca. Tu przed wojną prowadził naprawę sprzętów elektrycznych,

Żona Alojzego Tritta Helena z domu Adamska

154 Biogram Edwarda Tritta patrz: Piotr P. Ruszkowski, Robert Wrzesiński - „Rocznik Historyczny Lubonia” tom 4, str. 258.

155 Biogram Marcelego Tritta znajduje się w tym tomie „RHL”.

156 Biogram Jana Tritta patrz: Robert Wrzesiński - „Rocznik Historyczny Lubonia” tom 3, str. 206.

157 „Więści Lubońskie” 10-2001, str. 29 „Jeszcze o „Sokole” na podstawie wspomnień Marii Łączkowiak opracowała Małgorzata Okulicz-Kozaryn

Helena Adamska – późniejsza żona Alojzego Tritta podczas I komunii św. ok. 1922 r.

o czym świadczą słabej jakości pieczętiki przystawione na jednym z rodzinnych zdjęć z 1933 r. o treści: Tritt Alojzy/ Elektromechanik/ Luboń, Remleina 9 (dziś ul. 3 Maja 19)

Wojna gwałtownie oderwała go od rodziny. Powołany do wojska natychmiast musiał się zameldować w jednostce wojskowej (wg relacji rodziny prawdopodobnie w pułku na Ławicy¹⁵⁸). Nie zdążył pożegnać się z żoną Heleną, która tego dnia pojechała do Poznania. Wraz ze swoim oddziałem znalazł się na froncie wschodnim, gdzie trafił do niewoli sowieckiej. Siedzieli w okolicach Lwowa

Alojzy i Helena Trittowie z pierwszym dzieckiem – Reginą na podwórku domu przy ul. 3 Maja 19 w dniu 4 czerwca 1933 r.

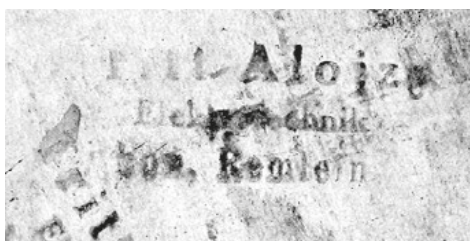
Rodzice Alojzego, Edwarda, Marcelego – żołnierzy walczących w kampanii wrześniowej 1939 r. Wojciech i Katarzyna z d. Heinze

w baraku, z którego, jak wspominał – Rosjanie wyprowadzali po kilku więźniów i żaden z nich nie wracał. Co się z nimi działo, nie wiedzieli. Alojzemu udało się uciec z niewoli wraz z czterema innymi kolegami. Był wśród nich pan Białek

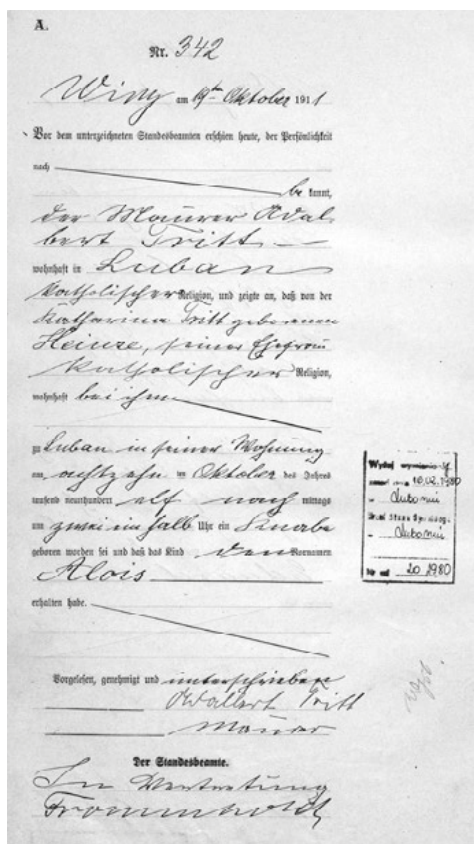
158 Prawdopodobnie chodzi o 3. Pułk Lotniczy; od sierpnia 1939 r. Baza Lotnicza nr 3

Dom rodowy Trittów przy ul. 3 Maja 19 (przed wojną ul. Remleina 9) to tutaj w dobudowanej z tyłu części, łączącej z frontowym domem oszklonym tunelem na piętrze Alojzy miał przed wojną zakład elektrotechniczny

Na niektórych zdjęciach rodzinnych odnajdujemy ślady pieczętki: Tritt Alojzy/ Elektrotechnik/ Luboń, Remleina 9

Akt urodzenia Alojzego Tritta z 1911 roku – USC Wiry

Rodzina Alojzego i Heleny Trittów w 1945 roku z dziećmi: Regina, Wojciechem (na kolanach) i Zenonem

Zdjęcie z 1945 roku – mama Alojzego – Katarzyna Tritt otoczona wnukami (od lewej): Zenon (syn Alojzego), Maria (córka Edwarda), powyżej Aleksandra (córka Marceliego), na kolanach babci Małgorzata (córka Joanny), Kazimiera (córka Antoniego), za nią Tomasz (syn Edwarda), i Regina (córka Alojzego)

Katarzyna Tritt z domu Heinze – mama m.in. Alojzego, Edwarda, Marcellego – żołnierzy walczących w kampanii wrześniowej 1939 r. prężnie działała w lubońskim gnieździe żeńskim „Sokoła”, którego była prezesem. Prezentujemy zdjęcie, które ukazało się w przedwojennym, bezpłatnym dodatku prasowym do 34. numeru „Kuriera Poznańskiego” i „Orędownika Wielkopolskiego” z 23 sierpnia 1932 roku, zatytułowanym „Ilustracja Poznańska i Nowiny Sportowe”. Opublikowano je na szczycie ósmej (ostatniej) strony wydawnictwa ukazującego się wówczas we wtorki. Na szpalcie zatytułowanej „Życie towarzystw”, obok zdjęcia, czytamy: *Młodzież Żeńska Towarzystwa „Sokół” w Luboniu obchodziła niedawno uroczystość przyrzeczenia sokolego. Wśród sokolic stoją prezeska dr. Trittowa (), wiceprezeska Dzielniczy Wielkopolskiej dr. Rozmiarkowa () i naczelniczka gniazda żeńskiego dr. Chudzińska (). Przy sztandarze prezes – drużna (dr.) Katarzyna Tritt (oznaczona nr 50), Halina Rozmiarkowa (16), Maria Chudzińska (17). Ponadto zidentyfikowane osoby: Pawłety (2), Pelagia Chudzicka (3), Marianna Tritt (4) – córka Katarzyny, Irena Chudzicka (5), Lisiecka (15), Joanna Brenzc (29), Lemke (33), Stanisława Chudzicka (35), Joanna Tritt (43) – córka Katarzyny, Mania May (44), Wanda Pawłety (48), Czesław Pawlicki (49), Sujkowa (53)*

z ul. Półwiejskiej w Poznaniu. To z nim ukrywał się później u pewnego Ukraińca, który razem z mieszkającym wtedy we Lwowie bratem Eustachiuszem, pomogli im w ucieczce i powrocie do domów. Z tego też względu, że walczył w 1939 r. na froncie wschodnim przeciw oddziałom Armii Czerwonej, po wojnie nie mógł wstąpić do organizacji kombatanckiej – ZBoWiD-u¹⁵⁹.

Ponieważ Alojzy umiał naprawiać sprzęt elektryczny, z jego usług korzystał niemiecki policjant, który podobnie jak Alojzy hodował króliki. Często wymieniali się doświadczeniami oraz okazami, by zapewnić swoim hodowlom dobrą wymianę genów. Dzięki tej znajomości z niemieckim policjantem Alojzy kilka razy uchronił członków rodziny przed nieszczęściem. Wielokrotnie

159 Związek Bojowników o Wolność i Demokrację – jedyna organizacja kombatancka w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

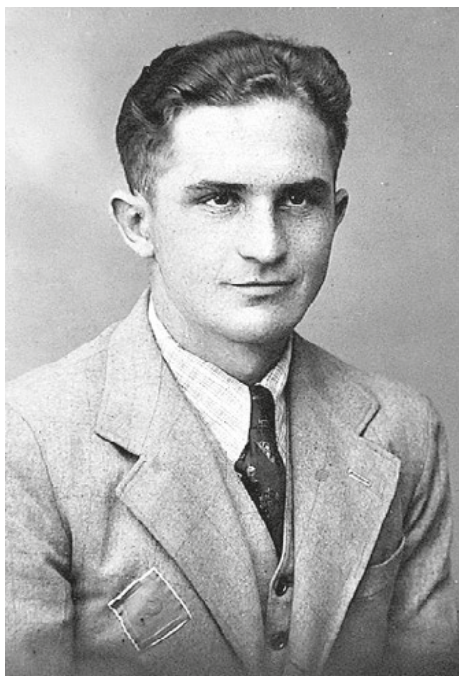
namawiany przez Niemca do zmiany narodowości (podpisania folkslisty¹⁶⁰) pozostał Polakiem.

Po wojnie pracował w Poznańskich Zakładach Nawozów Fosforowych (PZNF) w Luboniu, później był inspektorem BHP w Swarzędzu, a na rentę przeszedł z fabryki mebli w Mosinie.

Ożenił się w 1932 r. z Heleną z d. Adamską (ur. 2.05.1912 r., zm. 1967 r.). Mieli pięcioro dzieci: Reginę (ur. 25.01.1933 r., zm. 01.2021 r.), Zenona (ur. 6.10.1935 r., zm. 04.1988 r.), Wojciecha (ur. 22.11.1944 r., zm. 1986 r.), Andrzeja (ur. 22.11.1946 r., zm. 1989 r.), Aleksandra (ur. 5.02.1955 r.).

Alojzy zmarł 16 lutego 1980 r., w tym samym roku co jego brat Edward.

*Małgorzata Okulicz-Kozaryn,
Piotr P. Ruszkowski*

Marceli Tritt podczas okupacji z charakterystyczną naszywką „P” (Polak) w Insterburgu, lipiec 1940 r.

Tritt Marceli (1915-1985)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r.

Urodził się 18 kwietnia 1915 r. w Luboniu, w rodzinie murarza Wojciecha Tritta i Katarzyny z Heinzów. Mama prowadziła m.in. wielobranżowy sklep przy ul. Remleina 9 (dziś: ul. 3 Maja 19), była też prezesem żeńskiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Luboniu¹⁶¹. Wojciech i Katarzyna mieli

siedmioro dzieci: Antoniego (1905¹⁶²-1982), Edwarda¹⁶³ (1907¹⁶⁴-1980), Eustachiusza (1910¹⁶⁵-1973)¹⁶⁶, Alojzego¹⁶⁷ (1911¹⁶⁸-1980), Marcelego, Joannę (po mężu Grzelczak) (1917-1986) i Marianę (po mężu Łączkowiak) (1920-2013)¹⁶⁹. Najstarszych trzech chłopców

¹⁶⁰ Folkslista, volkslista – w okresie okupacji hitlerowskiej: niemiecka lista narodowa, na którą wpisywano ludność pochodzenia niemieckiego krajów okupowanych wg <https://sjp.pwn.pl/slowniki/volkslista.html> [dostęp: 18.01.2021]

¹⁶¹ Więcej o Katarzynie patrz wcześniej, przy biogramie Alojzego.

¹⁶² Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/185, skan 163.

¹⁶³ Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. Biogram Edwarda Tritta patrz: Piotr P. Ruszkowski, Robert Wrzesiński - „Rocznik Historyczny Lubonia” tom 4, str. 258.

¹⁶⁴ APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/199, skan 20.

¹⁶⁵ APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/219, skan 11.

¹⁶⁶ Był bezdzietny opiekował się Małgorzatą Piekarską – Basią Bzowską z filmu „Awantura o Basię” (1959) w reżyserii Marii Kaniewskiej na podstawie powieści Kornela Makuszyńskiego.

¹⁶⁷ Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. Biogram Alojzego Tritta znajduje się w tym tomie „RHL”.

¹⁶⁸ APP – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/225, skan 345.

¹⁶⁹ Żona Mariana Łączkowiaka, najstarszego syna Stanisława Łączkowiaka (1888-1941) sołtysa Żabikowa w latach 1932-1939. Mieszkali w Gdyni.

rodziło się na Dębcu w Poznaniu, pozostali już w Luboniu.

Marceli po ukończeniu szkoły powszechnej długo szukał swojego miejsca w życiu. Ojciec chciał, by kontynuował jego pracę, ale Marceli nie chciał być murarzem. W 1929 r. przez tydzień uczył się rzeźby w drewnie u rzemieślnika na Garbarach w Poznaniu. Przeniósł się do złotnika, a później do warsztatu ślusarstwa budowlanego Alojzego Burka przy ul. Dąbrowskiego. Po tygodniu ciężkiej pracy musiał majstrowi dopłacić 40 gr za złamane wiertło. Na dobre osiadł jako uczeń zawodu drykierskiego¹⁷⁰ (tłocznictwa) w 1929 roku w firmie ówczesnego prezesa Izby Rzemieślniczej – inż. Ewarysta Namysła. Gdy po trzech latach Namysł zbankrutował, Marceli przeniósł się do fabryki Spółki Akcyjnej H. Cegielski, ale do zawodu ślusarza. Po dwóch latach, w 1934 roku otrzymał dyplom czeladnika i z powodu kryzysu zwolnienie z pracy. Znowu pomagał ojcu w bardzo rzadkich wtedy zleceniach budowlanych.

Ostatecznie wstąpił ochotniczo do służby wojskowej i w listopadzie 1934 r., według przekazów rodzinnych, Marceli trafił do 1. Pułku Broni Pancernej przy ul. Ułańskiej¹⁷¹ w Poznaniu. Osłoda ciężkiej służby stał się sport, który nie był dla niego niczym nowym. Od wczesnej młodości w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” uprawiał gimnastykę przyrządową, a później podnoszenie ciężarów i lekkoatletykę. Ucząc się zawodu, startował w barwach poznańskiego „Sokoła”, miotał dyskiem i pchał kulą. Codziennie biegał do pracy na trasie

Marceli z żoną Marią z domu Ulatowską

Luboń-Poznań. Te treningi pomogły w rozgrywkach sportowych w wojsku. Między innymi dzięki niemu jego macierzysty pułk zajmował I miejsce w garnizonie. W 1936 roku ukończył służbę wojskową w stopniu kaprała i podjął pracę jako tynkarz, a w 1937 r. został instruktorem zawodu w szkole przy fabryce H. Cegielski.

W tym samym roku ożenił się z Marią Ulatowską (1912-1978). Zamieszkali w Luboniu, w domu wybudowanym przez ojca przy ul. Tuwima. Mieli troje dzieci: Teresę Danutę (1938-1939),

170 Drykowanie – z niemieckiego wyoblanie – plastyczne formowanie blach w przestrzenne kształty (misy, dzbany tace itp.) na urządzeniach podobnych do tokarki. Technika zastępowana dziś często tłoczeniem.

171 W okresie tym przy ul. Ułańskiej w Poznaniu stacjonowały: 15. Pułk Ułanów Poznańskich oraz 7. Pułk Strzelców Konnych. Natomiast bliższy numeracji oraz przywoływanej przez wspomnienia nazwie jednostki jest 1. Batalion Czołgów i Samochodów Pancernych, przeformowany w 1935 roku na 1. Batalion Pancerny.

Córka – Aleksandra Tritt u Pierwszej Komunii św.

która zmarła mając niespełna pół roku¹⁷², Aleksandrę po mężu Kliks (1940-1997) i Karola (1943-+).

Na trzy dni przed napaścią Niemiec, Marceli został wcielony do 3. Pułku Broni Pancernej¹⁷³, lecz dopiero po trzech dniach dostali mundury i uzbrojenie, które już w pierwszej potyczce rozbiła niemiecka brygada szturmowa. Marceli i jego załoga zmienili się w piechurów i stanęli do obrony zachodniego przyczółku mostu na Wiśle, koło Cytadeli Warszawskiej. Potem była niewola

i wędrówka: Żyrardów Toruń, poznańska Cytadela i powrót do domu. Odtąd często stawiał się na komisariacie policji na przesłuchaniach. Później miał obowiązki meldowania się w każdą niedzielę o godz. 12. Zimą wraz z innymi odgarniał śnieg z szosy, a w kwietniu 1940 r. Niemcy wpadli nocą do mieszkania w poszukiwaniu czegoś, co mogłoby go obciążyć. W 1940 r. rozpoczął pracę w małej firmie „Erge-Motor”¹⁷⁴, która wkrótce wysłała go do Insterburga¹⁷⁵, gdzie wyjechał 18 maja 1940 r. wraz z pięćdziesięcioma innymi Polakami. Pracował tam w warsztatach samochodowych. Był ślusarzem i tokarzem. Pod koniec wojny udało mu się ściągnąć do siebie żonę. Dzieci: Aleksandra i Karol zostały pod opieką matki Katarzyny. W styczniu 1945 r. rozpoczęła się przymusowa ewakuacja warsztatów. Celem miało być miasto Kassel w środkowych Niemczech, ale transport złożony z dwóch ciężarówek nigdy tam nie dojechał. W Eberswaldzie, tuż za Odrą, Polacy uciekli i przypadkowym pociągami dojechali do Frankfurtu nad Odrą. Stamtąd Marceli i żona, wozem konnym, wyruszyli przez Kostrzyn do Lubonia, gdzie dotarli 10 lutego 1945 r. W domu Trittów stacjonowali czerwonoarmiści. Marceli kilkakrotnie jeździł z nimi pod Cytadelę jako przewodnik. Później wytwarzał blaszane formy do wypieku wojskowego komiśniaka¹⁷⁶ w lubońskiej piekarni, za co dostawał chleb dla rodziny.

Po odzyskaniu przez Polskę wolności Marceli rozpoczął pracę na dworcu

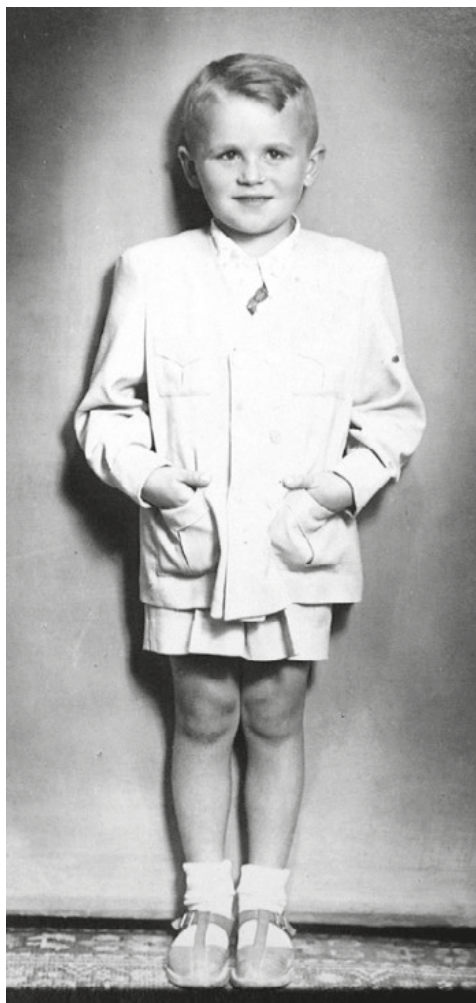
172 APP – Akta gminy Żabikowo: Rejestr mieszkańców grom. Luboń, sygnatura: 53-4423-0-5-187, str. 32.

173 Prawdopodobnie chodzi o 3. Batalion Pancerny stacjonujący w Warszawie

174 Erge-Motor – warsztat naprawy pojazdów mechanicznych założony w 1918 r. przez Roberta Gunscha, produkuje m.in. tłoki, sworznie oraz tuleje pierścieniowe. W 1945 r. zakład zostaje znacjonalizowany pod nazwą Zakład Sprzętu Motoryzacyjnego, w 1966 r. połączony z Wytwórnią Sprzętu Komunikacyjnego, w wyniku czego powstała WSK-Poznań.

175 Dziś Czerniachowsk – miasto w Rosji w obwodzie kaliningradzkim.

176 Komiśniak – dawniej – ciemny chleb o przekroju prostokątnym przydzielany żołnierzom; dziś nazwa chleba o zachowanej formie

Syn Karol Tritt fot. Błaszkievicz

dębieckim (tam od pierwszych dni wolności pracował też jego brat Antoni). Najpierw był przetokowym, potem zwrotniczym, nastawniczym i dyżurnym ruchu. Ukończywszy kurs monterski, w 1947 r. został skierowany do służby zabezpieczania ruchu na stacji Poznań Główny. Odbudowywał sygnalizację doszczętnie zniszczonej stacji Garbary. W tym też czasie został działaczem

związkowym. W 1948 r. został etatowym działaczem Związku Zawodowego Kolejarzy, gdzie kolejno pełnił funkcje członka zarządu koła, kierownika świetlicy węzła Poznań, sekretarza oddziału, wreszcie przewodniczącego tego oddziału. W 1954 r. wrócił na krótko do pracy zawodowej na stanowisko kierownika sekcji wynalazczości w oddziale eksploatacji. W tym samym roku został starszym inspektorem w Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Kolejarzy i bez rodziny przeniósł się do Warszawy. Był tam zastępcą kierownika wydziału. Późną wiosną 1956 r. poprosił o zwolnienie i wrócił na stałe do Poznania. Został starszym brakarzem

„STRZAŁA”
Zakłady Przemysłowe
INŻ. EWARYST NAMYSŁ
POZNAŃ

Al. Marcińskiego 20. Ul. Wenecka nr. 5.
 Telefon nr. 50-5. Telefon nr. 25-24.

Własne warsztaty ślusarskie i elektrotechniczne.

BUDOWA:

Elektrowni miejskich, okręgowych i prywatnych, urządzeń elektrycznych dla siły i światła, wciągów (liftów) elektrycznych, kompletnych stacji akumulatorowych systemu „Dr. Pollak”.

DOSTAWA: A. 122

wszelkiego rodzaju namo-maszyn i motorów elektrycznych, przyrządów i aparatów mierniczych, wszelkich materiałów instalacyjnych, oświetleń elektrycznych stylowych i pojedynczych SPECJALNOSC: Szczotki węglowe.

Reprezentacja najpoważniejszych firm i fabryk krajowych i zagranicznych.

Reklama Zakładu Przemysłowego „Strzała” inżyniera Ewarysta Namysła*, u którego uczył się Marceli Tritt z Lubonia

* Reklama z czasopisma „Lotnik” – organu Związku Lotników Polskich. T. 3, nr 4(43), str. 3 z 23.01.1926 r.

w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego (ZNTK). Gdy po roku utworzono galwanizernię, przeniósł się tam i był brygadzystą. Zorganizował i poprowadził kurs galwanizacji. Przez wiele lat załoga wybierała go na stanowisko obrońcy z urzędu przy Komisji Dyscyplinarnej w Zjednoczeniu ZNTK w Warszawie. Miał na swym koncie wiele wniosków racjonalizatorskich.

Odznaczenia: Medal X-lecia PRL, Srebrny Krzyż Zasługi (1956), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1964), Odznakę Grunwaldu, Medal za Warszawę, Medal Zwycięstwa i Wolności, Odznakę Przewodzącego Kolejara, Racjonalizatora Produkcji, Odznakę Honorową Miasta Poznania i inne. 22 lipca 1971 r. w Belwederze udekorowany został Orderem Budowniczego Polski Ludowej.

Małgorzata Okulicz-Kozaryn¹⁷⁷,
Piotr P. Ruszkowski

Walkowiak Ignacy (1912-1991)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach Armii „Poznań”, jeńiec wojenny, starszy strzelec WP.

Urodził się 29.06.1912 r. w miejscowości Brzeziny powiat Gostyń, ojciec Józef, matka Michalina z d. Biderman. Rodzeństwo odnalezione w udostępnionych skanach akt archiwum w Lesznie: Michał (1898-1979/178), Marianna (1900-1976/179).

Ignacy miał zawodowe wykształcenie.

Został zmobilizowany 24.08.1939 r. do Armii „Poznań”. Uczestniczył w walkach w miejscowościach: Kutno - Łowicz oraz nad rzeką Bzurą. Pod Garwolinem dostał się do niemieckiej niewoli

Formularz KARTA CZŁONKA ZBOWID (Związek Bojowników o Wolność i Demokrację) z 24.08.1939. Formularz zawiera dane osobiste, rodzinne, zawodowe i polityczne członka. Wpisane dane dotyczą Ignacego Walkowiaka, urodzonego 29.06.1912 w Brzezinach. Członek ZBOWID od 24.08.1939. W sekcji „Wzrost i rozwój” wpisano: wzrost 175 cm, waga 65 kg, ciężar ciała 65-70 kg. W sekcji „Wykształcenie” wpisano: wykształcenie zawodowe. W sekcji „Praca” wpisano: pracownik. W sekcji „Życie polityczne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie społeczne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie rodzinne” wpisano: żona, dzieci. W sekcji „Życie kulturalne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie sportowe” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie społeczne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie rodzinne” wpisano: żona, dzieci. W sekcji „Życie kulturalne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie sportowe” wpisano: członek ZBOWID.

Formularz Karta opisu udziału w walkach. Formularz zawiera dane o udziale w walkach. Wpisane dane dotyczą Ignacego Walkowiaka, urodzonego 29.06.1912 w Brzezinach. W sekcji „Wzrost i rozwój” wpisano: wzrost 175 cm, waga 65 kg, ciężar ciała 65-70 kg. W sekcji „Wykształcenie” wpisano: wykształcenie zawodowe. W sekcji „Praca” wpisano: pracownik. W sekcji „Życie polityczne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie społeczne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie rodzinne” wpisano: żona, dzieci. W sekcji „Życie kulturalne” wpisano: członek ZBOWID. W sekcji „Życie sportowe” wpisano: członek ZBOWID.

Zaledwie pięć wierszy – krótkiej informacji o udziale w walkach starszego strzelca Ignacego Walkowiaka znajduje się na kartotece ZBOWID-u w Kole Luboń 1, mającego niegdyś swoją siedzibę przy Zakładach Chemicznych, ul. Romana Maya. Niektóre wcześniejsze biogramy mogliśmy rozbudować dzięki rodzinom, które odpowiedziały na apele publikowane w „Wieściach Lubońskich”, gdzie zamieszczaliśmy listę żołnierzy biorących udział w kampanii wrześniowej 1939 r.

i został wywieziony do stalagu I B Hohenstein w Prusach Wschodnich.

Kiedy powrócił do domu nie wiemy. Po zakończeniu pracy zawodowej przeszedł na emeryturę.

Zmarł 25.08.1991 r.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Jana Panka 10 (po dekomunizacji ul. Wysoka).

¹⁷⁷ Córka Joanny Grzelczak z domu Tritt

¹⁷⁸ Archiwum Państwowe w Lesznie (APL) – USC Gostyń, sygnatura: 416/1.1/139, skan 300.

¹⁷⁹ APL – USC Gostyń, sygnatura: 416/1.1/145, skan 90.

Grób Ignacego Walkowiaka na cmentarzu w Wierach fot. www.pro-gis

Odznaczenie: Medal za udział wojnie obronnej 1939 r. (nr 5-84-188 MW).

Należał od 1982 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 266005, leg. 56275/31, potem 176880.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzeński

Wolski Antoni (1908-1977)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w szeregach 15. Pułku Ułanów Poznańskich w Poznaniu, jeniec wojenny, ułan (szeregowiec) WP.

Urodzony 17 stycznia 1908 r., w Rudkach powiat Szamotuły¹⁸⁰ Rodzice: Franciszek (1879-?), matka Balbina z domu

A.

Nr. 11

Scharfent am 11. Januar 1908

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschien heute, der Persönlichkeit nach _____, *so* nennt,

Antoni Wolski

wohnhaft in *Scharfent*

Katholischer Religion, und gibt an, daß von der *Balbina Wolski geb. Gromm* geboren worden sei und daß das Kind *Antoni* geboren worden sei und daß das Kind *Antoni* geboren worden sei.

geboren worden sei und daß das Kind *Antoni* geboren worden sei.

erhalten habe.

Bezeugen, unterschrieben und *Antoni Wolski*

Der Standesbeamte.

Balbina

ausgegeben am 17. 1. 1908

in *Luboniu*

1908

73/1908

Akt urodzenia Antoniego Wolskiego zapisany w Urzędzie Stanu Cywilnego w Ostrorogu fot. APP

Ławiak (1885-?) pobrali się w 1903 r.¹⁸¹. Rodzeństwo Antoniego jakie odnaleźliśmy w aktach USC Ostroróg: Sylwester (1904¹⁸²-1905¹⁸³) zmarł po 2 miesiącach, Karol (1906¹⁸⁴-?), Zofia (1910-1980¹⁸⁵).

Antoni miał podstawowe wykształcenie.

¹⁸⁰ Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Ostroróg, sygnatura: 1919/1/199, skan 17.

¹⁸¹ APP – USC Ostroróg, sygnatura: 1919/3/170, skan 164.

¹⁸² APP – USC Ostroróg, sygnatura: 1919/1/178, skan 244.

¹⁸³ APP – USC Ostroróg, sygnatura: 1919/4/180, skan 133.

¹⁸⁴ APP – USC Ostroróg, sygnatura: 1919/1/190, skan 226.

¹⁸⁵ APP – USC Ostroróg, sygnatura: 1919/1/219, skan 89.

ABCDEF GHIJ KLMNOPRSTUV

KARTA CZŁONKA ZBOWID

Imię: **Jan** Nazwisko: **Zaremba** Data: **07.07.1902**

Adres: **ul. Żabikowska 62 F. Lubonia**

1. Data i sposób wstąpienia: **1939 r.**

2. Miejsce wstąpienia: **ul. Żabikowska 62 F. Lubonia**

3. Podpis: **Jan Zaremba**

4. Podpis: **Jan Zaremba**

5. Podpis: **Jan Zaremba**

6. Podpis: **Jan Zaremba**

7. Podpis: **Jan Zaremba**

8. Podpis: **Jan Zaremba**

9. Podpis: **Jan Zaremba**

10. Podpis: **Jan Zaremba**

11. Podpis: **Jan Zaremba**

12. Podpis: **Jan Zaremba**

13. Podpis: **Jan Zaremba**

14. Podpis: **Jan Zaremba**

15. Podpis: **Jan Zaremba**

16. Podpis: **Jan Zaremba**

17. Podpis: **Jan Zaremba**

18. Podpis: **Jan Zaremba**

19. Podpis: **Jan Zaremba**

20. Podpis: **Jan Zaremba**

21. Podpis: **Jan Zaremba**

22. Podpis: **Jan Zaremba**

23. Podpis: **Jan Zaremba**

24. Podpis: **Jan Zaremba**

25. Podpis: **Jan Zaremba**

26. Podpis: **Jan Zaremba**

27. Podpis: **Jan Zaremba**

28. Podpis: **Jan Zaremba**

29. Podpis: **Jan Zaremba**

30. Podpis: **Jan Zaremba**

31. Podpis: **Jan Zaremba**

32. Podpis: **Jan Zaremba**

33. Podpis: **Jan Zaremba**

34. Podpis: **Jan Zaremba**

35. Podpis: **Jan Zaremba**

36. Podpis: **Jan Zaremba**

37. Podpis: **Jan Zaremba**

38. Podpis: **Jan Zaremba**

39. Podpis: **Jan Zaremba**

40. Podpis: **Jan Zaremba**

41. Podpis: **Jan Zaremba**

42. Podpis: **Jan Zaremba**

43. Podpis: **Jan Zaremba**

44. Podpis: **Jan Zaremba**

45. Podpis: **Jan Zaremba**

46. Podpis: **Jan Zaremba**

47. Podpis: **Jan Zaremba**

48. Podpis: **Jan Zaremba**

49. Podpis: **Jan Zaremba**

50. Podpis: **Jan Zaremba**

51. Podpis: **Jan Zaremba**

52. Podpis: **Jan Zaremba**

53. Podpis: **Jan Zaremba**

54. Podpis: **Jan Zaremba**

55. Podpis: **Jan Zaremba**

56. Podpis: **Jan Zaremba**

57. Podpis: **Jan Zaremba**

58. Podpis: **Jan Zaremba**

59. Podpis: **Jan Zaremba**

60. Podpis: **Jan Zaremba**

61. Podpis: **Jan Zaremba**

62. Podpis: **Jan Zaremba**

63. Podpis: **Jan Zaremba**

64. Podpis: **Jan Zaremba**

65. Podpis: **Jan Zaremba**

66. Podpis: **Jan Zaremba**

67. Podpis: **Jan Zaremba**

68. Podpis: **Jan Zaremba**

69. Podpis: **Jan Zaremba**

70. Podpis: **Jan Zaremba**

71. Podpis: **Jan Zaremba**

72. Podpis: **Jan Zaremba**

73. Podpis: **Jan Zaremba**

74. Podpis: **Jan Zaremba**

75. Podpis: **Jan Zaremba**

76. Podpis: **Jan Zaremba**

77. Podpis: **Jan Zaremba**

78. Podpis: **Jan Zaremba**

79. Podpis: **Jan Zaremba**

80. Podpis: **Jan Zaremba**

81. Podpis: **Jan Zaremba**

82. Podpis: **Jan Zaremba**

83. Podpis: **Jan Zaremba**

84. Podpis: **Jan Zaremba**

85. Podpis: **Jan Zaremba**

86. Podpis: **Jan Zaremba**

87. Podpis: **Jan Zaremba**

88. Podpis: **Jan Zaremba**

89. Podpis: **Jan Zaremba**

90. Podpis: **Jan Zaremba**

91. Podpis: **Jan Zaremba**

92. Podpis: **Jan Zaremba**

93. Podpis: **Jan Zaremba**

94. Podpis: **Jan Zaremba**

95. Podpis: **Jan Zaremba**

96. Podpis: **Jan Zaremba**

97. Podpis: **Jan Zaremba**

98. Podpis: **Jan Zaremba**

99. Podpis: **Jan Zaremba**

100. Podpis: **Jan Zaremba**

Kartki opisu udziału w walkach

nr	Opis	Opis	Opis	Opis
1	Kampania wrześniowa 1939 r.	45 p. Ułanów	7	Walka z niemieckimi podzielnymi 1944-45
2	LWP - I AWP		8	Ruch oporu w Kraju
3	LWP - II AWP		9	Ruch oporu na granicy
4	PSZ na Zachodzie		10	Ruch rewolucyjny do 1918 r.
5	Armia Radziecka i partyz. radziecka		11	Walka z szlakiem radz. fałszywym 1918-39
6	Armia Spółnocna na Zachodzie		12	Przebieg WWP.

UWAGA: - Podaj nazwę jednostki organizacyjnej oraz krótki opis udziału w walkach, odcisk, miejsce, rok.

Walczył w oddziale 45 p. Ułanów w kampanii wrześniowej 1939 r. w 7. Batalionie Administracyjnym w Poznaniu, jeńiec wojenny.

Bardzo niewiele informacji o udziale w walkach znajduje się w kartotece ZBoWiD-u Koła Luboń 1 dotyczących ułana (szeregowego) Antoniego Wolskiego z 15. Pułku Ułanów Poznańskich

Zostało zapisane w aktach ZBoWiD, że podczas kampanii wrześniowej 1939 r. prowadził walki z Niemcami w miejscowościach: Kutno, Sochaczew, Piątek, Iłów oraz nad rzeką Bzurą. Doostał się do niemieckiej niewoli.

Następna informacja z akt ZBoWiD-u, że po zakończeniu pracy zawodowej przeszedł na emeryturę.

Zmarł 15 lipca 1977 r.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Żabikowskiej 62 F.

Odniesienie: Medal za Warszawę (13.03.1974 nr 705-73-312).

Należał od 1976 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 232516, leg. 16806.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzeński

Zaremba Jan (1902-1990)

Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w 7. Batalionie Administracyjnym w Poznaniu, jeńiec wojenny.

Urodził się 07.06.1902 r. w miejscowości Teklin, ojciec Franciszek, matka Józefa z domu Roszyk.

Miał podstawowe wykształcenie.

Kartki opisu udziału w walkach

nr	Opis	Opis	Opis	Opis
1	Kampania wrześniowa 1939 r.	7. Baon Polowy w Poznaniu 1939 r.	7	Walka z niemieckimi podzielnymi 1944-45
2	LWP - I AWP		8	Ruch oporu w Kraju
3	LWP - II AWP		9	Ruch oporu na granicy
4	PSZ na Zachodzie		10	Ruch rewolucyjny do 1918 r.
5	Armia Radziecka i partyz. radziecka		11	Walka z szlakiem radz. fałszywym 1918-39
6	Armia Spółnocna na Zachodzie		12	Przebieg WWP.

UWAGA: - Podaj nazwę jednostki organizacyjnej oraz krótki opis udziału w walkach, odcisk, miejsce, rok.

Walczył w 7. Baon Polowy w Poznaniu 1939 r. w 7. Batalionie Administracyjnym w Poznaniu, jeńiec wojenny.

KARTA CZŁONKA ZBOWID

Imię: **Jan** Nazwisko: **Zaremba** Data: **07.07.1902**

Adres: **ul. Żabikowska 62 F. Lubonia**

1. Data i sposób wstąpienia: **1939 r.**

2. Miejsce wstąpienia: **ul. Żabikowska 62 F. Lubonia**

3. Podpis: **Jan Zaremba**

4. Podpis: **Jan Zaremba**

5. Podpis: **Jan Zaremba**

6. Podpis: **Jan Zaremba**

7. Podpis: **Jan Zaremba**

8. Podpis: **Jan Zaremba**

9. Podpis: **Jan Zaremba**

10. Podpis: **Jan Zaremba**

11. Podpis: **Jan Zaremba**

12. Podpis: **Jan Zaremba**

13. Podpis: **Jan Zaremba**

14. Podpis: **Jan Zaremba**

15. Podpis: **Jan Zaremba**

16. Podpis: **Jan Zaremba**

17. Podpis: **Jan Zaremba**

18. Podpis: **Jan Zaremba**

19. Podpis: **Jan Zaremba**

20. Podpis: **Jan Zaremba**

21. Podpis: **Jan Zaremba**

22. Podpis: **Jan Zaremba**

23. Podpis: **Jan Zaremba**

24. Podpis: **Jan Zaremba**

25. Podpis: **Jan Zaremba**

26. Podpis: **Jan Zaremba**

27. Podpis: **Jan Zaremba**

28. Podpis: **Jan Zaremba**

29. Podpis: **Jan Zaremba**

30. Podpis: **Jan Zaremba**

31. Podpis: **Jan Zaremba**

32. Podpis: **Jan Zaremba**

33. Podpis: **Jan Zaremba**

34. Podpis: **Jan Zaremba**

35. Podpis: **Jan Zaremba**

36. Podpis: **Jan Zaremba**

37. Podpis: **Jan Zaremba**

38. Podpis: **Jan Zaremba**

39. Podpis: **Jan Zaremba**

40. Podpis: **Jan Zaremba**

41. Podpis: **Jan Zaremba**

42. Podpis: **Jan Zaremba**

43. Podpis: **Jan Zaremba**

44. Podpis: **Jan Zaremba**

45. Podpis: **Jan Zaremba**

46. Podpis: **Jan Zaremba**

47. Podpis: **Jan Zaremba**

48. Podpis: **Jan Zaremba**

49. Podpis: **Jan Zaremba**

50. Podpis: **Jan Zaremba**

51. Podpis: **Jan Zaremba**

52. Podpis: **Jan Zaremba**

53. Podpis: **Jan Zaremba**

54. Podpis: **Jan Zaremba**

55. Podpis: **Jan Zaremba**

56. Podpis: **Jan Zaremba**

57. Podpis: **Jan Zaremba**

58. Podpis: **Jan Zaremba**

59. Podpis: **Jan Zaremba**

60. Podpis: **Jan Zaremba**

61. Podpis: **Jan Zaremba**

62. Podpis: **Jan Zaremba**

63. Podpis: **Jan Zaremba**

64. Podpis: **Jan Zaremba**

65. Podpis: **Jan Zaremba**

66. Podpis: **Jan Zaremba**

67. Podpis: **Jan Zaremba**

68. Podpis: **Jan Zaremba**

69. Podpis: **Jan Zaremba**

70. Podpis: **Jan Zaremba**

71. Podpis: **Jan Zaremba**

72. Podpis: **Jan Zaremba**

73. Podpis: **Jan Zaremba**

74. Podpis: **Jan Zaremba**

75. Podpis: **Jan Zaremba**

76. Podpis: **Jan Zaremba**

77. Podpis: **Jan Zaremba**

78. Podpis: **Jan Zaremba**

79. Podpis: **Jan Zaremba**

80. Podpis: **Jan Zaremba**

81. Podpis: **Jan Zaremba**

82. Podpis: **Jan Zaremba**

83. Podpis: **Jan Zaremba**

84. Podpis: **Jan Zaremba**

85. Podpis: **Jan Zaremba**

86. Podpis: **Jan Zaremba**

87. Podpis: **Jan Zaremba**

88. Podpis: **Jan Zaremba**

89. Podpis: **Jan Zaremba**

90. Podpis: **Jan Zaremba**

91. Podpis: **Jan Zaremba**

92. Podpis: **Jan Zaremba**

93. Podpis: **Jan Zaremba**

94. Podpis: **Jan Zaremba**

95. Podpis: **Jan Zaremba**

96. Podpis: **Jan Zaremba**

97. Podpis: **Jan Zaremba**

98. Podpis: **Jan Zaremba**

99. Podpis: **Jan Zaremba**

100. Podpis: **Jan Zaremba**

Kartoteka ZBoWiD-u Jana Zaremby, w której rubryka „udział w walkach” została zapelniona. Innych załączników, np. życiorysu czy kserokopii dokumentów, z których czerpaliliśmy informacje w Kole Luboń 1 przy Zakładach Chemicznych, nie było przy żadnym z kombatanów

Był zmobilizowany 01.09.1939 r. do 7. Batalionu Administracyjnego taborowego w Poznaniu. Jednostkę tę Niemcy zbombardowali 18.09.1939 r. i znalazł się w niewoli.

Pisał następnie w aktach ZBoWiD: *Od chwili zabrania nas przez Niemców zostaliśmy skierowani do obozu przejściowego pod Skierniewicami. 20.09.39 r. zostałem wywieziony transportem do Niemiec St. II A Neubrandenburg. 30.10.1940 zostałem zwolniony.*

Zmarł w styczniu 1990 r.

Mieszkał w Luboniu przy ul. Lemańskiego 4.

Należał od 1984 r. do Koła ZBoWiD w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych nr 272712, leg. 056212, potem 0576212.

Na podstawie akt ZBoWiD, Koło w Luboniu 1 – przy Zakładach Chemicznych.

Robert Wrzesiński

PIOTR RUSZKOWSKI

KATYŃCZYCY Z LUBONIA (CZĘŚĆ 2.)

Wstęp

O takim tytule „Katyńscy z Lubonia” został opublikowany rozdział w pierwszym tomie „Rocznika Historycznego Lubonia” wydanego w 2011 r., nie przypuszczaliśmy wówczas, że ofiar zbrodni katyńskiej związanych z naszym miastem będzie więcej.

Pod funkcjonującym w przestrzeni publicznej pojęciem „ofiar zbrodni katyńskiej” rozumieć należy wszystkich pomordowanych przez NKWD jeńców wojennych w 1940 r. zakopanych w masowych dołach nie tylko w Katyniu, lecz także Charkowie, Miednoje, Bykowni oraz innych miejscach kaźni.

Po wojnie w okresie PRL-u¹ przez wiele dziesięcioleci niewiele się mówiło o Katyniu, w podręcznikach szkolnych temat tendencyjnie pomijany, oficjalnie funkcjonowała propagandowa informacja, że były to zbrodnie dokonane przez Niemców w 1941 r. Dopiero zmiany polityczno-ustrojowe, jakie następowały w latach 80. i 90. minionego stulecia pozwoliły ujawnić prawdę rzeczywistą. Umożliwiła to m.in. „pieriestrojka” (przebudowa systemu komunistycznego ZSRR) w okresie 1985-1991 oraz proces przekształceń ustrojowych, jaki miał miejsce w Polsce. Udostępniono wówczas niektóre dokumenty z tamtego okresu, potwierdzające, że to zbrodnie z 1940 r. dokonane przez aparat państwowy Związku Radzieckiego. Obecnie nadal archiwa byłego Związku Radzieckiego dotyczące zbrodni NKWD nie są w pełni dostępne dla historyków badających temat „Głoty Wschodu”.

Dopiero w listopadzie 2007 r. Sejm III RP podjął stosowną uchwałę dla uczczenia zamordowanych na wschodzie, ustanawiając dzień 13 kwietnia – Dniem Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej.

Przypomnijmy w wielkim skrócie początek II wojny światowej w Polsce – wrzesień 1939 roku. Z zachodu, 1 września zaatakowali nasz kraj Niemcy, a na mocy tajnego porozumienia Ribbentrop - Mołotow 17 września zaskoczyły nas od wschodu

¹ Skróć od – Polska Rzeczpospolita Ludowa (lub potocznie Polska Ludowa) – oficjalna nazwa w latach 1952-1989. Wcześniej od manifestu PKWN (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego) ogłoszonego w Lublinie w lipcu 1944 r. do 1952 r. funkcjonowała nazywa jak przed wojną – Rzeczpospolita Polska. W całym tym powojennym okresie do 1989 r. Polska była państwem niesuwerennym pod polityczną dominacją ZSRR. Rządy sprawowała wówczas komunistyczna Polska Partia Robotnicza (PPR), a po zjednoczeniu w 1948 r. z Polską Partią Socjalistyczną (PPS) – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR).

wojska Związku Sowieckiego. Rozkazami lub przy pełnej aprobachie najwyższych władz państwowych najeźdźców, systemowo likwidowano polskie elity. Niemcy „czystek” dokonywali głównie w obozach koncentracyjnych. Jeńców wojennych raczej nie zabijali, wykorzystując ich do przymusowej pracy fizycznej głównie na terenie Rzeszy. Wschodni sąsiad – Związek Radziecki, potajemnie, bez sądów, masowo mordował wykształconych obywateli narodowości polskiej lub wykorzystywał w obozach pracy Sybiru². Sytuacja zmieniła się, gdy w 1941 r. Niemcy zaatakowały też Związek Radziecki. Pozwolono wówczas na terenie ZSRR formować wojsko polskie. Jedni z obozów i zsyłek trafili do Armii Andersa³ i walczyli później na zachodzie Europy, inni, znaleźli się w Armii Berlinga⁴, która wraz z Armią Czerwoną⁵ wytyczała szlak bojowy ze wschodu, przez Lenino w kierunku Berlina.

Aspekty historyczne, w tym dbałość o pisanie biogramów, przyczyniają się do tworzenia: Lokalnego [Lubońskiego] Słownika Biograficznego (LSB).

Kierunek ten podejmował powstały w 1990 r. Niezależny Miesięcznik Mieszkańców – „Wieści Lubońskie” oraz jego wydawca od 1995 r. – Stowarzyszenie Kulturowo-Oświatowe „Forum Lubońskie”. Także w „Roczniku Historycznym Lubonia”, w tomie 1. znalazł się m.in. rozdział pt. „Katyńczycy z Lubonia” obejmujący str. od 11 do 80. Między innymi przedstawione zostały tam życiorysy trzech „katyńczyków” odkrytych przez lokalną prasę do 2011 roku: **Antoniego Marcinkowskiego**⁶, **Edmunda Moenke**⁷ i **Romana Rymszy**⁸. W następnych latach odkrywano kolejne osoby – **Adama Sieberta**⁹, **Adama Malinowskiego**¹⁰ i **Wincentego Pujanka**¹¹.

W bieżącym „Roczniku Historycznym Lubonia”, wydawanym w formie książkowej, trwalszej niż ulotne czasopismo, publikujemy rozbudowane i uzupełnione biogramy tych ostatnich trzech osób w ramach uzupełnienia rozdziału z tomu pierwszego. Tam, oprócz „Wstępu” i obszernie ilustrowanego tekstu „W kręgu prawdy i kłamstwa” autorstwa prof. dra hab. Janusza Karwata, są informacje o konkursach, wspomnienia dra inż. Stanisława Malepszaka czy ciekawostki o okolicznościowych numizmatach bądź literaturze drugiego obiegu na temat katyński. Osobne miejsce

2 Sybir – z rosyjskiego, oznacza Syberię, krainę położoną pomiędzy Uralem a Oceanem Spokojnym oraz Oceanem Arktycznym a Kazachstanem, Mongolią i Chinami. W Polsce Sybir ma znaczenie szersze, nie tylko określa obszar geograficzny. Sybir – to symbolicznie miejsca zsyłek Polaków w głąb Rosji, ich katorżniczej tam pracy i panujących nieludzkich warunków.

3 Armia Andersa – to potoczna nazwa: *Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR (1941-1942)*, podporządkowanych rządowi Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie – w Londynie.

4 Armia Berlinga – inaczej *Armia Polska w ZSRR* lub *Polskie Siły Zbrojne w ZSRR (1943-1944)* – nazwy określające polskie jednostki wojskowe formowane w ZSRR pod kierownictwem komunistów.

5 Armia Czerwona – została utworzona oficjalnie 23.02.1918 r. – jako siły zbrojne najpierw Rosji Radzieckiej (1918-1922), następnie ZSRR – Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (1922-1946). W skład Armii Czerwonej wchodziły także oddziały NKWD. Od 25.02.1946 r. Armia Czerwona zmieniła nazwę na Armia Radziecka. Stacjonowała w Polsce przez 48 lat, od zakończenia II wojny światowej do jej symbolicznego pożegnania 17.09.1993 r. (pamiętnej daty napaści w 1939 r.)

6 „RHL” tom 1, str. 36. Najobszerniejszy biogram Antoniego Marcinkowskiego czytaj w „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” wydanie z 2018 r. na str. 366.

Uzupełnienie: Antoni Marcinkowski decyzją Rady Miasta Luboń z 12.03.2020 r. stał się patronem nowej ulicy w Luboniu, równoległej do ul. Dąbrowskiego, łączącej prostopadłe ul. 3 Maja z ul. Lemańskiego.

7 „RHL” tom 1, str. 45.

8 „RHL” tom 1, str. 52.

9 „Wieści Lubońskie” 04-2016, str. 31.

10 „Wieści Lubońskie” 04-2017, str. 36.

11 „Wieści Lubońskie” 04-2019, str. 31.

Zamordowani przez NKWD w 1940 r. - związani z Luboniem

Nazwisko i imię (zawód)	rok urodzenia	jeniec oboju:	miejsce (mając lat)	Dęb pamięci w Luboniu			publikacja w RHL
				lokalizacja	rok sadzenia	opiekun	
Malinowski Adam (policjant)	1904	Ostaszków	Miednoje (36)	kościół pw. św. Jana Pawła II	03.2017	SP2	RHL t.6
Marcinkowski Antoni (dyrektor Zakładów Ziemniaczanych)	1893	Kozielsk	Katyń (47)	kościół pw. św. Jana Bosko	04.2011	Zespół Szkół (SP3 + Liceum)	RHL t.1 s. 36
Moenke Edmund (lekarz)	1883	Kozielsk	Katyń (57)	cmentarz Żabikowo	04.2011	SP1	RHL t.1 s. 45
Pujanek Wincenty (aptekarz)	1907	Starobielsk	Charków (33)	Katolicka Szkoła Podstawowa nr 6	04.2022	KSP6	RHL t.6
Rymsza Roman (kapitan WP)	1892	Starobielsk	Charków (48)	cmentarz komunalny	04.2011	SP4	RHL t. 1 s. 52
Siebert Adam (geodeta przysięgły)	1902	Starobielsk	Charków (38)	Ośrodek Kultury	03.2017	SP5 OK	RHL t.6

przeznaczono wówczas na przeprowadzoną przez „Forum Lubońskie” akcję sadzenia „Dębów Pamięci”¹². Podobne informacje o nowych kolejnych drzewkach przedstawiamy teraz.

W tabelce podajemy zebrane podstawowe informacje o wszystkich dotychczas ujawnionych ofiarach zbrodni katyńskiej związanych z naszym miastem, oraz dane o posadzonych w Luboniu „Dębach Pamięci”

Czy tym razem lokalnie temat „ofiar zbrodni katyńskiej” będzie zamknięty?

Piotr Ruszkowski

Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

Biogramy

Malinowski Adam (1904-1940)

Starszy Posterunkowy Policji Państwowej zamordowany w kwietniu 1940 r. przez NKWD w Twerze, pogrzebany w dołach śmierci w Miednoje

Adam Malinowski urodził się 20 lipca 1904 r. w miejscowości Sielec, gmina Turzysk, powiat Kowel, województwo

Adam Malinowski (1904-1940)

Wołyń. Sielec to jedna z polskich wsi należąca do gminy wiejskiej Turzysk. Po wojnie obszar gminy Turzysk wszedł w struktury administracyjne Związku Radzieckiego, obecnie leży na terenie Ukrainy.

¹² „Dęby Pamięci” to ogólnopolska akcja w ramach program edukacyjnego „Katyń... ocalić od zapomnienia” rozpoczętego 13.04.2008 r. w Radzyminie i prowadzonego przez Stowarzyszenie Parafiada im. św. Józefa Kalasancjusza. Akcja jest pod patronatem prezydenta RP: Lecha Kaczyńskiego (1949-2010) a obecnie Andrzeja Dudy.

Ojciec Jan, matka Józefa z domu Sawicka prowadzili w Sielcu gospodarstwo rolne. Mieli kilkoro dzieci – najstarszy Dominik, Adam, Ewa (nazwisko, niestety nieznane, której mąż – wojskowy został także zabity przez NKWD w 1940 r.) i najmłodszy Jan.

Nie znamy dokładniej edukacji Adama Malinowskiego. Prawdopodobnie uczęszczał do szkoły podstawowej III stopnia im. Czerwińskiego w Turzysku. Wiemy natomiast, że mając 25 lat, w 1929 r. wstąpił do Policji Państwowej na Wołyniu. Ukończył standardowy, półroczny kurs podstawowy – Normalną Szkołę Fachową dla Szeregowych w miejscowości Mosty Wielkie w obwodzie lwowskim przy ówczesnej Centralnej Szkole Policji Państwowej. Podobne kursy do dziś przechodzą wszyscy wstępując do policji, niezależnie od wykształcenia. W 1931 r. rozkazem personalnym nr 385 wystawionym 19 września został przeniesiony z województwa wołyńskiego do poznańskiego i skierowany do Komendy Powiatowej Policji Państwowej w Poznaniu. Mieszkał przy ówczesnej ul. Wielkie Garbary 16 – środkowa część dzisiejszej ul. Garbary (od ul. Estkowskiego do Placu Bernardyńskiego). Awansował na starszego posterunkowego 1 kwietnia 1934 r.

Ożenił się w czerwcu 1935 roku z Jadwigą Marszałek, mieszkającą w Poznaniu przy Starym Rynku 70, narożnikowej kamienicy z dzisiejszą ul. Paderewskiego (ur. 12.09.1907 r. w Poznaniu, zm. 8.12.1974 r. w Luboniu, pochowana 11 grudnia na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu). Ślub cywilny miał miejsce 1 czerwca, a świadkami byli: Józef Pisarczyk 35-letni współlokator pana młodego i prawdopodobnie kolega z pracy – przodownik Policji Państwowej, oraz 24-letni Alojzy Krzyżagórski – kupiec

Adam Malinowski w cywilnym ubraniu, wykonujący tajne zadanie w Luboniu, które otrzymał po zamordowaniu ks. Stanisława Streicha

z ul. Wrocławskiej 15¹³. Właściwy ślub, kościelny, odbył się tydzień później

13 Urząd Stanu Cywilnego w Poznaniu akt małżeństwa nr 451/1935/I

Adam Malinowski ukończył kurs w Mostach Wielkich – ośrodku szkoleniowym polskiej Policji Państwowej, który w II RP znajdował się w obwodzie lwowskim. Jedną z grup kursantów przed pomnikiem Józefa Piłsudskiego

Taką odznakę z napisem: KURS / PODSTAWOWY / P. P. / MOSTY WIELKIE / 1931 (rok) mógł posiadać Adam Malinowski

w sobotę, 8 czerwca 1935 r. w Farze Poznańskiej. Rodzice Jadwigi: Adam Marszałek (1870-1933) – zecer-ko-
rektor w drukarni św. Wojciecha i Bogumiła z d. Ofierzyńska (1874-1950) mieli pięcioro dzieci: Stanisławę (1899-1970) po mężu Krzyżańska, Marianę

(1900-1990) po mężu Kozłowska, Walentynę (1904-1986) po mężu Witkowska, Jadwigę żonę Adama Malinowskiego i najmłodszego Leona Marszałka (1912-1996), który był ostatnim (trzecim) naczelnikiem Szarych Szeregów.

Małżonkowie Adam i Jadwiga Malinowscy przez trzy lata od ślubu, do 1938 roku, kiedy to przeprowadzili się do Lubonia, mieszkali w Poznaniu na ul. Grobla. Nie mieli dzieci. Żona zajmowała się gospodarstwem domowym i, jak wspomina rodzina, „pożerała książki”. Adam, człowiek o pogodnym usposobieniu lubił śpiewać.

Do fary poznańskiej, na ślub, który miał miejsce 8 czerwca 1935 r., Adam Malinowski (we fraku z lewej) i Jadwiga Marszałek przybyli krytą dorożką. Świadkiem był m.in. brat pani młodej – Leon Marszałek (z prawej)

Po morderstwie księdza Stanisława Streicha, w 1938 r. Adam otrzymał zadanie specjalne. Został oddelegowany do Lubonia, by przyrzeć się środowisku robotniczemu i zbadać związki zabójcy ks. Streicha – Wawrzyńca Nowaka – ze strukturami komórki komunistycznej działającej przy tutejszych fabrykach: Ziemniaczanej, Drożdżowni czy Zakładach Chemicznych.

W sierpniu 1939 roku na urlop do Kowla na Wołyniu, gdzie mieszkała cała rodzina Malinowskich, także teściowie, udała się żona Adama – Jadwiga. Gdy

Adam Malinowski (na pierwszym planie) na pogrzebie Adama Marszałka – przyszłego teścia, w sierpniu 1933 r. fot Jan Nowicki

1 września Niemcy napadły na Polskę, Adam przeniósł się na wschód do żony i rodziny. Najprawdopodobniej pracował tam w rodzinnym Turzysku. Mogą o tym świadczyć informacje zawarte w książce „Mord w Katyniu Kozielsk Ostaszków Starobielsk – lista ofiar”, gdzie na str. 322 wśród jeńców – ofiar z Ostaszkowa – przy opisie Adama Malinowskiego, oprócz roku urodzenia zapisano: *Przodownik Policji Państwowej, posterunek Turzysk, powiat Kowel*. 17 września armia bolszewicka zaatakowała ziemie Polski od wschodu. Adama, jako zawodowego policjanta, aresztowało NKWD.

Dom przy ul. Jagiello 6, wybudowany przed wojną w latach 1936-38 przez Stanisława Bączyka – seniora, w którym od 1938 r. mieszkało małżeństwo Adama i Jadwigi Malinowskich. Później, podczas okupacji Niemcy dokwaterowali jeszcze spokrewnionych z Jadwigą Malinowską – mamę Bogumiłą Marszałek i rodzinę siostry Stanisławy Krzyżańskiej (Przedtem, po przybyciu w 1939 r. z Katowic mieszkali na ul. Piłsudskiego 20, dziś ul. Okrzei, u państwa Wojciechowskich). W domu tym do 1967 r. mieszkała także, po wyjściu za mąż w 1954 r. córka Stanisławy Krzyżańskiej – Wanda z Eugeniuszem Kubackim. Jako ciekawostkę warto wspomnieć, że tutaj, podczas okupacji, w marcu 1942 r., na piętrze urodził się późniejszy prezydent Poznania (1990-1998) Wojciech Szczęśny-Kaczmarek (1942-2009). To rodzinny dom znanych lokalnych nauczycieli Stanisława Bączyka – juniora (SP 3) i jego córki Barbary Dutki (SP 2), której mąż – Wojciech Dutka (1946-2005), samorządowiec, radny Rady Miasta Luboń oraz Powiatu Poznańskiego – zmarł tragicznie fot. Stanisław Malepszak

Podobnie jak wielu Polaków związanych z formacjami mundurowymi, został osadzony w jednym z obozów NKWD – w Ostaszkowie. Jeszcze zdołał przesłać stamtąd kartkę pocztową i ślad po nim zaginął. Żona, na mocy tajnego porozumienia Ribbentrop-Mołotow, w związku z tym, że posiadała meldunek w Wielkopolsce uznanej za kraj Warty III Rzeszy, została odesłana do domu. Natomiast cała rodzina Malinowskich – rodzice i bracia – została wywieziona na Sybir. Szczęśliwie przeżyli, po wojnie wrócili i prawdopodobnie osiedlili się w Polsce w okolicach Wrocławia.

Grób Jadwigi Malinowskiej na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu (pole 6, kwatera 4, miejsce 8), także symboliczny grobowiec męża Adama Malinowskiego. Świadczy o tym dolny napis. W mogile tej jest gródka ziemi przywieziona przez harcerzy z cmentarza w Miednoje. Małżeństwem, niestety bezdzietnym, byli zaledwie 5 lat. W tej rodzinnej mogile spoczywają także: Stanisława Krzyżańska (siostra Jadwigi), Bogumiła Marszałek (matka Jadwigi Malinowskiej i Stanisławy Krzyżańskiej) oraz Elżbieta Kubacka (kilkutygodniowa, zmarła w 1956 r., córka państwa Wandy i Eugeniusza Kubackich)

Tablica epitafijna: **St. post.** (Starszy posterunkowy) / **Adam / MALINOWSKI / ur. 20 VII 1904 Turzysk / PP Poznań / 1940.** na cmentarzu wojskowym w Miednoje, odnaleziona przez patrol harcerzy z komendy hufca Poznań powiat – rejon Swarzędz, przy której zapalili otrzymane od państwa Kubackich znicze i położyli kwiat na miejscu upamiętniającym Adama Malinowskiego. Z powrotem przywieźli w butelce od lekarstw ziemię, którą następnie wkopano na grobie żony i Adama (symbolicznym), na poznańskim Junikowie

Przy kościele Garnizonowym Policji w Poznaniu pod wezwaniem św. Jerzego przy ul. Swoboda 43 a, na Osiedlu ks. Jerzego Popiełuszki, znajduje się pomnik pomordowanych funkcjonariuszy Policji Państwowej, poświęcony policjantom wielkopolskim, którzy zginęli na „niehumanitarnej ziemi”. Został odsłonięty 14 maja 2010 r., a powstał z inicjatywy i działań Stowarzyszenia „Rodzina Policjanta 1939” oraz Fundacji „Asekuracja” w Poznaniu. Wśród wymienianych alfabetycznie na tablicach policjantów jest Adam Malinowski (u dołu jednej z tablic) fot. Piotr P. Ruszkowski

Jadwiga Malinowska z d. Marszałek przeżyła 67 lat, w tym 34 jako wdowa po Adamie – zdolnym policjancie, przed którym jawiła się kariera w pionie śledczym

Adamowi Malinowskiemu w ramach akcji „Katyń – Ocalić od zapomnienia”, Gimnazjum im. Księżnej Anny z Przemyślidów w Siechnicach koło Wrocławia, z Oddziałem zamiejscowym w św. Katarzynie, posadziło w 2010 r. DĄB PAMIĘCI (certyfikat nr 002972/010796/WE/2010)

Okupacyjne zdjęcie wykonane w 1941 roku w domu przy dzisiejszej ul. Jagiełły 6 (podczas wojny – Langemarckstrasse). Od lewej: Wanda Krzyńska (po mężu Kubacka), Stanisława Krzyńska (mama Wandy i siostra Jadwigi Malinowskiej), Bogumiła Marszałek (mama Stanisławy i Jadwigi) oraz Jadwiga Malinowska z d. Marszałek

Jadwiga Malinowska po powrocie do Lubonia była nachodzona przez żandarmów niemieckich. Z obawy przed prześladowaniami oraz, by w ręce wroga nie dostały się notatki dotyczące prowadzonej przez męża działalności rozpracowania środowiska komunistycznego w Lubniu, wszelkie „papiery” Adama spaliła. Wynikało też z nich, że nie było bezpośrednich powiązań mordercy księdza W. Nowaka z komórką

KPP (Komunistyczna Partia Polski) w Luboniu. Także po wojnie, w nowej rzeczywistości, gdy tematem tabu był los jeńców wojennych na wschodzie, nie rozmawiano o Adamie, po to, by nie narażać młodych na ewentualne szykany. Pracowała najpierw w biurze „Fabryki Perfum i Mydeł Toaletowych J. i S. Stempniewicz” w Poznaniu, która mieściła się przy narożniku ul. Głogowskiej i Śniadeckich. W latach 50. spółkę upaństwowiono i stała się oddziałem poznańskiej fabryki kosmetyków „Lechia”. Później była zatrudniona w biurach Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Handlu Wewnętrznego (WPHW) przy pl. Wolności w Poznaniu.

Jadwiga Malinowska nie wyszła ponownie za mąż. Przez wiele lat liczyła na to, że jej Adam żyje – zesłany gdzieś na daleki wschód, kiedyś się odnajdzie. Pewności o tym, że został zamordowany nabrała dopiero po lekturze książki przemycanej z Anglii i dostarczonej przez rodzinę z Warszawy, w której na liście ofiar wśród innych był wymieniony

Po żołnierzach, policjantach i innych mundurowych zamordowanych w 1940 r., w dołach śmierci najlepiej zachowały się guziki. Ten z orłem państwowym jest dowodem pochodzenia znajdujących się tam szczątków oraz niemyym świadkiem ludobójstwa elit – międzywojennej inteligencji Polski

Adam Malinowski. Dowiedziała się też szczegółów o tym, jak policjanci przewiezieni z obozu w Ostaszkowie, zostali zamordowani strzałem w tył głowy, w Twerze (Kalinin) w kwietniu 1940 roku. Pogrzebano ich w dołach śmierci w Miednoje. To jedna ze zbrodni, które w ogólnym rozrachunku nazywa się mianem

Na mszy świętej poświęconej „katyńczykom” 18.03.2017 r. państwo Wanda i Eugeniusz Kubaccy w towarzystwie syna Jarosława i córki Aleksandry. Pani Wanda z d. Krzyżańska jest siostrzenicą żony Adama Malinowskiego fot. Piotr P. Ruszkowski

ludobójstwa na obywatelach Rzeczypospolitej Polskiej dokonanego przez sowieć i ich służby (NKWD) podczas II wojny światowej – określanym m.in. mianem „Golgota Wschodu”, czy „Na nieludzkiej ziemi”.

Adam Malinowski zginął mając 35 lat, w policji służył zaledwie 11 lat, dlatego w aktach personalnych brak danych o odznaczeniach. Z racji młodego wieku nie mógł też brać udziału np. w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 czy wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., jak jego starsi koledzy, z którymi podzielił los jeńców.

Pośmiertnie, 5 października 2010 r. Adam Malinowski został mianowany przez prezydenta RP – Lecha Kaczyńskiego – na aspiranta. To pierwszy stopień oficerski w policji, który odpowiada podporucznikowi w Wojsku Polskim.

Piotr P. Ruszkowski

Źródła:

„Tragedia katyńska” Polscy inżynierowie i technicy, jeńcy obozów Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa straceni w Katyniu i innych miejscach zagłady,

opr. T. Skarżyński; „Mord w Katyniu Kozielsk Ostaszków Starobielsk – lista ofiar” – Jędrzej Tucholski, Instytut wydawniczy PAX Warszawa 1991 r.; Andrzej Borowski z poznańskiego oddziału Ogólnopolskiego Stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939 r.”; Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego w Miednoje – tom 2, wydana przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w 2006 r.; Dokumenty kadrowe Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Poznaniu z 1938 r.; „Parafia św. Jana Bosko na tle historii Lubonia”, str. 36, autorzy Stanisław Malepszak, Ryszard Jaruszkiewicz; informacje siostrzenicy żony Adama Malinowskiego – córki Stanisławy Krzyżańskiej – Wandy Kubackiej z mężem; akta Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu; „Wieści Lubońskie” 04-2017, str. 36.

Wincenty Pujaneł zamordowany w Charkowie w 1940 roku. fot. www.muzeum.gostyn.pl

Pujaneł Wincenty (1907-1940)

Żabikowski aptekarz, lekkoatleta, medalista mistrzostw Polski w sprincie, podporucznik rezerwy Wojska Polskiego, zamordowany przez NKWD w Charkowie

Wincenty Pujaneł urodził się 12 stycznia 1907 r. w Jarocinie¹⁴ jako drugie z siedmiorga dzieci Stanisława Pujanka (mistrza kowalsko-ślusarskiego ur. 1876 r. w Pniewach)¹⁵. Jego matką była Jadwiga z domu Scheller (ur. 1878 r. w Zaniemyślu pow. Środa). Młodsze rodzeństwo Wincentego to: Maria ur. 1909 r.¹⁶, Henryk ur. 1911 r.¹⁷, Walenty

ur. 1913 r.¹⁸, Józef ur. 1915 r.¹⁹ i Zofia ur. 1917 r.²⁰ Matka Wincentego Jadwiga z d. Scheller była drugą żoną ojca Stanisława. Z pierwszą – Marią z domu Sierchulską (ur. 1875 r. w Czerlejnku, zm. 1903 r.) miał córkę Czesławę (ur. 1903 r. w Poznaniu, zm. 1904 r.)²¹. Wincenty Pujaneł w maju 1928 r. ukończył maturę Państwowe Gimnazjum Klasyczne w Jarocinie. Następnie rodzina Pujanków przeprowadziła się do Leszna. Tu 1 października 1929 r. Wincenty rozpoczął naukę w aptece „Pod Orłem” Bolesława

14 Archiwum Państwowe w Kaliszu (APK) – USC Jarocin – księga urodzeń, sygnatura: 689/2/116, skan 22.

15 Niektóre źródła podają, że Stanisław Pujaneł miał ośmiorgo dzieci.

16 (APK) – USC Jarocin – księga urodzeń, sygnatura: 689/2/216, skan 5.

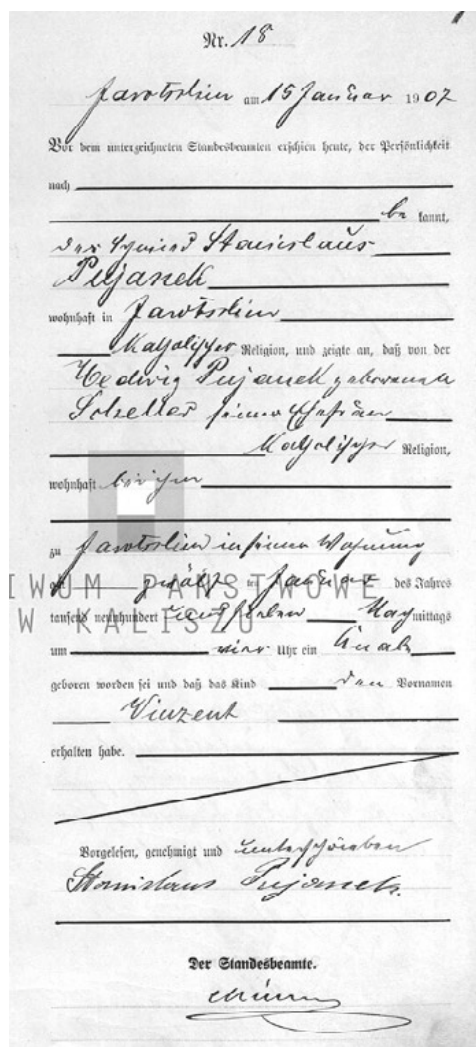
17 (APK) – USC Jarocin – księga urodzeń, sygnatura: 689/2/222, skan 35.

18 (APK) – USC Jarocin – księga urodzeń, sygnatura: 689/2/249, skan 53.

19 (APK) – USC Jarocin – księga urodzeń, sygnatura: 689/2/301, skan 53.

20 (APK) – USC Jarocin – księga urodzeń, sygnatura: 689/2/303, skan 69.

21 Na podstawie Kartoteki ewidencji ludności miasta Poznania z lat 1870-1931 – <http://e-kartoteka.net/pl>, str. 256-257.

Akt urodzenia Wincentego Pujanka sporządzony 15 stycznia 1907 r., podpisany przez zgłaszającego ojca – Stanisława Pujanka

Skrzypczaka. 29 września 1931 r. zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego, po czym pracował w aptekach: w Poniemcu („Pod Koroną” K. Sikorskiego 1.10.1931-1.06.1932 r.); Lesznie (apteka

Kasy Chorych 1932-31.12.1933 r. i „Pod Orłem” 1.01.1934-20.08.1938 r.) na końcu w Żabikowie.

Studia

Późno, bo od października 1938 r., mając już ukończone 30 lat rozpoczął studia farmaceutyczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. To wtedy najprawdopodobniej zarabiał na życie, pracując w żabikowskiej aptece przy rynku, dzisiejszym placu Edmunda Bojanowskiego. Niestety nie wiemy, czy również tutaj mieszkał?²² Zaledwie zdołał ukończyć pierwszy rok nauki i w związku ze zbliżającą się wojną został zmobilizowany do 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Z wojny nigdy nie powrócił, nauki nie ukończył.

Sport

W biogramie należy także wspomnieć, że Wincenty Pujanek był utalentowanym lekkoatletą specjalizującym się w biegach sprinterskich (w tym sztafetowych, w których przeważnie biegał na pierwszej zmianie). Reprezentował drużynę Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Leszno, także na Wszechsokolich Złotach w kraju i za granicą (Praga, Belgrad, Berlin). Jego rekordy życiowe to: 23,2 s na 200 metrów i 52,1 s na 400 metrów. W lipcu 1934 r. na Mistrzostwach Polski rozegranych na poznańskim Stadionie Miejskim zdobył srebrny medal w biegu sztafetowym 4 x 400 m z czasem 3:33,0 min. Ponadto 4. miejsce w sztafecie 4 x 100 m i 5. miejsce (rekord życiowy) w biegu indywidualnym na 400 m. W biogramie sporządzonym przez Radę Ochrony

22 W skorowidzach do przedwojennych Ksiąg Meldunkowych dla Żabikowa Lubonia i Łasku – Wincenty Pujanek nie występuje. W Luboniu przy ul. Remleina 18 (dziś 3 Maja) mieszkał w latach 1930-1939 Stefan Pujanek ze swoją rodziną (APP 53/4423/0/5/187, str. 65), choć to dosyć rzadkie nazwisko to bliższego związku z Wincentym Pujankiem nie znaleźliśmy.

Pocztówka przedstawiająca aptekę w Żabikowie (kolonii) przy dzisiejszym pl. E. Bojanowskiego. Została wybudowana ok. 1908 r. W niej tuż przed II wojną światową pracował Wincenty Pujałek. Była czynna nieprzerwanie do końca 2015 r. Pierwszym aptekarzem był Wiktor Blümel, jego grób jest jedną z najstarszych istniejących mogił na cmentarzu żabikowskim, pozostałością cmentarza ewangelickiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. pracowali tutaj m.in. pomocnik aptekarski i student farmacji Wincenty Pujałek, aptekarz Broecker z Poznania (II wojna światowa). W aptece należącej do mgr farm. Jadwigi Sikorskiej swoje dyżury miał tu również doktor Czesław Waczyński. Było to miejsce spotkań lubońskich lekarzy. Przed i po wojnie budynek należał do Sikorskich, a od 1947 r. jest własnością rodziny Pajkertów. W warunkach poprzedniego ustroju apteka funkcjonowała jako placówka CEFARM-u. Kiedy w 1959 r. przejmował ją Zenon Grześkowiak (późniejszy wieloletni kierownik), prowadził ją Szymonowicz. Z. Grześkowiak wspólnie z Barbarą Wojdyło kierowali apteką przez 30 lat (do lat 90. była jedyną w Luboniu). W 2008 r. rozwiązali spółkę. Pomieszczenia wynajęła sieć „Arnika”, która zamknęła placówkę z końcem 2015 r. ze zbiorów Romualda Komischke

Pamięci Walk i Męczeństwa podano Wincentego Pujanka jako członka składu polskiej ekipy narodowej na Letnie Igrzyska Olimpijskie 1936 r. w Berlinie. Informacja ta jednak nie ma potwierdzenia w dostępnych źródłach statystycznych z zawodów lekkoatletycznych na tych igrzyskach. Wincenty Pujałek był też od 1935 r. sędzią okręgowym lekkoatletyki zatwierdzonym wśród 12 innych osób przez

Poznański Okręgowy Związek Lekkoatletyczny.

Wojsko

Mając 21 lat, został powołany do wojska. 1 sierpnia 1928 r. trafił do Batalionu Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie. Po 11,5 miesiącach nauki, w czerwcu 1929 r. został plutonowym podchorążym. Później jako dowódca plutonu odbywał tu kilkakrotnie ćwiczenia rezerwy, m.in. w latach: 1931, 1932. Awans na podporucznika rezerwy otrzymał 1 stycznia 1933 r. i został przydzielony do 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie, gdzie jako dowódca plutonu strzeleckiego też odbywał ćwiczenia.

Wojna

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do swojego, 56. pułku i odesłany do ośrodka zapasowego 25. Dywizji Piechoty w Kielcach. Transport około 1,5 tysiąca

2561. ПАВЛОВСКИЙ Вацлав Игнатьевич	1900
2562. ПОЛЯНСКИЙ Витольд Янович	1905
2563. ПАКУЛЬСКИЙ Вацлав Вацлавович	1914
2564. ПЛЕВАКО Вацлав Себеславович	1898
2565. ПИКУЛЬСКИЙ Виктор Викторович	1896
2566. ПУЯНЕК Винцентий Станиславович	1907
2567. ПАВЛЮКЕВИЧ Владимир Васильевич	1910
2568. ПОГОРЖЕЛЬСКИЙ Владислав Веонисович	1912
2569. ПОГОЖЕЛЬСКИЙ Виктор Евгеньевич	1899
2570. ПРЕНЧКОВСКИЙ Владислав Игнатьевич	1888
2571. ПОМПОЛОВИЧ Владислав Бонидиктович	1907

Fragment listy więźniów Starobielska z książki Jędrzeja Tucholskiego „Mord w Katyniu” Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk, lista ofiar, Warszawa 1991. Na 959 stronie pod numerem 2566 jest wpis po rosyjsku (cyrlicą) PUJANEK Wincentyj Stanisławowicz (od imienia ojca – Stanisława) i rok urodzenia 1907

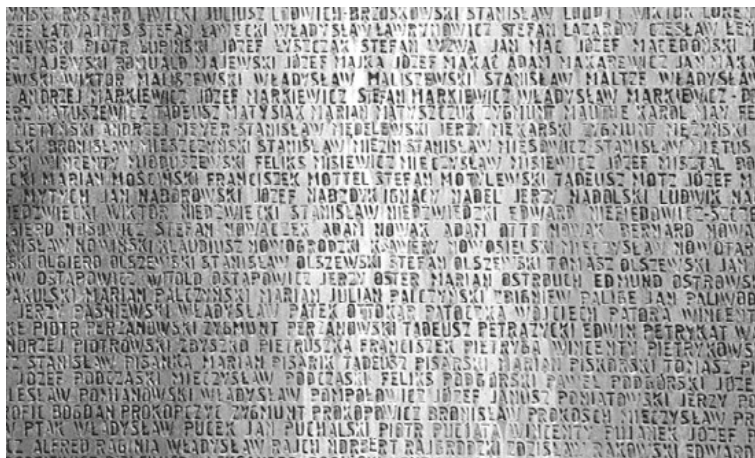

Pusty budynek po historycznej aptece w Żabikowie, nieczynnej od 2016 roku, w której przed wojną pracował Wincenty Pujanek fot. Hanna Siatka

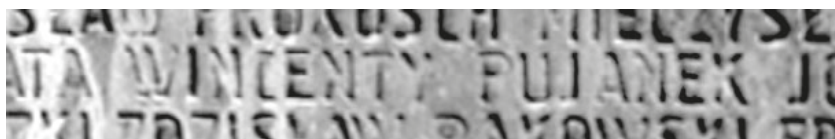
żołnierzy, tylko częściowo umundurowanych i uzbrojonych, przybył na miejsce 3 września. Utworzono z nich jeden batalion bojowy, zaś pozostałych ewakuowano nazajutrz – 4 września – do Sandomierza i dalej do Jarosławia, gdzie mieli zostać dozbrojeni. Jednostki zostały rozbite 10 września w Leżajsku przez nacierające siły niemieckie. Część żołnierzy, wycofując się, dotarła do Żółkwi

i tutaj dostała się do niewoli sowieckiej, inni dotarli do Tarnopola, pozostali zdążający w kierunku Czortkowa i granicy rumuńskiej, dostali się 18 września do niewoli w okolicy miejscowości Podhajce (dziś Ukraina, obwód tarnopolski). Wspomniany batalion bojowy – 3. batalion 154. Pułku Piechoty (zmobilizowany w garnizonie kieleckim z nadwyżek 4., 56., i 60. Pułków Piechoty), walczył pod Radomiem. Stopniowo wycofywał się w kierunku środkowej Wisły, celem opanowania mostów. Został jednak rozbity

9 września pod Ilżą, żołnierze i oficerowie, którzy zdołali przedostać się na Lubelszczyznę, zostali włączeni do oddziałów Armii „Lublin”, a po jej kapitulacji pod Tomaszowem i Cześnikami, wycofywali się w kierunku Lwowa i dostali się do niewoli sowieckiej. Wśród nich był ppor. Wincenty Pujanek.

Na pomniku – ołtarzu z nazwiskami pomordowanych w 1940 roku przez NKWD polskich jeńców wojennych jest także wymieniony Wincenty Pujanek fot. foto. czarnota.org

Ukraina – Charków Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu w Piatichatkach, wzniesiony w latach 1999-2000, na którym pochowani są także oficerowie Wojska Polskiego pomordowani podczas stalinowskiej zbrodni „katyńskiej” w 1940 roku. fot. foto.czarnota.org

Sowiecki jeniec

Pierwotnie był przetrzymywany w obozie w Starobielsku. Stąd do rodziców mieszkających w Lesznie dotarły 2 kartki pocztowe datowane w lutym i marcu 1940 r. 24 kwietnia 1940 r. wraz z innymi jeńcami Wincenty Pujanek został przewieziony do Charkowa i dwa dni później, 26 kwietnia, zastrzelony w piwnicy więzienia

24 lutego 2022 roku Federacja Rosyjska napadła повторно na Ukrainę*. Celem stał się także Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie-Piatichatkach. Wg relacji fotoreportera Polskiej Agencji Prasowej (PAP) atak z 23 marca 2022 r. był ewidentnie celowym działaniem rosyjskiego ostrzału, gdyż bomba kasetowa** spadła w centrum cmentarza niszcząc m.in. tabliczki upamiętniające miejsca grzebania zwłok polskich oficerów przywożonych ciężarówkami, mordowanych w piwnicach gmachu NKWD w Charkowie fot. PAP Andrzej Lange

* Zbrojna agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę rozpoczęła się w lutym 2014. Początkowo działania rosyjskie przybierały postać wojny hybrydowej, której elementami były między innymi: interwencja militarna na Krymie i jego aneksja, wojna w Donbasie oraz incydent w Cieśninie Kerczeńskiej. Od jesieni 2021 konflikt zaczął eskalować, przeradzając się 24 lutego 2022 r. w otwarty konflikt zbrojny o charakterze regularnej wojny, kiedy to Rosja rozpoczęła zakrojoną na szeroką skalę inwazję na Ukrainę. [https://pl.wikipedia.org]

** Bomba kasetowa – amunicja zawierająca od kilku do kilkuset ładunków małego wagomiaru (subamunicji). W zaprogramowanym momencie bądź po wykryciu celu w polu rażenia amunicji ta jest uwalniana siłą wybuchu niewielkiego ładunku prochowego lub siłą odśrodkową. Amunicja kasetowa może zawierać subamunicję o różnym działaniu np. odłamkową, przeciwpancerną, chemiczną itp. o polu rażenia wielkości stadionu piłkarskiego.

wewnętrznego zarządu obwodowego NKWD. Ciało wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie. Przypomnijmy, zbrodni na polskich jeńcach wojennych dokonali funkcjonariusze NKWD na mocy decyzji Biura Politycznego Komitetu Centralnego z 5 marca 1940 r. Nazwisko Wincentego Pujanka znalazło się na liście NKWD pod numerem 2566. Po ekshumacjach, zamordowani jeńcy zostali pochowani na Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie w Piatichatkach. Z 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej w sowieckiej niewoli zginęło 39 żołnierzy (12 w Katyniu i 27 w Charkowie).

Pracownik apteki w Żabikowie i student farmacji – Wincenty Pujanek – miał w chwili śmierci zaledwie 33 lata i wydawać by się mogło – życie przed sobą. Wy sportowany młodzieniec, zapowiadał się też na dobrego farmaceutę, o czym mówiły opinie na świadectwach pracy z miejsc, w których pracował: *Bardzo sumienny, pilny, odpowiedzialny, fachowy godny zaufania pracownik*. Nie założył rodziny. W 2007 r. został pośmiertnie awansowany do stopnia porucznika.

Na podstawie: Wojciech Śmigiel-ski, Pujanek Wincenty (1907-1940) [<https://muzeum.gostyn.pl> – dostęp 10.03.2019 r.]; Wincenty Pujanek [<https://pl.wikipedia.org> – dostęp 10.03.2019 r.]; Wincenty Pujanek [<https://wlkp24.info/wspomnienie> – dostęp 22.06.2021 r.]; Podporucznik Piech. Rezerwy Wincenty Pujanek [<https://katyn.ipn.gov.pl> – dostęp 22.06.2021 r.]; „Wieści Lubońskie” 04-2019, str. 31.

Piotr Ruszkowski

Siebert Adam (1902-1940)

Geodeta przysięgły, porucznik rezerwy z batalionu saperów, jeńiec wojenny w Starobielsku, zamordowany przez NKWD w Charkowie

Oficjalnie porucznik, na liście ofiar – kapitan (prawdopodobnie awansował podczas działań wojennych, a dokumenty nie zachowały się w Centralnym Archiwum Wojskowym) – saper rezerwy Adam Siebert. Urodził się 24 listopada 1902 r. w Poznaniu. Ojciec Jan (robotnik), matka Teresa z domu Galand (Galant). Miał starsze siostry: Apollonię ur. 1899 r.²³ i Mariannę (ur. 1900 r., zm. 1965 r.²⁴), która wyszła za mąż za Józefa Sierżanta – powstańca wielkopolskiego²⁵

Adam Siebert – podporucznik 7. batalionu saperów

23 Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Poznań-Wilda – Księga urodzeń, sygnatura: 4818/1/13, skan 104.

24 APP – USC Poznań – Księga urodzeń, sygnatura: 1926/1/559, skan 514.

25 Biogram Józefa Sierżanta (1898-1974) – „Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, Luboń 2018, str. 488.

Pamiętkowe zdjęcie przysięgłych mierniczych po egzaminach, na którym 2. z prawej Adam Siebert. Na pas partu umieszczono datę 5 maja 1930 r., przed oficjalną przysięgą A. Sieberta na mierniczego (21.05.1930 r.), a także podpisy pozostałych mężczyzn (w większości nieczytelne). Rozpoznane jedynie podpisy to: Kaszubowski Ignacy i Nowakowski Kazimierz, obaj występują na wykazie mierniczych przysięgłych naszego województwa z 1932 r. z datą złożenia przysięgi 23.05.1930 r.

zamieszkałego w Luboniu. Adam Siebert był uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. w szeregach 7. kompanii telegraficznej. Ukończył Państwową Szkołę Mierniczą w Poznaniu, a w 1924 r. Szkołę Podoficerów Rezerwy Saperów w Kościuszkowskim Obozie Szkolnym Saperów w Warszawie. Mianowany podporucznikiem ze starszeństwem 1 lipca 1925 r., następnie porucznikiem ze starszeństwem 19 marca 1939 r. Jako rezerwista przydzielony został do 7. Batalionu Saperów, w którym odbywał ćwiczenia rezerwy. Z tą też jednostką ruszył na wojnę we wrześniu 1939 r. (7. Batalion Saperów – pododdział Wojska Polskiego II RP sformowany 31.05.1939 r. dla 7. Dywizji Piechoty).

Adam Siebert z żoną Heleną z domu Witczak i pierwszym synem Zdzisławem w Ostrowie Wlkp.

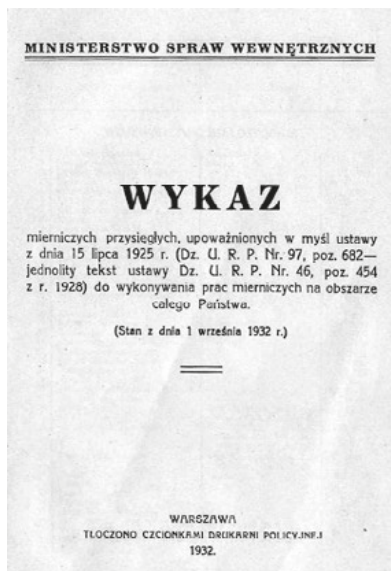
Przysięgę na mierniczego przysięgłego złożył 21 maja 1930 r. Początkowo siedzibę biura miał w Poznaniu przy al. Marcinkowskiego 13. Później przeniósł się do Ostrowa Wielkopolskiego,

Dom budowany przed wojną przez Adama Sieberta w Ostrowie Wlkp. na ul. Wysockiej 12, sprzedany przez rodzinę przed przeprowadzką do Lubonia w 1962 r., obok domu przy jezdni – uliczny krzyż (stan z 2016 r.) fot. Piotr P. Ruszkowski

Nagłówek z formularza Adama Sieberta jako mierniczego przysięgłego z informacją: *Wykonuje wszelkie prace w zakresie miernictwa wchodzące, a w szczególności: zdjęcia wielkich i małych obszarów, miast, parcelacje, wyrównywanie granic, plany gospodarcze i leśne, pomiary wodne i melioracyjne, trasy dróg kołowych i kolejowych. Ponadto wydaje orzeczenia w sprawach spornych i uwiarytelnione plany.*

L. p.	NAZWISKO I IMIĘ	Siedziba urzędowa	Data złożenia przysięgi
(c. d.) WOJEWÓDZTWO POZNAŃSKIE			
16	Kozak Józef	Poznań	13/I 1924
17	Kozłowski Ignacy	"	30/V 1928
18	Kutnicki Mieczysław	"	25/VI 1931
19	Kusiński Kazimierz	"	11/IV 1922
20	Lebicki Winold	"	19/VII 1932
21	Maas Zdzisław	"	1/V 1927
22	Int. Nowak Ludwik	"	20/XI 1929
23	Nowakowski Kazimierz	"	23/V 1930
24	Podchorążi Michał	"	6/IV 1925
25	Rozwadowski Józef	"	11/III 1929
26	Rzyki Stanisław	"	26/VI 1922
27	Siebert Adam	"	21/V 1930
28	Sikora Marjan	"	24/VII 1931
29	Int. Sienkiewicz Władysław	"	4/I 1927
30	Talorski Jan	"	25/III 1929
31	Wawrzyniak Szymon	"	11/XII 1930
32	Int. Wolski Teofil	"	21/IV 1925
33	Wielicki Witold	"	11/II 1922
34	Wolski Ludwik	"	17/II 1923
35	Int. Yersin Paweł	"	27/VII 1923
36	Int. Tilius Józef	Stambrzy	27/VII 1929
WOJEWÓDZTWO STANISŁAWOWSKIE			
1	Zaprawski Józef	Delatyn	1/VI 1927
2	Krzyżanowski Wacław	Dolina	21/VIII 1930
3	Int. Wiercho Jan	Harodanka	20/XI 1922
4	Konopka Edward	"	10/III 1927
5	Int. Erik Meyer	Kolonja	20/II 1922
6	Int. Adler Samuel	"	27/VI 1924
7	Buczkowski Michał	"	20/XI 1931
8	" Gorczyca Kazimierz	"	27/VI 1928
9	" Hildebrandt Antoni	"	8/I 1923
10	Zakher Borach J. Bernard	"	7/VIII 1923
11	Int. Czapkowski Michał	Kozów	15/VIII 1921
12	" Lang Stanisław	"	7/XI 1928
13	" Rosenberg Józef	Kury	23/IX 1920
14	" Nowojaki Edward	Rohatyn	21/VI 1928
15	" Rępa Stanisław E.	"	9/X 1926
16	Rosentack Marika	Skole	1/VII 1929
17	Int. Druch Majdan Lej	Stanisławów	26/X 1926
18	Gottmann Izrael	"	14/II 1927
19	Int. Kieślowski Wład. Józ.	"	18/X 1926
20	" Lewicki Agnieszka	"	17/IX 1927

Wydany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w 1932 r. wykaz miernicznych przysięgłych, w którym na 14. stronie w spisie dla Województwa Poznańskiego, na 27. pozycji, znajduje się A. Siebert jeszcze z siedzibą w Poznaniu (przy al. Marcinkowskiego 13) i datą złożenia przysięgi – 21 V 1930 r.

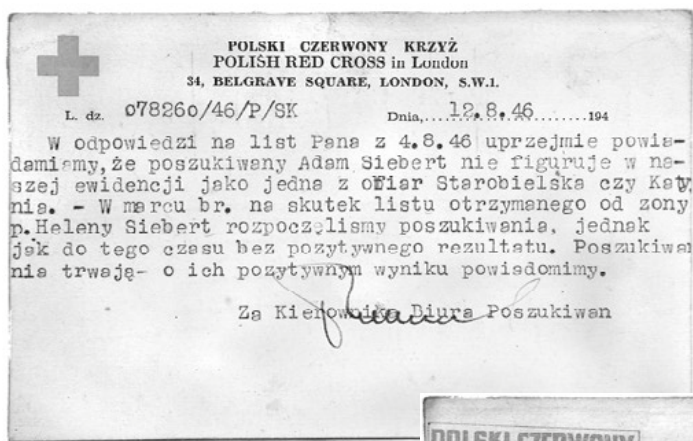
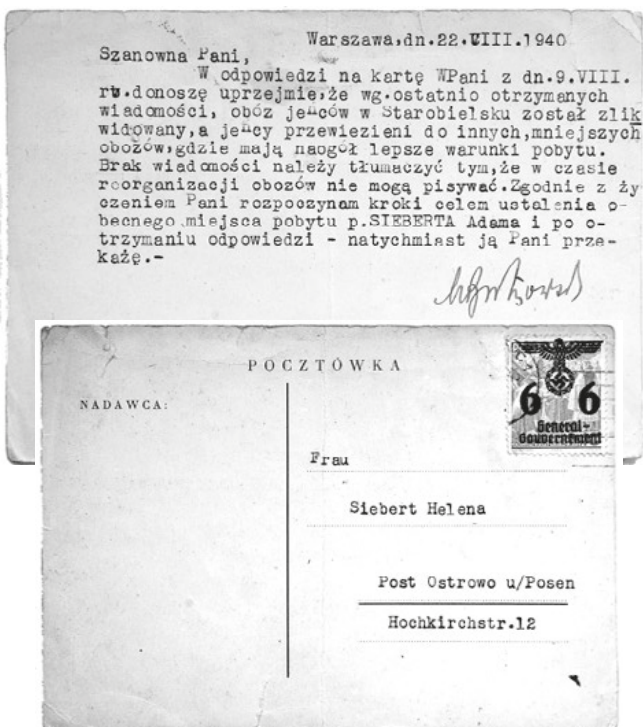
Prawdopodobnie ostatnia kartka pocztowa wysłana przez Adama Sieberta do żony 25 stycznia 1940 r. Oto jej treść: Starobielsk, dnia 1.1.1940 r. / Najdroższa Żoneczko! / Jest rano, dzień pierwszy nowego roku, który przyniesie nam niespodzianki. Życzę Wam wszystkim przede wszystkim zdrowia. List z 4 grudnia otrzymałem 22 grudnia i zaraz odpisałem. Może nie wszystko otrzymałaś. Kochanie wysłałem Tobie 2 września 39 roku pod adresem w Rawie Mazowieckiej 200 złotych. Dowód nadania mam przy sobie i nie chcę wypuścić z ręki, nr dowodu przekazu 122 Poznań 5 między godziną 9-10. Wpłaciłem na Wildzie w tym nowym budynku. Może będziesz mogła coś zatrzymać. Może napisze Tobie Musielak* były burmistrz wniosek w języku niemieckim o wypłacenie wyżej wymienionej kwoty. Proś go w moim imieniu, to na pewno napisze. Nie wydawaj nikomu moich prac, nawet Mikołajczakowi, który pewnie siedzi już w domu. Największa moja troska jest o Was. Nie masz z czego żyć. W razie gdy mogłabyś od Fengerów pożyczyć, to nie krępuj się, a gdy wrócę, to oddam z procentem. Dłużnicy nie dadzą Tobie pewnie spokoju. Ja nie mogę nic przesłać i też nie chcę od Ciebie nic. Mogę zasadniczo otrzymywać dowolną ilość kartek, jednakowoż nie mogę ja pisać więcej jak jedną miesięcznie. / Ściskam Was wszystkich / Adam (ostatni dopisek na górze z lewej)

Starobielsk, dnia 1.1.1940 r.
Najdroższa Żoneczko!
Jest rano, dzień pierwszy nowego roku, który przyniesie nam niespodzianki. Życzę Wam wszystkim przede wszystkim zdrowia. List z 4 grudnia otrzymałem 22 grudnia i zaraz odpisałem. Może nie wszystko otrzymałaś. Kochanie wysłałem Tobie 2 września 39 roku pod adresem w Rawie Mazowieckiej 200 złotych. Dowód nadania mam przy sobie i nie chcę wypuścić z ręki, nr dowodu przekazu 122 Poznań 5 między godziną 9-10. Wpłaciłem na Wildzie w tym nowym budynku. Może będziesz mogła coś zatrzymać. Może napisze Tobie Musielak* były burmistrz wniosek w języku niemieckim o wypłacenie wyżej wymienionej kwoty. Proś go w moim imieniu, to na pewno napisze. Nie wydawaj nikomu moich prac, nawet Mikołajczakowi, który pewnie siedzi już w domu. Największa moja troska jest o Was. Nie masz z czego żyć. W razie gdy mogłabyś od Fengerów pożyczyć, to nie krępuj się, a gdy wrócę, to oddam z procentem. Dłużnicy nie dadzą Tobie pewnie spokoju. Ja nie mogę nic przesłać i też nie chcę od Ciebie nic. Mogę zasadniczo otrzymywać dowolną ilość kartek, jednakowoż nie mogę ja pisać więcej jak jedną miesięcznie.

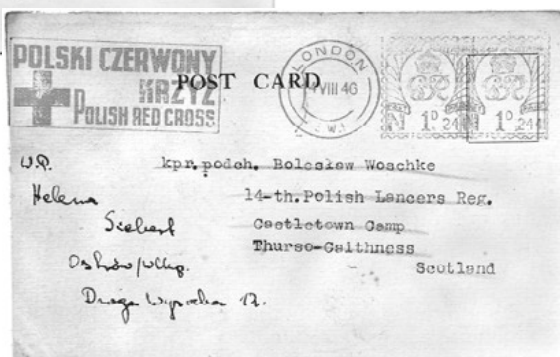
* Stanisław Musielak – polski literat, urzędnik samorządowy, burmistrz Ostrowa Wielkopolskiego w okresie od 31.01.1920 r. do 18.07.1929 r. Zamordowany przez Niemców wraz z innymi przedstawicielami ostrowskich elit w Łasku Winiarskim pod Kaliszem 14.12.1939 r.

Nadzieją, którą żyła długo żona Adama – Helena Siebert, była karta pocztowa przesłana z Warszawy 22 sierpnia 1940 r. od niewiadomej osoby (instytucji) z treścią (pisownia oryginalna):

Szanowna Pani, W odpowiedzi na kartę W Pani z dn. 9.VIII.rb. donoszę uprzejmie, że wg. ostatnio otrzymanych wiadomości, obóz jeńców w Starobielsku został zlikwidowany, a jeńcy przewiezieni do innych, mniejszych obozów, gdzie mają na ogół lepsze warunki pobytu. Brak wiadomości należy tłumaczyć tym, że w czasie reorganizacji obozów nie mogą pisywać. Zgodnie z życzeniem Pani rozpoczynam kroki celem ustalenia obecnego miejsca pobytu p. SIEBERTA Adama i po otrzymaniu odpowiedzi – natychmiast ją Pani przekażę.

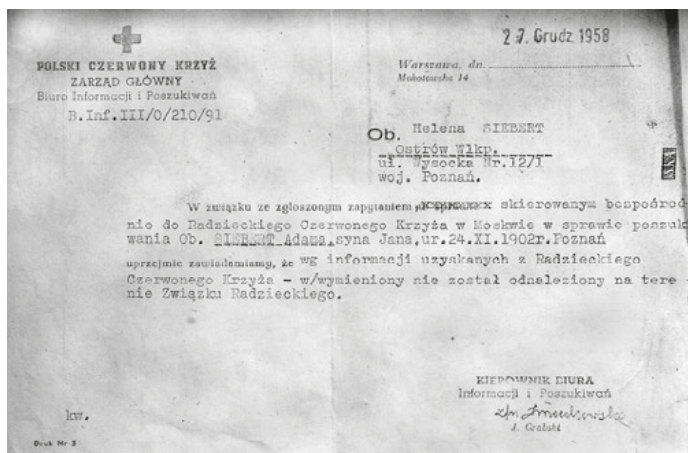
Po wojnie żona nie zaprzestała poszukiwań swego męża. Oto korespondencja z sierpnia 1946 r. z Polskiego Czerwonego Krzyża – instytucji gromadzącej dane i zajmującej się po wojnie odszukiwaniem osób, o których słychać zaginał podczas okupacji

Jako na ciekawostkę warto zwrócić uwagę na zielonej barwy znaczek pocztowy o nominale 10 gr przedstawiający króla Polski – Kazimierza Wielkiego (1310-1370), wydany w serii historycznej z okazji 20. rocznicy odzyskania niepodległości (w obiegu od 11.11.1938 r.). Na prezentowanej obok stronie korespondencji z 22.08.1940 r. okupant naniósł na znaczek czarny stempel denominacyjny. Na napisie POCZTA POLSKA (góra) umieszczono hitlerowski orla ze swastyką, poniżej nominal „6”, a napis dolny KAZIMIERZ WIELKI KRAKÓW 1364 zakryto – GENERAL-GUBERNAMENT

Porucznik Adam Siebert jest wymieniony na tabliczce w Kaplicy Katyńskiej w katedrze polowej Wojska Polskiego w Warszawie. Powstała ona w 2002 r. Centralnym jej elementem jest ściana z marmuru, a w niej wizerunek Matki Bożej, w aureoli wykonanej z guzików mundurów wydobytych z grobów w Katyniu, Miednoje i Charkowie. Nad ołtarzem wykonany ze srebra i bursztynu orzeł podrywający się do lotu, nad którym napis: „VINCTIS NON VICTIS” (Pokonanym nie Zwyciężonym). Poniżej wizerunek krzyża Orderu Wojennego Wirtuti Militari. Na bocznych ścianach kaplicy wyryte są nazwiska kilkunastu tysięcy Polaków zamordowanych przez NKWD, m.in. w Katyniu, Miednoje czy Charkowie fot. Adrian Grycuk [dostęp <https://commons.wikimedia.org> 14.09.2021 r.]

Jeszcze w grudniu 1958 r., po zgłoszeniu do Radzieckiego Czerwonego Krzyża przyszła informacja: ... – w/w wymieniony nie został odnaleziony na terenie Związku Radzieckiego

Bardzo niewiele pamiątek z przedwojennej przeszłości zachowało się po rodzinie Adama Sieberta. Np. zdjęcie Heleny Witczak – 11-letniej dziewczynki, przyszłej żony Adama, za którą stoi jej mama (1915 r. Wzgórze św. Wojciecha w Poznaniu)

POSZUKIWANIA
BOBER Marian LLD Sorry, lost your address. Please contact May Wood. 84 Cornwallis Road. Oxford. 915

AUGUSTYNOWICZA Wiktora, ur. wieś Kiewly, pow. Smorgonie, woj. Wileńskie, poszukuje matka. Pisać: A. Kirowa 74 St. Paul's Road, Bradford 8. Yorks. 982

KPT Sieberta Adama, ur. 1902 w Poznaniu. Od 1939 r. znajdował się w obozie jeńców w Starobielsku (Rosja). Ostatnia wiadomość 1940 r. telegram z Starobielska. Poszukuje żona z Polski. Ktokolwiek wiedziałby o jego losie, proszony o powiadomienie **K. Nowicki 12 St. Albans Ave. London W.4.** 995

P. JABŁOŃSKA Józefa ur. 1901 proszona jest o nadesłanie adresu do: adw. **M. Chmielewski, 96 Argyle Road, London, W.13.** 1003

LISTY DO ODEBRANIA
p. J. BZOWSKI z Polski. 997

Poszukiwania Adama Sieberta rodzina prowadziła także za pośrednictwem prasy w Anglii. Przyciemniono nieistotne w tym temacie anonsy

POCZTÓWKA. ADRES:

NADAWCA:

Polski Czerwony Krzyż
 Oddział w Radomiu,
 Plac 3-go Maja 8.

Nazwisko: *Siebert*
 Imię: *Helena*
 Miejscowość: *W Brzoze Wielkopolskiej*
 Ulica: *Nyska 42*
 Gmina:
 Powiat:
 Poczta:

Polski Czerwony Krzyż Oddział w Radomiu zawiadamia ze Libert Adam w Radomiu. z d. 18/11 znajdował się w obozie jeńców (szpitalu) w Rosji. w Radomiu: *Do pomocy oddziału p. Sieberta*
Obecone miejsce pobytu wymienionego nie jest nam znane.
z. Czapkowska Anna Bochnowska
in. Starobielsk. Oboz jeńców wojennych.

Poszukiwania Adama Sieberta żona Helena rozpoczęła bardzo wcześniej, tuż po kampanii wrześniowej 1939 r. Oto korespondencja przesłana z Radomia 23 listopada 1939 r. przez Polski Czerwony Krzyż zawiadamiająca o pobycie Adama Sieberta w obozie jeńców wojennych w Starobielsku

gdzie został kierownikiem Wydziału Pomiarów Zarządu Miejskiego. Tam przy ul. Wysockiej 12 zbudował dom, w którym prowadził działalność mierniczego przysięgłego i zamieszkał wraz z rodziną. Stąd też został zmobilizowany na wojnę w 1939 r. Wraz ze swoją jednostką ostatecznie trafił do Pińska, gdzie przydzielono go do obrony banku. Zabrano go do niewoli radzieckiej i obozu w Starobielsku (barak 15), o czym mówi Poczłówka Polskiego Czerwonego Krzyża z drukiem zawiadomienia wysłana do rodziny z Radomia 23 listopada 1939 r. Ze Starobielska w Nowy Rok 1940 r. napisał prawdopodobnie ostatnią kartkę do rodziny. Został zamordowany przez NKWD w Charkowie w 1940 r. Na tzw. Ukraińskiej Liście Katyńskiej widnieje z tabliczką 13 345.

Ożenił się około 1926 r. z Heleną z domu Witczak (ur. 04.05.1904 r., zm. w 1988 r., pochowana w Żabikowie). Mieli dwóch synów: Zdzisława (ur. 1927 r., zm. 2013 r.), mieszkał w Poznaniu i Włodzimierza (ur. 1935 r., zm. 2013 r.), mieszkał w Luboniu. W 1962 r. żona z synami sprzedali willę w Ostrowie Wlkp. i przenieśli się do Lubonia, gdzie kupili posesję przy ul. Cmentarnej 20. W domu, z powodu braku potwierdzonych informacji oraz możliwych szykan, nie poruszano tematu Katynia. Mówiło się po prostu: „zginął na wojnie”. Żona, choć wiedziała o Katyniu, przez całe życie miała nadzieję, że mąż żyje i kiedyś wróci. Poszukiwania prowadzono długo przez Czerwony Krzyż oraz poprzez anonsy prasowe, także za granicą. Jeszcze w grudniu 1958 r. Zarząd Główny Polskiego Czerwonego Krzyża przesłał informację następującej treści: *W związku ze zgłoszonym zapytaniem skierowanym bezpośrednio do Radzieckiego Czerwonego Krzyża w Moskwie w sprawie poszukiwania ob. Siebert*

Adama, syna Jana, ur. 24.11.1902 r. Poznań, uprzejmie zawiadamiamy, że wg informacji uzyskanych z Radzieckiego Czerwonego Krzyża – w/wymieniony nie został odnaleziony na terenie Związku Radzieckiego. Helena Siebert z d. Witczak, żona Adama, zmarła 31 sierpnia 1988 r., miesiąc przed tym, jak Borys Jelcyń oficjalnie poinformował o zbrodniach NKWD na polskich oficerach, ujawnionych w czasie pierestrojki. Pamiętka, które m.in. dziś prezentujemy, chronione były przez żonę jak relikwie. Rodzina część z nich odkryła dopiero po jej śmierci. Niektóre się rozproszyły.

Na podstawie: Broszura z 1932 r. Księga cmentarna Charków, str. 479; L.S. 1183; informacji i dokumentów uzyskanych od synowej Salomei Siebert z d. Wojciechowskiej (żony Władysława) i wnuczki Doroty Łysakowskiej; CAW, Tajny Dziennik Personalny Rezerw MSWojsk. 1939; MKat., 3068/A; Tragedia katyńska. Polscy inżynierowie i technicy, jeńcy obozów Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa straceni w Katyniu i innych miejscach zagłady, opr. T. Skarżyński; „WL” 04-2016, str. 31.

Piotr P. Ruszkowski

Rajd Katyński 2018

Mówiąc o „katyńczykach”, rozumieć należy ofiary tzw. Golgoty Wschodu, czyli jeńców wojennych, którzy po 17 września 1939 r., gdy Związek Radziecki napadł na nasz kraj, dostali się do niewoli, a następnie, w 1940 r. zostali wymordowani przez sowieckie służby w różnych miejscach ówczesnego Związku Radzieckiego: Katyniu, Miednoje, Charkowie, Twerze i innych miejscach kaźni inteligencji polskiej przygotowanych przez NKWD (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR). Przypomnijmy, że był to rozkaz najwyższych władz Związku Sowieckiego oraz konsekwencja paktu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 r. pomiędzy Niemcami a ZSSR. Kwiecień to okres, gdy wspomina się jeńców skrytobójczo zamordowanych strzałem w tył głowy.

W poniedziałek, 23 kwietnia 2018 r., z inicjatywy profesora Krzysztofa Molińskiego – honorowego prezesa Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie” – odbył się, z udziałem przedstawicieli lubońskich szkół, pieszy rajd po Luboniu. Celem było przypomnienie i przybliżenie pięciu znanych już „katyńczyków” związanych z miastem, których dęby pamięci rozmieszczone zostały w różnych częściach Lubonia. Opiekunami uczniów byli: Aleksandra Flagmańska i Zbigniew Czeakała (SP 1); Violetta Langner i Michał Szwacki (SP 2); Norbert Łuczak i Jacek Wasielewski (SP 3); Małgorzata Piechocka i Kamil Kolecki (SP 4) oraz Klaudia Ochowiak (SP 5).

Jak na wspomnienie zmarłych przystało, marsz po symbolicznych miejscach pamięci rozpoczęto mszą św. odprawioną o godz. 8.30 w kościele pw. św. Jana Bosko w Luboniu, celebrowaną przez proboszcza parafii – ks. prałata Romana Kubickiego. Obecny był poczet sztandarowy „Forum Lubońskiego”, stowarzyszenia, które wszystkich lokalnych „katyńczyków” odkryło i opracowało ich biogramy.

Msza św. na rozpoczęcie Lubońskiego Rajdu Katyńskiego 2018 w kościele pw. św. Jana Bosko w Luboniu pod przewodnictwem proboszcza ks. prałata Romana Kubickiego fot. Piotr P. Ruszkowski

■ Pierwszy przystanek przy kościele pw. św. Jana Bosko znajduje się posadzony 20 kwietnia 2011 r. dąb upamiętniający kapitana **Antoniego Marcinkowskiego** (przedwojennego dyrektora Zakładów Ziemiaczanych), więzionego w Kozielsku – zamordowanego w Katyniu. Nieformalnymi opiekunami „dębów pamięci” są społeczności poszczególnych szkół podstawowych. W tym przypadku SP 3 (obecnie Zespół Szkół). Przed wyruszeniem w kilkukilometrową drogę uczestników rajdu poczęstowano drożdżówkami ufundowanymi przez Urząd Miasta.

Po mszy św. zebrano się na przykościelnym placu, gdzie znajduje się dąb upamiętniający Antoniego Marcinkowskiego fot. Zbigniew Czekala

■ Ulicą Powstańców Wlkp. i Źródłań dotarto do stacji drugiej przy kościele pw. św. Jana Pawła II – dębu (posadzony 18.03.2017 r.) upamiętniającego aspiranta Policji, **Adama Malinowskiego** (badającego w 1938 r. podłoże zamordowania ks. Stanisława Streicha), więźnia Ostaszkowa – zamordowanego w Twerze, zakopanego w dołach śmierci Miednoje. Przed dębem

Dla pokrzepienia ciała przed wędrówką po mieście uczestników rajdu częstowano drożdżówkami ufundowanymi przez Urząd Miasta fot. Zbigniew Czekala

Przystanek rajdowy przed dębem poświęconym Adamowi Malinowskiemu posadzonemu w 2017 r.
fot. Zbigniew Czeaka

nem miejsca jest SP 1.

■ Dalej trasa wiodła do Ośrodka Kultury przy ul. Sobieskiego, przed którym znajduje się kolejny dąb (uroczyśćć sadzenia miała miejsce 18.03.2017 r.) poświęcony saperowi, kapitanowi

Około 120-osobowa grupa uczniów z opiekunami w Rajdzie Katyńskim przemierza ulicą Unijną od dębu Adama Malinowskiego do dębu poświęconego Edmundowi Moenke na żabikowskim cmentarzu fot. Zbigniew Czeaka

Biogram Edmunda Moenke przybliży uczestnikom rajdu przedstawiciel SP 1. Szkoła ta ufundowała też nową, trwałą, na kamiennej podstawie tabliczkę z informacją o drzewie poświęconym żabikowskiemu lekarzowi fot. Zbigniew Czeaka

Adamowi Siebertowi (geodeta) – jeniec wojenny więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie. Opiekunem tego drzewka jest Szkoła Podstawowa nr 5 przy ul. Kołłątaja (dawniej Gimnazjum nr 2).

■ Ostatni przystanek Rajdu Katyńskiego 2018 po Luboniu to cmentarz komunalny przy ul. Armii Poznań, gdzie znajduje się, posadzony 29.04.2011 r. dąb pamięci poświęcony kapitanowi **Romanowi Rymszy** (zawodowemu żołnierzowi), jeńcowi Starobielska, zamordowanemu w Charkowie. Opiekunem dębu jest szkoła w Lasku (SP 4). Kilka słów do zmęczonej wędrówką młodzieży skierowała Ewa Nowicka – córka zamordowanego kapitana z 58. Pułku Piechoty. Na mecie stawił się także zastępca burmistrz Mateusz Mikołajczak, który podziękował organizatorom i braci uczniowskiej oraz ich opiekunom. Spod cmentarza uczestników Rajdu Katyńskiego odwoził specjalnie podstawiony autokar.

Przystanek przy dębie Adama Sieberta na skwerze przed Ośrodkiem Kultury przy ul. Sobieskiego 97 fot. Zbigniew Czeaka

Piotr Ruszkowski

Na mecie rajdu przy kaplicy cmentarza Komunalnego przy ul. Armii Poznań, ówczesny wiceburmistrz – Mateusz Mikołajczak dziękuje organizatorowi rajdu – prof. Krzysztofowi Molińskiemu, córce Romana Rymszy – Ewie Nowickiej przybyłej w towarzystwie męża oraz wszystkim uczestnikom patriotycznej wędrówki. Z prawej – bodaj najlepiej przyjęte, wybujałe drzewko potomek słynnego dębu „Lech”, poświęcone Romanowi Rymszy posiadające stosowne certyfikaty, podobnie jak pozostałe drzewka poświęcone „katyńczykom”, sadzone w 2011 i 2017 r.) fot. Zbigniew Czeaka

„Dęby pamięci” (cd.)

Trzy drzewka

W 2010 roku, w ramach ogólnopolskiego programu „KATYŃ – ocalić od zapomnienia”, realizowanego w Polsce przez Stowarzyszenie Parafiada im. św. Józefa Kalasancjusza, zainicjowano tę akcję również w Luboniu. Katastrofa smoleńska z 10 kwietnia, w której zginęło 96 osób, w tym prezydenci RP Lech Kaczyński z małżonką oraz Ryszard Kaczorowski (prezydent na uchodźctwie) spowodowała przesunięcie akcji o rok. Program „KATYŃ... – ocalić od zapomnienia” polega na sadzeniu dębów pamięci o ofiarach zbrodni stalinowskiej. W naszym mieście akcję zainicjowało Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe *Forum Lubońskie* im. Augusta hr. Cieszkowskiego. W 2011 r. posadzono trzy dęby. Pierwszy na cmentarzu parafialnym w Żabikowie – ku czci podporucznika Wojska Polskiego i przedwojennego lekarza żabikowskiego – dra **Edmunda Moenke**²⁶, drugi przy kościele pw. św. Jana Bosko – ku czci kapitana Wojska Polskiego, Powstańca Wielkopolskiego, dyrektora Zakładów Przetwórstwa Ziemniaczanego – **Antoniego Marcinkowskiego**²⁷, trzeci – ku czci zawodowego kapitana Wojska Polskiego – **Romana Piotra Rymszy**²⁸, którego żona z rodziną osiadła w Żabikowie²⁹.

Dęby te są ważnym elementem propagującym informacje o naszych „katyńcach”. Opieka nad tymi drzewami pamięci została powierzona poszczególnym lubońskim szkołom (patrz tabela – wstęp) i jest dobrym sposobem na przypominanie młodemu pokoleniu o tamtych zbrodniach i ludziach. Ofiarach komunistycznego totalitaryzmu, który z nienawiści do chrześcijańskiej cywilizacji, posługując się hasłami opisującymi „wrogów ludu” lub pod szyldem „walki klasowej” jako dziejowej sprawiedliwości, dokonywał skrytobójczej eksterminacji elit, m.in. inteligencji polskiej.

Druga uroczystość

Druga akcja sadzenia „Dębów Pamięci” miała miejsce sześć lat później – wiosną 2017 r. Wówczas uhonorowano w ten sposób dwóch Adamów: Malinowskiego i Sieberta. Ten projekt sadzenia pamiątkowych drzew przeprowadziło „Lubońskie Bractwo Kurkowe”.³⁰

■ Dąb – Adama Sieberta

Drzewko posadzone na skwerze przed Ośrodkiem Kultury jest ku czci kapitana Wojska Polskiego, geodety, mierniczego przysięgłego – **Adama Sieberta**. W sobotnie przedpołudnie, 18 marca 2017 r. proboszcz parafii pw. św. Maksymiliana Kolbego – ks. Józef Majchrzak uroczystie poświęcił dąb. W wydarzeniu tym udział wzięli: przedstawiciele władz miasta z burmistrz Małgorzatą Machalską i przewodniczącą Rady Miasta Teresą Zygmanską na czele, dyrektor OK – Regina Górniaczyk,

26 RHL tom 1 str. 66.

27 RHL tom 1 str. 69.

28 RHL tom 1 str. 72.

29 Czytaj „RHL” tom 1, Luboń 2011; rozdział „Katyńscy z Lubonia”, str. 11-80.

30 „Więści Lubońskie” 04-2017, str. 5 „Kolejne dęby pamięci”

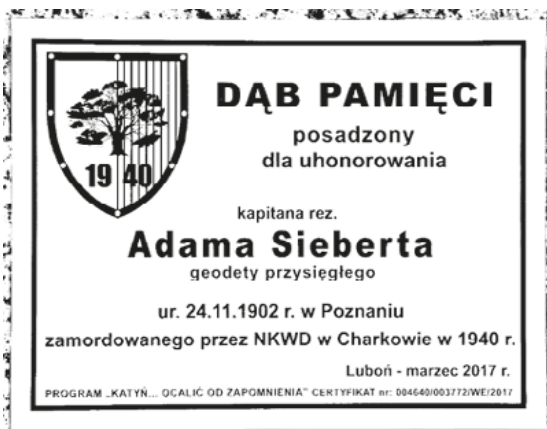

Pamiątkowe zdjęcie grupowe z uroczystego poświęcenia dębu pamięci Adama Sieberta (skwer przed Ośrodkiem Kultury przy ul. Sobieskiego 97, sobota, 18 marca 2017 r.) z udziałem m.in. ks. Józefa Majchrzaka, burmistrz Małgorzaty Machalskiej, przewodniczącej Rady Miasta Luboń – Teresy Zygmantowskiej, dyrektor Ośrodka Kultury – Reginy Górniaczyk (z prawej). W specjalnych kapeluszach i umundurowaniu przedstawiciele Lubońskiego Bractwa Kurkowego – organizatora akcji
fot. Paweł Wolniewicz

uczniowie i nauczyciele laskowskiej Szkoły Podstawowej nr 4, okoliczni mieszkańcy oraz delegacja organizatorów – Lubońskiego Bractwa Kurkowego, która uczciła „katyńczyka” oddaniem z karabinków salwy honorowej. Ku czci zamordowanego w kwietniu 1940 r w Charkowie Adama Sieberta odśpiewano też hymn państwowy, a burmistrz Małgorzata Machalska zwróciła się do najmłodszych uczestników uroczystości, zachęcając do kultywowania pamięci o synach naszego narodu, którzy tracili życie mordowani przez sowietów.

■ Dąb – Adama Malinowskiego

Drugie drzewko wkopano w 2017 r. na skwerze przy kościele

Nowa, trwała tabliczka przy dębie dla uhonorowania Adama Sieberta przygotowana przez Stowarzyszenie „Forum Lubońskie”, zamontowana w kwietniu 2022 r. przez Lubońskie Bractwo Kurkowe. Wcześniejsze tabliczki przy katyńskich dąbkach zamocowane w 2017 r. o niepełnej treści wyblakły i stały się nieczytelne
fot. Piotr P. Ruszkowski

Podobną jak dla Adama Sieberta, nową, trwałą tabliczkę zamontowano przy dębie dla uhonorowania Adama Malinowskiego
 fot. Piotr P. Ruszkowski

pw. św. Jana Pawła II, w pobliżu głazu (pomnika przyrody) – „Tu es Petrus” (łac. „Ty jesteś Skałą”). To dąbek ku czci aspiranta Policji Państwowej, badającego w Luboniu kulisy morderstwa ks. Stanisława Streicha – **Adama Malinowskiego**. Tutaj, w tym samym dniu, proboszcz parafii – ks. Paweł Dąbrowski poświęcił dąb. Na uroczystości obecna była m.in. siostrzenica Jadwigi Malinowskiej (żony Adama Malinowskiego) – Wanda Kubacka z rodziną oraz przedstawiciele podobnie jak przy Ośrodku Kultury. Oświatę reprezentowała społeczność pobliskiej Szkoły Podstawowej nr 2 („Cieszkowianki”). Również tu ku czci zamordowanego w Twerze w kwietniu 1940 r. aspiranta Policji Państwowej – Adama Malinowskiego odśpiewano hymn i oddano salwy honorowe. Wanda Kubacka, która jako ośmioletnia dziewczynka, po raz ostatni, widziała wujka w sierpniu 1939 r., nie kryjąc wzruszenia z serca podziękowała wszystkim, którzy się przyczynili do zorganizowania uroczystości.

Następnie w kościele, o godz. 11, 18 marca 2017 r. została odprawiona okolicznościowa Msza św. w intencji zamordowanych „katyńców” związanych z naszym miastem. Ks. proboszcz parafii pw. św. Jana Pawła II – Paweł Dąbrowski – w homilii nawiązał do genezy wybuchu II wojny oraz agresji sowieckiej. Przedstawił też krótko sylwetki znanych wówczas pięciu lubońskich „katyńców” zamordowanych w 1940 r., których wizerunki umieszczono na banerze bezpośrednio pod ambonką. Podkreślił również, że żyjemy w wolnej Polsce i teraz na nas spoczywa odpowiedzialność za ojczyznę.

Dąb pamięci zamordowanego w Twerze, zakopanego w Miednoje Adama Malinowskiego, rośnie na skwerze przed kościołem pw. św. Jana Pawła II przy skrzyżowaniu ulic: Źródlanej i Łącznik (stan z 2017 r.)
 fot. Piotr P. Ruszkowski

Uroczystości przed dębem dla uhonorowania aspiranta Policji Państwowej – Adama Malinowskiego odbywające się przy skrzyżowaniu ulic: Źródlanej i Łącznik 18 marca 2017 r. fot. Paweł Wolniewicz

Poświęcenia drzewka dokonał ks. proboszcz parafii pw. św. Jana Pawła II – Paweł Dąbrowski, a Wanda Kubacka – siostrzenica żony Adama Malinowskiego przemawiała do zgromadzonych fot. Paweł Wolniewicz

Salwy honorowe przedstawicieli organizatora – Lubońskiego Bractwa Kurkowego wśród oddających hołd pocztów sztandarowych fot. Paweł Wolniewicz

Zorganizowana przez Bractwo Kurkowe w Luboniu msza św. w kościele św. Jana Pawła II – 18 marca 2017 r., o godz. 11 (sobota). Płomienną homilię przypominającą w skrócie historię napadu ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 r. oraz nawiązującą do lokalnych – odkrytych ofiar mordu dokonanego przez NKWD w kwietniu 1940 r. – wygłosił ks. proboszcz Paweł Dąbrowski. Przed ambonką plakat z lokalnymi „katyńcami” fot. Piotr P. Ruszkowski

Baner formatu B 1 (70x100 cm) przygotowany przez Stowarzyszenie „Forum Lubońskie” w 2017 r., na którym, na zakrwawionej biało-czerwonej fładze znajdują się portrety i krótka charakterystyka postaci związanych z luboniem: Antoniego Marcinkowskiego, 46 lat – Katyń; Adama Malinowskiego, 35 lat – Miednoje; Romana Rymaszy, 48 lat – Charków; Edmunda Moenke, 57 lat – Katyń; Adama Sieberta, 37 lat – Charków fot. Piotr P. Ruszkowski

Trzecia uroczystość

Do upamiętnienia posadzeniem dębu pozostał, najpóźniej odkryty dla Lubonia, najmłodszy nasz „katyńczyk”, pracujący w żabikowskiej aptece, student farmacji – **Wincenty Pujanek**, zamordowany w wieku 33 lat. Drzewko zorganizowane przez prof. Krzysztofa Molińskiego ze Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie”, zostało sprowadzone z kórnickiej szkółki i posadzone przy placu Edmunda Bojanowskiego 7a, przed publiczną Katolicką Szkołą Podstawową nr 6 w Luboniu im. ks. Franciszka Blachnickiego prowadzoną przez Fundację „Siewca”.

■ Dąb – Wincentego Pujanka

W czwartkowy poranek, 28 kwietnia 2022 roku o godzinie 8.30 Mszą św. rozpoczęły się uroczystości związane z odsłonięciem i poświęceniem drzewka upamiętniającego kolejną ofiarę Głoty Wschodu. W auli na piętrze Publicznej Szkoły Katolickiej nr 6 w Luboniu im. ks. Franciszka Blachnickiego, zgromadzili się: przedstawicielka władz Miasta wiceburmistrz – Dorota Franek, reprezentanci Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Forum Lubońskie” – inicjatora przedsięwzięcia oraz społeczność szkolna z dyrekcją i gronem pedagogicznym. Eucharystię odprawił i homilię wygłosił szkolny duszpasterz – ks. dr Jacek Zjawin. Asystę stanowiło grono ministrantów – uczniów, a oprawę muzyczną zapewnił chór szkolny pod dyrygenturą i przy akompaniamencie gitarowym Katarzyny Górowiec.

Następnie przed szkołą, gdzie w pobliżu jej głównego wejścia, na specjalnie wydzielonym skwerku, posadzono wcześniej drzewko pochodzące z kórnickiej hodowli – szczepek dębu „Lech” – profesor Janusz Karwat przedstawił młodzieży tło historyczne oraz postaci wcześniej odkrytych przez Stowarzyszenie „Forum Lubońskie” „katyńczyków” – lubonian: Adama Malinowskiego, Antoniego Marcinkowskiego, Edmunda Moenke, Romana Rymczy i Adama Sieberta, których drzewka pamięci posadzono w Luboniu w latach 2011 i 2017. Dyrektor szkoły Mateusz Mikołajczak przybliżył życiorys bohatera uroczystości – porucznika Wincentego Pujanka, aptekarza żabikowskiego, dobrze zapowiadającego się lekkoatletę – sprintera, który przed wojną osiągał mistrzowskie wyniki, żołnierza 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie walczącego z tą jednostką aż do trafienia do sowieckiej niewoli – jeńca obozu w Starobielsku, zamordowanego 26 kwietnia 1940 r. strzałem w tył głowy w piwnicy więzienia w Charkowie, zakopanego w leśnym dole – zbiorowej mogile dla polskiej elity. Poświęcenia drzewka dokonał ks. Jacek Zjawin, a symbolicznego odsłonięcia, zdejmując białą-czerwoną wstęgę, dyrektor szkoły – Mateusz Mikołajczak.

Zadanie było realizowane przez Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Forum Lubońskie” i współfinansowane ze środków Miasta Luboń w ramach ogólnopolskiego programu patriotyczno-edukacyjnego „Katyń... ocalić od zapomnienia” prowadzonego przez Stowarzyszenie Parafiada im. św. Józefa Kalasancjusza w Warszawie.

Piotr Ruszkowski

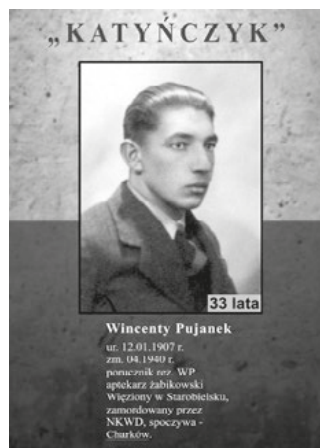
Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

Dąbek – szczepek wyhodowany w kórnickich szkółkach z żołędzia historycznego „Lecha”, jednego z trzech zabytkowych słynnych dębów: Lech, Czech i Rus rosnących przy w dawniej rezydencji Raczyńskich w zespole pałacowo-parkowym w Rogalinie, wsadzony przy Publicznej Szkole Katolickiej nr 6 w Luboniu dla uhonorowania por. Wincentego Pujanka
 fot. Piotr P. Ruszkowski

Certyfikat nadany lubońskiemu dąbkowi dla Wincentego Pujanka przez Stowarzyszenie Parafiada im. św. Józefa Kalasancjusza w Warszawie w ramach ogólnopolskiego programu patriotyczno-edukacyjnego „Katyń... ocalić od zapomnienia” o numerze: 05368/06863/WE/2022

Plakat przygotowany na uroczystość poświęcenia dębu Wincentego Pujanka w stylistyce nawiązującej do baneru z 2017 roku z wizerunkami pięciu pozostałych „katyńczyków” oprac. Piotr P. Ruszkowski

Mszą św. rozpoczęto 28.04.2022 r. uroczystości uhonorowania Wincentego Pujanka – „katyńczyka”, aptekarza żabikowskiej placówki – budynku znajdującego się kilkadziesiąt metrów od miejsca uroczystości fot. Piotr P. Ruszkowski

W drugiej części uroczystości, na placu przed szkołą, profesor Janusz Karwań wiceprezes z „Forum Lubońskiego” zapoznaje młodzież z tłem historycznym mordu zwanego „katyńskim” i przypomina postacie odkrytych przez tę organizację pozostałych pięciu „katyńczyków” związanych z Lubonią fot. Piotr P. Ruszkowski

Dyrektor szkoły – Mateusz Mikołajczak przybliża postać bohatera uroczystości – Wincentego Pujanka zamordowanego w wieku 33 lat w Charkowie przez NKWD

fot. Piotr P. Ruszkowski

Ks. dr Jacek Zjawin święci drzewko z tablicą przygotowaną dla upamiętnienia szóstego „katyńczyka” w Luboniu – Wincentego Pujanka

fot. Piotr P. Ruszkowski

Moment oficjalnego odsłonięcia dębu z tablicą informacyjną przez dyrektora szkoły – Mateusza Mikołajczaka

fot. Piotr P. Ruszkowski

PIOTR RUSZKOWSKI

KONSEKROWANI Z LUBONIA

(CZĘŚĆ 2.)

Wstęp

Historia Lubonia to także, a może przede wszystkim – historia ludzi, którzy tutaj żyli i swoim działaniem kształtowali niegdyś wieś a teraz miasto – tę małą ojczyznę, czyniąc sobie ziemię poddaną¹. Wśród rodów żabikowskich, lubońskich czy laskowskich byli tacy, którzy życie swe całkowicie poświęcili Bogu w służbie drugiemu człowiekowi – to osoby konsekrowane.

Ojciec Marian Machinek ze Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny (MSF) tak opisuje konsekrowanych: *Osoby konsekrowane to ludzie dotknięci jakimś świętym niepokojem, który nie bierze się z lęku przed apokaliptyczną katastrofą, ale z fascynacji Ewangelią. Są to ludzie „poderwani” do wyruszenia w drogę przez słowo Jezusa, które nie pozwala im na taki sposób przeżywania codzienności, który przez ogromną większość wierzących jest uważany za właściwy i normalny. Bóg chce mieć ludzi, którzy nie tylko głoszą, ale też pokazują Ewangelię swoim życiem. Bóg chce mieć ludzi, którzy uczynią swoim najważniejszym zadaniem tę czujność, do której Jezus wielokrotnie wzywał swoich uczniów. Duchowa czujność jest w Biblii określona dwoma czasownikami. Pierwszy z nich to βλέπω. Słowo to oznacza po prostu „patrzeć”, ale także „mieć oczy otwarte, być uważnym”. Drugi czasownik to grēgoreō, co oznacza „być czujnym, nie spać”. Osoby konsekrowane są właśnie po to, by z uwagą, miłością i modlitwą towarzyszyły dziejom ludzkości i stanowiły dla niej nieustanne przypomnienie o Tym, który jest najważniejszy. [...] Życie konsekrowane to szczególny sposób bycia chrześcijaninem. Trzeba prosić Boga, by w świecie zamętu, w którym wszystko wydaje się relatywne i w którym nie ma już żadnych niezmiennych punktów odniesienia, otwierał serca i umysły wielu młodych na to ciche, ale stanowcze zaproszenie Pana: „Chodź za Mną”...²*

Potocznie życie konsekrowane kojarzy się głównie z zakonnym. Jednak po soborze watykańskim II w Kościele katolickim można wyróżnić kilka form życia

1 Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną. Stary Testament, Księga Rodzaju, Rozdział 1. [Rdz 1,28]

2 Z Teologia Moralna na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie [<http://uwm.edu.pl/tmor/index.php/2020/02/18/konsekrowani/> - dostęp 28.09.2021]

konsekrowanego uzewnętrzniającego się w dwóch grupach – wspólnotowej oraz indywidualnej:

I. Wspólnotowe to:

- zakony i zgromadzenia zakonne,
- stowarzyszenia życia apostołskiego,
- instytuty świeckie.

II. Indywidualne to:

- dziewice konsekrowane,
- wdowy konsekrowane,
- pustelnicy.

Nie mamy żadnej wiedzy o osobach z indywidualnej grupy, które jako dziewice, wdowy czy pustelnicy poświęciły się Bogu. Żyją zapewne wśród nas, w skromności, bez rozgłosu, doskonaląc się w biblijnym ubóstwie³ i pokorze wobec otaczającego świata, często zatopione w modlitwie i kontemplację.

Natomiast ze wspólnotowego oddania się Bogu znamy jak dotąd jedynie księży diecezjalnych oraz osoby zakonne. W tomie pierwszym „Rocznika Historycznego Lubonia” przedstawiliśmy 25 osób związanych z Luboniem, jakie udało nam się ustalić do 2011 roku. Większość w Luboniu się urodziła, inne zamieszkały przed wyborem formacji duchowej. Życiorysy osób zmarłych staraliśmy się przedstawić wówczas w sposób pełny, wyczerpujący, bowiem „księga ich ziemskiej pielgrzymki się już zamknęła”. Natomiast biogramy osób żyjących, prezentowane w tomie 1., były krótsze.

W tabeli obok przedstawiamy alfabetycznie wszystkie osoby konsekrowane związane z Luboniem według podziału na siostry zakonne oraz księży (ojców). Żyjące obecnie, nowe osoby konsekrowane wymieniamy, podając jedynie podstawowe informacje oraz ewentualne odesłanie do wcześniejszych publikacji.

W tym tomie „RHL”, części drugiej „Konsekrowanych z Lubonia”, przedstawiamy też biogramy trzech sióstr zakonnych pochodzących stąd, do których danych udało nam się dotrzeć. Są to osoby pochodzące ze znanych, a obecnie bardzo rozbudowanych, rodów lubońskich. Najstarszą, czyli najwcześniej urodzoną, jest siostra Józefa – Weronika Melinger (1880-1944) – szarytka, przedszkolanka, zabita przez nacjonalistów ukraińskich na Wołyniu. Drugą, dwadzieścia lat młodszą siostrą Seweryna – Franciszka Anioła (1900-1984) – elżbietanka, pielęgniarka, spoczywa na Miłostowie w Poznaniu, trzecią, zarazem najmłodszą w tym gronie jest siostra Witalisa – Władysława Gabler (1906-1982) – służebniczka NMP, przedszkolanka, pochowana na żabikowskim cmentarzu. Biogramy te nie były dotąd nigdzie publikowane.

Przypomnijmy jeszcze, że przez wiele wieków ludność zamieszkująca obszar dzisiejszego Lubonia należała i korzystała z parafii pw. św. Floriana w Wirach. Dopiero w XX wieku, z parafii tej powstawały kolejno: w Żabikowie – parafia pw. św. Barbary (1928 r.), we wsi Luboń – parafia pw. św. Jana Bosko (1935 r.), w Lasku – parafia pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego (1979 r.)⁴ oraz najmłodsza w „Luboniance” – para-

3 Błogosławieni ubodzy w duchu, albowiem do nich należy Królestwo niebieskie. (Mt 5, 3)

4 Stanisław Malepszak – „Luboń i okolice - dzieje osadnictwa i dziewięciu parafii”, 2005.

Osoby życia konsekrowanego pochodzące z Lubonia

Nazwisko i imię - imię zakonne	zgrupowanie	data urodzenia	miejsce urodzenia	data śmierci	data święceń lub służb	Wywodzi się z parafii	Publikacja (biogram, info.)
Siostry zakonne							
Aniela Franciszka - s. Seweryna	s. elzbiętanka	28.01.1900	Lasek	17.04.1984	1923	św. Floryana	RHL t.6
Chwika Halina - s. Lucja	s. elzbiętanka	21.07.1923	Ostoję	bd	1947	św. Barbary	RHL t.1, s. 201
Chwika Maria - s. Emilia	s. elzbiętanka	12.06.1927	Szkaradowo	18.12.2010	1948	św. Barbary	RHL t.1, s. 204
Chwika Zofia - s. Teresa	s. elzbiętanka	9.02.1926	Szkaradowo	1.02.2011	1953	św. Barbary	RHL t.1, s. 205
Gabler Władysława - s. Witalisa	s. służebniczka NMP	22.10.1906	Kotowo	17.10.1982	1931	św. Floryana	RHL t.6
Hernes Cecylia	s. miłosierdzia	23.11.1902	Luboń	7.06.1974	1934	św. Floryana	RHL t.1, s. 219
Kowalczyk Marta -s. Marta Maria od Kwi Chrystusa	s. Karmelitanka bosa	1976	Poznań		2015	św. Barbary	WL 08-2015, s. 50
Ławniczak Wanda - s. Krzysztofa	s. służebniczka NMP	18.06.1944	Żabikowo		1985	św. Barbary	RHL t.1, s. 228
Melinger Weronika - s. Józefa	s. miłosierdzia	30.12.1880	Żabikowo	7.05.1944	1913	św. Floryana	RHL t.6
Pawlicka Maria	s. miłosierdzia	22.03.1912	Luboń	12.02.2003	1940	św. Jana Bosko	RHL t.1, s. 249
Księża (ojcowie)							
Brzóz Zbigniew - o. Nikodem	o. dominikanin	22.12.1961	Pleszew		1987	św. Barbary	RHL t.1, s. 198
Czarnecki Stefan	ksiądz diecezjalny	25.11.1939	Luboń		1964	św. Jana Bosko	RHL t.1, s. 207
Czerniak Andrzej	ksiądz diecezjalny	29.08.1939	Żabikowo	1.10.2007	1963	św. Barbary	RHL t.1, s. 208
Federowicz Bartosz	ksiądz diecezjalny	1988	Poznań		2015	św. Jana Bosko	WL 06-2015, s. 9
Godawa Dariusz - o. Dariusz	o. dominikanin	19.10.1960	Bydgoszcz		1993	św. Maksymiliana Kolbego	RHL t.1, s. 212
Goliak Czesław	kleryk - werbista	11.07.1919	Fabianowo	25.07.1941	kleryk 2020	św. Barbary	RHL t.1, s. 215
Grzeskowiak Dawid	o. dominikanin	bd				św. Jana Bosko	WL 05-2019, s. 29
Jurga Bolesław	ksiądz diecezjalny	9.06.1933	Lasek	15.07.1995	1957	św. Floryana	RHL t.1, s. 222
Kapelański Marek	ksiądz diecezjalny	16.07.1948	Kcynia		1984	św. Barbary	RHL t.1, s. 225
Lange Włodzimierz	ksiądz diecezjalny	18.02.1946	Poznań		1978	św. Jana Bosko	RHL t.1, s. 226
Machalski Jędrzej	ksiądz diecezjalny	24.05.1991	Poznań		2017	św. Barbary	WL 06-2017, s. 8
Maciolka Marian	ksiądz diecezjalny	31.01.1934	Lasek	18.05.1996	1958	św. Floryana	RHL t.1, s. 231
Maciolka Michał	ksiądz diecezjalny	18.09.1936	Lasek	2.08.2016	1960	św. Floryana	RHL t.1, s. 234
Musielak Jan	ksiądz diecezjalny	6.06.1928	Smolice	3.06.1997	1955	św. Floryana	WL 08-2016, s. 38
Pawlak Jan	ksiądz diecezjalny	24.05.1951	Witnica		1975	św. Jana Bosko	RHL t.1, s. 238
Różański Robert	ksiądz diecezjalny	31.10.1961	Poznań		1987	św. Maksymiliana Kolbego	RHL t.1, s. 245
Skóra Bronisław	o. werbista	7.06.1916	Żabikowo	22.01.2004	1941	św. Barbary	RHL t.1, s. 252
Stronka Sławomir	ksiądz diecezjalny	21.08.1961	Poznań		1986	św. Barbary	RHL t.1, s. 254
Szajkowski Janusz	ksiądz diecezjalny	16.03.1929	Mosina	26.10.2005	1955	św. Floryana	RHL t.1, s. 259
Szymczak Maciej	ksiądz diecezjalny	1992			2021	św. Jana Bosko	RHL t.1, s. 261
Szymkowiak Piotr	ksiądz diecezjalny	21.03.1974	Poznań		2002	św. Barbary	GL 06-2021, s. 24
Titz Robert	ksiądz diecezjalny	22.05.1962	Poznań		1987	św. Jana Bosko	RHL t.1, s. 266
Warmuz Krystian - o. Makary	o. franciszkanin	30.11.1974	Poznań		2001	św. Barbary	RHL t.1, s. 268

GL - "Gazeta Lubońska", RHL - "Rocznik Historyczny Lubonia", WL - "Więści Lubońskie"

fia pw. św. Jana Pawła II (2012 r.). Stąd w tabeli kolumna informująca – „Wywodzi się z parafii”. Obecnie z historycznej wirowskiej parafii w sumie wyrosło już 13 wspólnot.

Wszystkim, którzy wybrali życie kapłańskie lub zakonne, życzymy potrzebnych darów Ducha Świętego, wytrwałości w powołaniu, charyzmatycznego oddawania się poczynaniom na chwałę Bogu i służbę ludziom.

Czytelników natomiast zapraszamy do modlitwy za osoby poświęcone Bogu oraz do refleksji nad darem życia i wzmacniania naszego powołania w pracy dla bliźnich i dobra wspólnego.

Piotr Ruszkowski
Repozytorium Historyczne Miasta Luboń

Każdego roku w święto Ofiarowania Pańskiego (2 lutego) obchodzimy Świątowy Dzień Życia Konsekrowanego, który ustanowiony został w 1997 r. przez papieża – św. Jana Pawła II.

Wszystkich, którzy mogliby uzupełnić podane informacje lub dane a także wskazać osoby, których w tym opracowaniu zabrakło, prosimy o kontakt z Repozytorium Historycznym Miasta Luboń, tel. 609 616 277.

Biogramy

Anioła Franciszka (1900-1984)

s. Seweryna

Ze Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, potocznie zwanych elżbietankami (skrót zakonny – CSSE)⁵

Urodziła się 28 stycznia 1900 roku⁶ w Lasku. Pochodziła ze znanego w okolicy rolniczego rodu Aniołów. Ojciec Jan Anioła (1857-1933) był gospodarzem w podpoznańskiej, olenderskiej wsi Lasek, ożenił się w 1886 roku z Władysławą z domu Pawlicką (1862-1946), mieszkanką sąsiednich Wir. Matka zajmowała się domem i wychowywała trojskliwie gromadkę swych dzieci, których urodziła trzynaścioro: Marianna (1887⁷-1951), po mężu Popowicz, Agnieszka (1888⁸-1890⁹), Stanisław (1890¹⁰-1890¹¹), Piotr (1891¹²-?) – Powstaniec Wielkopolski¹³, Józefa (1893¹⁴-?) po mężu Mizerka, Stanisława (1895¹⁵-1948) po mężu Kurkowiak, Szczepan (Stephan) (1896¹⁶-1961) – Powstaniec Wielkopolski¹⁷,

Portret Franciszki Anioły – siostry Seweryny – elżbietanki w starym kornecie

Pelagia (1897¹⁸-1963) po mężu Górski, Jan (1898¹⁹, żył 30 minut²⁰), Franciszka (siostra Seweryna CSSE), Władysława

5 Elżbietanki – Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety, to żeńskie, rzymskokatolickie zgromadzenie zakonne powstałe 27.09.1842 r. z inicjatywy 4 sióstr III Zakonu św. Franciszka (Marii i Matyldy Merkert, Franciszki Werner i Klary Wolff). Założyły one wspólnotę o charakterze kontemplacyjno-czynnym łączącą codzienną modlitwę ze służbą ludziom chorym i ubogim. Patronką od 1850 r. jest św. Elżbieta Węgierska, zwana też Elżbietą z Turyngii (1207-1231). Była tercjarką franciszkańską, księżniczką węgierską, córką króla Węgier Andrzeja II z dynastii Arpadów i Gertrudy z Meran. Jest od 1235 r. świętą Kościoła katolickiego.

6 Archiwum Państwowe w Poznaniu – USC Wiry, sygnatura: 1979/1/128, skan 32.

7 APP, sygn.: 1979/1/40, skan 97.

8 APP, sygn.: 1979/1/43, skan 263.

9 APP, sygn.: 1979/4/51, skan 48.

10 APP, sygn.: 1979/1/49, skan 95.

11 APP, sygn.: 1979/4/51, skan 81.

12 APP, sygn.: 1979/1/52, skan 136.

13 Robert Wrzesiński *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919* pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, Luboń 2018, str. 110.

14 APP, sygn.: 1979/1/58, skan 178.

15 APP, sygn.: 1979/1/64, skan 34.

16 APP, sygn.: 1979/1/67, skan 171 W aktach USC Wiry jest zapisany Stephan – w użyciu Szczepan

17 Robert Wrzesiński *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919* pod red. Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata, Luboń 2018, str. 110.

18 APP, sygn.: 1979/1/70, skan 233.

19 APP, sygn.: 1979/1/73, skan 264.

20 APP, sygn.: 1979/4/75, skan 110.

A.

Nr. 29

Komorniki, am 3ten Februar 1900.

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschien heute, der Persönlichkeit nach

be. kommt,

derjenige, welcher geboren ist

wohnhaft in *Lask*

Katholik Religion, und zeigte an, daß von der

Wladyslaw Aniola geboren am

Paulische, seiner Ehefrau,

Katholik Religion,

wohnhaft in *Lask*

zu *Lask* in seiner Wohnung

am *stündigsten* des Jahres

tausend neunhundert *auf* mittags

um *11* Uhr ein *Kind*

geboren worden sei und daß das Kind *im* Vornamen

Franciszka / *Franciszka* /

erhalten habe.

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben

Jan Aniola.

Zur Standesbeamte, *Wladyslaw Aniola*

[Signature]

Akt urodzenia Franciszki Anioły z okresu zabórów (tłumaczenie ze staroniemieckiego): Nr 29 / Komorniki dnia 3 lutego 1900 r. / Przed niżej podpisanym urzędnikiem stanu cywilnego stawił się dzisiaj, co do osoby, znany posiadacz ziemski Jan Anioła zamieszkały w Lasku, katolickiego wyznania, i zgłosił, że Władysława Anioła z domu Pawlicka, jego małżonka, katolickiego wyznania zamieszkała u niego w Lasku, w jego mieszkaniu dnia dwudziestego ósmego (miesiąca) stycznia tysiąc dziewięćsetnego roku o godzinie jedena-
stej... urodziła córkę, która otrzymała jedno imię Franciszka / Przeczytano, zatwierdzono i podpisano Jan Anioła / Urzędnik Stanu Cywilnego Wiry (podpis nieczytelny)

(1902²¹-1972) po mężu Wojciechowska, Anna (1904²²-?) po mężu Gromadzińska i Jan (1908²³-1997) rektor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

Przy życiu zostało dziesięcioro – siedem córek i trzech synów. Z tej gromadki Bóg powołał Franciszkę na wyłączną swą służbę. Posłuszna temu wezwaniu, obrała drogę życia zakonnego w Zgromadzeniu Sióstr św. Elżbiety, w prowincji poznańskiej. Do zakonu wstąpiła 27 września 1920 roku. Po okresowym przygotowaniu w postulacie, 30 lipca 1921 r. rozpoczęła dwuletni nowicjat, po którym, 2 sierpnia 1923 r., złożyła I profesję. Po upływie okresu ślubów czasowych, utwierdzona w postanowieniu służenia Bogu „na zawsze” na drodze rad ewangelicznych, złożyła 23 sierpnia 1923 r. śluby wieczyste.

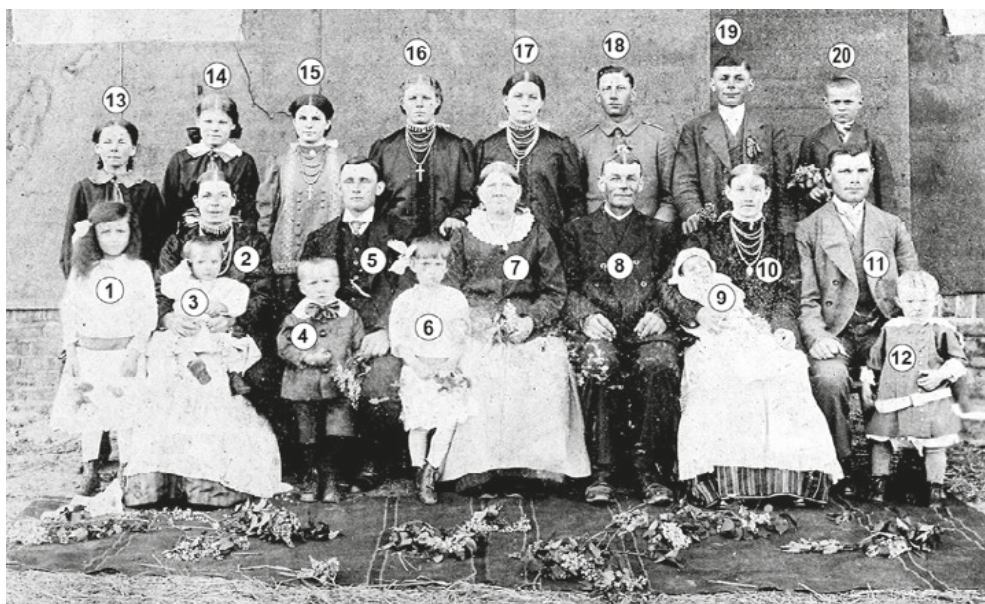

Siostra Seweryna w 50. rocznicę profesji zakonnej z wiankiem na głowie i współczesnym kornecie oraz habicie

21 APP, sygn.: 1979/1/170, skan 129.

22 APP, sygn.: 1979/1/182, skan 218.

23 APP, sygn.: 1979/1/203, skan 133. Jego rozbudowany biogram znajduje się w tym tomie „RHL” wśród żołnierzy września 1939 r.

Zdjęcie rodziny Aniołów z Lasku około 1918 roku. Franciszka, późniejsza siostra Seweryna (elżbietanka) oznaczona nr 15. Rodzice – Jan i Władysława z d. Pawlicka (8 i 7), dalej rodzeństwo wg starszeństwa: Marianna z mężem Władysławem Popowiczem (2 i 5) oraz ich potomstwo – Pelagia (1), Władysława (3), Stanisław (4) i Kazimiera (6), dalej Piotr (18), Józefa z mężem Jakubem Mizerką (10 i 11) i ich dzieci – Bolesław (12) i ? (9), Stanisława (17), Szczepan [Stephan] (19), Pelagia (16), Władysława (14), Anna (13), Jan* (20)

Uroczystości złotego jubileuszu – w 50. rocznicę profesji zakonnej trzech sióstr elżbietanek, wśród których Franciszka Anioła (centralnie), miały miejsce 3.07.1973 r. w kaplicy zakonnej przy ul. Łąkowej 1 w Poznaniu z udziałem ks. abpa Antoniego Baraniaka

* Patrz: biogram żołnierzy września 1939 r., str. 219.

5 września 1972 r.

100. rocznica śmierci Sługi Bożej

5 września 1972 roku, Msza św. na zakończenie roku obchodów 100. rocznicy śmierci Edmunda Bojanowskiego odprawiona na dziedzińcu pomiędzy kaplicą Sióstr Służebniczek Maryi – obecnie Sanktuarium błogosławionego Edmunda Bojanowskiego (z prawej) a dawnymi salkami katechetycznymi (z lewej), koncelebrowana pod przewodnictwem ówczesnego ks. kardynała Karola Wojtyły (późniejszego Papieża św. Jana Pawła II) z udziałem Episkopatu Polski. Na ambonie, przy stole eucharystycznym, przemawia, widoczny z tyłu ks. abp Antoni Baraniak – Metropolita Poznański, obok po prawej siedzą Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński i abp Bolesław Kominek – Metropolita Wrocławski fot. arch. Sióstr Służebniczek M., panoramę oprac. Piotr Ruszkowski (RHML)

...ego Edmunda Bojanowskiego - Msza św. z udziałem Episkopatu Polski w Żabikowie

Rodziny, współsiostry i księża na uroczystości złotego jubileuszu 3 lipca 1973 r.

W Zgromadzeniu siostra Seweryna zdobyła kwalifikacje pielęgniarские. Do 1941 roku przebywała w domu prowincjalnym w Poznaniu przy ul. Łąkowej. Tu przez pewien czas służyła chorym w szpitalu należącym do Zgromadzenia Elżbietanek. W następnych latach służyła pomocą i opieką pielęgniar-ską ówczesnej przełożonej prowincji – matce Stanisławie Dankowskiej, która pomimo słabego zdrowia pełniła odpowiedzialne obowiązki w rozległej prowincji poznańskiej. Pomoc siostry Seweryny była nieodzowna. Wśród codziennej, mrówczej pracy szybko mijały dni, miesiące i lata. Nadszedł tragiczny wrzesień 1939 roku, brzemienny w skutki i wydarzenia w ojczyźnie, a także w elżbietańskiej rodzinie zakonnej.

Pierwsze dwa lata okupacji niemieckiej, do 1941 r., minęły w niepokoju i niepewności, bowiem siostry internowano w ich własnej siedzibie przy ul. Łąkowej w Poznaniu.

W pamiętnym dniu 6 czerwca 1941 r. przełożona prowincjalna – matka Stanisława Dankowska wraz z wikarią prowincji i przełożoną domu matką Zofią Nawrociak zostały aresztowane przez gestapo i uwięzione na probostwie w Poznaniu – Główna. Następnie, 12 czerwca wywieziono je do Bojanowa – obozu dla zakonnic²⁴. Do czasu zwolnienia matki Stanisławy Dankowskiej z Bojanowa, co nastąpiło 8 sierpnia 1941 r., siostra Seweryna, służyła chorym na oddziale rodzimego szpitala. Gdy matka Stanisława udała się na dalsze lata okupacyjne

²⁴ Obecnie w budynkach przy ul. Lipowej 2 w Bojanowie mieści się Szkoła Podstawowa im. Edmunda Bojanowskiego (wcześniej Zespół Szkół z Gimnazjum im. Dezyderego Chłapowskiego). Zabudowania pochodzą z czasów pruskich, powstały podczas zaborów pod koniec XIX w. Pierwotnie mieściły się tam koszary, po odzyskaniu niepodległości od ok. w 1920 r. był to Zakład dla Korygentów i Ubogich. W czasie okupacji hitlerowskiej – obóz koncentracyjny dla siostr zakonnych i okresowo księży, zwany „Nonnenlager – Schmuckert”. Łącznie więziono tu 615 siostr z 27 zgromadzeń i 37 księży. Tuż po wojnie „w okresie stalinowskim” – więzienie dla kobiet. Następnie w dobie PRL-u obiekty zajmowało ZOMO. Po przemianach ustrojowych w 1991 r. budynki oddano szkolnictwu.

Pamiątkowe zdjęcia jubilatów z księdzem arcybiskupem Antonim Barania-
kiem Metropolitą Poznańskim

do Torunia, siostra Seweryna poprosiła z nią, by nadal służyć przełożonej prowincjalnej troskliwą opieką, której ta, po wielu trudnych i bolesnych przejściach, jeszcze bardziej potrzebowała.

Po wojnie, w kwietniu 1945 r. siostra Seweryna powróciła wraz z Matką Prowincjalną do Poznania – domu zakonnego przy ul. Kościelnej, ponieważ dom prowincjalny przy ul. Łąkowej był jeszcze zajęty przez wojsko. Siostra Seweryna wiernie służyła matce Stanisławie do śmierci, która nastąpiła 8 listopada 1945 roku.

Począwszy od 8 lipca 1947 r. siostra Seweryna – Franciszka Anioła – podjęła ofiarnie i prawie nieprzerwanie obowiązki przełożonej domów kolejno na siedmiu placówkach w miejscowościach: Zbąszyń, Gniezno – ul. Poznańska, Bnin, krótko – Grodzisk Wlkp., Poznań – rezydencja arcybiskupia przy poznańskiej katedrze, na końcu przy ul. Kościelnej w Poznaniu. Siostra

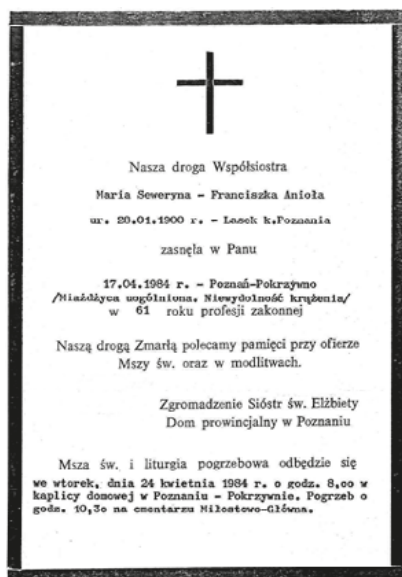
Seweryna wszędzie tam wносиła rodzinną atmosferę, pogodę ducha, rozmodlenie oraz matczyną troskę o powierzone siostry. Odznaczała się szczególnym nabożeństwem do swego Anioła Stróża.

Po ukończonych kadencjach, schorowana i wyczerpana, w 71. roku życia, została skierowana do domu zakonnego w Pokrzywnie, dokąd przybyła 29 września 1971 roku. Przez pewien czas pełniła tu obowiązki furtianki. Wszystkie wolne chwile wykorzystywała na modlitwę u stóp Jezusa Eucharystycznego w domowej kaplicy. 3 lipca 1973 r. obchodziła

Grób siostry Seweryny – Franciszki Anioły (na pierwszym planie z lewej) w kwaterze 24 A przeznaczonej dla Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety na poznańskim cmentarzu na Miłostowie fot. Piotr Ruszkowski

radośnie uroczystość 50-lecia swej profesji zakonnej. W Wielkim Tygodniu 1976 r. uległa poważnemu wypadkowi. Wracając z kaplicy pobliskiego klasztoru sióstr urszulanek, spadła z kamiennych schodów i doznała skomplikowanego złamania nogi. Pomimo dwóch operacji i długiego leczenia szpitalnego, skutki złamania odczuwała do końca życia. Chodziła już z trudem przy pomocy laski. Pomimo cierpienia, doczekała się diamentowego jubileuszu zakonnego, który obchodziła w 1983 roku, w gronie współsióstr i najbliższej rodziny. Stopniowo coraz bardziej podupadała na zdrowiu, do dotychczasowych dolegliwości dołączyły kolejne, powodując nasilające się cierpienia, które znosiła cierpliwie. Dwa tygodnie przed śmiercią wzmogły się silne bóle, spowodowane ujawnieniem się szybko postępującej choroby nowotworowej narządów wewnętrznych. Odtąd nie wstawała z łóżka. W chwilach wzmogonych cierpień wołała – „Jezu, uwolnij moją duszę” albo „Jezu, Tyś tak cierpiał na krzyżu, zmiłuj się nade mną”. Za każdą najdrobniejszą przysługę dziękowała serdecznie i rewanżowała się siostrzaną modlitwą. Pomimo

Nekrolog zakonnej siostry Seweryny – Franciszki Anioły

cierpienia, radośnie witała odwiedzające ją siostry lub rodzinę. Świadomie i z wielkim skupieniem przyjęła Sakrament Chorych, po czym przepraszała wszystkie siostry, które może kiedyś doznały od niej przykrości. Dziękowała za doznane dobro. Lekarz odwiedzający chorą stwierdził ponadto uogólnioną miażdżycę i niewydolność krążenia.

We wtorek Wielkiego Tygodnia – 17 kwietnia 1984 r. Franciszka Anioła – siostra Seweryna odeszła spokojnie do Domu Ojca na wieczyste z Nim przebywanie w Ojczyźnie Niebieskiej. Pogrzb miał miejsce 24 kwietnia na cmentarzu na Miłostowie w Poznaniu.

Na podstawie: Wspomnienia pośmiertnego spisane przez siostry elżbietanki (L.dz. 417/84)

Piotr Ruszkowski
Repozytorium Historyczne Miasta
Luboń

Gabler Władysława (1906-1982) s. Witalisa

Władysława Gabler – siostra Witalisa na zdjęciu z dowodu osobistego wydanego w 1934 r., w habicie poprzedniego wzoru

Siostra Zgromadzenia Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, jednej z czterech gałęzi Sióstr Służebniczek Maryi, założonych w XIX w. przez bł. Edmunda Bojanowskiego²⁵

Władysława Gabler urodziła się 22 października 1906 r. w Kotowie²⁶.

Pochodziła ze znanego w Luboniu rodu Gablerów przybyłych do Wielkopolski w XVIII wieku w ramach zasiedlania okolic Poznania przez katolików z Bambergii, po wojnach i zarazie, które spustoszyły ten teren. Jej prapradziadek Michał Gabler był właścicielem osady młyńskiej Olszak w Żabikowie²⁷. Przywilej na ten wodny młyn położony w kluczu biskupim Komorniki powiat poznański otrzymał od biskupa poznańskiego Jana Joachima Tarko 12 września 1725 roku²⁸. Rodzicami siostry Witalisy (Władysławy Gabler) byli – Leon Gabler (1865-1927) mistrz kowalski i Magdalena z domu Chwirut (1869-1950)²⁹. Władysława była siódmym z jedenaściorga dzieci. Jej rodzeństwo to: Leokadia (1895-?) po mężu Michalak, Jan (1896-1984), Czesław (1898-1945), Leon (1901-1980), Władysław (1902³⁰-1975), Wacław (1904³¹-1980), Marek (1908³²-1972) zginął tragicznie podczas wybuchu dekstryny w Zakładach Ziemińskich w lutym 1972 roku, Kazimiera (1911³³-1999) po mężu Rester-ny³⁴, Hieronim (1912³⁵-1972), Edward (1914-1996).

Władysława Gabler została ochrzczo-
na w najbliższą niedzielę po urodzeniu,
w szóstym dniu życia – 28.10.1906 r.

25 Edmund Bojanowski (1814-1871) zorganizowaniem pierwszej ochronki w Podrzeczu (03.05.1850 r.) dał początek Bractwu Ochroniarek, z którego rozwinęło się Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Maryi. Osoba świecka beatyfikowana 13.06.1999 r. w Warszawie przez św. Jana Pawła II. Sanktuarium z jego doczesnymi szczątkami znajduje się w Luboniu przy placu jego imienia.

26 Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – USC Wiry, akt urodzenia, sygnatura: 1979/1/194, skan 305.

27 O osadzie i młynie oraz artefaktach – patrz: „Wieści Lubońskie” 11-2006, str. 8 Stanisław Malepszak, Piotr P. Ruszkowski „Sensacyjne odkrycie”.

28 Dokument ten sporządzony na pergaminie znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu (AAP) – sygnatura: DK perg. 327.

29 APP – USC Wiry, akt małżeństwa, sygnatura: 1979/3/59, skan 34

30 APP – USC Wiry, akt urodzenia, sygnatura: 1979/1/170, skan 257.

31 APP – USC Wiry, akt urodzenia, sygnatura: 1979/1/182, skan 259.

32 APP – USC Wiry, akt urodzenia, sygnatura: 1979/1/203, skan 140.

33 APP – USC Wiry, akt urodzenia, sygnatura: 1979/1/225, skan 64.

34 Bolesław Resterly miał zakład fotograficzny w Kotowie, wykonywał zawodowo zdjęcia podczas uroczystości w okolicznych wsiach. Na odwrocie wielu jego zdjęć z terenu dzisiejszego Lubonia można spotkać pieczęć tego zakładu.

35 APP – USC Wiry, akt urodzenia, sygnatura: 1979/1/231, skan 299.

A.

Nr. 302.

Lubon, am 22. Oktober 1906

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschien heute, des Persönlichkeits nach _____, b. taugt, als Zeugin Leon Gabler

wohnhaft in Kotowie

antefelger Religion, und zeigte an, daß von der Magdalena Gabler, geborenen Chwiroz, ferner Ehefrau, antefelger Religion, wohnhaft bei _____ zu Kotowie in ferner Wohnung am _____ des Jahres tausend neunhundert _____ vor mittags um _____ ein Kind geboren worden sei und daß das Kind _____ das Vorname Wladyslaw (Wladyslaw) erhalten habe.

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben _____ Leon Gabler

Der Standesbeamte, Herr _____

Tłumaczenie aktu urodzenia Władysławy Gabler: Nr 302 / Luban, dnia 22 października 1906 r. / Przed niżej podpisanym urzędnikiem stanu cywilnego stawiał się dzisiaj, co do osoby, znany mistrz kowalski Leon Gabler zamieszkały w Kotowie, katolickiego wyznania, i zgłosił, że Magdalena Gabler z domu Chwiroz, jego małżonka, katolickiego wyznania zamieszkała u niego w Kotowie, w jego mieszkaniu dnia dwudziestego drugiego (miesiąca) października tysiąc dziewięćset szóstego roku o godzinie 3.30 urodziła córkę, która otrzymała jedno imię Władysława / Przeczytano, zatwierdzono i podpisano Leon Gabler / Urzędnik Stanu Cywilnego Wiry (podpis nieczytelny)

Władysława, córka Leona Gablera i jego żony Magdaleny Chwiroz, urodzona 22 października 1906, została ochrzczona dnia 29 czerwca 1919, w kościele św. Andrzeja w Komornikach.

W bierzmowaniu odebrała dnia 29 czerwca 1919.

W Komornikach 29 marca 1919.

X. Stanisław

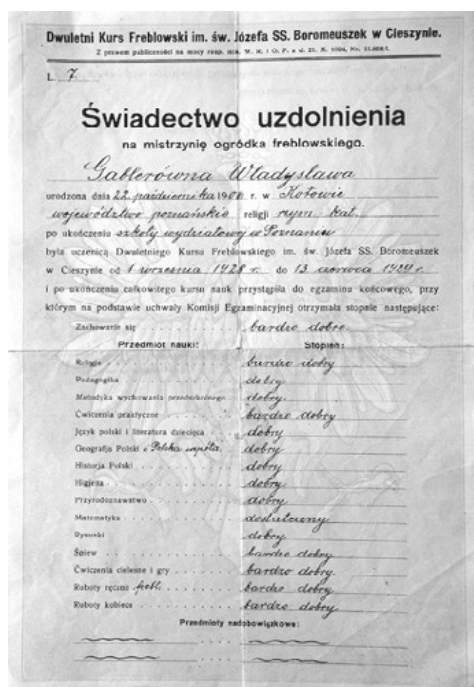
Zaświadczenie o udzielonych sakramentach chrztu i bierzmowania podpisane przez ks. proboszcza Stanisława Kostkę Gładysza (1865-1934) z parafii św. Andrzeja w Komornikach

w Komornikach, parafii św. Andrzeja. Tutaj też, mając niespełna 13 lat, przyjęła 29 czerwca 1919 r. sakrament bierzmowania.

Rodzice zadbali o jej wykształcenie i religijne wychowanie. Władysława Gabler od 6 roku życia uczęszczała do Szkoły Powszechnej w Fabianowie. Następnie ukończyła 4-klasową Szkołę Wydziałową w Poznaniu im. Dąbrówki, zwaną też „Uczelnią Dąbrówki”. W 1925 r. przyjęła ją na 2-letni kurs do Państwowego Seminarium Ochroniarskiego w Poznaniu. Po jego ukończeniu praktykowała rok w ochronce³⁶ w Poznaniu. W „dowodzie osobistym” z 1934 r. znajdujemy jej opis: wzrost średni, twarz owalna, włosy blond, oczy niebieskie.

Jak sama wspomina w życiorysie, od młodych lat pragnęła służyć Bogu w zgromadzeniu zakonnym. Wybrała Siostry Służebniczki Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (NP NMP), które знаła z pobliskiego Żabikowa. Wiosną 1927 roku zgłosiła się do

36 Ochronka – dawna nazwa przedszkola.

Świadectwo uzdolnienia na mistrzynię ogródka freblowskiego dla Władysławy Gabler wydane w czerwcu 1929 r. przez siostry boromeuski* w Cieszynie. Większość ocen dobre i bardzo dobre, jedyna ocena dostateczna z matematyki

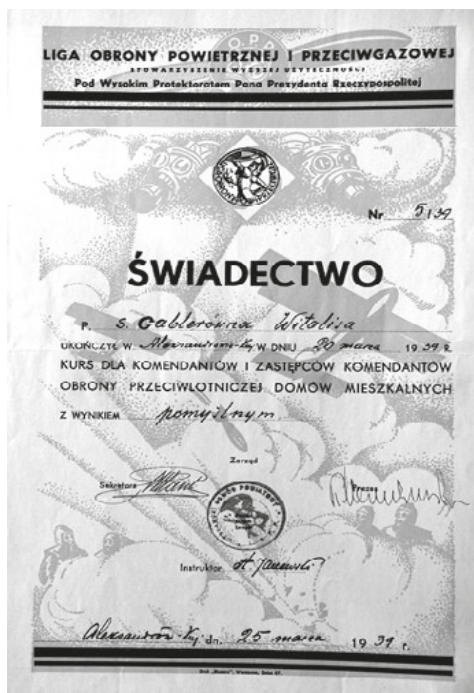
Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Maryi w Pleszewie, tam została przyjęta do postulatu. Formalnie życie zakonne rozpoczęła 4 kwietnia 1928 r. W nowicjacie kontynuowała formację zakończoną I ślubami zakonnymi 28 lipca 1931 r. W tym też czasie od września 1928 r. do czerwca 1929 r. ukończyła u sióstr boromeuszek w Cieszynie prywatny kurs dla wychowawców przedszkolnych zwanym

Freblowskim (od nazwiska jego twórcy Friedricha Wilhelma Fröbela)³⁷, uprawniający ją do pracy z małymi dziećmi.

Zgodnie z tym przygotowaniem zawodowym siostra Maria Witalisa została skierowana do Aleksandrowa Kujawskiego do pracy wychowawczej w tamtejszym przedszkolu, który był placówką należącą do Zgromadzenia. Tutaj zastała ją też II wojna światowa, podczas której, jak podają zakonne dokumenty, od 1942 roku była na „tułaczce”, czyli przebywała stosunkowo krótko w różnych miejscach. Po zakończeniu działań wojennych powróciła do Aleksandrowa Kujawskiego – pracy wychowawczej. Nadal pogłębiała swoje kwalifikacje i kompetencje, m.in. na kursie przeprowadzonym w Inowrocławiu w 1946 r. dla kwalifikowanych wychowawczyń przedszkoli, po czym siostra Witalisa (Władysława Gabler) otrzymała stanowisko kierowniczkę znacjonalizowanego przedszkola sióstr będącego teraz w rękach Zarządu Miejskiego w Aleksandrowie Kujawskim. Na posadzie tej pozostała do 16 listopada 1951 r., kiedy to Zgromadzenie skierowało ją do posługi w przedszkolu na Sołacz w Poznaniu. W 1962 roku, podobnie jak wiele sióstr w innych miejscowościach, została zwolniona z pracy w placówce należącej teraz do państwa jako czynnik wrogi ideowo socjalistycznemu ustrojowi panującemu w powojennej Polsce Ludowej. Pozostała w domu zakonnym, gdzie mieściło się przedszkole, spełniała

37 Friedrich Wilhelm Fröbel [Froebel] (1782-1852) – niemiecki pedagog, teoretyk, kreator wychowania przedszkolnego o orientacji humanistycznej. Twórca pierwszego systemu wychowania przedszkolnego zwanego fröblizmem. Był to zreformowany typ placówki edukacyjnej, określanej nazwą ogrodu dziecięcego (Kindergarten). Chciał, by dzieci czuły się w nim, jak rośliny z troską pielęgnowane przez ogrodnika-wychowawcę i od najmłodszych lat uczyły się tam samodzielności myślenia oraz umiejętności współżycia z ludźmi i światem zewnętrznym. Za podstawową formę aktywności uważał zabawę, która winna prowadzić do wszechstronnego rozwoju i przygotowania do nauki. Upowszechniał ćwiczenia umysłu poprzez: mówienie, śpiewanie, budzenie u dzieci wzności zmysłowej poprzez badanie i porównywanie, poznawanie cech przedmiotów i zjawisk. W działaniach dzieci Fröbel podkreślał rozwijanie uprzejmości i umiejętności doprowadzania zadań do końca.

* Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza

Siostra Witalisa prowadziła przedszkole w Aleksandrowie Kujawskim, dlatego pod koniec pierwszego kwartału 1939 r., w obliczu zbliżającej się wojny, ukończyła kurs obrony przeciwlotniczej domów mieszkalnych dla komendantów i ich zastępców

jednocześnie funkcje przełożonej oraz katechetki. Uzupełniła też swoje wykształcenie w tym kierunku na trzech kursach katechetycznych organizowanych w archidiecezji poznańskiej. We wrześniu 1968 roku została posłana do Kłeczka jako katecheta, gdzie pracowała do roku 1976.

Kolejnym jej domem, w 70. roku życia, stała się wspólnota

siostr w rodzimym Żabikowie. Ostatnie lata spędziła, pomagając w pracach domowych i jednocześnie przez dwa lata (1976-1978) katechizowała dzieci w Skórzewie. Niestety, coraz bardziej dawała się we znaki jej demencja mózgowa. Wymagała intensywnej opieki i pielęgnacji, dlatego skierowano ją do Poznania, gdzie Zgromadzenie prowadziło Dom Pomocy Społecznej przy ul. Niedziałkowskiego 22. Tam zmarła 17 października 1982 r. w wieku 76 lat w 55 roku powołania zakonnego. Pochowana została na żabikowskim cmentarzu 20.10.1982 r. w kwaterze Sióstr Służebniczek Maryi mieszczącej się przy głównej alei.

Na podstawie: informacji i materiałów dostarczonych przez Grzegorza Gablera (bratanka od Marka); kwerendy Piotra Ruszkowskiego; opracowania siostry Reginy Olbrich; materiałów z archiwum Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu – Żabikowie.

Piotr Ruszkowski
Repozytorium Historyczne Miasta
Luboń

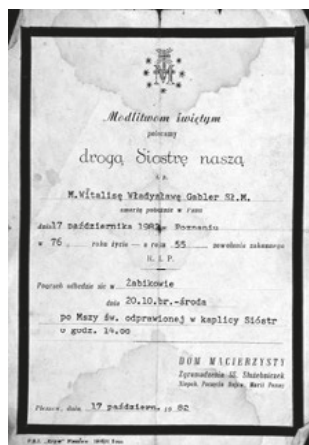
Legitymacja siostry Witalisy Gabler – kierowniczkii przedszkola przy Zarządzie Miejskim w Aleksandrowie Kujawskim. Wcześniej placówka należała do Sióstr Służebniczek Maryi i po wojnie została znacjonalizowana

Siostra Witalisa w kaplicy żabikowskiej w towarzystwie bratanicy Benedykty Hawrylak i jej syna Leszka prawdopodobnie na uroczystościach 30-lecia I ślubów zakonnych w 1961 r.

Władysława Gabler – siostra Witalisa na pogrzebie tragicznie zmarłego na skutek wybuchu dekstryny w Zakładach Ziemiaczanych, starszego o 2 lata, brata Marka Gablera (1908-1972)

Nekrolog polecający modlitwę za siostrę Witalisę – Władysławę Gabler

Pogrzeb siostry Witalisy – Władysławy Gabler na żabikowskim cmentarzu 20 października 1982 r. Ceremonię prowadził ks. proboszcz Zygmunt Sowiński. Przy grobie najbliższa rodzina i siostry służebniczki Maryi. Na pierwszym planie, w czarnej woalce młodsza siostra zmarłej – Kazimiera Wiśniewska [I voto Resterny] (1911-1999) z synem Ryszardem Resterny, za nim, też w okularach, najmłodszy brat zmarłej – Edward Gabler (1914-1996) z żoną Pelagią. W 1982 roku nie było już wśród żyjących rodzeństwa, m.in.: Hieronima (1912-1972), Marka (1908-1972), Wacława (1904-1980), Władysława (1902-1975), Leona (1901-1980), Czesława (1898-1945). Na zdjęciu rozpoznawalni są ponadto: bratowa (żona Hieronima) – Władysława (z prawej w futrzanym kołnierzu), za nią bratanica (córka Czesława) – Janina Potrawiak, za którą bratanica (córka Wacława) – Maria Rożnowska. Bratanek (syn Wacława) – Benon z żoną Gertrudą (stoją centralnie za bratem zmarłej Edwardem). Obok sióstr z tyłu – bratowa (żona Marka) – Irena (w okularach), przy niej córka Lubomira Pawelska. Z lewej, przy księdzu – bratanek (syn Leona) – Kazimierz

Grób siostry Witalisy na żabikowskim cmentarzu

Melinger Weronika (1880-1944) s. Józefa

Weronika Melinger – s. Józefa ze Zgromadzenia
Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo

Zakonnica Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (początkowo: szarytki, wincentynki, siostry miłosierdzia) – pochodziła z Żabikowa – spalona przez nacjonalistów ukraińskich w Derżowskim kościele na kresach

Rodzina

Weronika Melinger urodziła się 30 grudnia 1880 r. w Żabikowie, powiat Poznań Zachód (wiele źródeł błędnie

podaje miejscowość Żabikowo koło Środy Wielkopolskiej). Została ochrzczona 2 stycznia 1881 r. w kościele w Wirach³⁸. Była córką robotnika Teofila Melingera (ur. 1844 r. w Wirach) i Katarzyny z domu Kozłowskiej (ur. 1858 r.) z Żabikowa, która w wieku 31 lat – w 1889 r. zmarła³⁹ na skutek powikłań porodowych, rodząc martwe dziecko⁴⁰. Z tego małżeństwa była jeszcze: Marianna – Maria (ur. 1882 r., zm. 1938 r.), która w 1905 r. wyszła za mąż za Michała Duszyńskiego (ur. 1879 r., zm. 1970 r.), późniejszego Powstańca Wielkopolskiego, także mieszkańca Lubonia⁴¹ i Teofil junior (ur. 1888 r.), który zmarł, mając 6 lat w 1894 r. Wdowiec Teofil Melinger, po stracie pierwszej żony, w wieku 46 lat ożenił się ponownie w 1890 r. z o 20 lat młodszą, pochodzącą z Lasku – Marią Schmidt (ur. 1864 r.). Miał w tym związku jeszcze ośmioro dzieci: Franciszka (ur. 1890 r., zm. 1891 r.); Wiktoria (ur. 1891 r., zm. 1963 r.), wyszła za mąż w 1913 r. za Andrzeja Strenka (ur. 1888 r., zm. 1954 r.); Praksedę (ur. 1894 r., zm. 1967 r.), wyszła za mąż za Stanisława Klemczaka (ur. 1893 r., zm. 1961 r.) – Powstańca Wielkopolskiego⁴²; Józefa (ur. 1897 r.); Andrzeja (ur. 1899 r., zm. 1952 r.) Powstańca Wielkopolskiego⁴³; Stanisławę (ur. 1902 r., zm. 1971 r.) po mężu Borowicz; Szczepana (ur. 1904 r., zm. 1905 r.); Ewę (ur. 1910 r.) po mężu Woźniak. Najstarsza z rodziny Weronika wybrała życie zakonne.

38 Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu [CAAP; mkr 586(6)] (1); Archiwum Państwowe w Poznaniu sygn.: 1927/1/30, skan 4 i 1927/6/34, skan 25

39 USC Wiry – APP sygn.: 1979/4/48, skan 92

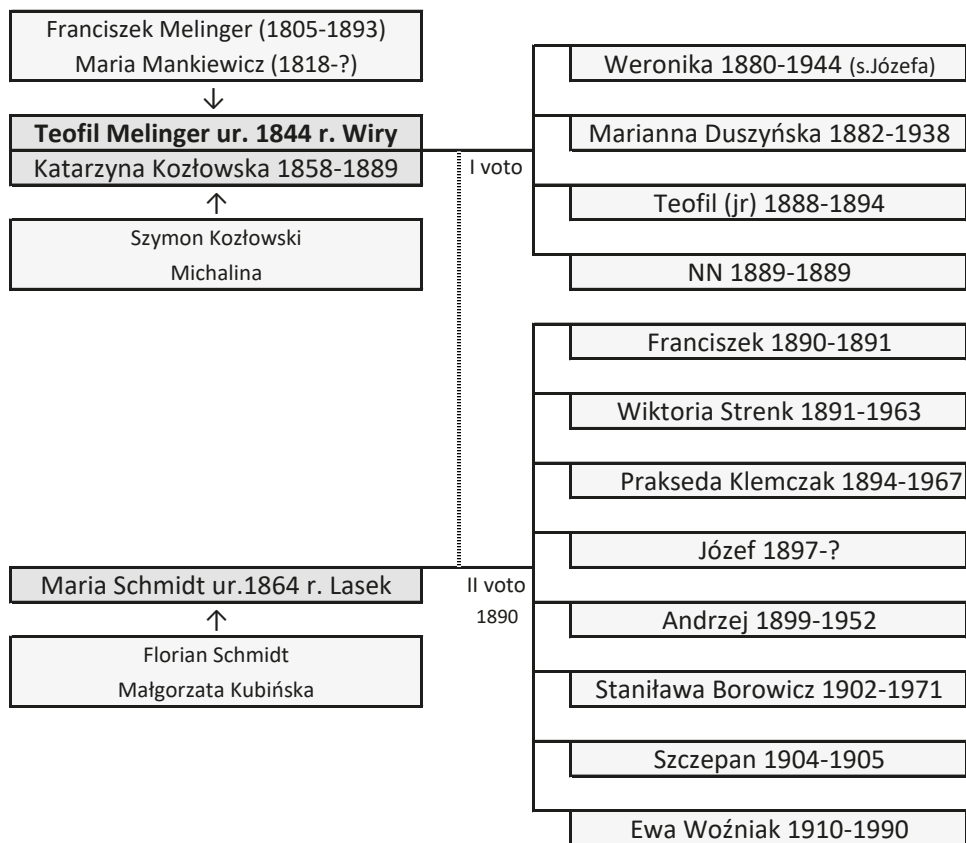
40 USC Wiry – APP sygn.: 1979/4/48, skan 93

41 Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 pod red. P.P. Ruszkowskiego i J. Karwata, Luboń 2018, str. 184

42 Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 pod red. P.P. Ruszkowskiego i J. Karwata, Luboń 2018, str. 280

43 Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 pod red. P.P. Ruszkowskiego i J. Karwata, Luboń 2018, str. 382

Drzewo genealogiczne rodziny Melinger z Żabikowa

Część drzewa genealogicznego żabikowskiego rodu Melinger* oprac. Piotr P. Ruszkowski

Marianna (Maria) Melinger po mężu Duszyńska, dwa lata młodsza siostra rodzona Weroniki Melinger

Andrzej Melinger – brat siostry Józefy (Weroniki Melinger), młodszy o 19 lat, Powstaniec Wielkopolski 1918-1919

* Na podstawie m.in. (skanów) akt: urodzeń, małżeństw, zgonów, Archiwum Państwowe w Poznaniu – Urząd Stanu Cywilnego Wiry [sygnatury: 1979/1/...; 1979/3/...; 1979/4/...]

Prawie cała rodzina Melinger jest na ślubie Wiktorii Melinger z Andrzejem Strenkiem we wrześniu 1913 r. – Wiry. Przy pannie młodej siedzą jej rodzice – Teofil Melinger i Maria z d. Schmidt (II żona Teofila) a przy niej ich najmłodsza 3-letnia córka – Ewa. Z lewej siedzi Marianna (Maria) Duszyńska z d. Melinger ze swoimi dziećmi: Adamem, Katarzyną i Marią, powyżej Andrzej Melinger (miał wówczas 14 lat), z prawej strony zdjęcia, pomiędzy siedzącymi, z kordą we włosach stoi 11-letnia Stanisława Melinger. Z pewnością na zdjęciu jest jeszcze pozostałe rodzeństwo Melinger: Prakseda (po mężu Klemczak) oraz Józef. Przy panu młodym – Andrzej Strenku siedzą jego rodzice: Józef Strenk i Katarzyna z d. Domeracka. Na zdjęciu ślubnym brakuje najstarszej siostry panny młodej – Weroniki, która była zaledwie pół roku po swoich święceniach zakonnych i pracowała w ochronce w Krzeszowicach

Zdjęcie studyjne: Weronika Melinger w środku, tożsamość pozostałych sióstr nieznaną. Na odwrocie: + Drogiemu Szwagierkowi / Na Dzień Imienin najserdeczniejsze życzenia wielu łask Bożych, zawsze Wam życzliwa i kochająca w Bogu Siostra Józefa / Kraków d. 28 XI 1931. Ołówkiem dodany późniejszy opis rodziny: Ciocia Weronisia, siostra Babci

Przed wstąpieniem do szarytek przez pięć lat Weronika Melinger pracowała w ochronce (przedszkolu)⁴⁴. Z badań przeprowadzonych w Repozytorium Historycznym Miasta Luboń wynika, że tuż przed ukończeniem 15. roku życia, 14 grudnia 1895 r. zamieszkała u siostry ojca – swojej imienniczki Weroniki Sołtysiak z d. Melinger⁴⁵ w Poznaniu, przy ul. Półwiejskiej (Halbdorfstr.) 31. Pełniła

A. Nr. 4.

Urodz. am 2. Januar 1881.

Der dem unterschriebenen Standesbeamten erschien heute, der
 Persönlichkeit nach _____, so kann,
 in wessen Namen Weronika Melinger
 wohnhaft zu Zabikowo n. D.
 Religion, und geigte an, daß von der
Catharina Melinger nee von Horowka
 Ehefrau von Anton Melinger
 ein Kind Religion,
 wohnhaft Weronika Melinger zu Zabikowo n. D.
 zu Zabikowo n. D. als geborene Weronika
 am 2. Januar im Jahe des 1881
 tausend acht hundert 2 achtzig und zwei hundert
 um 11 Uhr ein Kind geboren
 Geschlechts weiblich worden sei, welches Weronika
 erhalten habe.

Der Standesbeamte.

Akt Urodzenia Weroniki Melinger*

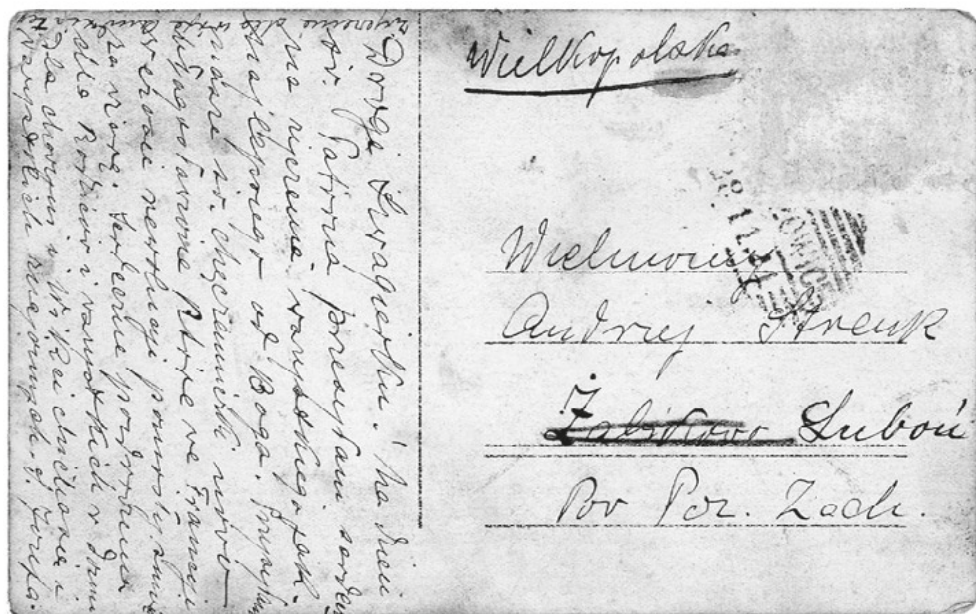
rolę pomocy domowej dla ciotki, która miała już dwoje małych dzieci: Kazimierza (ur. 1893 r.) i Jadwigę (ur. 1894 r.)⁴⁶. Po ponad roku pobytu w Poznaniu 12 stycznia 1897 r. wyjechała do majątku Bogusławki w powiecie średzkim, gdzie też mieszkała rodzina – Agnieszka Markiewicz z d. Melinger. Jej mąż Franciszek Markiewicz był zarządcą dóbr

44 Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Polsce (1652-2002), Kraków 2002, str. 543.

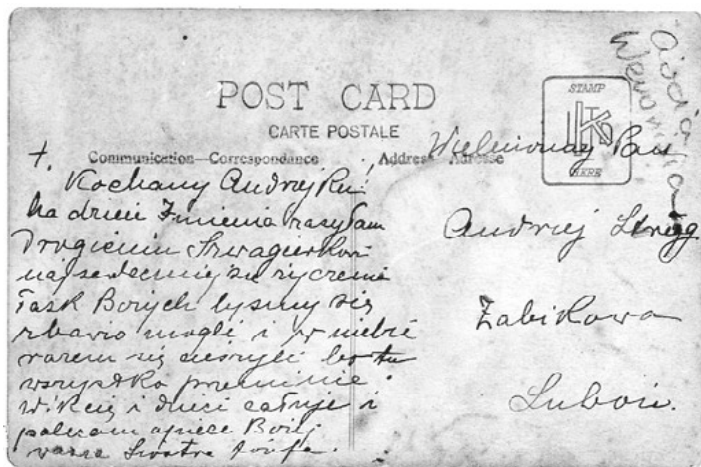
45 Siostra ojca – Weronika Melinger (ur. 1863 r. w Wirach) w 1891 r. wyszła za mąż za Józefa Sołtysiaka (ur. 1865 r. we wsi Stęgosz), mieli 8 dzieci.

46 e-kartoteka.net/pl, str. 549-551.

* Poznań (USC), Księga urodzeń rok 1881, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygnatura: 1927/1/30, skan 4 [dostęp 17.04.2020 r.]

Najstarsza korespondencja, jaka zachowała się po Weronice Melinger (siostrze Józefie), wysłana – Krzeszowice 28.11.1921 r. (część stempla). Wielkopolska / Wielmożny / Andrzej Strenk Żabikowo Luboń / Pow. Poz. Zach. / Drogi Szwagierku! Na dzień św. Patrona przesyłam serdeczne życzenia wszystkiego jak najlepszego od Boga. Przysyłam nasze św. Męczenniczki nowo błogosławione które we Francji w czasie rewolucji poniosły śmierć za wiarę. Serdeczne pozdrowienia dla Rodziców i wszystkich w domu. Dla Maryni i Wikci [Marianny i Wiktorii – siostr rodzonych Weroniki], Michasia i wszystkich znajomych. S. Józefa / Życzenia dla wuja Andrzeja też. Na awersie – kopia obrazu, na którym są przedstawione: S. Maria Magdalena Fontaine, S. Maria Franciszka Lanel, S. Teresa Fantou, S. Joanna Gérard z Arras, które poniosły śmierć 26.06.1794 r. na gilotynie w Cambrai. Ich beatyfikacja miała miejsce 13.06.1920 r., a 26 czerwca przypada liturgiczne wspomnienie czterech męczenniczek

Siostry szarytki na zdjęciu w plenerze, w środku Weronika Melinger. Na odwrocie tradycyjnie życzenia, tym razem z refleksją: *Wielmożny Pan / Andrzej Streng / Żabikowo / Luboń / +. Kochany Andrzeju! Na dzień Imienia zasylam drogiemu Szwagierkowi najserdeczniejsze życzenia łask Bożych, byśmy się zbawić mogli i w niebie razem się cieszyli, bo tu wszystko przemienie. Wikcię [Wiktoria, żona Andrzeja, siostra Weroniki] i dzieci całują i polecam opiece Bożej wasza Siostra Józefa*

należących do Hermanna Kennemanna (ekonoma okręgowego w Kłęce, powiat Jarocin)⁴⁷. Jak długo Weronika posługiwała i mieszkała w Bogusławkach, nie wiadomo.

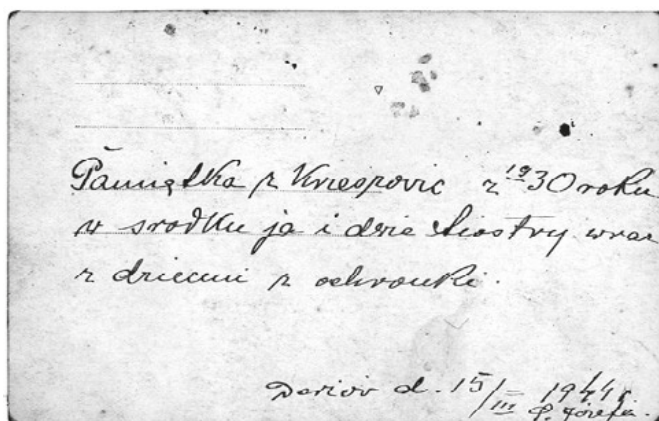
W zakonie

W 1908 roku została przyjęta do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincetego à Paulo – szarytek (miała wówczas 27 lat). Formację rozpoczęła w postulacie na Kazimierzu w Krakowie. Kolejne z czterech etapów formacji odbyła od 13 marca 1908 r. w seminarium w domu prowincjalnym. Po pięciu latach, 15 marca 1913 r. złożyła śluby i przyjęła zakonne imię – Józefa. Wcześniej, 29 stycznia 1909 r. otrzymała strój klasztorny. Po ukończeniu seminarium najpierw pracowała w krakowskiej ochronce na Modrzejówce. Nazwa związana jest z wcześniejszą zabudową tego miejsca, na którym była willa Heleny Modrzejewskiej. Na tym obszarze, pomiędzy: al. A. Grottgera, ul. Gzysmików, ul. Mazowiecką i ul. H. Sienkiewicza, pod koniec XIX w. powstało osiedle robotnicze składające się z parterowych

domów. Od 1909 r. przez około 20 lat siostra Józefa pracowała w ochronce dla dzieci w Krzeszowicach. Z tego okresu pochodzi też najstarsza korespondencja a także jedno z zachowanych zdjęć siostry Józefy – Weroniki Melinger przesłanych do rodziny w Żabikowie, prawdopodobnie jako ostatnia jej korespondencja datowana: 15 marca 1944 r. Około roku 1928 Weronice Melinger została

⁴⁷ *Handbuch des Grundbesitzes im Deutsche Reiche*, tom VII, Provinz Posen, Berlin 1905, str. 194-195. Dobra Bogusławki miały razem 645 ha w tym ok.: 147 ha ziemi ornej, 78 ha łąk, 61 ha nieużytków i 350 ha lasów.

Zdjęcie grupowe siostry Józefy z pracy w ochronce. Na odwrocie opis: *Pamiętka z Krzeszowic z 1930 roku, w środku ja i dwie siostry wraz z dziećmi z ochronki. Derżów d. 15/III 1944 r. / S. Józefa. Zdjęcie to wraz z korespondencją, której treści, niestety, nie znamy, zostało wysłane niespełna 2 miesiące przed dokonaniem ludobójstwa. To zapewne ostatnia pamiątka po Siostrze Józefie – Weronice Melinger z Żabikowa*

powierzona funkcja siostry służebnej w Krakowie na Krowodrzy, a następnie w okresie 1934-35 w Rabce. 31 sierpnia 1935 r. została skierowana na wschodnie tereny ówczesnej Polski do klasztoru w Rozdole

i pracy w oddalonej o 8 km na pd. zach. ochronce w parafii Derżów⁴⁸ (dekanat Stryj, powiat Żydaczów, województwo stanisławowskie). Tam, na kresach wschodnich II RP, siostra Józefa (Weronika

48 Derżów dawniej Durczyce, obecnie wieś na Ukrainie (Держів). Pierwsza wzmianka o Derżowie pochodzi z 1470 r. jako własność Stanisława z Durczyc. W 1578 r. Derżów należy do Bliźnińskiego i Alberta Narajowskiego. Następnie, w połowie XIX w. do Franciszki hr. Łoś, Piusa Jabłońskiego i Mikołaja Smarzewskiego. Pod koniec XIX w. i na początku XX w. właścicielami Derżowa są rody Jabłońskich, Wronowskich i Fundacja Urszuli hr. Golejewskiej. Po II wojnie światowej i odebraniu Polsce kresów wschodnich, Derżów był po stronie Związku Radzieckiego. Obecnie Ukraina, rejon mikołajowski w obwodzie lwowskim, wieś liczy ok. 1 200 mieszkańców. Najbliższa stacja kolejowa Bilcze, na linii Lwów – Stryj – Batiowo.

Siostra Weronika Melinger gości na wakacjach w Derżowie, w czerwcu 1939 r., siostrzenicę – Mariannę Garstecką z d. Duszyńską (1908-1961) z mężem Wincentym Garsteckim (1908-1994) i synem Bogdanem (1936) ze zbiorów Bogdana Garsteckiego

Melinger) pracowała prawie dziewięć lat, aż do tragicznej śmierci. W gminie Rozdół⁴⁹, w której znajdował się też m.in. folwark, służyło kilka sióstr. Szarytki miały tu swój zakład, gdzie prowadziły: szpital, sierociniec oraz szkołę⁵⁰.

Śmierć

Prawdopodobnie w nocy z 7 na 8 maja 1944 r. w czasie tzw. ludobójstwa wołyńskiego bojówka Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) podpaliła kościół

parafialny pw. bł. Jana z Dukli, w którym spłonęli chroniący się w tym miejscu ludzie. Wśród nich były dzieci i trzy siostry szarytki: Weronika Melinger, Wiktoria Misiak (1879-1944), Agnieszka Poniecka (1869-1944). Według jednych źródeł wszyscy spłonęli żywcem, wg innych relacji, najpierw chroniących się w kościele zastrzelono, a następnie świątynię wraz z ciałami spalono. Różne są też dane dotyczące liczby osób spalonych w kościele. Według jednych było to 9, wg innych ok. 20⁵¹ lub większość z tej wioski, czyli ok. 100 osób⁵², które w tym czasie zginęły z rąk ukraińskich nacjonalistów. Różnią się też nieco, w relacjach świadków, datyienne tego tragicznego wydarzenia⁵³.

Niezależnie od rozbieżności w szczegółach, faktem są informacje o liczbie zamordowanych w Derżowie Polaków, o spaleniu kościoła, w którym spłonęli chroniący się tam ludzie z trzema siostrami zakonnymi. W zgłiszczach spalonego kościoła odnaleziono krzyżyki, medaliki i metalowe oprawy okularów, które należały do sióstr. Siostra Józefa – Weronika Melinger, gdy zginęła, miała 63 lata życia, w tym 36 lat spędziła w powołaniu⁵⁴. Polacy – mieszkańcy wsi, którzy ocalili, wyjechali z Derżowa na Górny Śląsk.

Kościół

W 1949 r. wraz z powstaniem w Derżowie kołchozu ruiny spalonej świątyni

49 Gminę Rozdół utworzono 1.08.1934 r. w ramach reformy na podstawie ustawy scaleniowej z dotychczasowych gmin wiejskich: Brzezina, Czernica, Derżów, Ilów, Kijowiec, Krupsko, Malechów i Piaseczna. Po II wojnie światowej obszar gminy znalazł się w Związku Radzieckim (obecnie Ukraina).

50 „Siostry zakonne – ofiary zbrodni nacjonalistów ukraińskich” s. Agnieszka Michna, IPN Warszawa 2010

51 „Biała Księża” Martyrologium duchowieństwa – Polska, XX w. (lata 1914-1989); www.swzygmunt.knc.pl [dostęp: 26.03.2020]

52 Według Janusza Stankiewicza „Ludobójstwo ludności polskiej na Kresach” wśród zamordowanych były całe rodziny np.: Kraszewskich – 11 osób, Najborowskich – 14; Szajnowskich – 13; Witkowskich – 3; Zielińskich – 8. Spis patrz: https://pl.wikipedia.org/wiki/Zbrodnia_w_Der%C5%BCowie [dostęp 27.03.2020]

53 9/10.05.1944 r., 12.05.1944 lub 1943 r. – „Siostry zakonne – ofiary zbrodni nacjonalistów ukraińskich” s. Agnieszka Michna, IPN Warszawa 2010 str. 60-61.

54 „Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w Polsce (1652-2002)” tom II, redakcja: Adolfinia Dzierżak SM, Stanisława Motyka SM, Władysław Bomba CM, Jan Dukała CM; Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy „Nasza Przyszłość”, Kraków 2002, str. 543-544.

zamieniono na magazyn. Prezbiterium zburzono, a w to miejsce dobudowano pomieszczenia magazynowe. Okna w większości zamurowano. Dach pokryto prowizorycznie eternitem. Całość zamalowano wtórnie na biało. Dzwonnice i ogrodzenie usunięto, a otoczenie wypełniono kołchozowymi zabudowaniami. Historia kościoła i parafii w Derżowie była krótka – trwała zaledwie 48 lat.

Kościół parafialny w Derżowie (dekanat Stryj) pod wezwaniem błogosławionego Jana z Dukli był świątynią wzniesioną w 1896 roku na działce przekazanej przez Karola Jabłońskiego i Bronisławę Wronowską. Kamień budowlany dał Karol hr. Lanckoroński. Świątynię poświęcono w 1897 r. W 1907 r. derżowski kościół został ekspozyturą parafii rozdzolskiej, w 1912 r. stał się kościołem filialnym, a w 1923 r. erygowana została w ramach dekanatu stryjskiego parafia, w skład której weszły jeszcze wsie: Czernica, Piasieczna, Pietniczany, Rudniki, i Tejsarów. Kościół był murowany z cegły, tynkowany, złożony z pięcioprzęsłowej nawy i prezbiterium. Miał skromną formę zredukowanego neogotyku ograniczonego do łuku ostrego i przypór. Arkada tęczywa półkolista, do ścian dostawiono filary, pomiędzy którymi rozpięto ostrołukowe arkady przyściennie. Okna w trzech środkowych przęsłach prostokątne, zamknięte ostrołukowo (środkowe większe). Dach dwuspadowy kryty dachówką. Wieżyczka z sygnaturką obita blachą, zwieńczona ostrosłupową iglicą, kulą i krzyżem. Ołtarze wykonane były z drewna. W głównym

obraz bł. Jana z Dukli, w bocznych obrazy Matki Bożej z Góry Karmel i Chrystus Ukrzyżowany.⁵⁵ Kościół wraz z ludźmi, w tym naszą siostrą zakonną Weroniką Melinger z Żabikowa, został spalony przez nacjonalistów ukraińskich w 1944 r. Wraz ze świątynią i ludźmi odszedł kawałek polskiej kultury, naszej tożsamości narodowej. Została tylko ta historia.

Na zakończenie

Przyczynkiem do odkrycia dla Lubonia kolejnej osoby życia konsekrowanego pochodzącej stąd⁵⁶, dodatkowo wpisującej się w martyrologię Polaków, stało się kilka zdjęć odszukanych w kartonie z materiałami dotyczącymi lubońskiego rodu Melingerów i przekazanych Stowarzyszeniu Kulturalno-Oświatowemu „Forum Lubońskie” w celu wykorzystania do historycznych publikacji. Tragiczna śmierć lubonianki – Weroniki Melinger, która swoje życie poświęciła Bogu na służbę ludziom niech będzie też refleksją i przypomnieniem zbrodni dokonanej przez Ukraińców na ludności polskiej w akcji określanej mianem „ludobójstwa wołyńskiego”,⁵⁷ o którym wciąż zbyt mało wiemy.

Przypomnijmy, dotychczas w lokalnych publikacjach przedstawiliśmy biogramy dwóch zakonnic ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo pochodzących z Lubonia: Cecylii Hernes (1902-1974)⁵⁸ i Marii Pawlickiej (1912-2003)⁵⁹

Piotr Ruszkowski

*Repozytorium Historyczne Miasta
Luboń*

55 Materiały do dziejów sztuki sakralnej na Ziemiach Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej; Redakcja naukowa: Jan K. Ostrowski; część I; „Kościół i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego”; Tom 9; Marek Walczak, „Kościół parafialny pw. bł. Jana z Dukli w Derżowie”, str. 47.

56 25 biogramów osób życia konsekrowanego związanych z dzisiejszym Luboniem zostało opublikowanych w „Roczniku Historycznym Lubonia” tom 1, str. 195-270, Luboń 2011.

57 Mordy na Polakach dokonywane przez Organizację Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) i Ukraińską Powstańczą Armię (UPA).

58 „RHL” t. 1, str. 219-221.

59 „RHL” t. 1, str. 249-251.

INDEKS NAZWISK

Uwaga! W indeksie nie zamieszczono osób z alfabetycznego spisu starzych „Ksiąg meldunkowych”, czyli tabel ze str. 51-81 i 82-89.

A

Abraham Roman 355
Adamczak Ludwik 215
Adamska Władysława 183
Adamski Roman 42, 43
Alojzy św. 96
Anders Władysław 319, 321, 353
Andrzejak Jan 215
Andrzejczak Paweł 158
Andrzejewska F. 291
Andrzejewska Jadwiga 184
Andrzejewska Joanna 186
Andrzejewska M. 291
Andrzejewska Maria 183
Andrzejewska Stanisława 184
Andrzejewski Edward 187
Andrzejewski Florian 185
Andrzej II Arpad 413
Angela s. 158
Anioła 291
Anioła Agnieszka 219, 413
Anioła Aleksandra 224, 226
Anioła Andrzej 185
Anioła Anna 221, 415
Anioła Florian 221
Anioła Franciszka 220, 221, 410, 413, 415
Anioła Franciszka s. 411
Anioła Franciszka zd. Seredyńska 223, 224, 226, 234, 235
Anioła Ignacy 187
Anioła Jan 219, 220, 413, 414, 415
Anioła Jan sr. 219, 221, 222, 223, 415
Anioła-Jędrzejek Lilianna 222, 223, 226, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 236
Anioła Józef 221
Anioła Maria 186, 220
Anioła Pelagia 221, 415
Anioła Piotr 219, 220, 221, 413, 415
Anioła Rozalia zd. Krüger 220, 221
Anioła Stanisław 184, 219, 413
Anioła Stanisława 184, 221, 415
Anioła Szczepan (Stephan) 219, 222, 223, 236, 413, 415
Anioła Władysława 221, 236, 415
Anioła Władysława zd. Pawlicka 219, 221, 222, 229, 413, 414, 415
Anschütz H. 100
Antonette s. 158
Aumiller Józef 194

B

Balcerek Grzegorz ks. 148, 149, 151, 154, 155, 164, 202
Balcerek Władysław 215
Banach 290, 291
Baraniak Antoni ks. 22, 106, 109, 110, 114, 116, 117, 173, 415, 417
Baranowski Józef 215
Baranowski Konstanty 215
Barbuziński Robert ks. 98, 132
Barkiwiak Stanisława 189
Barłóg Józef 215
Bartkowiak Antoni 304
Bartkowiak Franciszek 215
Bartkowiak Marian 215
Bartschi Stephanie 234
Bar Wiesław 195, 212
Bauman Janina 342
Bączkowska Helena 183
Bączkowska Józefa 182
Bączyk Stanisław 379
Bąk Antoni 215
Bąkowski Józef 215
Beceli Lidia 236
Beich H. 333
Bernaciak Anna 175
Bernacik Franciszek 215
Bertoli Paulo ks. 117
Betkowski Józef 215, 289
Białek 362
Białek Benedykt 237
Białek Józefa zd. Puck 237
Białek Marian 237
Białek Mikołaj 237
Białek Weronika 237
Bielawa Sławomira s. 96
Bielawny Jan 215
Bielerzewska Aniela 320, 326
Bielerzewski Ludwik ks. 215, 308, 337
Bielerzewski Walenty 320
Bielicka Hanka 312
Bień 233
Blachnicki Franciszek ks. 171, 404
Blümel Wiktor 385
Błaszak Tomasz 158
Błaszkwicz 368
Błaszkwicz Małgorzata 199
Błażej Stanisława Zyta 198
Błażejowski Feliks 187
Błażejowski Stanisław 187
Bobkowski Stefan 215
Boczoń 10
Boczoń Karolina 188
Boczoń Ludwik 188, 290, 307
Boczoń Tadeusz 188
Boczoń Władysław 215
Bogusławska Bolesława 188
Bogusławska Franciszka 182
Bogusławska Joanna 188

Bogusławska Stanisława 188
 Bogusławski 188
 Bojanowski Edmund 92, 100, 101, 143, 171, 173, 416
 Bomba Władysław 432
 Borda 291
 Borda Helena 186
 Borda Jadwiga 186
 Borda Jan 187
 Borda Kazimierz 187
 Borda Stanisław 187
 Borden 290, 291
 Borowicz Stanisława zd. Melinger 425, 426
 Borowski Andrzej 383
 Bratny Roman 315
 Brenzc Joanna 364
 Brodzinski Jan 184
 Brodzińska Władysława 184
 Brodziński Józef 215
 Broecker 385
 Broniasz Kazimierz 215
 Bross Stanisław ks. 106
 Brudzińska Apolonia 189
 Bryk Antoni 262, 263
 Bryl Damian ks. 155, 199, 202
 Bryłowska Maria 256
 Bryłowski Hipolit 256
 Brzóska Bronisław 182
 Brzóska Nikodem 182
 Brzózzy Zbigniew o. 411
 Budniak Leonilla s. 96
 Budnicki 225
 Budzyński Łukasz 175
 Bukowska Anna 185
 Bukowski Florian 184, 215
 Bukowski Stanisław 185
 Burek Alojzy 366
 Burek K. 278
 Burzyński Antoni 215
 Burzyński Edmund 215
 Busse Teodor 246
 Buszkiewicz Anna 185
 Butka Andrzej 237
 Butka Danuta 244
 Butka Eugenia 240
 Butka Józefa zd. Krawczak 237
 Butka Roman 237
 Butka Romana 244
 Butka Stanisław 238, 240, 244, 245
 Butka Władysława zd. Pracz 238, 240
 Bczyk Ludwik 187
 Bystrowska Julia 189
 Bzdziel Czesław 189
 Bzowska Barbara 365

C

Całkówna-Śliwińska Halina 298
 Cebula Demetria s. 104, 108
 Cecylia s. 125

Cegiołka Wiktor 24
 Cegła Bernard ks. 148, 167
 Celka St. 278
 Chałupka 278
 Chłapowski Dezydery 416
 Chmielecki Antoni 185
 Cholewa Franciszek 215
 Christopk Franciszek 215
 Chudzicka Helena 186
 Chudzicka Irena 364
 Chudzicka Pelagia 364
 Chudzicka Stanisława 364
 Chudzicki Jan 182
 Chudzińska Maria 364
 Chudzińska Stefania 184
 Chudziński Stefan 184
 Chwaliszewski Franciszek 215
 Chwiłka Halina s. 411
 Chwiłka Maria s. 411
 Chwiłka Zofia s. 411
 Chyla Fabiana s. 96
 Chyrek Adam 113, 118
 Cichocka Zofia 185
 Cieciejewski 255
 Cielejewski Hieronim 215
 Ciesielczyk Jan 215
 Ciesielczyk Leokadia 188
 Ciesielski Józef 97
 Cieszkowski August 28, 174
 Cieszyński Franciszek 215
 Cieślak Kazimierz 187
 Cieślik Marian 215
 Cieśliński Józef 100
 Cofta Szczepan 143
 Coolidge Calvin 178, 194, 453
 Criscuolo Vincenzo o. 208
 Cromwell 190
 Cudera Adam 245
 Cudera Aleksander 250, 256
 Cudera Andrzej 245
 Cudera Czesław 246, 249, 251
 Cudera Dorota zd. Mika 245
 Cudera Florentyna 309
 Cudera Florentyna zd. Mańczak 246, 249, 307, 311, 317
 Cudera Halina zd. Szczecińska 249
 Cudera Helena 248, 249, 255
 Cudera Jan 245
 Cudera Jan sr 245, 247, 249, 250, 251
 Cudera Jerzy 250
 Cudera Józef 246, 249, 309, 310, 311
 Cudera Kazimiera Dorota 246
 Cudera Leokadia 246
 Cudera Leszek 250, 256
 Cudera Maria 246
 Cudera Mateusz 245
 Cudera Michał 246
 Cudera Petronela zd. Piotrowska 245
 Cudera Stanisława zd. Dajerling 246, 255
 Cudera Stefan 215, 246, 248

Cudera Wiesława 310
 Cudera Wincenty 246, 248
 Cybulska Joanna 188
 Czajka Agnieszka 183
 Czajka Bernard ks. 98, 111, 112, 117
 Czajka Stanisław 215
 Czarnecki Antoni 184
 Czarnecki Stefan ks. 411
 Czechowska Celina s. 136
 Czeczot Andrzej 310
 Czekala Zbigniew 396, 397, 398, 399
 Czerniak Andrzej ks. 411
 Czujek Marcin ks. 200

D

Dagmara s. 158
 Daille 227, 228
 Dajerling Jan 246
 Dajerling Maria zd. Anioła 246
 Dalbor Edmund ks. 93
 Dankowska Stanisława 416
 Dauer 291
 Dauer Andrzej 185
 Dauer Tadeusz 187
 Dauer Wacław 184
 Dąbrowski L. 278
 Dąbrowski Paweł 403
 Dąbrowski Paweł ks. 402, 404
 Dega Wiktor 296
 Degórski F. 182, 184, 186, 188
 Dehmel Bronisław 185
 Dehmel Hieronim 215
 Demarczyk Ewa 312
 Dembiński Antoni 215
 Dengler Julian 215
 Denizot August 222
 Dersch Heinrich 334
 Deska Irena 186
 Dmowski Roman 247, 252
 Dobieżyńska Agnieszka 184, 343
 Dobieżyńska Pelagia 184
 Dobieżyńska Rozalia 185
 Dobrosława s. 111, 123
 Dobrzański 337
 Dobski Roman 215
 Dobysz Jan 215
 Domański Stanisław 296, 297
 Domek Bolesław 215, 289
 Dominski Władysław 185
 Dondajewska Bernadeta zd. Kozłowska 288
 Dondajewska Martyna 288
 Dondajewski Marcin 288
 Doroszewski Wincenty 215
 Doruch 296
 Drajerczak Czesław 215
 Drajerczak Marian 198, 338
 Drapikowski Mariusz 154, 162
 Drązek Dariusz o. 152
 Drwęski Jarogniew 344

Drzymała 233
 Dudzianka Filomena s. 105, 108
 Dudziński Andrzej 310
 Dukala Jan 432
 Duszcak W. 278
 Duszyńska Katarzyna 427
 Duszyńska Maria 427
 Duszyńska Marianna zd. Melinger 425, 426, 427
 Duszyński Adam 215, 427
 Duszyński Jan 185
 Duszyński Michał 425
 Dutka Barbara zd. Bączyk 379
 Dutka Maria 182
 Dutka Wojciech 379
 Dwornik Franciszek 256
 Dwornik Jacek 256
 Dwornik Jan 256
 Dwornik Maria zd. Skórzewska 256
 Dwornik Wiktoria zd. Bryłowska 256, 257
 Dymek Walenty ks. 104, 106, 299, 337
 Dymkowska Ludwika 292, 298
 Dyzmanska Joanna 189
 Dzidek Leon 189
 Dzidek Stanisław 189
 Dzidowski Jerzy 158
 Dzierzbicki 291
 Dzierżak Adolfina 432
 Dziurła Jan 215

E

Eibisch Eugeniusz 309
 Eisenhower Dwight 194
 Ekwińska Katarzyna 175
 Elmanowicz Marta 188
 Elżbieta Węgierska 413
 Elżbieta z Turynii 413
 Englert Jan 314
 Etter Tadeusz ks. 118

F

Fabisz Walentyna 188
 Fahrenholz Franciszek 215
 Fantou Teresa 429
 Fąka Marian ks. 126, 140, 143, 147, 149, 151, 176
 Federowicz Bartosz 159
 Federowicz Bartosz ks. 411
 Fediukow Iwan 319
 Fenger 391
 Fibiger Zygmunt 297
 Fiebach Ignacy 215
 Fiedler Arkady 356, 358, 360
 Fiedler Beata 356
 Fiedler Franciszek 360
 Fiedler Krystyna zd. Skrzypczak 356, 357, 358, 359
 Fiedler Marek 356, 357, 358, 359
 Fiedler Maria 356
 Fiedler Radosław 2, 357, 358, 359
 Fiejdasz Lidia 195, 212

Figaniak Stanisława 185
 Figaniak Władysława 185
 Fijewski Tadeusz 312, 315
 Filipiak Kazimierz 215
 Flagmańska Aleksandra 396
 Flisak Jerzy 310
 Flis Józef 215
 Florczak Marcin 215
 Florysiak Franciszek 215
 Fontaine Maria Magdalena 429
 Fortuniak Zdzisław ks. 147, 150, 151, 154, 155,
 165, 166, 198, 199, 202
 Franek Dorota 158, 404
 Franklin Benjamin 193
 Frankowska Antonina 185
 Frankowska Maria 184
 Frąckowiak 262
 Frąckowiak Marian 215
 Fröbel Friedrich Wilhelm 421
 Fryc Zofia s. 147

G

Gabler 240
 Gabler Benon 424
 Gabler Czesław 419
 Gabler Edward 419, 424
 Gabler Gertruda 424
 Gabler Grzegorz 28, 422
 Gabler Hieronim 419
 Gabler Irena 424
 Gabler Irena zd. Strenk 29
 Gabler Jan 419
 Gabler Kazimierz 424
 Gabler Leon 419, 420
 Gabler Maciej 28
 Gabler Magdalena zd. Chwirot 419, 420
 Gabler Marek 29, 419, 422, 423
 Gabler Michał 419
 Gabler Pelagia 424
 Gabler Wacław 419
 Gabler Władysław 419
 Gabler Władysława s. 29, 410, 411, 419, 424
 Gajdziel Józef 339
 Gajdzinska Władysława 186
 Gajdzińska 291
 Gajewski Kazimierz 215
 Galant Dariusz o. 98, 151, 153
 Galikowski Alojzy 215
 Gałczyński Konstanty Ildefons 310
 Gałka Józefa 186
 Gałka Leon 187
 Gałka Roman 187
 Garstecka Marianna zd. Duszyńska 432
 Garstecki Bogdan 432
 Garstecki Wincenty 432
 Garstka Piotr 155, 156, 157
 Gawalek Roman 189
 Gawelski Hieronim 175

Gądecki Stanisław ks. 149, 151, 155, 156, 157,
 159, 161, 198, 199, 201, 202, 204, 205
 Geppert Ostiana s. 154
 Gérard Joanna s. 429
 Gertruda z Meran 413
 Geselle Franciszek 215
 Gierczak Andrzej ks. 159
 Gierczyk Władysław 215
 Gierszewski Jan 215
 Gierycz Paweł 236
 Gierzewski Józef 215
 Gintrowicz Julian 28
 Gintrowicz Katarzyna zd. Jachowska 28
 Głapiak Jan ks. 143, 152, 159, 170
 Glempl Józef ks. 135, 140
 Gliński Piotr 18
 Gładysz Bronisław ks. 101
 Gładysz Stanisław Kostka ks. 420
 Godawa Dariusz o. 411
 Gogłuska Czesław 257
 Gogłuska Marcin 257
 Gogłuska Marta zd. Sutryk 257
 Gogłuska Zofia 257
 Golak Czesław 411
 Golak Stanisław 215
 Gollnisch Antoni 187
 Golniesz Antoni 215
 Gołas Wiesław 312
 Göring 310
 Goryniak 188
 Goryniak Stanisław 189
 Gorzanek Ludwika 187
 Gorzanek Maryanna zd. Grabowska 42
 Gorzanek Wacław 42
 Gosiniak Ig. 278
 Gotowiec Katarzyna 182
 Gottfrydziak Anna 185
 Gottfrydziak Mieczysław 184
 Góra Jan o. 153
 Górka Maria 184
 Górka Piotr 185
 Górniaczyk Regina 400, 401
 Górniak Michała s. 130
 Górowiec Katarzyna 404
 Górska Pelagia zd. Anioła 220, 413
 Grabia Marian 185
 Grabia Stanisława 185
 Grabowska Urszula 304
 Grabowski Bolesław 304
 Grabowski Marian 304
 Graczyk Teodor 189
 Grechuta Marek 312
 Grembowicz Maria 186
 Gremplewska 188
 Grocholewski Zenon ks. 135, 143, 145, 146, 147,
 150, 166, 167
 Gromadzińska Anna zd. Anioła 220, 414
 Grycuk Adrian 393
 Grycza Franciszek 184
 Gryczka Franciszek 185

Gryczka Julia 184
 Grzegorzcyk Brygida s. 104
 Grzelczak Joanna zd. Tritt 365, 369
 Grzesiuk Józef 215
 Grześkowiak Alicja 339, 342
 Grześkowiak Alicja zd. Moller 320, 325, 326, 327
 Grześkowiak Dawid ks. 411
 Grześkowiak Zenon 385
 Grzonka Czesław ks. 97
 Gucia Ignacy 215
 Guderian Heinz 273
 Gulcz Joanna s. 139, 140, 142
 Gumny Henryk 215
 Gusł Stefan 216
 Gutowski Marian 216

H

Haase Anna 189
 Hajdasz Ignacy 216
 Halaszka Ludwika 302
 Hauza Pelagia 185
 Hawrylak Benedykt zd. Gabler 423
 Hawrylak Leszek 423
 Hejmowska Zofia s. Ubalda 152
 Hejnowski Jan 262
 Henryk II 190
 Hernes Cecylia s. 411, 433
 Hernes Kazimierz 216
 Hildebrandt Józef 258, 263, 265
 Hildebrandt Leon 189, 258, 265
 Hildebrandt Mieczysława 265
 Hildebrandt Stefan 258, 345, 347
 Hildebrandt Urszula 258, 265
 Hildebrandt Wiktoria zd. Boinska 258
 Hildebrandt Władysław 258, 265
 Hildebrandt Zofia zd. Kauh 258, 265
 Hirnaim 238
 Hlond August ks. 196, 210, 299, 336
 Hoffmann Julita s. 120, 150
 Hofman Wlastimil 340
 Hojan Kazimierz 280
 Hojnacki Ignacy 183
 Hołoubek Gustaw 312, 315
 Hołodyńska Alina 269
 Hołodyńska Barbara 266, 267
 Hołodyńska Bronisława 266
 Hołodyńska Irena 266
 Hołodyńska Janina 266
 Hołodyńska Ludwika 266
 Hołodyńska Pelagia 266
 Hołodyńska Stanisława 269, 270, 274, 275
 Hołodyńska Zofia zd. Kościuszko 266, 271
 Hołodyński Edmund 265, 267, 268, 269, 280
 Hołodyński Edmund Stanisław 266
 Hołodyński Franciszek 265, 266, 271, 274
 Hołodyński Mieczysław 265, 266, 267, 268, 274, 281
 Hołodyński Stanisław 277, 278
 Hołodyński Stanisław Włodzimierz 269

Hołodyński Stefan 265
 Hołodyński Włodzimierz 278
 Honester s. 158
 Hoppe 197

I

Igła Konradyna s. 119
 Izydorski Piotr 175

J

Jabłoński Karol 433
 Jahuz Helmut 333
 Jakub II 190
 Jakubowicz Henryk 143
 Jakubowska Fortunata s. 130
 Jakubowska Natanaela s. 141, 142
 Jakubowski Jan 216
 Janecki Bronisław 216
 Jankok Zofia 187
 Jankowiak Jadwiga 187
 Jankowiak Julianna zd. Puchan 305
 Jankowiak Maria 189
 Jankowiak Stefan 305
 Jankowiak Zbigniew 44
 Jankowska Anna 255
 Jankowska Nulla s. 96, 105
 Jankowska Stefania 236
 Jankowski Jan 259
 Jankowski Stanisław 216
 Janosik Kazimiera 188
 Janowski Marian 216
 Jan Paweł I 118, 122
 Jan Paweł II 125, 133, 210, 412
 Jan z Dukli 432, 433
 Jaroszewicz Piotr 315
 Jaruszkiewicz Ryszard 198, 212, 263, 265, 383
 Jasik Jan 216, 289
 Jasinski Alojzy 185
 Jasińska Leokadia 185
 Jasińska Maria 184
 Jasiński Alojzy 216
 Jaskólska Janina s. 96
 Jaśkiewicz Antonina 185
 Jazdończyk Kazimiera 186
 Jeckel Eugenia zd. Hołodyńska 269, 270, 271, 274, 275, 278, 280, 281
 Jedrzejczak Jan 216
 Jedwabski Franciszek ks. 110, 111, 112, 113, 299
 Jelcyn Borys 395
 Jeromasowa Tamara s. 166
 Jerzak Antoni 216
 Jeszewski Władysław 183
 Jezierna Zofia 189
 Jezierski Jan 216
 Jęcz Nikodem 185
 Jędraszewski Marek ks. 142, 148, 149, 151, 341, 342
 Jędrusik Kalina 312
 Jędrzejczak Jan 185

Jędrzejczak Stanisława 185
 Jędrzejek Czesław 233
 Jędrzejek Krzysztof 222, 234
 Jęś Marta 182
 Joachimowski Jan ks. 98
 Joanna s. 136
 Jonikas Mieczysław 260
 Józefowska Irena 303
 Jura Józef o. 143
 Jurga Bolesław ks. 411

K

Kaczmarek 308
 Kaczmarek Antoni 216
 Kaczmarek Br. 291
 Kaczmarek Franciszek 281
 Kaczmarek Iwona 175
 Kaczmarek Jadwiga 186, 281, 282
 Kaczmarek Jadwiga zd. Jaśkiewicz 281
 Kaczmarek Jan 216, 281
 Kaczmarek Karol 308, 310
 Kaczmarek Leon 216
 Kaczmarek M. 183
 Kaczmarek Maria 182, 339
 Kaczmarek Michał 264
 Kaczmarek Nikodem 339
 Kaczmarek Pelagia 182
 Kaczmarek Salomea s. 96, 102
 Kaczmarek Wincenty 183
 Kaczmarek Władysław 189, 216, 339
 Kaczorowski Ryszard 400
 Kaczyński Lech 382, 400
 Kaja Leon ks. 93
 Kalasancjusz Józef ks. 400
 Kałużna Rozalia 185
 Kałużny Stanisław 185
 Kamińska Nazaria s. 166
 Kamiński 238
 Kandula Henryk 183
 Kandula Zofia 182
 Kaniewska Maria 365
 Kanty-Witowski Jan 224
 Kapelański Kazimierz 216
 Kapelański Marek ks. 411
 Kaptur Gracjan 188
 Kaptur Roman 189
 Karalus Jerzy 351
 Karasiński Ksawery 216
 Karaś Mariola s. 147
 Karwat Janusz 2, 24, 155, 171, 176, 219, 304, 388, 405, 406, 413, 425
 Karwatka Edward ks. 96, 97, 98, 453
 Kasperek Stefan 182
 Kasprzak Elżbieta 200
 Kasprzak Kazimierz 216
 Kasprzycki Józef 304
 Kaszarek Joanna 188
 Kasztelan Edmund 216
 Kasztelan Ludwik 185

Kasztelan Marian 185
 Kasztelan Rozalia 188
 Kasztelan Stanisław 185
 Kaszub 188
 Kaszubowski Ignacy 389
 Kazimierz Wielki 393
 Kaźmierczak Antoni 282
 Kaźmierczak Antonina 183
 Kaźmierczak Antonina zd. Ratajczak 282
 Kaźmierczak Mariola 196, 212
 Kaźmierczak Stefan 182, 282
 Kaźmierska Cecylia 184
 Kąkolewska Wanda s. 102, 103
 Keitel 310
 Kennemann Hermann 430
 Kęcel Marian 158
 Kęsicki Stanisław 188
 Kęskicka Zofia 189
 Kielich Kazimierz 259, 260
 Kielbasińska Marta 188
 Kierojczyk Józef 216
 Kisiel Rafała s. 134, 151, 152, 157, 162, 165, 166
 Kleczewska Magdalena 175
 Kleczyński Bohdan 259, 260
 Klemczak Prakseda zd. Melinger 425, 426
 Klemczak Stanisław 425
 Kliczka Gertruda 186
 Kliczke Wilhelm 187
 Kliks Aleksandra zd. Tritt 367
 Klimas Roman 163
 Klitschke 291
 Kluza Renata s. 139
 Kmiecik Józef 216
 Kmiec Wawrzyn 216
 Kobuszewski Jan 312, 314
 Kociakówna 255
 Kociemski Zygmunt 216
 Kodur Grzegorz 156, 160, 161
 Kokocińska Cecylia zd. Wilczyńska 263, 265
 Kokocińska Janina 263
 Kokocińska Marianna zd. Stawska 265
 Kokocińska Władysława 265
 Kokociński Andrzej 263, 265
 Kokociński Bolesław 265
 Kokociński Bronisław 263
 Kokociński Stanisław 265
 Kokociński Tadeusz 265
 Kokotkiewicz Adam 216
 Kolańska Grażyna zd. Lewandowicz 302
 Kolecki Kamil 396
 Kołodziej Bernard ks. 200
 Kołodziejczak Salomea 329
 Kominek Bolesław ks. 114, 116, 174
 Komischke Romuald 44, 94, 95, 385
 Konieczna Grażyna 157, 158
 Konieczni 147
 Konieczny Edmund 216
 Konieczny Jan 296
 Konieczny Marian 216
 Konieczny Stanisław 216

Kopińska Marietta s. 136, 138
 Koralewski Edmund 187
 Koralewski Grzegorz ks. 98, 148, 150
 Korcz Franciszka 186
 Korcz Helena 186
 Korcz J. 278
 Kordus Helena zd. Pacholska 351
 Korkozowicz 241
 Kornacka Manfreda s. 126, 129, 133, 134, 136, 139, 141
 Kosmacz Anna s. 130
 Kosmowska-Kowalska Anna 221
 Kosowski Marian 262
 Kossak-Szczucka Zofia 165
 Kostrzewa Kazimierz 216
 Kościuszko Tadeusz 178, 180, 190, 191, 192, 194, 266, 271
 Kotula Stanisław 216
 Kowalczyk Franciszek ks. 98
 Kowalczyk Józef ks. 136, 138
 Kowalczyk Marcin 216
 Kowalczyk Marta s. 411
 Kowalska Bogdana s. 96
 Kowalski Dariusz 155, 161
 Kowalski Eugeniusz 250
 Kowalski Hubert 155, 160
 Kozłowska Alicja 288
 Kozłowska Antonina 284, 285
 Kozłowska Antonina zd. Małyszczak 287, 288
 Kozłowska Bernadeta 288
 Kozłowska Franciszka 282, 288
 Kozłowska Franciszka zd. Małyшек 282, 284
 Kozłowska Helena 182
 Kozłowska Jadwiga 283
 Kozłowska Józefa 283
 Kozłowska Katarzyna 426
 Kozłowska Marianna zd. Marszałek 377
 Kozłowska Michalina 426
 Kozłowska Wanda zd. Gancarczyk 288
 Kozłowski 216
 Kozłowski Antoni 216, 282
 Kozłowski Bernard 288
 Kozłowski Czesław 283
 Kozłowski Idzi 216, 248
 Kozłowski Ignacy 283
 Kozłowski Jan 183, 283, 285
 Kozłowski Józef 183, 282
 Kozłowski Paweł 282, 283, 284
 Kozłowski Stanisław 283
 Kozłowski Stefan 283
 Kozłowski Szymon 426
 Kozłowski Wojciech 282, 284
 Kozubska Narcyza s. 130
 Kózka Edmunda s. 141, 142
 Krajewska Maria 182
 Krause Augustyn 288
 Krause Bogusław 216
 Krause Feliks 288
 Krause Franciszek 216
 Krause Leon 216
 Krause Władysława zd. Gaz 288
 Krauza Franciszka 188
 Krauze Kazimiera 184, 189
 Krauze Leon 189
 Krawczyńscy 197
 Krawczyński Aleks 187
 Krawczyński Maksymilian 344
 Krenz Zofia 183
 Kriwoszein Siemion 274
 Król Gracjan 289
 Król Janusz 290, 291
 Król Marta 293
 Król Renate 292
 Król Wincenty 289
 Krüger Dorota 220
 Krüger Krzysztof 220
 Krupa 296
 Krupka Franciszek 216
 Krwawicz Władysława 303
 Kryg Czesław 216
 Kryza Wojciech ks. 170
 Krzemińska Romualda s. 126
 Krzeszkiewicz Józef 216
 Krzywosz Władysław 216
 Krzyżagórski Alojzy 376
 Krzyżanowski 347
 Krzyżańska Stanisława 379, 381, 383
 Krzyżańska Stanisława zd. Marszałek 377
 Krzyżańska Wanda 381
 Krzyżański Antoni 216
 Krzyżański Mirosław 236
 Krzyżostaniak Paweł 158, 175
 Kubacka Aleksandra 382
 Kubacka Elżbieta 379
 Kubacka Wanda 379, 382, 383, 398, 402, 403
 Kubacki Eugeniusz 379, 382, 398
 Kubacki Jarosław 382
 Kubala Franciszek 249
 Kubala Mirosława 249, 250
 Kubala Weronika zd. Cudera 246, 249, 250
 Kubiak Antoni 185
 Kubiak Józef 280
 Kubiak Leon 182
 Kubiak Maciej 216
 Kubiak Stefan 184
 Kubiak Urszula s. 130, 144
 Kubicki Roman ks. 167, 396
 Kublik Walenty ks. 141
 Kucharska Zofia s. 166
 Kujawa A. 291
 Kujawa Aniela s. 102, 103
 Kujawa Franciszka 189
 Kujawa Jadwiga 188
 Kujawa Joanna 186
 Kujawa Stanisława 182
 Kulczycki Józef 216
 Kulowski Józef 216
 Kupczyk Maksymilian 187
 Kupczyk Zygfryd 187
 Kurkowiak Ignacy 216

Kurkowiak Stanisława zd. Anioła 219, 413
 Kurowska 291
 Kuryłło 308
 Kuryłło Adam 308
 Kuryłło Emma 313
 Kuryłło Ewa 308, 309, 310, 311, 313
 Kuryłło Hanna 308, 309, 310, 311, 313
 Kuryłło Jan 308, 309, 313
 Kuryłło Maria 308, 310, 313
 Kusiak Agnieszka zd. Bromowicz 236
 Kusiak Aleksandra zd. Anioła 235
 Kusiak Andrzej 235, 236
 Kusiak Franciszek 236
 Kusiak Joanna 236
 Kusiak Paweł 235, 236
 Kusik Władysława 185
 Kustosz Jan 189, 216
 Kuśmia Edward 216

L

Labiak Stanisław 189
 Labiak Władysław 189
 Labrzycka Anna 186
 Labrzycka Józefa 186
 Labrzycka Magdalena 187
 Lanckoroński Karol hr. 433
 Lanel Maria Franciszka 429
 Lange Włodzimierz ks. 411
 Langner Violetta 396
 Lang Tadeusz 262, 263
 Lec Stanisław Jerzy 310
 Lemke 364
 Lemke Marian 185
 Lemke Prakseda 184
 Lenga Jan ks. 142
 Lengnit Herbert 334
 Lengren Zbigniew 311
 Leonarczyk Józef 182
 Leonard o. 111
 Leonard Wanda 189
 Lesińska Katarzyna zd. Przepióra 293
 Lesiński Czesław 293
 Lesiński Piotr 293
 Leszyk Franciszek 216
 Leśniak Bernard 189
 Leśniak Ryszard 189
 Lewandowicz Alojzy 293
 Lewandowicz Feliks 294
 Lewandowicz Florian 294
 Lewandowicz Grażyna 295
 Lewandowicz Irena zd. Lipska 294, 299, 302, 303, 304
 Lewandowicz Leokadia 293
 Lewandowicz Maria 295, 302, 304
 Lewandowicz Marianna 293
 Lewandowicz Marianna zd. Murawska 293
 Lewandowicz Marta 293
 Lewandowicz Nikodem 294
 Lewandowicz Roman 2, 293, 296

Lewandowicz Roman sr 293
 Lewandowska Janina zd. Dowbor-Muśnicka 348
 Lewandowska Sława s. 142
 Lewandowski Marian ks. 135
 Lewin-Epstein E. 319
 Liczbińska Agata s. 104, 107, 108
 Lila s. 141
 Lilpop Stanisław 224
 Linkiewicz Henryk 189
 Linkiewicz Sebastian 22, 146, 147
 Lipiak Marian 216
 Lipiak Władysław 182
 Lipiński Eryk 310
 Lipska Melania 294, 295, 300, 302, 303
 Lisiecka 364
 Lisiecki Edmund 216
 Lisiewicz Leon ks. 128, 129
 Liskowska Laura 156
 Litka Alfons 216
 Loewenstein Leon 224
 Luberski Stanisław 186
 Lubik Bernard 216
 Lulka Józef 216
 Lutczyn Edward 311
 Lutosława s. 123

Ł

Łajdyk 239
 Łakoma Pelagia 188
 Łakoma Stani 188
 Łakomy Antoni 216
 Łakomy Beata 175
 Ławniczak Franciszek 305
 Ławniczak Helena 305
 Ławniczak Józef 305
 Ławniczak Stanisław 216
 Ławniczak Wanda s. 411
 Łączkowiak Gertruda 188
 Łączkowiak Maria 361
 Łączkowiak Marian 189, 365
 Łączkowiak Marianna zd. Tritt 365
 Łączkowiak Stanisław 365
 Łączkowiak Tadeusz 189
 Łączkowiak Waclaw 189, 216
 Łucki Jan 262
 Łuczak A. 188
 Łuczak Ignacy 189
 Łuczak Jan 216
 Łuczak Maria 188
 Łuczak Norbert 396
 Łuczak Stanisław 216
 Łuczak Walenty 189
 Łukaszewicz Albert 306
 Łukaszewicz Anna Małgorzata zd. Jankowiak 305
 Łukaszewicz Helena zd. Gluma 306
 Łukaszewicz Józef 305
 Łukaszewicz Michalina zd. Poprawka 305
 Łukaszewicz Stefan 185, 305

Łukaszewicz Wanda 306
Łukaszewicz Wawrzyn 305
Łukaszewski Leon 184
Łukowiak Irena s. 96
Łyczyński Walenty 216
Łysakowska Dorota 395

M

Machalska Małgorzata 157, 158, 400, 401
Machalski Jędrzej ks. 411
Machejek Michał ks. 126
Machinek Marian o. 409
Machowiak Stanisław 216
Maciejewski Andrzej 185
Maciejewski Władysław 216
Maciółka Marian ks. 411
Maciółka Michał ks. 411
Maćkowiak Tomiła s. 142
Magowski Krzysztof 44
Mai Magdalena 335
Mai Marianna 335
Majchrzak Anastazja s. 107
Majchrzak Genowefa 304
Majchrzak Józef ks. 167, 400, 401
Majda Gertruda 188
Majda Wincenty 189
Majewski Edmund 189
Majka Edward ks. 148
Maj Maria 187
Majorek Juliana s. 96
Makuszyński Kornel 365
Malcher Agnieszka s. 96
Malepszak Juliusz 2, 9
Malepszak Stanisław 2, 8, 24, 174, 176, 181, 190,
191, 194, 198, 212, 223, 292, 305, 327,
342, 379, 383, 410
Malinowska Ewa 376
Malinowska Jadwiga 402
Malinowska Jadwiga zd. Marszałek 376, 377,
378, 379, 380, 381, 382
Malinowska Józefa zd. Sawicka 376
Malinowski Adam 375, 397, 398, 400, 402, 403,
404, 405
Malinowski Dominik 376
Malinowski Jan 376
Malińska 309
Malińska Stanisława 309
Małecka Bolesława 189
Małecki Antoni 216
Małecki Bolesław 189
Małecki Józef 189
Małecki Marcin 189
Małgorzata Kubińska 426
Małyszczak Antonina 287
Małyszczak Władysław 287
Małyszka Józef 216
Mania Irena 283
Mania Marianna zd. Kozłowska 283
Mankiewicz 291

Mankiewicz Maria 426
Mankus Franciszek 217
Mansfel Dorota 150
Mańczak Józef 187
Mańczak 291
Mańczak Bożena 308
Mańczak Edmund 187, 246, 307, 313
Mańczak Florentyna 246, 307
Mańczak Hanna 308
Mańczak Maciej 307, 308, 309
Mańczak Regina 307, 308, 309
Mańczak Stanisław 217
Mańczak Stanisława 307, 308, 309
Mańczak Władysława 308, 309
Mańczak Władysława zd. Malińska 307
Marcich Jan 217
Marciniak 125
Marciniak Antoni 217
Marcinkowska Katarzyna 305
Marcinkowski Andrzej 198
Marcinkowski Antoni 374, 375, 397, 400, 404,
405
Marcinkowski Henryk 198
Marcinkowski Leon 217
Marek Rafał 158
Mari Arturo 137
Maria s. 158
Markiewicz 96
Markiewicz Agnieszka zd. Melinger 428
Markiewicz Franciszek 428
Marshall John 193
Marszałek Adam 377, 378
Marszałek Bogumiła 379, 381
Marszałek Bogumiła zd. Ofierzyńska 377
Marszałek Leon 377, 378
Marszałkiewicz Mariusz 162
Matalewski Feliks 217
Matecki Adam 184
Matecki Marian 217
Matuszak Henryk 217
Matuszczak 291
Matuszczak Łucja 186
Matysiak Joanna 182
Matysiak Mieczysław ks. 24
Mayer Stefan 217
May Mania 364
Mazana Cyryla s. 96
Mazepa Karolina 292
Mączyński Franciszek ks. 133
Mądrawska Norberta s. 96, 142
Melinger Andrzej 255, 425, 426, 427
Melinger Ewa 427
Melinger Franciszek 425, 426
Melinger Józef 425, 426
Melinger Katarzyna zd. Kozłowska 425
Melinger Maria zd. Schmidt 425, 427
Melinger Stanisława 427
Melinger Szczepan 425, 426
Melinger Teofil 425, 426, 427
Melinger Teofil (jr) 426

Melinger Teofil jr 425
 Melinger Weronika 410, 425, 428, 430, 432, 433
 Melinger Weronika s. 29, 411, 426
 Meller Bolesław 187
 Meller Franciszka 182
 Meller Helena 187
 Mendelska Anna zd. Pietrowska 352
 Mendelski Jan 352
 Mensfel Dorota 150
 Merkert Maria 413
 Merkert Matylda 413
 Mewes Erwin 95
 Meyka Waldemar o. 98, 166, 167
 Mędlewski Nikodem Edwin ks. 104
 Miankowska Waleria zd. Skrzypczak 358
 Michalak 313
 Michalak Czesław 217
 Michalak Edmund 183
 Michalak Leokadia zd. Gabler 419
 Michalak Maria 182
 Michalak Monika 189
 Michalak Salomea 189
 Michalczyk 291
 Michalczyk Edmund 187
 Michalski Edward 184
 Michałek 290, 291
 Michałek Berchmansa s. 96
 Michałowicz Ludwik 217
 Michna Agnieszka 432
 Mich Stanisław 184
 Mich Władysława 185
 Mielcarek Edward 217
 Mielcarek Józef 183
 Mieliński Roman ks. 98
 Mierzwa Konsolata s. 130
 Mikołajczak 391
 Mikołajczak Mateusz 399, 405, 407
 Mikulla Artur 319
 Milanowska Helena zd. Cudera 246, 250
 Milcarek Maria 182
 Mirska Emilia 100
 Misiak Wiktoria 432
 Misiorny Hipolit 217
 Misztal Henryk 207, 212
 Mitzner Zbigniew 310
 Mizerka Bolesław 221, 415
 Mizerka Jakub 221, 415
 Mizerka Józefa zd. Anioła 219, 221, 413, 415
 Mizerka Stanisława 255
 Mleczek Andrzej 311
 Młotowska Zofia 184
 Mniszek Władysław 183
 Mockiewicz Bolesława 186
 Modrzejewska Helena 430
 Modrzejewski Andrzej 217
 Moenke Edmund 375, 398, 400, 404, 405
 Molińska Dorota 23, 44, 176
 Moliński Krzysztof 158, 197, 212, 396, 399, 404
 Moller 337, 339
 Moller Alicja 320

Moller Antoni 317
 Moller Czesław 41, 317
 Moller Czesława 317
 Moller Henryk 317
 Moller Marianna zd. Woźniak 317
 Moller Stefania zd. Bielerzewska 319, 320, 322, 323, 324, 326
 Molski Wacław 184
 Mołotow 396
 Moryson Stefan 217
 Mościcki Ignacy 101, 247
 Motyka Stanisława 432
 Mroczyński Edmund 189
 Mroczyński Feliks 188, 217
 Mroczyński Józef 189
 Mroskowiak Antoni Stanisław 217
 Mrugańska Cecylia 186
 Mrugańska Stanisława 184
 Mrugański 255
 Mrugański Franciszek 187
 Mrugański Józef 185
 Mścisz Tomasz 217
 Mucha Anna 187
 Mueller Wojciech ks. 2, 24, 197, 198, 202, 204, 211, 212, 453
 Musielak Jan ks. 411
 Musielak Stanisław 391
 Muszyński Stefan 183

N

Najdek Andrzej ks. 98, 131
 Nakowski Tadeusz 183
 Nalepa Tadeusz 224
 Namysł Ewaryst 366
 Napierała Stanisław ks. 128
 Nawrocik Jacek 151
 Nawrocik Zofia 416
 Nawrocka Bonifilia s. 96
 Nawrocki 291
 Nawrocki Alojzy 187
 Nawrocki Edmund 217
 Nawrocki Ignacy 187
 Nawrot Monika 175
 Neubauer Józef 298
 Neumann Helena zd. Olejnik 327, 329, 330
 Neumann Jerzy 327, 328, 330
 Neumann Lucyna 328, 329
 Neumann Ludwik 328, 329
 Neumann Maria zd. Zawalska 327
 Neumann Piotr o. 200
 Neumann Stanisław 327
 Neumann Tomasz 327, 328
 Niedźwiadek Wacław o. 128, 129
 Niemen Czesław 312, 314
 Niewiada Jan 330
 Niewiada Kazimiera 330
 Niewiada Marianna 333, 334
 Niewiada Marianna zd. Mai 335
 Niewiada Maria zd. Surma 330

Niewiada Stanisław 330
 Niewiada Urszula 336
 Niewiada Władysława zd. Nowak 330
 Niewiada Wojciech 335
 Niewiada Zdzisław 330
 Nitecki Walenty 217
 Nogala Jan 336
 Nogala Magdalena zd. Kuroszczyk 336
 Nogala Teodor ks. 106, 336
 Nowacka Apolonia zd. Jendrzejczak 342
 Nowacka Czesława 182
 Nowacka Halina 308
 Nowacka Jadwiga 342
 Nowacka Joanna 183
 Nowacki Franciszek 342
 Nowacki Jan 183
 Nowacki Stanisław 182
 Nowacki Sylwester 342
 Nowacki Władysław 308
 Nowaczyk Dorota 245
 Nowaczyk Grzegorz 217
 Nowak Barbara zd. Schlabs 342
 Nowak Bergman Franciszek 344
 Nowak Franciszek 188, 343
 Nowak Franciszka zd. Kostańska 344
 Nowak Helena 186
 Nowak Henryk 343
 Nowak Ignacy 342
 Nowak Jadwiga zd. Piotrowska 348, 350
 Nowak Janina 248
 Nowak Józef 189, 342, 343
 Nowak Katarzyna zd. Głowna 330
 Nowak Kazimiera 188
 Nowak Maria 343
 Nowak Mieczysław 344, 345, 348
 Nowakowska Anna 197, 212
 Nowakowski Bartosz ks. 198
 Nowakowski Kazimierz 389
 Nowak Pelagia zd. Nowakowska 343
 Nowak Roman 2, 217, 348, 350
 Nowak Ryszard 343
 Nowak Stanisław 330
 Nowak Tadeusz 188, 258, 263, 344
 Nowak Wawrzyniec 44, 196, 208, 378
 Nowak Witold 217
 Nowak Władysław 217
 Nowak Władysława 330
 Nowicka Ewa 399
 Nowicka Joanna 182
 Nowicka Maria 183, 196
 Nowicka Stefania zd. Moller 317
 Nowicki Jan 378
 Nowicki Stanisław 337
 Nyćkowiak Małgorzata 175

O

Ochniak Stanisław 217
 Ochowiak Klaudia 396
 Oder Sławomir ks. 205, 206, 207

Okulicz-Kozaryn Małgorzata 2, 308, 361, 365, 369
 Okupniak Andrzej 158, 175
 Olbrich Regina s. 2, 24, 166, 169, 171, 422
 Olbrychski Daniel 314
 Olechowski Eugeniusz 124, 135, 136, 210
 Olejnik Helena 327, 329
 Olejnik Oktawiana s. 134, 144, 147, 149
 Olsztyńska Teresa 184
 Olsztyński Jan 217
 Onderka 290, 291
 Opas Tadeusz 217
 Osiecka Efrema s. 96
 Osiecki Józef 217
 Osińska Urszula 188
 Ostrowski 290, 291
 Ostrowski Jan K. 433
 Otocky 291
 Owczarska Teodora 182

P

Pacholska Bernadeta 351
 Pacholska Genowefa zd. Sławińska 351
 Pacholska Jadwiga 351
 Pacholska Maria 351
 Pacholska Maria zd. Juszcak 351
 Pacholski Tomasz 351
 Pacierkowska Jadwiga 186
 Pacierkowski Franciszek 187
 Paciorkowska Anna 186
 Paciorkowski Józef 217
 Pade 304
 Paetz Juliusz ks. 140, 144, 145, 146, 147
 Paisert Zenona s. 96
 Pajkert 385
 Pajszczyk Rafał ks. 151
 Pakuła Bolesław 217
 Paluch Lech ks. 303
 Paluszkiewicz Konrad 217
 Papa Giovanni ks. 129
 Parobkiewicz 290, 291
 Partyka Teodata s. 162, 166
 Pasikowski Roman 217
 Pass John 192
 Patryas Stefan ks. 197
 Patulski Szczepan 217
 Pawelska Lubomira 424
 Paweł VI 111
 Pawlak Bronisław 217
 Pawlak Jan ks. 411
 Pawlak Jerzy 348
 Pawlak Sylwia s. 130
 Pawlewski Wincenty 217
 Pawlęty 364
 Pawlęty Romuald 197, 212
 Pawlęty Wanda 364
 Pawlicka Kazimiera 186
 Pawlicka Maria 433
 Pawlicka Maria s. 411

Pawlicka Maria zd. Ratajczak 221
 Pawlicki Czesław 364
 Pawlicki Józef 198, 337
 Pawlicki Stefan 221
 Pawłowski Władysław 217
 Pawłowski Wojciech 232
 Pazgrat Stanisław 217
 Peche Reinolda s. 93, 96, 97
 Peisert Zenona s. 107
 Petain 227
 Peta Tomasz ks. 155
 Piasecki Zygmunt 224
 Piątek Pelagia zd. Moller 317
 Piechocka Małgorzata 396
 Piechowiak Franciszek 217
 Piekarska Małgorzata 365
 Pieprzyk Czesław 302
 Pietruszka Janina 246
 Pietruszka Stanisława zd. Cudera 246
 Pietruszka Stefania 246
 Pietrzak 313
 Pietrzak Jan 315
 Pietrzyński Antoni 217
 Pięta Cecylia 186
 Piętka Felicja 186
 Piliński 333
 Piłat Joela s. 108
 Piłsudski Józef 99, 259, 377
 Piniewska 291
 Piotrowska Józefa 182
 Piotrowska Katarzyna zd. Firlej 245
 Piotrowska Maria 182
 Piotrowska Teresa 182
 Piotrowski Edward 183
 Piotrowski Tomasz 245
 Pisarzak Józef 376
 Plejer 310
 Plencler Stefan 189
 Plichta Olga s. 165, 166, 170
 Pliszka Grażyna s. 130
 Płaczek Borgia 93, 96
 Płatkiewicz 290
 Płatkiewicz Stefania 185
 Płocieniczak 291
 Płocieniczak Bronisław 189
 Płotkowiak Stanisław 184
 Pniewska Stanisława 186
 Podbylski Antoni 217, 289
 Podbylski Edmund 185
 Pokrywka 310
 Polak Wojciech ks. 156, 162
 Poloch Leonard ks. 112, 148
 Połka Helena 185
 Połomski Jerzy 317
 Pomykało Krystyna 233
 Ponaza Pulcheria s. 104
 Poniecka Agnieszka 432
 Popowicz Kazimiera 221, 415
 Popowicz Marianna zd. Anioła 219, 220, 221, 413, 415
 Popowicz Pelagia 221, 415
 Popowicz Stanisław 221, 415
 Popowicz Władysław 220, 221, 415
 Popowicz Władysława 221, 415
 Poprawka Agnieszka 352
 Poprawka Agnieszka zd. Mendelska 352
 Poprawka Ewa 352
 Poprawka Franciszek 183, 352
 Poprawka Helena 353
 Poprawka Józef 352
 Poprawka Marianna zd. Brajewska 352
 Poprawka Stanisław 352
 Poprawka Stefan 182, 352
 Poprawka Władysław 183
 Porążyńska Tarsylia s. 107
 Pośrednik Franciszek 353
 Pośrednik Kazimierz 353
 Pośrednik Maria zd. Walkiewicz 353
 Potrawiak Janina 424
 Potrowiak Wiktoria zd. Anioła 221
 Powidzki Mieczysław 93
 Praškiewicz Szczepan o. 207, 208, 209
 Prętka Franciszka 304
 Prisca s. 158
 Proteszczak Jan 217
 Prugar-Ketling Bronisław 226, 227, 228
 Przewoźny Adam ks. 167
 Przybylak Romuald 19
 Przybylak Stefan 187
 Przybylska Joanna 183, 186
 Przybylska Maria 188
 Przybylska Sława 315
 Przybylski Jan 183, 188
 Przybylski Kazimierz 182
 Przybylski Stanisław 187
 Przybyła Czesław 217
 Przykucki Marian ks. 118, 122, 123, 124, 146
 Przynoga Stanisław 217
 Przywecki Jan 217
 Ptak Józefa 182
 Pujanek Czesława 383
 Pujanek Henryk 383
 Pujanek Jadwiga zd. Scheller 383
 Pujanek Józef 383
 Pujanek Maria 383
 Pujanek Maria zd. Sierzchulska 383
 Pujanek Stanisław 383, 384
 Pujanek Stefan 384
 Pujanek Walenty 383
 Pujanek Wincenty 375, 383, 404, 405, 406, 407
 Pujanek Zofia 383
 Puk Kazimiera 182
 Puk Stanisława 182
 Pułaski Kazimierz 178, 180, 190, 191, 192, 194
 Purol Feliks 217
 Pytel Jan Kanty ks. 211, 212

R

Radomska Bolesława s. 105, 107
Radzikowska Zenobia s. 96
Rak Tomasz ks. 98, 133, 138, 142, 143, 148
Ranke Leon Władysław 217
Rataj Bronisława 184
Ratajczak 240, 291
Ratajczak Adam 183
Ratajczak Anna 182
Ratajczak Edmund 183
Ratajczak Edward 187
Ratajczak Marian 183
Ratajczak Nikodem 42, 43
Ratajczak Stanisław ks. 104, 106
Ratajczak W. 291
Ratajczak Wanda 186
Ratajczak Wincenty 43
Ratajski Michał 303
Rauschkówna Maria 184
Rau Wilhelm 224
Reck Genezja s. 105
Remlein Andrzej 342
Renata s. 136
Renglewski 225
Resterny Bolesław 28, 419
Resterny Kazimiera 424
Resterny Kazimiera zd. Gabler 28, 419
Resterny Ryszard 424
Resterny Zbigniew 28
Reszelski Franciszek 338
Rezler Marek 451, 452
Rękas Michał ks. 196
Ribbentrop 396
Robiński 290, 291
Rodowicz Maryla 312, 315
Rogacka Janina 236
Rogacka Janina zd. Anioła 222
Rogacki Czesław 217
Rogasik Anna zd. Skrzypczak 355
Rogowicz Ewa 158
Rogoziński Kazimierz 304
Romanowski Bolesław 182, 292, 297
Romanowski Hipolit 183
Romer 337
Romer Konstanty 337
Romer Teresa 337
Rorok Franciszka 187
Rossa Franciszek 217
Rostocki Aleksander 258
Roszak 288
Roszyk Adam 187, 344
Roszyk Franciszek 183
Roszyk Irena 248
Roszyk Kazimiera Dorota zd. Cudera 246
Roszyk Kazimierz 183
Roszyk Krystyna 248, 249
Roszyk Stanisław 246
Roszyk Stefan 217, 344
Rozmiarek Halina 364

Rozmiarek Sylwester 217
Roztworowski Jan ks. 106
Roźnowska Maria 424
Róžańska Barbara 188
Róžańska Maria 188
Róžański Robert ks. 411
Ruszkowska Hanna 176
Ruszkowski Piotr P. 2, 5, 9, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 41, 42, 43, 44, 138, 139, 140, 144, 145, 146, 147, 173, 174, 176, 181, 194, 219, 223, 236, 245, 256, 264, 265, 288, 293, 304, 305, 325, 330, 336, 341, 342, 343, 353, 354, 358, 361, 365, 369, 380, 382, 388, 395, 396, 399, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 412, 413, 418, 422, 425, 451
Rutkowski Witold 345
Ryba Helena 189
Rybarczyk Antoni 187
Rybarczyk Franciszek 184
Rybarczyk Józefa 182
Rybarczyk Kazimierz 185
Rybarczyk Maria 343
Rybicki Franciszek 241
Rychter 291
Rygielska Bogumiła s. 96
Rymsza Roman 375, 399, 400, 404, 405
Ryszewski 291
Ryżek Florian 217, 331
Ryżek Łucja zd. Nowak 344, 345, 348
Rzepka Józef 217

S

Sadecki J. 236
Sajnaj Ignacy 184
Samol Anna 354
Samol Ignacy 354
Samol Julianna zd. Wróblewska 354
Samol Marcin 354
Samol Michał 354
Samol Mikołaj 354
Samol Wawrzyniec 354
Samulczyk Marek 175
Samulski Tomasz ks. 98
Sarbak Bruno Stanisław 217
Sawka Henryk 311
Scaber Andrzej ks. 212
Schatz Theobald ks.ew. 97
Schmidt Elżbieta s. 130, 156
Schmidt Florian 217, 426
Schmidt Maria 426
Schneider Justyna zd. Anioła 221
Schoneich Ludwik 217
Seichter Karol ks. 24, 93
Seifert (Zaywert) Małgorzata 8
Sempoliński Ludwik 312, 314, 317
Seredyński Stanisław 226
Sędziewlewska Justyna 236
Sędziewlewska Małgorzata zd. Kusiak 235, 236
Sędziewlewski Jerzy 236

Sędziewlewski Piotr 236
 Siatka Hanna 2, 97, 113, 153, 154, 156, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 166, 262, 308, 311, 312, 317, 386
 Sidor Józef 348, 349
 Siebert Adam 375, 388, 399, 400, 401, 402, 404, 405
 Siebert Apollonia 388
 Siebert Helena zd. Witczak 389, 395
 Siebert Jan 217, 388
 Siebert Ludwika 42
 Siebert Ludwika zd. Gorzanek 41
 Siebert Marianna 388
 Siebert Salomea zd. Wojciechowska 395
 Siebert Stanisław 42, 187, 217, 289, 290, 291, 313
 Siebert Teresa zd. Galand 388
 Siebert Władysław 395
 Siebert Włodzimierz 395
 Siebert Zdzisław 389, 395
 Siejakowska Józefa 182
 Sienkiewicz Krystyna 312, 314
 Sieracki E. 291
 Sieracki Kazimierz 187
 Sieradzki 291
 Sierocka Katarzyna 189
 Sierzant Józef 388
 Sierzant Marianna zd. Siebert 388
 Siess Henryk 345, 348
 Sikorska Jadwiga 97, 385
 Sikorska Joanna 188
 Sikorski 385
 Sikorski K. 384
 Sikorski Tadeusz 304
 Sikorski Władysław 226, 227, 228
 Siłacz 291
 Skarzyński T. 383, 395
 Skierecki S. 188
 Skóra Bronisław 185
 Skóra Bronisław ks. 411
 Skrzypczak 291
 Skrzypczak Anna zd. Gawałek 354
 Skrzypczak Antoni 355
 Skrzypczak Bogdan 357, 358
 Skrzypczak Bolesław 384
 Skrzypczak Feliks 184, 217, 354, 358
 Skrzypczak Franciszek 355
 Skrzypczak Helena 358, 359, 360
 Skrzypczak Helena zd. Zgoła 355, 356, 357, 358
 Skrzypczak Jadwiga 355
 Skrzypczak Jan 355
 Skrzypczak Józef 263
 Skrzypczak Stanisław 290, 291
 Skrzypczak Walenty 354
 Skrzypiński Henryk 348
 Słonimski Antoni 310
 Słowiński Jan ks. 198, 200
 Smoliński Józef 228, 236
 Smoll Amabilis s. 136, 138
 Sobala Marianna 185
 Sobierajewicz Antoni 183
 Sobierajewicz Bolesław 183
 Sobierajewicz Joanna 182
 Sobierajewicz Stanisław 182
 Sobierajewicz Katarzyna 183
 Sołtysiak Jadwiga 428
 Sołtysiak Józef 428
 Sołtysiak Kazimierz 428
 Sołtysiak Weronika zd. Melinger 428
 Sommerfeld Loyola s. 106
 Sowiński Zygmunt ks. 98, 123, 128, 129, 142, 148, 152, 424
 Spychaj Maria zd. Skrzypczak 358
 Spychalski Edmund 217
 Spychała Franciszek 217
 Stachowiak Aniela 188
 Stachowiak Helena 188
 Stachowiak Stefan 217
 Stankiewicz Janusz 432
 Stankowiak Leon 188, 217
 Starczewski Zbigniew ks. 139
 Starkiewicz Wanda 183
 Staszewski Ewald 295, 302
 Staśkiewicz Helena 185
 Stawski Julian 189
 Stefaniak Elżbieta 44
 Stefaniak Jan 182
 Stelmach Dawid ks. 452, 454
 Stelmaszewski Franciszek 185
 Stelmaszewski Jan 185
 Stempniewicz J. 382
 Stempniewicz S. 382
 Sternal Ignacy 217
 Sternal Jan 185
 Sternal Władysław 184
 Stępniań Stefania 183
 Stow John 192
 Strączkowski Antoni 217
 Streich Stanisław ks. 6, 10, 24, 43, 44, 97, 98, 195, 289, 337, 376, 378, 397, 402, 451, 452, 453
 Strenk Andrzej 29, 251, 425, 427, 429
 Strenk Józef 427
 Strenk Katarzyna zd. Domeracka 427
 Strenk Wiktoria zd. Melinger 29, 425, 426, 427
 Stręk Stanisław 187
 Stroba Jerzy ks. 128, 129, 135, 136, 139
 Stronka Sławomir ks. 411
 Stuart 190
 Stuligrosz Stefan 132
 Suchowiak Helena 186
 Suchowiak Leokadia 186
 Suchowiak Stefan 217
 Sujkowska 364
 Sulikowska Wanda 310
 Surdyk Danuta 150
 Swiergiel 188
 Swinarski Antoni 316
 Symilski 228
 Sypniewski Wawrzyn 185
 Sytko 291
 Sytniejewski Franciszek 218

Szafarkiewicz Józef 23
 Szafran 255
 Szafrńska Amelia 170
 Szajbe Joanna 186
 Szajbe Kazimierz 187
 Szajek 280
 Szajek Florian 218
 Szajek Stanisław 187, 344
 Szajek Stanisława 186
 Szajkowska Zofia 186
 Szajkowski Janusz ks. 411
 Szaniawski Zbigniew 132
 Szczecińska Halina 249
 Szczepaniak Izabella 176, 245
 Szczepaniak Maria 182
 Szczepaniak Roman 348
 Szczerbacki Marian 310
 Szczęsny-Kaczmarek Wojciech 379
 Szkudlarek Feliks 185
 Szkudlarek Franciszek 218
 Szkudlarek Marianna 184
 Szkudłapska Elżbieta s. 134, 135
 Szłabs Władysław 184
 Szlenk Józef 218
 Szmyt Andrzej 283
 Szmyt Cecylia 182
 Szmyt Dariusz 283
 Szmyt Ewa 183
 Sznytka Franciszek 218
 Szopny Jan 218
 Szóstak Stefan 183
 Sztark 291
 Szulc Bronisława 182
 Szuman Jan 184
 Szuman Wincenty 184
 Szuman Władysława 184
 Szumiłowska Anna 185
 Szwacki Michał 175, 396
 Szymanowska Rut s. 130
 Szymańska Cecylia s. 126
 Szymańska Trojana s. 123
 Szymański Edward 187
 Szymański Józef 182
 Szymański Julian 218
 Szymański Marcin 218, 280
 Szymański Walenty 218
 Szymczak Maciej ks. 411
 Szymczak Stefan 218
 Szymkowa 255
 Szymkowiak Piotr ks. 411
 Szymonowicz 385
 Szyszka Miriam s. 128, 134, 139, 141, 143, 176

Ś

Ścibior Szczepan 259
 Ściepura Waleria 303
 Śmigiełski Wojciech 388
 Światłowska Joanna s. 147
 Świdorski Jerzy 189

Świdorski W. 355
 Świerczyńska 280
 Świerczyński Kazimierz 280

T

Tamborski Jan 218
 Tarasiewicz Bogdan 175
 Tarent Kazimierz 184
 Tarko Jan Joachim ks. 419
 Teclaw Stefania 188
 Teisseyre Stanisław 309
 Terlecka Weronika 44
 Teuschner Czesław 187
 Teuschner Helena 187
 Therese s. 158
 Titz Robert ks. 411
 Toeplitz Krzysztof Teodor 310
 Tomaszewska Irena 188
 Tomaszewski Antoni 218
 Tomaszewski Marian ks. 98
 Tomaszewski Stanisław 218
 Tomaszewicz Stefan ks. 124
 Tomaszuk Mikołaj 175
 Tomiak Antoni 184
 Tomiak Helena 184
 Tomiak Kazimiera 185
 Tomiak Maria 185
 Tomiła s. 158
 Toporska Lucyna 330
 Toporski Marek 330
 Torkowska Aniela 265
 Torkowski Nikodem 265
 Torzecki Edmund 297
 Tórz 291
 Trafas Kazimiera 186
 Trembaczowski Jan 260
 Tritt 291, 338
 Tritt Aleksander 365
 Tritt Aleksandra 363, 367
 Tritt Alojzy 183, 361, 365
 Tritt Andrzej 365
 Tritt Antoni 363, 365, 368
 Tritt Edward 218, 361, 363, 364, 365
 Tritt Eustachiusz 364, 365
 Tritt Helena zd. Adamska 362, 363, 365
 Tritt Irena 182
 Tritt Jan 218, 344, 361
 Tritt Joanna 187, 361, 363, 364
 Tritt Karol 367, 368
 Tritt Katarzyna zd. Heinze 361, 363, 364, 365, 367
 Tritt Kazimiera 363
 Tritt Marcelli 187, 361, 363, 364, 365
 Tritt Maria 363
 Tritt Marianna 364
 Tritt Maria zd. Ulatowska 366
 Tritt Marta 186
 Tritt Regina 361, 362, 363, 365
 Tritt Stanisława zd. Łakoma 361

Tritt Teresa Danuta 366
 Tritt Tomasz 363
 Tritt Wawrzyniec 361
 Tritt Wojciech 344, 361, 363, 365
 Tritt Zenon 363, 365
 Troha Zofia 183
 Trojana s. 105
 Troszczyński Feliks 218
 Trynka Władysława 189
 Tucholski Jędrzej 383, 385
 Tuliszka Maria 305
 Tuliszka Wojciech 305
 Tułak Jerzy 313
 Tułak Zbigniew 187
 Turek Bogusław o. 205, 206, 207, 208, 209, 212
 Turz Leokadia 186
 Tuwim Julian 310
 Twardowski Zenon 22, 280
 Tylka Paweł 187
 Tym Stanisław 310

U

Ulatowska 290, 291
 Ulatowska Maria 186
 Urbaniak 357
 Urbaniak Józef 218
 Urbaniak Wincenty 218
 Urban Jerzy 310
 Urbańczyk Franciszek 265
 Urbańczyk Stanisława zd. Kokocińska 265
 Urbański 356

V

Villas Violetta 312, 314

W

Waczyński Czesław 385
 Wajda Andrzej 315
 Walczak Marek 433
 Walerowicz Stanisław 218
 Waligóra Stefan 183
 Waliszak Antoni 218
 Walkowiak Bolesław 185
 Walkowiak Ignacy 369
 Walkowiak Józef 369
 Walkowiak Ludwik 185
 Walkowiak Marianna 369
 Walkowiak Michalina zd. Biderman 369
 Walkowiak Michał 369
 Walkowiak Stanisław 187
 Wąltrowski Franciszek 218
 Warguła Stanisław 218
 Warmuz Krystian o. 411
 Waryński Ludwik 197
 Wasecka Irena 183
 Wasecki Franciszek 182
 Wasecki Leon 183
 Washington Jerzy 178

Wasiak Edmund 265
 Wasiak Florian 265
 Wasiak Helena zd. Kokocińska 265
 Wasiak Roman 265
 Wasiak Stanisław 265
 Wasiak Zofia 265
 Wasielewska Stanisława 184
 Wasielewski Jacek 396
 Wasielewski Stanisław 255
 Wasilewski Antoni 218
 Wasilkowski Eustachy 309
 Waszak Józef 183
 Waszak Władysław 183
 Waszyngton Jerzy 192, 194
 Wawrzyniak Antonina 182
 Wawrzyniak Kazimiera 303
 Wawrzyniak Klaudia s. 142
 Wawrzyniak Władysław 218
 Ważbiński Antoni ks. 144
 Wągrowski Marian 184
 Weber Mieczysław 189
 Weinrauder Maria 184
 Weinrauder Stefan 218
 Werner Franciszka 413
 Weryński Henryk ks. 196
 Wichłacz Helena 188
 Wichłacz Maria 184
 Wiciak Adam 184
 Wiciak Joanna 185
 Wiciak Maria 185
 Wiciak Stanisław 183
 Wiciak Władysława 182
 Wicierzyński 356
 Wieczorek Ignacja s. 104, 107
 Wieczorek Leon 218
 Wierciuch Mikołaj 218
 Wierkiewicz S. 188
 Wierkiewicz Stefan 218
 Wierusz Antoni 99, 100
 Wierusz-Kozłowska Małgorzata 100
 Wierzbowska Mieczysława s. 96
 Wiewióra Juliusz o. 154
 Wikaria s. 106
 Wilczak Andrzej 218
 Wilczek Helena 186
 Wilczyńska-Kąkol Karolina 175
 Wilczyńska Michalina zd. Wicorek 263
 Wilczyński Piotr 263
 Wilde Franciszek 183
 Wilde Henryk 183
 Wilk Przemysław ks. 170
 Winieńczyk Hanna zd. Mańczak 308
 Winkler K. 188
 Wiśniewska Czesława zd. Hołodyńska 266
 Wiśniewska Irena 186
 Wiśniewska Kazimiera 28, 424
 Wiśniewska Stanisława 189
 Wiśniewska Zofia 189
 Wiśniewski Artur 175, 236
 Wiśniewski Leonard 218

Wiśniewski Stanisław 218, 228
 Witczak Helena 394
 Witkowska Walentyna zd. Marszałek 377
 Włodarczak Czesława 189
 Wojciechowska Maria 99
 Wojciechowska Władysława zd. Anioła 220, 414
 Wojciechowski 379
 Wojciechowski Andrzej ks. 98, 150
 Wojciechowski Kazimierz 218
 Wojciechowski Piotr 218, 289
 Wojciechowski Stanisław 99
 Wojdyło Barbara 385
 Wojnowska Helena zd. Moller 317
 Wojtasiak Bronisław 185
 Wojtasik Maria 189
 Wojtyła Karol ks. 22, 114, 115, 116, 120, 122, 173
 Wojtyniak Anna 184
 Wojtyniak Rafał 19, 156, 157, 159, 160, 162, 163, 167, 168, 169, 173
 Wolff Klara 413
 Wolniewicz Paweł 158, 162, 164, 175, 304, 401, 403
 Wolska Alicja zd. Kozłowska 288
 Wolska Balbina zd. Ławiać 370
 Wolska Iga 288
 Wolska Zofia 370
 Wolski Antoni 288, 370
 Wolski Franciszek 370
 Wolski Karol 370
 Wolski Sylwester 370
 Wolski Wiktor 288
 Woźniak Ewa zd. Melinger 425, 426
 Woźniak Franciszek 184
 Woźniak Magdalena 2, 175, 257, 305
 Woźniak Pelagia 184
 Woźniak Stanisława 184
 Woźnica Leszek ks. 170
 Wójcik Franciszek 183
 Wójcik Wacław 182
 Wronowicz Józef 183
 Wronowska Bronisława 433
 Wróbel A. 233
 Wróbel Epifania s. 105
 Wrzesiński Antoni 218
 Wrzesiński Robert 2, 219, 236, 237, 245, 257, 265, 282, 288, 289, 290, 293, 305, 306, 327, 336, 342, 343, 351, 353, 354, 358, 361, 365, 370, 371, 372, 413
 Wyrwa Józefa 185
 Wyskok Helena 186
 Wystraszewski 296
 Wyszcka Noemi s. 176
 Wyszzyński Stefan ks. 22, 106, 114, 115, 116, 125, 173

Z

Zając Paweł o. 200
 Załtaszwili 343
 Zapłata-Szwedziak Elżbieta 158, 175

Zaremba Franciszek 371
 Zaremba Jadwiga 188
 Zaremba Jan 371
 Zaremba Józefa zd. Roszyk 371
 Zawadzka Magdalena 312, 315
 Zawadzki Antoni 183
 Zawadzki Józef 218
 Zawielak Marta 184
 Zettler Eryk 182
 Zettler Małgorzata 182
 Zgoła Franciszek 189, 218
 Zgoła Helena 188
 Zgoła Janina 189
 Zgoła Petronela 355
 Zgoła Stanisław 187, 218
 Zgoła Wojciech 355
 Ziegenhagen Aleksa s. 96
 Zielińska Alicja zd. Nowak 348, 350
 Zielińska Łucja 189
 Zielińska Wiktoria 188
 Zieliński Jerzy 2, 348, 350
 Zieliński Kazimierz 182
 Ziesler Ignacy 218
 Ziętek 291
 Ziętek Czesław 187
 Ziętek Łucjan 187
 Ziętkowski Krzysztof o. 167
 Zimny 291
 Ziółkowski Władysław 218
 Zjawin Jacek ks. 404, 405, 407
 Zmaczyński Józef 218
 Zwaka Karol ks. 98
 Zwierzchowski Wiktor 218
 Zybert Bronisław 182
 Zygmantowska Teresa 175, 400, 401

Ż

Żakacz Antoni 218
 Żeromski Stefan 234
 Żmuda 304
 Żmuda Marian 304
 Żurawski Jarosław ks. 200

RECENZJE

„Rocznika Historycznego Lubonia”, tom 6., pod redakcją Piotra Pawła Ruszkowskiego, Luboń 2022, stron 456.

Marek Rezler

Dla historyka, zwłaszcza badacza przeszłości regionu, bardzo ważna jest orientacja w tak zwanych publikacjach terenowych – często pomijanych, wręcz lekceważonych. Niesłusznie. W poszczególnych miejscowościach bardzo często działają lokalni znawcy danej miejscowości czy obszaru, którzy doskonale są zorientowani w tradycjach swojej miejscowości i otaczającego subregionu, mają dostęp do materiałów na ogół słabo znanych – przede wszystkim zaś są znakomicie zorientowani w mentalności mieszkańców i specyfice danego terenu – a to nie zawsze jest możliwe do zaobserwowania dla osób „spoza”. Absolutnie też nie wolno drugoplanowo traktować publikacji, które lokalnie się ukazują. Bywają tam informacje i oceny, których gdzie indziej nie znajdziemy. Uwaga ta dotyczy również „Rocznika Historycznego Lubonia”, którego pięć kolejnych wydań ukazało się w latach 2011-2015. Z przyczyn niezależnych od redakcji i autorów, kolejny Rocznik ukazał się po siedmiu latach, w 2022 roku.

W pierwszych pięciu tomach ustalił się profil podejmowanej tematyki, głównie są to sprawy związane dokumentowaniem postaci z okresu I i II wojny światowej, ciekawostki i charakterystyczne punkty w dziejach Lubonia, kalendaria i rejestracja bieżących wydarzeń w mieście i okolicy, upamiętnienie wybitnych zmarłych. Tom szósty zawiera aktualizację informacji zamieszczonych dotychczas oraz uściślenia metodyczne i metodologiczne (widać, że podjęte prace postępują i są kontynuowane). Ważnym działem są informacje dotyczące znakomicie zorganizowanego Repozytorium Historycznego Miasta Luboń, historii domu zakonnego Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (1920-2020, dokładne kalendarium). Kolejny dział to Luboń w archiwaliach Biblioteki Kongresu USA, następnie analiza procesu beatyfikacyjnego księdza Stanisława Streicha – zamordowanego przez zamachowca w czasie mszy w 1938 roku – i czwarta część cyklu biogramów żołnierzy Września 1939 roku, pochodzących z Lubonia i okolic. Jest tu również druga część lokalnego słowniczka biograficznego lubonian – ofiar zbrodni katyńskiej i osób konsekrowanych, lubonian pochodzenia.

Widać więc, że autorzy i redaktor Rocznika kontynuują drogę rozpoczętą przed laty, a ich praca w ogromnej części ma znaczenie dokumentacyjne, oparte na rzetelnej bazie archiwalnej – to po prostu kawał dobrze, fachowo wykonanej pracy, która ma ważne znaczenie dla badań regionalnych i analizy dzisiejszych realiów Wielkopolski. Ważna jest rzetelność i dokładność metodyczna oraz metodologiczna, oparta na zamieszczonym, dobrze przygotowanym materiale dokumentacyjnym. Osobną wartość ma też ciekawie opracowany i włączony w tekst materiał ikonograficzny. Każdy tom Rocznika stanowi zwartą całość, ale jednocześnie zawiera kontynuację podjętych już wątków i pozwala wiele obiecywać sobie w przyszłych wydaniach. Piotr Paweł Ruszkowski, osoba wielce

zasłużona w badaniach nad różnymi aspektami przeszłości miasta, gwarantuje rzetelność podejmowanych prac. „Rocznik Historyczny Lubonia” (podobnie jak inne publikacje firmowane przez „Forum Lubońskie”) to bardzo ważne wydawnictwo wśród innych tego rodzaju publikacji regionalnych, trudne do pominięcia w pracach nad dziejami i bieżącym życiem tej części Wielkopolski. Wypada pogratulować, życzyć konsekwencji i dalszych możliwości działania.

dr Marek Rezler

ks. Dawid Stelmach

Po kilkuletniej przerwie, trwającej od 2015 r., zostało wznowione wydanie „Rocznika Historycznego Lubonia”. Obecny 6. tom jest najobszerniejszym w historii rocznika. Jak sam Redaktor wspomina, na tę najdłuższą przerwę złożyło się kilka trudności od organizacyjnych, aż po kadrowe. „Rocznik Historyczny Lubonia” nie zanikł, odradza się w kolejnym tomie.

Szósty tom podzielony jest na tematyczne rozdziały:

- „Repozytorium Historyczne Miasta Luboń”,
- „100 lat obecności Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu – Żabikowie”,
- „Luboń w archiwaliach Biblioteki Kongresu USA”,
- „Eklezjalny walor procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha”,
- „Żołnierze września 1939 r. (część 4.)”,
- „Katyńczycy z Lubonia (część 2.)”,
- „Konsekrowani z Lubonia (część 2.)”.

Już pierwszy rzut oka ujawnia nam, że jest to dość szeroki i specjalistyczny zakres tematów. Jest to też odzwierciedleniem bogactwa historycznego miasta Luboń. Miasta, które prawa miejskie otrzymało dopiero w 1954 roku. Prawdziwa historia Lubonia albo szerzej osad Luboń – Żabikowo – Lasek jest znacznie starsza niż miejskość Lubonia. Obecny tom RHL podejmuje też pewną polemikę z dotychczasowym sposobem prezentowania badań historycznych w poprzednich tomach. Postanowiono odejść od rocznicowego wspominkarstwa, które by się powieliło co następne dziesięć lat, na rzecz prezentowania źródeł o mieszkańcach Lubonia, Żabikowa i Lasku sprzed 200 lat. W ten sposób dotychczas nieznane osoby zostają symbolicznie przywołane do życia, przez co osiąga się kilka skutków. Czytelnik może poznać okoliczności życia np. śmiertelność noworodków w 1822 r., liczebność Lubonia, Żabikowa i Lasku, ostatecznie może to stać się przyczynkiem do zainteresowania regionalną historią i genealogią swoich rodów. Zaproponowany sposób przedstawiania źródeł o mieszkańcach sprzed 200 lat, zasługuje na uznanie i kontynuację.

■ W rozdziale poświęconym „Repozytorium Historycznemu Miasta Luboń” przedstawiony jest projekt, idea i działanie powstałego w 2020 roku Repozytorium. Poznajemy okoliczności powołania RHML, zasady jego działania, metody pracy z archiwaliami, dotychczasowe zasoby Repozytorium, przedstawione są publikacje RHML. Niektóre ze zbiorów zostają zaprezentowane w postaci reprodukcji, np. „Mapka ewidencyjna Kolonii Żabikowo z sierpnia 1909 r.” (s. 26.)

Zostajemy zaznajomieni z najbliższymi planami opracowania źródeł znajdujących się w Warszawie, dotyczących lubońskich rodów, czasopism, książek, map,

muzealiów. Rozdział kończy się zaproszeniem do udostępniania wszelkich pamiątek, druków, zdjęć związanych z historią Lubonia.

■ Kolejny rozdział opisuje bogatą historię „100 lat obecności Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu - Żabikowie”. Jest to obszerny zapis historii przybycia Sióstr Służebniczek, najpierw do Żabikowa, nabycia domu, organizacji katolickiej kaplicy a potem parafii dla wioski, sprowadzenia relikwii założyciela Zgromadzenia Edmunda Bojanowskiego i jego beatyfikacji. Jest to bardzo obszerny i bogaty merytorycznie rozdział. Znajdziemy tu szczegółowe opisy zakupu domu pod nowo powstający klasztor Sióstr. Wszystko opatrzone bogatą dokumentacją zdjęciową. Materiał przedstawiono jak kronikę z jednego wieku i podano w przystępny sposób. Jednocześnie upamiętniono wiekopomne wydarzenia jak Zjazd Episkopatu Polski w Luboniu w 1972 roku z udziałem Prymasa Tysiąclecia Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Kardynała Karola Wojtyły. Niewątpliwą wartością tego rozdziału stanowi opisanie spornych spraw kościelnych, jak spór o przeznaczenia nowo powstającej kaplicy przy domu Sióstr. Konflikt pomiędzy kapelanem ks. Karwatką a Siostrami znalazł swój finał w Sądzie Arcybiskupim (s. 97). Poznajemy losy domu zakonnego podczas okupacji hitlerowskiej, następnie zagrabienie własności zakonnej przez komunistyczną PRL. Całość zwieńczono relacjami z ostatnich lat, z osobnym omówieniem każdego roku istnienia Domu.

■ „Luboń w archiwaliach Biblioteki Kongresu USA” – ten rozdział przybliży zapomnianą już dzisiaj inicjatywę upamiętnienia 150-lecia uzyskania niepodległości przez Stany Zjednoczone w 1926 roku. Szkoły Żabikowa, Lubonia i Lasku włączyły się w ogólnopolską inicjatywę zbierania podpisów pod Deklaracją Podziwu i Przyjaźni dla USA. Ówczesnie 5,5 milionów obywateli II RP podpisało się pod tą deklaracją. W niniejszym rozdziale przedstawiono skany z ksiąg upamiętnienia, obok umieszczono imiona i nazwiska podpisanych osób. Zebrane księgi z „adresami” przekazano ówczesnemu prezydentowi Stanów Zjednoczonych Calvinowi Coolidge'owi 14 października 1926 r.

■ Następny rozdział to „Eklezjalny walor procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha”, który jest zapisem procedur związanych z kościelnym procesem beatyfikacyjnym ks. Stanisława Streicha. Autorem tego rozdziału jest ksiądz Wojciech Mueller – postulator procesu beatyfikacyjnego lubońskiego proboszcza- męczennika. Istotnym walorem tego rozdziału jest opisanie wspomnianego procesu według aktualnych wymogów stawianych do beatyfikacji przez Stolicę Apostolską. Ksiądz Mueller prowadzi nas przez teologiczne znaczenie procesu, poprzez opinię męczeństwa i świętości, etap diecezjalny procesu, etap rzymski, dekret ważności, postać relatora, positio, konsultę historyczną i teologiczną, decyzję kongregacji zwyczajnej kardynałów i biskupów. W powszechnej świadomości proces beatyfikacyjny jest bliżej nieznaną procedurą. Postulator procesu ks. Streicha w czytelny sposób przybliży zawiłości postępowania procesowego na przykładzie procesu lubońskiego męczennika.

■ „Żołnierze września 1939 r.” (część 4.) to kontynuacja poprzednich badań nad źródłami o żołnierzach związanych z Luboniem, którzy brali udział w kampanii 1939 r. Znajdziemy tu spis biogramów publikowanych w poprzednich tomach RHL, następnie biogramy żołnierzy i świadectwa osób znających tychże żołnierzy. Rozdział został bogato opatrzone zdjęciami opisywanych osób.

■ Następny rozdział „Katyńczycy z Lubonia”, został poświęcony kontynuacji „Katyńczyków z Lubonia”, z pierwszego tomu RHL, z 2011 r. Ówczesnie zdawało

się, że to był zamknięty projekt badań, jednak z biegiem lat okazało się, że odkryto kolejne historie ludzi, którzy zginęli w Katyniu, Charkowie i Miednoje. W bieżącym tomie RHL opisano losy trzech kolejnych związanych z Luboniem oraz dodano proces odzyskania pamięci o nich przez najbliższych.

■ Ostatni zasadniczy rozdział to „Konsekrowani z Lubonia” (część 2). Jest to kontynuacja upamiętnienia osób konsekrowanych, poświęconych Bogu, pochodzących z Lubonia. Znajdziemy tu m.in. tabelę, z wykazem wszystkich osób konsekrowanych i księży diecezjalnych związanych z Luboniem. Niniejszy tom przybliży postaci trzech siostr: siostry elżbietanki, służebniczki Maryi i szarytki. Obfite biogramy zostały szczerze opatrzone zdjęciami i skanami dokumentów.

Recenzowany szósty tom RHL kończy się „Indeksem nazwisk” i wykazem publikacji o lokalnej historii wydanych przez „Forum Lubońskie”.

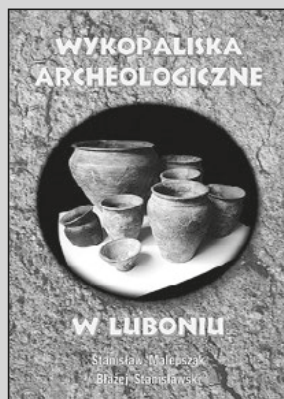
Niniejszy tom „Rocznika Historycznego Lubonia”, jest przykładem upamiętniania lokalnej historii, która wydaje się być wcale nie tak odległa. Jednak gwałtowne przemiany społeczno-polityczne naszych czasów powodują, że w jednym pokoleniu ma się wrażenie, jakby się żyło w kilku epokach historycznych. Ta nieustanna presja przemian, pędu zmian technologicznych i sposobów budowania relacji społecznych powoduje, że obecnie bardzo odczuwa się brak refleksji na tych przemianach i nad kondycją ludzkiego życia. Prezentowany tom podejmuje z jednej strony zadanie upamiętnienia ważnych postaci i wydarzeń związanych z Luboniem. Z drugiej strony proponuje pewne spojrzenie nad przeszłe wydarzenia i ich historyczne znaczenie. Przykładem może tu być 100-lat obecności Sióstr Służebniczek Maryi w Luboniu, dzięki którym Luboń ma swojego pierwszego Błogosławionego Kościoła katolickiego, może poszczycić się historycznym wydarzeniem, jakim był Zjazd Episkopatu Polski w 1972 roku. Niewątpliwie są to fakty o znaczeniu historycznym. Jednak na skutek szybkich zmian społecznych, odnosi się wrażenie, jakby były to wydarzenia sprzed co najmniej wieku. Dlatego też dobór tematyczny prezentowanego tomu, jest odpowiedzią na tę podwójną potrzebę naszych czasów: upamiętnienia osób i wydarzeń, oraz podjęcia się refleksji nad znaczeniem tych fenomenów dla naszych czasów. Historia jest nauczycielką i mistrzynią życia, jednak każdy mistrz i nauczyciel potrzebuje chwili zatrzymania w pędzie życia, odpowiedniego namysłu i podzielenia się swoją refleksją.

Omawiany tom pokazuje jeszcze jedną rzecz, typową dla naszych czasów - nigdy nie można powiedzieć, że badanie historii jest dziełem skończonym. Czasami przypadek i ciężka badawcza praca zostają nagrodzone odkryciem kolejnych ważnych źródeł. Przykładem tutaj może być wznowiony cykl o „Katyńczykach z Lubonia”. Z biegiem lat okazało się, że pojawiły się kolejne fakty wskazujące na istnienie lubonian, których życie zakończyło się w okrutny sposób na „Golgocie Wschodu”. Dlatego dobrze, aby „Rocznik Historyczny Lubonia” kontynuował swoją misję upamiętniania historii Lubonia i lubonian.

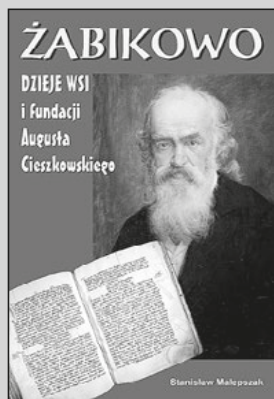
ks. dr Dawid Stelmach

Dawid Stelmach, ur. 1978 r. w Poznaniu, święcenia kapłańskie 2005 r. w Poznaniu, doktorat na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2014 r., adiunkt w Zakładzie Teologii Systematycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowanie naukowe: problematyka pojednania w Rwandzie po 1994 roku oraz wzajemnie oddziaływania chrześcijaństwa i popkultury. [<https://orcid.org/0000-0001-5266-9388>]

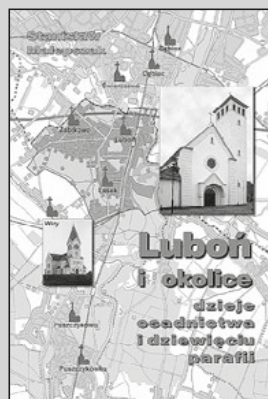
**Książki o lokalnej historii wydane
dotychczas przez „Forum Lubońskie”**

Wykopaliska archeologiczne w Luboniu – Stanisław Malepszak i Błażej Stanisławski (Luboń 1998) 96 str.

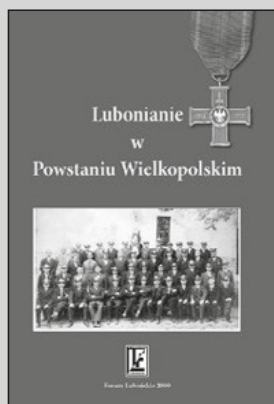
Żabikowo – dzieje wsi i fundacji Augusta Cieszkowskiego autorstwa Stanisława Malepszaka (Luboń 1999) 208 str.

Luboń i okolice, dzieje osadnictwa i dziewięciu parafii – Stanisław Malepszak (Luboń 2002 i 2005) 256 str.

200 lat oświaty w Luboniu – Stanisław Malepszak i Piotr P. Ruszkowski (Luboń 2008) 390 str.

Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników – pod redakcją Piotra P. Ruszkowskiego i Janusza Karwata (Luboń 2009) 320 str.

Rocznik Historyczny Lubonia tom 1 – pod redakcją Piotra P. Ruszkowskiego (Luboń 2011) 312 str.

Książki o lokalnej historii wydane dotychczas przez „Forum Lubońskie”

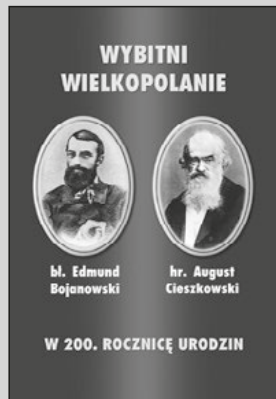
*Rocznik Historyczny Lubonia
tom 2*

– pod redakcją Piotra
P. Ruskowskiego
(Luboń 2012) 304 str.

*Rocznik Historyczny Lubonia
tom 3*

– pod redakcją Piotra
P. Ruskowskiego (Luboń
2013) 304 str.

Wybitni Wielkopolanie

– *bl.* Edmund Bojanowski
i *hr.* August Cieszkowski
– w 200. rocznicę urodzin
– pod redakcją Janusza
Karwata (Luboń 2014) 252 str.

*Rocznik Historyczny Lubonia
tom 4*

– pod redakcją Piotra P. Rusk-
owskiego (Luboń 2014)
384 str.

*Rocznik Historyczny Lubonia
tom 5*

– pod redakcją Piotra P. Rusk-
owskiego (Luboń 2015)
344 str.

*Lubonianie w Powstaniu Wiel-
kopolskim 1918-1919*

– pod redakcją Piotra P. Rusk-
owskiego i Janusza Karwata
(Luboń 2018) 688 str.
[pdf - www.forumlubonskie.pl]

LUBOŃ

ISBN 978-83-934407-7-1

[wersja papierowa]

ISBN 978-83-934407-8-8

[wersja pdf]

ISSN 2299-0151

